

**INTERNATIONAL
JOURNAL OF
SOCIAL
INQUIRY**

IJSI

**International Peer-Reviewed
Open Access Electronic Journal**

**Volume 16
Issue 2
December
2023**

E-ISSN: 1307-9999

<https://dergipark.org.tr/en/pub/ijsi>

INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL INQUIRY

International Peer-Reviewed Open Access Electronic Journal

Uluslararası Hakemli Açık Erişimli Elektronik Dergi

Volume 16

Cilt 16

Issue 2

Sayı 2

December 2023

Aralık 2023

International Journal of Social Inquiry (IJSI)

Online published on behalf of the
Institute of Social Sciences,
Bursa Uludağ University / Türkiye
*Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal
Bilimler Enstitüsü tarafından çevrimiçi
yayınlanmaktadır.*

E-ISSN: 1307-9999
Journal homepage / web adresi
<https://dergipark.org.tr/en/pub/ijsi>
Journal email / e-posta adresi
ijsi@uludag.edu.tr

International Journal of Social Inquiry

Volume 16, Issue 2, December 2023

i

Owner on behalf of Bursa Uludağ University

Bursa Uludağ Üniversitesi Adına Sahibi

Prof. Dr. Ferudun YILMAZ

Bursa Uludağ University, Türkiye

Owner

İmtiyaz Sahibi

Prof. Dr. Sezgin KAYA

Bursa Uludağ University, Türkiye

Editor

Editör

Prof. Dr. Tolga DEMİRBAŞ

Bursa Uludağ University, Türkiye

Assistant Editor

Editör Yardımcısı

Prof. Dr. M. Ozan BAŞKOL

Bursa Uludağ University, Türkiye

Editorial Board

Yayın Kurulu

Prof. Dr. M. Ozan BAŞKOL

Bursa Uludağ University, Türkiye

Assoc. Prof. Dr. Murat GENÇ

University of Otago, New Zealand

Assoc. Prof. Dr. Mustafa Berkay AYDIN

Bursa Uludağ University, Türkiye

Asst. Prof. Dr. Burak Faik EMİRGİL

Bursa Uludağ University, Türkiye

Dr. Şafak TARTANOĞLU BENNETT

University of Greenwich, United Kingdom

Foreign Language Editor

Yabancı Dil Editörü

Asst. Prof. Dr. Elif KARA

Bursa Uludağ University, Türkiye

Publication Coordinator

Yayın Koordinatörleri

Res. Asst. Ali TORUN

Bursa Uludağ University, Türkiye

Publication Period

Yayın Dönemi

Biannual (June & December)

Yılda 2 (Haziran ve Aralık)

International Journal of Social Inquiry

International Peer-Reviewed Open Access Electronic Journal

Volume 16
Issue 2
December
2023

About Journal

Dergi Hakkında

International Journal of Social Inquiry (IJSI), which started publication in 2008, is an international refereed academic e-journal published biannually in June and December. It aims to contribute to international literature by publishing original articles in English and Turkish in different disciplines in the field of social sciences.

Yayın hayatına 2008 yılında başlayan International Journal of Social Inquiry, Haziran ve Aralık olmak üzere yılda iki sayı olarak yayınlanan uluslararası hakemli akademik bir dergidir. Online ortamda yayınlanan dergi, Sosyal Bilimler alanında farklı disiplinlerde üretilen İngilizce ve Türkçe özgün makaleleri yayınlayarak alana katkı sağlama amacı taşımaktadır.

Abstracting / Indexing

Endeks Bilgileri

International Journal of Social Inquiry (IJSI) is in the indexed/abstracted TUBITAK ULAKBİM Turkish Social Sciences Database, TR Dizin, Index Copernicus ICI World of Journals, EBSCOHost - Academic Search Complete, Academic Search Ultimate- SOBIAD, and Idealonline.

International Journal of Social Inquiry (IJSI), TÜBİTAK-ULAKBİM Sosyal ve Beşeri Bilimler Veri Tabanı, TR Dizin, Index Copernicus ICI World of Journals, EBSCOHost - Academic Search Complete, Academic Search Ultimate- SOBIAD ve İdealonline tarafından taranmaktadır.

 <p>SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER VERİ TABANI</p>	
	
	
	

İletişim Bilgisi

IJSI Editorial Office

International Journal of Social Inquiry (IJSI)
Bursa Uludağ University,
Institute of Social Sciences
Gorukle Campus, 16059,
Nilufer, Bursa – Türkiye
Phone: +90 224 2942420
Fax: +90 224 2942434
E-mail: ijsi@uludag.edu.tr

International Journal of Social Inquiry (IJSI)
Bursa Uludağ Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Görükle Kampüsü, 16059
Nilüfer, Bursa – Türkiye
Tel: 0 224 2942420
Fax: 0 224 2942434
E-posta: ijsi@uludag.edu.tr

The opinions, thoughts, postulations, or proposals within the articles are reflections of the authors and do not, in any way, represent those of Bursa Uludağ University.

Makalelerdeki düşünce, görüş, varsayım, sav veya tezler eser sahiplerine aittir. Bursa Uludağ Üniversitesi sorumlu tutulamaz.

International Advisory Board *Uluslararası Danışma Kurulu*

- Prof. Dr. Oktay AHMED** (SS. Cyril & Methodius University in Skopje/MK)
Prof. Dr. Mehmet Emin ALTUNDEMİR (Sakarya University/TR)
Prof. Dr. Serpil AYTAÇ (Fenerbahçe University/TR)
Prof. Dr. Veysel BOZKURT (İstanbul University/TR)
Prof. Dr. Gürer GÜLSEVİN (Ege University/TR)
Prof. Dr. Carole HILLENBRAND (University of Edinburg/UK)
Prof. Dr. Çiğdem İYÇİL (Mimar Sinan Fine Arts University/TR)
Prof. Dr. Eric M. JAMELSKE (University of Wisconsin-Eau Claire/USA)
Prof. Dr. Şenol KANTARCI (Akdeniz University/TR)
Prof. Dr. Faruk KARACA (Atatürk University/TR)
Prof. Dr. Ulvi KESER (Girne American University/TRNC)
Prof. Dr. Yahya MICHOT (Hartford Seminary/USA)
Prof. Dr. Irina NEVSKAYA (Goethe University/DE)
Prof. Dr. Jean A. PRATT (University of Wisconsin-Eau Claire/USA)
Prof. Dr. Fırat PURTAŞ (Ankara Hacı Bayram Veli University/TR)
Prof. Dr. Intisar A. RABB (Harvard University/USA)
Prof. Dr. Martina SEIFERT (Hamburg University/DE)
Prof. Dr. Nazan SUSAM (İstanbul University/TR)
Prof. Dr. Timothy S. VAUGHAN (University of Wisconsin Eau Claire/USA)
Prof. Dr. John WALBRIDGE (Indiana University/USA)
Prof. Dr. Asım YAPICI (Çukurova University/TR)
Prof. Dr. Ahmet Burçin YERELİ (Hacettepe University/TR)
Prof. Dr. Ibrahim Mohamed ZAIN (International Islamic University/MY)
Assoc. Prof. Dr. Sevinj RUINTAN (Baku State University/AZ)
Assoc. Prof. Dr. Sinan LEVENT (Ankara University/TR)

Referees for this Issue

Bu Sayıda Görev Alan Hakemler

- Prof. Dr. Adem ANBAR** (Bursa Uludağ University/TR)
Prof. Dr. Ali Yaşar SARIBAY (Bursa Uludağ University/TR)
Prof. Dr. Aslıhan ARDIÇ ÇOBANER (Mersin University/TR)
Prof. Dr. Ayşe Filiz YENİŞEHİRLİOĞLU (Koç University/TR)
Prof. Dr. Ayşe OĞUZLAR (Bursa Uludağ University/TR)
Prof. Dr. Bekir PARLAK (Bursa Uludağ University/TR)
Prof. Dr. Birol KOVANCILAR (Manisa Celal Bayar University/TR)
Prof. Dr. Çağatan TAŞKIN (Bursa Uludağ University/TR)
Prof. Dr. Dilek ALTAŞ KARACA (Marmara University/TR)
Prof. Dr. Elif YÜKSEL OKTAY (Yalova University/TR)
Prof. Dr. Erkan ÖZDEMİR (Bursa Uludağ University/TR)
Prof. Dr. Filiz GİRAY (Bursa Uludağ University/TR)
Prof. Dr. Hüsamettin İNAÇ (Dumlupınar University/TR)
Prof. Dr. İhsan BULUT (Akdeniz University/TR)
Prof. Dr. Kasım KÜÇÜKALP (Bursa Uludağ University/TR)
Prof. Dr. Metehan YILGÖR (Bandırma Onyedi Eylül University/TR)
Prof. Dr. Metin BECERMEN (Bursa Uludağ University/TR)
Prof. Dr. Metin ÇOLAK (Ege University/TR)
Prof. Dr. Miraç Burak GÖNÜLTAŞ (Sivas Cumhuriyet University/TR)
Prof. Dr. Murat Hakan ALTINTAŞ (Bursa Uludağ University/TR)
Prof. Dr. Peyami ÇELİKCAN (İstinye University/TR)
Prof. Dr. Saadet Gülden AYMAN (İstanbul University/TR)
Prof. Dr. Sibel KAVUNCU (Trakya University/TR)
Prof. Dr. Ufuk SELEN (Bursa Uludağ University/TR)
Prof. Dr. Yücel CAN (Niğde Ömer Halisdemir University/TR)
Assoc. Prof. Dr. Ali Erkam YARAR (Necmettin Erbakan University/TR)
Assoc. Prof. Dr. Berceste Gülçin ÖZDEMİR (İstanbul University/TR)
Assoc. Prof. Dr. Cenk ÖZGEN (Giresun University/TR)
Assoc. Prof. Dr. Çağatay SARP (Kırıkkale University/TR)
Assoc. Prof. Dr. Erkan ARSLAN (Sivas Cumhuriyet University/TR)
Assoc. Prof. Dr. Fatih AYHAN (Bandırma Onyedi Eylül University/TR)
Assoc. Prof. Dr. Filiz ERYILMAZ (Bursa Uludag University/TR)
Assoc. Prof. Dr. Gül YAŞARTÜRK (Akdeniz University/TR)
Assoc. Prof. Dr. Hakan EYGÜ (Atatürk University/TR)
Assoc. Prof. Dr. Halis KIRAL (Social Sciences University of Ankara/TR)
Assoc. Prof. Dr. İbrahim TAŞ (Sakarya University/TR)
Assoc. Prof. Dr. Mehmet Ali AYDEMİR (Muş Alparslan University/TR)
Assoc. Prof. Dr. Mehmet Halil Mustafa BEKTAŞ (Bursa Uludag University/TR)
Assoc. Prof. Dr. Mehmet Kenan TERZİOĞLU (Trakya University/TR)

Referees for this Issue

Bu Sayıda Görev Alan Hakemler

- Assoc. Prof. Dr. Mete Kaan NAMAL** (Akdeniz University/TR)
Assoc. Prof. Dr. Müslüm BASILGAN (Bursa Uludağ University/TR)
Assoc. Prof. Dr. Nagihan BİRİNCİ (Karadeniz Technical University/TR)
Assoc. Prof. Dr. Nil Esra DAL (Burdur Mehmet Akif Ersoy University/TR)
Assoc. Prof. Dr. Osman ÜLKÜ (Aydın Adnan Menderes University/TR)
Assoc. Prof. Dr. Sarp BAĞCAN (İstanbul Gelişim University/TR)
Assoc. Prof. Dr. Selim TÜZÜNTÜRK (Bursa Uludağ University/TR)
Assoc. Prof. Dr. Tülin SEPETCİ (Bolu Abant İzzet Baysal University/TR)
Assoc. Prof. Dr. Ümit ŞENGEL (Sakarya University of Applied Sciences/TR)
Assoc. Prof. Dr. Zeynep KÖSE (Hasan Kalyoncu University/TR)
Asst. Prof. Dr. Ayda ASLAN (Bursa Uludağ University/TR)
Asst. Prof. Dr. Esen KARA (Bursa Uludağ University/TR)
Asst. Prof. Dr. Mert AĞAOĞLU (Sakarya University/TR)
Asst. Prof. Dr. Rüya ATAKLI YAVUZ (Çanakkale Onsekiz Mart University/TR)
Asst. Prof. Dr. Seyhat BAYRAK GEZDİM (Dumlupınar University/TR)
Asst. Prof. Dr. Sibel BALI (Bursa Uludağ University/TR)
Asst. Prof. Dr. Süreyya TEMELLİ (Trakya University/TR)
Asst. Prof. Dr. Tayfun MOĞOL (Anadolu University/TR)
Dr. Uğur ERMIŞ (Bursa Uludağ University/TR)

*Thank you for your contribution to increasing the scientific quality of our journal.
Dergimizin bilimsel kalitesinin artmasına olan katkılarınızdan dolayı teşekkür ederiz.*

Table of Contents		Page
1	<i>Research Article</i> Peculiarities of Interviewing Elites in Post-Conflict Societies Cemaliye Beysoylu	433-444
2	<i>Research Article</i> Emotions on Social Media: A Sentiment Analysis Approach Based on Twitter (X) Data on the Russian-Ukraine War Ayşen Temel Eğinli, Neslihan Özmelek Taş	445-459
3	<i>Research Article</i> The Limits of the EU's Power in the Context of Sanctions Imposed to Türkiye in the Eastern Mediterranean Zeynep Yücel	461-477
4	<i>Research Article</i> The Tourism-Based Environmental Kuznets Curve Hypothesis: Evidence From the Turkish Economy Hilal Şeker, Melahat Avşar	479-496
5	<i>Research Article</i> An Investigation of the Factors Influencing External Debt in Emerging Market Economies Ali İlhan	497-509
6	<i>Research Article</i> Children After Earthquake: Maraş Earthquake in Türkiye Mesut Polatgil, Ensar Yıldız	511-522
7	<i>Research Article</i> The Birth of Modernity: The Influence of the Renaissance, The Enlightenment and the French Revolution Zeynep Çolak, Hanife Yasemin Mumcu	523-539
8	<i>Research Article</i> Türkiye'de 1990-2021 Döneminde Kadının İşgücüne Katılımı İle Kentleşme İlişkisi: Nedensellik Analizi The Relationship of Women's Labor Participation and Urbanization in the 1990-2021 Period in Türkiye: Granger Causes Analysis Rüya Ataklı Yavuz	541-560

Table of Contents		Page
9	<i>Research Article</i> Sürdürülebilir Kalkınma için Uluslararası Göçün Yerelde Çok Düzeyli Yönetişimi: Sultanbeyli Belediyesi Örneği Multi-Level Local Governance of International Migration for Sustainable Development: The Case of Sultanbeyli Municipality Aybike Açıkel, Fulya Memişoğlu	561–580
10	<i>Research Article</i> Ahıska Türklerinin Göç, Göçmen, Sürgün, Vatan ve Türkiye Kavramlarıyla İlgili Metaforik Algıları: Fenomenolojik Bir Araştırma Örneği Metaphorical Perceptions of Meskhetian Turks With Regard to the Concepts of Immigration, Immigrant, Exile, Homeland and Türkiye: A Phenomenological Research Tamilla Şahin	581–601
11	<i>Research Article</i> Yılsonu Harcama Artışı (Aralık Ateşi) Bağlamında Bütçe Harcamaları Üzerine Tartışma Debate on Budget Expenditures in the Context of the Year-End Spending Increase (December Fever) Nur Belkis Bektaş	603–619
12	<i>Research Article</i> Üniversite Öğrencilerinin Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Tutumları Üzerinde Ailenin Etkisi The Impact of Family on University Students' Attitudes Towards Gender Roles İpek Beyza Altıparmak, Betül Demircan	621–637
13	<i>Research Article</i> Seyahat ve Turizm Gelişmişlik Endeksi: Seyahat ve Turizmde Sürdürülebilirliğin Turizm Gelirleri ve Turist Varışları Üzerindeki Etkisi Travel and Tourism Development Index: The Impact of Travel and Tourism Sustainability on Tourism Receipts and Tourist Arrivals Sevda Gürsakal, Nuran Bayram Arlı	639–653
14	<i>Research Article</i> Haber İçeriklerine Yansıyan Turizm Problemleri Üzerine Bir Sorgulama: Bursa İli Örneği An Inquiry on Tourism Problems Reflected in News Content: The Case of Bursa Province Hatice Erdoğan, Serhat Zaman	655–680
15	<i>Research Article</i> Dönemsel Bazlı Statik ve Dinamik Portföy Koruma Stratejileri: BIST30 Örneği Periodic Static and Dynamic Portfolio Hedging Strategies: The Case of ISE-30 Tuğba Baş, Orhan Özaydın	681–697
16	<i>Research Article</i> Osmanlı Sanatının Nöroestetik Determinasyonları Neuroesthetic Determinations of Ottoman Art Yaşar Özrili	699–714

RESEARCH ARTICLE

<https://doi.org/10.37093/ijisi.1322658>

Peculiarities of Interviewing Elites in Post-Conflict Societies

Cemaliye Beysoylu*

Abstract

Those who engage in a task of conducting elite interviews in post-conflict societies must prepare for the context-specific challenges of this environment to mitigate the potentially distorting consequences of the process and the substance. This paper discusses the issues and challenges associated with interviewing elites in post-conflict societies. Examples are drawn from the author's own experiences gained through conducting over seventy interviews while collecting data on peace processes in Cyprus and Kosovo. Particularly, the issues of sampling, gaining access, and the process of interviewing are discussed with a focus on the issues of the impact of terminology, the use of recording devices, the researcher's positionality, and the subjective qualities of data.

Keywords: Elite interviews, post-conflict societies, sampling, gaining access, researcher's positionality.

Cite this article: Beysoylu, C. (2023). Peculiarities of interviewing elites in post-conflict societies. *International Journal of Social Inquiry*, 16(2), 433–444. <https://doi.org/10.37093/ijisi.1322658>

* Asst. Prof. Dr., Cyprus Science University, Kyrenia.

E-mail: c.beysoylu@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3977-7522>

Article Information

Received 04 July 2023; Revised 16 November 2023; Accepted 22 November 2023; Available online 30 December 2023

1. Introduction

Elite interviewing is a commonly utilized tool to gather rich and in-depth data in the social and political sciences that cannot be obtained through other sources. The commonality of its usage has facilitated the merging of growing debates that address the issues and challenges associated with the method (see Berry, 2002; Lancaster, 2017; McEvoy, 2006; Mikecz, 2012; Morris, 2009; Richardson, 2014; Rivera et al., 2002). This field grows in two dimensions: The first is the interdisciplinary instructional work that provides overarching guidance on the potential challenges and strategies (see Cochrane, 1998; Dexter, 1970, 2006; Harvey, 2009; Morris, 2009). Papers focusing on interviewing elites in a certain context, location, or a specific group of elites constitute the second dimension. For instance, Aberbach & Rockman's (2002) discusses the difficulties of conducting interviews from a sample of bureaucratic elites in Western democracies. Schoenberger (1991) focuses on the case of interviewing corporate elites, whereas Cochrane (1998) explores how to interview local political elites to discover local power structures.

Alongside this, in the last decade, a small but robust body of literature has greatly advanced our understanding of the use of methods in peace research. This body of literature addresses the issues that researchers often confront when collecting data in conflict or post-conflict settings, emphasizing ethics and the principle of "do no harm." (Brewer, 2016; Brounéus, 2011; Wood, 2006). The centrality of political elites in shaping the process of conflict escalation or de-escalation through their strategic actions (see Brass, 1991; Crawford & Lipschutz, 1998), increases the relevance of capturing the way elites perceive, interpret, and approach these conflicts.¹ Despite the value of elite interviewing to capture precious data regarding war-torn and post-conflict societies, so far, only some scant effort has been dedicated to discussing the peculiarities of conducting elite interviews in this context (see Brounéus 2011; McEvoy, 2006).

This paper sits at the intersection of these two growing branches of the literature, intending to contribute to the discussion on the value and usage of elite interviewing as a method to collect data in war-torn and post-conflict societies. The paper relies on data from over seventy semi-structured elite interviews conducted while researching the peace processes in Cyprus and Kosovo.

The first round of interviews was conducted for a PhD thesis that investigates the impact of European integration on the ongoing peace processes of the Kosovo and Cyprus conflicts in three destinations, Nicosia, Belgrade, and Pristina, from November 2010 to June 2011. The second round comprised interviews conducted in Pristina in November 2016 for a research paper that analyses the conditions that influence the implementation process of the series of agreements signed between Belgrade and Pristina under EU facilitation. The paper content presents a reflective account of these encounters and discusses the remedies that generalized debates and advice on the challenges of conducting elite interviews remain short on addressing. The key question here is: What particular issues may arise when interviewing elites in post-conflict societies, and how can they be redressed? The article argues that the instability of the post-conflict settings, the degree of subjectivity of the opinions, and the identity of the researcher are the main factors with a capacity to impinge on the quality of the data in the process of its collection. Consequently, a clear consideration of the sampling technique, the

¹ This is not to say that the ordinary folks are simply subjected to elite manipulation and mobilization. For an argument on the role of masses see Lacher and Kaymak (2005).

interviewing process, and the quality of the collected data is essential to reducing the impact of these deceptive factors and increasing the reliability of the outcome.

2. Sampling and Gaining Access

For studies that provide data for this article, a loose definition of the term “political elite” was adopted, as all individuals “with close proximity to power or policymaking” (Lilleker, 2003, p. 207). It is crucial to note that some of the interviewees accessed for this research are considered expert interviews. Expert interviews are semi-structured interviews that provide qualitative in-depth “expert” knowledge on a certain matter (Van Audenhove & Donders, 2019). Some claim that these interviews are different in their nature, particularly in terms of power dynamics (see Bogner et al., 2009) and the objective quality of the data they propose (Van Audenhove & Donders, 2019). However, for the purpose of this study, the researcher made a concise choice not to omit experiences gained from the series of expert interviews conducted with EU officials in Brussels and local EU branches outside the content of this paper, believing that this data enriches the quality of the work.

In the first phase, an extensive literature review and an online background search were conducted to understand the local power structures, parties, institutions, and other political organizations. An initial sample of potential interviewees developed out of this effort and targeted those active in politics, public service, civil society, media, and academia with either a direct link to conflict resolution and peace processes or the potential to influence public opinion and the tendencies of the wider society regarding this matter. Diversity of political positions, backgrounds, and ideological orientations were taken into account to capture “a balanced perspective,” as suggested by Rubin and Rubin (2005, p. 64). Judgemental sampling has proven quite efficient in composing the initial sample due to the fact that in targeted locations, the degree of digitalization enabled the researcher to identify the contemporary elites inhabiting the political scenery through an online search.

Literature abounds with a series of well-thought-out strategies for researchers who set off to recruit political elites. Suggestions include using professional affiliations and credential, utilizing personal connections, tailoring invitations professionally, and being flexible with busy individuals (Lancaster, 2017; Welch et al., 2002). Following the advice, I managed to arrange some meetings from this initial list prior to the field trip. Yet, it’s unlikely that all those listed as potential interviewees will accept the interview invitation. Political elites are often busy individuals “conscious of their own importance” (Richards, 1996, p. 199), and accessing them is surely a time-consuming phase with some unexpected delays, suggestions of rescheduling, and even last-minute cancellations. Therefore, after several rounds of initial contact, the limitations of using judgmental sampling in conflict and post-conflict environments became apparent, particularly in identifying and reaching marginalized segments of societies and capturing changes in elite systems.

As “[e]lite systems do not necessarily remain stable over time” (Aberbach & Rockman, 2002, p. 675), the lengthy timeframe covered particularly by the first study, rendered it difficult to identify past names through online search. The political instability that characterises the post-conflict societies only exacerbated the likelihood of change in elite systems, which lead to re-organization of government, frequent rotation of civil servants, alteration of power in political parties, and even party leaderships at an unprecedented pattern. As a new researcher with limited funds, tight schedule and no prior contact with the researched societies, circumstances limited my ability to reach sufficient number of recruitments. Furthermore, described

conditions made last minute cancellations or declining the offer for being interviewed more likely. Declining an invite may carry some meaning (see Morris, 2009), particularly in instances where the researcher diagnoses certain patterns of it. Identifying and accessing the elites of marginalised Kosovo Serbs, the most marginalised group at stake, has proven particularly troublesome. Besides the political instability and the groups marginalised position, the difficulties of recruiting Kosovo Serbs for an interview was also partly related to the group's unwillingness/scepticism of meeting outsiders.

For improving the sample and gaining access, utilising snowball sampling and issuing direct phone calls has provided remedy. The use of snowballing, a method "which uses the social networks of interviewees in order to expand the researcher's potential contacts" (Cohen & Aireli, 2011, p. 428) was useful in two ways. It enabled me to recruit participants in instances where abruptly rising tensions and volatility of elite systems impacted the recruitment process. It also increased the proportionality by enabling the researcher to track down and gain access to individuals that left their mark on the peace process at different periods of the covered timeframe of the research.

In 2011, in Kosovo, delay in forming the government after legislative elections created a power vacuum rendering judgmental sampling through online search nearly impossible until the new government was formed and new appointments were made in key administrative positions. Consequently, many from the political circles in Pristina remained reluctant to answer the invitation for an interview until the situation stabilizes. Political instability compelled the researcher to delay the field trip for about four weeks and then utilise snowballing to have access to sufficient number of interviewees in limited time.

The second incident occurred when I was conducting interviews as a part of a research team, again in Pristina, in November 2016.² The controversial move of the Kosovo Parliament, placing Trepca mining and industrial processing complex under its control, has prompted a boycott where all ethnic Serb MPs decided to boycott the parliamentary meetings and even kept their mobile phones close in an act of boycott, rendering themselves inaccessible. The first week of the boycott, which lasted for about six months, coincided with a pre-planned field trip to Pristina. While the intensity of political strife amongst local stakeholders and the time limitations of my pre-arranged one-week fieldwork have put my efforts to capture a balanced perspective on hold, I found a partial remedy through snowballing. In subsiding the lack of data from Kosovo Serb elites, I recruited a couple of civil society representatives active in northern Kosovo, amongst the Kosovo Serb community, to gain an insider opinion. Both have proven that the seemingly straightforward matter of sampling and gaining access could be easily derailed unless the timeframe of fieldwork is arranged by keeping an eye on the volatile political situation that may abruptly change the conditions for research.

Snowballing was also utilized in the worst-case scenario of cancellations. In some instances, some interviewees themselves suggested a replacement from the same party or institutions, etc. In other cases, the researcher kindly asked for a substitute if possible. This effort has reduced the damage that a cancellation can cause.

Phone calls were particularly effective in Cyprus. Greek and Turkish Cypriot invitees were far more willing to accept the offer when the former e-mailed invitation was reminded through a direct call to follow up. When targeting an institution/party/organization if the first point of contact that has been invited declines the offer, I encourage researchers to give a call and explain that you are interested to interview someone that can speak on their behalf. Also,

² Building Knowledge about Kosovo's statehood volume one.

opening the conversation by giving details of other parties and institutions that has participated into the research project³, can also prompt interest.

From a comparative perspective, it is important to mark that the researcher encountered more reluctance, especially regarding access and getting these international experts to answer the questions. The reluctance of the international expert to expound ascended with the perceived sensitivity of the issues at stake. The researcher's initial expectation of reaching an objective account of the processes—as suggested by some accounts—through the critique of international expert died out with the international experts' discreetness.

In other times my experience in attempting to gain access to political elites, particularly those outside expert circles, in Cyprus, Kosovo and Serbia has proven surprisingly distressful and attested Ostrander (1995) and Lancaster's (2017) claims that the literature often overemphasizes difficulties of gaining access to interviewees in post-conflict societies, while some more crucial issues remain unexplored. In the next section, the paper will address this rather less explored matters of establishing trust, getting participants to answer to questions, weighing reliability and the validity of the data, and the identity of the researcher.

3. Getting People Talk to You

Interview is, as Dexter (1970, p. 122) suggested in his classical book, "a two-person relationship, a conversation" and gaining access does not guarantee that the researcher will have a frank, in-depth and informative one. Following the advice, I started all interviews with less controversial issues and innocuous questions for getting the conversation flowing (see Aberbach & Rockman, 2002; Rubin & Rubin, 2005). Nevertheless, as argued by McEvoy (2006, p. 185) in divided, conflict-ridden societies even the "seemingly straightforward questions can provoke adversarial, sectarian responses". Below section presents a list of issues encountered during fieldwork with a discussion on potential remedies.

3.1 Researcher's Terminology

At the very early stage of interviewing, in Nicosia, terminology presented itself as one of the main challenges. In conflict settings adversaries often develop competing narratives of past events that perpetuate/inform hostilities and plays crucial role in serving as a guidance as well as justification for the group behaviour. Such narratives often find their expression in a certain terminology. For instance, in official narratives, 1974 operation of Turkey in Cyprus is referred as *peace operation* by Turkish Cypriots and *Turkish invasion* by Greek Cypriots. Similarly, Turkish Cypriot official narratives refer Greek Cypriot dominated Republic of Cyprus as *Greek Administration of Southern Cyprus*. Furthermore, even some ordinary expressions may denote certain political meaning and position. During the course of an interview, interviewees are likely to adopt the terminology that is rooted in their understanding of the conflict and this, in fact, presents itself as data for a peace researcher. However, sloppy use of language and not well-thought terminology of the researcher may alienate the interviewee and damage the relationship. In the first rounds of interviews conducted as a rather an inexperienced researcher, I found myself falling into this trap. Having one's terminology corrected by an interviewee automatically creates an impression of a lack of sufficient knowledge about the case on the researcher's part, damages image of impartiality and reduces the quality of the conversation.

³ This act of encouragement was conducted without disclosing individual names of other interviewees to remain loyal to the pledge of anonymity.

This does not mean that the researcher must adopt the same terminology to comfort the interviewee. Hence, one must gear up for challenges that are likely to arise from the use of terminology by careful examination of the actor's position and their associated terms in advance and adopt the most neutral language possible. Additionally, although the political spectrum of each side is overridden by this official narratives and terminology, one should not assume that all members of the same group subscribed to the same meaning of the past. Meaning that, for instance, not all that defines themselves as Turkish Cypriot will utilise the same terminology. Therefore, careful crafting of a neutral language will assist the researcher to avoid falling into this pitfall.

3.2 The Use of Recording Device

Using a tape recorder captures responses meticulously, prevent data loss, enables the researcher to have a more conversational quality dialogue with interviewees (See Aberbach & Rockman, 2002; Richards, 1996) and makes it easier to take observational notes (Harvey, 2009). Also, Aberbach & Rockman (2002) and Mikecz (2012) reports, those agree to be recorded may quickly lost any inhibitions of being recorded. Hence, in the first round of interviews, which was conducted back in 2010-2011, with the consent of interviewees and by maintaining a commitment to interviewee anonymity, a digital voice recorder was used. Some questioned the purpose and some international civil servants refused me a permission to use direct quotes from the recorded data, but many respondents consented. Some instructed me to pause recording at various points, either when they were giving some sensitive information or when having a brief phone or face to face conversation with an interrupting third party. Yet most interviews went by smoothly with the presence of a recorded. Only one, a former high-ranking diplomat, who has been an influential figure in Cyprus peace process, directly reported that he will speak differently if the recording device is present. His bold and frank approach let one wondering whether others had also spoken differently under the presence of a recording device without a disclosure. Peabody et. al. (1990, p. 454) also warns that "the more sensitive and personalized the information, the less appropriate is the use of a tape recorder." Therefore, one must be aware of an unspoken yet potentially distorting or limiting impact of using a recording device when communicating sensitive matters. Here, good notetaking skills comes to rescue a peace researcher that desires to inscribe on sensitive matters, since avoiding a recording device increases the likelihood to capture free-spoken accounts.

3.3 Reluctance to Go Beyond Official Narratives

Every interviewee is different in their knowledge and readiness to articulate valued information. In post-conflict and divided societies, it is common that some interviewees display reluctance to go beyond the already known official narrative embraced by their side (see McEvoy, 2006), while some others might be characteristically more reticent than others. Although difficult to make broader generalizations, over the course of the interviewing process, I observed that the asymmetric power balance of adversaries, that is perceived strength-weakness of their position, played a unique role in influencing the way respondents answer questions. Meaning that more resistance, or tendency to stick to official narratives was displayed by Greek Cypriot interviewees and Serbian interviewees in Belgrade since, relatively speaking, these actors are having the upper hand in the conflict. Unexpectedly, I also found that international bureaucrats and civil servants are far stingier with their words. Interviewees serving for international missions are the only group that refused me a permission to use direct quotes from the

interview or asked to see what I plan to use prior to publication. Members of international community that involves in conflict resolution are expected to sustain the delicate balance that is hard achieved amongst the former warring parties. Therefore, they are stingy with their words and often tend to follow the institutional narrative and the principle of neutrality. Doing otherwise may upset the delicate balance and erode the trust that the mediating parties already gained.

Still there are a few remedies to avoid gathering data that replicates publicly known official narratives. First and foremost, I found Berry (2002) and McEvoy's (2006) suggestion of probing particularly effective. Either when in desire to add more depth to the discussion or against the interviewee's tendency of reiterating the same old narrative or with reticent individuals, skilful employment of probing proved fruitful. In many instances, I presented a challenge with a follow up questions that outlines the opposing views by delegating responsibility to an outsource, such as a newspaper, or another party who does not shy away from speaking publicly. Such challenge often triggered a desire of interviewee to provide further clarification. Secondly, although prevailing tensions may draw a veil over, elite structures in post-conflict societies as well are composed of multiple and overlapping groups (Cochrane, 1998). Hence, as emphasized in the section over sampling, one should recognize the multiplicity of position and variations in understanding and interpreting the conflict. Adopting a broader definition of the term political elite, which composed of influential journalist, academics or civil society members, with less hesitance to criticise official narratives or discuss sensitive matters, will enrich the data set. Thirdly, starting interviews with those who are likely to share more helps researchers to get equipped with detailed knowledge prior to arduous encounters. Lastly, accept that no matter what technique adopted, it may not be possible to move beyond the official narratives with some, as these individuals may be intrinsic believer or even the source such narratives.

Since its entirely voluntary to accept being interviewed, it may come as a surprise that in rare occasions, some interviewees are utterly uninterested to disclose much. Much time was wasted over interviews that ended prematurely'. In one encounter, a high-ranking international civil servant declined to answer every single question he was asked, even the ones directly related to the tasks of the unit he was leading, by oddly declaring his lack of knowledge. In another encounter, a high-ranking politician skipped every single question he was asked in haste and asked to meet another time due lack of time. Such encounters are possible since busy individuals may not always plan their schedule in the best possible way. Yet the second meeting with the interviewee in question was no different than the first. Each round lasted approximately ten minutes, yet all persistent efforts of overcoming interviewee's reluctance to answer questions borne no fruit. In such cases, the best option is, as advised by Peabody et al. (1990, p. 454) is to "be professional and polite; thank your source and leave".

4. Positionality of the Researcher

Interviewing is a process of social interaction where positionality of the researcher -the way interviewee perceives the researcher and the researchers own identity traits- will have a certain impact on its conduct (see Cameron et al., 1992; Hermann, 2001; Herod, 1999; Höglund, 2011; McEvoy, 2006). Although there is no ultimate remedy, a reflective account of the researcher's positionality, which has only been exaggerated by the dynamics of conflict/post-conflict societies, might ease some of the negative consequences (Hermann, 2001). The researcher's positionality is a multifaced phenomenon (Sabot, 1999), yet in my encounters with elites in

post-conflict societies, ethnic/national identity and relating insider-outsider issues has taken the lead. Much of the early debate on the insider-outsider dichotomy that weights advantages and disadvantages of each position, treats them as separate categories (Cohen & Aireli, 2011; Hermann, 2001; Merriam et. al., 2001). Yet, congruent to the rising critique in the literature (see Herod, 1999; Höglund, 2011), my fieldwork encounters provided evidence to support the debate on fluidity of researcher's positionality.

My ethnic origin/nationality was an introductory part of most interviews, where interviewees could not hide their curiosity to know the person interviewing them. As a young and female researcher carrying an ethnic affiliation to one of the adversaries under study, I predicted that my identity would have an impact on the interviews I conducted in Nicosia with Greek and Turkish Cypriots, yet not necessarily in Belgrade and Pristina. My surname makes it pretty clear for anyone who has an acquaintance with Turkish language that I am of Turkish origin. In northern Nicosia, my first name and my accent left no doubt to Turkish Cypriot respondents that I am a fellow Turkish Cypriot, with no need for further clarification. Whereas with other groups, I found myself giving a slightly different response to the very same question regarding my origin. I was compelled to distinguish myself as Turkish Cypriot, particularly as a response to questions posed by Greek Cypriot respondents whereas in Belgrade and Pristina, I simply defined myself as a Cypriot researcher.⁴

Even before meeting you, interviewees position themselves regarding their premade assumption of who you are (McEvoy, 2006). For instance, based on our shared ethnic affiliation some Turkish Cypriot interviewees assumed me to be on their side, evident from their use of non-verbal communication of hand gestures, facial expressions etc. Whereas some others had a desire situating me in their broader network by asking about my family background and unearthing any mutual acquaintances. Premade assumptions also impacted some Greek Cypriot interviewees' decision to accept meeting me. This was not simply a curiosity of meeting someone from other side of the divide, they were also expecting certain returns in the form of information. Many asked about my evaluations of authorities in the north, Turkish Cypriot's relations with Turkey and of Turkish settlers. Particularly those who did not to travel to north after opening of the check points in 2003 were especially curious. I even had one interviewee showing me a location in google maps in Kyrenia -a coastal city in the north-, asking whether I have ever been to that street and can tell them about the condition of the house that his family was forced to flee in 1974. While I was interviewing them, occasionally, it felt as if I was the interviewee.

In terms of data quality, particularly those with opposing views on reaching a federal settlement with Turkish Cypriots, exerted efforts to convince me that they take such stance due to numeric superiority of Greek Cypriots, not because they are xenophobic or see Turkish Cypriot as a threat. In one example, I vividly remember the effort of an opponent to the proposed federal arrangement between two communities to convince me of his sincerity by telling a lengthy story of how he fell in love with a Turkish Cypriot girl in his youth. The interviewees may have specific aims to "present themselves in a good light" (Ball, 1994, p. 97), so style and such excessive effort of looking good let me wonder whether some softened their tone intentionally because of begin interviewed by a "Turkish Cypriot" researcher.

In Belgrade and Pristina, my encounters have confirmed that the researcher does not need to share the same ethnic roots with either side of the divide to be place in certain categories.

⁴ Herod (1999, p. 321) talks about the potential of researcher to "shift her/his positionality in a self-conscious way" in playing the social distances up or down with interviewees to manipulate the way interviewees perceive them.

Political elites often perceive the rest of the world and their relations to it through the lenses of the conflict, and develop corresponding categories of sympathetic or unsupportive groups (Höglund, 2011, p. 124). Most interviewees that I encountered in Belgrade assumed that I am a citizen of Republic of Cyprus, being one of five EU member states that does not recognize Kosovo's independence. This added a layer of comfort to the way they responded to me. Whereas those in Pristina, further questioned my claim of Cypriotness in an act of understanding whether I am sympathetic or hostile to their position. If I declare that I am of Turkish origin, some draw parallels between the stories of Turkish Cypriots and themselves with an effort to gain my sympathy to their cause.

Being a peace researcher does not make one immune to having personal ideas, political sympathies and emotions. Though interviewees may often ascribe certain political belief/position base on researchers' ethnic/national affiliation, being biased does not solely originate from one's ethnic/national identity. For avoiding any personal traits to impact the research process, Becker (1967) advises on avoiding sentimentality and employing research techniques impartially, while Cochrane (1998, p. 2130) proposes adopting "an active process of self-reflection" as core aspect of the fieldwork. However, from the perspective of peace research, the issue of bias is an ordinary part of the process. Unlike those who takes side in conflict, bias of peace researcher is a normative one. "[A]s opposed to that of the strategist", peace researcher cares about the interest of both parties in conflict (Høivik, 1983, p. 267). Meaning that, similar to that of a medical scientist who is "in favor of health rather than disease", peace researcher is unashamedly in favour of peace (Galtung, 1985, p. 144). Hence, remaining loyal to the true aim of the discipline minimise the impact of any bias that may originate from personal traits.

5. Subjectivity of Collected Data

Literature on elite interviewing widely acknowledges the unreliability of the method in establishing the truth since conversations with elites renowned for providing interviewees' subjective account of the subject under scrutiny (Berry, 2002; Fujii, 2010; Richards, 1996). As Berry (2002, p. 680) rightfully argues "it is [in fact] not the obligation of a subject to be objective and to tell us the truth". The degree of subjectivity intensifies in a conflict situation where adversaries cling on their mutually exclusive beliefs. Therefore, it is likely that most being interviewed will share their insights, their understanding of the conflict or persistently attempt to prove moral, legal and/or political rightfulness of their position.

Data that is naturally rich in contradictory answers and gathers conflicting perspectives may seem to render the analysis stage challenging and complicated. Yet, regardless of the subject matter, collecting conflicting and contradictory data enriches the research findings and prevents a narrow conclusion.

Rich, in depth, subjective perceptions collected through elite interviewing is a strong tool to gather and analyse the extent of adversary parties' divergent perceptions and informs the researcher about discrepancies, misunderstanding, misinterpretations in these perceptions. In this sense, subjectivity presents itself as data.

However, there is a difference between subjective perceptions and distorted information. But how can one recognize if the interviewee is talking about his/her subjective perception or distorts information? Intensive background research about the case and an interview sample that disclose the extend of heterogeneity of opinions will enable the researcher to check out any inconsistencies and omissions within and between interviews (also see Rubin & Rubin,

2005, p. 73). Additionally, probing through trying to pick up inconsistencies in a single interview by rephrasing the same question differently on a matter that one suspects of any distortion and utilising multiple sources for a crosscheck are suggestions that are abundant in the literature (Berry, 2002; Harvey, 2009; Rubin & Rubin, 2005).

6. Conclusions

This article provides a reflective account of the researcher's encounters with political elites to provide some guidance for those that plans to utilise elite interviewing to gather data on post-conflict societies. The article has revealed that characteristics of post-conflict societies either pose challenges specific to the context or intensified the issues that are already ascribed to the method of elite interviewing. Particularly the issue of political instability and accompanying volatility of elite systems, the researcher's terminology, the use of recording device, some elite's reluctance to go beyond official accounts of the conflict and positionality of the researcher can impinge on the process and the data.

Researchers need to take volatility of the post-conflict societies and its impact on exacerbating the change in elite systems into consideration. Adopting a broad definition of a term political elite and mapping out social structures, actors, and changing elite systems over time to identify and gather data from different segments of society is likely to improve the quality of the data set. In doing so, collected data will capture heterogeneity of political perceptions and marginalised voices.

For the issues related to sampling and gaining access, partial remedy can be found in combined use of judgemental and snowballing sampling and issuing direct calls in addition to standard written invitations. Judgemental sampling through online search provides some basis, while snowballing assist to supplement the recruitments wherever volatility of the post-conflict societies exacerbated the change in elite systems, and renders it difficult to track down and recruit potential interviewees. Snowballing is also highly efficient in identifying and accessing marginalised segments of societies.

Intensive pre-interview preparation is also essential to gain familiarity with actors, positions, and the language/ terminology in use. Using a carefully crafted neutral language and avoiding the use of recording device that will increase the chances of having interviewees opening up on sensitive topics and gathering data does not replicate the information that is already public. Also, some issue rising from positionality of the researcher can be mitigated by meticulous application of adopted methods that requires peace researcher to remaining devoted to the aim of understanding conflict for seeking ways to build peace.

ACKNOWLEDGEMENT

—

FUNDING

No financial support was received from any person or institution for the study.

ETHICS

The author declares that this article complies with ethical standards and rules.

AUTHOR CONTRIBUTION

Cemaliye Beysoylu | General contribution rate: 100%

The author has confirmed that there is no other person who meets the authorship condition of this study.

CONFLICT OF INTEREST

The author declares no conflict of interest.

References

- Aberbach, J. D., & Rockman, B. A. (2002). Conducting and coding elite interviews. *PS: Political Science & Politics*, 35(4), 673–676. <https://doi.org/10.1017/S1049096502001142>
- Ball, S. (1994). Political interviews and the politics of interviewing. In G. Walford (Eds.), *Researching the powerful in education* (pp. 96–115). UCL Press.
- Becker, H. S. (1967). Whose side are we on? *Social Problems*, 14(3), 239–247. <https://doi.org/10.2307/799147>
- Berry, J. M. (2002). Validity and reliability issues in elite interviewing. *PS: Political Science & Politics*, 35(4), 679–682. <https://doi.org/10.1017/S1049096502001166>
- Bogner, A., Littig, B., & Menz, W. (Eds.). (2009). *Interviewing Experts*. Palgrave Macmillan UK. <https://doi.org/10.1057/9780230244276>
- Brass, P. R. (1991). *Ethnicity and nationalism: Theory and comparison*. Sage Publications.
- Brewer, J. D. (2016). The ethics of ethical debates in peace and conflict research: Notes towards the development of a research covenant. *Methodological Innovations*, 9, 1–11. <https://doi.org/10.1177/2059799116630657>
- Brounéus, K. (2011). In-depth interviewing: The process, skill and ethics of interviews in peace research. In K. Höglund & M. Ober (Eds.), *Understanding peace research* (pp. 130–145). Routledge.
- Cameron, D., Frazer, E., Harvey, P., Rampton, B., & Richardson, K. (Eds.). (1992). Introduction. In *Researching language: Issues of power and method*. (pp. 1–28). Routledge.
- Cochrane, A. (1998). Illusions of power: Interviewing local elites. *Environment and Planning A: Economy and Space*, 30(12), 2121–2132. <https://doi.org/10.1068/a302121>
- Cohen, N., & Arieli, T. (2011). Field research in conflict environments: Methodological challenges and snowball sampling. *Journal of Peace Research*, 48(4), 423–435. <https://doi.org/10.1177/0022343311405698>
- Crawford, B., & Lipschutz, R. D. (1998). *The myth of “ethnic conflict”: Politics, economics, and “cultural” violence* (Digital Collection, Vol. 98). International and Area Studies, University of California at Berkeley.
- Dexter, L. A. (1970). *Elite and specialized interviewing*. Northwestern University Press.
- Dexter, L. A. (2006). *Elite and specialized interviewing*. European Consortium for Political Research Press.
- Fujii, L. A. (2010). Shades of truth and lies: Interpreting testimonies of war and violence. *Journal of Peace Research*, 47(2), 231–241. <https://doi.org/10.1177/0022343309353097>
- Galtung, J. (1985). Twenty-five years of peace research: Ten challenges and some responses. *Journal of Peace Research*, 22(2), 141–158. <https://doi.org/10.1177/002234338502200205>
- Harvey, W. S. (2009). *Methodological approaches for junior researchers interviewing elites: A multidisciplinary perspective* (Working Paper Series No. 01.09). Economic Geography Research Group. https://egrg.org/wp-content/uploads/2014/02/egrg_wp0109-Harvey-1.pdf
- Hermann, T. (2001). The impermeable identity wall: The study of violent conflicts by the “insider” and “outsider”. In M. Smyth & G. Robinson (Eds.), *Researching violently divided societies: Ethical and methodological issues* (pp. 77–91). Pluto Press.
- Herod, A. (1999). Reflections on interviewing foreign elites: Praxis, positionality, validity, and the cult of the insider. *Geoforum*, 30(4), 313–327. [https://doi.org/10.1016/S0016-7185\(99\)00024-X](https://doi.org/10.1016/S0016-7185(99)00024-X)
- Höglund, K. (2011). Comparative field research in war-torn societies. In K. Höglund & M. Öberg (Eds.), *Understanding peace research: Methods and challenges* (pp. 114–129). Routledge.
- Høivik, T. (1983). Peace research and science. A discussion paper. *Journal of Peace Research*, 20(3), 261–270. <https://doi.org/10.1177/002234338302000307>
- Lacher, H., & Kaymak, E. (2005). Transforming identities: Beyond the politics of non-settlement in North Cyprus. *Mediterranean Politics*, 10(2), 147–166. <https://doi.org/10.1080/13629390500124341>
- Lancaster, K. (2017). Confidentiality, anonymity and power relations in elite interviewing: Conducting qualitative policy research in a politicised domain. *International Journal of Social Research Methodology*, 20(1), 93–103. <https://doi.org/10.1080/13645579.2015.1123555>
- Lilleker, D. G. (2003). Interviewing the political elite: Navigating a potential minefield. *Politics*, 23(3), 207–214. <https://doi.org/10.1111/1467-9256.00198>
- McEvoy, J. (2006). Elite interviewing in a divided society: Lessons from Northern Ireland. *Politics*, 26(3), 184–191. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9256.2006.00267.x>
- Merriam, S. B., Johnson-Bailey, J., Lee, M.-Y., Kee, Y., Ntseane, G., & Muhamad, M. (2001). Power and positionality: Negotiating insider/outsider status within and across cultures. *International Journal of Lifelong Education*, 20(5), 405–416. <https://doi.org/10.1080/02601370120490>
- Mikecz, R. (2012). Interviewing elites: Addressing methodological issues. *Qualitative Inquiry*, 18(6), 482–493. <https://doi.org/10.1177/1077800412442818>

- Morris, Z. S. (2009). The Truth about interviewing elites. *Politics*, 29(3), 209–217. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9256.2009.01357.x>
- Ostrander, S. A. (1995) “Surely you’re not in this just to be helpful”: Access, rapport and interviews in three studies of elites. In R. Hertz & J. Imber (Eds.), *Studying elites using qualitative methods* (pp 133–150). Thousand Oaks, Sage Publications. <https://doi.org/10.4135/9781483327341>
- Peabody, R. L., Hammond, S. W., Torcom, J., Brown, L. P., Thompson, C., & Kolodny, R. (1990). Interviewing political elites. *PS: Political Science & Politics*, 23(3), 451–455. <https://doi.org/10.2307/419807>
- Richards, D. (1996). Elite interviewing: Approaches and pitfalls. *Politics*, 16(3), 199–204. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9256.1996.tb00039.x>
- Richardson, P. B. (2014). Engaging the Russian elite: Approaches, methods and ethics. *Politics*, 34(2), 180–190. <https://doi.org/10.1111/1467-9256.12036>
- Rivera, S. W., Kozyreva, P. M., & Sarovskii, E. G. (2002). Interviewing political elites: Lessons from Russia. *PS: Political Science & Politics*, 35(4), 683–688. <https://doi.org/10.1017/S1049096502001178>
- Rubin, H. J., & Rubin, I. S. (2005). *Qualitative interviewing: The art of hearing data* (2nd ed.). Sage Publications.
- Sabot, E. C. (1999). Dr Jekyll, Mr H(i)de: The contrasting face of elites at interview. *Geoforum*, 30(4), 329–335. [https://doi.org/10.1016/S0016-7185\(99\)00023-8](https://doi.org/10.1016/S0016-7185(99)00023-8)
- Schoenberger, E. (1991). The Corporate interview as a research method in economic geography. *The Professional Geographer*, 43(2), 180–189. <https://doi.org/10.1111/j.0033-0124.1991.00180.x>
- Van Audenhove, L., & Donders, K. (2019). Talking to people III: Expert interviews and elite interviews. In H. Van den Bulck, M. Puppis, K. Donders, & L. Van Audenhove (Eds.), *The Palgrave handbook of methods for media policy research* (pp. 179–197). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-030-16065-4_10
- Welch, C., Marschan-Piekkari, R., Penttinen, H., & Tahvanainen, M. (2002). Corporate elites as informants in qualitative international business research. *International Business Review*, 11(5), 611–628. [https://doi.org/10.1016/S0969-5931\(02\)00039-2](https://doi.org/10.1016/S0969-5931(02)00039-2)
- Wood, E. J. (2006). The ethical challenges of field research in conflict zones. *Qualitative Sociology*, 29(3), 373–386. <https://doi.org/10.1007/s11133-006-9027-8>

RESEARCH ARTICLE

<https://doi.org/10.37093/ijisi.1336016>

Emotions on Social Media: A Sentiment Analysis Approach Based on Twitter (X) Data on the Russian–Ukraine War

Ayşen Temel Eğinli*

Neslihan Özmelek Taş**

Abstract

Twitter (X) is an important tool that reflects the feelings and attitudes of the public. For this reason, in this study, especially when it comes to events that concern society, Twitter provides an opportunity to both follow the agenda and understand the reactions through instant sharing. Twitter is a social media platform that allows the public to convey their feelings, thoughts, and attitudes to the masses. Twitter provides the opportunity to stay up-to-date and understand reactions through instant posts, especially for social events. In this research, Twitter posts made with the Ukraine hashtag between March 1 and April 30, 2022, during the Russia–Ukraine War, were eliminated with the “war” filter, and the expressions were analyzed using the sentiment analysis method. Various URLs were eliminated, and research was carried out on ten thousand tweets. The tweets obtained were categorized as positive, negative, and neutral. Accordingly, the expressions containing positive, negative, and neutral emotions were analyzed by determining the emotional inferences of the words in the tweets with an artificial intelligence algorithm and then detailed by the researchers with content analysis. In this sense, this study becomes important in understanding how the masses express their reactions through emotional social media platforms and what their emotions are in this process. Therefore, this research can be a clue for the consequences of international war on the masses.

Keywords: social media, Twitter, emotion, war, sentiment analysis.

Cite this article: Temel Eğinli, A., & Özmelek Taş, N. (2023). Emotions on social media: A sentiment analysis approach based on Twitter (X) data on the Russian–Ukraine war. *International Journal of Social Inquiry*, 16(2), 445–459. <https://doi.org/10.37093/ijisi.1336016>

* Prof. Dr., Ege University, Faculty of Communication, The Department of Public Relations and Publicity, İzmir, Türkiye.
E-mail: aysentemel-eginli@hotmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4830-4524>

** Res. Asst. Dr., Pamukkale University, Faculty of Communication, The Department of Public Relations and Publicity, Denizli, Türkiye.
(Corresponding Author). E-mail: ozmelek.neslihan@gmail.com, ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-6348-2495>

Article Information

Received 01 August 2023; Revised 25 December 2023; Accepted 26 December 2023; Available online 30 December 2023

1. Introduction

Social media platforms are internet-based applications that offer unique and personal media environments where users can create original content, develop and change existing information however they want, and establish community dialogues (Kaplan & Haenlein, 2010). One of these social media platforms, Twitter, currently called "X," is mentioned in the text with its name at the time this research was conducted. Twitter offers an exceptional opportunity for individuals in this sense to express their thoughts and feelings (Sabatovych, 2019). Expressions and thoughts about a certain subject (in the form of tweets) may have an impact on creating a general sensation in a social or political sense (Weeks et al., 2017).

Social media usually consists of trust-based networks among acquaintances (friends, family members, etc.) (Reich, 2010). Therefore, the information coming from these individuals or groups is considered safe. This trust may lead to certain impacts. It becomes crucial to achieving desired perceptions and behaviors in interpersonal communication (Lange-Ionatamishvili & Svetoka, 2015). At this point, this study analyzed the posts regarding the feelings of individuals throughout this war. Within this context, the sentiment analysis method was used to analyze online expressions of feelings. Within the context of sentiment analysis, sentiment may be explained as any feeling, emotion, attitude, or opinion (Hyvärinen & Beck, 2018). Traditionally, sentiment analysis categorizes web comments as positive, neutral, and negative. It enables us to analyze affected knowledge and detect emotions. Positive or negative opinions among topics are analyzed, and these topics are categorized (Cambria et al., 2013). In addition, sentiment analysis enables us to find "how people feel about things more readily available to the masses." (Appel et al., 2015).

2. Literature Review

Social media is defined as "a structure that constructs a public or semi-public profile within a bounded system, articulates a list of other users with whom they share a connection, and views and traverses their list of connections and those made by others within the system" (Boyd & Ellison, 2007, p. 211). Within this context, the real-time messages on these platforms are explained in various ways in everyday life, such as current issues, complaints, and the expression of positive emotions about the use of a product (Chen, 2021).

Twitter, among other social media platforms, motivates use with its social interactions and information-seeking features (Johnson & Yang, 2009). In addition, the tweets on Twitter are listed chronologically according to the interests of the users. Comment, retweet, like, and share counts are shown under each tweet. The users can also repost a recently-posted or popular tweet on their own pages (Chen, 2021). The posts mainly focus on emotions. In this sense, "emotions are also a key factor in knowledge Exchange" (Levin & Cross, 2004). While emotions can be defined as an inner response to anything that occurs in the environment (Panger, 2017), they can also be defined as tightly-coordinated psychological, physiological, and behavioral responses (Ekman, 1992, 1999). According to neuroscientific approaches, emotions are defined as innate and universal. According to this approach, there are six main emotions: fear, anger, disgust, sadness, happiness, and surprise (Ekman, 1992). Furthermore, individuals can feel various emotions simultaneously or consecutively in their daily lives (Plutchik, 2001). Meanwhile, Twitter is internationally accepted among social networking sites as an area where

political discourse and activities are expressed. (Kasmani et al., 2014; Webster & Albertson, 2022). However, Twitter is pointed out as having an important role in people expressing themselves regarding war and violence (Orehek & Human, 2016).

On February 24, 2022, Russia initiated a military operation, which they refer to as "Special Operations." This operation, which the international community called "War" (Aslan, 2023), was considered as a continuation of the 2014 war (Öztürk, 2023) and has become the focus of social media since its beginning. Although there are many analyses and comments on the causes of the Russia–Ukraine war, it is generally seen that the focus is on "Russia's near circle doctrine, Russian nationalism, and Russian expansionism" (Çelikaslan, 2022). Ukraine's geostrategic location is historically, politically, socially, and economically important for Russia, especially in the West–Russia conflict (Öztürk, 2023). In this context, the factors that caused the war include challenging the West and sending them away, making the Russian identity superior to the Slavic people through the unity of ancestry, and showing Russian power (Aslan, 2022). "Ukraine's strategic importance has increased even more with the start of transferring energy resources from the former Soviet geography to the West." (Sönmez et al., 2015). On the other hand, as a nation that lived under Russian rule for centuries, the independence of Ukrainians is Russia's biggest loss in terms of geopolitics, so it is obvious that the next process will be painful (Davutoğlu, 2010). In addition, the negative effects of Russia's attack on Ukraine were not limited to Ukraine alone but caused great fear among the people in all Baltic countries, especially Poland, who saw themselves in danger (Çelikaslan, 2022). Ukraine's resistance to this war is actually a very important indicator of the changing Russian perception and behavior patterns, and most importantly, their feelings, with the occupation of Crimea and the Donbas region in 2014 (Aydingün, 2022). Besides, all the people of the world empathized with Ukrainians against Russia and reported high levels of anger, anxiety, and threat perceptions (Moshagen & Hilbig, 2022).

In their study at Åbo Academy University conducted in the spring of 2013 on "Mixed Emotions in Active Social Media Use," Widén et al. (2015) worked on qualitative diary studies. This study found that one-fourth of the informants (24%) reported frequent social media use in positive terms. The participants stated that they use social media actively and that life would be unbearable without social media. The participants stated that they read the news, learn new things, discuss with others, and become motivated through social media. A study by Yu and John-Baptiste (2016) in the UK found that young people use social media more to communicate with their family and friends and share things. It was observed that the posts by young people on social media are more about repressing their negative feelings than communicating with their families and friends in the real world. Young people share more positive messages on social media than negative ones. When the results of the studies regarding expressing feelings on social media were analyzed it was found that these feelings are generally discussed as positive and negative. Burke and Develin (2016) found the following in their study regarding examining contemporary practices of one-to-many broadcasts in social media. When individuals have smaller or more compact networks, they tend to share their positive and negative emotions, and their friends mostly respond to their negative emotions.

In their study, Waterloo et al. (2018) found that individuals expressing their feelings on various social media platforms aim to reveal prevailing injunctive norms. Chen (2021), on the other hand, analyzed the effect of users' emotions on social media product design in his study "Research on the Functions of Users' Emotions in Social Media Product Design". The users usually prefer visible like and comment sections on the homepage, the use of symbols, and

more space for expressing emotions on social media. They stated they wanted to see more categorizing hashtags by emotions, anger, and disgust. Robertson et al. (2013) found more negative messages on social media than positive ones. This result is the exact opposite of the results found by Thelwall et al. (2010). They found that in Myspace messages, two-thirds of messages have a positive tone, and only one-third were Negative.

In their study, Brady et al. (2017) found that Twitter, among all social networks, plays a significant role in expressing real moral ideas and emotions. Using a large sample of tweets concerning three polarizing issues ($n = 563,312$), the presence of moral-emotional words in messages increased their transmission by approximately 20% per word. The effect of using moral-emotional language is that it increases the use of online messages. Sentiment analysis is used to analyze posts on social media platforms regarding how individuals feel/their emotions. Sentiment can be described as a feeling, emotion, attitude, or opinion (Hyvärinen & Beck, 2018). Wang et al. (2012) performed an analysis on Twitter to reveal public sentiment in the 2021 US presidential elections. Twitter is a central website where individuals express their opinions and ideas about political parties and candidates. Therefore, emerging events or news can be followed on Twitter, providing a suitable environment for expressing public sentiment and electoral events. As a result of "sentiment analysis, nearly 17.000 tweets (16% positive, 56% negative, 18% neutral, 10% unsure), including nearly 2.000 that were multiply annotated to calculate inter-annotator agreement." Around 800 Turkers participated in the researcher's annotation (Wang et al., 2012, pp. 117-118).

Emotions play a central role in times of war. The soldiers may express their emotional reactions, or the individuals may raise their voices about the current condition of the security forces. These emotions may be positive or negative, such as fear, panic, anger, rage, shame, etc. Wars lead to changes in people's emotions (Malešević, 2021). The most common emotions seen on soldiers' faces are fear and boredom. "Wars consist of '5% horror and 95% boredom' (or waiting)" (Mæland et al., 2009, p. 2). Since the soldiers have long been waiting for a battle, an overall feeling of boredom prevails (Malešević, 2021). The most intense emotions of the soldiers are attachment and obligation. In addition, they burn with dread, panic, or horror on battlefields (Malešević, 2010).

In order to understand how social media was used during the war and how this war was presented, it was aimed to reveal how the use of armed forces affected the audience emotionally. For this purpose, a three-phase analysis was performed, and the content of the media and the responses of the audience were reviewed. First, it was aimed to analyze the responses to presentations regarding the war within the social media environment, which was determined during the Syrian Conflict, and the news about the conflict and to understand the dynamics. The first analysis was about how RT legitimized the actions of Russia, and the second analysis was about the comments and reactions of the audience to these posts. RT's YouTube videos gained, on average, 66.000 views and 1015 responses. The data obtained from all analyses were coded as positive, negative, and neutral or unclear emotions. When the emotions of the audience were analyzed, it was found that loaded language and judgments, excessively derogatory statements, emojis, acronyms, and swearwords were found (Chatterje-Doody & Crilley, 2019).

According to Sabatovych's (2019) Twitter sentiment analysis regarding the Russian-Ukrainian war, social media provides an opportunity to gather crowds and participate in political processes since social media provides an opportunity to primarily increase interpersonal interactions. In addition to this, sentiment analysis reveals how social media enhances people's emotions and ideas.

3. Methodology

This study aims to discover people’s opinions and emotional reactions regarding the Russian–Ukrainian war and to reveal how they expressed their emotions. Accordingly, the research questions were constituted as follows:

- What were the emotional reactions of the people from all over the World regarding the Russian–Ukrainian war?
- How did the people from all over the World express their emotions regarding the Russian–Ukrainian war?
- What did the people from all over the World think about regarding the Russian–Ukrainian war?

The methodology of the research should be designed in a way that is compatible with the subject and content to be researched and can actually present the data desired to be obtained. For this purpose, sentiment analysis and content analysis were performed. Therefore, it is useful to mention the methods used in this study. Sentiment analysis means “the use of natural language processing, text analysis, computational linguistics, and biometrics to systematically identify, extract, quantify, and study affective states and subjective information” (Comito, 2023, p. 111). Sentiment analysis is a result of artificial intelligence. Artificial intelligence (AI) is a way to make machines think and act intelligently. These machines are controlled by the software inside. So artificial intelligence has a lot to do with the intelligent software programs that control these machines (Joshi, 2017).

Usually, “sentiment analysis’ purpose is to determine the attitude of a speaker, writer, or other subjects concerning the overall contextual emotional reaction to a document or event” (Almohaimed, 2017, p. 17). Sentiment analysis is a method that process text to quantify subjective states of the author of the text. Sentiment analysis is widely used for assessing social media content (Gonçalves et al., 2013). In order to analyze the emotions of people all over the world, using sentiment analysis seems appropriate in this research.

There are two main methodological approaches. One of them is the Lexicon–based method. To designate a sentiment score, it utilizes a dictionary of words and their sentiment values (positive–negative–neutral) (Esuli & Sebastiani, 2007). The other one is sentiment classification using machine learning techniques. This method classifies documents into sentiment categories based on training data (Pang et al., 2002). Twitter application stages are as follows: data ingestion phase, data analytics phase, sentiment classification phase, feature selection, and removing the polarity and subjectivity of it (Kharde & Sonawane, 2016; Adwan et al., 2020). “Twitter Sentiment Analysis (TSA) tackles the problem of analyzing tweets based on their opinion. Therefore, a large number of tweets on various topics are automatically detected, and it provides sentiment opinions within a huge amount of data” (Giachanou & Crestani, 2016, p. 28). According to Kayıkçı (2022, p. 11350), “each entry contains tweet id, tweet text, tweet creation date, a topic used for sentiment, and sentiment label.” Therefore, obtaining the emotional reactions of people all over the world via Twitter is possible with sentiment analysis.

In addition, analyzing the content of the words selected in tweets and revealing whether they have positive, negative or neutral expressions offers a more explanatory perspective for the research. Content analysis is a method that can be used qualitatively or quantitatively for systematically analyzing written, verbal, or visual documentation (White & Marsh, 2006). The content analyst views data as texts, images, and expressions that are created to be seen, read, interpreted, and acted on for their meanings, and must therefore be analyzed with such uses in mind (Krippendorff, 2018). There are two content analysis methods: Qualitative and

Quantitative. The qualitative analysis develops the categories as the analysis takes place. The results are used to make inferences about the messages in the text. The quantitative analysis starts with a hypothesis and a predetermined coding scheme designed to test the hypothesis. The results are described using statistics (Wilson, 2011). In addition, a clear interpretation of the expressions in the content of the obtained tweets was carried out through content analysis. Considering all the methodological information explained above, the most appropriate methods within the scope of the research are sentiment analysis and content analysis.

3.1 Sample Selection

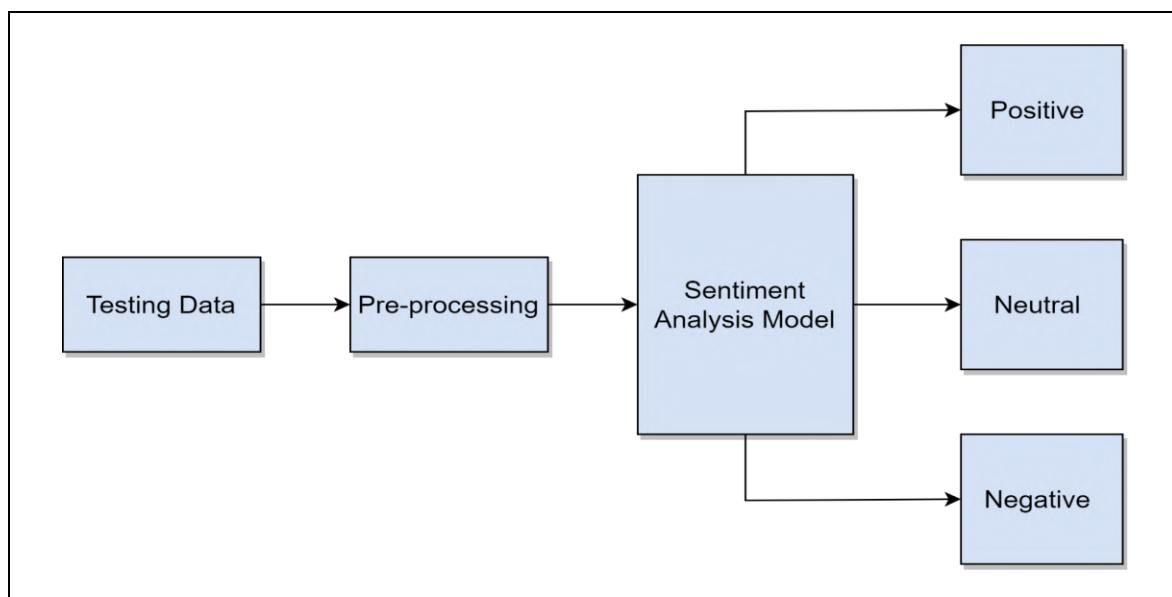
In this study, the samples were selected through the purposive sampling method. Unlike any other random sampling method, the purposive sampling method is designed to make certain case types, which may potentially be included, a part of the expected samples in the research study (Campbell et al., 2020).

In line with the purposeful sampling method, all tweets determined through the Ukraine hashtag were found for the determined date range. First, the "War" filter was applied through the "Ukraine" hashtag. Next, the tweets were cleaned and cropped. First, the tweets with URLs were eliminated. Then the ones including unnecessary punctuation marks were eliminated. Thirdly, if someone else was tagged, that person was removed from the text. Finally, if the text repeats itself or contains random and meaningless words if it has other hashtags or words, these were also eliminated by writing the relevant scripts with the help of Python.

3.2 Research Data

The system architecture was designed as seen in Figure 1. Accordingly, Pandas and NumPy libraries of Python programming language were used in this study. Another tool used in this process was Google Servers (Google has a software named Collapse Research that allocates a free server, which can be used for studies related to data science). Finally, the data were retrieved from the Developer APIs of Twitter. The data were retrieved through API keys.

Figure 1
System Architecture

The retrieved data were obtained according to the Hashtag. For example, the word "War" was filtered from the data retrieved according to the "Ukraine" hashtag (see Table 1). This study encompasses tweets between May 9 and 22, 2022. 100 tweets randomly selected from 10.000 tweets were analyzed.

Table 1
Percentage of Sentiment Analysis

Hashtag	#Ukraine filtered: "war"
Positive	39.5%
Negative	15.5%
Neutral	45.0%
Tweet Count	10.000

After the URLs were cleaned from the data, it became a clean task. A plus and minus rating as subjectivity and polarity was revealed, which were among the main topics of sentiment analysis. Ideas and emotions can have varying degrees of (1) subjectivity and (2) polarity. Subjectivity changes from objective to subjective. An objective sentence expresses true information about the world, while a subjective sentence expresses some personal feeling or belief. Polarity (i.e., tone or orientation) indicates whether an opinion is positive, neutral, or negative. Table 2 shows the sentiment analysis of tweets that include the Ukraine hashtag.

Table 2
Ukraine Hashtag Sentiment Analysis

	Words of Sample Tweets with Ukraine Hashtag	Subjectivity	Polarity	Analysis
1	The Dog	0.30	1.00	Positive
2	Died, forcing, departs.	0.75	-0.25	Negative
3	Horrible, War, injured.	0.34	-0.04	Negative
4	kiitos, Suomi	0.00	0.00	Neutral
5	kiitos suomalaiset ystavat	0.00	0.00	Neutral
6	Dear friends	0.75	0.80	Positive
7	Hearts, friends, Eurovision, World love support, brave, freedom, defenders.	0.80	0.65	Positive
8	UA, US	0.00	0.00	Neutral
9	Not sure.	0.88	-0.25	Negative
10	Thanks, support.	0.53	0.50	Positive
11	The right	0.53	0.28	Positive
12	Victory parody	0.00	0.00	Neutral
13	The night, stands.	0.00	0.00	Neutral
14	Thanks, video art.	0.20	0.20	Positive
15	Tractor, way.	0.00	0.00	Neutral
16	Happy, partners, friends, support, Ukraine difficult times.	1.00	0.15	Positive
17	Soviet, lies, Chernobyl disaster, nuclear catastrophe, brutality, threaten, World ArmUkraineNow, defeat.	0.81	-0.50	Negative
18	Ruscism.	0.00	0.00	Neutral
19	Sincere, apologies, no intention, to offend, friendly, people, UAJP.	0.34	0.16	Positive
20	Sincere, apologies, mistake, friendly, people, Japan UAJP, correct, post.	0.48	0.33	Positive
21	Fight ruscism, here, now, UA.	0.00	0.00	Neutral
22	Happy, Easter, everyone, celebrate, light, prevail, darkness, life, death. Ukraine , Amen.	0.85	0.60	Positive

Table 3 shows sentiment analysis of the data obtained by applying the “War” filter on tweets retrieved with the “Ukraine” hashtag. Also, it can be seen the sample words of the Tweets. These words show people’s not only feelings but also ideas. Depending on the historical background, it can be said that people who tweets know about the reasons of the war.

Table 3

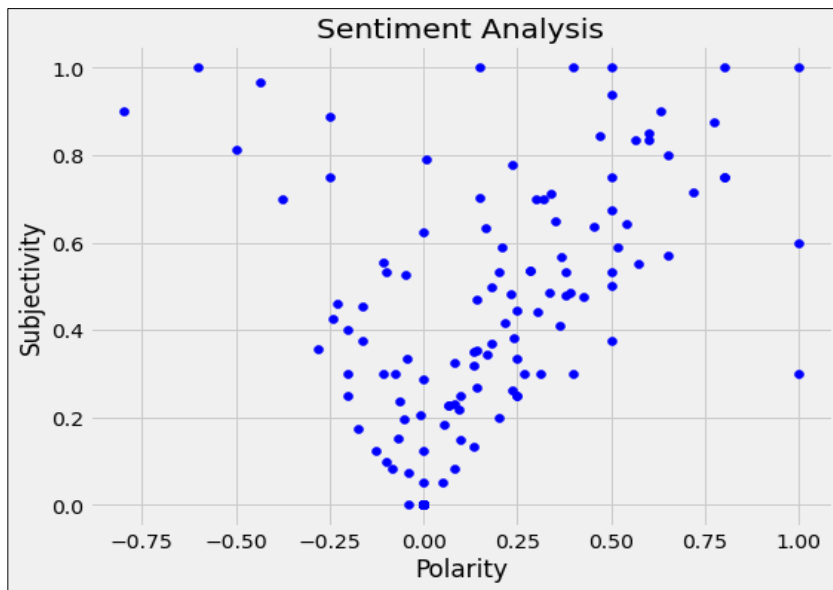
Words of Tweets with War filtered in Ukraine Hashtag Sentiment Analysis

Index	Words of Tweets with War filtered in Ukraine Hashtag	Subjectivity	Polarity	Analysis
1	President call, action, ArmUkraineNow, government, provide, heavy weapons, Ukraine, friends join, tools, stop, Russia, war crimes.	0.300	-0.075	Negative
2	Russian, warship, dedicate, famous, postal stamp, historic, author.	0.250	0.099	Positive
3	Russian, warship, sinking.	0.000	0.000	Neutral
4	Hard, word, killing, civilians help, stop, Russia, governments, act.	0.554	-0.106	Negative
5	Warriors, no, lazy, inert, cause, right, stand, independence, tough, fight.	0.789	0.007	Positive
6	Years, modern, history, Russia, nothing, death, chance, stop, Russian war, help, Ukraine, World. StopRussia, StandWithUkraine.	0.150	0.100	Positive
7	Intercepted, calls, Russian soldiers, Ukraine, Looting, war, crime, World, know, truth, homes, people.	0.325	0.081	Positive
8	Ukrainians, war, affects, everything, live, love, care people, help, save lives, demand, governments, together, stop, UAStandWithUkraine Close TheSky.	0.533	0.378	Positive
9	Airdrop, Snapshot, Kyiv follow, news. Ukraine's crypto donation, campaign.	0.350	0.133	Positive
10	Russia, war, Ukraine, social media, trends, Russian disinformation.	0.453	-0.160	Negative

Polarity is a measure to know whether a piece of text is positive or negative (Ramirez–Sayago, 2020). Figure 2 shows that the posts mostly centered around the neutral point toward positive in the sentiment analysis performed within the scope of this study. In this perspective, tweets of people have more neutral and converging towards positive sentiments during the Russian–Ukraine War.

Figure 2

Sentiment Analysis of Ukraine Hashtag When Filtered with War

The first column of Table 4 below shows the positive emotions and expressions according to the content analysis results. For example, along with statements that reflect emotions, such as love, happy, sincere, etc., other statements, which evoke positive feelings, such as support and donation, tweeted by individuals, who would like to make a financial contribution to the situation, are also determined.

Table 4

Themes and Codes

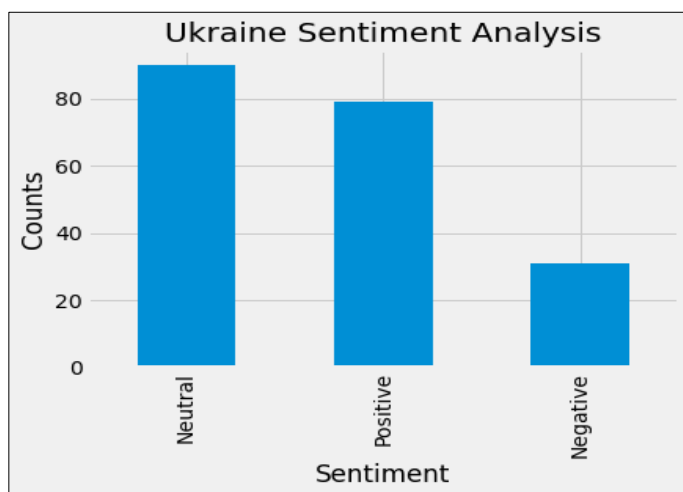
Positive Words	Neutral Words	Negative Words
Hearts	Way	Disinformation
Friends, Friendly	Ruscism	Killing
Love	Tractor	War
Happy	Sinking	Crime
Sincere		Catastrophe
Donation		Horrible
Support		Injured

When the neutral words in the second column were analyzed, it was found that there were some words written together with Ukraine hashtag, such as tractor, way, sinking, etc., which did not evoke any positive or negative feelings. Therefore, at this point, it can be seen that there were no emotional indicators among these neutral words.

Negative words, such as info pollution, war, crime, and catastrophe, were found in negative statements. These negative statements evoke negative feelings among individuals.

Figure 3

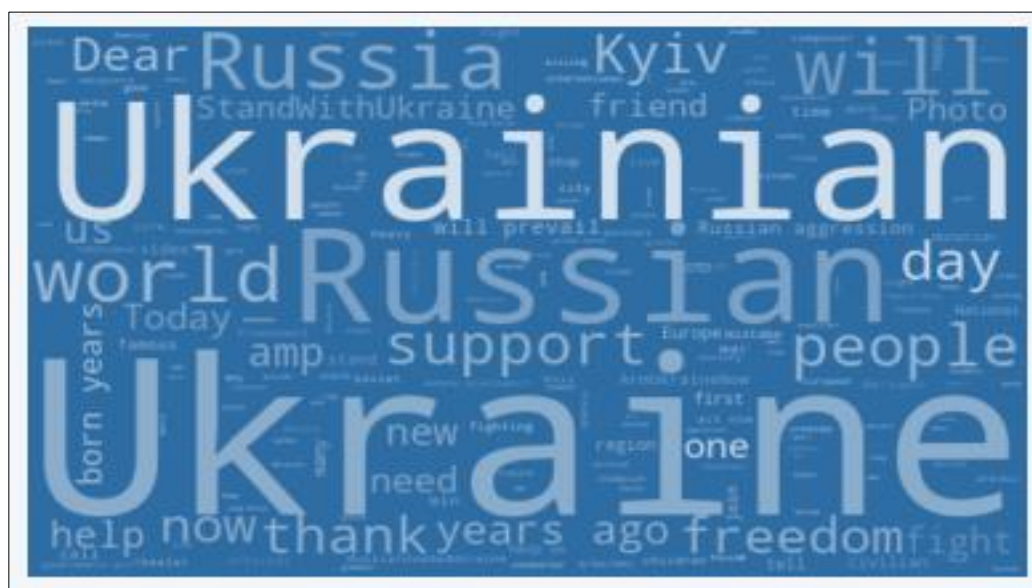
Sentiment Analysis Histogram

According to the histogram in Figure 3, most users neutrally used the Ukraine hashtag. The users gave positive statements and preferred to share supportive posts during this time of war between the two countries. There were fewer negative statements when compared to neutral and positive statements.

Figure 4

Word Cloud of Common Words in the Analyzed Tweets.

The word cloud in Figure 4 was created according to the frequency of words used in tweets about Ukraine and Russia. The font sizes indicate the frequency of repetition of the words. The most frequently used words were written in the largest fonts, and vice versa. The most frequently used words are "Ukrainians," "Ukraine," "Russians," "Russia," "Kyiv," "Will," "World," "Support," and "People," respectively. Following these were encouraging statements such as "Freedom," "Help," and "Stand with Ukraine."

4. Results

Along with enabling interpersonal information exchange, emotions also play a significant role in organizing cognitive activities and turning them into behaviors (Levin & Cross, 2004; Chislova, 2014). Emotions, which emerge as an inner reaction of individuals due to the impact of events that occur in their surroundings (Panger, 2017), are also conveyed through social media with the increasing effect of digitalization (Serrano–Puch, 2016) and reach wider masses. The posts on social media, including positive or negative emotions on any subject, receive more responses than ordinary posts; In contrast, positive emotions receive positive comments, and negative emotions receive longer and more empathetic comments (Burke & Develin, 2016).

While the Russia–Ukraine war has been continued on the field, social media showed its presence almost like a military front and was decisive in turning the war from regional to global (Fidan & Lokmanoglu, 2023). At this point, Russia, which attaches importance to “information operations,” has become a psychological warfare superpower by effectively using social media in order to demoralize the Ukrainian people and provoke violent protests by Ukrainian nationalists. On the other hand, with Ukraine receiving the political and military support of the whole world public opinion and the West, Russia first blocked Facebook and Twitter access on March 4, 2022, on the grounds of monitoring, controlling and censoring mass media within Russian borders (Mallick, 2022). During the war, emotions play a significant role, allowing individuals to convey their reactions; however, they also underwent drastic changes (Malešević, 2021). As a result of the analysis conducted by Yazıcı and Apak (2022) on the Sputnik Turkey Twitter account on Russia–Ukraine War News, the word “negotiation,” which was used 42 times in 540 tweets, was the most used word with a rate of 7.77%. This word was followed by the word “operation,” used 40 times with a rate of 7.40%, while the third most used word was the word “soldier/army,” used 31 times with a rate of 5.74%. These words should actually be considered as reflections of the emotional states that war creates on people. As a result of their research on Twitter texts during the Russia–Ukraine war, Garcia & Cunanan–Yabut (2022) found that the keyword “world” was used in 85% of war situations, they stated that this finding points to the growing fear that the Russia–Ukraine war could trigger or be the beginning of World War III. As a result of their research examining mental health status through Tweet analysis during the Ukrainian–Russian War, Fujii et al. (2023) determined that “psychological distress,” “anxiety” and “depression” categories emerged.

As a result of the sentiment analysis of 10.000 Twitter messages posted during the Russian–Ukrainian war, it was found that 39.5% positive, 15.5% negative and 45% neutral emotional expressions were used. In this sense, there were more neutral tweets than positive and negative ones. In this sense, it was observed that positive and neutral emotions were expressed more than negative ones. When the positive expressions were analyzed, it was found that statements that reflect emotions, such as love, happy, sincere, etc., and evoke positive feelings, such as support and donation, were used. It was stated that the expression of positive emotions is usually accepted as more appropriate in all social media platforms than the expression of negative emotions (Waterloo et al., 2018). In this sense, it may be concluded that the individuals who want to express their reactions use statements that involve positive emotions. Instead of looking at tweets only as positive or negative emotional states (Bağcan et al., 2021), it is necessary to examine how these emotions were expressed during which period of the war, through words. In this context when the negative expressions were analyzed, it was found that expressions that evoke negativity, such as info pollution, war, crime, and catastrophe, were used. It was observed that expressions containing direct and excessive negative emotions were

not used much throughout the Ukrainian–Russian war during the time of this study. On the contrary, excessively negative expressions, such as loaded language and judgments, emojis, and swearwords, may also be found, just as in the process of the Syrian conflict (Chatterje–Doody & Crilley, 2019). In addition, the neutral expressions, which have been used the most, do not convey any emotions; however, they reveal the words that were frequently used regarding the situation. These words were found as tractor, way, and sinking. At this point, it may be concluded that social media assumes the role of gathering people and social media revolution through social interaction. It was found that the most intense emotions felt during the war were dread, panic, or horror (Malešević, 2010). According to the word clouds prepared by using the frequency of the words used for Ukraine and Russia, it may be concluded that “Ukrainians,” “Ukraine,” “Russians,” “Russia,” “Kyiv,” “Will,” “World,” “Support,” and “People” were the most frequently used expressions. In this sense, it can be seen that the expressions that mostly include nationalities, locations, and statements, such as supporting people, because of the impact of the war were used, but statements related to fear or violence were not used much.

ACKNOWLEDGEMENT

—

FUNDING

No financial support was received from any person or institution for the study.

ETHICS

The authors declare that this article complies with ethical standards and rules.

AUTHOR CONTRIBUTION

Ayşen Temel Eğinli | Concept/idea; Literature review; Design; Drafting; Data collection/analysis; Interpretation of data/findings; Supervising; Critical review; Final approval and accountability.
Contribution rate: 50%

Neslihan Özmelek Taş | Concept/idea; Literature review; Design; Drafting; Data collection/analysis; Interpretation of data/findings; Supervising; Critical review; Final approval and accountability.
Contribution rate: 50%

CONFLICT OF INTEREST

The authors declare no conflict of interest.

References

- Adwan, O. M. A. R., Al–Tawil, M., Huneiti, A., Shahin, R., Zayed, A. A., & Al–Dibsi, R. (2020). Twitter sentiment analysis approaches: A survey. *International Journal of Emerging Technologies in Learning*, 15(15), 79–93. <https://doi.org/10.3991/ijet.v15i15.14467>
- Almohaimeed, A. S. (2017). *Using tweets sentiment analysis to predict stock market movement* (Doctoral dissertation, Auburn University).
- Appel, O., Chiclana, F., & Carter, J. (2015). Main concepts, state of the art and future research questions in sentiment analysis. *Acta Polytechnica Hungarica*, 12(3), 87–108. <http://dx.doi.org/10.12700/APH.12.3.2015.3.6>
- Aslan, M. (2022). Rusya'nın Ukrayna'ya saldırısının siyasi ve askeri değerlendirmesi [Political and military evaluation of Russia's attack on Ukraine]. *SETA–Perspektif*, 332, 1–4. <https://setav.org/assets/uploads/2022/02/P332.pdf>.
- Aslan, M. (2023). *Rusya–Ukrayna savaşının bir yılı* [One year of the Russia–Ukraine war]. Seta.
- Aydınğün, A. (2022). *Rusya–Ukrayna savaşının sosyolojik açıdan tahlili* [Sociological analysis of the Russia–Ukraine war] (AVİM Rapor No: 20). Avrasya İncelemeleri Merkezi. Terazi Yayıncılık.
- Bağcan, S., Tuncay, E., Savaş, S. (2021). Sosyal medyada demokrasiye lider müdahalesini gözlemlemek: 2020 ABD başkanlık seçimlerinde Donal Trump ve Joe Biden'in tweetlerinin içerik ve duygu analizi açısından incelenmesi [Observing the leader's intervention to democracy on social media: An analysis of the tweets of Trump and Biden on Twitter in the 2020 US presidential elections in terms of content and sentiment analysis]. *The Turkish Online Journal*

- of Design Art and Communication, 11(3), 1073–1097. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tojdac/issue/62647/911077>
- Boyd, D. M., & Ellison, N. B. (2007). Social network sites: Definition, history, and scholarship. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 13(1), 210–230. <https://doi.org/10.1111/j.1083-6101.2007.00393.x>
- Brady, W. J., Wills, J. A., Jost, J. T., Tucker, J. A., & Van Bavel, J. J. (2017). Emotion shapes the diffusion of moralized content in social networks. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 114(28), 7313–7318. <https://doi.org/10.1073/pnas.1618923114>
- Burke, M., & Develin, M. (2016). Once more with feeling: Supportive responses to social sharing on Facebook. In *Proceedings of the 19th ACM Conference on Computer-Supported Cooperative Work & Social Computing* (pp. 1462–1474). <https://dl.acm.org/doi/proceedings/10.1145/2818048>
- Cambria, E., Schuller, B., Xia, Y., & Havasi, C. (2013). New avenues in opinion mining and sentiment analysis. *IEEE Intelligent systems*, 28(2), 15–21. <https://doi.org/10.1109/MIS.2013.30>
- Campbell, S., Greenwood, M., Prior, S., Shearer, T., Walkem, K., Young, S., Bywaters, D., & Walker, K. (2020). Purposive sampling: Complex or simple? Research case examples. *Journal of Research in Nursing*, 25(8), 652–661. <https://doi.org/10.1177/1744987120927206>
- Chatterje–Doody, P. N., & Crilley, R. (2019). Making sense of emotions and affective investments in war: RT and the Syrian conflict on YouTube. *Media and Communication*, 7(3), 167. <https://doi.org/10.17645/mac.v7i3.1911>
- Chen, K. (2021). Research on the functions of users' emotions in social media product design. In *E3S Web of Conferences* (Vol. 253, p. 02010). EDP Sciences.
- Chislova, N. M. (2014). Means of expressing the joy emotion in modern Internet communication. Theoretical and applied aspects of linguistics: *Com of mat. of II international. Science– pract. conf. of young researcher*. Moscow: M.A. Sholokhov Moscow state University for the Humanities.
- Comito, C. (2023). The role of social media in the battle against COVID-19. In P. Chatterjee & M. Esposito (Eds.), *Artificial Intelligence in Healthcare and COVID-19* (pp. 105–124). Academic Press. <https://doi.org/10.1016/B978-0-323-90531-2.00002-3>
- Çelikaslan, M. N. (2022). Ukrayna–Rusya savaşı: Avrupalı bir milletin yıkımı [Ukraine–Russia war: the destruction of a European nation]. *Türk Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 53–65. <https://sakajournals.org/ojs/index.php/tjmer/article/view/56>
- Davutoğlu, A. (2010). *Stratejik derinlik: Türkiye'nin uluslararası konumu* [Strategic depth: Türkiye's international position]. Küre Yayınları.
- Ekman, P. (1992). An argument for basic emotions. *Cognition & Emotion*, 6(3–4), 169–200. <https://doi.org/10.1080/02699939208411068>
- Ekman, P. (1999). Basic Emotions. In T. Dalgleish & M. Power (Eds.), *Handbook of Cognition and Emotion* (pp. 45–60). John Wiley & Sons.
- Esuli, A., & Sebastiani, F. (2007). SentiWordNet: A high–coverage lexical resource for opinion mining. *Evaluation*, 17(1), 1–26. <http://nmis.isti.cnr.it/sebastiani/Publications/2007TRO2.pdf>
- Fidan, M., & Lokmanoğlu, E. (2023). Sosyal medya savaşlarında yeni bir kavram: Rusya–Ukrayna savaşı özelinde dijital ambargo [A new concept in social media wars: Russia–Ukraine war and digital embargo]. *Bilecik Şeyh Edebali University Journal of Social Science*, 8(1), 28–38. <https://doi.org/10.33905/bseusbed.1200734>
- Fujii, S., Kunii, Y., Nonaka, S., Hamaie, Y., Hino, M., Egawa, S., Kuriyama, S., & Tomita, H. (2023). Real–time prediction of medical demand and mental health status in Ukraine under Russian invasion using tweet analysis. *The Tohoku Journal of Experimental Medicine*, 259(3), 177–188. <https://doi.org/10.1620/tjem.2022.J111>
- Garcia, M. B., & Cunanan–Yabut, A. (2022). Public sentiment and emotion analyses of Twitter data on the 2022 Russian invasion of Ukraine. *9th International Conference on Information Technology, Computer, and Electrical Engineering (ICITACEE)*, (pp. 242–247). <https://doi.org/10.1109/ICITACEE55701.2022.9924136>
- Giachanou, A., & Crestani, F. (2016). Like it or not: A survey of Twitter sentiment analysis methods. *ACM Computing Surveys (CSUR)*, 49(2), 1–41. <https://doi.org/10.1145/2938640>
- Gonçalves, P., Araújo, M., Benevenuto, F., & Cha, M. (2013, October). Comparing and combining sentiment analysis methods. In *Proceedings of the first ACM conference on Online social networks* (pp. 27–38). <https://dl.acm.org/doi/10.1145/2512938.2512951>
- Hyvärinen, H., & Beck, R. (2018). Emotions trump facts: The role of emotions in on social media: A literature review. In *Proceedings of the 51st Hawaii International Conference on System Sciences* (pp. 1797–1806). <http://dx.doi.org/10.24251/HICSS.2018.226>
- Johnson, P. R., & Yang, S. (2009, August). Uses and gratifications of Twitter: An examination of user motives and satisfaction of Twitter use. In *Communication Technology Division of the annual convention of the Association for Education in Journalism and Mass Communication in Boston, MA* (Vol. 54).
- Joshi, P. (2017). *Artificial intelligence with Python*. Packt Publishing Ltd.

- Kaplan, A. M., & Haenlein, M. (2010). Users of the world, unite! The challenges and opportunities of social media. *Business Horizons*, 53(1), 59–68. <https://doi.org/10.1016/j.bushor.2009.09.003>
- Kasmani, M. F., Sabran, R., & Ramle, N. (2014). Can Twitter be an effective platform for political discourse in Malaysia? A study of #PRU13. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 155, 348–355. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2014.10.304>
- Kayıkçı, Ş. (2022). SenDemonNet: Sentiment analysis for demonetization tweets using heuristic deep neural network. *Multimedia Tools and Applications*, 81(8), 11341–11378. <https://doi.org/10.1007/s11042-022-11929-w>
- Kharde, V., & Sonawane, P. (2016). Sentiment analysis of Twitter data: A survey of techniques. *International Journal of Computer Applications*, 139(11), 5–15. <https://doi.org/10.5120/ijca2016908625>
- Krippendorff, K. (2018). *Content analysis: An introduction to its methodology*. Sage publications. <https://doi.org/10.4135/9781071878781>
- Lange–Ionatamishvili, E., & Svetoka, S. (2015). Strategic communications and social media in the Russia Ukraine conflict. In K. Geers (Ed.), *Cyber war in perspective: Russian aggression against Ukraine* (pp. 103–111). NATO Cooperative Cyber Defence Center of Excellence.
- Levin, D. Z., & Cross, R. (2004). The strength of weak ties you can trust: The mediating role of trust in effective knowledge transfer. *Management Science*, 50(11), 1477–1490. <http://dx.doi.org/10.1287/mnsc.1030.0136>
- Mæland, B., Brunstad, P., & Mæland, B. (2009). *Enduring military boredom: From 1750 to the present*. Springer.
- Malešević, S. (2010). *The sociology of war and violence*. Cambridge University Press.
- Malešević, S. (2021). Emotions and warfare: The social dynamics of close–range fighting. In *Oxford Research Encyclopedia of Politics*. UK.
- Mallick, P. K. (2022). *Ukraine is winning the information war against Russia on social media: But experts say it is far from over*. Centre for Land Warfare Studies.
- Moshagen, M., & Hilbig, B. E. (2022, March 7). Citizens' psychological reactions following the Russian invasion of the Ukraine: A cross–national study. *PsyArXiv*. <https://doi.org/10.31234/osf.io/teh8y>
- Orehek, E., & Human, L. J. (2016). Self–expression on social media: Do tweets present accurate and positive portraits of impulsivity, self–esteem, and attachment style? *Personality and Social Psychology Bulletin*, 43(1), 60–70. <https://doi.org/10.1177/0146167216675332>
- Öztürk, Ş. (2023). Rusya–Ukrayna savaşı üzerinden uluslararası sisteme dair bir değerlendirme [An assessment on the international system over the Russia–Ukraine war]. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (32), 449–462. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/diclesosbed/issue/76043/1203938>
- Pang, B., Lee, L., & Vaithyanathan, S. (2002, May 28). Thumbs up? Sentiment classification using machine learning techniques. Cornell University. *ArXiv.org/abs/cs/0205070*
- Panger, G. T. (2017). *Emotion in social media*. University of California, Berkeley.
- Plutchik, R. (2001). The nature of emotions: Human emotions have deep evolutionary roots, a fact that may explain their complexity and provide tools for clinical practice. *American Scientist*, 89(4), 344–350. <http://www.jstor.org/stable/27857503>
- Ramirez–Sayago, E. (2020). *Sentiment analysis from Twitter data regarding the COVID–19 pandemic*. https://www.researchgate.net/publication/346453096_Sentiment_Analysis_from_Twitter_Data_Regarding_the_COVID-19_Pandemic
- Reich, S. M. (2010). Adolescents' sense of community on Myspace and Facebook: A mixed–methods approach. *Journal of Community Psychology*, 38(6), 688–705. <https://doi.org/10.1002/jcop.20389>
- Robertson, S. P., Douglas, S., Maruyama, M., & Semaan, B. (2013). Political discourse on social networking sites: Sentiment, in–group/out–group orientation and rationality. *Information Polity*, 18(2), 107–126. <http://dx.doi.org/10.3233/IP-130303>
- Sabatovych, I. (2019). Do social media create revolutions? Using Twitter sentiment analysis for predicting the Maidan Revolution in Ukraine. *Global Media and Communication*, 15(3), 275–283. <https://doi.org/10.1177/1742766519872780>
- Serrano–Puche, J. (2016). Internet and emotions: New trends in an emerging field of research. *Media Education Journal, Comunicar*, 46(24), 19–26. <https://doi.org/10.3916/C46-2016-02>
- Sönmez, A. S., Bıçakçı, H., & Yıldırım, C. (2015). Kırım sorunu bağlamında Rusya–Ukrayna ilişkilerinin analizi [Analysis of Russia–Ukraine relations in context of Crimea problem]. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 1(3), 656–670. <https://doi.org/10.24289/ijsser.279144>
- Thelwall, M., Wilkinson, D., & Uppal, S. (2010). Data mining emotion in social network communication: Gender differences in Myspace. *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, 61(1), 190–199. <https://doi.org/10.1002/asi.21180>
- Wang, H., Can, D., Kazemzadeh, A., Bar, F., & Narayanan, S. (2012, July). A system for real–time Twitter sentiment analysis of 2012 US presidential election cycle. In *Proceedings of the ACL 2012 System Demonstrations* (pp. 115–120). <https://aclanthology.org/P12-3020.pdf>

- Waterloo, S. F., Baumgartner, S. E., Peter, J., & Valkenburg, P. M. (2018). Norms of online expressions of emotion: Comparing Facebook, Twitter, Instagram, and WhatsApp. *New Media & Society*, 20(5), 1813–1831. <https://doi.org/10.1177/1461444817707349>
- Webster, S. W., & Albertson, B. (2022). Emotion and politics: Noncognitive psychological biases in public opinion. *Annual Review of Political Science*, 25(1), 401–418. <https://doi.org/10.1146/annurev-polisci-051120-105353>
- Weeks, B. E., Ardèvol-Abreu, A., & Gil de Zúñiga, H. (2017). Online influence? Social media use, opinion leadership, and political persuasion. *International Journal of Public Opinion Research*, 29(2), 214–239. <https://doi.org/10.1093/ijpor/edv050>
- White, M. D., & Marsh, E. E. (2006). Content analysis: A flexible methodology. *Library Trends*, 55(1), 22–45. <https://doi.org/10.1353/lib.2006.0053>
- Widén, G., Lindström, J., Brännback, M., Huvila, I., & Nyström, A. G. (2015). Mixed emotions in active social media use—fun and convenient or shameful and embarrassing? In *Conference 2015 Proceedings*. <http://hdl.handle.net/2142/73460>
- Wilson, V., (2011). Research methods: Content analysis. *Evidence Based Library and Information Practice*, 6(4), 177–179. <http://doi.org/10.1177/0165551504044668>
- Yazıcı, F., & Apak, C. (2022). Rusya–Ukrayna savaşı haberleri üzerine bir inceleme: Sputnik Türkiye Twitter hesabı örneği [A review on the Russia–Ukraine war news: The example of Sputnik Türkiye Twitter account]. *Erciyes Akademi*, 36(3), 1055–1070. <https://doi.org/10.48070/erciyesakademi.1143475>
- Yu, H., & John-Baptiste, S. (2016). Emotion expression on social networking sites: A study of young persons' use of Facebook and Twitter in the UK. In *5th Annual International Conference on Cognitive and Behavioral Psychology* (pp. 81–86). http://dx.doi.org/10.5176/2251-1865_CBP16.20

This page intentionally left blank

RESEARCH ARTICLE

<https://doi.org/10.37093/ijisi.1307315>

The Limits of the EU's Power in the Context of Sanctions Imposed to Türkiye in the Eastern Mediterranean

Zeynep Yücel*

Abstract

Since the beginning of the 2010s, Türkiye has been subjected to efforts of exclusion from the deepening energy collaborations in the Eastern Mediterranean. In 2020, Turkish Parliament approved a bill authorizing the deployment of troops to support Libya in countering various threats to its stability and integrity. These threats included terrorist organizations, irregular migration that had an impact on the entire region, illegal armed groups, and human trafficking. Additionally, Türkiye took steps to disrupt the anti-Türkiye axis in the region by signing a maritime delimitation agreement with Libya to establish clear boundaries for maritime jurisdictional areas. With this move, Türkiye positioned itself as a game changer in the Eastern Mediterranean. Greece and the Greek Cypriot Administration of Southern Cyprus (GCASC), who are uncomfortable with Türkiye's steps in line with its rightful interests, have made concerted efforts to involve the EU in the issues related to the Eastern Mediterranean region, acting in favor of their own unilateral interests. The EU, eventually, has decided to impose sanctions on Türkiye, particularly as a result of discussions in the European Parliament. The biased and unfair attitude of the EU, coupled with its implementation of sanctions, will have significant political costs on Türkiye-EU relations. In this context, an evaluation is being made regarding the effectiveness of the EU's stance and applied sanctions, considering the EU's perspective and its claim to be an actor in the region within the context of the current balance of power.

Keywords: European Union, Türkiye, TRNC, Eastern Mediterranean, UNCLOS.

Cite this article: Yücel, Z. (2023). The Limits of the EU's Power in the Context of Sanctions Imposed to Türkiye in the Eastern Mediterranean. *International Journal of Social Inquiry*, 16(2), 461–477.
<https://doi.org/10.37093/ijisi.1307315>

* Assoc. Prof. Dr., Bandırma Onyedi Eylül University, Balıkesir, Türkiye.

E-mail: zyucel@bandirma.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4945-1075>

Article Information

Received 30 May 2023; Revised 22 June 2023; Accepted 23 June 2023; Available online 30 December 2023

1. Introduction

In 2019, Türkiye initiated underwater drilling and exploration activities in the Eastern Mediterranean. Türkiye aimed to discover new gas reserves through these exploration activities. The efforts for natural resource exploration, extraction, and utilization in this region have implications for all coastal states of the Mediterranean, particularly Türkiye, Egypt, Jordan, Greece, Israel, the Palestinian Authority, and the island of Cyprus as the basis of the Eastern Mediterranean hinterland (The Economist, 2020). This study will address the legal issues that have led to crises in the Eastern Mediterranean due to different perspectives of states. Additionally, it will discuss the policies adopted by the European Union (EU) towards Türkiye's initiatives and the EU's diplomatic role during the crisis. Briefly touching upon the Cyprus issue, the focus will then shift to the agreements signed concerning the delimitation of maritime areas that have caused disputes between Türkiye and other states. The fourth section will examine Türkiye's drilling and exploration activities in the region, and the EU's stance and measures taken within the framework of the Common Foreign and Security Policy (CFSP) in response to these Turkish initiatives. The final section will evaluate the EU's position towards Türkiye and, in this context, discuss the limitations of the Union's diplomatic role as an international actor in the Eastern Mediterranean.

2. EU's Stance and Decisions Against TRNC

The island is divided into two parts, the southern part inhabited by Greek Cypriots and the northern part inhabited by Turkish Cypriots. The establishment of the Turkish Republic of Northern Cyprus (TRNC) refers to the declaration of independence by the Turkish Cypriot community in 1983. The TRNC declared itself as a separate political entity on the northern part of the island of Cyprus. However, this declaration of independence is not internationally recognized, except by Türkiye.

Regarding the EU's stance and decisions, the EU has consistently supported the reunification of Cyprus as a bi-communal and bi-zonal federation. The EU considers the internationally recognized Republic of Cyprus, which is controlled by the Greek Cypriot community, as the legitimate government representing the entire island within the EU. The EU does not recognize the TRNC as an independent state. The EU's position on Cyprus is based on the United Nations (UN) resolutions.

The United Nations Security Council and the United Nations General Assembly adopted resolutions on Türkiye's Cyprus Peace Operation. Resolutions 541 of 1983 and 550 of 1984 called on all UN members not to recognize or support the TRNC. Member states of the EU, in a joint declaration issued on November 16, 1983 (EU Parliament, 1983a), and in a resolution adopted by the European Parliament on November 17, 1983 (EU Parliament, 1983b), formed a common stance by referring to the "use of force" (Denza, 2011, p. 332). The Court of Justice of the European Union, based on the "non-recognition policy" of the TRNC in disputes arising from the partnership agreement signed with the Greek Cypriot Administration of Southern Cyprus (GCASC) in 1972, interpreted that goods originating from the TRNC would be excluded from the provisions of the partnership agreement in EU customs.

Both the EU and the GCASC violated existing international treaties, legal principles, and norms by allowing the GCASC to become a full member of the EU on May 1, 2004, under the

name *Republic of Cyprus*. The relevant Accession Protocol suspended the application of the *acquis communautaire* in the "areas of the Republic of Cyprus in which the government of the Republic of Cyprus does not exercise effective control" (EU, 2003). The southern part of the island joined the EU, violating both EU primary and secondary norms and the international law based on the London and Zurich Treaties.

While Türkiye recognizes the TRNC as a legitimate and internationally accepted authority, the European Union only recognizes the Greek Cypriot Administration in the southern part of the island. Türkiye is the only state that maintains diplomatic relations with the TRNC, but in recent years, it has been clearly observed that there could be some changes in this situation. For example, during the summit of the Turkic Council held in Uzbekistan in November 2022, the TRNC was accepted as an observer member of the organization (Republic of Türkiye Ministry of Foreign Affairs, 2022a).

As Şahin (2022, p. 42) clearly states the USA, Russian Federation, and China seek to gain power in the Mediterranean, their ambitions for new positions will grow. However, the Turkic States Organization faces the challenge of being unrecognized by existing powers. Nevertheless, the organization holds significant power extending from Asia to the Mediterranean, and the inclusion of Northern Cyprus will further strengthen its capabilities.

The EU criticized this development, stating, "*this decision, pending ratification of Organization's members, is regrettable and is contradicting the fact that several members of the organization expressed strong support to the principle of territorial integrity and the U.N. Charter.*"

The EU emphasized that any step taken regarding the international recognition of the Turkish Cypriot segment would harm the negotiations aimed at restarting under UN supervision (EEAS, 2022).

Foreign Minister Çavuşoğlu emphasized that Turkish Cypriots cannot be separated from the Turkic world and that it is their natural right to establish and develop relations with Turkic states in all fields. He also clearly stated that the EU's attempts in this regard are hypocritical, as they reject the fact that Turkish Cypriots are respected members of the international community, contrary to the intentions and goals of the UN Secretary-General. He further expressed that the European Union is actually being held captive by Greece and South Cyprus through such political maneuvers (Hürriyet Daily News, 2022).

Despite the condemnation of this decision by the European External Action Service (EEAS) in response to the request of the GCASC, this statement made in the name of "*solidarity*" has not had any impact on the member states.

3. The Foundations of the Tension in the Eastern Mediterranean

Since the division of Cyprus, the Eastern Mediterranean and its potential delimitation have sparked debates among various parties, including the GCASC, the TRNC, Türkiye, Greece, and other regional states. Tensions escalated in 2002 when the GCASC partnered with Noble Energy to explore hydrocarbon reserves. This move was followed by the formal permission granted to a company to search for natural resources within the GCASC's claimed exclusive economic zone (Erçakırca, 2022).

The main reason of disagreement between Türkiye and Greece lies in the delimitation of maritime areas and the utilization of resources in the submarine areas. Türkiye is not a party to the UN Convention on the Law of the Sea (UNCLOS). Until 2019, Türkiye had not made any

official initiatives regarding the establishment of an Exclusive Economic Zone (EEZ) or the delineation of the continental shelf in the Mediterranean, except for the agreement signed with the TRNC. However, in 2019, Türkiye made its first official move in this direction by signing an agreement with Libya.

According to Article 77/1 of the UNCLOS, "The coastal State exercises over the continental shelf sovereign rights for the purpose of exploring it and exploiting its natural resources." "If the coastal State does not explore the continental shelf or exploit its natural resources, no one may undertake these activities without the express consent of the coastal State" (Article 77/2).

Furthermore, under Article 81 of the Convention, the coastal state has "exclusive right to authorize and regulate drilling on the continental shelf for all purposes. permit and regulate drilling activities within the area of its continental shelf."

The coastal state's continental shelf

...comprises the seabed and subsoil of the submarine areas that extend beyond its territorial sea throughout the natural prolongation of its land territory to the outer edge of the continental margin, or to a distance of 200 nautical miles from the baselines from which the breadth of the territorial sea is measured where the outer edge of the continental margin does not extend up to that distance (Article 76/1).

Under Article 76/3 of the Convention margin of the continental

... comprises the submerged prolongation of the land mass of the coastal State, and consists of the seabed and subsoil of the shelf, the slope and the rise. It does not include the deep ocean floor with its oceanic ridges or the subsoil thereof.

States with opposite or adjacent coasts should make every effort, based on an agreement, to delimit their respective EEZs and continental shelves in order to reach a fair solution (Article 74/1, 83/1), and they should not jeopardize or hinder ongoing negotiations for a final agreement (Article 74/3, 84/3). UNCLOS establishes that the territorial sea, EEZ, and continental shelf of an island should be determined in accordance with the provisions applicable to other land territories (Article 121/2). In practice, the most commonly used method of delimitation is the equidistance line between opposite coasts (Acikgonul, 2016, p. 52).

The maritime boundary between Türkiye and Greece has not yet been determined through an agreement. Currently, both Türkiye and Greece have a territorial sea width of 6 nautical miles in the Aegean Sea. The geographical position of Türkiye's and Greece's coastlines in the Aegean Sea is adjacent and facing each other, which necessitates a delimitation. The need for delimitation of maritime boundaries in areas where the maritime zones intersect or meet at a point is a fundamental principle of international law. However, in the case of the Aegean Sea, there is no maritime boundary between Türkiye and Greece within their respective territorial seas, both in areas where the coastlines are opposite and in areas where they are adjacent (Republic of Türkiye Ministry of Foreign Affairs, 2022b).

The boundaries of the continental shelf belonging to Türkiye and Greece in the Aegean have not yet been determined. Currently, neither Türkiye nor Greece has a delimited maritime jurisdictional zone beyond their respective territorial seas of six nautical miles. The main subject of the dispute is the "...delimitation of the Aegean continental shelf between Türkiye and Greece, including the areas beyond the 6 nautical miles of the territorial seas of the two coastal states" (Republic of Türkiye Ministry of Foreign Affairs, 2022b).

The islands of Cyprus and the Aegean Sea (including Rhodes, Crete, and Kos) are included in this context. The proximity of these islands to the Turkish coast is a cause of dispute between

the two states regarding the delimitation of both their territorial waters and continental shelves.

The claims put forward by Türkiye are as follows:

- In the maritime areas of the island of Cyprus, Turkish Cypriots also have rights and authorities. If the GCASC does not step back and persists in unilateral actions, Turkish Cypriots will take reciprocal measures to protect their rights and interests (Peker et al., 2019, p. 98).
- The GCASC does not represent the entire island politically. Therefore, the laws enacted by the GCASC or the agreements made with relevant countries regarding maritime jurisdiction have no binding legal value. The natural resources in the maritime jurisdiction of Cyprus should be utilized jointly by both communities. Any decision regarding these resources should be based on the mutual will and consent of the parties (Republic of Türkiye Ministry of Foreign Affairs, 2007). Until this is achieved, unilaterally declared so-called license areas will remain in disputed status.

Greece claims that despite the small size of its islands, they have the same rights as mainland territories. According to Greece, these rights include the right to exploit resources in their own continental shelf.

According to the Greek Cypriot side, the GCASC is the sole legal state claiming rights over oil and natural gas fields in the Mediterranean. Therefore, it exercises its rights based on sovereign authority. Türkiye's claims are both contrary to international law and politically unacceptable. The principle of "equidistance" should be applied in the delimitation of maritime boundaries, and islands have rights to their Exclusive Economic Zones (EEZs) (Erciyas, 2019, pp. 23–24).

However, Türkiye argues that Greece and the GCASC should not apply the criterion of equidistance, which contradicts international maritime law and the precedent of the International Court of Justice¹, but should instead apply the principle of equity (UN, 2013).

The situation in the Aegean Sea is considered a special circumstance due to its unique geographical configuration, therefore, the application of other criteria is necessary to reconcile the needs of all parties involved. Among these, there will be both geographical and economic and environmental criteria (Dyke, 2005, pp. 83–87).

Türkiye has argued that in drawing the boundaries of the continental shelf, primary importance should be given to the continental landmasses because the continental shelf is a natural extension of these landmasses, and the Greek islands do not have their own continental shelves. Türkiye has also emphasized its long coastline, significant coastal population, maritime traditions, and historical use of the Aegean Sea for centuries in terms of maritime activities and resource utilization. Türkiye insists that the unique geography and semi-enclosed status of the Aegean Sea constitute an undeniable special circumstance that requires a fair solution to ensure Turkish vessels can reach open seas from Aegean ports without passing through Greek waters (Dyke, 2005, p. 88).

The *Agreement on the Exclusive Economic Zone (EEZ) with Egypt* signed by GCASC on 17 February 2003 not only triggered the dispute between Türkiye and GCASC but also led to

¹ Letter from the Permanent Representative of Türkiye to the United Nations to the Secretary-General dated June 17, 2016, UN Doc. A/70/945-S/2016/541; Letter from the Permanent Representative of Türkiye to the United Nations to the Secretary-General dated March 18, 2020, UN Doc. A/74/757; Letter from the Permanent Representative of Türkiye to the United Nations to the Secretary-General dated July 7, 2020, UN Doc. A/74/936.

subsequent conflicts between Lebanon and Israel, both being countries in the region. Türkiye stated that the agreement is legally invalid and null and void.

The agreement can be deemed unacceptable to Türkiye and the TRNC for two main reasons. Firstly, it involves a "delimitation" that encroaches upon Türkiye's continental shelf in the western region. Secondly, it disregards the need to address the Cyprus issue and establish a unified authority on the island while attempting to infringe upon the rights of Turkish Cypriots in maritime areas. It is evident that such a stance by GCASC contradicts the principle of non-abuse of rights (Article 300 TEU). (Gözügüzelli, 2019, p. 11).

Greek-Cypriots acceded to UNCLOS in 1988 and proclaimed its own EEZ in 2004. According to this decision, in cases where the EEZ overlaps with that of another coastal state, in the absence of a conventional delimitation, the median line rule is applied, which is equidistant between the Island of Cyprus and the facing state (Eissler & Arasil, 2014). The same criterion had already been used in 2003 for the division of their respective EEZs in the agreement concluded between the Greek-Cypriots and Egypt (UN, 2003), a move that was contested by Türkiye. Türkiye argued, among other things, that the GSASC do not represent the country as a whole, including the Turkish-Cypriot component.

Similar agreements had been reached with Lebanon and Israel in 2007 and 2010, respectively (the latter not being a party to UNCLOS). The Agreement on the Delimitation of the Exclusive Economic Zone between the Government of the Republic of Lebanon and the Greek-Cypriots was signed in 2007. Another agreement, the Agreement on the Delimitation of the Exclusive Economic Zone between the Government of the State of Israel and the Greek-Cypriots, was signed in 2010 (UN, 2011a). However, Lebanon did not approve the agreement with Greek-Cypriots due to its objections to the agreement between Greek-Cypriots and Israel, stating its opposition to the previously agreed coordinates between Lebanon and Greek-Cypriots (UN, 2011b).

In September 2011, Türkiye and the TRNC signed a bilateral "treaty" for the delimitation of their respective continental shelves (Republic of Türkiye Ministry of Foreign Affairs, 2011). This agreement was concluded in anticipation of granting licenses for the exploration and exploitation of oil and gas reserves around the island to the Turkish Petroleum Corporation (TPAO). It was a response to similar activities initiated by the GASC. For example, in the autumn of 2011, Noble Energy, Inc. initiated drilling activities off the coast of Cyprus, despite warnings from Türkiye that this initiative would undermine peace talks between the parties (Gürel et al., 2013). In 2011, an agreement was reached between Türkiye and the TRNC stating that if the GSASC were to commence drilling activities in the southern part of the island, a Continental Shelf Delimitation Agreement would be concluded between Türkiye and the TRNC. The Continental Shelf Delimitation Agreement was signed after the Greek side announced the commencement of drilling activities on September 19, 2011.

After the signing of this agreement, Türkiye began exploratory activities in the northeastern part of the island of Cyprus in areas that its own continental shelf or under the jurisdiction of the TRNC, based on licenses issued by the latter (UN, 2004). On April 25, 2014, Türkiye submitted the geographical coordinates of its continental shelf in the eastern Mediterranean to the United Nations, in consultation with the TRNC.

The GCASC's approach in the Eastern Mediterranean disregards geographical features and relevant circumstances, contradicting the 1982 Convention and international jurisprudence. Delimitation agreements resulting in disputes do not yield fair results. The principle of equity and relevant circumstances ensure fair outcomes in delimitation law, as emphasized by the International Court of Justice.

Türkiye asserts that in determining the boundaries of the continental shelf, internationally recognized rules of law should be followed, as expressed in the International Court of Justice's North Sea Continental Shelf decision and confirmed by state practices and the UNCLOS. According to Türkiye, it is essential to negotiate and reach agreements based on these customary rules. Disregarding the principles of equity would be a violation of international law. The main principle is that when parties cannot reach a mutual agreement, boundaries should be determined in accordance with fair principles. Therefore, international judicial bodies have sought to prevent unfair and disproportionate allocation of continental shelves based on states' specific geographical positions, by applying the principle of equity (Pirim, 2016, p. 188).

As previously mentioned, an agreement between the governments of Nicosia and Ankara has not yet been reached to regulate the maritime areas of the two states. Unable to reach an agreement due to the unresolved "Cyprus issue" each party has acted unilaterally: Türkiye, on one hand, by initiating unauthorized exploration operations, and the Republic of Cyprus, on the other hand, by notifying (on the same day) the northern and northwestern outer limits of its EEZ and continental shelf. The demarcation line diverges from the one established years earlier in the agreement between Türkiye and the TRNC, instead coinciding with the median line between the Cypriot and Turkish coasts, resulting in a shift towards Türkiye.

On September 2, 2011, a *Petroleum Field Services and Production Sharing Agreement* was signed between the TRNC and the Turkish Petroleum Corporation (TPAO). Following this agreement, TPAO commenced seismic research in the Eastern Mediterranean. The Turkish Minister of Energy announced that TPAO will conduct seismic surveys for hydrocarbon exploration based on licenses issued under this bilateral treaty. On May 4, 2019 the drilling ship Fatih, belonging to TPAO, started to exercise, escorted by military vessels. On July 8, 2019, the Yavuz, also owned by TPAO entered the the Karpaz Peninsula. On July 13, 2019, the Turkish Cypriot government proposed a mechanism for cooperation with the GCASC to exploit hydrocarbon resources around the island. However, the government of Nicosia rejected this initiative.

In late October 2018, the Fatih drilling ship initiated drilling activities in the Turkish continental shelf. The drilling activities of the Fatih vessel took place between May and November 2019 in the west of the island and from November 2019. However, according to the EU (European Union) The Yavuz vessel conducted drilling operations between July and September 2019 "in the territorial waters of the European country" and between October 2019 and May 2020 in waters claimed by the GCASC established and delimited based on agreements with Egypt and Israel (The Council of the European Union, 2019a). The Turkish vessel Barbaros Hayreddin Paşa carried out seismic surveys in the southern region. On September 17, 2019, the Turkish vessel Oruç Reis also entered the region to conduct further seismic surveys.

After intervening in support of the Government of National Accord in Libya, Türkiye concluded a memorandum with Libya to delimit their respective continental shelves and EEZs. By doing so, Türkiye offered Libya a more northern boundary than that proposed by Greece, following the failure of delimitation negotiations between the two countries. This agreement, which drew a strong reaction from Greece, has enabled Türkiye to assert its interests in the Eastern Mediterranean on a legal basis, thus acquiring legitimacy. Furthermore, its determined political stance has been legally confirmed by Libya, a neighboring coastal country (Acer, 2019, p. 12).

Implementing rational policies and treaties made in Syria, Libya, and Cyprus, Türkiye has rendered ineffective attempts to "containment" itself. For instance, Greece's attempt, in collaboration with GCASC to have an extensive maritime jurisdiction in the Eastern

Mediterranean was neutralized by the agreement signed between Türkiye and Libya in 2019 (Şahin, 2020).

4. The Reaction of the European Union

On May 9, 2019, the heads of state or government of EU member states were informed by GCASC about the Turkish activities. The Council unanimously supported the GCASC position (European Council, 2019b). In June 2019, the European Council condemned the Turkish activities in the Eastern Mediterranean and called upon the European Commission and the High Representative to take appropriate measures (European Council, 2019c). In July 2019, the Council of Foreign Affairs called Türkiye to negotiate with GCASC to delimit the exclusive economic zone and the continental shelf (Foreign Affairs Council, 2019, p. 10). It also adopted several retaliatory measures against Türkiye: (The Council of the European Union, 2019b) in particular, the ongoing negotiations with Türkiye for the conclusion of a comprehensive air transport agreement were suspended, and planned association council meetings and further high-level political dialogues between the EU and Türkiye were canceled. Additionally, the Council approved the Commission's proposal to reduce the European pre-accession assistance to Türkiye for 2020 and invited the European Investment Bank to review its lending activities in Türkiye (Council of the European Union, 2019a; 2019b).

In November 2019, the EU Council established an economic restrictive measure framework through a CFSP decision (Council of the European Union, 2019a) under Article 29 of the Treaty on European Union (TEU) upon the proposal of the EU High Representative (Council of the European Union, 2019e, p. 5). Council decided to develop a framework of restrictive measures targeting individuals and entities responsible for or involved in drilling activities in the Eastern Mediterranean in search of hydrocarbons (European Council, 2019a, p. 2).

These measures were implemented from the United Nations (UN) (Council of the European Union, 2019a; 2019d). The sanctions target individuals or entities responsible for or involved in illegal drilling activities for hydrocarbons, or those providing financial, technical, or material support to such activities or associated with those individuals or entities. This decision has been revised in the 2022 (Council of the European Union, 2022a).

The approved measures include a visa ban and asset freeze against two individuals from the Turkish Petroleum Corporation, who are deemed responsible for planning, directing, and implementing offshore hydrocarbon exploration activities. The sanction, which includes asset freezing, was implemented in accordance with Article 215 of the TFEU through Council Regulation adopted on the same day based on a joint proposal by the High Representative and the Commission (Council of the European Union, 2019d).

The tools adopted by the European Union under the Common Foreign and Security Policy (CFSP) are particularly significant as they are the first time they are intended to react to an activity, according to the EU "the violation of the territorial sovereignty of a member state" over portions of maritime areas and their subsoil, and aim to support its claims. Moreover, these are the first restrictive measures against Türkiye, a NATO member and a formal candidate for EU membership.

In a 2018 report, the Commission and the High Representative described Türkiye as being distant from the Union (European Commission, 2018). In fact, the enlargement process is suspended since 2006. Türkiye has imposed an air and maritime embargo on GCASC since 2006, preventing Cypriot vessels from docking in Turkish ports (European Commission, 2019, pp. 7–8).

Starting in 2018, the European Council protested against Türkiye's operations in Eastern Mediterranean and the Aegean Sea and called on Türkiye to "cease" such activities and "respect the sovereign rights of the Island of Cyprus" concerning the exploration and exploitation of natural resources (European Council, 2018, p. 5).

In point of the EU, Turkish explorations took place in areas that, under international law, fall under the jurisdiction of the member state (GCASC) or in areas that have not yet been subject to delimitation agreements concluded by Cyprus with neighboring coastal states, and therefore, Türkiye does not hold sovereign rights over them. According to the EU Turkish activities are illegal.

It is not possible to agree with the viewpoint of the European Union. When evaluating it on a legal basis, it is necessary not to overlook certain facts. Actually these activities are lawful as they occurred within Turkish continental shelf and also based on licenses issued under the 2011 agreement with the TRNC. This treaty has been concluded in accordance with international law. It is an international legal instrument that regulates and protects the rights and interests of the parties signing the treaty.

Upon closer examination of the CFSP Decision 2019/1894 in November 2019, it broadly defines the notion of "illegal activities" including those "capable of compromising or obstructing the reaching of a delimitation agreement" in cases where the EEZ or continental shelf has not been delimited in accordance with international law with a neighboring coastal state. According to the decision among the various activities, drilling carried out by Turkish-flagged vessels particularly hinders the resolution of the dispute and prevents conventional territorial delimitation between the parties.

The European Union has failed to evaluate the status in the Eastern Mediterranean based on political reality and fairness. The EU does not hesitate to act unilaterally and biased in its decisions against Türkiye, while claiming that its decisions are objective and fair based on legal principles. The EU mentions the violation of territorial sovereignty by a member state and the concrete threat to Greece's international security but avoids discussing the illegality of the membership status of the GCASC, thereby shifting its own fault and responsibility onto Türkiye and the TRNC. By accepting GCASC as a full member in violation of international law, Law of the EU and the London-Zurich Agreements, which is contrary to its own laws, the EU, while claiming to act to protect the "territorial borders and rights of a member state and the EU," shows that it lacks rationality in expecting its actions to be unquestioned by Türkiye and the TRNC.

Furthermore, it is evident that the decisions taken and the sanctions imposed will not yield the intended impact and results on Türkiye and the TRNC. The most significant factor that renders the role of the EU ineffective is not only its capabilities and capacity but also Türkiye's visionary and new balance-establishing foreign policy.

It should be noted that Annex I to the CFSP decision, which established the sanctions framework in November 2019, did not specify the entities subject to the restrictive measures. However, the adoption of such measures was reflecting the EU member states' common will to sanction Türkiye for activities in Eastern Mediterranean. Indeed, a few months later, on February 27, 2020, the CFSP decision (Council of the European Union, 2020) designating two high-ranking officials of the TPAO company involved in the drilling activities was published (Council of the European Union, 2020). The rationale behind the decision was that these individuals planned, participated, directed, and implemented unauthorized offshore hydrocarbon exploration activities by TPAO in violation of the GCASC's authorization.

5. The Nature of the Measures of the European Union

Over time, the European Union has resorted to restrictive measures to pursue multiple objectives, intervening in diverse situations with the aim of achieving its external action goals, based on article 3/5 and article 21 TEU and the UN Charter (Council of European Union, 2018). Through the instrument of sanctions, particularly autonomous ones independent of the UN, the EU tried to present itself as an economically and politically influential actor on the international stage, capable of projecting its values outward.

The restrictive measures are implemented to protect the territorial sovereignty of a member state of the EU and are justified by the Council for the first time based on the principle of solidarity among member states, on which the Common Foreign and Security Policy (CFSP) is founded, pursuant to Article 24(2) of the Treaty on European Union (TEU). Recently, this principle has been elevated to the status of a "general principle underlying the entire Union system" in a judgment by the Court of Justice of the European Union regarding energy policy. This led to the annulment of a secondary legal act for violating this principle. In the examined restrictive measures, it is invoked for the first time as a justification for a CFSP act.

Unfair and thus ineffective sanctions adopted by the EU pose a significant danger to the organization's credibility and also stability. In fact, the EU must also take into account the legitimate interests of the Turkish Cypriots and Türkiye. It will not be possible for unilateral and unilateral decisions to contribute to the values and interests of the EU unless the European Union makes the principle of good neighborliness a value that is not only defended "against" the candidate states (Article 49 of the Treaty on European Union [TEU]), but also adopted and respected by its own members.

The impact that the European Union seeks to create can be described as portraying Türkiye as "unjust" in the eyes of the international community, thus aiming to restrain Türkiye and the TRNC as a means to ensure security and stability in the region (Uygun, 2021, p. 79).

Türkiye has become the target of the European Union's sanctions and criticisms due to the political pressures exerted by the GCASC and Greece, instead of cooperating to strengthen the Union's foreign policy. The positions taken by the EU in the decisions adopted within the CSDP framework are ontologically incompatible with Türkiye's enlargement perspective. Both the EU's Enlargement Policy and the CSDP framework have only resulted in damaging and reducing the Union's global and regional interests, undermining its credibility, and will continue to yield no other outcome. The only explanation for the EU's persistence in disregarding all these realities and harming the interests and values of the Union is the influence of hypocrisy and bias in the decision-making process. Additionally, even if these sanction decisions are lifted, the potential to damage the framework of Türkiye-EU relations created by the ongoing process will persist, albeit to a lesser extent. It should also be noted that Türkiye is a NATO member, and therefore, tensions with the EU member states, who are predominantly also members of the military organization, further escalate the tensions within NATO.

In this context, it is uncertain whether the United Kingdom will continue to comply with the EU's sanctions, including those related to restrictive measures, once the obligation to comply with EU rules ceases. The Council of the European Union also does not neglect to use more positive expressions in order to maintain relations with Türkiye within the framework of the enlargement process. For example, in the report it adopted on 19 June 2019, the Council used the following statements (Council of the European Union, 2019c, p. parag.36):

The Council reiterates its call on Türkiye to progressively align with the EU Common Foreign and Security Policy and to reverse the persistent negative trend as a matter of priority, and recalls its position on accession of Member States to international organisations.

6. Role of the European Union in the Eastern Mediterranean

Three main concerns have shaped the EU's security policies towards the Mediterranean: energy security (defined as the continued flow of oil and natural gas at reasonable prices), regional stability (notably in the geographically adjacent North Africa), and the end of the Israeli-Palestinian conflict (Bilgin, 2001, p. 44).

Until early July 2020, it seemed that the dispute over the exploitation of natural resources in the Eastern Mediterranean could potentially be resolved through diplomatic means, even with the intervention of the High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy (HR). On one hand, the Council had announced that it was preparing to adopt further individual restrictive measures in the event of additional Turkish "*unilateral actions*". At the same time, after meeting with the Turkish Minister of Foreign Affairs, Borrell had made a statement that hinted at a possible diplomatic solution to the tension between GCASC and Türkiye.

However, on August 6, 2020, there was a further escalation of tension in the Eastern Mediterranean due to Greece's conclusion of an agreement on the delimitation of its Exclusive Economic Zone (EEZ) with Egypt, which overlapped with the EEZ outlined in the Turkish-Libyan agreement. During that period, Türkiye had announced requests for licenses from the Turkish Petroleum Corporation (TPAO) to conduct exploration activities for hydrocarbons in areas under Greek jurisdiction. In July, Oruç Reis, which conducted drilling activities and also on August 16 and 18, 2020, other Turkish vessels, the Yavuz and Barbaros, entered Eastern Mediterranean.

Germany, which held the presidency of the Union at the time, had attempted mediation between the parties shortly before Greece concluded the aforementioned agreement. However, the escalating tension rendered all diplomatic efforts futile.

Especially, Türkiye's problematic relations with France, Greece, and the GCASC are being brought onto the EU platform through the political maneuvers of these countries (Cicioğlu, 2023, p. 215).

Recently, the Turkish vessel has withdrawn, and Greece appears to be open to negotiations with Türkiye. The European Union, particularly its High Representative (HR) who conducts political dialogue with third countries based on Article 27(2) of the Treaty on European Union (TEU), finds itself presented with a valuable opportunity to play a significant diplomatic role.

The HR could act autonomously or, at most, coordinate with the member state holding the Union Presidency, seeking on one hand to resolve the dispute regarding the delimitation of maritime areas and on the other hand to normalize relations between the two states. However, this requires the willingness of EU member states to allow the HR diplomatic space and the approval of Türkiye for the HR's intervention.

Currently, all diplomatic initiatives have been taken by the member state holding the Union Presidency. It is often the case that member states themselves do not allow the HR to assume diplomatic leadership in the context of European crises and conflicts. The only case in which the EU appears to have contributed to building the path towards the normalization of diplomatic relations concerns Serbia and Kosovo. The tendency for the EU to assume a

secondary diplomatic role is also confirmed in relation to the recently rekindled conflict between Azerbaijan and Armenia. It remains to be seen whether the EU can and will assert itself as an active diplomatic actor in the normalization of relations between Türkiye and the two member states, or if it will be the diplomatic intervention of NATO that will facilitate convergence in the parties' positions.

The interest of the EU in assuming a prominent position in easing tensions in the Eastern Mediterranean emerges. Actually, these tensions stem from violations of fundamental international norms such as the principle of territorial sovereignty by GCASC and Greece. By proposing a "*positive political agenda*" to Türkiye, the EU appears to want to play this role decisively. Without taking a stance against the unfair actions and violations committed by Greece and GCASC, the effectiveness and credibility of the EU will not be established.

Furthermore, the EU's ability to impose sanctions may be limited by various factors, including political considerations, economic interests, and the need to maintain diplomatic relations. The EU's power to enforce sanctions ultimately depends on the willingness and commitment of its member states to act collectively.

It is important to note that the EU has taken some measures and imposed certain sanctions on Türkiye in response to its actions in the Eastern Mediterranean. However, the effectiveness of these measures and their impact on Türkiye's behavior remain subject to debate and scrutiny.

Lastly, the limitations of the EU's power in dealing with the sanctions imposed by Türkiye in the Eastern Mediterranean highlight the complexities and challenges involved in conducting effective foreign policy actions during the decision-making process.

Consequently, the low-impact sanctions imposed by the EU do not directly hinder Türkiye's hydrocarbon exploration activities in the region but impede efforts for cooperation and fair sharing in the Eastern Mediterranean (Boyras, 2023, p. 287).

Taking into account the prevailing geopolitical challenges, it is imperative for the European Union (EU) to adopt a perspective that recognizes Türkiye as a negotiating candidate country rather than merely relegating it to the status of a third party to be approached as necessary. In doing so, the EU should adhere to the principle of *pacta sunt servanda*, ensuring that agreements and obligations are upheld in good faith. Consequently, the EU's reports and assessments concerning Türkiye's progress will hold significance and influence only if the Union consistently embraces this approach (Republic of Türkiye Ministry of Foreign Affairs, 2022c).

The European Union (EU) holds a significant stake in ensuring a stable and secure environment in the Eastern Mediterranean region, driven by strategic considerations. However, the EU has consistently urged Türkiye to undertake measures aimed at de-escalating tensions in the area and fostering sustainable good neighborly relations (Council of the European Union, 2022b); it is equally crucial for the EU to extend similar calls to Greece and the GCASC to foster a balanced and inclusive approach in effectively addressing regional challenges. By engaging all relevant parties in the pursuit of these objectives, the EU can effectively contribute to the establishment of a peaceful and cooperative environment in the Eastern Mediterranean.

7. Conclusion

Given the developments that have taken place in the region, when making a general assessment of the subject, it is necessary to underline certain issues. In January 2022, the United States made the decision to withdraw its support from the EastMed Natural Gas Pipeline

Project (U.S. Embassy in Greece, 2022). Furthermore, Türkiye's recent efforts to normalize its relations with Israel and Egypt, indicate the potential for significant changes in the regional dynamics.

The European Union attached great importance to the EastMed project, which aimed to transport natural gas from the Eastern Mediterranean to Europe through the cooperation of Cyprus, Israel, and Greece. The project was seen as a means to by-pass Türkiye. Cyprus and Greece considered EastMed as a critical step in surrounding Türkiye from the south. In their efforts, they formed the Eastern Mediterranean Gas Forum by forging closer ties with Israel and Egypt as a counterbalance to Türkiye (Kökyay, 2021, p. 224).

Türkiye's advancement in its relations with Israel and Egypt, following its engagements with Libya and Cyprus, against the attempts to establish a new military, political, and economic belt extending from the shores of the Arabian Gulf to the Mediterranean and Europe (Şahin & Yazıcı, 2021, pp. 118–119) with the support of the US and the EU, will have an impact not only on regional balances but also on global dynamics.

As Acer mentioned (2019, p. 12) first and foremost, Türkiye has transitioned from a country that "opposed" and attempted to "seize" areas determined by boundary delimitation agreements, particularly those made by the GCASC, to a country whose legal approach has been acknowledged and practically implemented by another coastal state. This development is crucial in strengthening Türkiye's legal approach regarding the delimitation of maritime areas in the Eastern Mediterranean. It has been clearly demonstrated that a just solution to delimitation must be achieved based on relevant rules of international law, and in this context, the significant factor is the difference in coastal lengths.

The EU has not shown any signals of reconsidering its policies. The EU continues to maintain its imposed sanctions. In response to the ongoing exploration and drilling activities by Türkiye in the region, the EU extended the sanctions until November 12, 2023, upon the request of the Republic of Cyprus. Nevertheless, Türkiye has demonstrated its determination to continue its activities in the Eastern Mediterranean throughout the year, alongside the Turkish Republic of Northern Cyprus, without compromising its rights in the region. Although the low-impact sanctions imposed by the EU do not directly impede Türkiye's activities, they hinder efforts towards cooperation and equitable resource sharing in the Eastern Mediterranean.

The withdrawal of USA support from the EastMed project and Türkiye's continued activities in the region, as well as its new initiatives with regional states, highlight the EU's misguided decision to pursue a policy against Türkiye through sanctions, solely based on membership solidarity. Moreover, the EU's use of such sanctions distances Türkiye and fails to exhibit rational actor behavior.

For example, following the signing of the Maritime Jurisdiction Areas Delimitation Memorandum with Libya in 2019, Türkiye significantly increased its jurisdictional areas in the Eastern Mediterranean. The agreement with Libya also serves as a response to other members of the EastMed Forum (Kireççi, 2023, p. 59). The main motivation behind the European Union's sanction decisions is to create international public pressure on Türkiye in order to render it ineffective. In this context, Türkiye can overcome this encirclement by taking further steps to expand the effectiveness of its agreement with Libya.

Türkiye's approach in response to alliance formations in Eastern Mediterranean is pursuing a policy based on enhancing its capabilities and deterrence. Türkiye has initiated drilling activities in the Eastern Mediterranean as a response to the actions of the GCASC. However, Türkiye utilizes its naval power to obstruct exploration and drilling activities in contested areas

as part of a coercive diplomatic strategy. Additionally, Türkiye has increased its military exercises in the region and clearly demonstrated its willingness to use force when necessary to defend its interests (Kasapoğlu, 2019).

This intricate web of rivalry and coalitions has grown even more complicated with the discovery of energy resources in the Eastern Mediterranean. Energy may have been a catalyst for cooperation, but because to the pervasiveness of negative-sum thinking, it has instead spurred competition among movable regional blocs. As a result, Türkiye was excluded from regional gatherings such as the East Med Gas Forum, a global organization established in 2019 and made up of Cyprus, Egypt, France, Greece, Israel, Italy, Jordan, and Palestine. These changes have raised the stakes associated with the creation of EEZs and territorial waters, as well as the construction of infrastructure to use them, such as the EastMed gas pipeline.

The negativity of the EU regarding Türkiye has remained unchanged in the reports published by both the European Parliament (EP) and the European Commission in 2022. The report, which includes heavy criticism and strong language towards Türkiye, The reports emphasized the narrow-minded interests of a few EU members in the region (European Commission, 2022).

Türkiye has indeed been subject to attempts to exclude it from the energy collaborations in the region. Considering the ongoing disputes over the sharing of maritime jurisdictional areas in the region, Türkiye's activities in the Eastern Mediterranean can be approached from a security perspective as a measure against the risks and dangers posed by power struggles. Additionally, Türkiye's actions in the Eastern Mediterranean can also be seen as an "opportunity" for diversifying energy resources, given the potential in the region (Ozan, 2022, p. 2275).

The calls made by Türkiye for the resolution of disputes with its neighboring and regional states in accordance with international law and fairness (such as an organization of a Mediterranean Conference) should find a response. Taking steps to expand regional solidarity and inclusivity based on win-win approaches, rather than zero-sum approaches (Güney & Korkmaz, 2021, p. 76), would be a rational choice not only for Türkiye but also for the EU, which aims to be a global actor. There is no doubt that the efforts of the Turkish side to create a common ground for joint action, rather than confrontations, will bring gains for the EU's goals and interests as well.

ACKNOWLEDGEMENT

—

FUNDING

No financial support was received from any person or institution for the study.

ETHICS

The author declares that this article complies with ethical standards and rules.

AUTHOR CONTRIBUTION

Zeynep Yücel | General contribution rate 100%

The author has confirmed that there is no other person who meets the authorship condition of this study.

CONFLICT OF INTEREST

The author declares no conflict of interest.

References

- Acer, Y. (2019). *Doğu Akdeniz'de deniz yetki alanları ve Türkiye-Libya mutabakatı* [Maritime jurisdiction areas in the Eastern Mediterranean and the Türkiye-Libya memorandum]. SETA.
- Acikgonul, Y. E. (2016). Reflections on the principle of non-cut off: A growing concept in maritime boundary delimitation law. *Ocean Development & International Law*, 47(1), 52–71. <https://doi.org/10.1080/00908320.2016.1124485>
- Bilgin, P. (2001). Turkey and the EU: Yesterday's answers to tomorrow's security problems? In G. P. Herd & J. Huru (Eds.), *EU civilian crisis management*. Conflict Studies Research Centre. Royal Military Academy Sandhurst.
- Boyras, H. M. (2023). Türkiye'nin Kıbrıs ve Doğu Akdeniz politikası [Türkiye's Cyprus and Eastern Mediterranean policy]. In B. Duran, K. İnat & M. Caner (Eds.), *Türk Dış Politikası Yıllığı 2022* (pp. 227–290). SETA Yayınları.
- Cicioğlu, F. (2023). Türkiye'nin Avrupa Birliği Politikası 2022 [Türkiye's European Union policy 2022]. In B. Duran, K. İnat & M. Caner (Eds.), *Türk Dış Politikası Yıllığı 2022* (pp. 209–222). SETA Yayınları.
- Council of the European Union. (2018). *Council of the European Union, Guidelines on the implementation and evaluation of restrictive measures (sanctions)*, 4 May 2018. Brussels: European Union. <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-5664-2018-INIT/en/pdf>
- Council of the European Union. (2019a, November 11). *Council Decision (CFSP) 2019/1894 of 11 November 2019 concerning restrictive measures in view of Turkey's unauthorised drilling activities in the Eastern Mediterranean*. Retrieved December 04, 2022, from EUR-Lex <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32019D1894>
- Council of the European Union. (2019b, July 15). *Turkish drilling activities in the Eastern Mediterranean: Council adopts conclusions*. Retrieved December 04, 2022, from European Council: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2019/07/15/turkish-drilling-activities-in-the-eastern-mediterranean-council-adopts-conclusions>
- Council of the European Union. (2019c, June 18). *Council conclusions on enlargement and stabilisation and association process*. Retrieved December 04, 2022, from European Council: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2019/06/18/council-conclusions-on-enlargement-and-stabilisation-and-association-process>
- Council of the European Union. (2019d, November 11). *Council Regulation (EU) 2019/1890 of 11 November 2019 concerning restrictive measures in view of Turkey's unauthorised drilling activities in the Eastern Mediterranean* (Document 32019R1890). Retrieved December 06, 2022, from EUR-Lex <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32019R1890>
- Council of the European Union. (2019e, October 14). *Outcome of the Council Meeting President 3720th Council meeting*. (3720th Council meeting, 13066/19). Retrieved December 04, 2022, from European Council <https://www.consilium.europa.eu/media/41182/st13066-en19.pdf>
- Council of the European Union. (2020, February 27). *Council Decision (CFSP) 2020/275 of 27 February 2020 amending Decision (CFSP) 2019/1894 concerning restrictive measures in view of Turkey's unauthorised drilling activities in the Eastern Mediterranean* (Document 32020D0275, ST/6017/2020/INIT). European Union. <http://data.europa.eu/eli/dec/2020/275/oj>
- Council of the European Union. (2022a, April 13). *Consolidated text: Council Regulation (EU) 2019/1890 of 11 November 2019 concerning restrictive measures in view of Turkey's unauthorised drilling activities in the Eastern Mediterranean* (Document 02019R1890-20220413). Retrieved December 06, 2022, from EUR-Lex <http://data.europa.eu/eli/reg/2019/1890/2022-04-13>
- Council of the European Union. (2022b, December 13). *General Affairs Council, 13 December 2022*. Retrieved January 04, 2023, from <https://www.consilium.europa.eu/en/meetings/gac/2022/12/13>
- Denza, E. (2011). European practice on the recognition of states. *European Law Review*, 36(3), 321–338.
- Dyke, J. M. V. (2005). An Analysis of the Aegean Disputes under International Law. *Ocean Development & International Law*, 36(1), 63–117. <https://doi.org/10.1080/00908320590909088>
- EEAS. (2022, November 12). *Cyprus: Statement of the Spokesperson on the observer status for Turkish Cypriot secessionist entity in Organisation of Turkic States*. Retrieved January 04, 2023, from Delegation of the European Union to Türkiye: https://www.eeas.europa.eu/eeas/cyprus-statement-spokesperson-observer-status-turkish-cypriot-secessionist-entity-organisation_en?s=230
- Eissler, E. R., & Arasil, G. (2014). Maritime boundary delimitation in the Eastern Mediterranean. *The RUSI Journal*, 159(2), 74–80. <https://doi.org/10.1080/03071847.2014.912809>
- Erçakırca, M. (2022). Current maritime delimitation activities in the Eastern Mediterranean Sea: An evaluation from International Maritime Law perspective. In M. T. Özsağlam (Ed.), *politics, economy, security issues hidden under the carpet of Mediterranean* (pp. 30–43). European Publisher.
- Erciyas, Ç. (2019, December 20). *Doğu Akdeniz deniz yetki alanlarının sınırlandırılması Türkiye'nin siyasi ve hukuki tezleri sahadaki uygulamaları* [Slayt] [Delimitation of Eastern Mediterranean maritime jurisdiction areas, Türkiye's political and legal theses, practices in the field]. Republic of Türkiye Ministry of Foreign Affairs. <https://www.mfa.gov.tr/data/dogu-akdeniz-deniz-yetki-alanlarinin-sinirlandirilmasi.pdf>

- EU Parliament. (1983a, November 16). Joint Declaration of 10 Member States of the EC on the situation in the Republic of Cyprus, Annex, Nov. 17, 1983.
- EU Parliament. (1983b, November 17). Resolution of the European Parliament on November 17, 1983, regarding the “declaration of independence” of the Turkish Cypriot part of Cyprus.
- EU. (2003, September 23). *Protocol No. 10 on Cyprus, Act concerning the conditions of accession 2003*. Retrieved December 11, 2022, from EUR-Lex: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:12003T/PRO/10&from=ES>
- European Commission. (2018, April 17). *Turkey 2018 Report Accompanying the document Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions 2018 Communication on EU Enlargement Policy* (Document SWD/2018/153 final). European Union. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52018SCO153>
- European Commission. (2019, May 29). *European Commission working document, Report on Turkey of 2019, accompanying Communication on EU enlargement policy* (Document SWD2019 220 final). European Commission. European Union. <https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2019-05/20190529-turkey-report.pdf>
- European Commission. (2022, October 12). *Commission Staff Working Document Türkiye 2022 Report* (Document SWD(2022) 333 final). European Union. <https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2022-10/T%C3%BCrkiye%20Report%202022.pdf>
- European Council. (2018, March 22). *European Council meeting (22 March 2018) – Conclusions*. <https://www.consilium.europa.eu/media/33457/22-euco-final-conclusions-en.pdf>
- European Council. (2019a, October 17-18). *European Council conclusions, 17-18 October 2019*. Retrieved December 04, 2022, from European Council: <https://www.consilium.europa.eu/media/41123/17-18-euco-final-conclusions-en.pdf>
- European Council. (2019b, May 09). *European Council press statement, the statements made by President Donald Tusk during the Sibiu Informal Summit press conference*. Retrieved December 04, 2022, from <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2019/05/09/remarks-by-president-donald-tusk-at-the-press-conference-of-the-informal-summit-in-sibiu>
- European Council. (2019c, June 20). *European Council meeting (20 June 2019) – Conclusions*. Retrieved December 04, 2022, from European Council: <https://www.consilium.europa.eu/media/39922/20-21-euco-final-conclusions-en.pdf>
- Foreign Affairs Council. (2019, July 15). *Outcome of the Council Meeting (3709th Council Meeting Foreign Affairs, Document 11260/19)*. Retrieved December 04, 2022, from Council of the EU: <https://www.consilium.europa.eu/media/41183/st11260-en19.pdf>
- Gözgüzelli, E. (2019). Deniz hukuku rejimi üzerine Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin İç Hukuk Uygulamaları ve Çıktıları [Turkish Republic of Northern Cyprus and the Greek Cypriot Administration' domestic law practices on Law of the Sea and their outputs]. *Bilge Strateji*, 11(20), 9–50. <https://doi.org/10.35705/bs.751586>
- Güney, N. A., & Korkmaz, V. (2021). A new alliance axis in the Eastern Mediterranean Cold War: What the Abraham Accords mean for Mediterranean geopolitics and Turkey. *Insight Turkey*, 23(1), 61–76. <https://doi.org/10.25253/99.2021231.6>
- Gürel, A., Mullen, F., & Tzimitras, H. (2013). *The Cyprus hydrocarbons issue: Context, positions and future scenarios* (PCC Report, No 1/2013). PRIO Cyprus Centre. <https://cdn.cloud.prio.org/files/5a7fa003-b583-46c9-a410-04bd04441634/Report%202013-1%20Hydrocarbons.pdf?inline=true>
- Hürriyet Daily News. (2022, November 13). *Ankara slams EU over Turkish Cyprus' status in Turkic States' body*. Retrieved from <https://www.hurriyetaidailynews.com/ankara-slams-eu-over-turkish-cyprus-status-in-turkic-states-body-178486>
- Kasapoğlu, C. (2019, February 27). “The Blue Homeland”: Turkey’s largest naval drill. *Anadolu Agency*. Retrieved December 03, 2023, from <https://www.aa.com.tr/en/analysis/the-blue-homeland-turkey-s-largest-naval-drill/1404267>
- Kökyay, F. (2021). Enerji güvenliği ekseninde Doğu Akdeniz gaz forumu [East Mediterranean gas forum in the perspective of energy security]. *Journal of Research in Economics Politics & Finance*, 6(1), 216-239. <https://doi.org/10.30784/epfad.852634>
- Kireççi, M. A. (2023). Türkiye'nin bölgesel politikaları: Fırtınada güvenli liman [Türkiye's regional policies: Safe harbour in storm]. In B. Duran, K. Inat & M. Caner (Eds.), *Türk Dış Politikası Yıllığı 2022* (pp. 209–222). SETA Yayınları.
- Ozan, E. (2022). Doğu Akdeniz'in değişen jeopolitiği ve Türk dış politikası [The changing geopolitics of the Eastern Mediterranean and Turkish foreign policy]. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 11(4), 2267–2288. <https://doi.org/10.15869/itobiad.1141014>
- Peker, H. S., Öztürk Oktay, K., & Şensoy, Y. (2019). Doğu Akdeniz'de deniz yetki alanları ve enerji kaynakları çerçevesinde Türkiye'nin enerji güvenliği [Turkey's energy security in the framework of the Eastern Mediterranean Sea Jurisdiction and energy resources]. *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 8(1), 85–106. <https://doi.org/10.28956/gbd.562972>

- Pirim, C. Z. (2016). Uluslararası Hukukta Hakkaniyetin Normatif Niteliği [The normative character of equity in International Law]. *TAAD*, 7(26), 169–201.
- Republic of Türkiye Ministry of Foreign Affairs. (2007, January 30). *Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin Doğu Akdeniz'deki Ülkelerle Deniz Yetki Alanlarını İlgilendiren İkili Anlaşmalar Yapma Gayretlerini hk.* [Press Release Regarding the efforts of the Greek Cypriot Administration of Southern Cyprus to sign bilateral agreements concerning maritime jurisdiction areas with the countries in the Eastern Mediterranean]. Retrieved December 05, 2022, from https://www.mfa.gov.tr/_p_30-january-2007_-press-release-regarding-the-efforts-of-the-greek-cypriot-administration-of-southern-cyprus-to-sign-bilateral-agreements-concerning-maritime-jurisdiction-areas-with-the-countries-in-the-eastern-mediterranean_br___p_.en.mfa
- Republic of Türkiye Ministry of Foreign Affairs. (2011, September 21). *Türkiye – KKTC Kıta Sahanlığı Sınırlandırma Anlaşması İmzalanmasına İlişkin Dışışleri Bakanlığı Basın Açıklaması* [Press Statement on the Continental Shelf Delimitation Agreement Signed Between Turkey and The TRNC]. Republic of Türkiye Ministry of Foreign Affairs: https://www.mfa.gov.tr/no_-216_-21-eylul-2011-turkiye_-kktc-kita-sahanligi-sinirlendirma-anlasmasi-imzalanmasına-iliskin-disisleri-bakanligi-basin-ac_.tr.mfa
- Republic of Türkiye Ministry of Foreign Affairs. (2022a, December 11). *Press Release Regarding EU's Statement on TRNC's Membership to Organization of Turkic States as Observer.* Enterprising and Humanitarian Foreign Policy. Retrieved from https://www.mfa.gov.tr/no_-340_-ab-nin-kktc-nin-turk-devletleri-teskilati-na-gozlemci-uyeligine-dair-aciklamasi-hk.en.mfa
- Republic of Türkiye Ministry of Foreign Affairs. (2022b, November 02). *Başlıca Ege Denizi Sorunları.* Retrieved December 05, 2022, from <https://www.mfa.gov.tr/baslica-ege-denizi-sorunlari.tr.mfa>
- Republic of Türkiye Ministry of Foreign Affairs. (2022c, October 12). No: 312, 12 October 2022, *Press Release Regarding the European Commission 2022 Country Report on Türkiye.* https://www.mfa.gov.tr/no_-312_-avrupa-birligi-komisyonu-2022-turkiye-raporu-hk.en.mfa
- Şahin, İ. (2020, Haziran). *Yunanistan'ın Libya politikası* [Greece's Libya policy]. Ortadoğu Araştırmaları Merkezi [ORSAM]. https://www.orsam.org.tr/d_hbanaliz/yunanistanin-libya-politikasi.pdf
- Şahin, İ. (2022, Kasım). *Türk Devletleri Teşkilatı açısından KKTC'nin jeopolitik önemi* [Geopolitical importance of the TRNC for the Organization of Turkic States] (İnceleme-Araştırma Dizisi, No. 04). Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi. https://www.ayu.edu.tr/mypanel/_app/upload/yayin/dosya/b1a59b315fc9a3002ce38bbe070ec3f5.pdf
- Şahin, İ., & Yazıcı, H. (2021). Greece's "changing" Israeli and "Unchanging" Egyptian policy. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 19(3), 115–138. <https://doi.org/10.11611/yead.974239>
- The Economist. (2020, August 20). *Angst in the Aegean, A row between Turkey and Greece over gas is raising tension in the Eastern Mediterranean.* <https://www.economist.com/international/2020/08/20/a-row-between-turkey-and-greece-over-gas-is-raising-tension-in-the-eastern-mediterranean>
- U.S. Embassy in Greece. (2022, January 10). *Statement on East Med Energy Cooperation.* U.S. Embassy & Consulate in Greece. Retrieved December 04, 2022, from <https://gr.usembassy.gov/statement-on-east-med-energy-cooperation>
- UN. (2003, February 17). *Agreement between the Republic of Cyprus and the Arab Republic of Egypt on the Delimitation of the Exclusive Economic Zone.* <https://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/TREATIES/EGY-CYP2003EZ.pdf>
- UN. (2004, March 02). Information note dated 2 March 2004 concerning Türkiye's objection to the Agreement between the Republic of Cyprus and the Arab Republic of Egypt on the Delimitation of the Exclusive Economic Zone. *Law of the Sea Bulletins* (No. 54). Retrieved December 04, 2022, from https://www.un.org/Depts/los/doalos_publications/LOSBulletins/bulletinpdf/bulletin54e.pdf
- UN. (2011a, February 25). *Agreement between the Government of the State of Israel and the Government of the Republic of Cyprus on the delimitation of the exclusive economic zone.* Retrieved from <https://treaties.un.org/pages/showDetails.aspx?objid=08000002802d12b7>
- UN. (2011b, June 20). *The letter from the Lebanese Minister of Foreign Affairs to the Secretary-General regarding the Agreement on the Delimitation of the Exclusive Economic Zone signed between the Government of the State of Israel and the Government of the Republic of Cyprus.* Retrieved December 01, 2022, from https://www.un.org/depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/communications/lbn_re_cyp_isr_agreement2010.pdf
- UN. (2013). Communication from the Permanent Representative of Turkey to the United Nations to the Secretary-General dated March 12, 2013, in response to the verbal note sent by the Permanent Representative of Greece dated February 20, 2013.
- Uygun, A. G. (2021). Doğu Akdeniz'de paylaşım rekabeti: Türkiye-Yunanistan gerginliği ve Avrupa Birliği'nin tutumu [Sharing competition in the Eastern Mediterranean: Türkiye-Greece tension and the European Union's approach]. *TYB Akademi Dil, Edebiyat ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(31), 69–89.

This page intentionally left blank

RESEARCH ARTICLE

<https://doi.org/10.37093/ijsi.1356600>

The Tourism-Based Environmental Kuznets Curve Hypothesis: Evidence From the Turkish Economy

Hilal Şeker*

Melahat Avşar**

Abstract

This study aimed to determine the impact of tourism on environmental pollution and test the validity of the Environmental Kuznets Curve (EKC) hypothesis for the Turkish economy based on data from 1975–2018 in cubic form by observing the impacts of tourism indicators on the environment. We analyzed the correlations among per-capita ecological footprint, international tourist arrivals, per capita GDP, the social globalization index, and urbanization rate using the ARDL limit test. Based on our research, we have found evidence that during the study period, there is an N-shaped correlation between tourist arrivals and ecological footprint in the Turkish economy. This contradicts the idea of an inverted U-shaped Kuznets curve for both the short- and long-term. Our findings reveal that domestic and national policies to fight against pollution need to be developed rather than wasting time by waiting for the end of the relationship between tourist arrivals and environmental pollution after a certain milestone.

Keywords: Environmental Kuznet's Curve, ecological footprint, international tourist arrivals, per capita real GDP, Türkiye.

JEL Codes: O13, Q01, Q56

Cite this article: Şeker, H., & Avşar, M. (2023). The tourism-based environmental Kuznets curve hypothesis: Evidence from the Turkish Economy. *International Journal of Social Inquiry*, 16(2), 479–496.
<https://doi.org/10.37093/ijsi.1356600>

* Asst. Prof. Dr., Amasya University, Social Sciences Vocational School, Amasya, Türkiye.
E-mail: hilal.seker@amasya.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6188-1006>

** Asst. Prof. Dr., Amasya University, Social Sciences Vocational School, Amasya, Türkiye. (Corresponding Author).
E-mail: melahat.avsar@amasya.edu.tr, ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-5700-2061>

Article Information

Received 07 September 2023; Revised 21 October 2023; Accepted 22 November 2023; Available online 30 December 2023

1. Introduction

In the globalizing world, tourism is an industry that grows every day. As the demand for tourism has been drastically increasing, millions of individuals are participating in tourism activities worldwide. According to data issued by the World Tourism Organization (UNWTO) in 2022, international tourist arrivals are 962.8 million (UNWTO, 2023). The total number of tourists arriving in Türkiye was 44.6 million in 2022 (KTB, 2023).

Tourism displays a complicated relationship with the environment because it includes a number of activities that might have adverse environmental impacts. The majority of these impacts are related to the construction of general infrastructure such as roads and airports and tourism facilities such as holiday resorts, hotels, restaurants, shopping malls, golf fields, and marinas (GhulamRabbany et al., 2013, p. 117). This study aims to investigate the validity of the Environmental Kuznets Curve (EKC) hypothesis for the period 1975–2018 by taking the ecological footprint of tourist arrivals to Türkiye, one of the global significant global tourism destinations, into account.

Regarding the potential contribution of our study into the current literature, i) The majority of studies testing the EKC hypothesis concentrated on carbon dioxide emissions are taken into consideration as the benchmark for environmental pollution (Katircioglu, 2014a, 2014b; Shakouri et al., 2017; Kumail et al., 2020) whereas our study includes the ecological footprint variable (EF) developed by Wackernagel and Reels into the model in the form of per capita for better represent of environmental pollution in the analysis because the EF is obtained using more comprehensive measurements such as carbon footprint, agricultural area, pasture area, forests, etc., respectively (Destek, 2018, p. 273), which seems to be an appropriate variable for better represent of environmental degradation; ii) Across the majority of studies testing the EKC hypothesis in terms of the globalization variable, the KOF general globalization index has been employed (Çoban & Özkan, 2022; Pata & Yurtkuran, 2022). However, our study utilized from the social globalization index, one of the sub-indexes of the general globalization index on the base that it includes international tourist movements more specifically; iii) Since two-variable models are widely criticized because they cause the skipped variable bias (Alam & Paramati, 2016), our study model was included in several variables such as social globalization, economic growth, and urbanization rate to eliminate the neglected variable deviation problem; iv) As far as is known by the authors, the present study is one of the limited studies investigating the impact of tourism on the environment within the scope of the EKC hypothesis by having a square and cube of the number of international tourist arrivals to employ the Kuznets curve in cubic format for the Turkish economy. Accordingly, novel empirical evidence is expected to be added to the relevant literature.

2. Literature Review

2.1 Tourism and Ecological Footprint

Tourism induces consumption and spending because it requires investments in energy, natural resources, human-made resources, and respective facilities (Kongbuamai et al., 2020 p. 19254). Tourism is considered one of the largest global industries and significantly motivates consumption behaviors (Hunter, 2002, p. 7). The impacts of tourism on the ecological footprint

may arise through various possible activities across accommodation, lodging facilities, transportation, purchasing, tourism services, entertainment, and the exiting of the tourist population (Nathaniel et al., 2021, p. 38324). Tourism development coefficients (e.g., tourist arrivals, receipts, and spending) have an adverse impact on the ecological footprint (Liu et al., 2022, p. 2).

The ecological footprint provides a measure of biological productivity imposed by human lifestyles and demands on the respective processing capacity of nature (Hunter, 2002, p. 7). The utility of environmental indicators such as ecological footprints could be helpful to confirm or reject our assumptions about environmental impacts, yield common ground to make comparisons between populations and help create scales for enhancements (Patterson et al., 2007, p. 754).

According to Peng and Guihua (2007), it is the most recent and efficient method employed to analyze the ecological footprint and environmental impacts of tourism because ecological footprint methodology combines a great deal of different environmental impacts in a single parameter and allows a measure of impacts caused by the main factors of tourism, transportation, accommodation, and other activities in a single indicator (Peeters & Schouten, 2006). Ecological footprint provides a framework to measure tourism growth and civil and industry capacity and determine targets regarding the future impacts of tourism for host countries (Patterson et al., 2007, p. 754). In this line, information on ecological footprints could be beneficial in focusing on enhancing the sustainability of tourism policies for a certain destination and prioritizing the elimination of not only domestic impacts but also global ones (Peeters & Schouten, 2006, p. 169).

As a result of the study conducted by Nathaniel et al. (2021) in an attempt to determine the factors that affect ecological footprint across the first most popular tourist destination by using data obtained through advanced panel methods, they report a negative correlation between ecological footprint, urbanization, and natural resources. According to Ansari & Villanthenkodath (2022), even though tourism income has a negative correlation with environmental degradation, this confirms the significant and long-term positive effect of tourism arrivals on ecological footprints. These results also indicate that economic growth, energy intensity, and urbanization decrease environmental quality in the long run. According to the results of a study conducted by Guan et al. (2022) for the period 1995–2019, in which the impacts of international tourism, globalization, and technological innovation on the ecological footprints of G-10 countries were examined, it was reported that tourism, globalization, and economic growth have a significant effect on ecological footprints, whereas technological innovation decreases the burden of environmental impact, thus decreasing example countries' ecological footprints. In İlban & Liceli's (2022) study investigating the causal relationship between the ecological footprint, one of the environmental degradation indicators, and tourism growth, the authors employ data from the 10 most tourist-attractive countries from 1995–2018. As a result of their causality analysis, a dual-causality correlation is reported between the ecological footprint and the number of tourists.

In the study conducted by Godil et al. (2020), which investigates the asymmetric impacts of tourism, financial development, and globalization on the ecological footprint in Türkiye for the period from 1986 to 2018, the researchers conclude that tourism, globalization, and financial development are significantly positively correlated with the ecological footprint. Şahin Kutlu and Kutlu (2022) investigated the effect of tourism activities on the ecological footprint in Türkiye for the period between 1970 and 2017 by means of the ARDL limit test approach, and according to their results, energy consumption and tourism spending had a positive effect on

the ecological footprint in the long term. Additionally, they report that per capita income and tourism incomes have a negative effect on the ecological footprint in the long term.

2.2 The KOF Globalization Index, Urbanization, Economic Growth, and Ecological Footprint

The KOF Globalization Index distinguishes economic, social, and political aspects of globalization from each other. Economic globalization includes commercial and financial globalization, whereas social globalization includes inter-personal, knowledge-based, and cultural globalization (Gygli et al., 2019, pp. 549–550). In the study conducted by Kirikkaleli et al. (2021), which investigates the role of globalization in the ecological footprint in Türkiye, their findings reveal that globalization has a positive effect on the ecological footprint over the long term. Apaydın (2020) concludes in his study investigating the effect of globalization on the ecological footprint for Türkiye in the period 1980–2014 that globalization has had a significantly negative effect on Türkiye’s ecological system.

An increase in manufacturing and consumption required for economic growth decreases the resources the environment supplies. Still, in the meantime, waste caused by manufacturing and consumption would yield harmful environmental effects, which suggests that manufacturing and consumption activities are the most important reasons for environmental destruction (Ulucak & Erdem, 2017, p. 117). Wang et al. (2022) indicate that human beings obtain economic welfare in exchange for significant environmental costs, but that if the ecological footprint is not kept under control, economic growth would be obtained. Ahmad et al. (2021) employed an annual frequency from 1980 until 2016 to investigate the effect of financial globalization, urbanization, eco-innovation, and economic growth variables on ecological footprints in G7 countries. The authors report that financial globalization and eco-innovation have a decreasing effect on ecological footprints, whereas urbanization has an increasing effect on ecological footprints and, thus, environmental degradation. Moreover, it is reported that a reverse U-shape correlation is found between economic growth and ecological footprint. Accordingly, the authors conclude that the environmental Kuznets curve hypothesis is valid for the G7 countries.

2.3 The Literature on Tourism and the EKC

The tourism industry, seen as one of the essential income resources for developing countries, is considered a fundamental ingredient of economic growth through developing infrastructure, employment, nourishing businesses, and a positive contribution to the current account equilibrium of countries (Mikayilov et al., 2019, p. 19389). Accordingly, pollution is expected to increase as a result of an increase in energy consumption and real income among tourism-destination countries (Katircioglu, 2014b, p. 384). Therefore, a tourism-based EKC model was employed in our study.

In their study’s conclusion section, Katircioglu (2014b) confirmed the tourism-based EKC hypothesis for the Singapore case, which tests the EKC hypothesis to determine the relationship between Singapore’s tourism development and its carbon emissions. In the study by Arbulú et al. (2015), they used the EKC framework to look at tourism and solid waste production in 32 European countries from 1997 to 2010. Their empirical results support the EKC hypothesis for solid municipal wastes and show that the number of tourists, the amount of money each tourist spends, and the type of tourism have a significant and non-linear effect on solid municipal waste production. Similarly, Ozturk et al. (2016) tested the EKC hypothesis in their study by

constructing an environmental degradation model using ecological footprint as an environmental indicator and tourism-based GDP as an economic indicator for 144 countries from 1988–2008. Their results reveal that the number of countries displaying a negative correlation between ecological footprint and its determinants (tourism-based GDP growth, energy consumption, commercial openness, and urbanization) is higher among the upper-medium and high-income countries.

Katircioglu et al. (2018), in their study investigating the role of tourism development on environmental quality for primary tourism destinations, preferred ecological footprint as an indicator of environment quality for the 10 most tourist-attracting countries. According to panel data analysis in their study, tourism based EKC has the reverse U shape, and the hypothesis is confirmed for the tourism countries. Tourism development in the selected countries has a significant negative effect on their ecological footprint levels. Therefore, they conclude that tourism development in the countries attracting the most tourists has a remedial effect on environmental quality levels. According to the results reported by Kongbuamai et al. (2020) from their study on ASEAN countries, in which they investigated the effect of economic growth, energy consumption, tourism, and natural resources on the ecological footprint for the period from 1995 to 2016, there is reverse U-shape EKC behavior, and thus there is a negative correlation between tourism, natural resources, and ecological footprint. Bandyopadhyay et al. (2023) include tourism polynomials and energy intensity in the EKC specification so as to investigate the correlation between economic growth, hydroelectric consumption, and CO₂ emissions in India. The researchers conclude that there is a “reverse N-figure” correlation between tourism and CO₂ emissions. Liu et al. (2022) report a reverse U-shape correlation between tourism-based growth hypothesis, travel and tourism, and ecological footprint in their study conducted for Pakistan for the period 1980–2017, in which they used EKC analysis.

In the current literature, there are various studies investigating the EKC hypothesis by using tourism-related variables for Türkiye as well (Katircioglu, 2014a; de Vita et al., 2015; Bozkurt et al., 2016; Arı, 2021; Fethi & Senyucel, 2021; Kılavuz et al., 2021; Boluk & Guven, 2022; Canpolat Gökçe & Kızılkaya, 2022; Han et al., 2022).

Katircioglu (2014a) analyzes the long-term equilibrium relationship between tourism, energy consumption, and environmental degradation represented by carbon dioxide (CO₂) emissions in Türkiye for the period 1960–2010. Their results reveal that tourism and energy consumption have a long-term equilibrium correlation with CO₂ emissions. De Vita et al. (2015) employ data from 1960 to 2009 to investigate tourism development through an expanded version of the EKC model. They report that income, income-square, energy consumption, and the number of international tourists arriving from Türkiye are co-integrative with CO₂ emissions; tourist arrivals, growth, and energy consumption have a positive and significant effect on CO₂ emissions in the long term. Bozkurt et al. (2016) investigate the correlation between tourism and carbon emissions for the period from 1995 to 2011 as per capita CO₂ emission, per capita real GDP, per capita energy consumption, commercial openness rate, and number of international tourists visiting the BRICTS countries by employing the EKC framework. Their results indicate a co-integration correlation between CO₂ emissions and independent variables. The researchers suggest that tourist arrivals and economic growth have an adverse effect on CO₂ emissions, but commercial openness decreases emissions in BRICTS countries.

Arı (2021) investigates the correlation between tourism, renewable energy, GDP, and CO₂ for the Turkish economy, covering the 1990–2015 period. As a result of the analysis, renewable energy is reported to decrease CO₂ emissions, whereas tourism development is not statistically significant and effective on CO₂. Additionally, GDP has a positive effect on CO₂ emissions and

the tourism industry. On the other hand, CO₂ has no significant effect on tourism. Fethi & Senyuçel (2021), in an extended version of the EKC study for 50 most touristic countries, including Türkiye, for the period of 1996–2016, use empirical study to investigate the role of tourism development by using panel data. Their results indicate that tourism development displays a long-term effect in the extended version of the EKC, but carbon emission levels have varied significantly throughout the years through tourism development. Kılavuz et al. (2021) investigate the correlation between international tourist arrivals and per capita carbon dioxide emissions in Türkiye for the period 1960–2015. Their results confirm the validity of the tourism-based EKC hypothesis.

Boluk & Guven (2022), in their study investigating the effect of tourism, energy consumption, urbanization, and economic growth on environment quality in Türkiye for the period 1963–2015, report that both tourism-based EKC and tourism-based growth are not confirmed. Canpolat Gökçe & Kızılkaya (2022) tested the validity of the tourism-based EKC hypothesis in terms of the relationship of tourism with variables of carbon dioxide emissions, energy consumption, economic growth, and tourism income for Türkiye for the period 1965–2019. As a result of their analysis, a long-term equilibrium correlation is reported among variables, and the tourism based EKC hypothesis is found to be valid. The empirical findings of the study by Han et al. (2022), which investigated the impact of tourism development on the ecological footprint, carbon dioxide emissions, and, consequently, environmental degradation for Türkiye for the period 1995–2017, show a long-term correlation between tourism and environmental degradation in Türkiye.

2.4 Theoretical Framework of the Environmental Kuznets Curve

The combinational effect of various factors such as increasing industrialization, globalization, and climate change and their consequent result of environmental degradation have brought economic and environmental science together, and they concentrated on the impacts of social activities on the environment, which made the relationship between environmental pollution and economic growth one of the most attractive subjects for many economists. The impacts of economic activities on the environment have further intensified along the post-World War II era. As developmental economics has come to the agenda, the race among countries regarding economic growth and development has intensified, especially worries about environmental deterioration resulting from heavy consumption of natural resources such as oil, energy, and coal, and sustainable development has emerged.

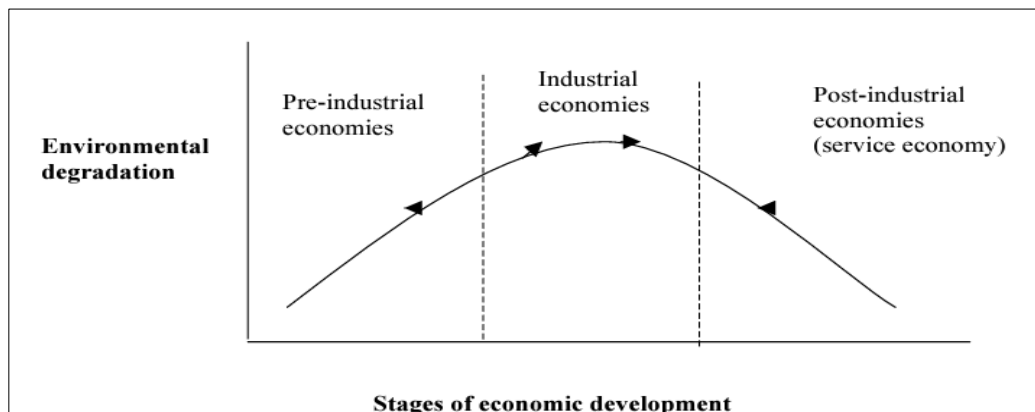
In 1955, Simon Kuznets made a groundbreaking claim about the relationship between income distribution and economic growth. He argued that as per capita income increases, it initially leads to a decline in fair income distribution. However, as income continues to grow, it eventually helps to reduce inequality in income distribution. Simon suggests that income inequality tends to increase during the initial stages of economic growth but decreases as the economy progresses. He also highlights the presence of a reverse U-shaped bell curve relationship between income and expenditure.

As environmental damage has become evident due to increasing global warming, air pollution, and carbon dioxide release in the 1990s, the Kuznets Curve was adapted to the environment by Grossman and Krueger (1991, 1995), and the relationships between per capita income and environmental pollution were reconsidered. This curve, referred to as the Environmental Kuznets Curve (EKC) in the literature, indicates that the increase in per capita income triggers environmental pollution at the beginning, but after a certain point, this impact

starts to reverse. In sum, there is a tradeoff between environmental pollution levels and economic growth, which prescribes that environmental pollution is elevated at the very beginning of economic development but then decreases beyond a certain threshold level. Figure 1 illustrates this relationship:

Figure 1

Environmental Kuznets Curve (EKC Diagram)

Note. Resource: Panayotou, 2003, p. 3.

Among the studies explaining how the EKC Hypothesis works, Grossman and Krueger (1991), Carson (2010), and Panayotou (2003) come to the forefront. Grossman and Krueger (1991) and Carson (2010) claim that the correlation between economic growth and the environment works in three different impact channels: scale, structural (composition-combination), and technological impact. Scale impacts emerge during the initial phase of economic growth. Due to the greater consumption of energy and resources to elevate manufacturing, the amount of waste would increase, and structural impacts would emerge at the next stage. Structural impact refers to the fact that the effect of economic growth on the environment would turn in a positive direction through structural transformation in an economy. Structural transformations include agriculture, industry, service, and information technology transitions. The first phase of the structural transformation is the change from agriculture to industry, which leads to more pollution because more natural resources and inputs are used. The second phase is the change from an energy-intensive industry to a technology-intensive service and information economy. This leads to less pollution because fewer natural resources and inputs are used. The essential reason for this impact is that technology-intensive industries consume fewer natural resources, which reduces their contribution to environmental pollution (Tsurumi & Managi, 2010, p. 20). Another impact channel in the growth process is technological impact, which emerges from replacing old pollutive technologies with novel, productive, and clean technologies obtained with higher economic welfare (Ang, 2007, p. 4773). Panayotou (2003) mentions the income flexibility impact of environmental quality demand in addition to these impacts. Increasing income motivates individuals to “green” products, and they become more sensitive toward the environment and place more emphasis on environmental quality, resulting in decreased environmental pollution. In light of these explanations, the EKC Hypothesis states that the negative impact of scale impacts on growth at the initial phase would be in equilibrium with structural and technological impacts, and the positive effects of these factors would be more dominant in the posterior stages (Dinda, 2004, pp. 435–436). The decreasing part of the curve

in the diagram in Figure 1 represents the structural and technological impacts, while the increasing part represents the scale impacts.

3. Data and Econometric Methodology

3.1 Data

As a starting point for our study, we hypothesized that international tourism movements could be a determinant factor for environmental pollution. In this context, annual Turkish economy data from 1975 to 2018 was analyzed using the ARDL limit test for the EKC hypothesis for tourism's environmental impact. Based on the literature, our research model and variables included in the analysis were preferred.

In the literature, several different variables are employed to represent environmental degradation and its impact. In our study, per capita ecological footprint (EF) is preferred to represent environmental degradation, whereas number of tourists (TA)—representing tourism-based economic growth—per capita real GDP (Y), (KOFsos) social globalization index—one of the KOF general globalization sub-indexes—and urbanization (URB) rate were employed as the variables that have an impact on environmental degradation. Table 1 exhibits the description, annotation, and resources of the variables below.

Table 1

Data Table

Description of Variable	Annotation	Resource
Per capita ecological footprint	EF	Global Footprint Network database
Per capita real GDP / 2015 fixed prices	Y	The World Bank
Number of international tourists visiting Türkiye	TA	R.T. Ministry of Culture and Tourism
KOF social globalization index	KOF _{SOS}	Swiss Economic Institute
Urbanization rate	URB	The World Bank

3.2 Model Constructions

In the analysis of the correlation between environmental pollution and income, basically three different models have been utilized so far: linear, quadratic, and cubic forms, as they are given below (Shafik & Bandyopadhyay, 1992, p. 5).

$$E_{i,t} = a_1 + a_2 \log Y + a_3 \text{time} + \varepsilon_{i,t} \tag{1}$$

$$E_{i,t} = a_1 + a_2 \log Y + a_3 \log Y^2 + a_4 \text{time} + \varepsilon_{i,t} \tag{2}$$

$$E_{i,t} = a_1 + a_2 \log Y + a_3 \log Y^2 + a_4 \log Y^3 + a_5 \text{time} + \varepsilon_{i,t} \tag{3}$$

where, E denotes environmental pollution, Y denotes per capita income, and t denotes the time parameter. In assessing the validity of the EKC, it is necessary to look up a_1 and a_2 coefficients for the quadratic form and a_1, a_2, a_3 coefficients for the cubic form.

Conditions for the parameters of the model could be given as below (Dinda, 2004, pp. 440–441):

- $\beta_1 = \beta_2 = \beta_3 = 0$. There is no correlation between income and environmental pollution.
- $\beta_1 > 0, \beta_2 = \beta_3 = 0$. The correlation between income and environmental pollution is linear.
- $\beta_1 < 0, \beta_2 = \beta_3 = 0$. The correlation between income and environmental pollution is negative.
- $\beta_1 > 0, \beta_2 < 0, \beta_3 = 0$. The correlation between income and environmental pollution is in a quadratic reverse U-shape, and the EKC is valid.
- $\beta_1 < 0, \beta_2 > 0, \beta_3 = 0$. The correlation between income and environmental pollution is in quadratic U shape.
- $\beta_1 > 0, \beta_2 < 0, \beta_3 > 0$. The correlation between income and environmental pollution is in a cubic polynomial N-shape.
- $\beta_1 < 0, \beta_2 > 0, \beta_3 < 0$. The correlation between income and environmental pollution is in cubic polynomial reverse N-shape.

If the β_3 parameter is not statistically significant, in this case the correlation between environmental pollution and income is only second degree and the model is in quadratic form. If the coefficient of the β_1 parameter is positive, this supports the view that the coefficient of the β_2 parameter is negative, and the correlation in the EKC hypothesis is reverse U-shape or in bell-curve form.

3.3 Methodology

In the analysis of time series, at first, the stationarity of the series is probed. In our study, Augmented Dickey-Fuller (ADF) developed by Dickey and Fuller (1979) and Phillips-Perron (PP) conventional unit root tests developed by Phillips and Perron (1988) were employed for the stationarity test. In addition to conventional unit root tests, the Lee and Strazicich (2003, 2004) structural-break unit root test was applied to avoid the false-stationarity problem. After stationarity tests, the ARDL co-integration test suggested by Pesaran et al. (2001) was conducted in order to check whether there is co-integration between variables.

The equation structured for the tourism-based EKC model for our study is given in Equation 4 below:

$$EF = f(TA, Y, KOF_{sos}, URB) \tag{4}$$

The formulation given in Equation 4 was transformed into logarithmic form and given in Equation 5 below.

$$\ln EF_t = \beta_0 + \beta_1 \ln TA_t + \beta_2 \ln TA_t^2 + \beta_3 \ln TA_t^3 + \beta_4 \ln Y + \beta_5 \ln KOF_{sos} + \beta_6 \ln URB + \varepsilon_{i,t} \tag{5}$$

Where EF denotes per capita ecological footprint, Y denotes per capita real GDP, TA, TA^2 , and TA^3 denote the number of tourists, squares, and cubes of the number of tourists, respectively; KOF_{sos} denotes the social globalization index; and URB denotes the urbanization rate. $\beta_1, \beta_2, \dots, \beta_6$ are regression coefficients, whereas ε_{it} denotes the error term.

In the ARDL model, the first step is to estimate the unrestricted error correction model. Equations 6 and 7 exhibit the long- and short-term equation forms. Equation 4 is adapted to the ARDL model with the variables employed in our study, respectively:

$$\begin{aligned} \Delta \ln EF = & \beta_0 + \sum_{i=1}^n \beta_{1i} \Delta \ln EF_{t-i} + \sum_{i=1}^n \beta_{2i} \Delta \ln TA_{t-i} + \sum_{i=1}^n \beta_{3i} \ln TA_{t-i}^2 + \sum_{i=1}^n \beta_{4i} \ln TA_{t-i}^3 + \sum_{i=1}^n \beta_{5i} \ln Y_{t-1} \\ & + \sum_{i=1}^n \beta_{6i} \ln KOF_{SOS\ t-1} + \sum_{i=1}^n \beta_{7i} \ln URB_{t-1} + \varepsilon_t + \beta_8 \ln EF + \beta_9 \ln TA + \beta_{10} \ln TA^2 + \beta_{11} \ln TA^3 + \beta_{12} \ln Y \\ & + \beta_{13} KOF_{SOS} + \beta_{14} \ln URB + \varepsilon_t \end{aligned} \tag{6}$$

$$\begin{aligned} \Delta \ln EF = & \beta_0 + \sum_{i=1}^n \beta_{1i} \Delta \ln EF_{t-i} + \sum_{i=1}^n \beta_{2i} \Delta \ln TA_{t-i} + \sum_{i=1}^n \beta_{3i} \ln TA_{t-i}^2 + \sum_{i=1}^n \beta_{4i} \ln TA_{t-i}^3 + \sum_{i=1}^n \beta_{5i} \ln Y_{t-1} \\ & + \sum_{i=1}^n \beta_{6i} \ln KOF_{SOS\ t-1} + \sum_{i=1}^n \beta_{7i} \ln URB_{t-1} + \alpha_8 ECT_{t-1} + \varepsilon_t \end{aligned} \tag{7}$$

In Equation 7, ECT denotes the error correction term, and its value is expected to be between 0 and -1. This shows the direct convergence to the long-term equilibrium value.

4. Results

In the stationarity analysis, the first step of the time series analyses, ADF (1979) and PP (1988) tests, conventional unit root tests, were conducted, and their results are exhibited in Table 2. According to these results, all of the variables were found to be co-integrative at the first degree in both methods.

Table 2

ADF-PP Unit Root Test Results

Variables	ADF Test				PP Test			
	Level		First Degree Difference		Level		First Degree Difference	
	Fixed	Fixed-trend	Fixed	Fixed-trend	Fixed	Fixed-trend	Fixed	Fixed-trend
LnY	0.882	-2.694	-7.551***	-7.911***	1.192	-2.631	-7.551***	-7.987***
LnURB	-1.035	-2.697	-4.294***	-4.362***	-0.692	-2.137	-4.320***	-4.356***
LnKOF _{SOS}	0.092	-1.509	-5.277***	-5.208***	-0.127	-1.509	-5.208***	-5.133***
LnEF	-0.769	-3.182	-6.311***	-6.190***	-0.699	-3.180	-6.273***	-6.136***
LnTA	-0.399	-2.287	-6.590***	-4.756***	-0.371	-2.362	-6.591***	-6.503***

Note: Critical values were -4.192, -3.520, and -3.191 at 1%, 5%, and 10% significance levels, respectively; *, **, and *** denote 10%, 5%, and 1% significance levels, respectively.

Timely, it is possible that series include unit roots because of conditions that may arise with the current economy, such as crises and political shifts. Such structural variations are described as breaks that could hardly be detected by conventional unit root tests (Sevüktekin & Çınar, 2014, p. 413). In analyses in which structural breaks are taken into consideration, many non-stationary series might display stationary characteristics. In order to overcome this false stationarity issue, the Lee and Strazicich (2003, 2004) structural-break unit root test was preferred in our study.

Lee and Strazicich (2003) suggests that if there are multiple breaks within the time series analyzed, the estimation accuracy of a unit root test considering a single break could be

questionable. Therefore, we preferred the LM unit root test, which allowed at least two breaks for series in both level and slope, and Table 3 exhibits the obtained results.

Table 3

Results of LM Unit Root Test with Two Breaks: Model A

Variables	$S_{(t-1)}$	T_B	k
LnY	-3,115	1999; 2009	2
LnURB	-3,385*	1987; 1997	8
LnKOF _{sos}	-3,217	1988; 1994	7
LnEF	-2,547	1987; 2005	7
LnTA	-3,665**	1999; 2004	7

Note. k denotes appropriate lag lengths. T_B denotes the estimated break time; S_{t-1} denotes the test-statistics of LM unit root test with two breaks. Critical values at 1%, 5%, and 10% significance levels were -4.073, -3.563, -3.296, respectively; ***, **, and * denote 1%, 5%, and 10% significance levels.

According to the results of Model A, a two-break LM test with constant structural break dates for Ln Y, Ln URB, Ln KOFs_{os}, Ln EF, and Ln TA variables were determined as 1999–2009, 1987–1997, 1988–1994, 1987–2005, and 1999–2004, respectively. Whereas the Ln URB and Ln TA variables remained stationary at the level with the structural break, other variables contained unit roots with the structural break.

In this case, it was required to decide which test to prefer in order to investigate whether there is long-term co-integration between variables or not. For conventional co-integration tests, it is important for variables to be co-integrative to the same degree, and this situation is a restriction for conventional co-integrative tests. Furthermore, having differences might cause data loss in time series. However, the ARDL co-integration test suggested by Pesaran et al. (2001) allows us to test co-integration among co-integrative series with different degrees. The ARDL model depends on the least-squares method; and its essential advantage is that it allows co-integration tests even though variables are I(0) or I(1) and yield meaningful results (Paudel & Jayanthakumaran, 2009, p. 137). Accordingly, the ARDL model was preferred for our study as a co-integrative method.

In order to determine whether there is a long-term co-integration correlation among variables, the estimated *F* test statistic value is required to be greater than the one exhibited in the table published in the study of Pesaran et al. (2001). If the *F* test statistic is greater than the upper critical value, this could be interpreted as the correlation having a co-integration characteristic, which requires structuring long- and short-term equations.¹ The model estimations were assessed, and lag lengths in the model were determined as (1,1,1,4,0,4,4) with respect to the Akaike information criterion. Alternative models for lag length are exhibited in Figure 2.

¹ If all of the variables are stationary at the level, the lower critical value is taken into consideration; if it is different or if it is stationary when its difference is taken, the upper critical value is taken into consideration.

Figure 2

Lag-Length Alternative Models

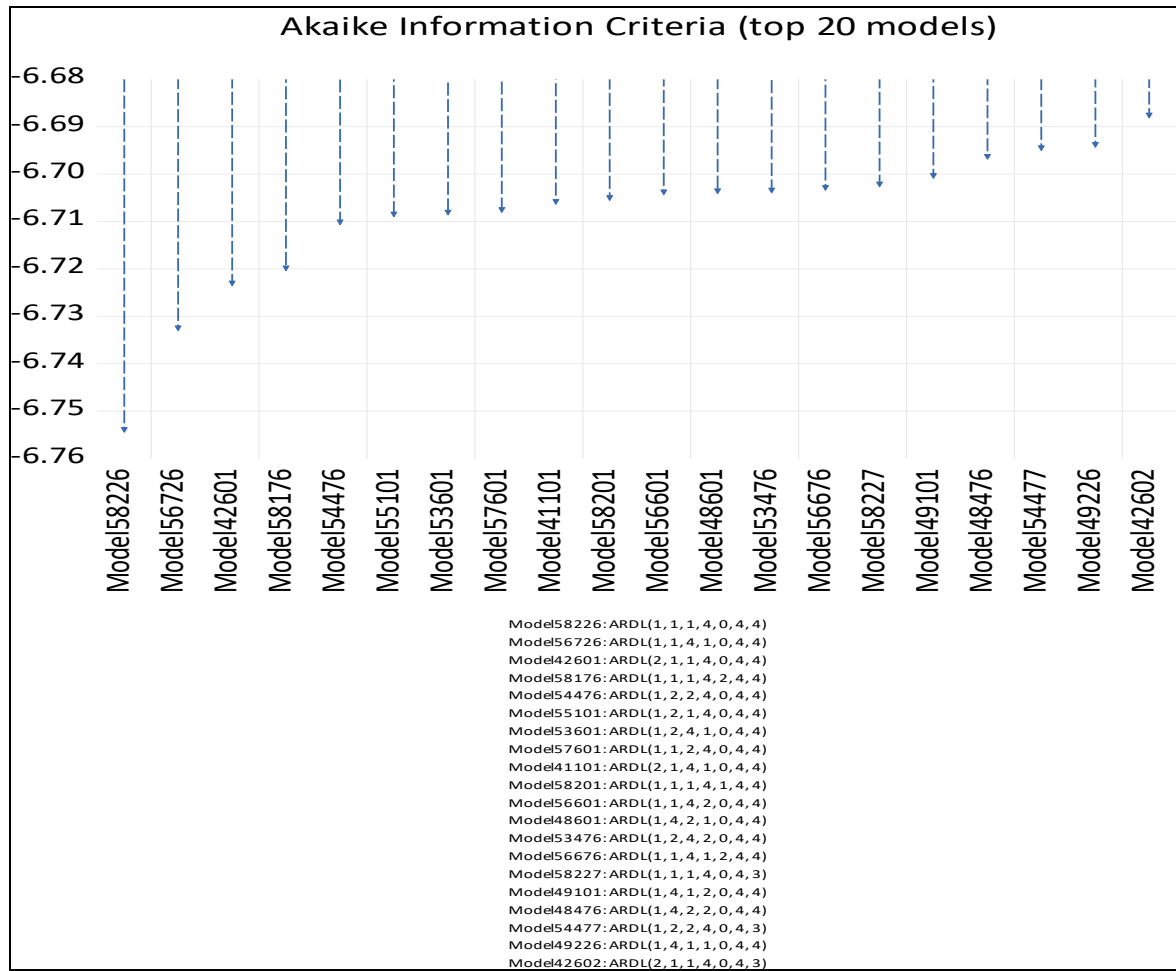

Table 4 exhibits *F* test results; the obtained *F* test value was 9.59; a co-integrative relationship was determined among relevant variables at the 1% significance level. This result suggested we move on to the next level of the analysis.

Table 4

F-test Results

Test statistics	Value	Kk
<i>F</i> -test	9.599	5
Critical values		
Significance Levels	Lower Limit	Upper Limit
10%	2.12	3.23
5%	2.45	3.61
2.5%	2.75	3.99
1%	3.15	4.43

Note. Where, k denotes the number of independent variables in the model. The number of lags was taken as 4 according to the Akaike criterion of the Eviews 12.0 software.

After finding a co-integrative correlation among variables, it was time to test the validity of the EKC hypothesis in cubic form. To that end, coefficient results were exhibited in Table 5 together with the diagnostic tests below:

Table 5
Estimation Coefficients of the ARDL Model (1, 1, 1, 4, 0, 4, 4)

Panel A: Long-Term Flexibilities			
Variables	Coefficient	t-Statistics	Probability
LnTA	42.02651	4.535642	0.0003
LnTA ²	-6.098795	4.489955	0.0003
LnTA ³	0.294625	-4.209512	0.0003
LnY	-0.276105	-1.973629	0.0640
LnURB	-0.109215	-3.173148	0.0053
LnKOF _{sos}	1.058668	3.125546	0.0058
EC = LnEKO - (42.0265*LnTA - 6.0988*LnTA ² + 0.2946*LnTA ³ - 0.2761*LnY - 0.1092*LnURB + 1.0587*LnKOF _{sos})			
Panel B: Short-Term Flexibilities			
C	-89.09107	-9.465856	0.0000
D(LnTA)	23.29730	4.481428	0.0003
D(LnTA ²)	-3.403516	-4.499648	0.0003
D(LnTA ³)	0.164281	4.497110	0.0003
D(LnKOF _{sos})	0.673148	2.465368	0.0240
D(LnKOF _{sos} (-1))	1.069149	3.985913	0.0009
D(LnY)	0.374699	6.383661	0.0000
D(LnY(-1))	0.785066	9.273824	0.0000
CointEq(-1)*	-0.921474	-9.465469	0.0000
Panel C: Diagnostic Tests			
R-squared: 0.724941; Adjusted R-square: 0.877703; Durbin Watson Stat: 2.580356			
	Test STATISTICS	Prob.	
Heteroscedasticity Test ARCH:	0.125211	0.7255	
Breusch-Godfrey Serial Correlation LM Test:	2.230725	0.1398	
Ramsey-Reset Test:	0.215427	0.8320	
Jarque-Bera Normality Test:	2.461915	0.2920	

Table 6 shows that the long-term correlation between environmental pollution and the number of tourists was statistically significant, and the LnTA, LnTA², and LnTA³ variables had positive, negative, and positive effects on environmental pollution, respectively. As generally accepted by the literature, the form of the EKC hypothesis is reverse U; thus, it is required that the coefficients of LnTA and LnTA² be positive and negative, respectively, and statistically significant, whereas the coefficient of LnTA³ is not statistically significant. The obtained analysis results suggested an N-shape correlation between environmental pollution and international tourist arrivals. In consideration of other variables, the following results were determined: a negative and statistically significant correlation between growth (LnY) and environmental pollution; a positive correlation between globalization index (LnKOF_{sos}) and environmental pollution; and a negative and statistically significant correlation between urbanization rate (LnURB) and environmental pollution.

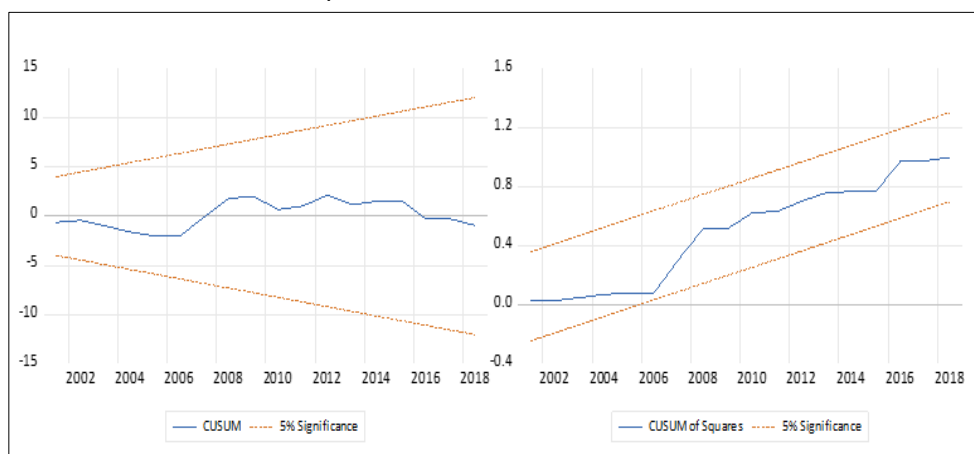
Various diagnostic tests were necessary to measure the reliability of these results. To that end, the Breusch Godfrey LM test was conducted to check auto-correlation with the structured model; the ARCH test was conducted to check heteroscedasticity; the Jarque-Bera Normality test was conducted to determine the distribution of time series; and finally, the Ramsey-Reset test was conducted to check the accuracy of the specification. Our results are summarized in Table 6. According to our test results, series were found to have a normal distribution; there were neither autocorrelation nor heteroscedasticity issues with the model; and the structured model contained no specification error.

The EKC is a long-term hypothesis. However, it is crucial to determine whether the error correction model is functional to ensure the consistency of the structured model. Therefore, it is beneficial to look up short-term data for the reliability of our results. Table 6 also exhibits short-term results for our estimation model. According to Table 6, the error correction term was negative (-0.92) and statistically significant, suggesting that the structured model had stable equilibrium, and the long-term convergence of short-term deviations in the ecological footprint takes about 1.7 years. In consideration of short-term correlations between the number of tourists and environmental pollution, parallel results were seen with long-term coefficients. Correlations between LnTA , LnTA^2 , and LnTA^3 variables and environmental pollution were found to be positive, negative, positive, and statistically significant, respectively. This result suggested that an N-shape Kuznets Curve is valid, which supported our long-term findings.

To test the consistency of the analysis results, the CUSUM test and the CUSUM of Squares test were estimated by taking the cumulative sum of consecutive errors exhibited in Figure 3. Our results suggested no structural break in the model; the structured model was consistent.

Figure 3

CUSUM and CUSUM of Squares Test

5. Conclusion

The tourism industry not only makes a significant contribution to the economy but also affects other industries. Tourism development leads to increased energy demand and urbanization, which in turn result in environmental pollution (Bozkurt et al., 2016, p. 59). Considering that tourism is closely interconnected with the natural environment, research, studies, and policies related to tourism and the environment are of paramount importance.

In the present study, the impact of tourism on environmental pollution was investigated for the Turkish economy on the basis of annual data from the period 1975–2018 within the EKC hypothesis framework by means of the ARDL limit test. Our findings indicated an N-shaped correlation between per capita ecological footprint and the number of international tourist arrivals in both the short and long term. Additionally, long-term negative, positive, and negative correlations were determined between the ecological footprint and per capita real GDP, KOF social globalization index, and urbanization rate, respectively.

We looked at the data and found an N-shape EKC function between pollution and tourist arrivals. This suggests that the EKC hypothesis was not supported by this set of data; even at high levels of tourism development, it could make the damage to the environment worse. In this case, environmental pollution increases during the initial period of experiencing tourism-based development. Even though pollution decreases after reaching a certain level of welfare, it tends to increase again in the subsequent period.

Regarding the validity of the EKC hypothesis, economic policies put nearly unlimited pressure on the environment to gain higher growth because the fundamental argument upon which the hypothesis is erected is that pollution would decrease on its own after a certain threshold, along with increasing income. The policy suggested at this point is to do nothing about environmental destruction. However, following such policies introduces a series of risks and hazards. Suppose developing countries like Türkiye overlook preserving the environment by relying on increasing income levels to remediate the environmental costs of such high growth. In that case, they will reach a point of no return. Another risk is the possibility that the hypothesis is wrong. Relying on estimations of the hypothesis would continuously result in poor environmental preservation, as well as this could mean that developing countries ignoring environmental preservation would never reach an income level that would guarantee their economic growth (de Vita et al., 2015, pp. 7–8).

From this point, it is possible to state that tourism-based economic growth would not be enough to overcome environmental issues on its own. Our findings revealed that domestic and national policies to fight against pollution are required to be developed instead of waiting for tourist arrivals, and environmental pollution decreases after a threshold. Especially for developing countries like Türkiye, it would be more appropriate to design and implement active policies, including incentives and regulations aimed at environmental preservation, rather than relying solely on income growth to mitigate environmental destruction. In this case, it is important to consider environmental policies together with economy policies that are practiced or that would be practiced in Türkiye, the utility of renewable energy resources, the development of environment-sensitive technologies, sustainable development policies, and rising environmental awareness in society in attempts to ensure economic development and growth targets. Furthermore, increasing the share of renewable energy resources would decrease the need for further conventional energy, which could decrease the current account balance deficit.

Tourism is not an industry that can only be assessed by the number of arriving tourists. Different parameters, such as tourism incomes and receipts, could be included in the model to better represent the tourism industry. However, the limitation of this study was the lack of possibility of reaching these data for the concerned study period. It is suggested for future studies that tourism-environment relationships could be investigated with these parameters in more detail.

ACKNOWLEDGEMENT

—

FUNDING

No financial support was received from any person or institution for the study.

ETHICS

The authors declare that this article complies with ethical standards and rules.

AUTHOR CONTRIBUTION

Hilal Şeker I Concept/idea; Literature review; Design; Drafting; Data collection/analysis; Interpretation of data/findings; Supervising; Critical review; Final approval and accountability. Contribution rate: 50%

Melahat Avşar I Concept/idea; Literature review; Design; Drafting; Data collection/analysis; Interpretation of data/findings; Supervising; Critical review; Final approval and accountability. Contribution rate: 50%

CONFLICT OF INTEREST

The authors declare no conflict of interest.

References

- Ahmad, M., Jiang, P., Murshed, M., Shehzad, K., Akram, R., Cui, L., & Khan, Z. (2021). Modelling the dynamic linkages between eco-innovation, urbanization, economic growth and ecological footprints for G7 countries: Does financial globalization matter? *Sustainable Cities and Society*, 70, 102881. <https://doi.org/10.1016/j.scs.2021.102881>
- Alam, M. S., & Paramati, S. R. (2016). The impact of tourism on income inequality in developing economies: Does Kuznets curve hypothesis exist? *Annals of Tourism Research*, 61, 111–126. <https://doi.org/10.1016/j.annals.2016.09.008>
- Ansari, M. A., & Villanthenkodath, M. A. (2022). Does tourism development promote ecological footprint? A nonlinear ARDL approach. *Anatolia*, 33(4), 614–626. <https://doi.org/10.1080/13032917.2021.1985542>
- Ang, J.S. (2007). CO₂ emissions, energy consumption, and output in France. *Energy Policy*, 35(10), 4772–4778. <https://doi.org/10.1016/j.enpol.2007.03.032>
- Apaydın, Ş. (2020). Effects of globalization on ecological footprint: The case of Turkey. *Journal of Research in Economics, Politics & Finance*, 5(1), 23–42. <https://doi.org/10.30784/epfad.695836>
- Arbulú, I., Lozano, J., & Rey-Maqueiera, J. (2015). Tourism and solid waste generation in Europe: A panel data assessment of the Environmental Kuznets Curve. *Waste Management*, 46, 628–636. <https://doi.org/10.1016/j.wasman.2015.04.014>
- Ari, A. (2021). The analysis of relations between renewable energy, tourism, CO₂ and GDP for Turkey. *Journal of Academic Approaches*, 12(2), 192–205. <https://doi.org/10.54688/ayd.880406>
- Bandyopadhyay, A., Rej, S., Abbasi, K. R., & Awan, A. (2023). Nexus between tourism, hydropower, and CO₂ emissions in India: fresh insights from ARDL and cumulative fourier frequency domain causality. *Environment, Development and Sustainability*, 25, 10903–10927. <https://doi.org/10.1007/s10668-022-02511-3>
- Boluk, G., & Guven, M. (2022). The role of tourism, energy consumption, urbanization, and economic growth on ecological footprint: The Turkish case. *European Journal of Science and Technology*, (38), 440–449. <https://doi.org/10.31590/ejosat.1030941>
- Bozkurt, C., Akan, Y., & Okumus, I. (2016, May 13-14). Environmental Kuznets Curve hypothesis in BRICTS: The role of tourism. In *Economic and Social Development: Book of Proceedings* (pp. 59–65). 14th International Scientific Conference on Economic and Social Development Belgrade, Serbia.
- Canpolat Gökçe, E., & Kızılkaya, F. (2022). Testing the tourism-induced EKC hypothesis for Turkey. *Journal of Social Sciences of Kahramanmaraş Sütçü İmam University*, 19(1), 352–362. <https://doi.org/10.33437/ksusbd.875357>
- Carson, R. T. (2010). The Environmental Kuznets Curve: Seeking empirical regularity and theoretical structure. *Review of Environmental Economics and Policy*, 4(1), 3–23. <https://doi.org/10.1093/reep/rep021>
- Çoban, M. N., & Özkan, O. (2022). Çevresel Kuznets Eğrisi: Türkiye'de küreselleşme ve ekonomik büyümenin çevre üzerindeki etkisinin yeni dinamik ARDL simülasyon modeli ile incelenmesi [Environmental Kuznets Curve: Investigation of the impact of globalization and economic growth on the environment in Turkey via novel dynamic ARDL simulations model]. *The Academic Elegance*, 9(19), 207–228. <https://dergipark.org.tr/en/pub/akademik-hassasiyetler/issue/72383/1135335>
- Destek, M. A. (2018). Investigation of Environmental Kuznets Curve hypothesis in Turkey: Evidence from STIRPAT Model. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 19(2), 268–283. <https://esjournal.cumhuriyet.edu.tr/tr/pub/issue/40744/452978>

- de Vita, G., Katircioglu, S., Altinay, L., Fethi, S., & Mercan, M. (2015). Revisiting the environmental Kuznets curve hypothesis in a tourism development context. *Environmental Science and Pollution Research*, 22(21), 16652–16663. <https://doi.org/10.1007/s11356-015-4861-4>
- Dickey, D. A., & Fuller, W. A. (1979). Distribution of the estimators for autoregressive time series with a unit root. *Journal of the American Statistical Association*, 74(366a), 427–431. <https://doi.org/10.1080/01621459.1979.10482531>
- Dinda, S. (2004). Environmental Kuznets Curve hypothesis: A survey. *Ecological Economics*, 49(4), 431–455. <https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2004.02.011>
- Fethi, S., & Senyuçel, E. (2021). The role of tourism development on CO₂ emission reduction in an extended version of the Environmental Kuznets Curve: Evidence from top 50 tourist destination countries. *Environment, Development and Sustainability*, 23, 1499–1524. <https://doi.org/10.1007/s10668-020-00633-0>
- GhulamRabbany, M., Afrin, S., Rahman, A., Islam, F., & Hoque, F. (2013). Environmental effects of tourism. *American Journal of Environment, Energy and Power Research*, 1(7), 117–130.
- Godil, D. I., Sharif, A., Rafique, S., & Jermstittiparsert, K. (2020). The asymmetric effect of tourism, financial development, and globalization on ecological footprint in Turkey. *Environmental Science and Pollution Research*, 27, 40109–40120. <https://doi.org/10.1007/s11356-020-09937-0>
- Grossman, G. M., & Krueger, A. B. (1991). *Environmental impacts of a North American Free Trade Agreement* (Working Paper, No. 3914). National Bureau of Economic Research. <https://doi.org/10.3386/w3914>
- Grossman, G. M., Krueger, A. B. (1995). Economic growth and the environment. *The Quarterly Journal of Economics*, 110(2), 353–377. <https://doi.org/10.2307/2118443>
- Guan, C., Rani, T., Yueqiang, Z., Ajaz, T., & Haseki, M. I. (2022). Impact of tourism industry, globalization, and technology innovation on ecological footprints in G-10 countries. *Economic Research-Ekonomika Istraživanja*, 35(1), 6688–6704. <https://doi.org/10.1080/1331677X.2022.2052337>
- Gygli, S., Haelg, F., Potrafke, N., & Sturm, J. E. (2019). The KOF globalisation index–revisited. *The Review of International Organizations*, 14, 543–574. <https://doi.org/10.1007/s11558-019-09344-2>
- Han, V., Polat, G., & Coşkun, S. (2022). Türkiye’de turizm gelişiminin çevresel bozulma üzerine etkisinin değerlendirilmesi [Evaluation of the impact of tourism development on environmental degradation in Turkey]. *Fiscaoeconomia*, 6(2), 345–361. <https://doi.org/10.25295/fsecon.1049390>
- Hunter, C. (2002). Sustainable tourism and the touristic ecological footprint. *Environment, Development and Sustainability*, 4, 7–20. <https://doi.org/10.1023/A:1016336125627>
- İlban, M. O., & Liceli, M. T. (2022). Ekolojik ayak izi ve turizm büyümesi panel nedensellik ilişkisi [Ecological footprint and tourism growth panel causality relationship]. *Gastroia: Journal of Gastronomy And Travel Research*, 6(2), 231–241. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2665422>
- Katircioglu, S. T. (2014a). International tourism, energy consumption, and environmental pollution: The case of Turkey. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 36, 180–187. <https://doi.org/10.1016/j.rser.2014.04.058>
- Katircioglu, S. T. (2014b). Testing the tourism-induced EKC hypothesis: The case of Singapore. *Economic Modelling*, 41, 383–391. <https://doi.org/10.1016/j.econmod.2014.05.028>
- Katircioglu, S., Gokmenoglu, K. K., & Eren, B. M. (2018). Testing the role of tourism development in ecological footprint quality: Evidence from top 10 tourist destinations. *Environmental Science and Pollution Research*, 25, 33611–33619. <https://doi.org/10.1007/s11356-018-3324-0>
- Kılavuz, E., Oralhan, B., Sümerli Sarıgül, S., & Uluğ, E. E. (2021). The validity of the tourism-induced EKC hypothesis: The case of Turkey. *International Journal of Business and Economic Studies*, 3(2), 124–138. <https://doi.org/10.54821/uecd.1033651>
- Kirikkaleli, D., Adebayo, T. S., Khan, Z., & Ali, S. (2021). Does globalization matter for ecological footprint in Turkey? Evidence from dual adjustment approach. *Environmental Science and Pollution Research*, 28(11), 14009–14017. <https://doi.org/10.1007/s11356-020-11654-7>
- Kongbuamai, N., Bui, Q., Yousaf, H. M. A. U., & Liu, Y. (2020). The impact of tourism and natural resources on the ecological footprint: A case study of ASEAN countries. *Environmental Science and Pollution Research*, 27, 19251–19264. <https://doi.org/10.1007/s11356-020-08582-x>
- Kumail, T., Ali W., Sadiq F., Wu D., & Aburumman A. (2020). Dynamic linkages between tourism, technology and CO₂ emissions in Pakistan. *Anatolia*, 31(3), 436–448 <https://doi.org/10.1080/13032917.2020.1742169>
- Kuznets, S. (1955). Economic growth and income inequality. *The American Economic Review*, 45(1), 1–28. <https://www.jstor.org/stable/1811581>
- Kültür ve Turizm Bakanlığı [KTB]. (2023). *Turizm istatistikleri* [Tourism statistics]. Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü. Retrieved May 23, 2023, from <https://yigm.ktb.gov.tr/TR-9851/turizm-istatistikleri.html>
- Lee, J., & Strazicich, M. C. (2003). Minimum lagrange multiplier unit root test with two structural breaks. *The Review of Economics and Statistics*, 85(4), 1082–1089. <https://doi.org/10.1162/003465303772815961>
- Lee, J., & Strazicich, M. C. (2004). Minimum LM unit root test with one structural break (Working Paper, No. 0417). Appalachian State University. <https://econ.appstate.edu/RePEc/pdf/wp0417.pdf>

- Liu, Y., Sadiq, F., Ali, W., & Kumail, T. (2022). Does tourism development, energy consumption, trade openness and economic growth matters for ecological footprint: Testing the Environmental Kuznets Curve and pollution haven hypothesis for Pakistan. *Energy*, 245, 123208. <https://doi.org/10.1016/j.energy.2022.123208>
- Mikayilov, J. I., Mukhtarov, S., Mammadov, J., & Azizov, M. (2019). Re-evaluating the environmental impacts of tourism: Does EKC exist? *Environmental Science and Pollution Research*, 26(19), 19389–19402. <https://doi.org/10.1007/s11356-019-05269-w>
- Nathaniel, S. P., Barua, S., & Ahmed, Z. (2021). What drives ecological footprint in top ten tourist destinations? Evidence from advanced panel techniques. *Environmental Science and Pollution Research*, 28, 38322–38331. <https://doi.org/10.1007/s11356-021-13389-5>
- Ozturk, I., Al-Mulali, U., & Saboori, B. (2016). Investigating the Environmental Kuznets Curve hypothesis: The role of tourism and ecological footprint. *Environmental Science and Pollution Research*, 23, 1916–1928. <https://doi.org/10.1007/s11356-015-5447-x>
- Panayotou, T. (2003). *Economic growth and the environment* [Paper prepared for and presented at the Spring Seminar of the United Nations Economic Commission for Europe]. <https://unece.org/fileadmin/DAM/ead/sem/sem2003/papers/panayotou.pdf>
- Pata, U. K., & Yurtkuran, S. (2022). Is the EKC hypothesis valid in the five highly globalized countries of the European Union? An empirical investigation with smooth structural shifts. *Environmental Monitoring and Assessment*, 195(1), 17. <https://doi.org/10.1007/s10661-022-10660-1>
- Patterson, T. M., Niccolucci, V., & Bastianoni, S. (2007). Beyond “more is better”: Ecological footprint accounting for tourism and consumption in Val di Merse, Italy. *Ecological Economics*, 62(3–4), 747–756. <https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2006.09.016>
- Paudel, R. C., & Jayanthakumaran, K. (2009). Financial liberalization and performance in Sri Lanka: The ARDL approach. *South Asia Economic Journal*, 10(1), 127–156. <https://doi.org/10.1177/139156140901000106>
- Peeters, P., & Schouten, F. (2006). Reducing the ecological footprint of inbound tourism and transport to Amsterdam. *Journal of Sustainable Tourism*, 14(2), 157–171. <https://doi.org/10.1080/09669580508669050>
- Peng, L., & Guihua, Y. (2007). Ecological footprint study on tourism itinerary products in Shangri-La, Yunnan Province, China. *Acta Ecologica Sinica*, 27(7), 2954–2963. [https://doi.org/10.1016/S1872-2032\(07\)60062-6](https://doi.org/10.1016/S1872-2032(07)60062-6)
- Pesaran, M. H., Shin, Y., & Smith, R. J. (2001). Bounds testing approaches to the analysis of level relationships. *Journal of Applied Econometrics*, 16(3), 289–326. <https://doi.org/10.1002/jae.616>
- Phillips, P. C. B., & Perron, P. (1988). Testing for a unit root in time series regression. *Biometrika*, 75(2), 335–346. <https://doi.org/10.1093/biomet/75.2.335>
- Sevüktekin, M., & Çınar, M. (2014). *Ekonomik zaman serileri analizi: EvIEWS uygulamalı*. Dora Basım-Yayın LTD.ŞTİ.
- Shafik, N., & Bandyopadhyay, S. (1992, June). *Economic growth and environmental quality: Time-series and cross-country evidence*. (Working Paper, No. 904). World Bank. <https://documents1.worldbank.org/curated/en/833431468739515725/pdf/multi-page.pdf>
- Shakouri, B., Yazdi S. K., Ghorchebigi, E. (2017). Does tourism development promote CO₂ emissions? *Anatolia*, 28(3), 444–452. <https://doi.org/10.1080/13032917.2017.1335648>
- Şahin Kutlu, Ş., & Kutlu, M. (2022). Turizm faaliyetlerinin ekolojik ayak izi üzerine etkisi: Türkiye örneği [The effect of tourism activities on the ecological footprint: The case of Turkey]. *Maliye Dergisi*, 182, 233–249. <https://ms.hmb.gov.tr/uploads/2022/07/11-182-60-Turizm-Faaliyetlerinin-Ekolojik-Ayak-Izi.pdf>
- Tsurumi, T., & Managi, S. (2010). Decomposition of the environmental Kuznets curve: Scale, technique and composition effects. *Environmental Economics and Policy Studies*, 11(1–4), 19–36. <https://doi.org/10.1007/s10018-009-0159-4>
- Ulucak, R., & Erdem, E. (2017). Ekonomik büyüme modellerinde çevre: Ekolojik ayak izini esas alan bir uygulama [The environment in economic growth models: An application based on ecological footprint]. *Hacettepe University Journal of Economics and Administrative Sciences*, 35(4), 115–147. <https://doi.org/10.17065/huniibf.372407>
- UNWTO. (2023). *Global and regional tourism performance* [Tourism data dashboard]. World Tourism Organization. Retrieved May 23, 2023, from <https://www.unwto.org/tourism-data/global-and-regional-tourism-performance>
- Wang, Q., Zhang, F., Li, R., & Li, L. (2022). The impact of renewable energy on decoupling economic growth from ecological footprint—An empirical analysis of 166 countries. *Journal of Cleaner Production*, 354, 131706. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2022.131706>

RESEARCH ARTICLE

<https://doi.org/10.37093/ijsi.1284735>

An Investigation of the Factors Influencing External Debt in Emerging Market Economies

Ali İlhan*

Abstract

External financing support plays a vital role in the economic development of emerging market economies (EMEs). However, the ineffective using of external resources can increase the debt burden and exacerbate macroeconomic instability and financial vulnerabilities. After the global financial crisis, growing debt accumulation with the debt-favored environment has raised discussions about whether external financing is a blessing or a curse for macro-financial stability. This paper explores the drivers of external debt in EMEs from 2005Q1 to 2020Q1. To this end, the effects of economic growth, inflation, exchange rate, trade openness, and domestic credit on external debt to gross domestic product are analyzed with panel cointegration and panel augmented mean group (AMG) estimator for eight EMEs. The panel cointegration findings show that a long-run relationship exists between the series. The panel AMG findings indicate that economic growth declines external debt. A rise in trade openness, inflation, and domestic credit accumulate foreign debt in the long-run, whereas the impact of the credit is barely statistically significant. Although the impact of the exchange rate is insignificant for the panel, it is statistically significant in the four countries. Country-specific results are largely consistent with the panel findings, but some differences exist across countries.

Keywords: Emerging market economies, external debt, macroeconomic variables, panel cointegration, panel augmented mean group.

JEL Codes: C23, F34, F41

Cite this article: İlhan, A. (2023). An investigation of the factors influencing external debt in emerging market economies. *International Journal of Social Inquiry*, 16(2), 497–509. <https://doi.org/10.37093/ijsi.1284735>

* Asst. Prof. Dr., Tekirdağ Namık Kemal University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Economics, Tekirdağ, Türkiye. E-mail: ailhan@nku.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6201-5353>

Article Information

Received 17 April 2023; Revised 19 July 2023; Accepted 31 July 2023; Available online 30 December 2023

1. Introduction

External financing can provide many gains to countries with insufficient domestic funding. Foreign borrowing can support consumption and finance productive investments (Reinhart & Trebesch, 2015). Short-term external sources enable companies to meet their daily financing needs, and long-term external sources would help with investment financing. Thus, external financing strengthens the private sector's dynamism (World Bank & IMF, 2022). Foreign finance is an essential complement to relatively more expensive domestic sources, especially during periods of abundant global liquidity (Reinhart & Trebesch, 2015). Furthermore, temporary external debt can support governments lacking fiscal space to operate the fiscal multipliers they need during recessions (Kose et al., 2020). However, external debt can also bring many risks.

Foreign credits are not guaranteed to be exclusively used in productive areas. This severely threatens the economic development and macroeconomic stability (World Bank & IMF, 2022). The growing debt to gross domestic product (GDP) ratio raises doubts regarding debt repayment and may cause sudden stops, resulting in a debt crisis (Reinhart & Trebesch, 2015; Kose et al., 2020). Moreover, foreign debt accumulation may lead to balance sheet vulnerabilities due to currency mismatches (Cavallino & Hofmann, 2022). A sharp depreciation of domestic currency leads to realizing these risks, which, in turn, causes currency and banking crises as well as external defaults (Reinhart & Trebesch, 2015; Kose et al., 2020).

The implications of external debt are not limited to crisis risk. High external debt stocks have a negative impact on economic growth. Accumulating external debt prompts disinvestment due to the expectation of higher taxes. Falling investments, in turn, decrease output growth (Ramzan & Ahmad, 2014; Onafowora & Owoye, 2019). Furthermore, external debt financing flows can lead to business cycle fluctuations through credit channels. Verma and Sengupta (2021) show a strong relationship between external debt inflows and credit booms, where the former usually precedes the latter. When credit growth and debt inflows surge concurrently, output volatility rises.

Also, external debt may worsen income distribution. Initially, an appreciation of the exchange rate due to the debt inflows would positively affect real wages and economic activities. However, the vulnerability increases due to the pressure of capital outflows on debt costs. Decreasing debt inflows and depreciation may cause firms to pass borrowing costs into prices. Inflationary pressures would reduce real wages and economic activity (Bortz et al., 2022).

The growing debt has been a problem for countries in specific periods throughout the past half century. Kose et al. (2021) defined four global debt waves since the 1970s. The first was in Latin America from 1970 to 1989; the second was in East Asia between 1990 and 2001; the third was in Europe and Central Asia from 2002 to 2009; and the last has been on a global scale since 2010. While the first three waves show some differences, the distinctive similarity is that they all resulted in crises.

Despite unconventional expansionary monetary and fiscal policies, emerging markets and developed economies (EMDEs) have had weak growth performance since the global financial crisis (GFC). As a result of factors such as weak demand, trade tensions among advanced economies, and a shift in global demand composition, global trade growth, which was 7.3% between 2002 and 2007, has been only 4.1% on average since 2011 (Kose & Ohnsorge, 2021). These developments and various external shocks have damaged fiscal positions and increased

financing needs in EMDEs. Furthermore, growing public debt is accompanied by increasing private sector debt (World Bank, 2017).

Kose et al. (2021) describe the last global debt wave, which started in 2010, as unprecedented in speed, size, and propagation. Unlike previous waves, public and private sector debt have increased concurrently. On average, EMDEs' external debt-to-GDP ratio has risen from 43% in 2007 to 57% in 2018 (Koh & Yu, 2021). The average external debt growth rate was 8% between 2011 and 2017. Although in 2020, the debt-to-GDP ratio had the highest annual growth since World War II due to the COVID-19 pandemic, external debt stocks increased by 5.3% annually (World Bank, 2022; World Bank & IMF, 2022). This reflects the impact of low global interest rates and debt-favour financial regulations on accumulating external debt. Concerns about EMDEs falling into a deflationary cycle after the GFC induced these countries to adopt financial policies and growth paths that exacerbate financial vulnerabilities and external debt positions (Elkhishin & Mohieldin, 2021).

Controlling debt levels is vital in order not to experience an end similar to the first three global debt waves. Elkhishin and Mohieldin (2021) report that the average over-indebtedness index increased from 6.3 in 2004–2008 to 9.7 in 2014–2018 in EMEs. While the average financial fragility index was 2.87 and the average external vulnerability index was 4.41 between 2004 and 2008, the former reached 4.07 and the latter increased to 6.34 between 2014 and 2018 in EMEs.

The vulnerabilities stemming from external debt motivate examining foreign financing drivers. Hence, this study aims to analyze the determinants of external debt in EMEs. To this end, factors influencing external debt are investigated between 2005Q1 and 2020Q1 with panel cointegration and a long-run estimator. Unlike previous studies, higher-frequency data, i.e., quarterly series, is employed in this panel analysis.

The study layout is structured as follows: The next section reviews empirical studies; the third part introduces data and model; the fourth section describes the methodology; the fifth provides the empirical findings; and the last section concludes the study.

2. Literature Review

Empirical studies examining the macroeconomic drivers of external debt can be divided into two groups. The first group deals with a single country. Abdullahi et al. (2015) explored Pakistan from 1974 to 2008. They found that a rise in the exchange rate, budget deficits, and interest rate declines external debt in both the short- and long-run. Awan et al. (2015) investigated Pakistan between 1976 and 2010 with an autoregressive distributed lag (ARDL) model. They reported that the effect of the nominal exchange rate, trade openness, and fiscal deficit on external debt is statistically significant. Examining the 1990–2014 period for Jordan with ARDL, Al-Fawwaz (2016) reported that terms of trade positively impact foreign debt in the long-run, while the effect of GDP is significant and negative in the short run. Özata (2017) analyzed Türkiye from 2000 to 2016 with ARDL. The exchange rate and budget deficit aggravate the external debt, whereas an increase in saving and interest rates declines foreign debt.

Using various methods, Gokmenoglu and Rafik (2018) investigated the effects of the exchange rate, GDP, capital expenditures, and recurrent expenditures on foreign debt in Malaysia between 1970 and 2013. The variables have no significant short-run relationship, whereas they are cointegrated in the long-run. Expenditures increase foreign debt, while economic growth reduces it. Also, these variables are the Granger cause of foreign debt.

Exploring the 1970–2017 period in Nigeria, an oil exporter, Adamu et al. (2019), reported that decreasing domestic savings and oil prices and a widening fiscal deficit aggravate external debt. Beyene and Kotosz (2020) analyzed the macroeconomic drivers of external debt for Ethiopia from 1981 to 2016 with the ARDL bound test. Debt service and the fiscal and trade deficit have a significant as well as positive impact on foreign debt, whereas the effects of economic growth, inflation, and trade openness are negative.

The second group examines external debt determinants for country groups. Tiruneh (2004) investigated developing countries for 1982–1998 with panel regression and reported that income instability, capital flight, debt service payments, and the savings gap are the primary sources of foreign debt. Colombo and Longoni (2009) explored the effects of economic, socio-political, and institutional drivers of foreign debt on developing countries between 1970 and 2000. They found that economic growth, trade openness, exchange rate flexibility, and domestic credit significantly and positively impact external debt. Analyzing 12 Caribbean Community countries between 1987 and 2005 with panel time series, Greenidge et al. (2010) reported that the real effective exchange rate, real interest rate, exports, output gap, and government spending gap contribute to external public debt accumulation. Exploring the 1970–2017 period for nine South American countries with dynamic panel time series, Bittencourt (2015) showed that only economic growth decreases external debt in the region. Waheed (2017) examined 12 oil-gas importers and 12 oil-gas exporters from 2004 to 2013. In exporter countries, economic growth, oil prices, foreign reserves, government revenue, and domestic savings decrease external debt, whereas inflation, government expenditure, and current account deficits increase foreign debt. Economic growth, domestic savings, and government revenue alleviate external debt in importer countries. In contrast, the effects of a widening trade deficit, domestic and foreign direct investments, interest payments, and international oil prices are positive.

Mensah et al. (2017) investigated 24 African countries from 1980 to 2010 with panel vector autoregression. External debt growth is positively influenced by domestic borrowings, government investments, and consumption expenditures, while it is negatively affected by economic growth, inflation, and tax revenue. Sağdıç and Yıldız (2020) analyzed the affecting factors of foreign debt in Central Asia and the Caucasus from 1995 to 2017. Panel regression results reported that debt service and government expenditures positively and significantly impact external debt. Conversely, domestic savings and current account balance negatively impact foreign debt. Dawood et al. (2021) explored 32 developing and transitioning countries in Asia from 1995–2019 with the generalized method of moments. Inflation and real GDP per capita mitigate external debt, whereas trade, government expenditures, and exchange rates have a positive impact. Analyzing heavily indebted developing countries between 2005 and 2016, considering the debt relief initiatives, Mijiyawa (2022) reported that economic growth, remittances, and the nominal exchange rate significantly and negatively impact external debt. The effects of the fiscal deficit, trade openness, and foreign direct investment are statistically insignificant. Gülcemal (2022) investigated the impact of trade openness, consumer price index (CPI), and GDP on external debt for six EMEs from 1990 to 2019 with various panel time series methods. An increase in economic growth declines total external debt, while a rise in trade openness and CPI accumulates foreign debt in the long-run.

3. Data and Model

The availability of data largely determines the sample. Constraints on the series, especially external debt data, shape the time dimension. Furthermore, the selection of countries is based on Morgan Stanley Capital International’s Emerging Markets Index. Considering constraints and preferences, this study explores the influencing factors of external debt for Chile, Colombia, Hungary, Korea, Mexico, South Africa, Thailand, and Türkiye from 2005Q1 to 2020Q1. Based on previous empirical studies, the estimated model is defined as follows.

$$ED_{it} = \beta_0 + \beta_1GDP_{it} + \beta_2INF_{it} + \beta_3ER_{it} + \beta_4TO_{it} + \beta_5CR_{it} + u_{it} \tag{1}$$

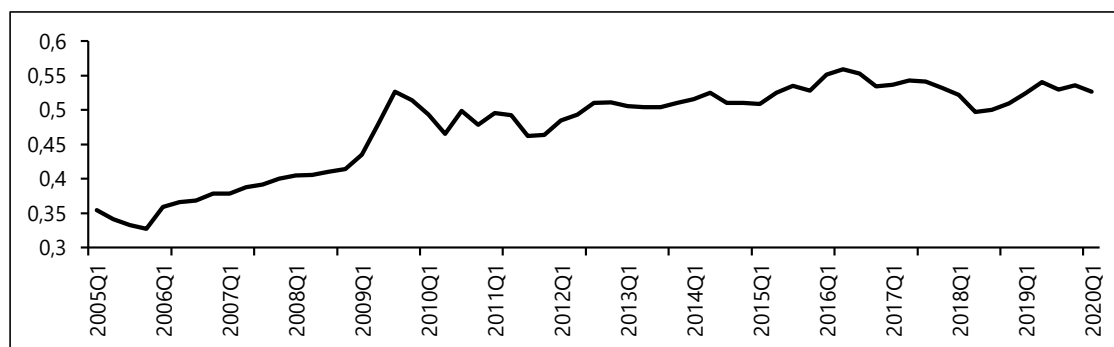
where *ED* represents external debt and is obtained from dividing the total external debt stock by the annual cumulative value of the GDP at current prices. *GDP* denotes real gross domestic product, while *INF* stands for inflation, which is the annual percentage change of the CPI. *ER* shows the nominal exchange rate, the end-of-period value of national currency per US dollar. *TO* denotes trade openness and is calculated by dividing the sum of exports and imports by GDP at current prices. *CR* represents the credit to the non-financial sector from all sectors at market value divided by GDP. GDP and exchange rate are transformed into logarithmic form. Series showing seasonality are adjusted. Table 1 represents the descriptive statistics of the series.

Table 1
Descriptive Statistics and Data Sources

Variable	Obs.	Mean	SD	Min.	Max.	Data Sources
ED	488	0.476	0.346	0.171	1.909	Quarterly External Debt Statistics (World Bank)
GDP	488	11.619	0.738	10.443	12.838	Global Economic Monitor (World Bank)
INF	488	0.042	0.030	-0.030	0.224	International Financial Statistics (IMF)
ER	488	4.468	2.371	0.163	8.307	International Financial Statistics (IMF)
TO	488	0.810	0.399	0.331	1.740	International Financial Statistics (IMF)
CR	488	1.316	0.487	0.432	2.427	Credit Statistics (BIS)

The mean of total external debt-to-GDP is around 50%, while the lowest value is in Korea (2005Q3) and the highest is in Hungary (2009Q3). As seen in Figure 1, external debt rose sharply with the GFC. It followed a shaky path in the following periods. The reason it peaked in 2016Q2 may be the capital outflows wave in EMEs due to the taper tantrum that began in 2013Q2.

Figure 1
External Debt (2005Q1–2020Q1)

Note. External debt is external debt-to-GDP and is constructed by calculating the mean of each quarter.
Source: The author’s illustration is based on World Bank data.

Table 1 reveals that inflation was not a severe problem for the relevant period. Chile, Hungary, and Thailand even recorded negative inflation in some quarters. Economic growth performances were reasonable, excluding the global financial crisis. Although some countries experienced sharp currency depreciations (e.g., Türkiye in 2018Q3–2019Q1, Colombia in 2015Q1–2015Q4), there was no rapidly increasing exchange rate trend in all countries. There was a high degree of openness to trade in Hungary, which had the highest external debt ratio, whereas Colombia had the lowest degree of openness. The increasing trend exists in credit-to-GDP values; their averages are well above one. Furthermore, the lowest value is Mexico (2005Q3), and the highest is Korea (2020Q1).

4. Methodology

This study analyzes the drivers of external debt with Westerlund's (2007) bootstrap panel cointegration and the AMG estimator as developed by Eberhardt and Bond (2009) and Eberhardt and Teal (2010). Westerlund (2007) showed that the bootstrap panel cointegration tests are more powerful and have better size accuracy when compared to Pedroni's (2004) residual-based tests. Furthermore, these tests are robust to cross-sectional dependence (CD). The test statistics of panel cointegration are derived from the conditional error correction model for y_{it} , as follows:

$$\Delta y_{it} = \omega_i' d_t + \alpha_i (y_{it-1} - \beta_i' x_{it-1}) + \sum_{j=1}^{p_i} \alpha_{ij} \Delta y_{it-j} + \sum_{j=0}^{q_i} \gamma_{ij} \Delta x_{it-j} + e_{it} \quad (2)$$

Here, $d_t = (1, t)'$ is the deterministic components and $\omega_i = (\omega_{1i}, \omega_{2i})'$ shows the parameters vector. Using equation (2), the error correction parameter (α_i) can be estimated in the following manner.

$$\Delta y_{it} = \omega_i' d_t + \alpha_i y_{it-1} + \lambda_i' x_{it-1} + \sum_{j=1}^{p_i} \alpha_{ij} \Delta y_{it-j} + \sum_{j=0}^{q_i} \gamma_{ij} \Delta x_{it-j} + e_{it} \quad (3)$$

The group mean statistics are calculated using equation (3) for each cross-section.

$$\Delta y_{it} = \widehat{\omega}_i' d_t + \widehat{\alpha}_i y_{it-1} + \widehat{\lambda}_i' x_{it-1} + \sum_{j=1}^{p_i} \widehat{\alpha}_{ij} \Delta y_{it-j} + \sum_{j=0}^{q_i} \widehat{\gamma}_{ij} \Delta x_{it-j} + \widehat{e}_{it} \quad (4)$$

Using the selection criteria, the lag (p_i) and lead (q_i) orders are determined while the composite error term (u_{it}) is estimated based on the \widehat{e}_{it} and $\widehat{\gamma}_{ij}$:

$$\widehat{u}_{it} = \sum_{j=0}^{q_i} \widehat{\gamma}_{ij} \Delta x_{it-j} + \widehat{e}_{it} \quad (5)$$

Employing the long-run variance estimators through \widehat{u}_{it} and Δy_{it} , the mean group statistics are calculated by estimating $\widehat{\alpha}_i$.

$$G_\tau = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^N \frac{\widehat{\alpha}_i}{SE(\widehat{\alpha}_i)}, \quad G_\alpha = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^N \frac{T \widehat{\alpha}_i}{\widehat{\alpha}_i(1)} \quad (6)$$

The group statistics null hypothesis indicates no cointegration relationship among series in the whole panel (Westerlund, 2007, pp. 711–717; Persyn & Westerlund, 2008, pp. 233–234).

The panel AMG estimator is employed to obtain the long-run coefficients. The AMG is robust against CD and heterogeneity and is derived from two steps.

First step:

$$\Delta\gamma_{it} = m'\Delta X_{it} + \sum_{t=2}^T c_t \Delta D_t + e_{it} \implies \hat{c}_t = \hat{\mu}_t^* \tag{7}$$

The first step is referred to as the common dynamic process. A first-difference ordinary least square regression enhanced with first-differenced time dummies is employed to estimate the dummy coefficients ($\hat{\mu}_t^*$). The second step involves capturing the idiosyncratic process by adding $\hat{\mu}_t^*$ to each of the N -standard group-specific regressions.

Second step:

$$\gamma_{it} = k_i + m_i'X_{it} + c_it + n_i\hat{\mu}_t^* + e_{it}, \quad \hat{m}_{AMG} = N^{-1} \sum_i \hat{m}_i \tag{8}$$

Alternative to this, the common process can be imposed on every member of the group with a unit coefficient by subtracting $\hat{\mu}_t^*$ from γ_{it} . Following the mean group method (Pesaran & Smith, 1995), the AMG estimates refer to mean values of the individual cross-section parameters (Eberhardt & Bond, 2009, p. 3; Eberhardt & Teal, 2010, p. 7; Eberhardt, 2012, p. 64).

5. Empirical Findings

A series of preliminary tests, including CD, homogeneity, and unit root tests, were conducted before examining the cointegration relationship and the long-run coefficients. Performing a cointegration test requires knowledge of the unit root properties of variables. Furthermore, the dependence status between the cross-sections affects the choice of unit root test. Therefore, the CD test is the first step of the investigation.

Certain conditions also need to be considered in selecting the appropriate CD test. The selection can be changed based on the size of the dimensions. The sample of this study includes 61 time units and eight cross-sectional units. Breusch and Pagan's (1980) LM, Pesaran's (2004) CD_{LM} , and Pesaran et al.'s (2008) LM_{adj} tests were used for the investigation of CD due to time units larger than cross-sections. Additionally, Pesaran and Yamagata's (2008) delta tests were conducted to explore the homogeneity of slope coefficients. Table 2 provides the results of these tests.

Table 2

Cross-Sectional Dependence and Homogeneity Test Results

Variable	LM	CD_{LM}	LM_{adj}
ED	97.737 (0.000)	9.319 (0.000)	6.122 (0.000)
GDP	76.190 (0.000)	6.440 (0.000)	5.893 (0.000)
INF	80.433 (0.000)	7.007 (0.000)	9.344 (0.000)
ER	61.801 (0.000)	4.517 (0.000)	29.438 (0.000)
TO	70.775 (0.000)	5.716 (0.000)	31.528 (0.000)
CR	53.773 (0.000)	3.444 (0.000)	18.290 (0.000)
Panel	115.340 (0.000)	11.671 (0.000)	10.243 (0.000)
	$\tilde{\Delta}$		$\tilde{\Delta}_{adj}$
Panel	27.455 (0.000)		29.181 (0.000)

The $\tilde{\Delta}$ and $\tilde{\Delta}_{adj}$ tests result in a rejection of the null hypothesis. That is, the slope coefficients are heterogeneous. Similarly, the CD test results suggest that the null hypothesis, which implies no CD between the series, is rejected at a significance level of 1%. There is a possibility that a shock to a variable in one country can affect another. In light of the CD, a second-generation unit root test was conducted using Pesaran's (2007) cross-sectionally augmented Dickey-Fuller (CADF) test. Table 3 represents the cross-sectionally augmented Im-Pesaran-Shin (CIPS) test statistics obtained by the average of all units' CADF values.

Table 3*Unit Root Test Results*

Variable	Level		First difference	
	C	C & T	C	C & T
ED	-1.662	-1.588	-4.840 ^a	-5.105 ^a
GDP	-1.891	-2.213	-6.057 ^a	-6.420 ^a
INF	-1.841	-2.169	-4.472 ^a	-4.785 ^a
ER	-2.176	-1.323	-6.159 ^a	-6.363 ^a
TO	-1.857	-2.790 ^c	-6.190 ^a	-6.401 ^a
CR	-1.923	-2.078	-5.626 ^a	-5.933 ^a

Note. ^a, ^b, and ^c indicate that series are stationary at 1%, 5%, and 10%, respectively. The maximum lag number is 1 based on the Akaike Information Criteria (AIC). C denotes constant, while C & T stand for constant and trend.

The CIPS test statistics show that the null hypothesis cannot be rejected. Series contain a unit root in their levels. Moreover, the first differences in the series are stationary at a 1% significance level. Therefore, all series are integrated in the first order, which allows the cointegration test to be performed. Table 4 reports the cointegration results.

Table 4*Panel Cointegration Test Results*

Statistic	Value	Z-Value	Probability	Robust Probability
G_{τ}	-3.827	-4.528	0.000	0.008
G_{α}	-18.773	-2.596	0.005	0.000
P_{τ}	-10.761	-4.451	0.000	0.884
P_{α}	-16.960	-3.175	0.001	0.704

Note. The maximum values of lag, lead, and bandwidth are set as 1 based on $4(T/100)^{2/9}$ (Newey & West, 1994). According to the AIC, 0.75 lags and 0.38 leads exist. The deterministic component is constant. Bootstrap with 500 iterations was conducted for robust probability values.

Since Westerlund's (2007) panel cointegration is robust to CD, robust probability values must be taken into account. Furthermore, the group statistics should be regarded due to the heterogeneous slope coefficients. The robust probability values in group statistics report that the null hypothesis is rejected at a 1% significance level. This means the series are cointegrated in the long-run.

Table 5

AMG Estimator Results

Countries	GDP	INF	ER	TO	CR
Chile	-0.387 (0.001)	0.969 (0.000)	0.061 (0.498)	-0.407 (0.003)	0.262 (0.009)
Colombia	-0.650 (0.000)	0.196 (0.531)	0.020 (0.753)	0.575 (0.024)	0.693 (0.000)
Hungary	-0.044 (0.854)	0.929 (0.097)	-0.554 (0.000)	0.228 (0.047)	1.139 (0.000)
Korea	-0.726 (0.000)	2.267 (0.000)	-0.297 (0.000)	0.188 (0.000)	0.328 (0.000)
Mexico	0.446 (0.018)	0.040 (0.910)	-0.052 (0.433)	0.373 (0.081)	-0.137 (0.302)
South Africa	-0.371 (0.008)	-0.288 (0.355)	-0.049 (0.270)	0.344 (0.004)	0.694 (0.001)
Thailand	-0.286 (0.007)	1.339 (0.000)	0.193 (0.018)	0.092 (0.248)	0.082 (0.300)
Türkiye	-0.028 (0.439)	0.463 (0.000)	0.086 (0.000)	0.146 (0.098)	-0.567 (0.000)
	GDP	INF	ER	TO	CR
Panel	-0.256 (0.055)	0.739 (0.011)	-0.073 (0.386)	0.192 (0.057)	0.312 (0.099)
Wald $\chi^2 = 24.59$ (0.000)					

Note. Common dynamic process was imposed with a unit coefficient in the AMG estimation.

The last stage of the analysis is the estimation of the long-run coefficients. As it can be seen in Table 5, Wald χ^2 test statistics indicate that the estimated model is significant. Panel results show that GDP significantly and negatively impacts external debt stock. A 1% rise in economic growth declines the foreign debt-to-GDP by -0.26% in the long-run. The impact of inflation on foreign debt accumulation is positive. A 1% rise in inflation increases external debt-to-GDP by 0.74% in the long-run. The impact of the nominal exchange rate is statistically insignificant.

Trade openness is the other factor that accumulates external debt. A 1% increase in trade openness raises foreign borrowing by 0.19% in the long-run. The impact of credit on external debt-to-GDP is barely statistically significant, but its magnitude is considerable. A 1% rise in domestic credit increases the external debt by 0.31% in the long-run.

The country-specific coefficients represent mixed results. There are five countries where GDP has a significant and negative impact. Unlike the others, the impact of GDP is positive in Mexico. The impact of inflation is positive and significant in five out of eight EMEs. Although the exchange rate's panel results are insignificant, the effect is statistically significant in four countries. While the increase in the exchange rate declines the external debt in Hungary and Korea, it raises the foreign debt in Türkiye and Thailand.

Trade openness is statistically significant in seven out of eight countries. Furthermore, the direction of the effect is positive in all countries, except Chile. Even though the panel results on credit are barely significant, credit affects external debt in six countries at a level of 1% significance. The increase in credit raises foreign borrowing in these countries, except for Türkiye.

The negative impact of economic growth verifies Bittencourt (2015), Waheed (2017), Mensah et al. (2017), Dawood et al. (2021), Mijiyawa (2022) and Gülcemal (2022).¹ The debt-reducing effects of economic growth may be due to improving budget balance through increasing tax revenues. This may have declined financing needs (Mijiyawa, 2022).

The debt-increasing impact of rising prices is consistent with the findings of Waheed (2017) and Gülcemal (2022), and it contradicts Mensah et al. (2017) and Sağdıç and Yıldız (2020). This can be explained by the distorting impact of inflation on the budget balance through declining the real value of taxes (Czerkawski, 1991) and its deterrent to domestic savings (Gylfason, 1991).

¹ Only panel studies are considered when discussing the findings with the empirical literature for consistency.

The depreciation directly raises the external debt burden in domestic currency. Also, the import-induced effects of depreciation may accumulate foreign debt through the current account deficit. On the contrary, the export-induced impact of depreciation can mitigate the financing needs from abroad (Mijiyawa, 2022). Although the panel results indicate that a rise in the exchange rate has no significant impact on the group, the exchange rate is the determinant of foreign debt for some countries. While the export-induced effect of depreciation may have worked for Hungary and Korea, the import-induced impact may have been more dominant for Thailand and Türkiye.

The statistically significant and positive contribution of trade openness confirms Dawood et al. (2021), Mijiyawa (2022), and Gülcemal (2022). Kose et al. (2021) stated that chronic and bulky current account deficits have played a major role in growing external debt in EMDEs since 2010. Hence, the positive sign of trade openness reflects that increasing financing needs to fulfill obligations in international economic relations.

Lastly, the debt-increasing effects of credit are consistent with Colombo and Longoni's (2009) findings. Credit growth indicates rising financial needs in meeting growth prospects. Financial deepening may have improved borrowing capacity from abroad and contributed to debt accumulation (Colombo & Longoni, 2009).

6. Conclusion

External financing support plays a vital role in the economic development of EMEs. However, this supporting role can only be achieved using resources in productive areas. Otherwise, the debt burden and macro-financial fragilities increase. After the GFC, the growing debt accumulation with the debt-favored environment stimulated new discussions on the sustainability of external debt. In this respect, this paper seeks an answer to the question of what the influencing factors of external debt are in EMEs by employing panel cointegration and panel AMG tests from 2005Q1 to 2020Q1.

Panel cointegration findings report that economic growth, inflation, exchange rate, trade openness, domestic credit, and external debt-to-GDP are cointegrated. The panel AMG findings demonstrate that economic growth reduces external debt. A rise in trade openness, inflation, and domestic credit accumulates foreign debt in the long-run, whereas the effects of the credit are barely statistically significant. Although the impact of the exchange rate is insignificant for the panel, it is statistically significant in the four countries. Country-specific findings are largely consistent with the panel findings. Nevertheless, some differences exist across countries.

Empirical findings show that domestic macroeconomic variables exert a determining influence on external debt-to-GDP in EMEs. This reveals that domestic balances contribute substantially to ensuring sustainable debt levels. Thus, economic growth ought to be boosted by using resources effectively. Increasing income both reduces the need for debt and facilitates debt repayment. Furthermore, inflation must be controlled despite not being a first-priority problem for these countries during the sample period. Inflation has become a severe problem for developed and developing countries, especially after the COVID-19 pandemic and the Ukraine-Russia war. The small probability of a low inflation environment in the near future suggests the necessity of paying attention to price increases for debt accumulation.

Reasonable credit growth is vital not only for macro-financial stability but also for sustainable debt levels. Policies to increase domestic savings can reduce the need for external financing and prevent excesses in credit growth. Another factor that can relieve the external

financing pressure is the increase in the share of exports in the trade volume. An export-dominant openness will increase both income and borrowing needs. This will also eliminate the direct effect of depreciation on the external debt burden. However, the import-induced impact of appreciation must not be ignored, and the focus can be directed towards the stability of the exchange rate.

ACKNOWLEDGEMENT

—

FUNDING

No financial support was received from any person or institution for the study.

ETHICS

The author declares that this article complies with ethical standards and rules.

AUTHOR CONTRIBUTION

Ali İlhan | General contribution rate 100%

The author has confirmed that there is no other person who meets the authorship condition of this study.

CONFLICT OF INTEREST

The author declares no conflict of interest.

References

- Abdullahi, M. M., Bakar, N. A. B. A., & Hassan, S. B. (2015). Determining the macroeconomic factors of external debt accumulation in Nigeria: An ARDL bound test approach, *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 211, 745–752. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2015.11.098>
- Adamu, I. M. (2019). Re-visiting the drivers for increasing external debt. *Journal of Contemporary Issues and Thought*, 9(2019), 40–53. <https://doi.org/10.37134/jcit.vol9.5.2019>
- Al-Fawwaz, T. M. (2016). Determinants of external debt in Jordan: An empirical study (1990–2014). *International Business Research*, 9(7), 116–123. <https://doi.org/10.5539/ibr.v9n7p116>
- Awan, R. U., Anjum, A., & Rahim, S. (2015). An econometric analysis of determinants of external debt in Pakistan. *British Journal of Economics, Management & Trade*, 5(4), 382–391. <https://doi.org/10.9734/BJEMT/2015/8837>
- Beyene, S. D., & Kotosz, B. (2020). Macroeconomic determinants of external indebtedness of Ethiopia: ARDL approach to cointegration. *Society and Economy*, 42(3), 313–332. <https://doi.org/10.1556/204.2020.00013>
- Bittencourt, M. (2015). Determinants of government and external debt: Evidence from the young democracies of South America. *Emerging Markets Finance & Trade*, 51(3), 463–472. <https://doi.org/10.1080/1540496X.2015.1025667>
- Bortz, P., Michelena, G., & Toledo, F. (2022). The global financial cycle and external debt: effects on growth and distribution in emerging and developing economies. *Journal of Post Keynesian Economics*, 45(3), 476–502. <https://doi.org/10.1080/01603477.2022.2068032>
- Breusch, T. S., & Pagan, A. R. (1980). The lagrange multiplier test and its applications to model specification in econometrics, *The Review of Economic Studies*, 47(1), 239–253. <https://doi.org/10.2307/2297111>
- Cavallino, P., & Hofmann, B. (2022, July 18). *Capital flows and monetary policy trade-offs in emerging market economies* (BIS Working Papers, No. 1032). Bank for International Settlements. <https://www.bis.org/publ/work1032.pdf>
- Colombo, E., & Longoni, E. (2009). *The politics of external debt in developing countries* (Department of Economics Working Paper Series, No. 176). University of Milan. <http://repec.dems.unimib.it/repec/pdf/mibwpaper176.pdf>
- Czerkawski, C. (1991). *Theoretical and policy-oriented aspects of the external debt economics*. Springer-Verlag.
- Dawood, M., Baidoo, S. T., & Shah, S. M. R. (2021). An empirical investigation into the determinants of external debt in Asian developing and transitioning economies. *Development Studies Research*, 8(1), 253–263. <https://doi.org/10.1080/21665095.2021.1976658>
- Eberhardt, M. (2012). Estimating panel time-series models with heterogeneous slopes. *The Stata Journal*, 12(1), 61–71. <https://doi.org/10.1177/1536867X1201200105>
- Eberhardt, M., & Bond, S. (2009, October 7). *Cross-section dependence in nonstationary panel models: A novel estimator* (MPRA Paper, No. 17692). Munich Personal RePEc Archive. https://mpra.ub.uni-muenchen.de/17692/1/MPRA_paper_17692.pdf

- Eberhardt, M., & Teal, F. (2010, November). *Productivity analysis in global manufacturing production* (Department of Economics Discussion Paper Series, No. 515). University of Oxford. <https://ora.ox.ac.uk/objects/uuid:f9d91b40-d8b7-402d-95eb-75a9cbdc000>
- Elkhishin, S., & Mohieldin, M. (2021). External debt vulnerability in emerging markets and developing economies during the COVID-19 shock. *Review of Economics and Political Science*, 6(1), 24–47. <https://doi.org/10.1108/REPS-10-2020-0155>
- Gokmenoglu, K., & Rafik, R. A. M. (2018). Determinants of external debt: The case of Malaysia. In N. Ozatac & K. K. Gokmenoglu (Eds.), *Emerging Trends in Banking and Finance: 3rd International Conference on Banking and Finance Perspectives* (pp. 16–33). Springer. <https://doi.org/10.1007/978-3-030-01784-2>
- Greenidge, K., Drakes, L., & Craigwell, R. (2010). The external public debt in the Caribbean Community. *Journal of Policy Modeling*, 32(3), 418–431. <https://doi.org/10.1016/j.jpolmod.2010.02.004>
- Gülcemal, T. (2022). External debt and economic growth in emerging economies: Panel causality analysis. *Sosyoekonomi*, 30(52), 27–36. <https://doi.org/10.17233/sosyoekonomi.2022.02.02>
- Gylfason, T. (1991). Inflation, growth, and external debt: A view of the landscape. *The World Economy*, 14(3), 279–297. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9701.1991.tb00849.x>
- Koh, W. C., & Yu, S. (2021). Chapter 5: Macroeconomic and financial sector policies. In M. A. Kose & F. Ohnsorge (Eds.), *A decade after the global recession: Lessons and challenges for emerging and developing economies* (pp. 211–253). World Bank Publications.
- Kose, M. A., & Ohnsorge, F. (2021). Chapter 1: A decade after the global recession: Lessons and challenges. In M. A. Kose & F. Ohnsorge (Eds.), *A decade after the global recession: Lessons and challenges for emerging and developing economies* (pp. 5–53). World Bank Publications.
- Kose, M. A., Nagle, P., Ohnsorge, F., & Sugawara, N. (2021). *Global waves of debt: Causes and consequences*. World Bank Publications.
- Kose, M. A., Ohnsorge, F., & Sugawara, N. (2020, February). *Benefits and costs of debt: The dose makes the poison* (World Bank Policy Research Working Paper, No. 9166). World Bank. <https://doi.org/10.1596/1813-9450-9166>
- Mensah, D., Aboagye, A. Q. Q., Abor, J. Y., & Kyereboah-Coleman, A. (2017). External debt among HIPC in Africa: accounting and panel VAR analysis of some determinants. *Journal of Economic Studies*, 44(3), 431–455. <https://doi.org/10.1108/JES-05-2015-0080>
- Mijiyawa, A. G. (2022). External debt in developing countries since HIPC and MDRI: What are the driving factors? *International Journal of Finance & Economics*, 27(2), 1683–1699. <https://doi.org/10.1002/ijfe.2236>
- Newey, W. K., & West, K. D. (1994). Automatic lag selection in covariance matrix estimation. *The Review of Economic Studies*, 61(4), 631–653. <https://doi.org/10.2307/2297912>
- Onafowora, O., & Owoye, O. (2019). Impact of external debt shocks on economic growth in Nigeria: a SVAR analysis. *Economic Change and Restructuring*, 52, 157–179. <https://doi.org/10.1007/s10644-017-9222-5>
- Özata, E. (2017). Determinants of external debt accumulation in Turkey: Evidence from an ARDL bound test approach. *Journal of Business & Economic Policy*, 4(4), 134–143. https://jbeprnet.com/journals/Vol_4_No_4_December_2017/14.pdf
- Pedroni, P. (2004). Panel cointegration: Asymptotic and finite sample properties of pooled time series tests with an application to the PPP hypothesis. *Econometric Theory*, 20(3), 597–625. <https://doi.org/10.1017/S0266466604203073>
- Persyn, D., & Westerlund, J. (2008). Error-correction-based cointegration tests for panel data. *The Stata Journal*, 8(2), 232–241. <https://doi.org/10.1177/1536867X0800800205>
- Pesaran, M. H. (2004, August). *General diagnostic tests for cross section dependence in panels* (IZA Discussion Paper Series, No. 1240). The Institute for the Study of Labor [IZA]. <https://docs.iza.org/dp1240.pdf>
- Pesaran, M. H. (2007). A simple panel unit root test in the presence of cross-section dependence. *Journal of Applied Econometrics*, 22(2), 265–312. <https://doi.org/10.1002/jae.951>
- Pesaran, M. H., & Smith, R. (1995). Estimating long-run relationship from dynamic heterogeneous panels. *Journal of Econometrics*, 68(1), 79–113. [https://doi.org/10.1016/0304-4076\(94\)01644-F](https://doi.org/10.1016/0304-4076(94)01644-F)
- Pesaran, M. H., & Yamagata, T. (2008). Testing slope homogeneity in large panels. *Journal of Econometrics*, 142(1), 50–93. <https://doi.org/10.1016/j.jeconom.2007.05.010>
- Pesaran, M. H., Ullah, A., & Yamagata, T. (2008). A bias-adjusted LM test of error cross-section independence. *The Econometrics Journal*, 11(1), 105–127. <https://doi.org/10.1111/j.1368-423X.2007.00227.x>
- Ramzan, M., & Ahmad, E. (2014). External debt growth nexus: Role of macroeconomic policies. *Economic Modelling*, 38, 204–210. <http://dx.doi.org/10.1016/j.econmod.2013.12.014>
- Reinhart, C. M., & Trebesch, C. (2015). The pitfalls of external dependence: Greece, 1829–2015. *Brookings Papers on Economic Activity*, 2015(2), 307–328. <https://doi.org/10.1353/eca.2015.0000>

- Sağdıç, E. N., & Yıldız, F. (2020). Factors affecting external debt in transition economies: The case of Central Asia and the Caucasus. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 16(4), 891–909. <http://dx.doi.org/10.17130/ijmeh.853521>
- Tiruneh, M. W. (2004). An empirical investigation into the determinants of external indebtedness. *Prague Economic Papers*, 13(3), 261–277. <https://doi.org/10.18267/j.pep.242>
- Verma, A. K., & Sengupta, R. (2021). Interlinkages between external debt financing, credit cycles and output fluctuations in emerging market economies, *Review of World Economics*, 157, 965–1001. <https://doi.org/10.1007/s10290-021-00424-3>
- Waheed, A. (2017). Determinants of external debt: A panel data analysis for oil and gas exporting and importing countries. *International Journal of Economic and Financial Issues*, 7(1), 234–240. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/364168>
- Westerlund, J. (2007). Testing for error correction in panel data. *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 69(6), 709–748. <https://doi.org/10.1111/j.1468-0084.2007.00477.x>
- World Bank. (2017, June). *Global economic prospects: A fragile recovery* (A World Bank Group Flagship Report). World Bank. <https://doi.org/10.1596/978-1-4648-1024-4>
- World Bank. (2022). *International debt statistics*. World Bank Publications.
- World Bank & International Monetary Fund [IMF]. (2022, April 01). *Making debt work for development and macroeconomic stability* (Document No. DC2022-0003). Development Committee. https://www.devcommittee.org/content/dam/sites/devcommittee/doc/documents/mgr/Final%20on%20Making%20Debt%20Work_DC2022-0003.pdf

This page intentionally left blank

RESEARCH ARTICLE

<https://doi.org/10.37093/ijsi.1329747>

Children After Earthquake: Maraş Earthquake in Türkiye

Mesut Polatgil*

Ensar Yıldız**

Abstract

Türkiye has experienced the most destructive earthquake disaster in recent years. On February 6, 2023, two earthquakes of more than seven magnitudes occurred in Türkiye, first in Pazarcık and then in Elbistan districts of Kahramanmaraş province. These earthquakes caused the deaths of more than 50 thousand people and billions of dollars in damage. The earthquakes had serious effects on every segment of society, including children. This study, which aimed to examine the opinions of individuals about children in such a big earthquake, examined 3.450 tweets sent in February 2023. While the researchers used Maxqda to analyze tweets regarding hashtags, likes, retweets, and source devices, they used Python for sentiment analysis. The findings highlighted that the words AFAD (Disaster and Emergency Management Presidency), education, and psychology were frequently used as hashtags in tweets about children. In addition, the study observed that tweets with very few likes and retweets did not arouse much interest in people. The findings of the sentiment analysis indicated that the tweets were quite negatively oriented. The study's findings can guide future actions and plans concerning the earthquake and children.

Keywords: Earthquake, children, Maraş Earthquake, Twitter, sentiment analysis.

Cite this article: Polatgil, M., & Yıldız, E. (2023). Children after earthquake: Maraş Earthquake in Türkiye. *International Journal of Social Inquiry*, 16(2), 511–522. <https://doi.org/10.37093/ijsi.1329747>

* Asst. Prof. Dr., Sivas Cumhuriyet University, School of Şarkışla Applied Sciences, Sivas, Türkiye. (Corresponding Author).
E-mail: mesutpolatgil@cumhuriyet.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7503-2977>

** Asst. Prof. Dr., Sivas Cumhuriyet University, Faculty of Education, Sivas, Türkiye.
E-mail: ensaryildiz@cumhuriyet.edu.tr, ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-3741-1121>

Article Information

Received 19 July 2023; Revised 25 November 2023; Accepted 01 December 2023; Available online 30 December 2023

1. Introduction

Ergünay (2009) defines disasters as events that cause physical, economic, and social losses for people, affect communities by stopping or interrupting normal life and human activities, and are caused by natural, technological, and human-induced factors. If natural events on earth cause loss of life and property, they become disasters (Değirmenci & İltter, 2013). In this context, while earthquakes are natural events, they turn into natural disasters with the human factor. Undoubtedly, children are the most affected by this natural disaster. Türkiye has experienced the most destructive earthquake disaster in recent years. On February 6, 2023, two earthquakes with a magnitude of more than seven occurred in Türkiye, first in Pazarcık and then in Elbistan districts of Kahramanmaraş province. In Türkiye, this earthquake is called the Maraş Earthquake. This earthquake, which took place in Türkiye on February 6, 2023, affected eleven provinces of the country and turned into a natural disaster by causing the loss of life and property of thousands of people.

The literature on natural disasters has focused on the naturalness of natural disasters (i.e., İnmez, 2011) and the health problems experienced by people after natural disasters (i.e., Çakmak et al., 2018; Kukuoğlu, 2018; Mahmoudi-Gharaei et al., 2006; Pun et al., 2022; Usami et al., 2012). Children are the most affected by natural disasters because they do not have enough skills, experience, and maturity to understand and cope with the damage of natural disasters, and children in early childhood are more affected by natural disasters due to their development (Erkan, 2010; Park, 2018; Tanaka, 2016). Children are especially vulnerable during natural disasters and experience increasing physical and mental health problems and educational processes after natural disasters (Lai & La Greca, 2020). The relevant literature on the effects of natural disasters on children has focused on the effects of natural disasters on children's health (i.e., Danişman & Okay, 2017; Deering, 2000; Kaya & Özcebe, 2013), the mental state of children after natural disasters (i.e., Ak, 2002; Ataç & Özsever, 2021; Berkem & Bildik, 2001; Erkan, 2010; Osofsky et al., 2009; Scheeringa & Zeanah, 2008), and children's awareness of natural disasters (i.e., Doğan & Kırkıncioğlu, 2020; Sapsağlam, 2019; Tuncer et al., 2021).

In natural disasters, media and social platforms are actively used to cooperate and inform official institutions and other people. The relevant literature is rich in terms of the use of social platforms in natural disasters. Garske et al. (2021) investigated the spatial distribution of negative emotional expressions of Twitter users before, during, and after Superstorm Sandy in New York City in 2012. In his study, in which he focused on the important spatial relationships between negative emotional expressions in tweets and socio-economic status and infrastructure damage, Kaigo (2012) drew attention to the use of the Twitter platform during the 2011 Great East Japan Earthquake in his study titled "Social Media Usage During Disasters and Social Capital." He stated that the Tsukuba Municipality used Twitter to inform the citizens about the earthquake and to disseminate this information, and in this respect, the Twitter platform played an important role in disseminating vital information. In another study entitled *Social Media in Japan and the Great Eastern Japan Earthquake*, Kaigo (2017) conducted a detailed study on how Twitter, one of the social media platforms, was used in the Japan earthquake. Soydan and Alpaslan (2014) drew attention to the power of informing society regarding the precautions to be taken before the disaster since the media appeals to a wide audience in their study titled "Role of Media Acts in Natural Disasters." In addition to these studies, studies on how natural disasters affect children are covered in the media. Karataş (2022) investigated the news in the media about children after the earthquake disaster that

took place on October 30, 2020, in the Seferihisar district of Izmir, Türkiye, using discourse analysis with a focus on children's rights. Similarly, Usta and Yükseler (2021) investigated the Izmir Earthquake regarding the use of social media in disasters and ethical principles.

In addition to the media, social platforms are also actively used today. One of the most actively used microblogging platforms in Türkiye is Twitter. Thanks to its wide user network, Twitter is used more effectively than other websites in the rapid dissemination of information in natural disasters (Oh et al., 2010; Kaigo, 2012). Twitter serves as a source not only because information can spread rapidly but also because media companies follow Twitter and display these tweets or the pictures shared on TwitPic as a news source (O'Connor, 2009). In their study titled "How Can Indonesia Government Handle the Natural Disaster During COVID-19 Pandemic: Analysis of Twitter Account," Subekti et al. (2022) concluded that the National Disaster Management Board was more active on Twitter than the National Search and Rescue Agency in 2020. White (2010) reported that Twitter helped share the severity and extent of a disaster effectively by linking documents and images and sharing the person's location via mobile devices. In addition, information shared on Twitter is published almost in real time, so that information can be retransmitted to government agencies and rescue teams during crises. For this reason, the current study aimed to determine what kinds of discourses were made about children after the natural disaster and their sensitivities towards them after the Maraş Earthquake on Twitter since children were among the most affected by the earthquake disaster. Within the scope of the study, answers were sought to the following questions:

1. What are the hashtags mentioned in the tweets about the child after the Maraş earthquake, what did people draw attention to the most, and how are the likes and retweets of these tweets?
2. What is the emotional intensity of the tweets about the child, and how is the distribution of positive and negative tweets?

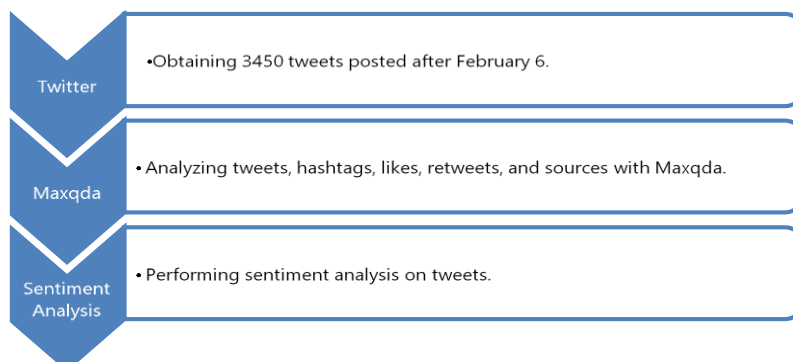
2. Method

The researchers included tweets sent from Twitter, one of the microblogging platforms, in February 2023, especially after the February 6 earthquake, in the analysis. The tweets posted in February, that is, immediately after the earthquake and containing the words "earthquake" and "child," were included in the study.

The tweets sent in the period from February 6 to the end of February were taken. 3.450 tweets were taken from the platform, and these tweets were analyzed with Maxqda software. Later, sentiment analysis was performed. The method followed in the study is given in Figure 1.

Figure 1

The Method Followed in the Study

In the study, the tweets were categorized according to the hashtags in the tweets, and the frequencies are given in Table 1. 1.710 tweets were analyzed according to hashtags because not all tweets contained hashtags. Since there were hashtags in only 1.710 tweets, the tweets could be classified.

Table 1*Hashtags in Tweets*

	Frequency	Percentages
depem [earthquake]	839	49,06
çocuk [child]	234	13,68
hatay [hatay]	139	8,13
afad [afad]	49	2,87
depemzede [earthquakevictims]	43	2,51
depemçocuklarıgüvendedeğil [earthquakechildrenarenotsafe]	35	2,05
eğitim [education]	35	2,05
gaziantep [gaziantep]	26	1,52
adiyaman [adiyaman]	26	1,52
psikoloji [psychology]	25	1,46
yardım [help]	23	1,35
kahramanmaraş [kahramanmaraş]	23	1,35
malatya [malatya]	22	1,29
kayıp [lost]	22	1,29
enkaz [debris]	21	1,23
aile [family]	14	0,82
oyuncak [toy]	13	0,76
Cocuklarıntakipcisiyiz [wefollowthechildren]	13	0,76
adiyaman [adiyaman]	12	0,70
unutmayacağız [wewillnotforget]	11	0,64
çocukyardım [childhelp]	10	0,58
travma [trauma]	9	0,53
destek [support]	9	0,53
sevgi [love]	9	0,53
depemçocuklarıgüvendemi [areearthquakechildrensafe]	7	0,41
çadır [tent]	7	0,41
refakatsizçocuklar [unaccompaniedchildren]	6	0,35
cocuklarasahipcikilsin [takecareofthechildren]	5	0,29
bebek [infant]	5	0,29
Ailevesosyalhizmetlerbakanlığı [ministryoffamilyandsocialservices]	4	0,23
çocuklaroynasın [letthechildrenplay]	4	0,23
yetim [orphan]	4	0,23
oyun [play]	3	0,18
gelecek [future]	3	0,18
TOTAL	1710	100,00

Note. Hashtags are in Turkish, and their English equivalents are in square brackets.

The findings highlighted that the words *AFAD*, *education*, and *psychology* were frequently used as hashtags in tweets about the child. However, the number of tweets with the hashtag child is 235. The words lost and toy were also frequently used as hashtags. The findings further indicated that earthquake provinces such as Hatay, Kahramanmaraş, and Adıyaman were frequently used as hashtags in tweets.

In addition, tweets containing both child and earthquake hashtags were also analyzed, and the hashtag distributions in these tweets are given in Table 2.

Table 2

Hashtag Distribution of Tweets Containing Both Child and Earthquake Hashtags

	Frequency	Percentages
Psychology	21	36.20
Education	13	22.41
Toy	11	18.96
Family	9	15.51
Unity	4	6.80

Examples of tweets containing AFAD, education, and psychology were given and added to the study as Table 3.

Table 3

Examples of Tweets Containing AFAD, Education and Psychology

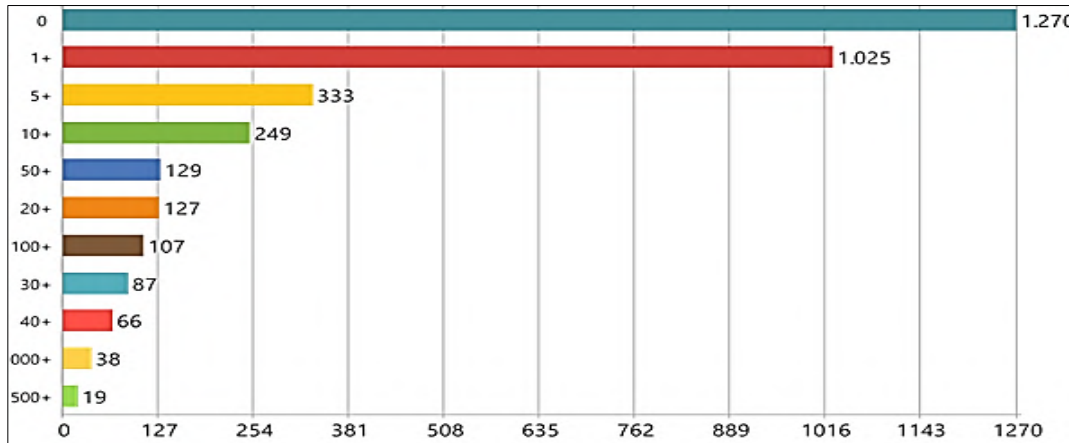
word	Tweet	
AFAD	<p>"Halk Sağlığı Uzmanları, Hatay raporu: - İlk 48 saat arama, kurtarma yapılmadı -AFAD gecikti -Enkazdan çıkıp hastaneye yetişemediği için ölenler -Deprem öngörüldü, ölmem alınmadı - Hastanede 545 sahipsiz çocuk - Çadır, tuvalet yetersiz - Uyuz bulgusu"</p> <p>["Public Health Experts, Hatay report: - No search and rescue for the first 48 hours -AFAD delayed -Dead because they came out of the rubble and could not reach the hospital -Earthquake was predicted, not my death - 545 unattended children in hospital - Tent, toilet inadequate - Signs of scabies."]</p>	<p>"Deprem bölgesinde acilen: - Çadır, tuvalet, mobil duş kabini, ısınmak için odun, temel gıda, çocuk maması, çocuk bezi, kuru gıda, ped, su ve Afad, Abab, Kızılay gibi kurumların önerileri ile koordineli çalışma gerekiyor."</p> <p>["Urgently in the earthquake zone: -Tents, toilets, mobile shower cabins, firewood for heating, basic food, baby food, diapers, dry food, pads, water and coordinated work with the suggestions of organisations such as Afad, Abab, Red Crescent".]</p>
education	<p>"Sevgili okul yöneticileri; Deprem bölgesinden gelip sınıflarınızda eğitim almak zorunda kalan çocuk sayısı çok fazla. Bu durumda size çok büyük görevler düşüyor. Lütfen bu konuda gereken duyarlılığı gösterin ve hiçbir çocuğumuza kendini sahipsiz hissettirmeyin."</p> <p>["Dear school administrators; there are many children from the earthquake zone who have to receive education in your classrooms. In this situation, you have a great duty. Please show the necessary sensitivity in this matter and do not make any of our children feel uncared for."]</p>	<p>"Ayrıca koruyucu aile olmadan da bir çocuğa sahip çıkabilirsiniz onun eğitim masraflarını karşılayarak bu deprem zede çocuk olmasında gerekmez diğer çocuklarında sevgiye ihtiyaçları var."</p> <p>["You can also adopt a child without being a foster family by covering his/her education expenses, this earthquake victim does not have to be a child, other children also need love."]</p>
psychology	<p>"Profesyonel psikolojik destek verebilecek uzmanların bölgeye gitmesinin engellenmesi geliyor, öfkeleniyorum. Dahası da var tabii; yök'ün çağrısı, deprem bölgesi çocuk kuran kursu vb. saymakla bitmez... Çok geçmiş olsun."</p> <p>["I get angry when experts who can provide professional psychological support are prevented from travelling to the region. There is more, of course; the call of YÖK, children's Quran courses in the earthquake zone, etc... Get well soon."]</p>	<p>"Olası bir depremde biz özel çocuk ebeveynlerin işi daha zor. En kötü senaryoyu düşünüyorum, partinin ilçe teşkilatından yardım isterim sanırım. Zaten bozuk olan psikolojimiz bu deprem felaketiyle daha da bozuldu."</p> <p>["In the event of an earthquake, we parents of special children have a harder job. I am thinking of the worst case scenario, I think I would ask for help from the district organisation of the party. Our already disturbed psychology has deteriorated even more with this earthquake disaster."]</p>

Note. Tweets are in Turkish, and their English equivalents are in square brackets.

The analysis of the tweets about the earthquake and the child in terms of likes is given in Figure 2, and the number of likes the tweets received is also included in the figure. It is aimed at determining how much interaction the tweets received and whether they were supported by other people in the analysis.

Figure 2

Number of Likes of Tweets

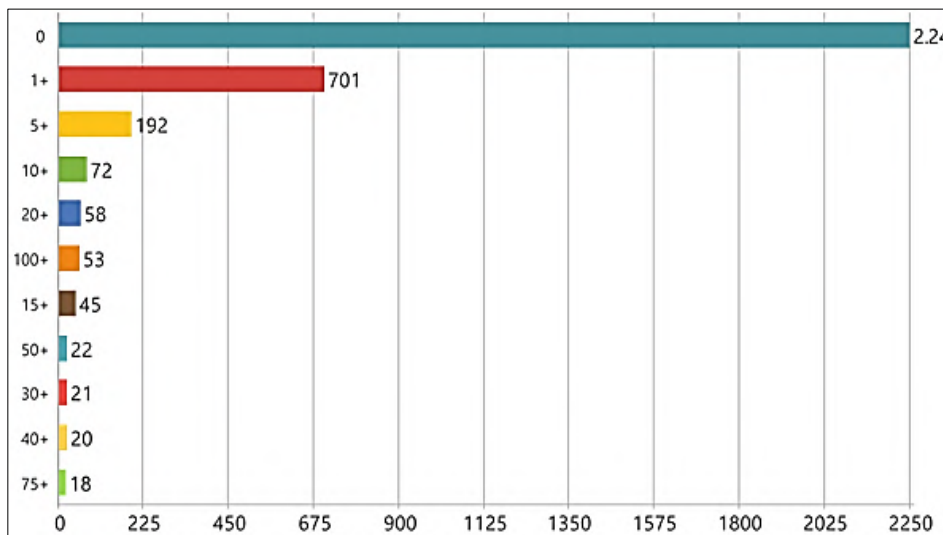

The findings indicated that the tweets received very few likes. Approximately 62% of tweets received either no likes or few likes. It is noteworthy that the number of tweets with 500 or more likes was 19.

The analysis of the tweets about the earthquake and the child in terms of retweets is given in Figure 3. As in the analysis of likes, this analysis aimed to determine how much the tweets were supported and the desire to announce to the people.

Figure 3

Number of Retweets of Tweets

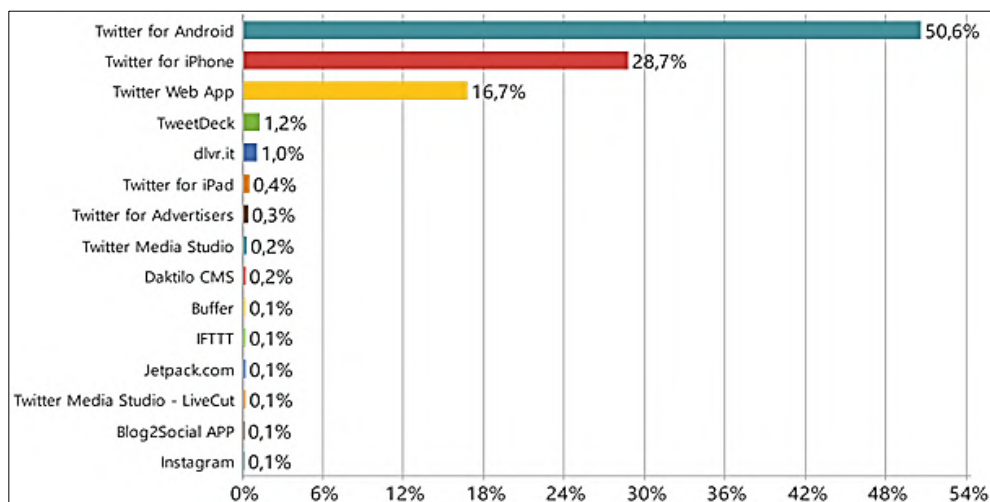

As in the number of likes, there were very low rates of retweeting. Approximately 83% had either never been retweeted or retweeted several times. It is noteworthy that the number of tweets retweeted 75 or more times was 18.

The analysis of the tweets about the earthquake and the child in terms of their source is given in Figure 4. This analysis aimed to determine what kind of devices people used to announce and receive information and to ensure that this situation should be considered in the technologies to be developed.

Figure 4

Analysis of Tweet Sources

The findings indicated that the tweets were tweeted mostly with Android devices. Almost half of all tweets were sent from Android devices. The iPhone and web apps were also frequently used.

Sentiment analysis of the tweets was also carried out. Thus, the study aimed to analyze people’s emotional intensities in the context of earthquake and child. Since sentiment analysis of tweets could not be carried out with the Maxqda program, the data were exported from the program and analyzed with a program written in Python. To perform sentiment analysis on Turkish data, the BERTurk model was carried out using a model with a parameter adaptation of the 128k uncased model (Köksal & Özgür, 2021). Each tweet was given to the model, and the sentiment class and the probability of belonging to this class were calculated. The Pandas Dataframe, which was formed as a result of the analysis made with the Python language, is given in Figure 5.

Figure 5

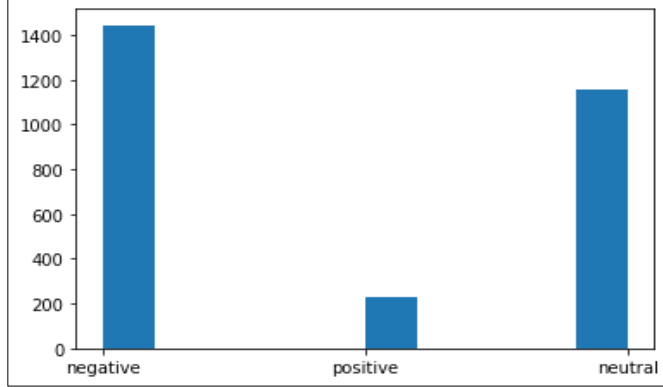
Dataframe Structure of Sentiment Analysis

	tweet	sent	skor
0	alibabacan rterdogan siyaseti brak deprem bo...	negative	0.978446
1	kapıyı acan sihirli anahtardır tebessum olabi...	positive	0.873621
2	evimizin hali deprem hasar gordu komsuların v...	negative	0.967332
3	depremin acılı anında kusunu olsun bırakmayan...	positive	0.739386
4	yilinda yapilan calismada deprem sonrasi duyg...	neutral	0.590871

The sentiment classes and their probability values are given in Figure 6 using the Matplotlib library.

Figure 6

Sentiment Analysis Results

In addition, examples of tweets that were evaluated as positive and negative within the scope of sentiment analysis are given in Table 4.

Tablo 4

Examples of Positive and Negative Tweets

Positive	Negative
<p>"hüngür hüngür ağlattın besiktas baba senin yerine ağlıyorum kere gurur duydum kartalım çocuklar gülsün gülsün başkadır benim memleketim turkiyem tekyurek memleketim."</p> <p>["You made me cry, besiktas, dad, I'm crying for you, I'm proud of my eagle, let the children laugh, it's different, my hometown Türkiye, my hometown with one heart."]</p>	<p>"feryadı duymuyor musunuz ileri seviye kanser hastası kadar çocuk annemi istiyorum hüngür hüngür ağlıyor kadar vicdanınızı yitirdiniz kadar insanlıktan uzaklaştınız deprem lazım vicdanınızın sesi duyması için."</p> <p>["Don't you hear the cries of children like advanced cancer patients I want my mother, you have lost your conscience, you have distanced yourself from humanity. You need an earthquake to hear the voice of your conscience."]</p>
<p>"enkaz altında kalan çocuğun sesinde iste kurtuldu sevindik bizim için umut oldu unutmayalım desteğimiz yana olsun."</p> <p>["In the voice of the child who stood under the debris, she was saved, we are happy, there is hope for us, let's not forget that our support is on their side."]</p>	<p>"depremin gününden beri iktidarı muhalefeti medyası sivil toplumu tarikatı unlu adamı varsa çocukları kullanıyor yapıyor istismar ediyor yazıklar olsun biliyorduk kadar çocuk hakkını savunuyoruz çıkar elde edeni arada gördük."</p> <p>["Since the day of the earthquake, the government, opposition, media, civil society, cult, celebrity, businessman are using and exploiting children, shame on us, we defend the rights of children as much as we can, we saw the ones who took advantage of it."]</p>
<p>"Maşallah sana henüz şuncacık yaşında hayatın yüzüyle karşılaştın umarım yolun acık bahtın güzel olur çocuk."</p> <p>[Mashallah, you met the face of life at this age, I hope your road is clear, your luck will be good, child."]</p>	<p>"yağma olayları yasandı çocuk defnettik yaşlı defnettik sokağa dahi çıkılmaya korkulan donemden bahsediyorum basında asla görmediğiniz olaylardan bahsediyorum deprem günü kendim dahi bunu düşündüm."</p> <p>["Looting events took place, we buried children, we buried the elderly, I am talking about the period when people were afraid to even go out on the street, I am talking about events that you have never seen in the press, even I thought about it myself on the day of the earthquake."]</p>

Note. Tweets are in Turkish, and their English equivalents are in square brackets.

3. Discussion and Conclusion

The results indicated that while 234 tweets include child hashtag, there were very few tweets about children's safety with the hashtags of *depremçocuklarıgüvendedeğil* [earthquakechildren arenotsafe, *refakatsizcocuklar* [unaccompaniedchildren], *cocuklarasahipccikilsin* [takecareofthechildren], *çocukyardım* [childhelp]. In addition, the results highlighted that tweets about the trauma experienced by children did not appear on social platforms enough to draw attention to children who had lost their parents. However, Kousky (2016) determined that natural disasters affected children in many ways, such as getting sick due to problems such as malnutrition, psychological disorders due to various negligence, traumas, and interruption of educational opportunities. In early childhood, Bronfenbrenner (1979) emphasizes that the child's immediate environment has an impact on development and learning. Children are vulnerable to many situations such as physical, psychological and educational problems during and after natural disasters (Kousky, 2016; Peek, 2008). Children exhibit increased levels of post-traumatic stress disorder when they feel threatened by collapsed buildings, death or their own lives during or after natural disasters (Celebi-Oncü & Metindogan Wise, 2010). Deering (2000) found that the death rate and disability risk of children under the age of five was generally very high in an earthquake disaster. In addition, studies have shown that earthquake disaster causes problems in children's social skills (Gomez & Yoshikawa, 2017), children's anxiety levels to be high (Berkem & Bildik, 2001; Ceyhan & Ceyhan, 2006), and occurrence of developmental problems occur in children (Yule, 2001). Another result of the research determined that psychology, love and game tweets were tweeted to support the traumas experienced by children and to normalize the children. The results, however, concluded that the rate of liking and retweeting of these tweets was also very low. With the awareness that children will be affected the most in natural disasters, the fact that the number of discourses that will contribute to the normalization process of children such as drawing attention to the trauma situations of children on social media platforms, the first interventions, various therapies such as games was very few could be due to the fact that people did not adequately understand the importance of early childhood. Similarly, instead of rehabilitating children's traumas after the earthquake using media elements, Karataş (2022), and Usta and Yükseler (2021) stated that children's rights were ignored and ethical violations were made against children in the media, and that this situation would affect children's future lives was ignored.

Another research result highlighted that most tweets were sent from Android devices, but iPhone and web applications were also frequently used. Kaigo (2012) found that basic phones could not be used for voice calls during the earthquake, but tweets could be sent thanks to the internet-based applications of smartphones, so the use of smart devices became the primary priority. The report shared by StockApps indicated that the usage rate of Android mobile phones in Türkiye was approximately 70% (StockApps, 2022). The tweet sources posted are consistent with this ratio. This situation can be considered in the software and technologies planned for earthquakes and children.

The results of the sentiment analysis determined that negative reactions were in the majority. Negative reactions included reactions to children who lost their parents, to the abuse of children, and to people who loot without caring about the loss of many children's lives. Positive tweets included many wishes for a better future for the children. Oh et al. (2010) found that information on how to adopt orphans was tweeted after the Haiti earthquake. People must be more careful about social media posts, especially about children, after disasters. Sharing positive comments about the child, such as how they can be adopted and how they can be protected, can be helpful. This can be integrated into earthquake and disaster education.

ACKNOWLEDGEMENT

—

FUNDING

No financial support was received from any person or institution for the study.

ETHICS

The authors declare that this article complies with ethical standards and rules.

AUTHOR CONTRIBUTION

Mesut Polatgil I Concept/idea; Drafting; Data collection/analysis; Supervising; Critical review; Final approval and accountability. Contribution rate: 50%

Ensar Yıldız I Literature review; Design; Drafting; Interpretation of data/findings; Critical review; Final approval and accountability. Contribution rate: 50%

CONFLICT OF INTEREST

The authors declare no conflict of interest.

References

- Ak, B. (2002). *Depremin okul dönemi çocuklarının (6-12 yaş) davranışlarına etkilerinin belirlenmesi ve değerlendirilmesi* [Determination and evaluation of the effects of the earthquake on the behavior of school children (6-12 years old)] (Tez No. 115664) [Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi-Izmir]. Yüksek Öğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi.
- Ataç, M., & Özsezer, G. (2021). Depremden etkilenen çocuk ve ergenlerin ruhsal durumu ve hemşirelik yaklaşımı [Mental status and nursing approach of children and adolescents affected by the earthquake]. *Acil Yardım ve Afet Bilimi Dergisi*, 1(1), 22–27. <https://dergipark.org.tr/en/pub/eadsjrn/issue/75976/1256866>
- Berkem, M., & Bildik, T. (2001). Depremin Marmara Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk Psikiyatrisi Polikliniğine başvuru profili üzerine etkisi [The effect of the earthquake on the application profile of Marmara University Faculty of Medicine Child Psychiatry Polyclinic]. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 2(1), 29–35. <https://alpha-psychiatry.com/Content/files/sayilar/163/29-35.pdf>
- Bronfenbrenner, U. (1979). Contexts of child rearing: Problems and prospects. *American Psychologist*, 34(10), 844. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.34.10.844>
- Celebi Oncu, E., & Metindogan Wise, A. (2010). The Effects of the 1999 Turkish Earthquake on Young Children: Analyzing Traumatized Children's Completion of Short Stories. *Child Development*, 81(4), 1161–1175. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.2010.01460.x>
- Ceyhan, E., & Ceyhan, A. A. (2006). 1999 Marmara Bölgesi depremlerini yaşayan üniversite öğrencileri üzerinde depremin uzun dönemli sonuçları [The long-termed outcomes of the earthquakes on university students exposed to 1999 Marmara Region earthquakes]. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 2006(2), 197–212. <https://earsiv.anadolu.edu.tr/xmlui/handle/11421/424>
- Çakmak, H., Ocaktan, M. E., & Akdur, R. (2018). Doğal afetler, eşitsizlikler ve sağlık sonuçları. Akın, E. (Ed.) *Eşitsizlikler ve Sağlık Sonuçları* (pp. 88–94). Türkiye Klinikleri. <https://www.recepakdur.com/media/1312/01-2018-18-cakmak-hpiyal-b-akdur-r-dog-al-afetler-sag-lik-sonuc-lari-ve-es-itsizlikler-tu-rkiye-klinikleri-2018-pp-88-94.pdf>
- Danışman, I. G., & Okay, D. (2017). Afetlerin çocuk ve ergenler üzerindeki etkileri ve müdahale yaklaşımları. *Türkiye Klinikleri Journal of Psychology-Special Topics*, 2(3), 189–197. <https://www.dergipdr.com/d/file/afetlerin-cocuk-ve-ergenler-uzerindeki-etkileri-ve-mudahale-yaklasimlari.pdf>
- Deering, C. G. (2000). A cognitive developmental approach to understanding how children cope with disasters. *Journal of Child and Adolescent Psychiatric Nursing*, 13(1), 7–16. <https://doi.org/10.1111/j.1744-6171.2000.tb00070.x>
- Değirmenci, Y., & İter, İ. (2013). Coğrafya dersi öğretim programında doğal afetler. *Marmara Coğrafya Dergisi*, (28), 276–303. <https://dergipark.org.tr/en/pub/marucog/issue/475/3934>
- Doğan, F., & Kırkıncioğlu, M. (2020). Okul Öncesi Çocuklarda (4-6 Yaş) Deprem, Yangın ve Tahliye Konusunda Durum Tespitinin Yapılması [Determination of the Situation about Earthquake, Fire and Evacuation in Preschool Children (4-6 Age)]. *İSG Akademik*, 2(2), 145–159. <https://dergipark.org.tr/en/pub/isgakademik/issue/55804/821748>
- Ergünay, O. (2009, Kasım 11–12). Doğal afetler ve sürdürülebilir kalkınma [Natural disasters and sustainable development]. İçinde *Deprem Sempozyumu* [Symposium]. Abant İzzet Baysal Üniversitesi.
- Erkan, S. (2010). Deprem yaşayan ve yaşamayan okul öncesi çocukların davranışsal/duygusal sorunlarının karşılaştırmalı olarak incelenmesi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 28(28), 55–66. <https://dergipark.org.tr/en/pub/pauefd/issue/11115/132908>

- Garske, S. I., Elayan, S., Sykora, M., Edry, T., Grabenhenrich, L. B., Galea, S., Lowe, S. R., & Gruebner, O. (2021). Space-Time Dependence of Emotions on Twitter after a Natural Disaster. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(10), Article 10. <https://doi.org/10.3390/ijerph18105292>
- Gomez, C. J., & Yoshikawa, H. (2017). Earthquake effects: Estimating the relationship between exposure to the 2010 Chilean earthquake and preschool children's early cognitive and executive function skills. *Early Childhood Research Quarterly*, 38, 127–136. <https://doi.org/10.1016/j.ecresq.2016.08.004>
- İnmez, İ. (2011). Afetlerin doğallığı üzerine: Sosyal bir olgu olarak afetler ve kırılabilirlik sorunu. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 66(4), 185–194. https://doi.org/10.1501/SBFder_0000002236
- Kaigo, M. (2012). Social media usage during disasters and social capital: Twitter and the Great East Japan earthquake. *Keio Communication Review*, 34(1), 19–35. https://www.mediacom.keio.ac.jp/publication/pdf2012/KCR34_02KAIGO.pdf
- Kaigo, M. (2017). Social Media in Japan and the Great Eastern Japan Earthquake. In M. Kaigo (Ed.), *Social Media and Civil Society in Japan* (pp. 37–71). Springer. https://doi.org/10.1007/978-981-10-5095-4_2
- Karataş, E. O. (2022). Çocuk odaklı haberlerin ana akım ve alternatif medyada sunumu: İzmir depremi örneği [Presentation of child-oriented news in mainstream and alternative media: The example of İzmir earthquake]. *Uluslararası Medya ve İletişim Araştırmaları Hakemli Dergisi*, 5(2), 302–326. <https://doi.org/10.33464/medij.1170727>
- Kaya, E., & Özcebe, H. (2013). Afetlerin çocuk sağlığı üzerindeki etkileri. *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 12(4). <http://doi.org/10.5455/pmb.1-1340195612>
- Kousky, C. (2016). Impacts of Natural Disasters on Children. *The Future of Children*, 26(1), 73–92. <https://www.jstor.org/stable/43755231>
- Köksal, A., & Özgür, A. (2021, June). Twitter dataset and evaluation of transformers for Turkish sentiment analysis. In *29th Signal Processing and Communications Applications Conference (SIU)* (pp. 1–4). IEEE. <https://doi.org/10.1109/SIU53274.2021.9477814>
- Kukuoğlu, A. (2018). Doğal afetler sonrası yaşanan travmalar ve örnek bir psikoeğitim programı. *Afet ve Risk Dergisi*, 1(1), 39–52. <https://doi.org/10.35341/afet.412005>
- Lai, B. S., & La Greca, A. (2020). Understanding the impacts of natural disasters on children. *Society for Research in Child Development*, 8. https://www.srcd.org/sites/default/files/resources/FINAL_SRCDCEB-NaturalDisasters_0.pdf
- Mahmoudi-Gharaei, J., Bina, M., Yasami, M. T., Emami, A., & Naderi, F. (2006). Group play therapy effect on Bam earthquake related emotional and behavioral symptoms in preschool children: a before-after trial. *Iranian journal of pediatrics*, 16(2), 137–142. <http://www.bioline.org.br/abstract?pe06017>
- O'Connor, R. (2009, January 20). "Facebook and Twitter Are Reshaping Journalism As We Know It", https://www.alternet.org/2009/01/facebook_and_twitter_are_reshaping_journalism_as_we_know_it
- Oh, O., Kwon, K. H., & Rao, H. R. (2010). An exploration of social media in extreme events: Rumor theory and Twitter during the Haiti earthquake. https://aisel.aisnet.org/icis2010_submissions/231
- Osofsky, H. J., Osofsky, J. D., Kronenberg, M., Brennan, A., & Hansel, T. C. (2009). Posttraumatic stress symptoms in children after Hurricane Katrina: Predicting the need for mental health services. *American Journal of Orthopsychiatry*, 79(2), 212–220. <https://doi.org/10.1037/a0016179>
- Park, C. M. (2018). A study on the images used in sandplay therapy by children who experienced the Gyeongju earthquake. *Journal of Symbols & Sandplay Therapy*, 9(2), 27–48. <https://doi.org/10.12964/jsst.18006>
- Peek, L. (2008). Children and disasters: Understanding vulnerability, developing capacities, and promoting resilience—An introduction. *Children Youth and Environments*, 18(1), 1–29. <https://www.jstor.org/stable/10.7721/chilyoutenvi.18.1.0001>
- Pun, K., Villa, K., & Fontenla, M. (2022). The impact of Nepal's earthquake on the health status of rural children. *Review of Development Economics*. <https://doi.org/10.1111/rode.12957>
- Sapsağlam, Ö. (2019). Okul öncesi dönem çocuklarında doğal afet farkındalığı [Natural Disaster Awareness in Preschool Children]. *Ondokuz Mayıs University Journal of Education Faculty*, 38(1), 283–295. <https://dergipark.org.tr/en/pub/omuefd/issue/46119/517081>
- Scheeringa, M. S., & Zeanah, C. H. (2008). Reconsideration of harm's way: Onsets and comorbidity patterns of disorders in preschool children and their caregivers following Hurricane Katrina. *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology*, 37(3), 508–518. <https://doi.org/10.1080/15374410802148178>
- Soydan, E., & Alpaslan, N. (2014). Medyanın doğal afetlerdeki işlevi [Role of media acts in natural disasters]. *İstanbul Journal of Social Sciences* (2014)7, 53–64. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/161934>
- StockApps. (2022, April 26). *Android loses 8% of its global OS market share in five years*. <https://stockapps.com/blog/android-loses-8-of-its-global-os-market-share-in-five-years>
- Subekti, D., Purnomo, E. P., Fathani, A. T., & Salsabila, L. (2022, March 1). How Can Indonesia Government Handle the Natural Disaster during COVID-19 Pandemic: Analysis of Twitter Account. In *Proceedings of the International*

- Conference on Public Organization (ICONPO 2021) (pp. 231–240). Atlantis Press. <https://www.atlantispress.com/proceedings/iconpo-21/125970951>
- Tanaka, E., Tsutsumi, A., Kawakami, N., Kameoka, S., Kato, H., & You, Y. (2016). Long-term psychological consequences among adolescent survivors of the Wenchuan earthquake in China: A cross-sectional survey six years after the disaster. *Journal of Affective Disorders*, 204, 255–261. <https://doi.org/10.1016/j.jad.2016.08.001>
- Tuncer, N., Sözen, Ş., & Sakar, Ş. (2021). Okul öncesi eğitimde deprem farkındalığı: Deprem benden küçüksün” projesi, Tokat ili örneği [Earthquake awareness in preschool education: The project of "Earthquake! You are smaller than me", example of Tokat]. *International Journal of Educational Spectrum*, 3(1), 1–27. <https://dergipark.org.tr/en/pub/ijesacademic/issue/60410/756668>
- Usami, M., Iwadare, Y., Kodaira, M., Watanabe, K., Aoki, M., Katsumi, C., Matsuda, K., Makino, K., Iijima, S., Harada, M., Tanaka, H., Sasaki, Y., Tanaka, T., Ushijima, H., & Saito, K. (2012). Relationships between Traumatic Symptoms and Environmental Damage Conditions among Children 8 Months after the 2011 Japan Earthquake and Tsunami. *PLOS ONE*, 7(11), e50721. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0050721>
- Usta, E., & Yükseler, M. (2021). Afetlerde sosyal medya kullanımı ve etik ikilemler: İzmir Seferihisar depremi örneği [The Use of Social Media and Ethical Dilemmas in Disaster: The Case of Earthquake in İzmir, Seferihisar]. *Afet ve Risk Dergisi*, 4(2), 249–269. <https://doi.org/10.35341/afet.981246>
- White, C. (2010, December 14–15). *Social media and meta-networks for crisis mapping: Collaboratively building spatial data for situation awareness in disaster response and recovery management*. 2010 Specialist Meeting Spatio-Temporal Constraints on Social Networks, University of California, Santa Barbara, Center for Spatial Studies. <http://www.ncgia.ucsb.edu/projects/spatio-temporal/docs/White-position.pdf>
- Yule, W. (2001). Post-traumatic stress disorder in children and adolescents. *International Review of Psychiatry*, 13(3), 194–200. <https://doi.org/10.1080/09540260120074064>

RESEARCH ARTICLE

<https://doi.org/10.37093/ijsi.1358215>

The Birth of Modernity: The Influence of the Renaissance, the Enlightenment and the French Revolution

Zeynep Çolak*

Hanife Yasemin Mumcu**

Abstract

While the emergence and global spread of modernity is a complex phenomenon, it is known that certain political, economic, and social developments led to its rise and spread. Looking closely at these factors, it is possible to say that the Renaissance, the Enlightenment, the French Revolution, the Industrial Revolution, and capitalism in the Western world are the five main historical developments that shaped modernity. On a historical continuum, these developments are interrelated. Some of them gave modernity its soul. Others made it much more influential and global. In this regard, it is arguable that the first three developments gave modernity its soul, while the last two gave it a much more effective scope. This study examines the first three historical developments using the descriptive research method based on these premises. It considers the Renaissance, the Enlightenment, and the French Revolution as the developments that gave birth to modernity and gave it its soul. At the same time, this study argues that these are moments or developments that are intrinsically supportive of each other, seeing these historical moments as moments of rupture and crisis in the Western world. These moments and developments are crucial components of the problems and phenomena we currently discuss today. No literary, aesthetic, philosophical, or political criticism of the 20th century can be analyzed without taking these developments into account. In this respect, this study reconsiders, within a historical continuum, the Renaissance, the Enlightenment, and the French Revolution, which shaped modernity and its philosophy, modernism.

Keywords: modernity, modernism, Renaissance, enlightenment, French Revolution.

Cite this article: Çolak, Z., & Mumcu, H. Y. (2023). The birth of modernity: The influence of the Renaissance, the enlightenment and the French Revolution. *International Journal of Social Inquiry*, 16(2), 523–539.
<https://doi.org/10.37093/ijsi.1358215>

* Kâtip Çelebi University, Social Sciences Institute, Turkish Language and Literature PhD Program, İzmir, Türkiye. (Corresponding Author).
E-mail: zeyneptext@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9501-0727>

** Prof. Dr., Kâtip Çelebi University, Department of Turkish Language and Literature, İzmir, Türkiye.
E-mail: hanifeyasemin.mumcu@ikcu.edu.tr, ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-3612-3611>

Article Information

Received 11 September 2023; Revised 17 November 2023; Accepted 19 December 2023; Available online 30 December 2023

1. Introduction

The developments that prepared modernity are spread over a wide area. However, one should still underline that certain historical turning points determine the degree and intensity of this spread. These are the Renaissance and Enlightenment, the French Revolution, the Industrial Revolution, and industrial capitalism. The social changes and cultural interactions in the modern period were essentially shaped within a structure formed by these ruptures, which Raymond Williams (1977, pp. 132–133) called the “structure of feeling.”¹ One of the critics of modernity, Max Weber (Löwy, 2013/2018, p. 11), noted that this widespread and powerful influence of capitalist modernity made it possible to dominate people by confining them to a kind of “iron cage.”²

Undoubtedly, these influential writers’ debates and differences of approach would not have been possible without these developments. It is also possible to read these moments of historical rupture as moments of crisis for the West. Indeed, at these crisis moments, the Western world entered a new historical phase. These moments also constitute the essence of the problems of today’s modern world. In this respect, it is impossible to understand the Western world, modernity, and the processes and effects of its expansion without analyzing these developments in depth. It can be said that at each moment of crisis, Western modernism is reshaped and further increases its degree of influence, determining the severity and sphere of influence of the next moment of rupture. For example, the Renaissance, which ended the Dark Ages, led to the rise of the Enlightenment through a painful process. The rupture that began with the Enlightenment shaped the spirit of the French Revolution. While the West was preparing in the socio-cultural field with these developments, it realized its political economy development with the emergence of the Industrial Revolution in England. The Industrial Revolution took the previous developments to a new stage and carried the social transformation and fluidity that had begun with the Renaissance to a much higher dimension, overlapping modernity with capitalism.

Although the Industrial Revolution and industrial capitalism increased the fluidity of modernity to enormous proportions and made it a global phenomenon, we believe that the Renaissance, the Enlightenment, and the French Revolution gave modernity its true spirit. We will, therefore, focus on the first three factors and leave out the last two, bearing in mind the research limitations of an article.

In this context, we will use a descriptive methodology to examine the Renaissance, Enlightenment, and French Revolution, which gave modernity its soul. We want to underline that our methodological approach is based on the premise of historical continuity and that these three factors are the result of intrinsically interdependent developments. This emphasis is neither reductive nor deterministic. We can say that the belief in the scientific approach that specific intrinsic laws guide historical developments and that these laws are connected to historical events that are occurring or have to occur determines the methodology of this

¹ Williams’ term “Structure of feeling” can be expressed as the common ways of thinking and feeling of individuals in a certain period. These stereotyped ways of thinking and feeling, as Eagleton (1978, p. 32) underlines, are closely linked to the hegemony established in the cultural sphere. The reproduction and legitimacy of the dominant culture become possible through these stereotyped structures of feeling and thought.

² The “Iron Cage” term coined by Weber, as Löwy (2013/2018, p. 11) correctly emphasizes, is the modern “capitalist civilization” itself. In his detailed study on how the phrase was transformed, Löwy points out that Talcott Parsons translated Weber’s German word “Stahlhartes Gehäuse,” which means “a strong case like steel,” into English as “iron cage,” and this translation of Parsons was later translated into other world languages in this way. See Löwy (2013/2018, p. 11–12).

research. We will examine under headings the three developments that gave rise to modernity, which are linked to each other by a number of latent historical ties.

2. The Renaissance and the Enlightenment

The first significant development, the first historical break that brought about modernity in Europe, was undoubtedly the Renaissance. However, Europe had to wait more than three centuries to see the results of this first rupture in the context of modernism. With the Renaissance that emerged in Italy in the 14th century, people rediscovered their interest in ancient Greek and Roman culture and made great progress in fields such as art, science, and philosophy.³ It is possible to say that the Renaissance was born in Italy in the 14th century, its meaning became clearer in the 15th century, and the idea of "Renaissance" was accepted and established in Europe in the 16th century (Burke, 1998, p. 18; Faure, 1949/1992, p. 9).

The Renaissance was an art and culture movement that shaped modernity and its philosophy. According to the Swiss historian Jacob Burckhardt (as cited in Burke, 1998, p. 2), who wrote important works on this subject, the Renaissance constitutes the origin of European modern thought. The place where the changes that began with the Renaissance converge is the discovery of the individual, that is, the human. This discovery prepared the rise of anthropocentric thought, a finding that gave spirit to all the following centuries. In this period, people began to discover the meaning of their existence and understand human potential better. In Renaissance thought, the value of the human being, their personality, and their abilities gained importance. People endeavored to discover their potential, relying on the power of their own minds, creativity, and imagination.

In almost all world languages, *Renaissance* refers to a certain period of European history and, as in the word's origin, to both a spiritual and physical renewal (Faure, 1949/1992, p. 10). This is such a renewal, rebirth, and rebirth that it led to the development of innovative ideas in many fields in Europe and people's exploration of a wider range of knowledge and ideas about the world, especially in the fields of art, architecture, science, philosophy, literature, and music. These areas shaped by the Renaissance are also the areas on which the idea of modernism is based. The rediscovery and imitation of classical Greek and Roman art crystallized the Renaissance in art. Famous artists such as Giotto, Petrarch, Michelangelo, Leonardo da Vinci, Raphael, and Donatello are the most important names to emerge in Italy. In this period, art evolved towards a different understanding by breaking away from the aesthetic understanding of the Middle Ages (Gombrich, 1951, p. 303). In this process, which completely reshaped the whole of Europe and aesthetic understandings in Europe, radical changes and transformations were observed in areas such as perspective, human anatomy, light, shadow, and color, naturalism, mythology, and classical works (Gombrich, 1951, pp. 269–339).

Perspective is considered a great innovation developed during the Renaissance. Perspective, which puts the human gaze at the center, increases the spatial appearance of objects and carries the sense of depth to advanced dimensions, thus creating a three-dimensional effect in the work. This technique had a great impact on painting and sculpture. As Gombrich (1951, p. 326) states, Renaissance artists attached so much importance to perspective that they prepared

³ The debate about when and where exactly the Renaissance emerged still continues today. Some authors state that the Renaissance emerged in Italian cities such as Florence, Naples, Rome, and Padua, while others point to Avignon in France. However, it should be noted that most of the accounts point to Italy. Most of these approaches (although some point to the painter Giotto a generation earlier) emphasize that the Renaissance first began in the 1330s with the Italian poet-philosopher Francesco Petrarch. See Burke (1998, p. 18).

the perspective and compositions of their works before they started working. Perspective glorified the human gaze and was one of the first harbingers of the sovereignty that man would establish over nature in the near future. Indeed, the first seeds of the Enlightenment's idea of a "subject-centered universe of reason" (as cited in Kumar, 2005, p. 193), emphasized by Immanuel Kant, were being developed with this technique. According to some authors, including Marshal McLuhan (1964) and Ong (1967), this phenomenon made it possible for later scientific inventions like the telescope and the microscope, which put the act of looking at the center, and the visual culture that emerged after the 19th century was based on the Renaissance perspective. In fact, Michel Foucault (1963/2004, 1975/1991), who has left a great mark on postmodern theorists, goes one step further; he argues that modern social controlling-surveillance mechanisms that shape human behavior and psychology began with the discovery of the Renaissance perspective. According to Foucault (1963/2004, 1975/1991), behaviors that could not be controlled in modern society and threatened the established order could be controlled this way.

During the Renaissance period, there were also impressive developments in human anatomy. Artists started to examine human anatomy in great detail. During this period, painters gained more knowledge about the human body's movements, muscles, and organs (Gombrich, 1951, p. 326). In this way, the paintings gained a more realistic appearance. Artists such as Leonardo da Vinci (the "Vitruvian Man" sketch thought to have been made in 1492), Michelangelo (the "David" sculpture of 1504), and Titian (the "Venus of Urbino" of 1538) reflected the human anatomy in its most perfect form, taking into account different perspectives. It can be said that this preference and aesthetic understanding of human anatomy was one of the important developments that prepared the rise of the idea of secularization of life developed in the following periods. One of the reasons why anatomical studies gained importance during the Renaissance is that the artists of the period wanted to use realistic and accurate information to depict the human body (Corbin et al., 2006/2017, p. 269).

For this reason, artists began to take anatomy lessons and study the human body in detail better to understand the structural features of the human body. One of the most important names in anatomical studies is the Italian anatomist Andreas Vesalius. Vesalius, as a result of his studies on the human body, discovered that some of the information contained in the works of Galenus, a medical doctor from Pergamon who lived in the 3rd century, which formed the basis of medicine in Medieval and Renaissance Europe, was incorrect and described the structural features of the human body in great detail in his book *The Structure of the Human Body*, which he wrote in 1543 and which is considered the most important anatomy book of his time (Corbin et al., 2006/2017, p. 259, pp. 268–268). Thanks to Andreas Vesalius' work on human anatomy, the structure of the human body was better understood, and surgical techniques could be developed. During the Renaissance, many publications and discoveries were made in human anatomy and medicine that shed light on modern times. These publications and inventions range from Giovanni Battista Morgagni's "Autopsy Method," which forms the basis of modern autopsy methods, to Hieronymus Fabricius' "Discovery of Venous Valves," to Francesco Redi's microscope, which is the basis of the modern microscope, to the studies in which he examined the anatomy of insects for the first time (Corbin et al., 2006/2017, p. 296).

During the Renaissance, artists made great innovations in the use of light, shadow, and color. Renaissance artists began to add depth and volume to their works through the use of light, shadow, and color (Gombrich, 1951, p. 323). This technique eventually led to a more

realistic and impressive image in painting and sculpture, and it began to be understood that art was a field that allowed for three-dimensional readings (Gomrich, 1951, p. 224). Their innovations in light, shadow, and color brought art closer to nature. Thus, Renaissance artists began to reflect nature more realistically (Gombrich, 1951, p. 294). This naturalistic understanding brought more detail and realism to painting and sculpture. Nature, which in the old tradition had been depicted with divine, religious elements in medieval painting, thus became one of the main components of the new human-centered thought (Corbin et al., 2006/2017, p. 341). In this context, Leonardo Da Vinci's "Vitruvian Man" sketch can be seen as a typical attempt by Renaissance artists to relate nature and man. Da Vinci believed that his buildings should be constructed with the correct mathematical proportions and geometric shapes, and he created his works with this in mind (Corbin et al., 2006/2017, p. 342). In this respect, Da Vinci's work was presented as a reflection of the human body as a reflection of the universe, an image of perfection in nature and the human body. Da Vinci's works reflect the most perfect first examples of the man-centered understanding as opposed to the God-centered understanding of the medieval Church. In this way, one of the greatest steps was taken towards what Martin Heidegger calls the "subiectum" (cited in Foster, 2003, p. 94), incorporating the world into painting and the human into the subject. The positioning of man about nature, nature concerning painting, and, with linear perspective, the positioning of the whole universe concerning the human gaze, as we will see later, gave rise to one of the greatest crises of modernity: it treated man as a kind of "God." As Crary (1992, p. 38) rightly points out, this projection of man is one of the most problematic aspects of the Renaissance subject. It sought to control the world and organize it according to rational criteria. This problematic point will climax with the Enlightenment and will be one of the most important factors in the shaping of modern society and culture from the second half of the 19th century onward.

While the Renaissance brought these transformations to the field of art, how did it affect the areas of literature and language? The Renaissance period brought many innovations in literature and language. Italian literature showed great development during this period, and writers such as Petrarch, Boccaccio, Dante, and Machiavelli became among the greatest names in world literature. As Peter Burke (1998, p. 21) emphasizes, although we associate some of these writers (e.g., Dante) with the Middle Ages, we can say that they are the children of the early Renaissance. These authors used natural language and put human behavior at the center of their works, drawing inspiration from ancient Greek and Roman literature. This led to sonnets in poetry, and five-act plays in tragedy and comedy. During the Renaissance, modern European languages began to develop by publishing works written in local languages instead of Latin. In French literature, writers such as François Rabelais and Michel de Montaigne dealt with human nature and the meaning of life. In English literature, writers like William Shakespeare, Christopher Marlowe, and John Milton became some of the greatest names in world literature. In Spanish literature, Miguel de Cervantes' *Don Quixote* is considered one of the most important novels in world literature.

During the Renaissance, Johannes Gutenberg created the printing press in Germany in 1440. The invention of it made it possible to reproduce books quickly and easily. In this way, the cost of books decreased, and access to books became more widespread. During the Renaissance, books became popular not only among clergy and educated people but also among a wide range of readers. In this way, knowledge and ideas spread more easily, paving the way for the emergence of different ideas.

In this period, radical changes took place in the West in terms of breaking the power of the Church, which was the driving force of the Middle Ages. These changes complement the

general transformation and rupture we have tried to express above. As a result of these radical transformations, the Enlightenment and the birth of modernity became possible. The Renaissance period initiated a reform movement that opposed the authority of the Catholic Church. An environment was created where people could choose their beliefs according to their conscience and think freely without being pressured by the Church. The wealth of the Church, the corruption of the priests, and the moral corruption of the clergy had caused widespread discontent among the people in certain European countries. This corruption of the Church further supported the idea of an anthropocentric universe.

Modernity, in principle, adopts a view of the world based on reason and rationality. It applies the principles of modern reason and rationality in the social, political, economic, and cultural spheres. At this point, it is important to emphasize how a clear rationality shapes all facets of modernity and how this strict rational understanding fills all gaps. Rationality can be defined as the ability to draw correct and logical conclusions through reason and to make decisions based on information and data. Obviously, a strict understanding of rationality cannot be established without reason or a rational approach. There has always been a connection between reason and man's persistent use of it in a certain direction, if we look at the historical development of the West. In this approach, man is *homo rationalis*, and this understanding can be traced back to Homer' (2019) *Odyssey*. Odysseus, king of Ithaca, stayed away from home during the Trojan War, which lasted ten years. After the war, he wants to return to Ithaca. This new "voyage" of Odysseus lasts another ten years and is a journey back home. In this adventure-filled odyssey, Odysseus overcomes the dangers he encounters (the giant Polyphemus who eats human flesh, the winds trapped in a suit, Circe's spells, the lotus-eaters, the sirens, and sea monsters) with the help of the gods Circe and Calypso, but mainly by using his wits. But after twenty years, the long odyssey to these other, non-human mythical worlds has changed him, too. When Odysseus returns, he is an entirely different human being in the clutches of reification. Odysseus, who once fought with intellect, cunning, and arrogance⁴ against the Cyclopes, human flesh-eating cannibals, and lotus-eaters, returns to his homeland by transforming himself into an evil heir of the monsters he escaped (Horkheimer & Adorno, 1947/1995, p. 67). The story of Odysseus, as Horkheimer and Adorno masterfully argue, reflects the archaic history of a subjectivity that begins to emancipate itself from mythical powers beyond its deceitful nature and cunning. Odysseus' struggle here reflects the process of reason's struggle against the mythical world of fate and its creatures and images: "He perceives nature and fate with reason and dominates nature and fate with reason." (Çiğdem, 1997, p. 55).

In the 1600s, the French thinker René Descartes systematized this archaic, notably the first revolt of Odysseus, within the framework of modernity. He takes it, i.e., reason, out of the world of individuals and heroes and asserts that it is a "blessing" given to all human beings and that it is naturally distributed equally to all human beings (Çiğdem, 1997, p. 56). If it is present in all human beings, they can rationally and logically judge and shape the world and history by finding the right path. This idea constitutes the starting point from which modernity understands reason and rationality. With Descartes, rationalism began to rise, and the sciences began to guide philosophy rather than philosophy guiding the sciences, as had happened in

⁴ Odysseus is used in ancient Greek to mean "one who never gets out of trouble, one who brings trouble to others." The dominant character trait of Odysseus was his cunning and deceitfulness. This trait is seen in his adventures on his return: He tricks the gods. He is also the one who devised and carried out the trick of the great wooden horse in the Trojan War. The Trojan War tells two stories of Odysseus' deception (one by Helen, the other by Menelaus). In the first, Odysseus disguises himself and enters the besieged Troy, bringing destruction to the city; in the other, he hides with his friends in a wooden horse and manages to prevent this when Helena forces them to talk and confess. See Calvino (1991/2014, p. 24), Britannica, "Odyssey" (2023) for the information here.

earlier periods. The positive emphasis on reason continued for the next two centuries and peaked in the 18th century. The 18th century is called the century of the Enlightenment. Its emphasis on the concept of reason sets it apart from previous centuries. This concept was the driving force of the century, and it was expressed in its most advanced forms in Kant's philosophy in a way that would greatly influence later periods.

Immanuel Kant argues that reason is foundational by fulfilling a key function leading to the Enlightenment (Çiğdem, 1997, p. 56). In his works, we see that Kant is very confident in reason, has a critical attitude, and tries to discover the types and limits of reason. According to Kant (1781/1998, p. 115), reason can acquire knowledge and arrive at universal truths through *a priori* reasoning, partially independent of experience. Such *a priori* knowledge, as a product of "pure reason," is transcendental, a kind of "transcendental illusion" in which meaning is immanent. (Kant, 1781/1998, pp. 385-86). Those absolutely dependent on experience are, according to Kant (1788/2002, p. 61), *a posteriori* knowledge, falling within the realm of "practical reason." Kant reflected on the universal character of *a priori* knowledge, and perhaps through these inquiries, he arrived at the founding principle of reason in the Enlightenment.

Kant saw *a priori* transcendental knowledge as a guarantee of "the power of autonomous judgment" (quoted in Çiğdem, 1997, p. 56). This is why he put so much weight on it in his Enlightenment approach: it let people use their reason without being guided by someone else or a group. This made him defend the Enlightenment even more strongly. If reason has universal, *a priori* constitutive ideas, it should even reach a legislative dimension. This fierce defense of reason became the slogan "Sapere Aude!" (Be Courageous!) in his 1784 essay *An Answer to the Question: What is Enlightenment?* In this phrase, which has become synonymous with the defense of the Enlightenment, Kant (1784/1992, p. 1) urged the people of the Enlightenment to be courageous in using their own reason and to develop a critical attitude towards dogmatic thinking and authoritarian approaches. The idea of reason that Descartes sketched out is transformed by Kant into a very positive reference to individual reason. With the Enlightenment, the implicit faith in reason and science, the mechanistic conception of the universe, the progressive understanding of history, and the idea of optimism were reinforced in Western civilization, and the developments that took place in the following centuries were shaped within this framework. This idea, this way of seeing the world and life, reached its apogee in the 18th century with Immanuel Kant. The Enlightenment, which developed within this context, impacted the social, cultural, political, and economic spheres.

The Renaissance and the Enlightenment caused a great change in Europe. The development and spread of the Renaissance continued until the 18th century. The radical changes of the 18th century would not have been possible without this rupture. The most significant development of the 18th century was undoubtedly the French Revolution. This revolution carried the break-off that had begun with the Renaissance to further dimensions and considerably expanded the impact and scope of Enlightenment thought. If modern thought is the sum of all these changes, the second biggest factor affecting these consequences is undoubtedly the French Revolution.

3. The French Revolution

The French Revolution, which began with the establishment of the National Assembly (États Généraux de 1789) in France in 1789 and ended with the creation of the French Consul (Le Consulat) in November 1799, is one of the most important developments that shaped modernity (Livesey, 2001; Fehér, 1990). The Revolution resulted in the overthrow of the

monarchy based on the feudal order, which had been effective in France for centuries and determined all social organizations, and the establishment of the republic.

One of the most important results of this radical change was undoubtedly that it enabled the first major steps to ensure that the elements that constitute the essence of modernity, namely principles such as equality, freedom, and justice, were established in society.

The French Revolution also meant that the human-centered thinking that had begun with the Renaissance after a long period of darkness in Europe (the Middle Ages) reached a more advanced stage. Although politically seen as a triumph of the bourgeoisie, which is how Marx reads it, the French Revolution constitutes the starting point of the important problems that will emerge in modern society and the analyses of these problems.

Leaving aside the social (population growth and the massive migration from the countryside to the cities, especially to Paris), political (the effects of the Anglo-French War of 1778–1783), and economic causes (especially the devastating economic consequences of the Anglo-French War of 1778–1783) of the French Revolution, it can be seen how important the intellectual causes are. This is because these latter reasons shaped the spirit of the Revolution and determined a significant part of the debates in the following period. Some names, such as Descartes, Montesquieu, Voltaire, Rousseau, and Diderot, are particularly prominent here. In addition to these grand names, "La Mettrie," whose full name was Julien Offray de La Mettrie, was another important writer who reflected both Enlightenment thought and the factual and materialistic understanding of the period and shaped the spirit of the age. Prior to the creation of a new era, these authors set out the problems that would arise in the new age and reflected on and evaluated these problems.

René Descartes (1637/2020, p. 32) contributed to the development of critical thinking with his views on the importance of reason by saying "I think, therefore I am" and on the ideas of previous thinkers, especially on creation.⁵ Descartes' rationalist philosophy argued that people can reach thought and knowledge through reason. This idea is parallel to some of the ideas developed and underlined during the Enlightenment period. Enlightenment thinkers also argued that people should fight against unjust governments through reason and rationality. In this context, it can be said that Descartes greatly influenced the intellectual foundations of the revolution and the people who wanted to revolt against despotic monarchies.

In 1748, Montesquieu (1748/2017) wrote a work that would form the basis of the principle of "separation of powers" in state administration: *On the Spirit of the Law*. Montesquieu (1748/2017, p. 57) explained the drawbacks of concentrating all powers on the same person in this work and stated that the name of such a regime would be "despotism" and that power should be distributed to the legislative, executive, and judicial-legal spheres. The principle of separation of powers is considered one of the fundamental principles of modern democratic states and is important to protect the government from despotism or arbitrariness. Montesquieu (1748/2017, p. 68) emphasizes that this distribution of powers within the state will contribute to establishing a democratic order. According to him, "democracy," which is a regime of virtue, should be based on the balanced integrity of the separation of powers, not on the absolute sovereignty of a single mind that holds all powers (at this point, he strongly criticized the rationalist understandings of the period).

Another important point that Montesquieu emphasized in this work is the principle of the rule of law. He argued that laws should be applied equally and fairly for everyone. According

⁵ These criticisms become more pronounced in his work, *The Passions of the Soul*, which can be considered an early modern work as it focuses on the fallibility of emotions and passions. See Descartes (1649/2022).

to him, the principle of the rule of law is important to limit the arbitrary power of the government and to protect the rights of individuals.

The other significant aspect of Montesquieu's work, *On the Spirit of the Laws*, was that he analyzed different forms of government. In this work, he mentions three basic forms of government, such as monarchy, aristocracy, and republic. He defines monarchy as "unlimited government." In this type of government, the powers of the monarch are usually limited and controlled by law. Aristocracy is a form of government in which the government is in the hands of a few elite or noble people. Therefore, he defines aristocracy as a "class government." In aristocracies, the government usually belongs to the richest and most powerful families in society. A republic, on the other hand, according to Montesquieu, is a form of government in which the people have a say in the government, a "people's government." In republics, representatives of the people or elected rulers manage the affairs of the state. Therefore, Montesquieu thinks that a republic is more favorable to human freedom and participation and lists many advantages of this form of government. However, he also draws attention to the fact that republics can dangerously turn into majority despotism.

On the Spirit of the Laws was published in the pre-revolutionary period and had a broad impact. One of the main goals of the French Revolution was to fight against unjust governments and the absolute power of the monarchy. Montesquieu's observational and factual thoughts greatly impacted revolutionary leaders and intellectuals and contributed to the basic ideas of the revolution. His principle of separation of powers became an important reference point for revolutionary leaders to limit the government, balance powers, and ensure the rule of law. It can be said that Montesquieu's ideas shaped and supported the revolutionary atmosphere of the period due to his ideas on reshaping the government within the framework of democratic principles and ensuring freedom and justice. All his works "reflect all the characteristics of the age of Enlightenment: it gives place to observation and experiment alongside reason, to understanding human beings alongside the knowledge of nature."

Voltaire is another name that shaped the intellectual foundations of the French Revolution. He is one of the thinkers who put forward the concepts that form the basis of modern democracies, such as the protection of freedoms, freedom of expression, and human rights, in the strongest way. It can be said that Voltaire's ideas, which shaped and gave a new dimension to the French Revolution and Enlightenment thought, focused on the following points in particular: equality and freedom, tolerance, opposition to religious dogma, emphasis on science and reason, and criticism of despotism.

Voltaire first developed these ideas in the introduction to Montesquieu's most important work, *The Spirit of Law*. In this introduction, Voltaire explains topics such as law, liberty, and government structure, which he would explore in depth in his later works. It would not be an overinterpretation to say that Montesquieu refined and strengthened the ideas that Voltaire developed in this introduction (Cabeen, 1939, p. 439). *Candide: or, All for the Best* (Voltaire, 1759/2006), written as a novella in which he gave a more systematic form to the ideas developed in the introduction, was published in 1759. This humorous novel explores issues of human rights, freedom, and equality through the harsh realities young Candide encounters as he travels the world. Thus, "Candide" is a work in which he sowed the first seeds of the "freedom of thought" that he would emphasize more towards the end of his life. Voltaire's "Treatise on Toleration" (2017), written in 1763, develops the ideas on tolerance, freedom of religion, and freedom of thought that he had set out in his previous work, *Candid*, but this time in a more critical way. Tolerance and the right to a fair trial are particularly emphasized in his legal battle against the unlawful murder of a Protestant, Jean Calas, and his trial. Both issues insisted on

the principles on which the Enlightenment was based in a struggle against the dogmatic order of the Church.⁶ In Chapter Seven, Voltaire questions the sources of intolerance in other civilizations, particularly ancient Greek, and explains how far intolerance can go in Socrates' case. However, he notes that no civilization in the ancient world was able to prevent freedom of thought (Voltaire, 1763/2017, p. 88). In the *Philosophical Dictionary*, published in 1764, Voltaire (1764/1984) formulated concepts such as "freedom," "equality," and "law," which he had discussed from a libertarian perspective in his *Treatise on Toleration*, and explained these concepts together with other concepts that were important to him. Voltaire's character is reflected in the work's critical perspective and approach to concepts.

Voltaire strongly opposed unjust governments, despotism, and religious privileges. His criticisms greatly impacted the French intellectuals and the public, who rebelled against these governments and adopted revolutionary ideas.

Voltaire, with his libertarian and secularist ideas, also argued that religion should be limited and church power should be reduced. It can be said that these ideas emerged as a reaction against the Catholic Church and the political influence of religion during the French Revolution. Enlightenment thought and public discontent influenced the movements of revolutionary leaders and shaped the revolutionary atmosphere. In this context, Voltaire's thoughts and criticisms can be considered one of the elements that inspired the French Revolution's basic ideas and the people's revolt.

Jean-Jacques Rousseau was one of the most important thinkers whose ideas shaped the French Revolution. While Rousseau was among the thinkers of the Enlightenment period, his ideas and works profoundly influenced the thought currents of his time and, as Damrosch (2007, p. XIV) emphasizes, of the following two centuries (Lauritsen & Thorup, 2011, p. 100; Garrard, 2012, p. 37).

One of Rousseau's most important works is *The Social Contract*. This work, which begins with "Man, born free, is everywhere in chains" (Rousseau, 1762/2013, p. 4), goes beyond the era in which it was written and became one of the most severe criticisms of despotic governments in the individual plan. In this work, Rousseau deals with human nature and the formation of society by coming together. According to him, people are born free and equal, but they lose their freedom with the development of society (Rousseau, 1762/2013, p. 4). He argues that a social contract between people should be made to overcome such an unjust and unequal system (Rousseau, 1762/2013, p. 12). Such a contract is an agreement to develop and protect society's order and common interests, which brings freedom to individuals. In this work, Rousseau (1762/2013, p. 26) also deals with the concept of "general will." According to him, the general will be an authority and decision-making process that represents the common interests of all individuals above individual interests. According to Rousseau, people can regain their freedom and ensure social justice by accepting the general will through the social contract.

The "Social Contract" had a significant impact before and after the French Revolution. Revolutionary thinkers, influenced by Rousseau's ideas, began to express their demands for equality, justice, and freedom in society more clearly and distinctly. It should also be emphasized

⁶ One must say that this attitude, formed against the oppressive Christian Church order of his time, led Voltaire to a very prejudiced and critical view of other Abrahamic religions, including Islam. This approach permeates almost all of his important works, from his 1756 work *An Essay on Universal History, Manners and Spirit of Nations* (1756/2018) to his relatively late work *Philosophical Dictionary* (1764/1984), first published in 1764, in which he compares Christianity and Judaism in terms of tolerance.

that this work shaped the historical development of concepts such as democracy, popular sovereignty, and social justice and had a significant impact on contemporary political theory.

Although Rousseau's ideas deeply influenced the process of the French Revolution, the people, and the intellectuals, he was still a thinker, a "marginal" (Baczko, 1978, p. 33), who could look at his own age and society from a certain distance, just like a "foreigner." He wrote *The Reveries of the Solitary Walker* (Rousseau, 1782/2011) as early as 1776, when capitalist modernity was not yet in question, when the loneliness of man had not yet become inevitable in an alienated social system, and when works such as Baudelaire's *The Painter of Modern Life* and *Paris Spleen* had not yet been written.⁷ He also expressed his own marginality and strict loneliness here: "I seem to have fallen to earth from an alien planet" (Rousseau, 1782/2011, p. 10). This sincerely written work, in which he retreated into seclusion, reviewed what he had written in his Confessions, and "examined himself" (Rousseau, 1782/2011, p. 11), was his last work. Eleven years after his death, the French Revolution broke out.

Rousseau proposes a social contract in which people can regain their liberty in an ideal society. Rousseau's ideas inspired the intellectual foundations of the French Revolution and its demands for social change. Rousseau's concepts of natural human nature and justice became part of revolutionary ideas. Revolutionary leaders, influenced by Rousseau's ideas, aimed to eliminate societal inequalities and injustices.

Another important figure who had an intellectual influence on the French Revolution and Enlightenment thought was Denis Diderot, who was also a close friend of Rousseau (Encyclopaedia Britannica, 2023). He was the editor of the Encyclopédie. Diderot worked on preparing the Encyclopédie to disseminate knowledge, promote scientific thought, and support social change. This work ensured the spread of knowledge during the Enlightenment period and was considered an intellectual revolution. It supported concepts such as freedom, equality, scientific reason, rationality, secularism, and human rights. Diderot took a critical approach to religion and the church (he stated that the church was industrialized under the control of the rich⁸) and opposed religious dogmas. In all his approaches, as Lefebvre underlines, Diderot was critical of religion and the Church (he stated that the Church was industrialized under the control of the rich) and opposed religious dogmas. In all his approaches, as Lefebvre underlines, he adopted a determinist perspective that also shaped modern Enlightenment thought (Lefebvre, 2005, p. 68). His strictly deterministic approach would climax in late 19th-century positivism when Enlightenment thought was transformed into an ideological attitude. He was not only an encyclopedia writer but also a literary author, a "rebellious" thinker who bore the traces of his age on himself. This personality and his works profoundly influenced many writers, artists, and thinkers, from Balzac to Goethe, Zola, and Schopenhauer (Furbank, 1992, p. 446). His close friend Rousseau would write about him in his "Confessions" as follows: "A few centuries later, Diderot will be held in the same esteem as Plato and Aristotle" (Rousseau, 1782/2002, p. 462).

Another writer who shaped Enlightenment thought and the spirit of the French Revolution was Julien Offray de La Mettrie. Reflecting the characteristics of the 18th century, a significant part of La Mettrie's thoughts were among the ideals of the Enlightenment. These ideas ranged

⁷ In the 1859–60s, in the very years of the rise and reshaping of modernity with capitalism, Charles Baudelaire, the founding figure of cultural modernism, formulated the experience that Rousseau had once expressed without naming it. The experiences of Geneva, Paris, and the late "marginal" empire, which Rousseau had written about in the 1770s, echoed in the streets of Paris in the 1860s. Baudelaire, under the influence of Edgar Allan Poe, explained this radical change in terms of "Flaneur," "Dandy," and "Spleen of Paris" with a sense of both fascination and hatred. See: Baudelaire (1857/1998, 1847/1869/2008, 1863/2010).

⁸ In his novel *The Nun*, he describes in detail how the Catholic Church had become corrupt. See Diderot (1796/2019). For Diderot's criticisms of the Catholic Church, see Curran (2019, especially, p. 319, pp. 395–397).

from determinism and freedom to empiricism and empirical knowledge to moral responsibility and theology. La Mettrie (1722) expressed these ideas in his work *Machine Man*, first published in 1747. He influenced the thought of the Enlightenment and contributed, in particular, to the intellectual changes that prepared the ground for the French Revolution. La Mettrie (1747/2022, pp. 30–32) argued that human nature was subject to scientific and mathematical laws. Such materialistic and deterministic ideas gained wider acceptance during the Enlightenment. In his seminal work, La Mettrie (1747/2022, pp. 163, 192), he emphasizes the importance of science and rationality, one of the main pillars of Enlightenment thought. An emphasis on the application of reason and the scientific method guided efforts to find rational solutions to social and political issues during this time. Although La Mettrie's (1747/2022, p. 38) deterministic thoughts explain human behavior in terms of cause and effect, it is important that he emphasizes the freedom to express these thoughts. This illustrates how freedom of thought occupied an important niche among the ideals of the Enlightenment. La Mettrie (1747/2022, pp. 60, 66, 70, 86) is also critical of traditional moral values and religious authority. This led to the questioning and criticism of religion in Enlightenment thought. In La Mettrie's work, we see that he does not stop at this criticism. His critique extends to the ideals of social equality and justice. According to La Mettrie (1747/2022, p. 28), human nature is mechanical, and this phenomenon also affects social equality and justice ideals. La Mettrie's ideas influenced the French Enlightenment of the 18th century and contributed to the intellectual reflections that prepared the ground for the French Revolution.

It is true to say that the Revolution, whose intellectual foundations these authors laid, shaped modernity, particularly in areas such as democratic values, human rights, secularism, nationalism, and social transformation (Lefebvre, 2005, p. 62).

The French Revolution popularized principles and ideals such as equality, freedom, justice, and popular sovereignty, which formed the basis of democratic values and made great contributions to the development of modern democracies. First of all, the Revolution was realized with the people's demand for equality between social classes. During the Revolution, the privileges of the nobility were abolished, feudal structures were destroyed, and progress was made towards the ideal of a society where all citizens had equal rights before the law (Lefebvre, 2005, p. 49).

During the revolution, the 17-article "Declaration of the Rights of Man and of the Citizen," proclaimed on August 26, 1789, emphasized equality, freedom, and justice principles. In this basic text, which is understood to have been written against authoritarian and oppressive understandings, the right of people to determine their own destiny and to live freely was underlined (especially Articles 6 and 7). In this respect, the Declaration can be said to be a source of inspiration for the fundamental freedoms and human rights defended in modern democracies.

The bourgeoisie, who gained power during the revolutionary period, especially from the 18th century onwards, demanded the abolition of privileges from aristocrats and nobles and greater equality between social classes (Lefebvre, 2005, p. 44). The limitation of economic privileges was among the demands of the bourgeoisie. The changing order of social and class dynamics also revealed their own truths. The king could no longer ignore their demands because the bourgeoisie had become the most powerful class.⁹ In 1789, Louis XVI demanded

⁹ According to Karl Marx (1969), who had a decisive influence on 19th and 20th century thought and was one of the pinnacles of modern thought, the French Revolution was in fact nothing but the victory of the bourgeoisie. This class, which remained in feudal society for a long time, had to wait for more than three centuries in order to become an antithesis and establish a new synthesis of society, which, according to him, was the most advanced synthesis stage in human history. For Marx's views on the French Revolution and its consequences, see Marx (1969).

a tax on the nobility, a measure not implemented in France since the 1600s (Lefebvre, 2005, p. 44).

In the Declaration of the Rights of Man and Citizen, the principle that justice should be accessible to all and the rule of law was also adopted. In the following periods, European democracies developed on this foundation, the foundation of justice.

Another influence of the Revolution was that it gave birth to the concept of the people having a say in the administration. With the establishment of the republic instead of the monarchy, it became possible for society to influence political decisions and have a say in the administration. Public participation and the spread of political awareness gained great importance during the French Revolution. People started influencing political decisions through street demonstrations, rallies, and written propaganda. The French National Assembly, established during the Revolution, aimed to end the monarchy and feudal order. The Assembly consisted of representatives elected by the people and aimed to reflect the will of the people. The Assembly was an important step in ensuring the people had a say in the government. During the French Revolution, the separation of legislative, executive, and judicial powers and the system of checks and balances became an important principle. In this way, the legislative body, which reflected the people's will, had the opportunity to have a say in the administration. Elections were organized during the Revolution, and the people were allowed to determine their representatives. Through elections, it was aimed at encouraging the people to take an active part and have a say in the administration.

During the Revolutionary period, the old order in which the Church and the state were closely linked was replaced by a secular understanding of the state in which the influence of religion on political authority was reduced. The French Revolution abolished the political and economic privileges of the Church. The Church's land ownership and tax privileges were abolished, church property was nationalized, and the Church's political power was reduced. Thus, the social and political influence of the Church was limited, and the foundations of a secular state were laid. The French Revolution took important steps toward freeing education from the control of religious authorities and placing it under the control of the state. A secular education system was established, the privileges of religious institutions in education were abolished, and the state's role in directing education was adopted. This is an example of the application of the principle of secularism in the field of education. The French Revolution aimed to prevent the interference of religion in state affairs and to ensure that the state was in a neutral position. With the reduction of the Church's political influence, the principle of separation of state and religious affairs was adopted. This is a fundamental principle of secular-state understanding. The French Revolution emphasized the freedom of religion and belief for individuals. During the Revolution, it was recognized that everyone had the right to choose, change, and express their religious beliefs freely. This aimed to guarantee the freedom of religion and individuals' beliefs as part of the principle of secularism. The French Revolution has been an important advocate of secularism, with steps such as breaking the Church's political power, the secular education system, and the separation of religion and state. This principle has contributed to developing the modern secular state and guaranteeing freedom of religion and belief.

The French Revolution represents one of the most important social transformations in history. The Revolution profoundly impacted the social, political, economic, and cultural spheres. The French Revolution brought the end of feudalism and radically shook the feudal order. During the Revolution, the privileges of the nobility were abolished, land ownership was

reorganized, and a centralized state structure was established. This led to a major change in the stratification of society and increased social mobility. The French Revolution emphasized the ideals of equality and justice. During the revolution, the people united around the demands for equality, freedom, and justice. Slavery, class privileges, and other forms of social inequality were fought against. These ideals became the fundamental values of modern society. The French Revolution contributed to the development of civic consciousness. During the Revolution, individuals were encouraged to play an active role in political decisions and state administration. Citizenship rights and responsibilities were emphasized, and citizenship consciousness was strengthened. This is a concept that underpins modern democratic societies. The French Revolution contributed to the expansion of the public sphere and increased democratic participation. During the Revolution, the opportunities for the public to participate in political debates and decisions increased. A public sphere was created where social issues were discussed, and ideas were freely expressed. This led to the strengthening of democratic participation and political consciousness. The French Revolution provides an important example of social transformation. It formed one of the cornerstones of modern society with its effects, such as the destruction of the feudal order, ideals of equality and justice, civic consciousness, and the expansion of the public sphere.

While modernity in Europe gradually gained prominence with these developments, a development that started in England at the end of the 18th century put it on very different ground: The Industrial Revolution. This revolution has been the main shaping force of many of the developments we call "modernity" today and has increased socio-cultural and political fluidity to a degree incomparable to any previous period.

4. Conclusion

Beginning in the 14th century, the Renaissance profoundly challenged the authority of the Church, which had been in place for more than a thousand years, and placed the human being at the centre in almost every field, especially in art. It developed a world view based on this perspective. At the heart of this world view was the comprehensive view of the human being, which took nature under its domination. It is possible to say that this discovery of the linear view of the Renaissance spread over the centuries and formed one of the main codes of the aesthetic philosophy of modernity. Without this rapture that began with the Renaissance, modernity would perhaps have been historically impossible.

The Enlightenment was the second major development in Europe that took the great change in Western civilization that began with the Renaissance to a new level. With the Enlightenment, rational approaches to human beings, the world, and the universe took on a new, more ideological form. Concepts such as "preference for the rational," "rationalization," "equality," "freedom," "individualism," and "scientific" became dominant in all fields. It could be seen that man, who had opened up to the universe with the Renaissance, was at this stage almost imprisoned in certain forms and that human beings were placed under burdens that they could not overcome. Since the world and the universe were now knowable in every aspect, science and the rationality that gave it its soul had to lay the foundations of a new civilization. With the Enlightenment, humans took much more systematic steps to eliminate all kinds of metaphysical and political dependencies. The human being can now analyze, explain, and understand the nature and society surrounding him. The light that the Renaissance shed also determined the direction of the Enlightenment. Human-centred thinking moved from

philosophy to science, becoming the soul of all discoveries. This approach led to the development of a dominant methodological approach in the 19th century called positivism. With positivism, the ideals of the Enlightenment turned in on themselves and became self-destructive (the criticism that this overly anthropocentric understanding is one of the most decisive causes of the crisis of modernism is one of the most frequently voiced points in the criticism of modernism). For the Renaissance and Enlightenment to develop further and dominate the economic and political life of the West, several historical developments had to occur. What was lacking at his point were the radical political changes that would undoubtedly lead to profound upheavals. These changes had to bring into the political sphere the great ruptures in the human condition brought about by the Renaissance and the Enlightenment, and this period coincides with the late 1700s, some two hundred and fifty years after the Renaissance.

The French Revolution, and the views of the writers and thinkers who gave the spirit to that period, fulfilled this political necessity. The last great development for the formation of the essence of modernity, in which a human being was to become the master of nature, could now be realized. Emphasis on science, scientific progress, and rationality bore fruit in England. The Industrial Revolution had the same profound effect on the political sphere as the French Revolution had on the political sphere. For two hundred and fifty years, it exploded production within the framework demanded by the changing world, and with the emergence of industrial capitalism, it spread that production on a global scale, transforming modernity from a European adventure into a global one. Modernity became a world phenomenon, a world "problem," with the Industrial Revolution. Admittedly, what we mean by "problem" here is not the transformation of the world by more effective means, but the transformation of the world in opposition to human beings and the enslavement of human beings at the end of this process. This is where the postmodern debates begin: The assertion that modernity eliminates human beings while simultaneously fulfilling the ideals it promises, leaving nature under the threat of total extinction, and all this within the framework of great narratives and utopias. Although this anti-modernist perspective, initiated by Lyotard (1979/1984), has its correct aspects, it is far from understanding the problem, that is, the problem of modernity itself, in fact.

An in-depth understanding of the phenomena that give rise to the problem of modernity is necessary. In this respect, going beyond the modern-anti-modern or modern-postmodern debates that we have today, the main purpose of this study is to try to reveal the facts that give rise to these discussions. At this point, it is possible to say that the majority of discussions within the context of modernity are characterized by five historical breakthroughs that complement one another: The Renaissance and Enlightenment, the French Revolution, the Industrial Revolution, and industrial capitalism. We have excluded the last two phenomena as complementary historical moments because of the limitations of this study. Studies of modernity tend to focus on its links with capitalism. In these studies, capitalism is presented as the most important factor in structuring modernity. However, including the adventure of capitalism after the nineteenth century, it is, in fact, the first three moments of rupture discussed above that have shaped the spirit of modernity.

ACKNOWLEDGEMENT

—

FUNDING

No financial support was received from any person or institution for the study.

ETHICS

The authors declare that this article complies with ethical standards and rules.

AUTHOR CONTRIBUTION

Zeynep Çolak | Concept/idea; Literature review; Design; Drafting; Data collection/analysis; Interpretation of data/findings; Supervising; Final approval and accountability. Contribution rate: 90%

Hanife Yasemin Mumcu | Interpretation of data/findings; Supervising; Critical review; Final approval and accountability. Contribution rate: 10%

CONFLICT OF INTEREST

The authors declare no conflict of interest.

References

- Baczko, B. (1978). Rousseau and social marginality. *Daedalus*, 107(3), 27-40.
- Baudelaire, C. (1998) *The Flowers of evil* [Les Fleurs du mal] (J. McGowan, Trans.). Oxford University Press (Original work published 1857).
- Baudelaire, C. (2008). *Paris Spleen and La Fanfarlo* [Le Spleen de Paris, La Fanfarlo] (R. M. MacKenzie, Trans.). Hackett Publishing Comp. Inc (Original works published 1869, 1847).
- Baudelaire, C. (2010). *The painter of modern life*. [Le Peintre de la vie moderne] (P.E. Charvet, Trans.). Penguin Books (Original work published 1863).
- Britannica. (2023, January 21). Denis Diderot: Biography, philosophy, works, beliefs, enlightenment and facts. <https://www.britannica.com/biography/DenisDiderot>
- Britannica. (2023, November 10). Odyssey. <https://www.britannica.com/topic/Odyssey-epicby-Homer>
- Burke, P. (1998). *The European Renaissance: Centers and peripheries*. Wiley.
- Cabeen, D. C. (1939). The *Esprit* of the *Esprit des Lois*. *PMLA*, 54(2), 439-453. <https://doi.org/10.2307/458567>
- Calvino, I. (2014). *Klasikleri niçin okumalı?* (4. baskı). [Perché leggere i classici?] (K. Atakay, Trans.). Yapı Kredi Yayınları (Original work published 1991).
- Corbin, A., Courtine, J.-J. and Vigarello, G. (2017). *Bedenin tarihi 1: Rönesans'tan aydınlanmaya* [Histoire du Corps] (S. Özen, Trans.). Yapı Kredi Yayınları (Original work published 2006).
- Crary, J. (1992). *Techniques of the observer: On vision and modernity in the nineteenth century*. MIT Press.
- Curran, A. (2019). *Diderot and the art of thinking freely*. Other Press.
- Çiğdem, A. (1997) *Bir imkan olarak modernite: Weber ve Habermas*. İletişim Yayınları.
- Damrosch, L. (2007). *Jean-Jacques Rousseau: Restless Genius*. HarperCollins Publisher.
- Descartes, R. (2020). *Metot üzerine konuşma* [Discours de la méthode] (A. Altınörs, Trans.). Bilge Kültür Sanat (Original work published 1637).
- Descartes, R. (2022). *Ruhun ihtirasları* [Les Passions de l'âme] (Ç. Kerimoğlu, Trans.). Gufo Yayınları (Original work published 1649).
- Diderot, D. (2019). *Rahibe* [La Religieuse] (A. Cemgil, Trans.). İş Bankası Kültür Yayınları (Original work published 1796).
- Eagleton, T. (1978). *Criticism and ideology: A study in Marxist literary theory*. Verso.
- Faure, P. (1992). *Rönesans* [La Renaissance] (H. Boysan, Trans.). İletişim Yayınlar (Original work published 1949).
- Fehér, F. (1990). *The French Revolution and the birth of modernity*. University of California Press.
- Foucault, M. (1991). *Discipline and punish: The birth of the prison* [Surveiller et punir: Naissance de la prison] (E.M. Sheridan, Trans.). Vintage Books (Original work published 1975).
- Foucault, M. (2004). *The Birth of the clinic* [Naissance de la clinique: une archéologie du regard médical] (E.M. Sheridan, Trans.) Routledge (Original work published 1963).
- Foster, H. (2003). *Design and crime (and other diatribes)*. Verso.
- Furbank, P. N. (1992). *Diderot: A critical biography*. Knopf.

- Garrard, G. (2012). *Rousseau's counter-enlightenment: A republican critique of the philosophes*. State University of New York Press.
- Gombrich, E. H. (1951). *The Story of art* (4th Edition). Phaidon Press.
- Homeros (2019). *Odysseia* [Odysseia] (A. Kadir, Trans.). İş Bankası Kültür Yayınları (Original work written c. 8th Century B.C).
- Horkheimer, M. & Adorno, T. W. (1995). *Aydınlanmanın diyalektiği: Felsefi fragmanlar I*. [Dialektik der Aufklärung] (O. Özügül, Trans.). Kabalcı Yayınevi (Original work published 1947).
- Kant, I. (1992). *An answer to the question: What is enlightenment?* [Beantwortung der Frage: Was ist Aufklärung?] (T. Humprey, Trans.). Hackett Publishing (Original work published 1784).
- Kant, I. (1998). *Critique of pure reason* [Kritik der reinen Vernunft] (P. Guyer and A. W. Wood, Trans.). Cambridge University Press (Original work published 1781).
- Kant, I. (2002). *Critique of practical reason* [Kritik der praktischen Vernunft] (W. S. Pluhar, Trans.). Hackett Publishing Comp., Inc. (Original work published 1788).
- Kumar, K. (2005). *From post-industrial to post-modern society: New theories of the contemporary world*. Backwell Publishing.
- La Mettrie, J.O.D. (2022). *Makine insan* [L'homme Machine] (A. Avcan ve E. Erkan, Trans). Fol (Original work published 1747).
- Lauritsen, H. R., & Thorup, M. (2011). *Rousseau and Revolution*. Bloomsbury Publishing.
- Lefebvre, G. (2005). *The French Revolution: From its origins to 1793*. Routledge.
- Livesey, J. (2001). *Making democracy in the French Revolution*. Harvard University Press.
- Lytard, J. F. (1984). *The postmodern condition: A report on knowledge* [La condition postmoderne: rapport sur le savoir] (J. Bennington and B. Massumi) University of Minnesota Press (Original work published 1979).
- Löwy, M. (2018). *Demir Kafes: Max Weber ve Weberci Marksizm* [La Cage d'acier: Max Weber et le marxisme weberien] (N. Çetinkaya, Trans.). Ayrıntı Yayınları (Original work published 2013).
- Marx, K. (1969). *The class struggle in France, 1848-50*. Moscow: Progress Publishers.
- McLuhan, M. (1964). *Understanding media: The extension of man*. McGraw Hill.
- Montesquieu, C. L. de S. (2017). *Kanunların ruhu üzerine* [De l'esprit des loix] (B. Günen, Trans.). İş Bankası Kültür Yayınları (Original work published 1748).
- Ong, W. J. (1967). *The presence of the word: Some prolegomena for cultural and religious history*. Yale University Press.
- Rousseau, J. J. (2002). *İtirafnar* [Les confessions] (K. Somer, Trans.). Doruk Yayınları (Original work published 1782).
- Rousseau, J. J. (2011). *Yalnız gezerin hayalleri* [Les rêveries du promeneur solitaire] (H. F. Nemli, Trans.). Pinhan (Original work published 1782).
- Rousseau, J. J. (2013). *Toplum sözleşmesi* [Du contrat social] (V. Günyol, Trans.). İş Bankası Kültür Yayınları (Original work published 1762).
- Voltaire, F. M. A. (1984). *Philosophical dictionary* [Dictionnaire philosophique] (T. Besterman, Trans.). Penguin Classics (Original work publishes 1764).
- Voltaire, F. M. A. (2006). *Candide and other stories* [Candide, ou l'Optimisme] (R. Pearson, Trans.). Oxford University Press (Original work published 1759).
- Voltaire, F. M. A. (2017). *Treatise on toleration* [Traité sur la tolérance] (D.M. Clarke, Trans.). Penguin Classics (Original work published 1763).
- Voltaire, F. M. A. (2018). *An essay on universal history, manners and spirit of nations* [Essai sur les mœurs et l'esprit des nations] (Mr. Nugent). Gale (Original work published 1756).
- Williams, R. (1977). *Marxism and literature*. Oxford University Press.

This page intentionally left blank

RESEARCH ARTICLE / Araştırma Makalesi

<https://doi.org/10.37093/ijsi.1292949>

Türkiye’de 1990-2021 Döneminde Kadının İşgücüne Katılımı İle Kentleşme İlişkisi: Nedensellik Analizi

Rüya Ataklı Yavuz*

Öz

Bu çalışmanın temel amacı, Türkiye’de 1990-2021 yılları arası dönemde kadının işgücüne katılımı ile kentleşme olgusu arasındaki nedensellik ilişkinin zaman serisi yöntemi ile ampirik olarak sınanmasıdır. Modelde, kadının işgücüne katılımı, kentleşme ve doğurganlık değişkenleri yer almıştır. Çalışma kapsamında Dünya Bankası veri tabanından elde edilen veriler kullanılarak öncelikle serilerin durağanlıkları sınanmıştır. Durağan olmayan seriler durağan hale getirildikten sonra, Granger nedensellik testi yardımıyla değişkenler arası nedensellik ilişkisi belirlenmeye çalışılmıştır. Çalışmadan elde edilen ampirik bulgulara göre, kentleşmenin kadının işgücüne katılımının ve doğurganlık oranının Granger nedeni olduğu, dolayısıyla kentleşme değişkeninin geçmiş değerlerinin hem kadının işgücüne katılımının hem de doğurganlık oranının cari değeri üzerinde anlamlı etkili olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: kadının işgücüne katılımı, kentleşme, Granger nedensellik

JEL Kodları: J16, J21, 018

Cite this article: Ataklı Yavuz, R. (2023). Türkiye’de 1990-2021 döneminde kadının işgücüne katılımı ile kentleşme ilişkisi: Nedensellik analizi. *International Journal of Social Inquiry*, 16(2), 541–560. <https://doi.org/10.37093/ijsi.1292949>

* Dr. Öğr. Üyesi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, Çanakkale, Türkiye. E-posta: ruyaatakli@comu.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3147-333X>

Article Information

Received 05 May 2023; Revised 12 August 2023; Accepted 22 November 2023; Available online 30 December 2023

The Relationship of Women's Labor Participation and Urbanization in the 1990–2021 Period in Türkiye: Granger Causes Analysis

Abstract

The main purpose of this study is to empirically test the causality relationship between women's labor force participation and the urbanization phenomenon in Türkiye between the years 1990–2021 using the time series method. The model included female labor force participation, urbanization, and fertility variables. Within the scope of the study, firstly, the stationarity of the series was tested using the data obtained from the World Bank database. After the non-stationary series were made stationary, a Granger causality test was used to determine the causality relationship between variables. According to the empirical findings obtained from the study, it was concluded that urbanization is the Granger cause of women's labor force participation and fertility rate; therefore, the historical values of the urbanization variable have a significant effect on both female labor force participation and the current value of the fertility rate.

Keywords: female labor force participation, Urbanization, Granger causality

JEL Codes: J16, J21, 018

1. Giriş

İşgücüne katılım oranı, aktif nüfus ve kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfusun birbirine oranlanması ile hesaplanmaktadır. Bir ülkenin işgücüne katılım oranının yüksek gerçekleşmesi, çalışma çağındaki bireylerin işgücü piyasasına dâhil olma konusunda istekli olduğunu yansıtmaktadır. Ayrıca işgücüne katılım oranının yüksekliği, o ülkede emek faktörünün kullanımında etkinliğin de bir göstergesi olarak düşünülebilir (Yamak vd., 2012). Dünya ekonomisi göz önünde bulundurulduğunda, tüm ülkelerde kadın işgücüne katılımının erkek işgücüne katılımından nispi olarak düşük olduğu göze çarpmaktadır.

Özellikle gelişmiş ülkelerde, kadınların toplumsal cinsiyete dayanan rol ayrımı nedeniyle karşılaştıkları problemlerin çözümünde önemli ilerlemeler kaydedilmiş olmakla birlikte, gelişmekte olan ülkelerin çoğunda birçok alanda kadınlar erkeklerle eşit haklara ve olanaklara sahip olmamaktadır. Gelişmekte olan bir ülke konumundaki Türkiye'de kadınların işgücü piyasasına yeterince dâhil olamamalarının başlıca sebepleri incelendiğinde; eğitim seviyesinin düşük olması, cinsiyet rollerinin baskınlığı, çocuk ve yaşlı/hasta vs. bakım sorumlulukları / yükümlülükleri, kadınların çalışmasına yönelik toplumsal algı, işgücü piyasasının ihtiyaç duyduğu beceriler ve mesleki niteliklere sahip olmama ve finansal olanaklara erişimin sınırlı olması gibi sebepler ilk göze çarpanlar olmaktadır.

Türkiye'de kadın istihdamının durumu değerlendirildiğinde, erkeklere kıyasla kadınların işgücüne katılımı oldukça düşüktür (Öcal, 2021, s. 813). Bu bağlamda eksik istihdam üretim, yatırım, tasarruf, tüketim, milli gelir gibi makroekonomik göstergelerle birlikte değerlendirildiğinde, ekonomideki en ciddi problemlerden biri durumundadır (Hacıoğlu Deniz & Haykır Hobikoğlu, 2012, s. 126). Ayrıca kadınların büyük oranda ücretsiz aile işçisi olarak işgücü piyasasının içinde var oldukları görülmektedir. Kentsel emek piyasasında ücretsiz aile işçiliği oranı düşük iken, kırsal yerleşim alanlarında bu durum oldukça yaygındır. Dolayısıyla kadın işgücüne katılım oranı kentsel ve kırsal bölgelerde farklılaşmaktadır. Kentsel alanlarda çalışma koşulları nedeniyle, çalışanlardan istenen bilgi ve beceri birikimi tarım sektörü ile diğer sektörler arasında önemli farklılıklar göstermektedir. Kırsalda ücretsiz aile işçisi konumunda emek piyasasında önemli bir yer edinen kadınların, ücretli ve yevmiyeli işlerin yoğunlaştığı kentlerde emek piyasasına katılımı düşük kalmaktadır (Bozkaya, 2014). Özellikle kırdan kente göçün yoğun yaşandığı dönemlerde, kırdan kente göç eden kentsel işgücü piyasalarının ihtiyaç

duyduğu bilgi, beceri ve eğitimden yoksun kadınların kentsel alanlarda istihdamının önünde birçok engel olduğundan, kadının işgücüne katılım oranları düşük kalmaktadır. Fakat kentleşme hızlandıkça kentsel alanlarda artan nüfusla birlikte daha yaygın eğitim olanaklarının sağlanması, kreş ve bakım hizmetlerinin yaygınlaşması, toplumun değişen bilinç yapısı gibi etkenlerle gün geçtikçe kentsel alanlarda kadın istihdam oranları artış göstermektedir.

Türkiye’de hem kadınların işgücüne katılımını hem de kayıtlı kadın istihdamını artırma amacıyla çeşitli çalışmalar yürütülmektedir. Bu bağlamda yürütülen Ulusal İstihdam Stratejisiyle Türkiye’de kadının işgücüne katılım oranının 2023 yılına ulaşana kadar %41’e yükseltilmesi, ayrıca kayıt dışı olarak çalışma oranının da %30’a düşürülmesi hedeflenmektedir (Women-up, 2022).

Bu çalışmada, Türkiye’de 1990-2021 yılları arası dönemde kadının işgücüne katılımı ile kentleşme olgusu arasındaki nedensellik ilişkinin zaman serisi yöntemleri ile ampirik olarak sınanması amaçlanmaktadır. Bu bağlamda çalışmanın ilk bölüm olan giriş kısmının ardından ikinci bölümde Türkiye’de kadın işgücü ve kentleşme ile ilgili istatistiklere yer verilmiştir. Üçüncü bölümde ise literatür taramasına yer verilmiştir. Dördüncü bölümde materyal ve yöntem hakkında bilgi verilip beşinci bölümde veriler tanıtılmıştır. Son olarak altıncı bölümde ampirik bulgular ayrıntılı olarak verilmiş ve yedinci bölümde sonuç yer almıştır.

2. Kadının İşgücüne Katılımını Etkileyen Faktörler

Kadının işgücüne katılımını etkileyen faktörler, ülkeden ülkeye, bölgeden bölgeye, hatta toplumdan topluma farklılık gösterebilir. Kültürel, ekonomik ve demografik faktörler, bu konuda önemli değişkenlerdir ve çeşitli bölgelerde farklı etkilere sahip olabilir (Yılmaz & Zoğal, 2015, s. 13). Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde kadının işgücüne katılımını etkileyen birçok faktör bulunmaktadır (Dayıoğlu & Kırdar, 2010). Bu faktörler toplumsal, ekonomik, kültürel ve yasal düzeyde değişebilir. Bu faktörlerden bazıları şöyle sıralanabilir:

Kültürel Faktörler: Toplumun cinsiyet rollerine, normlara ve beklentilere dayalı olarak kadının işgücüne katılımı farklılık gösterebilir. Bazı kültürlerde kadınlar daha çok ev işleri ve aile bakımı ile ilişkilendirilirken, diğer kültürlerde işgücüne katılım daha yaygın olabilir. Türkiye’de geleneksel cinsiyet rolleri, kadının ev içi görevleri üstlenmesi beklentisini destekleyebilir. Toplumsal normlar ve kültürel faktörler, kadınların çalışma hayatına katılmasını kısıtlayabilir.

Ekonomik Faktörler: Bir ülkenin ekonomik durumu, kadınların işgücüne katılımını etkiler. Ekonomik büyüme ve iş olanaklarının artması, kadınların istihdam şansını artırabilir. Ancak ekonomik zorluklar ve işsizlik kadınları işgücünden uzaklaştırabilir.

Demografik Faktörler: Nüfus yapısı, doğurganlık oranları, yaş dağılımı ve evlilik yaşı gibi demografik faktörler kadının işgücüne katılımını etkiler. Örneğin, yüksek doğurganlık oranları genellikle kadınların işgücüne katılma oranını düşürebilir.

Eğitim Seviyesi: Kadınların eğitim düzeyi, işgücüne katılma konusunda büyük etkiye sahiptir. Yüksek eğitim seviyesine sahip kadınlar genellikle daha fazla istihdam fırsatına sahip olabilirler.

Aile ve Çocuk Bakımı Düzenlemeleri: Ülkelerin aile politikaları, kadınların işgücüne katılımını şekillendirebilir. İyi organize edilmiş çocuk bakımı hizmetleri, kadınların işgücüne dönüşünü destekleyebilir.

Hukuki ve Yasal Düzenlemeler: İş ve aile hayatını dengelemek için esnek çalışma düzenlemeleri, doğum izni, eşit ücret yasaları gibi hukuki düzenlemeler, kadınların işgücüne katılımını etkileyebilir.

Mekânsal Faktörler: Ulaşım olanakları, iş merkezlerine yakınlık, kırsal veya kentsel yaşam gibi mekânsal faktörler, kadınların istihdama katılımını etkileyebilir.

Toplumsal Normlar ve Algılar: Toplumun kadınların çalışma hayatına katılma konusundaki algıları, kadınların istihdamına etki edebilir. Cinsiyet eşitsizliğinin azaltılması ve kadınların işgücüne katılımının desteklenmesi amacıyla yapılan kampanyalar toplumsal bilinci artırabilir.

Bu faktörler ve daha fazlası, kadının işgücüne katılımını belirleyen karmaşık bir dizi etkeni oluşturur. Her ülkenin, toplumun ve coğrafyanın kendine özgü dinamikleri olduğunu unutmamak önemlidir. Bu çalışma kapsamında üzerinde durulan faktör olan kentleşme olgusu kadının işgücüne katılımı üzerinde etkili olmaktadır. Fakat kentleşmenin ekonomik katılımın ötesinde kadınların yaşamları ve güçlenmeleri üzerinde birçok yansıması olduğu açıktır. Kentleşmenin bir sonucu olarak kadınlar daha iyi eğitim almakta, sahip oldukları çocuk sayısını belirleyebilmekte, kendilerine ve çocuklarına yatırım yapabilmektedir (Cinar & Ugur-Cinar, 2018, s. 240).

3. Türkiye’de Kadın İşgücü ve Kentleşme ile İlgili İstatistikler

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından yayımlanan *İstatistiklerle Kadın 2022* raporuna göre Türkiye’de nüfusun %49’u kadınlar, %50,1’i ise erkeklerden oluşmaktadır (TÜİK, 2023a). Bu bağlamda, toplumun neredeyse yarısını oluşturan kadınların işgücüne katılımı hem bireyler ve hane halklarının hem de toplumsal refahın maksimizasyonu açısından başta ekonomik, sosyo-kültürel hatta politik alan olmak üzere pek çok alanda yararlar sağlayacak önemli bir meseledir. TÜİK tarafından yayımlanan hane halkı işgücü araştırmasının sonuçlarına göre, 2021 yılında 15 ve üstü yaş bireylerde işgücüne katılım oranı %51,4 olarak gerçekleşmiştir. Kadınlarda işgücüne katılım oranı %32,8, erkeklerde işgücüne katılım oranı ise %70,3 olmuştur (TÜİK, 2023a).

Tablo 1, Türkiye’de 2021 yılında 15 ve üstü yaş bireylerin cinsiyet ve eğitim durumuna göre işgücü durumunu istatistiklerle göstermektedir. İstatistikler incelendiğinde, kadınların eğitim seviyesinin yükselmesi ile işgücüne katılım oranlarının da arttığı gözlemlenmektedir. Buna göre okuryazar olmayan kadınların yalnızca %12,8’i işgücüne katılmıştır. Ayrıca lise altı eğitim almış kadınların işgücüne katılım oranı %25,3 olarak gerçekleşirken liseden mezun olan kadınlar, %32,5 oranında işgücüne katılmıştır. Mesleki veya teknik liseden mezun olan kadınların işgücüne katılımı, %38,5 oranında olmuştur. Yükseköğretimden mezun olan kadınlar, %67,6 oranında işgücü piyasasına dâhil olmuşlardır. Bu durum da eğitim seviyesi ve istihdam arasındaki ilişki için bir gösterge olarak değerlendirilebilir.

Tablo 1

Cinsiyet ve Eğitim Durumuna Göre İşgücü Durumu (15 yaş üstü)

Eğitim durumu	İşgücüne Katılım Oranı (2021)			İstihdam Oranı (2021)			İşsizlik Oranı (2021)		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
Toplam	51,4	70,3	32,8	45,2	62,8	28,0	12,0	10,7	14,7
Okuryazar olmayanlar	15,6	29,6	12,8	14,3	25,3	12,1	8,2	14,5	5,3
Lise altı eğitilmişler	45,5	65,3	25,3	40,5	58,0	22,5	11,1	11,1	11,2
Lise	52,0	68,9	32,5	44,7	60,8	26,0	14,1	11,7	19,9
Mesleki veya teknik lise	63,9	80,1	38,5	55,6	71,9	30,1	12,9	10,2	21,8
Yükseköğretim	76,5	84,6	67,6	67,0	76,7	56,2	12,4	9,3	16,8

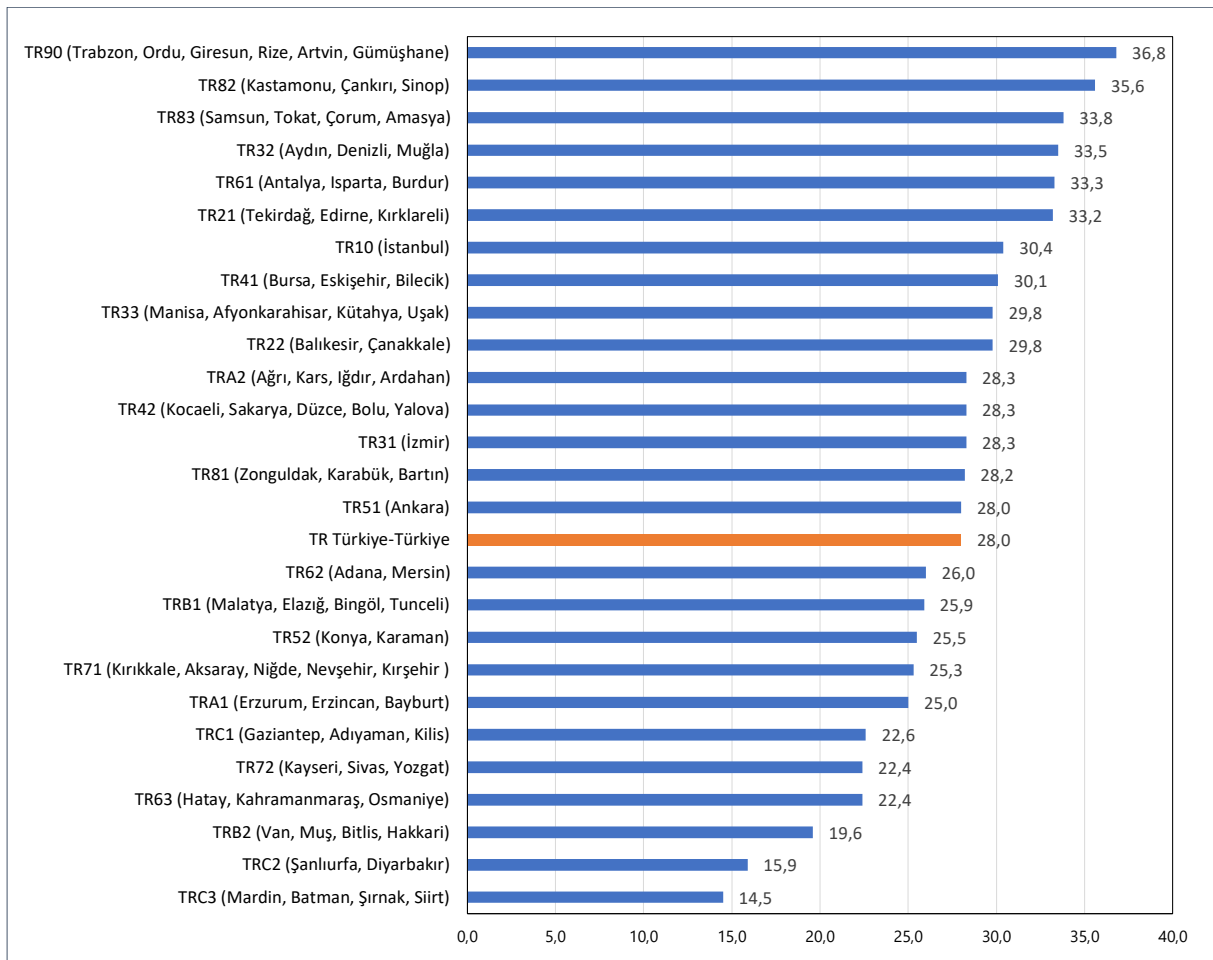
Not. Kaynak: TÜİK (2023a). *İstatistiklerle kadın 2022*.

TÜİK tarafından gerçekleştirilen hane halkı işgücü araştırmasının sonuçlarına göre, 2021 yılında 15 ve üstü yaş tüm bireylerde istihdam oranı %45,2 olarak gerçekleşmiştir. Kadınların istihdam oranı %28,0 iken erkeklerin istihdam oranı ise %62,8 olmuştur. Ayrıca en fazla istihdam oranı %52,0 ile Tekirdağ, Edirne ve Kırklareli’ni kapsayan TR21 bölgesinde gerçekleşmiş olmakla birlikte, en az istihdam oranı ise %29,9 ile Mardin, Batman, Şırnak ve Siirt’i kapsayan TRC3 bölgesinde gerçekleşmiştir (TÜİK, 2023a).

Şekil 1, İstatistiki Bölge Birimi Sınıflandırması (İBBS) ikinci düzeye göre 2021 yılı kadın istihdam oranlarını göstermektedir. Buna göre, kadın istihdam oranının en yüksek olduğu bölge %36,8 ile Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin ve Gümüşhane’nin dâhil olduğu TR90 bölgesidir. Kadın istihdam oranının en düşük gerçekleştiği bölge ise %14,5 ile Mardin, Batman, Şırnak ve Siirt’in dâhil olduğu TRC3 bölgesi olmuştur.

Şekil 1

İBBS 2. Düzeye Göre Kadın İstihdam Oranı 2021

Not. TÜİK (2023a). İstatistiklerle kadın 2022 verilerinden yararlanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

TÜİK aile yapısı araştırmasının sonuçlarına göre, 2021 yılında kadınların çalışması konusunda bireylerin algıları incelenmiştir. Buna göre kadınların çalışmasının ve sosyal hayata katkı yapmasının değerli olduğunu düşünenlerin oranı %82,6 olmuştur. Araştırmaya katılan kadınların %85,6’sı erkeklerin ise %79,5’i böyle düşündüğünü ifade etmiştir. Dolayısıyla Türkiye’de toplumsal düzeyde büyük oranda kadının çalışmasının ve sosyal hayata katkı sağlamanın önemli bulunduğu söylenebilir (TÜİK, 2022).

Tablo 2’de gösterilen TÜİK tarafından yayımlanan Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sisteminin Sonuçlarına göre il ve ilçe merkezinde ikamet edenler, 2021 yılında nüfusun %93,2 oranında iken, 2022 yılında bu oran %93,4 olmuştur. Ayrıca belde ile köylerde ikamet edenlerin oranı ise %6,8’den %6,6’ya düşmüştür (TÜİK, 2023b).

Tablo 2

Türkiye’de Kent-Köy Nüfus Oranı (1927-2022)

Yıl	Kent (il/ilçe merkezleri) nüfus oranı	Köy (Belde/Köyler) nüfus oranı	Yıl	Kent (il/ilçe merkezleri) nüfus oranı	Köy (Belde/Köyler) nüfus oranı
1927	24,2	75,8	2008	75,0	25,0
1935	23,5	76,5	2009	75,5	24,5
1940	24,4	75,6	2010	76,3	23,7
1945	24,9	75,1	2011	76,8	23,2
1950	25,0	75,0	2012	77,3	22,7
1955	28,8	71,2	2013	91,3	8,7
1960	31,9	68,1	2014	91,8	8,2
1965	34,4	65,6	2015	92,1	7,9
1970	38,5	61,5	2016	92,3	7,7
1975	41,8	58,2	2017	92,5	7,5
1980	43,9	56,1	2018	92,3	7,7
1985	53,0	47,0	2019	92,8	7,2
1990	59,0	41,0	2020	93,0	7,0
2000	64,9	35,1	2021	93,2	6,8
2007	70,5	29,5	2022	93,4	6,6

Not. TÜİK (2023c). Genel nüfus sayımları (1927-2000); TÜİK (2023b). Adrese dayalı nüfus kayıt sistemi (2007-2022)’den yararlanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Yine TÜİK tarafından yayımlanan 2022 yılı Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sisteminin Sonuçlarına göre Türkiye’de nüfusun yoğunluğu ülke genelinde bir önceki yıl 100 iken, 2022 yılında 111 kişiye yükselmiştir. Kentler bazında veriler incelendiğinde, km²’ye düşen 3 bin 62 kişi ile nüfus yoğunluğunun en fazla olduğu kentin İstanbul olduğu görülmüştür. Nüfus yoğunluğu en düşük olan kent ise 2021 yılında olduğu gibi, km²’ye 11 kişinin düştüğü Tunceli olmuştur (TÜİK, 2023d).

4. Literatür Taraması

Yang çalışmasında (1981) Tayvan’da kadın istihdamı ile doğurganlık arasındaki nedensellik ilişkisini araştırmıştır. Ampirik bulgular, kadınların çalışma deneyiminin doğurganlık üzerinde doğrudan etkisinin olmadığını, ancak çalışan kadınların meslek türünün doğurganlık üzerinde doğrudan etkisi olduğunu göstermektedir. Ayrıca kentleşmenin doğurganlığı doğrudan etkilemediği fakat kadınların mesleği üzerinden dolaylı olarak etkilediği belirtilmiştir.

Tansel (2002), Türkiye’de 1980, 1985 ve 1990 yılları verilerini kullanarak kadının işgücüne katılımı ile ekonomik kalkınma arasındaki ilişkiyi test etmiştir. Bu çalışmada sunulan ampirik bulgulara göre, kentsel nüfusa ilişkin katsayı tahmini negatiftir ve istatistiki olarak anlamlıdır. Nüfusun kentsel payındaki artış, kadınların işgücüne katılımının azalmasına yol açmaktadır. Bu, kırsal nüfusun yüksek olduğu illerde kadınların işgücüne katılımının da yüksek olabileceği

anlamına gelir, çünkü kırsal kesimdeki kadınlar tarımsal faaliyetlerde ücretsiz aile işçisi olarak çok sayıda yer almaktadır.

Özdemir ve Taşçı (2008) yapmış oldukları çalışmada, 2004-2005 dönemine ait hane halkı işgücü anketlerinden elde ettikleri ham yatay kesit verilerini kullanarak kentleşme ve kentlerde istihdam ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi probit-logit modeller yardımıyla araştırmışlardır. Çalışma kapsamında yapılan analizler bağlamında kentlerdeki nitelikli, belirli bir eğitim almış, orta yaşlardaki, kariyerli kişileri içeren işgücü piyasasının ekonomik büyümeyi destekleyecek potansiyel taşıdığı ifade edilmiştir.

Bloom ve diğerleri (2009) tarafından yapılan çalışmada, 97 ülke için 1960-2000 dönemi verileri ile doğurganlığın kadının işgücüne katılımı üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Yazarlar ampirik bulgulara dayanarak bir doğumun, bir kadının üreme yaşamı boyunca işgücü arzını ortalama olarak yaklaşık 2 yıl azalttığını tahmin ettiklerini belirtmişlerdir. Ayrıca artan kadın işgücü arzı biçimindeki davranış değişikliğinin, doğurganlığın azaldığı demografik geçiş sırasında ekonomik büyümeye önemli ölçüde katkıda bulunduğunu ifade etmişlerdir.

Spierings ve diğerlerinin (2010) yaptıkları çalışmada, 2001-2003 dönemi için 6 Arap ülkesinin 103 ilçesinde yaşayan 40.792 kadına ait veriler kullanılarak kadın işgücünü belirleyen faktörler tespit edilmeye çalışılmıştır. Çalışmada hem mikro (bireysel ve aile içi) hem de makro (ilçe) düzeyde etkili olan faktörleri belirlemek amaçlanmıştır. Çalışmanın bulgularına göre, ekonomik büyüme ve kentleşme ile kadınların işgücüne katılımı arasında doğru yönlü ilişki olduğu sonucuna varılmıştır.

Anyanwu ve Augustine (2013) yaptıkları çalışmada, 1991-2009 döneminde 48 Kuzey Afrika ülkesinin verilerini kullanarak kentleşme, enflasyon, Kişi başı gayrisafi milli hâsıla, doğrudan yabancı yatırım ve ticari açıklık değişkenleri ile istihdamda cinsiyet eşitliği arasındaki ilişkileri EKK yöntemiyle test etmişlerdir. Çalışma sonucu elde edilen bulgulara göre, kentleşme oranındaki artışlar ile istihdamda cinsiyet eşitliği arasında Afrika’nın bütünü ve Sahra Altı Afrika için istatistiki anlamlı ve negatif bir ilişki bulunduğu; Kuzey Afrika’da ise istatistiki anlamlı ve pozitif bir ilişki olduğu ifade edilmiştir.

Kılıç ve Öztürk’ün (2014) çalışmalarında, Türkiye’de kadınların işgücüne katılımının belirleyicileri 2002-2008 döneminde standart probit modeli ile tahmin edilmiştir. Ampirik bulgular ışığında eğitimin özellikle kentlerde yaşayan kadınların işgücüne katılımını etkilediği ifade edilmiştir.

Jaffri ve diğerleri (2015) tarafından yapılan çalışmada 1982-2012 verileri kullanılarak Pakistan’da kentleşmenin kadınların işgücüne katılımı üzerindeki etkisi ARDL ve ECM yöntemleri ile araştırılmıştır. Çalışmadan elde edilen ampirik bulgular, Pakistan’da söz konusu dönemde kentsel büyüme ve cinsiyete dayalı ücret oranının kadının işgücüne katılımını olumsuz; kişi başına düşen gelir artışının ise olumlu etkilediğine işaret etmektedir.

Zeren ve Kılıç Savrul’un (2017) yaptıkları çalışmada, 1991-2014 dönemindeki veriler kullanılarak Türkiye’de kadın istihdamı, ekonomik büyüme, işsizlik ve kentleşme değişkenleri arasındaki ilişki saklı koentegrasyon yöntemi ile incelenmiştir. Yapılan analizler sonucunda, değişkenlerin arasında uzun dönemli koentegrasyon ilişkisi olduğu sonucuna varılmıştır.

Öztürk (2018) tarafından yapılan çalışmada, 2008-2015 dönemine ait veriler kullanılarak Türkiye’de işgücüne katılım oranlarının belirleyicileri panel veri GMM yöntemleriyle bölgesel düzeyde analiz edilmiştir. Yapılan ampirik analizlerin bulgularına göre, kentleşme oranındaki artışların Türkiye’de bütün bölgelerde kadının işgücüne katılım oranı üzerinde istatistiki anlamlı ayrıca pozitif bir etkisi olduğu ifade edilmiştir.

Dhar (2020) tarafından yapılan çalışmada, 1991-2019 döneminde kadının işgücüne katılımı ve ekonomik gelişme arasındaki ilişki ampirik olarak araştırılmıştır. Çalışmada kadın işsizlik oranı, doğurganlık oranı ve kentleşme kontrol değişkeni olarak yer almıştır. Ampirik bulgular doğurganlık oranı ve kentleşmenin kadının işgücüne katılımı üzerinde olumsuz etkisi olduğuna işaret etmiştir.

Sancar Özkök ve Atay Polat (2020) tarafından yapılan çalışmada, 1990-2018 dönemine ait yıllık verilerle Türkiye’de ekonomik büyüme, enflasyon ve kentleşme değişkenlerinin kadının işgücüne katılımı üzerindeki etkileri zaman serisi yöntemleri yardımıyla incelenmiştir. Yapılan ampirik analizlerin sonuçları incelendiğinde, ekonomik büyüme, kentleşme ve enflasyon oranlarında gerçekleşecek %1’lik artışın, kadının işgücüne katılımını sırasıyla %0,4, %0,5 ve %0,04 oranında artıracağı ifade edilmiştir.

Lama’nın çalışmasında (2021), 2017-2018 ve 2019-2020 dönemlerinde Hindistan’da kentleşmenin kadının işgücüne katılımı üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Ampirik bulgular, kentleşme, doğurganlık oranı, bağımlılık oranı ve ortalama hane büyüklüğüyle kadının işgücüne katılımı arasında negatif ilişki olduğunu göstermektedir.

5. Materyal ve Yöntem

Çalışmada ampirik yöntem olarak zaman serisi analizi tekniklerine başvurulmuştur. Zaman serisi uygulamaları kapsamında öncelikle serilere birim kök sınaması yapılmıştır. Ardından otokorelasyon sınaması gerçekleştirilmiştir. Son olarak da Granger nedensellik testi uygulanmıştır.

Seriler arası nedensellik ilişkisinin analiz edilebilmesi için, ilk etapta serilerin durağanlık durumunun tespiti gerekmektedir. Çünkü durağanlık koşulunu sağlamayan zaman serilerinin kullanıldığı regresyon analizleri, seriler arasında eşbütünleşme ilişkisi yoksa değişkenler arasındaki gerçek ilişkileri yansıtmaz (Gujarati, 1999, s. 726).

Serilerin durağanlıklarının sınanması için çalışmada Dickey ve Fuller’in (1981) geliştirdikleri Genişletilmiş Dickey-Fuller (Augmented Dickey Fuller-ADF) testinden yararlanılmıştır. Ayrıca buna ek olarak serilere Phillips ve Perron’un (1988) geliştirdikleri Phillips-Perron (PP) birim kök testi uygulanmıştır. ADF, PP birim kök testleri uygulanırken serilerin durağan olup olmadıkları “seri birim kök içerir” sıfır hipoteziyle araştırılmaktadır. Buna göre ADF ve PP testlerine ait hipotezler aşağıdaki gibi gösterilir:

H_0 : Seri birim kök içerir

H_1 : Seri birim kök içermez

Her iki test için de sıfır hipotezinin reddedilmesi durumu o serinin birim köke sahip olduğu dolayısıyla durağan olduğu anlamına gelirken, sıfır hipotezinin reddedilememesi durumu da serinin birim köke sahip olduğu yani o serinin durağan olmadığı anlamını taşımaktadır.

Zaman serisi uygulamalarında, temel varsayımlardan biri de hata terimleri arasında ilişki olmamasıdır. Hata terimleri arasında bir ilişki olması, modelde otokorelasyon sorununun varlığını göstermektedir. Bir zaman serisi modelinde, hata teriminin otokorelasyon sorunu taşıyıp taşımadığının tespiti için çok çeşitli yöntemler bulunmaktadır. VAR modelinin kalıntılarında otokorelasyon sorununun varlığı bu yöntemlerden biri olan Lagrange çarpanı (LM) testi yardımıyla sınanabilir. LM testine ait hipotezler aşağıdaki gibi gösterilir:

H_0 : Otokorelasyon yoktur

H_1 : Otokorelasyon vardır

Zaman serisi uygulamalarında değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisi incelendiğinde 4 farklı durumla karşı karşıya kalınabilir (Tarı, 2010, s. 436). Örneğin, kadının işgücüne katılımı mı kentleşmeyi etkilemekte, kentleşme mi kadının işgücüne katılımını etkilemekte, yoksa her ikisi de birbirlerini karşılıklı olarak mı etkilemektedirler? Ayrıca iki değişken arasında bir nedenselliğin olmaması durumu ortaya çıkabilir. Değişkenlerin arasındaki bu söz konusu sebep-sonuç ilişkilerinin analiz edilmesi için nedensellik testleri kullanılmaktadır. Granger (1969) tarafından başlatılan iktisatta nedensellik testleri, farklı ekonometristlerin kullandığı çeşitli yaklaşımlar yardımıyla geliştirilerek kullanılmaya devam etmektedir.

Bu çalışma kapsamında kadının işgücüne katılımı, kentleşme ve doğurganlık arasındaki nedensellik ilişkisinin ortaya konması için Granger nedensellik testi kullanılarak analiz yapılmıştır. Bu testin kullanılabilmesinin ön koşulu, serilerin durağan olmalarının gerekliliğidir. Granger nedensellik testi aşağıda yer alan denklemler aracılığıyla yapılmaktadır:

$$X_t = \sum_{j=1}^m a_j X_{t-j} + \sum_{j=1}^m b_j Y_{t-j} + \varepsilon_t \quad (1)$$

$$Y_t = \sum_{j=1}^m c_j X_{t-j} + \sum_{j=1}^m d_j Y_{t-j} + \eta_t \quad (2)$$

Granger nedensellik testinin sıfır ve alternatif hipotezleri şöyle yazılabilir:

H₀: X, Y'nin Granger nedeni değildir.

H₁: X, Y'nin Granger nedenidir.

Sıfır hipotezinin reddedilmesi söz konusu nedensellik ilişkisinin var olduğunu, sıfır hipotezinin reddedilememesi ise nedensellik ilişkisinin bulunmadığı anlamına gelmektedir. Ayrıca hipotezin test edilmesi sonucu elde edilen probability değerinin %1, %5 ve/veya %10 değerlerinden küçük olması sıfır hipotezinin reddedilmesi yani nedenselliğin olduğu anlamına gelmektedir.

6. Verilerin Tanıtımı

Çalışmanın amacı, Türkiye’de 1990-2021 döneminde kadının işgücüne katılımı ile kentleşme arasındaki nedensellik ilişkisinin belirlenmesidir. Modele eklenen diğer bir değişken de doğurganlık oranıdır. Doğurganlık ve kadının işgücüne katılımı arasındaki ilişki karmaşık ve çok yönlüdür. Bu iki faktör, bir ülkenin sosyal, ekonomik, kültürel ve demografik koşullarına bağlı olarak farklılık gösterebilir. Hem kadının işgücüne katılımı üzerinde etkili olabileceği ve kentleşme olgusunun artışı ile arasında bir nedensellik ilişkisi bulunacağı düşünüldüğünden, doğurganlık oranı da kontrol değişkeni olarak modele dâhil edilmiştir.

Tablo 3’te çalışmada kullanılan değişkenlerin neler olduğu, bunların kaynakları ve göstergeleri yer almaktadır.

Tablo 3

Çalışmada Kullanılan Verilere Ait Bilgiler

Değişkenler	Sembol	Veri Kaynağı	Gösterge
Kadının İşgücüne Katılımı	KİK	Dünya Bankası	İşgücüne katılım oranı, kadın (15 yaş üstü kadın nüfusun yüzdesi)
Kentleşme	KENT	Dünya Bankası	Kentsel nüfus (toplam nüfusun yüzdesi)
Doğurganlık	DOO	Dünya Bankası	Doğurganlık oranı, toplam (kadın başına doğum)

Çalışmada ele alınan değişkenlere ait tanımlayıcı istatistiklerin sonuçları Tablo 4'te gösterilmiştir.

Tablo 4

Değişkenlere İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler

	KİK	KENT	DOO
Ortalama	29.18000	68.093280	2.386094
Medyan	29.62500	68.145000	2.224000
Maximum Değer	34.31000	76.569000	3.126000
Minimum Değer	23.07000	59.203000	1.900000
Standart Sapma	3.538218	5.335821	0.347705
Jarque-Bera	1.658834	2.144615	3.195686
Olasılık	0.436303	0.342218	0.202332
Gözlem Sayısı	32	32	32

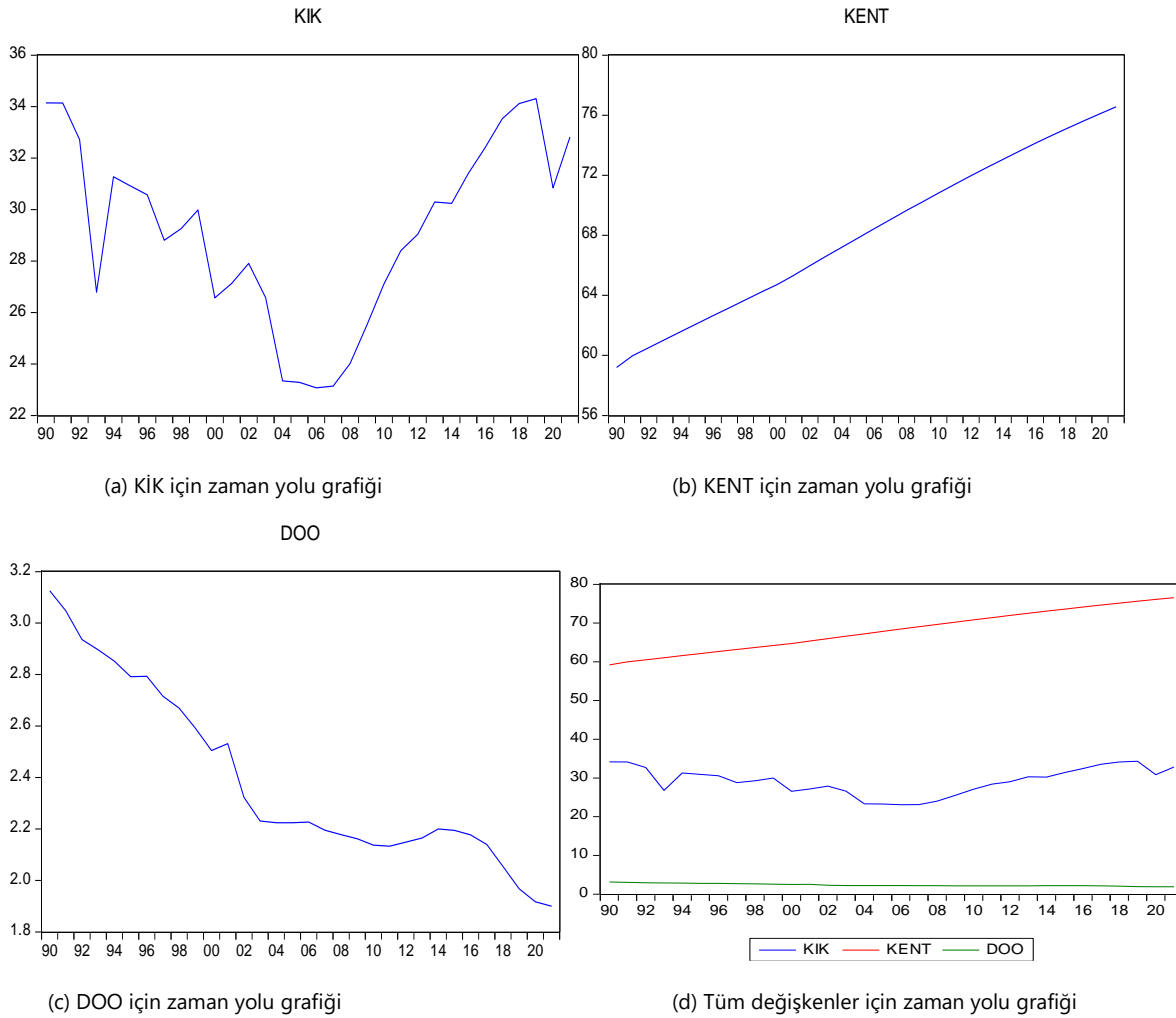
Çalışmada ele alınan değişkenlerin korelasyon matrisi Tablo 5'te gösterilmiştir.

Tablo 5

Değişkenlere Ait Korelasyon Matrisi

	KİK	KENT	DOO
KİK	1	0.094	0.198
KENT	0.094	1	0.938
DOO	0.198	0.938	1

Şekil 2'de analize dâhil edilen değişkenlerin zaman yolu grafikleri gösterilmektedir. KİK değişkeninin zaman içerisinde dalgalı bir seyir izlediği gözlemlenmiştir. KENT değişkeninde pozitif yönlü trend ve DOO değişkeninin de ise negatif yönlü bir trend gözlemlenmektedir.

Şekil 2*Değişkenlere Ait Zaman Yolu Grafikleri***7. Ampirik Bulgular**

Tablo 6’da serilerin düzey değerlerine ait birim kök testi sonuçları gösterilmektedir. Tablo 6’dan görüldüğü gibi her iki birim kök testinin sınama sonuçları birlikte değerlendirildiğinde, KENT değişkeninin hem hesaplanan test istatistiği değeri ile kritik değerler karşılaştırıldığında hem de olasılık değerine bakıldığında sıfır hipotezi reddedilememektedir. Bu durumda KENT değişkeninin düzey değerinde birim kök içerdiği, dolayısıyla durağanlık koşulunu sağlamadığı sonucuna ulaşılmıştır. Benzer biçimde, KİK değişkeni için yapılan her iki birim kök testinin sınama sonuçları da birlikte değerlendirildiğinde KİK değişkeninin hem hesaplanan test istatistiği değeri ile kritik değerler karşılaştırıldığında hem de olasılık değerine bakıldığında sıfır hipotezi reddedilememektedir. Bu durumda, KİK değişkeninin de düzey değerinde birim köke sahip olduğu, dolayısıyla durağan olmadığı sonucu elde edilmiştir. Fakat DOO değişkeni için yapılan her iki birim kök testinin sınama sonuçları birlikte değerlendirildiğinde sabitsiz ve trendsiz modelde DOO değişkeninin hem hesaplanan test istatistiği değeri ile kritik değerler karşılaştırıldığında hem de olasılık değerine bakıldığında sıfır hipotezi reddedilir. Bu durumda DOO değişkeninin de düzey değerinde birim köke sahip olmadığı, dolayısıyla durağan olduğu sonucu elde edilmiştir.

Tablo 6*Serilerin Düzey Değerlerine Ait Birim Kök Testleri Sonuçları*

ADF Test İstatistiği				PP		
Değişken	Sabit	Sabit+ Trend	Sabitsiz+ Trendsiz	Sabit	Sabit+ Trend	Sabitsiz+ Trendsiz
KENT	-2.325865	-0.765903	-1.053799	-1.511000	-0.865266	20.40377
Olasılık Değeri	0.1710	0.9579	0.2566	0.5149	0.9476	1.0000
Kritik Değer						
1%	-3.679322	-4.296729	-2.647120	-3.661661	-4.284580	-2.641672
5%	-2.967767	-3.568379	-1.952910	-2.960411	-3.562882	-1.952066
10%	-2.622989	-3.218382	-1.610011	-2.619160	-3.215267	-1.610400
Değişken	Sabit	Sabit+ Trend	Sabitsiz+ Trendsiz	Sabit	Sabit+ Trend	Sabitsiz+ Trendsiz
KİK	-1.731711	-1.846565	-0.320435	-1.672341	-1.846565	-0.320435
Olasılık Değeri	0.4060	0.6574	0.5618	0.4349	0.6574	0.5618
Kritik Değer						
1%	-3.661661	-4.284580	-2.641672	-3.661661	-4.284580	-2.641672
5%	-2.960411	-3.562882	-1.952066	-2.960411	-3.562882	-1.952066
10%	-2.619160	-3.215267	-1.610400	-2.619160	-3.215267	-1.610400
Değişken	Sabit	Sabit+ Trend	Sabitsiz+ Trendsiz	Sabit	Sabit+ Trend	Sabitsiz+ Trendsiz
DOO	-2.253041	-1.784895	-4.831700	-2.113306	-1.834563	-4.109933
Olasılık Değeri	0.1928	0.6876	0.0000	0.2410	0.6634	0.0002
Kritik Değer						
1%	-3.661661	-4.284580	-2.641672	-3.661661	-4.284580	-2.641672
5%	-2.960411	-3.562882	-1.952066	-2.960411	-3.562882	-1.952066
10%	-2.619160	-3.215267	-1.610400	-2.619160	-3.215267	-1.610400

Bu aşamadan sonra yapılması planlanan diğer ampirik analizlere devam edebilmek için durağan olmayan serilerin durağan hale getirilmesi gerekliliği bulunmaktadır. Bu bağlamda kentleşme, kadının işgücüne katılımı ve doğurganlık arasındaki Granger nedensellik ilişkilerini test etmek için öncelikle KENT ve KİK serilerinin durağan hale getirilmesi gerekmektedir. Bir seriyi durağanlaştırmanın en temel yolu fark alma yöntemidir (Sevüktekin & Nargeleçekenler, 2010, s. 57). Bu amaçla serilerin öncelikle birinci derece farkları alınarak tekrarlanan birim kök testlerinin sonuçları incelendiğinde, KİK değişkeninin birinci dereceden farkı alındığı durumda durağanlaştığı, fakat KENT değişkeninin durağan hale gelmediği görülmektedir. Bu sebeple KENT değişkeninin ikinci dereceden farkı da alınarak söz konusu testler tekrarlanmış ve serinin ikinci dereceden farkı alınması durumunda her iki test açısından da durağan hale geldiği görülmüştür. Tablo 7’de farkı alınmış serilerin durağanlık test sonuçları gösterilmektedir.

Tablo 7*Serilerin Farkı Alınmış Değerlerine Ait Birim Kök Testleri Sonuçları*

Değişken	ADF Test İstatistiği			PP		
	Sabit	Sabit+ Trend	Sabitsiz+ Trendsiz	Sabit	Sabit+ Trend	Sabitsiz+ Trendsiz
DKENT	-0.340319	-0.873879	-0.579953	-4.233206	-4.225130	-1.555923
Olasılık Değeri	0.9068	0.9457	0.4573	0.0025	0.0118	0.1108
Kritik Değer						
1%	-3.679322	-4.309824	-2.647120	-3.670170	-4.296729	-2.644302
5%	-2.967767	-3.574244	-1.952910	-2.963972	-3.568379	-1.952473
10%	-2.622989	-3.221728	-1.610011	-2.621007	-3.218382	-1.610211
Değişken	Sabit	Sabit+ Trend	Sabitsiz+ Trendsiz	Sabit	Sabit+ Trend	Sabitsiz+ Trendsiz
DKENT(-2)	-12.37208	-3.500624	-12.71807	-10.59562	-12.04332	-10.86561
Olasılık Değeri	0.0000	0.0588	0.0000	0.0000	0.0000	0.0000
Kritik Değer						
1%	-3.679322	-4.323979	-2.647120	-3.679322	-4.309824	-2.647120
5%	-2.967767	-3.580623	-1.952910	-2.967767	-3.574244	-1.952910
10%	-2.622989	-3.225334	-1.610011	-2.622989	-3.221728	-1.610011
Değişken	Sabit	Sabit+ Trend	Sabitsiz+ Trendsiz	Sabit	Sabit+ Trend	Sabitsiz+ Trendsiz
KİK	-6.077835	-6.511028	-6.182754	-6.080346	-6.661168	-6.185968
Olasılık Değeri	0.0000	0.0000	0.0000	0.0000	0.0000	0.0000
Kritik Değer						
1%	-3.670170	-4.296729	-2.644302	-3.670170	-4.296729	-2.644302
5%	-2.963972	-3.568379	-1.952473	-2.963972	-3.568379	-1.952473
10%	-2.621007	-3.218382	-1.610211	-2.621007	-3.218382	-1.610211

Çalışma kapsamında yapılacak diğer ampirik testlere geçmeden önce VAR modeli için uygun gecikme sayısının belirlenmesi önem taşımaktadır. Bu bağlamda Tablo 8 incelendiğinde FPE, AIC ve HQ kriterlerinin 2 gecikmede minimum değer verdiği, ancak SC ve LR'nin ise 1 gecikme için minimum değer verdiği sonucuna varılmıştır. Bu durumda 2 gecikmeli VAR modelinin tahmin edilmesi daha doğru sonuç verecektir.

Tablo 8*VAR Modeli için Uygun Gecikme Sayısının Belirlenmesi*

Gecikme	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	17.20926	NA	7.27e-05	-1.014947	-0.872211	-0.971311
1	81.73629	110.6178*	1.39e-06	-4.981163	-4.410219*	-4.806620
2	92.93639	16.80015	1.22e-06*	-5.138313*	-4.139160	-4.832862*

* Kriterlerin belirlediği gecikme uzunluğunu gösterir. Ayrıca FPE: Son Tahmin Hata Kriterini, AIC: Akaike Bilgi Kriterini, SC: Schwarz Kriterini, HQ: Hannan-Quin Bilgi Kriterini ifade eder.

Granger nedensellik analizine geçmeden önce VAR modelinde süreç istikrarının irdelenmesi için karakteristik polinom kökleri incelenmelidir. VAR modelinde istikrar sağlanabilmesi için AR kökleri 1'den küçük olmalıdır. Bu bağlamda Tablo 9 incelendiğinde, katsayıların her birinin değeri 1'den küçük olduğu görüldüğünden ve Şekil 3 incelendiğinde, birim çemberin dışında ters kök bulunmadığından dolayı VAR modelinin istikrar koşulunu karşıladığı sonucuna varılmıştır.

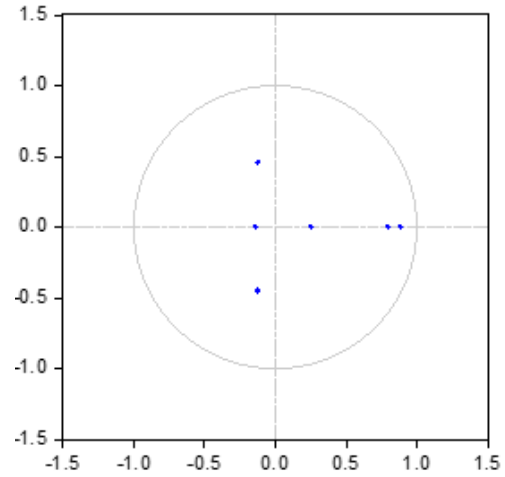
Tablo 9

VAR Modelinin Karakteristik Polinom Kökleri

İçsel Değişkenler	DKİK DOO DKENT
Dışsal Değişkenler	C
Kök	Katsayı
0.884902	0.884902
0.796884	0.796884
-0.119146 - 0.452922i	0.468331
-0.119146 + 0.452922i	0.468331
0.254807	0.254807
-0.139966	0.139966

Şekil 3

AR Karakteristik Polinomunun Ters Kökleri

VAR modelinin kalıntılarında bir serisel korelasyonun varlığı LM testi yardımıyla sınanmıştır. Tablo 10'da görüldüğü gibi 2. gecikmede (bilgi kriterleri yardımıyla uygun gecikme uzunluğu 2 olarak belirlenmiştir) kalıntılar arasında serisel korelasyon varlığına dair kanıt rastlanmamıştır. Dolayısıyla modelde otokorelasyon sorunu bulunmamaktadır.

Tablo 10

Otokorelasyon Sınaması için LM Testi Sonuçları

Gecikmeler	LM-Stat	Olasılık
1	23.13921	0.0059
2	10.38838	0.3200
3	9.443207	0.3974

Çalışma kapsamında yapılan granger nedensellik testinde şu hipotezler test edilmiştir:

1. Kadının işgücüne katılımından doğurganlığa doğru nedenselliğin test edilmesi için;

H₀: DKİK, DOO'nın Granger nedeni değildir.

H₁: DKİK, DOO'nın Granger nedenidir.

2. Kadının işgücüne katılımından kentleşmeye doğru nedenselliğin test edilmesi için;

H₀: DKİK, DKENT'in Granger nedeni değildir.

H₁: DKİK, DKENT'in Granger nedenidir.

3. Kentleşmeden kadının işgücüne katılımına doğru nedenselliğin test edilmesi için;
H₀: DKENT, DKİK’in Granger nedeni değildir.
H₁: DKENT, DKİK’in Granger nedenidir.
4. Kentleşmeden doğurganlığa doğru nedenselliğin test edilmesi için;
H₀: DKENT, DOO’nun Granger nedeni değildir.
H₁: DKENT, DOO’nun Granger nedenidir.
5. Doğurganlıktan kadının işgücüne katılımına doğru nedenselliğin test edilmesi için;
H₀: DOO, DKİK’in Granger nedeni değildir.
H₁: DOO, DKİK’in Granger nedenidir.
6. Doğurganlıktan kentleşmeye doğru nedenselliğin test edilmesi için;
H₀: DOO, DKENT’in Granger nedeni değildir.
H₁: DOO, DKENT’in Granger nedenidir.

Tablo 11’de VAR modeline dayanarak gerçekleştirilen Granger nedensellik testi sonuçları gösterilmektedir. Buna göre, bağımlı değişkenin DKİK ve bağımsız değişkenin DKENT olduğu durumda olasılık değeri (0,0229) 0,05’ten küçük olduğundan yokluk hipotezi reddedilememektedir. DKENT değişkeninden DKİK değişkenine doğru tek yönlü Granger nedensellik ilişkisi olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Dolayısıyla kentleşmenin kadının işgücüne katılımının Granger nedeni olduğu ifade edilebilir.

Ayrıca, bağımlı değişkenin DOO ve bağımsız değişkenin DKENT olduğu durumda olasılık değeri (0,0001) 0,05’ten küçük olduğundan yokluk hipotezi reddedilememektedir. DKENT değişkeninden DOO değişkenine doğru tek yönlü bir Granger nedensellik ilişkisinin varlığı tespit edilmiştir. Bu durumda da kentleşmenin doğurganlık oranının Granger nedeni olduğu söylenebilir.

Analiz bulgularına göre, diğer değişkenler arası ilişkiler göz önünde bulundurulduğunda ise olasılık değerleri 0,05’ten büyük olduğu için yokluk hipotezleri reddedilememektedir. Dolayısıyla, kadının işgücüne katılımından kentleşmeye ve doğurganlık oranına doğru bir Granger nedensellik ilişkisi tespit edilmemiştir. Ayrıca doğurganlık oranından da kadının işgücüne katılımına ve kentleşmeye doğru bir Granger nedensellik ilişkisi tespit edilmemiştir.

Tablo 11

VAR Granger Nedensellik Testi Sonuçları

Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişken	Ki-Kare	df	Prob.	Karar
DKİK	DOO	3.620463	2	0.1636	Ho reddedilemez (Granger nedensellik yok)
	DKENT	7.550401	2	0.0229	Ho reddedilir (Granger nedensellik var)
DKENT	DKİK	3.509632	2	0.1729	Ho reddedilemez (Granger nedensellik yok)
	DOO	1.402941	2	0.4959	Ho reddedilemez (Granger nedensellik yok)
DOO	DKİK	4.370120	2	0.1125	Ho reddedilemez (Granger nedensellik yok)
	DKENT	19.19777	2	0.0001	Ho reddedilir (Granger nedensellik var)

8. Sonuç

Ülke ekonomilerinin etkinlik düzeyinin arttırılabilmesi, sahip olunan tüm kaynakların mümkün olduğunca üretime dâhil edilmesi ile sağlanabilir. Bu bağlamda, bir ülkede emek faktörünün neredeyse yarısını oluşturan kadın emeğinin işgücü piyasasında optimal düzeyde yer alabiliyor olması kritik öneme sahip bir meseledir. Kadınların işgücüne katılımı, ekonomik büyümeyi desteklemektedir. Kadınlar, ekonomide daha fazla üretkenlik sağlayarak, ülkenin toplam gelirinin arttırmasına fayda sağlayabilir. Ayrıca kadınların işgücüne katılımı, toplumsal cinsiyet eşitliği açısından önemlidir. Kadınların ekonomik aktiviteye katılması, toplumdaki cinsiyet rollerinin daha dengeli bir şekilde dağıtılmasını teşvik edebilir. Kadınların ekonomik bağımsızlığı arttıkça, aile içindeki karar alma süreçlerine daha fazla katılabilmeleri mümkün olabilir. Bu da hem kadınların hem de erkeklerin yaşam kalitesini artırabilir. Kadınların ekonomik faaliyetlere katılımı, yoksulluğun azaltılmasına yardımcı olacaktır. Kadınların gelir elde etmeleri, ailelerin daha iyi yaşam koşullarının desteklenmesine katkı sağlar. Aynı zamanda kadının işgücüne katılması genellikle eğitim seviyelerinin yükselmesini ve sağlık hizmetlerine erişimin yaygınlaşmasını sağlayarak sermayesinin artmasına ve uzun vadede kalkınmanın sürdürülebilirliğine katkı sunacaktır. Özellikle, Türkiye gibi gelişmekte olan bir ülke için emek faktörünün tam kullanımı üzerinde hassasiyetle durulan ekonomi politikası konularından biridir. Çalışma kapsamında güncel istatistikler de incelendiğinde, Türkiye’de kadının işgücüne katılımının erkeklere kıyasla düşük olduğu görülmektedir.

Kentleşme olgusunun giderek güçlendiği göz önünde bulundurulduğunda, kentleşmenin işgücü piyasalarınca ihtiyaç duyulan emeğin özelliklerini de dönüştürdüğü ifade edilebilir. Kentleşme arttıkça daha önce büyük bir kısmı tarım kesimince istihdam edilen emek faktörünün önce sanayi daha sonra hizmetler sektörüne kayması söz konusu olmaktadır. Fakat bu kayma tarım kesiminden aktarılan tüm emeğin sanayi ve ardından hizmetler sektörüne soğurulmaması ile sonuçlanmaktadır. Çünkü tarım kesimince istihdam edilebilen kalifiye olmayan emek, belli niteliklere sahip emek talebinin olduğu işgücü piyasasında çoğu zaman kendine yer bulamamaktadır. Özellikle söz konusu emek kadın emeği olduğunda buradaki açık daha da kendini göstermektedir. Fakat kentleşme olgusunun ilerleyen aşamalarında kentleşmenin bazı nimetleri denebilecek eğitim olanaklarına erişim, çocuk bakım hizmetlerine erişim, toplumun düşünce kalıplarındaki değişimler gibi sebeplerle kentsel alanlarda kadının işgücüne katılımı zamanla artmaya başlamaktadır.

Bu çalışma kapsamında, Türkiye’de kadının işgücüne katılımının kentleşme olgusu ile olan nedensellik ilişkisinin sınanması amaçlanmıştır. Bu bağlamda, bağımlı değişken olarak kadının işgücüne katılımı, bağımsız değişkenler olarak ise kentleşme ve doğurganlık modele dahil edilmiştir. Zaman serisi teknikleri ile sınanan modelde yıllık olarak kullanılan seriler 1990-2021 dönemini kapsamaktadır. Öncelikle serilerde durağanlık sınamaları yapılmıştır. Ardından durağan olmadığı tespit edilen seriler durağan hale getirilip, Granger nedensellik testi yardımıyla değişkenler arası Granger nedensellik ilişkileri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Yapılan ampirik analizlerin bulgularına göre, kentleşme değişkeninden kadının işgücüne katılımı değişkenine doğru tek yönlü bir Granger nedensellik ilişkisi olduğu ifade edilebilir. Bu durumda kentleşmenin kadının işgücüne katılımının Granger nedeni olduğu dolayısıyla kentleşme değişkeninin geçmiş değerlerinin kadının işgücüne katılımının cari değeri üzerinde anlamlı etkili olduğu söylenebilir. Ayrıca, kentleşme değişkeninden doğurganlık oranı değişkenine doğru tek yönlü bir Granger nedensellik ilişkisinin varlığı tespit edilmiştir. Bu durumda, kentleşmenin doğurganlık oranının Granger nedeni olduğu, dolayısıyla kentleşme değişkeninin geçmiş değerlerinin doğurganlık oranı değişkeninin cari değeri üzerinde anlamlı etkili olduğu söylenebilir. Ampirik sonuçlar kentleşme ve kadının işgücüne katılımı bağlamında

incelendiğinde literatürde Spierings ve diğerleri (2010), Anyanwu ve Augustine (2013), Kılıç ve Öztürk (2014), Öztürk (2018) ve Sancar Özkök ve Atay Polat (2020) tarafından yapılan çalışmaların sonuçlarını desteklediği belirtilebilir. Her ne kadar yapılan ampirik testler sonucu doğurganlık oranı ve kadının işgücüne katılımı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilememiş olsa da teorik düzeyde bu iki değişken arasında negatif yönlü bir ilişki öngörüldüğü de ayrıca belirtilmesi gereken bir noktadır. Belirli bir ekonomik ve sosyal bağlama göre değişkenler arası ilişkilerin yönünün ve biçiminin değişebileceği unutulmamalıdır. Dolayısıyla, bu çalışma dışında konuyla ilgili başka araştırmaların da yapılmasının ve farklı göstergelerin dikkate alınmasının da önemli olduğu söylenebilir.

Kentleşme olgusunun artması ile gelişen ve değişen toplum yapısı, demografik yapı ve artan eğitim olanakları kadının işgücü piyasalarına girişi önünde engel teşkil eden birçok olumsuz faktörle mücadele konusunda kadınların güçlenmesini sağlamaktadır. Dolayısıyla, kentsel alanlarda kadınlar için istihdam fırsatlarının artan kentleşme ile birlikte değerlendirilmesi ve desteklenmesi önemli bir konudur. Kentleşme, genellikle daha fazla iş ve ekonomik aktivite imkânı sunmaktadır ancak bu fırsatların cinsiyet eşitsizliğini artırmadan dağıtılması gerekmektedir. Bu bağlamda dikkate alınması gereken bazı noktalar şöyle özetlenebilir:

- Erişim ve Eşitlik: Kadınlar için kentsel alanlarda istihdam fırsatlarını kullanabilmeleri için erişim ve eşitlik sağlanmalıdır. Eğitim, beceri geliştirme ve meslek edinme programları, kadınların çeşitli sektörlerde ve rollerde istihdam edilmelerine yardımcı olabilir.
- Çocuk Bakımı: Kadınlar için iş gücüne katılımı desteklemek için uygun çocuk bakımı hizmetlerinin sağlanması gereklidir. Çocuk bakımı hizmetlerinin kolay erişilebilir olması, kadınların çalışma hayatı ile aile sorumluluklarını dengelemelerine yardımcı olabilir.
- Esnek Çalışma Modelleri: Esnek çalışma saatleri, uzaktan çalışma veya yarı zamanlı çalışma gibi esnek çalışma modelleri, kadınların iş hayatı ile yaşamlarının diğer alanlarını daha iyi dengelemelerine yardımcı olabilir.
- Meslek Eğitimi ve Geliştirme: Kadınların farklı sektörlerde ve pozisyonlarda istihdam edilmesini desteklemek için meslek eğitimi ve geliştirme programları önemlidir. Bu şekilde kadınlar, değişen iş gücü ihtiyaçlarına uygun becerilere sahip olabilirler.
- Kadın Girişimciliği: Kentsel alanlarda kadın girişimciliği teşvik edilmeli ve desteklenmelidir. Kadınların kendi işlerini kurmaları ve yönetmeleri için gerekli kaynaklar, eğitim ve finansal destek sağlanmalıdır.
- Toplumsal Farkındalık: Kadınların kentsel alanlarda istihdam fırsatlarından yararlanmalarını teşvik etmek için toplumsal farkındalık artırılmalıdır. Cinsiyet eşitliği ve kadınların ekonomik katılımı konularında kampanyalar düzenlenmeli ve desteklenmelidir.
- Cinsiyet Duyarlı Planlama: Kentsel planlama aşamasında cinsiyet duyarlılığı gözetilerek yapılmalıdır. Altyapı, ulaşım ve hizmetlerin tasarımı, kadınların güvenliğini ve erişimini ön planda tutmalıdır.

Kadınların işgücüne katılımını artırmanın ve kalkınmayı desteklemenin önünde birçok zorluk ve engel bulunmaktadır. Bunlar arasında toplumsal cinsiyet normları, eğitim fırsatlarının eşitsizliği, çocuk bakımı gibi sorumlulukların dengesiz dağılımı ve işyerinde ayrımcılık gibi faktörler yer alabilir. Bu zorlukların üstesinden gelmek, kadınların işgücüne katılımını artırmak ve sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak için etkin politika ve stratejilerin oluşturulması gerekir. Bu bağlamda, politika yapıcıların makro anlamda hem bütün bir ekonominin genel iktisat politikalarını kurgularken hem de özel olarak istihdam politikalarını ve eğitim politikalarını kurgularken, kadın istihdamının önündeki engelleri bertaraf etmeye ve istihdamı artırmaya

yönelik önlemleri alması kritik önem arz etmektedir. Özetle, kentsel alanlarda kadınlar için istihdam fırsatlarını artırarak cinsiyet eşitsizliğini azaltmak ve sürdürülebilir kentleşmeyi desteklemek önemlidir. Bu hedefe ulaşmak için toplumsal, kurumsal ve politika düzeyinde çeşitli adımlar atılmalıdır.

TEŞEKKÜR

FİNANSAL DESTEK

Yazar bu çalışma için herhangi bir finansal destek almadığını beyan etmiştir.

ETİK

Bu çalışmada etik ilke ve standartlara uyulduğu beyan edilmiştir.

YAZAR KATKI BEYANI

Rüya Ataklı Yavuz Genel katkı düzeyi: %100.

Yazar, bu çalışmanın yazarlık koşulunu sağlayan başka bir kişinin olmadığını onaylamıştır.

ÇIKAR ÇATIŞMASI

Yazar herhangi bir çıkar çatışması beyan etmemiştir.

Kaynakça

- Anyanwu, J. C., & Augustine, D. (2013). *Towards inclusive African labour market: Empirical analysis of gender equality in employment and its implications for policy* (Working Paper, 2013). African Development Bank. 19 Mart 2023'de erişim adresi <https://archive.uneca.org/sites/default/files/uploaded-documents/AEC/2012/aec2012-411.pdf>
- Bloom, D. E., Canning, D., Fink, G., & Finlay, J. E. (2009). Fertility, female labor force participation, and the demographic dividend. *Journal of Economic Growth*, 14(2), 79–101. <https://doi.org/10.1007/s10887-009-9039-9>
- Bozkaya, G. (2014). Kadınların işgücüne katılımını belirleyen faktörler: Türkiye üzerine bir analiz. *Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(5), 69–89.
- Cinar, K., & Ugur-Cinar, M. (2018). What the city has to offer: Urbanization and women's empowerment in Turkey. *Politics & Gender*, 14(2), 235–263. <https://doi.org/10.1017/S1743923X18000028>
- Dayioğlu, M., & Kırdar, M. G. (2010, Mart). *Türkiye'de kadınların işgücüne katılımında belirleyici etkenler ve eğilimler* (Çalışma raporu, Sayı 5). Devlet Planlama Teşkilatı, Dünya Bankası. <https://documents1.worldbank.org/curated/en/403561468311115746/pdf/754670NWP0Box300Participation0Women.pdf>
- Dhar, S. (2020). Economic development and female labor force participation in Bangladesh: A test of the U-shaped hypothesis. *Journal of South Asian Studies*, 8(3), 99–111. <https://doi.org/10.33687/jsas.008.03.3826>
- Dickey, D. A., & Fuller, W. A. (1981). Likelihood Ratio Statistics for Autoregressive Time Series with a Unit Root. *Econometrica*, 49(4), 1057–1072. <https://doi.org/10.2307/1912517>
- Granger, C. W. J. (1969). Investigating causal relations by econometric models and cross-spectral methods. *Econometrica*, 37(3), 424–438. <https://doi.org/10.2307/1912791>
- Gujarati, D.N. (1999). *Temel ekonometri* (Ü. Şenese & G.G. Şenese, Çev.). Literatür Yayınları.
- Hacıoğlu Deniz, M., & Haykır Hobikoğlu, E. (2012). Cinsiyete göre gelişme endeksi çerçevesinde kadın istihdamının ekonomik değerlendirmesi: Türkiye örneği. S. Sarı, A. H. Gencer, B. Aşık, A. Turdaliyeva (Editörler), *International Conference on Eurasian Economies 2012* (ss. 123–130). Turan University Press. <http://hdl.handle.net/20.500.12627/78707>
- Jaffri, A. A., Javed, R. Y., & Asjed, R. (2015). Impact of urbanization on female labour force participation in Pakistan: An econometric analysis. *Pakistan Journal of Social Sciences*, 35(2), 691–701. <https://pjss.bzu.edu.pk/index.php/pjss/article/view/345/311>
- Kılıç, D., & Öztürk, S. (2014). Türkiye'de kadınların işgücüne katılımı önündeki engeller ve çözüm yolları: Bir ampirik uygulama. *Amme İdaresi Dergisi*, 47(1), 107–130.
- Lama, T. C. (2021). *Urbanisation and female labour force participation rate in India*. 08 Ağustos 2023'de erişim adresi <https://www.ies.gov.in/pdfs/Seminar-Paper-Final-TCL.pdf>
- Öcal, A. T. (2021, Şubat 11–12). Türkiye'de işgücü piyasasında toplumsal cinsiyet eşitsizliği. İçinde *World Women Conference-II* (ss. 813–825). Bakü, Azerbaycan.
- Özdemir, A. R., & Taşçı, H. M. (2008). Kentleşme ve kentsel istihdam, ekonomik büyüme için önemli bir potansiyel midir? *Maliye Dergisi*, (155), 55–71. https://ms.hmb.gov.tr/uploads/2019/09/04.Ali_Riza_OZDEMIR_H.Mehmet.TASCI_.pdf

- Öztürk, S. (2018). Türkiye’de işgücüne katılımı bölgesel farklılıklar. *Sosyoekonomi*, 26(35), 153–168. <https://doi.org/10.17233/sosyoekonomi.312610>
- Phillips, P. C. B., & Perron, P. (1988). Testing for a unit root in time series regression. *Biometrika*, 75(2), 335–346. <https://doi.org/10.1093/biomet/75.2.335>
- Sancar Özkök, C. S., & Atay Polat, M. (2020). Ekonomik büyüme, enflasyon ve kentleşmenin kadınların işgücüne katılımına etkileri: Türkiye üzerine bir uygulama. *Global Journal of Economics and Business Studies*, 9(17), 63–76.
- Sevüktekin, M., & Nargeleçekenler, M. (2010). *Ekonometrik zaman serileri analizi* (Geliştirilmiş 3. baskı). Nobel Yayın Dağıtım.
- Spierings, N., Smits, J., & Verloo, M. (2010). Micro- and Macrolevel Determinants of Women’s Employment in Six Arab Countries. *Journal of Marriage and Family*, 72(5), 1391–1407. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2010.00772.x>
- Tansel, A. (2002, March 06). *Economic development and female labor force participation in Turkey: Time-series evidence and cross-section estimates* (METU/ERC Working Paper No. 02/3). <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.301946>
- Tarı, R. (2010). *Ekonometri* (Genişletilmiş 6. baskı). Umuttepe Yayınları.
- Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK] (2022, Nisan 01). *Türkiye aile yapısı araştırması 2021* (Haber Bülteni, Sayı 45813). 04 Nisan 2023’de erişim adresi <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Turkiye-Aile-Yapisi-Arastirmasi-2021-45813>
- Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK] (2023a, Mart 06). *İstatistiklerle kadın 2022* (Haber Bülteni, Sayı 49668). 29 Mart 2023’de erişim adresi <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Kadin-2022-49668#:~:text=Hanehalk%C4%B1%20i%C5%9Fg%C3%BCc%C3%BC%20ara%C5%9Ft%C4%B1mas%C4%B1%20onu%C3%A7lar%C4%B1na%20g%C3%B6re,ise%20%70%2C3%20oldu>
- Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK] (2023b). Adrese dayalı nüfus kayıt sistemi (2007-2022). 28 Mart 2023’de erişim adresi <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=Nufus-ve-Demografi-109>
- Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK] (2023c). Genel nüfus sayımları (1927-2000). 28 Mart 2023’de erişim adresi <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=Nufus-ve-Demografi-109>
- Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK] (2023d, Şubat 06). *Adrese dayalı nüfus kayıt sistemi sonuçları 2022* (Haber Bülteni, Sayı 49685). 28 Mart 2023’de erişim adresi <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Adrese-Dayali-Nufus-Kayit-Sistemi-Sonuc-lari-2022-49685>
- Women-up. (2022). *Women-up projesine neden ihtiyaç duyuldu?* Kayıtlı Kadın İstihdamının Desteklenmesi Projesi. 02 Nisan 2023’te erişim adresi <https://www.sgkkadinistihdamindesteklenmesi.org/women-up-projesine-neden-ihiyac-duyuldu>
- Yamak, R., & Abdioğlu, Z., & Mert, N. (2012). Türkiye’de işgücüne katılımı belirleyen faktörler: Mikro ekonomik analiz. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(2), 41–58. <https://earsiv.anadolu.edu.tr/xmlui/handle/11421/157>
- Yang, L. S. (1981). [Labor force participation and fertility of married women in Taiwan area (author’s transl)]. *In’gu Munje Nonjip = Journal of Population Studies*, (5), 119–145.
- Yılmaz, M., & Zoğal, Y. (2015, Ağustos 18–20). Kadının işgücüne katılımının tarihsel gelişimi ve kadın istihdamını etkileyen faktörler: Türkiye ve Avrupa örneği. *Econ World2015*. IRES, Torino, Italy. https://torino2015.econworld.org/assets/zogal_yilmaz.pdf
- Zeren, F., & Kılıncı Savrul, B. (2017). Kadınların işgücüne katılım oranı, ekonomik büyüme, işsizlik oranı ve kentleşme oranı arasındaki saklı koentegrasyon ilişkisinin araştırılması. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 15(30), 87–103. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/514738>

Extended Abstract

The female labor force participation rate differs in urban and rural areas. Due to the working conditions in urban areas, the knowledge and skills required from the employees show significant differences between the agricultural sector and other sectors. Especially during periods of intense migration from rural to urban areas, women’s labor force participation rates remain low compared to both men and rural employment, as there are many obstacles to the employment of women who lack the knowledge, skills, and education needed by the urban labor markets, which migrate from rural to urban areas. However, as urbanization accelerates, women’s employment rates in urban areas are increasing day by day due to factors such as the increasing population in urban areas, the provision of more extensive education opportunities, the spread of daycare and care services, and the changing consciousness structure of society. In this context, the aim of this study is to empirically test the causality relationship between women’s participation in the labor force and the phenomenon of urbanization in Türkiye between the years 1990 and 2021 with time series methods.

Secondary data obtained from the World Bank database were used in this study. The selected independent variable is the female labor force participation rate, and the independent variables are the urbanization rate and the fertility rate. First of all, stationarity tests were performed on the series with the help of unit root tests. Then, the

series that were found to be non-stationary were made stationary, and the Granger causality relations between the variables were tried to be revealed with the help of the Granger causality test.

According to the empirical findings of the study, it has been determined that there is a one-way Granger causality relationship from the urbanization variable to both female labor force participation and fertility. Therefore, it can be said that urbanization is the Granger cause of women's participation in the workforce, so the past values of the urbanization variable have a significant effect on the current value of women's participation in the workforce. In addition, it can be said that urbanization is the Granger cause of the fertility rate, so the past values of the urbanization variable have a significant effect on the current value of the fertility rate variable.

When the empirical results are examined in the context of urbanization and female labor force participation, it can be stated that they support the results of the studies conducted by Anyanwu and Augustine (2013), Kılıç and Öztürk (2014), Sancar Özkök and Atay Polat (2020), Spierings et al. (2010), Öztürk (2018). Although no statistically significant relationship was found between fertility rate and female labor force participation as a result of empirical tests, it should be noted that a negative relationship between these two variables is predicted at the theoretical level. It should not be forgotten that the direction and form of the relationships between variables may change according to a particular economic and social context. Therefore, it can be said that it is important to conduct further research on the subject and to take different indicators into consideration.

With the increasing urbanization phenomenon, the developing and changing social structure, demographic structure, and increasing educational opportunities empower women to combat many negative factors that prevent them from entering the labor market. Therefore, it is an important issue to evaluate and support employment opportunities for women in urban areas with increasing urbanization. Urbanization generally offers more employment and economic activity opportunities, but these opportunities need to be distributed without increasing gender inequality. In this context, it is critical for policymakers to take measures to eliminate barriers to women's employment and increase employment, both in macro terms when formulating general economic policies for the economy as a whole and when formulating employment and education policies in particular. In sum, it is important to reduce gender inequality and promote sustainable urbanization by increasing employment opportunities for women in urban areas. In order to achieve this goal, various steps should be taken at social, institutional, and policy levels.

RESEARCH ARTICLE / Araştırma Makalesi

<https://doi.org/10.37093/ijisi.1293812>

Sürdürülebilir Kalkınma İçin Uluslararası Göçün Yerelde Çok Düzeyli Yönetimi: Sultanbeyli Belediyesi Örneği

Aybike Açıklık*

Fulya Memişoğlu**

Öz

Birleşmiş Milletler 2030 Gündemi kapsamında bir yol haritası sunan Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları'nın (SKA) temelindeki Kimseyi Geride Bırakma (Leave No One Behind) ilkesi son yılların en önemli kamu politika alanlarından biri olan göç yönetiminin de bütüncül ve kapsayıcı bir nitelikte olması gerektiğine işaret etmektedir. Bu çalışma sürdürülebilir kalkınma ve göç ilişkisinin daha iyi anlaşılması ve bu bağlamda yerel yönetimlerin atabilecekleri adımlara yönelik bir iyi uygulama örneği sunan İstanbul Sultanbeyli Belediyesini incelemektedir. Çalışmada öncelikle çok düzeyli göç yönetimi açısından Küresel Amaçlar kapsamında yerel yönetimleri ilgilendiren maddeler ele alınmaktadır. Bu açıdan belediyeler kapsamlı işbirliği, yerelleşme ve uyum konularında SKA'ların yerel düzeyde başarıya ulaşması ve kalkınmaya duyarlı göç politikaları geliştirilmesinde önemli birer aktör olarak ortaya çıkmaktadır. Nitel araştırma bulgularına dayanan ve Sultanbeyli Belediyesinin sunduğu hizmetleri SKA'lar ve bu amaçların yerine getirilmesi yönünde belirlenen göstergeler çerçevesinde değerlendiren çalışmamız, belediyenin benimsediği "kalkınma odaklı işbirliği" yaklaşımının Türkiye'de geliştirilebilecek çok düzeyli göç yönetimi modeline örnek olabilecek nitelikte olduğunu savunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: göç yönetimi, sürdürülebilir kalkınma amaçları, yerel yönetimler, çok düzeyli yönetim, göçmen

Cite this article: Açıklık, A., & Memişoğlu, F. (2023). Sürdürülebilir kalkınma için uluslararası göçün yerelde çok düzeyli yönetimi: Sultanbeyli Belediyesi örneği. *International Journal of Social Inquiry*, 16(2), 561–580. <https://doi.org/10.37093/ijisi.1293812>

* Doktora Öğrencisi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Programı, İstanbul, Türkiye. (Sorumlu Yazar).
E-posta: aybikeacikel@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6207-5900>

** Doç. Dr., Yıldız Teknik Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, İstanbul, Türkiye..
E-posta: fulya.memisoglu@gmail.com, ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-8113-813X>

Article Information

Received 08 May 2023; Revised 24 August 2023; Accepted 12 September 2023; Available online 30 December 2023

Multi-Level Local Governance of International Migration for Sustainable Development: The Case of Sultanbeyli Municipality

Abstract

The central "leave no one behind" principle of the United Nations 2030 Sustainable Development Goals (SDGs) points out that governance of migration, one of the most critical public policy field of recent years, should also be holistic and inclusive, encompassing all groups. This study examines Istanbul Sultanbeyli Municipality with the purpose of unpacking a good practice example for a better understanding of the migration-sustainable development nexus and the steps local governments can take in this context. The study initially discusses the SDGs and relevant targets that concern local governments in terms of multi-level migration governance. In this respect, municipalities emerge as critical actors for the success of SDGs at the local level and the formulation of development-sensitive migration policies through fostering cooperation, localization and adaptation. Based on qualitative research findings and the assessment of Sultanbeyli Municipality's services within the framework of SDGs, we argue that the "development-oriented cooperation" approach adopted by the municipality has the potential to set an example for a multi-level migration governance model that can be further developed in Türkiye.

Keywords: migration governance, sustainable development goals, local governments, multi-level governance, migrant

1. Giriş

İnsanlık tarihi boyunca var olan göç hareketliliği, son yıllarda küreselleşmeye de bağlı çeşitli ekonomik, sosyal ve çevresel etkenlerle daha da artmıştır. Bu artış, göç ve kalkınma arasındaki karmaşık ilişkinin de daha kapsamlı anlaşılmasını gerekli kılmış; bu ilişkiyi hem bilimsel hem de politika yapımında çok yönlü tartışılan ve analiz edilen bir konuya dönüştürmüştür. Örneğin bu alanda yürütülen birçok bilimsel çalışma göç-kalkınma ilişkisinin sadece hedef ya da kaynak ülkeleri etkilemediğini, aynı zamanda göçmenleri ve yerel toplulukları da çok yönlü etkileyebildiğini göstermektedir (Ahouga, 2018; Penninx, 2009; Vogler & Rotte, 2000).

Bu noktada, Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi'nde kabul edilen 2030 *Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları* (SKA'lar; başka bir deyişle Küresel Amaçlar) da uluslararası göçün kalkınma odaklı bir perspektiften yönetilmesi gerekliliğini vurgulamaktadır. 17 Küresel Amaçtan hiçbirisi doğrudan göç üzerine değildir. Buna rağmen içlerinden 11 tanesi ve bunların kapsamında belirlenen çeşitli göstergelerin uluslararası göç ile yakından ilintili olması, sürdürülebilir kalkınma ve göç ilişkisinin çok boyutlu önemini ortaya koymaktadır (United Cities and Local Governments, 2019; Adger vd., 2003). Küresel Amaçların gerçekleştirilmesi doğrultusunda ortaya konan bu yol haritasında göç ve kalkınma ilişkisinin özellikle yerel boyutu, çok düzeyli ve çok paydaşlı yönetimi ön plana çıkarmaktadır.

17 Küresel Amacın gerçekleştirilebilmesi için öne çıkan temel başlıklardan bir tanesi amaçlar için ortaklıklardır (Amaç 17). Buna göre, göç yönetiminin küresel bir şekilde ele alınmasında devletler başlıca aktörler devletler olsa da, bu sürecin gerçekliğini yitirmeden yürütülebilmesi için yerel dinamiklerden kopmaması gerekir (Jessop, 2000, s. 339). Bu sebeple yerel yönetimler göç yönetiminin temel muhatapları arasında yer almakta; politika yapım sürecinde küreselden yerele doğru "aşağı", yerelden de küresele doğru "yukarı" çok düzeyli bir yönetim yaklaşımı geliştirmek gerekmektedir. Ancak bu yolla göç yönetiminin yerele dönüşü göç politika yapıcıları ve göçü düzenleyen yerel eylem koordinasyonları yoluyla küresel etki oluşturabilir (Ahouga, 2018).

Bu çalışmada, SKA'ların göç yönetimi açısından çok düzeyli yönetim modeline işaret ettiğini ve yerel yönetimleri önemli birer paydaş olarak ön plana çıkardığını vurgulanmaktadır.

Bu doğrultuda, çok düzeyli yönetim modelinin sunduğu teorik çerçeve ile SKA'ların başarıya ulaşmasında yerel yönetimlerin somut olarak neler yapabileceği üzerinden bir analiz geliştirmek amaçlanmıştır. SKA'lar incelendiğinde yerel yönetimlerin şehirlerde kalkınmayı sağlarken özellikle uyum anlamında etkin çalışmalar yürütebileceğine dair göstergeler tespit edilmiştir. Sürdürülebilir kalkınma için uluslararası göçün yerelde çok düzeyli yönetişimi Sultanbeyli Belediyesi bünyesinde hizmet sunan Mülteciler Derneğinin sunduğu hizmetler üzerinden ele alınmaktadır. Sultanbeyli Belediyesinin tercih edilme nedeni ise Türkiye'de Volunteer Local Report (VLR) çalışmasını yapan ilk yerel yönetimlerden biri olması ve Mülteciler Derneğinin geliştirdiği çok katmanlı işbirlikleri, sunduğu hizmetlerin çeşitliliğidir.

Bu doğrultuda çalışma giriş ve sonuç bölümleri ile birlikte sekiz bölümden oluşmaktadır. İkinci bölümde, çok düzeyli yönetişimin tanımı, kapsamı ve teorik tartışmaları ele alınmıştır. Üçüncü bölümde, çok düzeyli yönetim yaklaşımı göç politikaları açısından değerlendirilmiştir. Dördüncü bölüm, SKA'ların göç bağlamında yerel yönetimleri nasıl ele aldığına ve ilgili göstergeler üzerinden analizine yer vermiştir. Beşinci bölümde, SKA'ların göç yönetişimi açısından yerel yönetimlere yüklediği sorumluluklar bağlamında değerlendirmesi yapılmıştır. Altıncı bölümde araştırma yöntemi detaylandırılmıştır. Yedinci bölümde, iyi bir uygulama örneği olarak Sultanbeyli Belediyesi bünyesinde hizmet veren Mülteciler Derneğinin sağladığı hizmetler SKA göstergeleri açısından tematik başlıklar altında incelenmiştir. Sekizinci ve son bölümde ise kalkınma ve göç ilişkisinin işaret ettiği çok düzeyli yönetim yaklaşımının SKA göstergeleri doğrultusunda analizi ile iyi uygulama örneği olarak görülen Sultanbeyli Belediyesi'nin "kalkınma odaklı işbirliği" şeklinde bir göç yönetim modeli sunduğu vurgulanmıştır.

2. Çok Düzeyli Yönetişim

1990'larda Liesbet Hooghe ve Gary Marks tarafından ortaya konulan *çok düzeyli yönetim* (multi-level governance) kavramı, yerelde oluşturulan özerkliğe saygı duyarak yönetim yetkisinin ve sorumluluklarının hem dikey hem de yatay olarak konumlanmasını sağlayan bir karar alma sistemi olarak açıklanmaktadır (Hooghe, vd., 2019, ss. 197; Leibfried & Pierson, 1995). Çok düzeyli yönetim yaklaşımına göre politika oluşturma süreçleri merkezi aktörlerin tekelinde değildir. Bunun yerine, yönetimin birden çok düzeyde faaliyet gösteren aktörler tarafından şekillendirildiğini ve yetkilerin bunlar arasında paylaşıldığı bir sistem vardır. Bu gelişmenin bir sonucu olarak, devletin rolü, devlet özerkliğini koruyabilecek koordinasyon, yönlendirme ve ağ oluşturma stratejilerini geliştirmek olarak değişmektedir (Bache & Flinders, 2004). Tüm devletler, birden fazla hükümet katmanı boyunca yapılandırılmıştır ve konu ne olursa olsun kamu politikası, zorunlu olarak, farklı düzeylerde faaliyet gösteren kurum ve kuruluşlar arasındaki etkileşimlerin sonucudur (Zincione & Caponio, 2006). Avrupa Birliği (AB) ve Dünya Bankası gibi küresel kurumlar politika oluşturma ve uygulamada iyi pratikler için çok düzeyli yönetişimi ölçüt olarak ele almışlardır. Bir sonraki bölümde ele alınacağı üzere, 1990'larda göç yönetişimi alanında çoğu araştırmanın sadece ulusal politikalara odaklanmasından artan memnuniyetsizlik de göç alanını çok düzeyli yönetim yaklaşımıyla ele alan çalışmaların önünü açmıştır (Scholten & Penninx, 2016).

Çok düzeyli yönetim teorik olarak geliştirilmeye başladığı andan itibaren hükümetler arası ve işlevselci AB entegrasyonu teorilerine alternatif bakış açısı olarak ele alınmıştır. Ulusal düzlemde Avrupa entegrasyonunu ele alan yönetim anlayışı egemenliğin devlet eliyle AB üyeliği sayesinde korunduğunu savunurken, çok seviyeli yönetim modeli Avrupa entegrasyonu açısından ulus-altı, ulusal ve ulus-üstü aktörler arası yetki geçişinin sağlandığı

anlayışına dayanır. Hükümetin karar alma sürecinde tek aktör olmaması ve yetkinin paylaştırılması yoluyla hiyerarşinin keskin olmadığı bir süreç ifade edilir (Hooghe & Marks, 2003, s. 237).

Çok düzeyli yönetim modelini eleştirenler kavramın hem yeniliğine hem de açıklayıcı gücüne karşı çıkmaktadırlar. Buna göre kavram bazı sektörlerde ve karar vermenin bazı aşamalarında tanımlayıcı bir politika oluşturma modeli sağlarken AB'nin nasıl işlediğine dair genel bir açıklama sunmamaktadır (Jordan, 2001, s. 204). Benzer şekilde AB'nin karar alma mekanizması içerisinde ulus-altı aktörlere fazla etki alanı verdiği için eleştirilmektedir (Jordan, 2001). Üstelik bu modelde alt-ulusal düzeye gösterilen ilgiye rağmen, yerel yönetimler yönetim sürecinde öncelikle AB ile ulus-devletlerarasındaki etkileşimlerin dinamikleri aracılığıyla yaratılan fırsatlara yanıt verenler olarak görülürken birer kurumsal kimlikte kabul edilmemektedirler (Jeffery, 2000). Oysa Avrupa'da yerel yönetimler kapsayıcı ya da dışlayıcı olması fark etmeksizin göç politikalarına doğrudan etki etmektedirler (Alexander, 2003, s. 425). Ayrıca yönetim çok seviyeli yapısına rağmen uluslararası düzlem ve AB'nin iç yapısındaki yönetim dinamiklerini açıklamakta yetersiz kalmıştır (Jordan, 2001, ss. 201-202).

Dar kapsamı nedeniyle eleştirilen çok düzeyli yönetim kavramı zamanla hem devlet sınırı içinde hem de ötesinde daha geniş bir yönetim sistemi kapsayacak şekilde geliştirilmiştir (Peters & Pierre, 2004). Yönetimin artık sadece ulus-devletin yetkisinde olmadığı, çok katmanlı ve çok kurumlu bir şekilde gerçekleştiği fikri geçerlilik kazanmıştır. Yasal çerçevelerden ziyade bir müzakere sistemine bağlı bir sistem tasvir edilmektedir (Peters & Pierre, 2004). Rosenau ise yönetimin, resmi ve gayri resmi otoritenin uygulanması yoluyla rekabet eden ve işbirliği yapan bölgesel temelli veya bölgesel olmayan ağlar olabilen "otorite alanları" aracılığıyla yürütüldüğünü savunmaktadır. Çok düzeyli yönetimin nispeten esnek oluşuyla ilgili olan bu yorum, hem yönetimin yer aldığı birden çok düzeyi hem de bu düzeylerde eş zamanlı olarak hareket eden sayısız aktör ve kurumu kapsamaktadır. Bu sayede politik çözüm gerektiren bir sorun varsa çok seviyeli politika aktörlerinin çözüm ortağı olmalarının gereği vurgulanmaktadır. Ortak bir çözüm ya da yaklaşım geliştirme çabası içerisindeki hükümetler arasında teknokratik işbirliğini savunur (Rosenau, 1997).

3. Göç Politikasının Çok Düzeyli Yönetimi

Zincone ve Caponio'ya (2006, s. 260) göre göçe dair politika oluşturma (policy-making) süreci dördüncü nesil (fourth-generation) araştırma konusudur. Birinci nesil çalışmalar esasen Avrupa ülkelerine göç hareketlerinin ve göçmen stoklarının demografik yapısı ve evrimi ile ilgili olmuştur. İkinci nesil araştırmalar, göçmenlerin ekonomik entegrasyonuna ve sosyal davranışlarına odaklanmaktadır. Üçüncü kuşak, entegrasyon politikalarıyla ve siyasi katılımı ile ilgilenmiştir. Son olarak, dördüncü kuşak ise göçmen ve göç politikalarına nasıl karar verildiğini ve nasıl uygulandığını ele almaktadır. Göç politikalarının nasıl ve ne şekilde belirlenmesi gerektiğine dair yürütülen çalışmalar göçün yönetim modellerinin önemini ortaya koymaktadır. Özellikle 1990'lı yıllarda başlayan göçün yetki sorumluluk paylaşımında ön plana çıkan işbirliği ihtiyacı yeni nesil bir göçün çok düzeyli yönetimi ve göçmenlik konusunda araştırma yapmaya başlamıştır.

Son yıllarda göç alanında yaşanan gelişmeler yerel, bölgesel ve ulusal pek çok seviyede aktörün işbirliği yapmak amacıyla bir araya gelerek çözüm arayışında olduğu bir sürecin başlamasına neden olmuştur. Özellikle şehirlerde artan entegrasyon ihtiyacının muhatapları olarak yerel yönetim aktörleri önemli birer paydaş olarak görülmektedirler (Spindelegger, 2020). Yerel yönetimler ulusal düzeydeki aktörler başta olmak üzere diğer karar alıcı aktörlere

göre pek çok avantaja sahiptirler. Yerel yönetim aktörlerinin yerel halkın tercihleri hakkında daha çok bilgi sahibi olmaları politika yapım süreçleri için oldukça önemlidir (Penninx, 2009, s. 9). Politika yapım süreçleri sonrası uygulama kısmında yine yerel aktörler sadece bireylerin yanı sıra göçmenleri de harekete geçirebildikleri için politikaların başarısına doğrudan etki edebilmektedirler. Aynı zamanda izleme sürecinde ampirik temelli bir yaklaşımla rasyonel politikalar geliştirebilir. Yeni gelenlerin gündelik ihtiyaçlarını üçüncü bir kişiden bağımsız olarak yapabilmeleri için dil eğitimi, entegrasyon kursları gibi imkanlar sunabilmektedirler. Yerel yönetimler hedefe daha yakın konumda olduklarından bu tür faaliyetler yerel düzlemde yürütülebilir (Penninx, 2009, ss. 8-9).

Yerel düzlemde yürütülecek faaliyetler için takip edilen stratejilerin çok yönlü ve sistematik olması gerekmektedir. Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma için 2030 Gündemi'ne bakıldığında politikaların sürdürülebilir kalkınma açısından yerelleşmesi ve yerel düzeyde geliştirilmesi için stratejiler belirlenmesi, uygulanması ve takip edilmesi gerekir (European Commission vd., 2022, ss. 140-148). Bunun için SKA'ların göçü nasıl ele aldığı ve yerel yönetimleri ilgilendiren maddelerin ele alınması ve incelenmesi göç ve kalkınma ilişkisinin anlaşılması için son derece önemlidir.

4. Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları bağlamında Göç ve Yerel Yönetimler

Göçün hem bir siyasi sorun alanı olarak hem de insan hakları krizi bağlamında görünürlüğünün artması ile birlikte küresel gündemde daha fazla yer bulan bir konu haline gelmiştir. Uluslararası düzlemde gerçekleşen uygulamalara örnek olarak; 2013 ve 2016 yıllarında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu (UN General Assembly) bünyesinde mültecilerle ilgili konuları görüşmek üzere Devlet ve Hükümet Başkanlarının küresel düzeyde bir araya gelişi ve 2007 yılında başlatılan *Küresel Göç ve Kalkınma Forumu* örnek olarak gösterilebilir (Global Compact for Migration, [GCM], 2022). Bu görüşmeler sonucu oluşturulan *Küresel Göç Mutabakatı*, üye devletlerin güvenli, düzenli ve düzenli göçü kolaylaştırmak için uluslararası düzeyde işbirliği yapma taahhüdünde bulunduğu Birleşmiş Milletler 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündeminin 10.7 numaralı hedefiyle tutarlı bir şekilde çerçevelenmiştir.¹ Göç alanında belediyelerin yapabilecekleri, uygulama alanları incelendiğinde SKA'lar özellikle şehirlerde uyum konusunda yerel yönetimlere görev ve sorumluluklar atfetmektedirler.

İnsan hareketliliğinin artmasıyla mekân olarak şehirlerin, yönetim olarak ise yerel aktörlerin artan önemi, ulusal düzlemde ortaya çıkan gerginlikler konunun insan hakları perspektifinden ele alınmasını gerektirmektedir (United Cities and Local Governments, 2020, s. 94). 2030 Gündeminin "kimseyi geride bırakmama" temel prensibi ve "kapsayıcılık" ilkesine uygun olarak göçmenler, sığınmacılar² ve ülke içerisinde yerinden edilmiş bireyler desteklenmesi gereken savunmasız kişiler olarak tanımlanmışlardır (International Organizations Migration [IOM], 2018, s. 20).

¹ SKA 10.7 numaralı hedef; "Planlı ve iyi yönetilen göç politikalarının uygulanmasını da içerecek şekilde, insanların muntazam, güvenli, düzenli ve sorumlu biçimde göç etmesini ve hareketliliğini kolaylaştırmak" olarak açıklanmıştır.

² Bu çalışma, farklı ülkelerden gelen kişilerin belediyeden aldıkları hizmetlere odaklandığından dolayı özellikle 2011 sonrası Türkiye açısından karmaşık bir süreci ifade eden göç hareketinde gelenleri kapsayacak bir kavram olarak sığınmacı kavramı, göçmen, mülteci, ikincil koruma, şartlı mülteci yasal statülerinin yerine kullanılmıştır. Bu statülerin hukuki arka planları farklı olsa da kent yaşamında belediyelere giden hizmet talepleri benzerdir. Bu nedenle bu çalışmanın analizi Sultanbeyli Belediyesinin hizmetlerini Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarına uygunluğu üzerinden analiz edeceği için çalışmanın Türkiye'deki yabancıları ele alan bölümlerinde de sığınmacı ifadesi kullanılacaktır.

Uluslararası Göç Örgütü'nün 2018 tarihli Göç ve 2030 Kalkınma Gündemi rehberinde amaçlar göç ile doğrudan ya da dolaylı bir şekilde gruplandırılmıştır. Ancak bu çalışma kapsamında SKA'ların sadece göçle ilgili maddelerini incelemek yerel yönetimler açısından boşluklar getirebileceği için amaçlar incelenerek yerel yönetimlerin yapabilecekleri ve hizmet alanları açısından göçle ilişkili maddeler ele alınmıştır. Yerel yönetimler tarafından yerelleştirilebilir ve göçle doğrudan ilişkili bazı SKA'lar şu şekilde listelenmiştir (Bkz. Tablo 1):

Tablo 1

Göç Yönetişimi İle İlgili Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları

Gösterge	Sürdürülebilir Kalkınma Amacının İçeriği	Amaç No
Yoksulluğun Sona Ermesi	İhtiyaç sahiplerine erişerek yoksul kesimlerin desteklenmesi	1.2, 1.3
Nitelikli Eğitim	Herkesin eğitime erişimini sağlamak Uluslararası öğrenci hareketliliğinin artırılması	4
İnsan Ticareti ve Sömürüsü	Her türlü insan ticareti ve sömürü ile mücadele Kadın ve çocuk ticareti ve sömürüsünün ele alınması	5.2, 8.7, 16.2
İşçi Göçü ve İstihdam	İnsana yakışır işin teşvik edilmesi Çocuk işçiliği ve çocuk işçiliğinin en kötü biçimleriyle mücadele Zorla çalıştırma için insan ticaretiyle mücadele Göçün feminizasyonunun ele alınması İşgücü göçü yönetişiminin iyileştirilmesi	8.5, 8.7, 8.8
Göç Yönetişimi	Düzenli, güvenli, düzenli ve sorumlu göç ve hareketliliği sağlamak Planlı ve iyi yönetilen göç politikalarının uygulanması	10.7, 11
Göçmen Havaleleri	Göçmen döviz transferi masraflarının azalması	10.c
Temsil	Karar almayı her düzeyde sağlamak	16.7
Çok paydaşlı İşbirlikleri	Çok paydaşlı ortaklıklar, ortaklarla küresel işbirliği geliştirmek	17.16
Göç Verisi	Göç ile ilgili verilerin iyileştirilmesi Göçün statüsüne göre alt kırılımlı verilerin artırılması Göç verilerinin kırılımlarının başka değişkenlerle artırılması	17.18

Not. Bu tablonun göç yönetişimi bölümüne 11 ve 17.16 numaralı amaçlar yazarlar tarafından eklenirken 10.c numaralı amaç dolaylı olarak yerel yönetimleri etkileyebileceği için tabloda görünmektedir ancak analizde yer verilmemiştir. Diğer maddelerin alındığı tablo için bkz. International Organization for Migration [IOM], 2018, *Migration and the 2030 Agenda: A guide for practitioners*.

Birinci amaçta söz edilen yoksulluğun tamamen sonlandırılması ve göçmenlerin yerel yönetimler tarafından tespit edilip hizmetlere erişimlerinin sağlanması ve istihdamlarının teşvik edilmesi önerilir (United Cities and Local Governments, 2020, s. 8). Özellikle işgücü göçü nedeniyle ortaya çıkan insan hareketlilikleri hedef ve kaynak ülkelerde yoksulluğun azaltılmasına yönelik güçlü bir araç olabilir. Şöyle ki; göçmen hane halkının artan geliri, gideri ve yaptığı yatırımlar nedeniyle kaynak ülkelerde daha iyi maaşlar ekonomik büyümeye sebep olabilirken, hedef ülkelerde de göçmenlerin işgücü açığını doldurabileceği hizmetlerle ekonomiye katkı sunabileceği söylenebilir (Memişoğlu & Yiğit, 2019, s. 51).

Dördüncü amaca göre eğitime erişim temel bir insan hakkı olduğu için göçmenlerin gittikleri ülkede yetişkin ya da çocuk olmaları fark etmeksizin nitelikli eğitim almaya hakları vardır. Nitelikli eğitim desteklenirken yerel yönetimlerin sığınmacılar için açtıkları dil kursları da bu

amaca hizmet etmektedir. Sosyal uyumun önündeki en büyük engellerden biri olan dil bariyeri de bu yolla aşılabilecektir (Human Rights Watch, 2015). Türkiye’de pek çok belediye sorumlu oldukları bölgelerde yaşayan sığınmacıların günlük hayatta ikinci bir kişiye muhtaç duymaksızın hayatını devam ettirebilmesi için dil kursları açmaktadırlar. Bunlar tamamıyla yerel yönetim aktörlerinin inisiyatifleri ile ilerleyen ve belirli bir standartta olmayan hizmetlerdir. Ayrıca, ele alınan uluslararası öğrenci hareketliliğinin desteklenmesi ise az gelişmiş ülkelerden gelişmiş ülkelere öğrenci yollanmasının artırılması, meslek eğitim programları, bilgi iletişim teknolojileri programları gibi yükseköğrenim bilimsel programlarının desteklenmesi ve burs imkânlarının küresel düzeyde artırılmasını önerir (Küresel Amaçlar, 2015).

İnsan Ticareti ve Sömürüsü başlığında ele alınan 5.2, 8.7, 16.2 numaralı alt amaçların açıkladığı insan ticareti ve sömürüsü ise göç gündeminde oldukça önemli bir yer tutan ve SKA’larda da özellikle ele alınan göçmenleri doğrudan ilgilendiren bir sorun alanıdır. İklim krizleri, doğal afetler, iç savaşlar gibi nedenlerle insanlar zorunlu olarak göçe yönelirken tanıdık çevrelerinden uzakta oldukları için genellikle topluluk destek ağlarını kaybederek sosyal ve kültürel olarak izole olmaktadır. Temel kaynaklara ve geçim fırsatlarına erişimden yoksunlaşınca nereye gittiklerine bağlı olarak, düzenli bir statüde olmamaktadırlar. Bu ve benzeri faktörler, sığınmacıları ve diğer zorla yerinden edilmiş kişileri, durumlarının belirsizliğinden yararlanarak onları sömüren insan tacirleri için kolay bir hedef haline getirmeye katkıda bulunmaktadır (United Nations High Commissioner for Refugees, [UNHCR], 2023). Çatışma, şiddet veya zulümden kaçan birçok kişi de koruma aramak için düzensiz bir şekilde hareket etmek zorunda kalırken, bunun için genellikle kaçakçıların hizmetlerine başvurumaktadırlar (Global Migration Group, 2013, s. 6).

Küresel Göç Mutabakatının “Uluslararası göç bağlamında insan ticaretini önlemek, bunlarla mücadele etmek ve ortadan kaldırmak” (Prevent, combat and eradicate trafficking in persons in the context of international migration) başlıklı onuncu amacı, sekizinci amacın yedinci alt hedefi ile doğrudan ilişkilidir. Söz konusu amaç, zorla çalışmayı ortadan kaldırmak, insan ticaretini ve modern köleliği yok etmek ve çocukların asker olarak dahi kullanılmalarını içeren çocuk işçiliğinin tamamen önlenmesini öngörmektedir (Global Compact for Migration, 2018, s. 10). Ayrıca sekiz numaralı alt hedef ise çalışanların haklarının korunması ve göçmen kadınlar olmak üzere tüm göçmenlerin ve güvencesiz işlerde çalışan tüm çalışanların güvenli çalışma ortamlarına kavuşturulması amaçlanmıştır (United Nations Department of Economic and Social Affairs, 2023a).

Onuncu amaç altında bahsi geçen 10.7 sayılı hedef ile birlikte planlı ve düzenli yönetilen göç politikalarının uygulanması sistemli, güvenli, düzenli ve sorumlu insan hareketliliğinin kolaylaştırılması olarak belirtilmiştir (United Nations Department of Economic and Social Affairs, 2023b). Göçün etkin yönetimi ve düzenlenmesi, düzenli, güvenli ve düzenli göçün gerçekleştirilmesi, göçün menşe ve hedef ülkeler ve nüfusları ve göçmenlerin kendileri için faydalarının gerçekleştirilmesi için son derece gereklidir (United Nations, 2016, s. 8). On bir numaralı amaç ise şehir düzeyinde mevzuat, politika ve idari uygulamalar oluşturmak ve uygulamak, temel hizmetler, istihdam, sosyal koruma, entegrasyon, barınma vb. dahil olmak üzere göçmenler üzerine oluşturulacak hizmet süreçlerine atıf yapmaktadır. Buna göre göçmenlerin çoğu kentsel alanlarda ikamet etmektedir ve bu nedenle ilgili tüm politikalarda ve idari birimlerde göçmenlerin yönetim anlamında dikkate alınmaları gerektiğine işaret eder (United Nations, 2016, s. 9).

Faydanın karşılıklı bir mekanizmadan doğması için de devlet tarafından sığınmacılara geçici statülerden ziyade uzun döneme geçişi sağlayan yasal statülerin verilmesi, hak ve hizmetlere

erişimde ayrımcılığa uğramadan eşit şekilde ulaşılması sağlanmalıdır (Açıkgöz, 2021, s. 9). Bu açıdan United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR) tarafından sığınmacıların temel insan haklarını koruma altına almak ve onların güvenli koşullarda yaşamalarını sağlamak için sunduğu üç kalıcı çözümden biri olan yerel entegrasyon (local integration) kavramı yerel düzlemde gerçekeleşecek sosyal uyuma işaret etmektedir (UNHCR, 2019, ss. 1-6). Bu noktada yerel mekanizmaların devreye girmesi için de yerel yönetimlere daha fazla özgürlük alanı tanınması gerekmektedir. Genellikle sığınmacıların gittikleri yerlerde belediyelerden ilk talepleri büyük oranda maddi yardım, gıda ve barınma gibi temel hizmetlere erişim olmaktadır (UNHCR, 2019, ss. 1-6). Göç eden bireyler hedef ülkede öncelikle insan onuruna yakışan bir hayata erişme ve ardından da toplum kabul ve sosyal uyum gibi konularla ilgilenmektedirler. Bu anlamda 2030 gündemi, yaşamsal ihtiyaçların karşılandıktan sonra farklılıkların tanındığı, kültürlerarası etkileşimin ve diyalogun yeterince sağlandığı yerel dinamiklerin de sürece dâhil edildiği, yabancı düşmanlığının kontrol altına alındığı ve hukukun üstünlüğü altında etkili bir yönetim yaklaşımı geliştirmeyi uygun görmektedir (United Nations, 2016, s. 9).

2030 gündeminin yerel düzlemde bir işbirliğini tasvir eden yaklaşımı sosyal uyumun göç yönetişimi açısından önemine işaret etmektedir. Buna göre toplumda yaşanan gelişmeler uyumu yakından ilgilendirmektedirler. Özellikle son yıllarda birçok Avrupa ülkesinde, göç yönetişimi açısından sorumluluk bölgesel ve yerel yönetimlere devredilerek sosyal uyumu kentlerde sağlamaya yönelik bir eğilim vardır. Buna ek olarak, hükümetler, sosyal haklara erişimi kolaylaştırmanın en iyi yolunun, ortak sosyal uyum hedeflerine ulaşmak için yerel yönetimlerle ortaklık içinde çalışmak olduğunu giderek daha fazla benimsemektedirler (European Committee for Social Cohesion [CDCS], 2004, ss. 1-28).

5. İşbirliği, Etkileşim ve Kalkınma: SKA'ların Göç Yönetişimi Bağlamında Değerlendirilmesi

Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri 2014 tarihli raporunda hedeflere ulaşmak için yapılacak yatırımların birçoğunun yerel düzeyde gerçekeleştirileceğini, yerel makamların çok önemli birer işbirlikçi olduklarını kaydetmiştir (United Nations General Assembly, 2014, s. 19). Göç giderek daha fazla kentlerde görünür hale geldiğinden, yerel düzeyin önemi özellikle göç bağlamında önemlidir. Küresel nüfusun yarısından biraz fazlası artık şehirlerde yaşamaktadır ve bu rakamın 2050 yılına kadar küresel nüfusun üçte ikisine ulaşacağı tahmin edildiğinden (United Nations Department of Economic and Social Affairs [DESA], 2014a) yerel aktörlerin 2030 Gündemini başarıya ulaştırması için güçlendirilmesi gerekmektedir (United Nations Department of Economic and Social Affairs [DESA], 2014b). Yerel yönetimler, 2030 Gündemini somut ve verimli eyleme dönüştürmek için ideal bir konumdadır; amaçları ve hedefleri belirli bağlamlara uyarlayabilirler, yerel eylemlerin güvenilirliğini ve önemini vatandaşlara iletip teşvik edebilirler ve hizmet sunumunda rol oynayabilirler (IOM, 2018, s. 55). SKA'lar küresel olmasına rağmen başarıları, sürdürülebilir ve kapsayıcı kalkınma stratejilerinin yerel düzeylerde ne kadar etkili bir şekilde uygulandığına bağlıdır. Burada SKA'ların yerel yönetimlere yüklediği sorumlulukları anlamak ve pratikte uygulamalarına bakmanın yaralı olduğu söylenebilir.

Dünyada iyi uygulama örneklerine bakıldığında genellikle Avrupa ve Amerika'da Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarını destekleyecek çalışmaların olduğu görülebilir. Özellikle sosyal uyum için iletişim alanında *Antirumours Networks for Diversity* isimli projede yanlış bilgi yayılımını önleyerek entegrasyonu güçlendirmek amaçlanmıştır (Council of Europe, 2021). Genel nüfus ve belirli hedef gruplar arasında algı, tutum ve davranışlarda bir değişikliği tetikleyerek

ayrımcılığı önlemeyi, bir arada yaşamayı iyileştirmeyi ve çeşitlilik potansiyelinden yararlanarak sosyal değişim yaratmak amaçlanmıştır (Barderi, 2018, s. 7). Projenin olumlu sonuçlarına göre 2014 yılında Avrupa Konseyi bir Avrupa projesine öncülük etmiş (C4i: Uyum için İletişim (Communication for Integration) Barcelona'nın da katılımıyla daha fazla Avrupa şehrinde (Limerick, Botkyrka, Nürnberg, Erlangen, Lublin, Patras, Loures, Amadora, Bilbao ve Sabadell) düzenlenmiştir (Barderi, 2018, s. 8). 2018 yılında tamamlanmış olan INTED (Integration Through Dialogue and Education) isimli proje ise Avusturya, İtalya, Almanya, Hırvatistan ve İsveç'teki çeşitli belediyeler ve sivil toplum arasında bir bilgi ve beceri paylaşım amaçlamıştır. Proje, yeni gelen göçmenler için ilk adım bilgileri konusunda yerel hizmet sağlayıcıları eğitmeye devam edebilecek eğitmenler için eğitimler geliştirmiştir. Proje ortakları, farklı ülkelerden belediyeler ve Sivil Toplum Kuruluşları olmuştur (European Commission [EC], Integration Through Dialogue and Education, 2019). Ayrıca Almanya'da düzenlenen Belediye Mülteci Diyalogları benzer amaçlara hizmet eden uygulamalar olarak adlandırılmaktadırlar. Türkiye'de ise pek çok belediye UNHCR girişimi, İstanbul Büyükşehir Belediyesi (İBB) ve Dünya Yerel Yönetim ve Demokrasi Akademisi Vakfı (WALD) ortaklığında düzenlenen "Mülteciler Alanında Belediyeler Arası Koordinasyon Toplantıları" örnek olarak gösterilebilir (Dünya Yerel Yönetim ve Demokrasi Akademisi Vakfı [WALD], 2021).

Gösterilebilecek pek çok örnek ve işbirliği projelerine rağmen, belediyelerin kendi çabalarıyla uluslararası kuruluşlarla birlikte ortaklıklar kurarak yürüttükleri faaliyetler son derece önemlidir. Uluslararası kuruluşlar fon sağlayıcılar olarak projelerin niteliklerinin gelişmesinde, izleme ve takip süreçlerinde birer işbirlikçi konumundadırlar. Türkiye'deki pek çok belediye de kaynak sorunu, mentör eksikliği gibi nedenlerle uluslararası kuruluşlarla ve sivil toplum kuruluşlarıyla işbirliği yaparak kalkınma odaklı göç politikalarını desteklemektedir. Şehirlerde bu ortaklıklarla SKA'ların rehberliğinde iletişim, uyum, yönetim alanında çalışmalar yürütülmektedir. Bir sonraki bölümde iyi uygulama örneği olarak faaliyetlerini detaylı olarak incelediğimiz Sultanbeyli Belediyesi 2021 yılında 2030 Gündemi'ne dair bir değerlendirme raporu yayınlarken (2021) belediyenin SKA'lara yönelik yürüttüğü faaliyetleri değerlendirmiştir. 2021 yılına kadar Türkiye'de sürdürülebilir kalkınmaya hizmet eden çalışmalarını Gönüllü Yerel Değerlendirme (Volunteer Local Report [VLR]) formatında raporlayan herhangi bir yerel yönetim aktörü olmamıştır. United Cities Local Governments (UCLG) Dünya Teşkilatı ile işbirliği içerisinde United Cities Local Governments Middle East and West Asia (UCLG-MEWA)'nın destekleriyle ilk VLR çalışmaları ve raporları Sultanbeyli Belediyesi ve İzmir Büyükşehir Belediyesi tarafından hazırlanmıştır. Türkiye'de yerel yönetimlerin başlattığı bu girişimin, bölge ülkelerdeki tüm yerel yönetimler için de bir model olması öngörülmektedir. Bu raporda belediyenin SKA amaçlarına yönelik yürüttüğü faaliyetler ele alınmıştır.

6. Araştırma Yöntemi

Bu çalışmada göç ve kalkınma ilişkisinin yerelde nasıl uygulandığını analiz etmek için Türkiye'nin en fazla göçmen nüfusuna şehri İstanbul'a bağlı Sultanbeyli Belediyesi örnek olarak seçilmiş ve incelenmiştir. İç İşleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı'nın 2021 yılında yaptığı açıklamaya göre İstanbul genelinde ikamet iznli 644.726, geçici koruma statüsündeki Suriyeli 535.025 ve mülteci/şartlı mülteci statülerinde 2.406 olmak üzere tüm hukuki statülerde toplam 1.182.157 yabancı bulunmaktadır. Sultanbeyli açısından demografik yapıya bakılırsa mevcut verilere göre, ilçe genelinde toplam 31.924 sığınmacı vardır ve en büyük yabancı grup göçmen nüfusun %94.6'sı ile (30.200 kişi) Suriyelilerdir. Suriyelileri %1.8 ile (590 kişi) Afganlar, %0.7 ile

(220) Iraklılar ve %0.6 ile (180 kişi) Pakistanlılar izlemektedir (IOM & G İdaresi Genel Müdürlüğü, 2019, s. 98). Diğer ilçelere kıyasla Sultanbeyli ilçesinde yaşayan sığınmacılar belirli mahallelere toplanmak yerine ilçe geneline homojen olarak dağılmışlardır.

Hizmetlerin detaylarının öğrenilmesi ve ilçe genelinde şekillenen yönetişim modelinin tespit edilmesi amacıyla bu çalışma kapsamında Sultanbeyli Belediyesine bağlı Mülteciler Derneğinde görev yapan iki yetkili ile yarı yapılandırılmış soru formu üzerinden görüşmeler yapılmıştır. Görüşmeler, sığınmacılar tarafından belediye ile derneğe gelen geri bildirimler, hizmet talepleri ve ilçede uyuma dair ön plana çıkan sorun alanları üzerinden şekillendirilmiştir. Ek olarak, VLR raporu detaylı olarak analiz edilmiştir. Ayrıca, bu çalışma ve çalışmada kullanılacak veri toplama araçları ve yöntemlerine ilişkin bilgiler Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu tarafından 22.12.2021 tarihinde 2021.12 numaralı toplantıda incelenmiştir ve verdiği karara göre etiğe aykırı herhangi bir bulguya rastlanmamıştır.

Tablo 2

Sultanbeyli Belediyesi Görüşme Detayları

Belediye	Mülakat Yapılan Birim	Görüşme Tarihi	Görüşülen Kişiler
Sultanbeyli Belediyesi	Sosyal Destek Hizmetleri Müdürlüğü	27.12.2021	Katılımcı1
	Mülteciler ve Sığınmacılar Dayanişma Derneği	27.12.2021	Katılımcı2

İlçede gerçekleştirilen görüşmeler sonucu elde edilen bulgular Sultanbeyli'nin sığınmacılar tarafından tercih edilmesinin öncelikli nedeninin kiralardan İstanbul'un diğer ilçelerine kıyasla daha uygun olduğu yönündedir. Görüşme yapılan Katılımcı1'e göre; "İstanbul'un geneli ile kıyasladığımızda Sultanbeyli kiralardan uygun olduğu bir ilçedir. Gördüğümüz kadarıyla uygun fiyata ev bulmak yabancıların yerleşim yeri seçerken en büyük önceliği olmaktadır. Kiralardan ucuzluğuna bağlı olarak daha önceden yerleşen akrabalar ve eş dost nedeniyle yeni gelen sığınmacılar Sultanbeyli'yi tercih ediyorlar". Katılımcı1'e göre bir diğer neden ise Sultanbeyli Belediyesi'ne bağlı Mülteciler Derneği'nin ilçede yürüttüğü etkin çalışmalardır (Katılımcı1, 2021). Ancak tüm bu çekici nedenlere rağmen Sultanbeyli'de iş ortamlarının kısıtlı oluşu nedeniyle yabancı nüfusu beklenenin altında bir düzeydedir. "Sultanbeyli'de iş ortamları az olduğu için Sultanbeyli potansiyel olarak nüfusu yüz bini aşabilecek bir ilçe olmasına rağmen yoğunluk beklenenin altındadır. Bazen gelenler de gitmek zorunda kalıyorlar." (Katılımcı2, 2021).

Sultanbeyli Belediyesi 2014 yılında bünyesinde kurulan Mülteciler Derneği sayesinde mültecilerin temel sorunları başta olmak üzere yaşamsal ihtiyaçlarının giderilmesi ve nc kişiye ihtiyaç duymaksızın gündelik yaşamlarını sürdürmeleri ve uyum sağlamaları için sivil toplum, kamu kurumları ve özel sektörle işbirliği halinde çalışmaktadır. Sultanbeyli Belediyesi sığınmacılar için tüm faaliyetlerini Mülteciler Derneği üzerinden proje bazlı ve yurtdışı kaynaklı fon sağlayıcı partnerler aracılığıyla yürütmektedir (Mülteciler Derneği, 2023a). Dernek açıldığından beri en çok başvuru talebi alan projeler kapsamında fizik tedavi, hukuki danışmanlık, mesleki eğitimler, kariyer danışmanlığı ve Türkçe dil eğitimi yer almaktadır (Katılımcı1, 2021).

Sultanbeyli ilçesi, sığınmacı nüfusunun yoğunluğunun yanı sıra iç göç almasıyla da ön plana çıkmaktadır. Türkiye'nin birçok bölgesinden göç alan farklı kültürlerin, inançların etkisinde kozmopolit bir yapıya sahip olduğu gözlemlenmektedir. Sultanbeyli Belediyesi ise Suriye'den Türkiye'ye yönelik kitlesel göçün yoğunlaşmasından itibaren göç alanında yaptığı faaliyetler ve sığınmacılara yönelik verdiği hizmetlerle örnek belediye olarak gösterilmektedir. Örneğin, göç yönetişimi alanında kurumsallaşmayı sağlamak, kapasiteyi artırmak ve aynı zamanda daha esnek bir yapı oluşturmak amacıyla sığınmacılarla ilgili çalışmalarını diğer belediyeler gibi bir departmanın koordinasyonu ile yürütmek yerine belediye bünyesinde kurulan Mülteciler Derneği üzerinden yürüterek katılımcı ve yenilikçi bir düzlemde çalışmalarını sürdürmektedir (Memişoğlu & Yavçan, 2022, s. 12). Söz konusu dernek hem insani yardım hem de uyum faaliyetlerinde hizmetler sunmaktadır. Verilen hizmetlerde ayırım yapılmamaktadır; Sığınmacıların geçici koruma, uluslararası koruma gibi statüleri fark etmeksizin her bir başvurunun değerlendirilmektedir ve uygun hizmet sağlanmaktadır. "Derneğimize başvuran, ihtiyacı olan herkese hizmet vermekteyiz. Ayırım yapılmaksızın uluslararası kurumların sağladığı fonlarla insan yararına projeler üretiyoruz" diyen Katılımcı1 aynı zamanda derneğin insan odaklı hizmet anlayışına vurgu yapmıştır (Katılımcı1, 2021). Sultanbeyli Belediyesinin bir başka yenilikçi adımı ise SKA'ların gerçekleşmesini yerel düzlemde desteklemek için 2019 yılında Strateji Geliştirme Müdürlüğüne bağlı Sürdürülebilir Ofis'i kurmuştur. Ofisin yerel düzeyde SKA'ların sağlanması için planlama, uygulama, izleme ve değerlendirme çalışmaları yaparak Sultanbeyli'de kalkınma ve sürdürülebilirliğin olduğu kent dokusu oluşturma gibi amaçları bulunmaktadır (Açıkgöz, 2021). Çok farklı meslek gruplarından uzmanlardan oluşan çalışma ekibinin sürdürülebilir kalkınmaya farklı boyutta bir yaklaşım geliştirmesi amaçlanmıştır. Ekibin yerel hedefleri belirledikten sonra SKA'lar ile ortak bir paydada buluşmayı esas olan "hizalama" çalışmalarını gerçekleştirmiştir (Sultanbeyli Belediyesi, 2021, s. 36).

Tüm bu gelişmeler ışığında bu çalışmada Sultanbeyli Belediyesi'nin iyi uygulama örneği olarak ele alınmasının nedeni hem bünyesinde hizmet veren Mülteciler Derneğinin kapsamlı ve çok aktörlü iş birliği modeline dayalı hizmetleri, hem de Türkiye'de VLR hazırlayan ilk belediyelerden biri olmasıdır.

7. Araştırma Bulguları: Sultanbeyli Belediyesi Kalkınma Odaklı Göç Yönetişimi

Bu bölümde Sultanbeyli Belediyesi'nin hem ilçede yapılan saha çalışmasında elde edilen bulgular, hem belediyenin kendi hazırlamış olduğu VLR çalışması üzerinden hem de belediyenin Mülteciler Derneği aracılığıyla ulusal ve uluslararası paydaşları ile birlikte yürüttüğü projeler üzerinden SKA'lara hizmet eden faaliyetleri analiz edilecektir. Daha önceki bölümlerde incelendiği üzere SKA'lar göç yönetişimi ve genel göç alanında yerel yönetimlere dolaylı ya da doğrudan sorumluluklar yüklemektedirler. Tablo 3'te gösterilen hizmetlerin, yürütülen çalışmaların SKA'lar ışığında yeniden analiz etmek yerel yönetimler açısından yeni olan bu sürecin modellenmesi açısından yararlı olacaktır.

Yoksulluğun sona ermesi temasında ele alınan 1.2 ve 1.3 numaralı amaçlar ihtiyaç sahiplerine erişerek yoksul kesimin desteklenmesi ve dezavantajlı, korunmaya muhtaç grupların sosyal ve ekonomik olarak desteklenmesi alt başlıklarında ele alınmıştır. Hedeflerin yerelleşmesi anlamında zor durumda olan sığınmacılar da diğer dezavantajlı grup kategorisinde ele alınan kişilerden kabul edilerek ekonomik destek almaktadırlar (Sultanbeyli Belediyesi, 2021, s. 63). Nakdi destek, fatura desteği, Yabancılar Yönelik Sosyal Uyum Yardım Programı, gıda kolisi,

hijyen kiti, ev eşyası, kira desteği, Sosyal Ekonomik Destek (SED) yardımı, Şartlı Eğitim yardımı bunlardan bazılarıdır. Katılımcı 1'in verdiği bilgiye göre bu yardımlar proje bazlıdır ve uluslararası kuruluşlar tarafından finanse edilmektedirler (Katılımcı1, 2021).

Tablo 3

Sultanbeyli Belediyesi'nin Faaliyetlerinin Göstergelere Göre Gruplanması

Gösterge	Faaliyet	
 <p>1 YOKSULLUĞA SON</p>	1.2, 1.3 Temel Hizmetlere İhtiyaç Duyan Sığınmacılar	Temel Tüketim İhtiyaçlarının Karşılmasına Yönelik Destekler, Yaşam Ortamının İyileştirilmesine Yönelik Destekler, Hasta ve Çocuk Bakımına Yönelik Destekler, Temel Hizmetlere Erişimi Artırmaya Yönelik Destekler
 <p>4 NİTELİKLİ EĞİTİM</p>	4 Nitelikli Eğitim	Çocuk ve Gençlik Eğitim Merkezi (ÇOGEM), Okul öncesi, ilkokul, Ortaokul, Lise, YÖS (Yabancı Uyruklu Öğrenci Sınavı), AÖL (Açık Öğretim Lisesi), HEP (Hızlandırılmış Eğitim Programı) öğrencilerine destek programı. Okul Öncesi Eğitim, Eğitimi Destekleyici Psikolojik Destek ve Danışmanlık Hizmeti, Eğitim ve Mentörlük Hizmetleri, Okullandırma ve Akademik Destek, Erken Çocukluk Gelişimini Destekleme Faaliyetleri
 <p>5 GENDER EQUALITY</p>	5.2	
 <p>8 İNSANA YAKIŞIR İŞ VE EKONOMİK BÜYÜME</p>	8.7	Kadın Koruma Birimi, Kadın Konuk Evi, 4 farklı dilde danışma hattı, bilinçlendirme ve güçlendirme için seminerler, uyum etkinlikleri, hukuki ve psikososyal destek
 <p>16 BARIŞ, ADALET VE GÜÇLÜ KURUMLAR</p>	16.2 Desteklenen şiddet mağduru sığınmacı kadınlar	
 <p>8 İNSANA YAKIŞIR İŞ VE EKONOMİK BÜYÜME</p>	8.5, 8.7, 8.8 İş Göçü ve İstihdam	Kariyer Merkezi, HEM-DEM Kooperatifi
 <p>10 EŞİTSİZLİKLERİN AZALTILMASI</p>	10.7	
 <p>11 SÜRDÜRÜLEBİLİR ŞEHİRLER VE TOPLULUKLAR</p>	11 Göç Yönetişi	Mülteciler Toplum Merkezi, Çocuk Dostu Alan Uygulaması
 <p>16 BARIŞ, ADALET VE GÜÇLÜ KURUMLAR</p>	16.7 Temsil	Mülteciler Meclisi, Bilgilendirme
 <p>17 AMAÇLAR İÇİN ORTAKLIKLAR</p>	17.16 Çok Paydaşlı İşbirlikleri	Proje bazlı işbirliği yapılan kuruluşlar ^a
 <p>17 AMAÇLAR İÇİN ORTAKLIKLAR</p>	17.18 Göç Verisi	SUKOM (Suriyeliler Koordinasyon Merkezi Yazılımı)

Not. ^aDetaylı bilgi için bkz. Mülteciler Derneği (2023b).

SKA'ların göç alanında yerel yönetimlere doğrudan ya da dolaylı olarak atıf yaptığı 4 numaralı amaç herkes için nitelikli eğitimin sürdürülebilir ve erişilebilir olmasını desteklemektedir. Tüm çocukların, gençlerin eğitime erişimlerini sağlayarak akademik başarılarının ve sosyal becerilerinin artırılması, çocukların psiko-sosyal ve bilişsel becerilerinin gelişiminin sağlanması hedeflenmiştir. Belediyelerin yerelde yapabilecekleri arasında en önemli hizmet alanlarından biri hiç şüphesiz eğitimidir. Sultanbeyli Belediyesi ilçede yaşayan sığınmacı nüfusun eğitimi için yoğun emek harcamaktadır. 2017'de kurulan Çocuk ve Gençlik Eğitim Merkezi (ÇOGEM) sığınmacı çocukların yeni yaşamlarına uyum sağlamaları, eğitim alanında kurtarma, eksik alanların tespiti ile iyileştirme ve gelişimlerini destekleyici faaliyetler yürütülmektedir. Ayrıca, uyum önündeki en önemli engellerden biri olan dil bariyeri için de 2015 yılında faaliyete geçen Mülteciler Eğitim Merkezi (MÜTEM) sayesinde hem çocuklara hem de yetişkinlere yönelik A1, A2, B1, B2 seviyelerinde Türkçe, kendi kültürlerine uzak kalmamaları için de Arapça kursları açılmaktadır (Katılımcı2, 2021). Katılımcı 2'ye göre; "Dil kursuna katılma talebi belediyemize en çok gelen taleplerden biri. Kişilerin hayatlarına tek başına devam etmeleri için bunu destekliyor ve açabildiğimiz kadar kurs açmaya çalışıyoruz. Uyum için dil eğitiminin son derece önemli olduğunu düşünüyoruz." Dördüncü amacın bir alt amacı olan öğrenci hareketliliğinin teşviki ise eğitim göçmenlerinin sayısını artırma fırsatı sağlamaktadır. Böylece en az gelişmiş ülkelerden ve diğer yetersiz hizmet alan bölgelerden gelen insanlar için yükseköğrenim fırsatlarını artırır. Bu hedefin karşılanması, bu aktarımı teşvik edecek iyi yönetilen göç politikaları varsa, göçmenlerin bilgi ve beceri aktarımını artırmaya da yardımcı olabilir (IOM, 2018, s. 23).

5.2 numaralı hedef ise bütün kadınlara ve kız çocuklarına yönelik, her türlü istismarın ortadan kaldırılması olarak belirlenmiştir. Mülteci kadınlar, hem kadın kimliği hem de mültecilik kimlikleri üstünden çifte dezavantajlı durumda olmaktadır. Sultanbeyli Belediyesi mülteci kadınlara yönelik çalışmalar gerçekleştiren "Kadın Koruma Birimi" sayesinde şiddet mağduru yerel halktan ya da sığınmacı olması fark etmeksizin kadınlara hizmet sunmaktadır (Katılımcı1, 2021). Mülteciler Derneği bünyesinde kurulmuş olan Kadın Dayanışma Merkezi ile şiddet mağduru, çocukları ile yalnız kalmış, istismara maruz kalmış kadınlara barınma imkânı sağlanmaktadır. Bu Kadın Konuk evi içerisindeki çocukların eğitimlerine devam etmelerini özellikle desteklemektedir (Mülteciler Derneği, 2023c). Aynı zamanda Türkçe, Kürtçe, İngilizce ve Arapça dillerinde 7/24 hizmet veren bir danışma hattı (Kadın Destek Hattı) dolayısıyla İstanbul'da yaşayan şiddet mağduru kadınların başvuruları alınmaktadır. Bu kadınlara da hukuki ve psikososyal destek sağlanarak süreç takip edilmektedir (Sultanbeyli Belediyesi, 2021). Ayrıca Mülteciler Derneğinde düzenli olarak psikososyal destek sağlamak için psikologlar eşliğinde ya da bilinçlendirme çalışmaları altında avukatlar aracılığıyla kadınlara, oyun terapisi gibi yöntemlerle de çocuklara yönelik uyumu destekleyen etkinlikler düzenlenmektedirler (Katılımcı2, 2021).

Zorla çalıştırmayı, modern köleliği, insan ticaretini bitirmek ve çocuk işçiliğini ortadan kaldırmayı amaçlayan 8.7 amacı ise acil ve etkili tedbirler alınması için tüm aktörlere sorumluluklar yüklemektedir. Yerel yönetimler kayıt dışı sektörün ve kötü iş koşullarının önüne geçmek amacıyla yapacağı işbirlikleri sayesinde kayıtlı hale gelmeyi destekleyebilir. Sultanbeyli Belediyesi bu amacın öncelikle yerel düzlemde çözümünü kapsamında il bazında İŞKUR ve SGK'ya bağlı "Çocuk İşçiliği ile Mücadele Birimleri" kurmuştur (Sultanbeyli Belediyesi, 2021, s. 159). Mülteciler Derneği bünyesinde kurulan Çogem Anaokulu sayesinde okul öncesi eğitim düzeyinde çocukların okula uyum sağlamaları ve okula hazırlanma süreçlerini yönetmek, gelişimlerini desteklemek amaçlanmıştır (Mülteciler Derneği, 2023d). Okullaşma oranının

artmasıyla çocuk işçiliğinin önüne geçmek amaçlanmıştır. Mülteciler Derneği bünyesinde ayrıca bir Eğitim ve Mentörlük Birimi bulunmaktadır. Bu birim eğitim alan ya da çeşitli nedenlerle eğitim hakkından maruz kalan çocuklara yönelik çalışmalar yürütmektedir. Bu anlamda, ilkokul, ortaokul ve lise düzeyindeki çocukları akademik olarak yaşlılarıyla aynı seviyeye getirmek, dil bariyerini ortadan kaldırmak amacıyla atölyeler ve sosyal uyum etkinlikleri ile iletişim yeteneklerini güçlendirerek okula uyum sağlamaları amaçlanmaktadır (Mülteciler Derneği, 2023e). Katılımcı1'in verdiği bilgilere göre aynı zamanda ailelere özel olarak çocuklarının eğitim almaları, eğitim sistemini anlamaları, eğitime çocuklarını teşvik etmeleri gibi nedenlerle bilinçlendirme çalışmaları yapmaktadırlar (Katılımcı1, 2021).

16.2 numaralı amaç ise çocuklara yönelik taciz, istismar, kaçakçılık ve her türlü şiddete ve işkenceye son verilmesi doğrultusunda farkındalığın artması için yetişkinlere bilinçlendirme eğitimleri verilmektedir. Eğitimlerle çocuğa yönelik cinsel istismarın fark edilmesi, önlenmesi, yasal boyutu ve çocuğa nasıl yaklaşıması gerektiği gibi konular işlenmektedir. Mülteciler Derneğinin 2016 yılında Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı İl Müdürlüğü-Sultanbeyli Sosyal Hizmet Merkezi işbirliğinde Çocuk Koruma Birimi faaliyet göstermektedir. Birim, danışmanlık, eğitim, sağlık, bakım tedbiri, sosyal ve ekonomik destek, rehberlik ve rehabilite gibi faaliyetler yürütmektedir (Katılımcı1, 2021).

8.5 numaralı amaç dolayısıyla genç ve engelliler başta olmak üzere çalışma çağındaki herkesin eşit işe eşit ücret ilkesi doğrultusunda istihdama erişiminin sağlanması, 8.7 numaralı amaç çocuk işçiliğinin en aza indirilmesi, 8.8 numaralı amaç ise başta göçmen kadınlar olmak üzere göçmen işçiler ve güvencesiz işlerde çalışan tüm bireylerin güvenli ve emniyetli ortamda, çalışma haklarının korunarak istihdama dâhil edilmeleri ele alınmıştır. Bu hedef bağlamında Sultanbeyli Belediyesi Sosyal Destek Hizmetleri Müdürlüğü ve Mülteciler Derneği ortaklığında kurulan Kariyer Merkezi sayesinde faaliyetlerini yürütmektedir. Katılımcı 1 "Belediyemiz kapasite geliştirme eğitimleri, öğrenciler için mentörlük programlarının oluşturulması, Türkiye İş Kurumu, üniversiteler, odalar vb. kurumlar ile ortaklıklar geliştirilmesi, sosyal girişimciliğin desteklenmesi, Halk Eğitim Merkezleri ile birlikte mesleki eğitimlerin verilmesi, Mesleki Yeterlilik Kurumu tarafından verilen sertifikalandırma süreçlerine destek olunması gibi konularda özenle çalışmalar hazırlamaktadır. İstihdam uyum açısından önem verdiğimiz alanlardan biridir. Ayrıca sığınmacıların hem sosyal uyumlarını güçlendirmek hem de hak temelli istihdam olanaklarını arttırmak için atölyeler oluşturduk. Bir atölyemizde bir kısmı Türk bir kısmı sığınmacı olan 16 kadına ulaştık, hem sosyal uyum kapsamında muhabbet ediyorlar hem de yemek üretiyorlar. Bunu geliştirmeyi hedefliyoruz" diyerek belediyenin konuya dair tutumunu ortaya koymuştur. Katılımcı 1'in verdiği diğer örnekler, yürütülen faaliyetler ile iş gücü ihtiyacı olan iş yerleri ile iş arayan sığınmacıları bir araya getirmek, kayıt dışı çalışan sığınmacılar için iş yeri sahibi adına çalışma iznine başvurarak kayıt dışı istihdamı yasal statüye kavuşturmak, kayıt dışı işletmelerin ruhsatlanmalarını sağlamak olarak aktarılabilir. Örnek bir uygulama olarak ele alınabilecek HEM-DEM Kooperatifi kadınların el işi ve yemek atölyelerinde mesleki ve sosyal olarak kendilerini geliştirmektedirler. Kooperatif kadınlar için mal ve hizmet üretimi, bunların pazarlanması, girişimlerin desteklenmesi ve bu sayede uyumun da sağlanması gibi amaçlarla kurulmuştur. Kooperatif sayesinde iş hayatına atılan kadınların ardından kendi işlerini kurmaları teşvik edilmektedir (Sultanbeyli Belediyesi, 2021, s. 163).

Göç Yönetişimi temasında 10.7 numaralı planlı ve iyi yönetilen göç politikalarının uygulanması ve şehir düzeyinde mevzuat, politika ve idari uygulamalar oluşturma ve uygulama, temel hizmetlere erişim, istihdam, sosyal koruma, entegrasyon, barınma vb. göçmenler üzerine oluşturulacak hizmet süreçlerini ele alan on bir numaralı amaç ele alınmıştır. On bir numaralı

amaç pek çok başlık altında farklı alanlarda ele alınmaktadır. Şehirlerde yerel halk ya da sığınmacı ayrımı yapılmaksızın ilçe sakinleri açısından yapılan her bir çalışma bu amaca hizmet etmektedir. Kentleşme çalışanları arasında, SKA'ların yerelleştirilmesinde belediyelerin ve şehirlerin sadece uygulayıcı kurumlar olmadığı ve SKA'ları gerçekleştirirken ortaya çıkan zorlukların ve fırsatların özel olarak tanınmayı hak ettiği konusunda fikir birliği ortaya çıkmıştır. Buna göre, SKA gündeminin % 65'i, kentsel ve yerel aktörlerin katılımı olmadan tam olarak gerçekleştirilemeyebilir (European Commission vd., 2022, s. 9).

Daha önceki bölümlerde planlı ve iyi yönetilen göç politikaları göç yönetiminde yerel yönetimlerinde sürece dâhil edildiği, ulusal ve uluslararası işbirliğinin sağlandığı süreçler olarak ele alınmıştır. Bu anlamda Sultanbeyli Belediyesi Mülteciler Derneği ile birlikte süreçte örnek uygulamalara sahip bir yerel yönetim aktörü olarak ele alınmaktadır. Yürüttüğü faaliyetler 2014 yılında ulusal ve uluslararası işbirlikleri ile açılan Mülteciler Toplum Merkezi aracılığıyla yapılmaktadır. Bu bağlamda sığınmacılara sağlanan pek çok hizmet bu yolla ulaştırılmaktadır. Öncelikle eğitim, sağlık, insani yardım, gıda temini gibi ihtiyaçlara cevap verilmekte ardından da sığınmacılar ve yerel halk arasındaki uyumun geliştirilmesi için faaliyetler düzenlemektedir. Tamamı uluslararası kurumlardan gelen fonlarla yürütülen kapsayıcı faaliyetler göç yönetiminde bir yerel yönetim aktörünün yapabilecekleri anlamında bir modelin ortaya çıkışını sağlamaktadır (Özipek, 2019).

Uyum konusu göç politikaları oluştururken belediyeler tarafından en çok önemsenen bir konu alanı olarak göç yönetişimi başlığında ele alınabilir. Uyum politikaları şehirlerde yerel halk ve sığınmacı gruplar arasında çıkacak gerilimlerin önlenmesi açısından son derece önemlidir (Euro Cities, 2018, s. 15). Sultanbeyli Belediyesi de uyum konusunda Mülteciler Derneği üzerinden pek çok faaliyet düzenleyerek yerel halk ile sığınmacıları bir araya getirmeye çalışmaktadır. Katılımcı1'in verdiği bilgilere göre sosyal uyum etkinlikleri toplum merkezinde belirli günlerde ve haftalarda konuya uygunluğuna göre planlanmakta; yetişkinlerin, çocukların, engelli grupların yani toplumun hemen hemen her kesiminin sosyalleşmesi sağlanmaktadır (Katılımcı1, 2021).

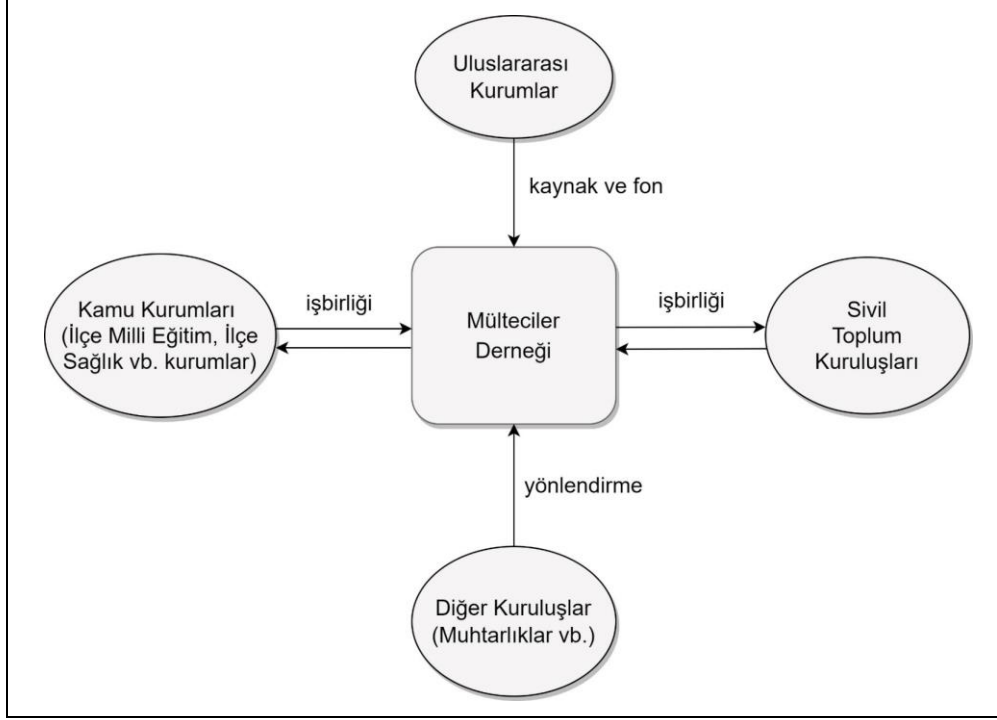
Temsil temalı 16.7 numaralı amaç ise katılımcılığın artarak ilçe sakinlerinin fikirlerini, görüşlerini, taleplerini karar alma süreçlerine dâhil edilmesi gerektiği üzerinde durmaktadır. Katılımcı1'in bahsettiği Sultanbeyli'de örnek bir uygulama olarak kabul edilebilecek Mülteciler Toplum Merkezi tarafından kurulan Mülteciler Meclisi, hassas grup olarak değerlendirilen mültecilerin sosyal uyumlarının güçlenmesi için kendilerini rahatça ifade edecekleri, sorunlarını tartışacakları ortam sağlaması açısından son derece önemlidir. Afganistan, Irak, Suriye, Pakistan ve Uygur kökenli sığınmacılar günlük hayatta karşılaştıkları sorunları, uyumlarına ilişkin problem alanlarını birinci ağızdan direkt ifade edebilmektedirler (Katılımcı1, 2021).

Çok paydaşlı işbirlikleri kategorisindeki 17.16 numaralı amaç ise sürdürülebilir kalkınma için küresel işbirliğini geliştirmeyi önermiştir. Göç yönetişimi alanında bu amaç yerel yönetimlerin ulusal ya da uluslararası kuruluşlarla ilişkileri geliştirmek ve fonlara erişmek için yaptığı projelerle yerelleşmektedir. Sultanbeyli Belediyesi'ne bağlı Mülteciler Derneği ilçenin öncelikli ihtiyaçlarını analiz ederek mali ve teknik kaynaklara erişim sağlamak için çok paydaşlı ortaklıklar kurmaktadır. Mülteciler alanında yürütülen tüm çalışmalar proje bazlıdır ve fon sağlayıcıların tamamı yurtdışı kaynaklıdır. Örneğin, Sağlık alanında AB, Kriz Yönetimi alanında SKL International, Kariyer Merkezi Projesi için UNHCR, sağlık alanında International Development and Relief Foundation (IDRF) gibi proje bazlı olarak uluslararası kurumla işbirliği yapılmaktadır (Mülteciler Derneği, 2023b). Mülteciler Derneği uluslararası kurumların yanı sıra yerelde de pek

çok kurumla ortaklıklar geliştirmiştir. İl düzeyinde, ilçe düzeyinde hatta mahalle muhtarları ile de yakın irtibat halindedir. Mahalle muhtarları gibi halka en yakın yönetim birimlerine yapılan başvurular da hizmetlerin çeşitliliği nedeniyle Mülteciler Derneğine yönlendirilmektedir. Bu nedenle yapılan işbirlikleri çok düzeyli bir konumda ele alınabilmektedir. Kamu yararına çalışan dernek kimliği ise ulusal düzeyde güven yaratmaktadır. Sultanbeyli Belediyesi'nin kalkınma ve göç odaklı yönetişim yaklaşımı şu şekilde tasvir edilebilir:

Şekil 1

Sultanbeyli Belediyesine Bağlı Mülteciler Derneğinin Çok Düzeyli Yönetişim Modeli

17.18 numaralı amaç ise Göç Verileri temasında ayrıştırılmış yüksek kaliteli, zamanlı ve güvenilir verilere ulaşmanın büyük ölçüde artırılması için kapasite geliştirme desteğinin artırılmasını ele alır. Ar-Ge faaliyetlerinin nicelik ve niteliksel geliştirilerek veriye dayalı karar almanın yaygınlaştırılması hedeflenmektedir. Bu amacın yerelleştirilmesi yerel yönetim aktörlerinin sorumlu oldukları il ya da ilçelerde dijital veri altyapısı kurmalarıyla mümkün olabilecektir. Katılımcı1'in verdiği bilgiye göre bu altyapı dolayısıyla toplanan veriler analiz edilebilmektedir. İstatistiksel analizlere göre karar mekanizmaları oluşturmak etkin karar alma sürecinde son derece önemlidir (Katılımcı1, 2021). Sultanbeyli Belediyesi Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) gibi merkezi idari kurumlardan alamadıkları verileri saha araştırmaları gerçekleştirerek yapmaktadır. Örneğin, "Mülteciler Derneği Memnuniyet Anketi", "Suriyeli Mülteciler ile Yerel Halk Arasındaki Sosyal Uyum Düzeyinin Tespiti", "Sultanbeyli İlçesindeki Suriyeli Mültecilerin Ruh Sağlığı ve Engellilik Durumu Araştırması", "Sultanbeyli İlçesindeki Suriyeli Mültecilerin Ruh Sağlığı ve Engellilik Durumu Araştırması" başlıklı araştırmalar bu yolla hazırlanmıştır (Sultanbeyli Belediyesi, 2021, ss. 267-279). Örnek bir uygulama olarak, Suriyeliler Koordinasyon Merkezi (SUKOM) ilçede yaşayan sığınmacıların kayıt sorununu çözmek, takiplerini kolaylaştırmak, ihtiyaçlarını belirleyerek karşılanmasını sağlamak gibi hizmetlerin tek bir merkezden sağlanması için geliştirilmiş bir yazılımdır. SUKOM yazılımı ile sığınmacıların ikametgâh adresleri, aile bilgileri, kimlik bilgileri, kira bilgisi, evde kalan kişi/aile sayısı,

öksüz/yetim sayısı, engelli sayısı, bebek sayısı gibi bilgiler tabana kaydedilebilmektedir. Bu sayede ailelerin erzak, kışlık malzeme gibi temel ihtiyaç maddesi talepleri alınmaktadır. Aynı zamanda hedef kitlenin bilinirliğiyle Mülteciler Toplum Merkezi çalışanlarının görev tanımları için de kolaylık sunmaktadır (Sultanbeyli Belediyesi, 2021, s. 270).

8. Sonuç ve Değerlendirme

2000'lerden itibaren göç ve kalkınma ilişkisi, insan hareketliliğinin karmaşıklaşan yapısı ve küreselleşmenin getirdiği dünya düzeni dolayısıyla göçün etkileri ve göç yönetim aktörleri kapsamlı olarak ele alınmaya başlanmıştır. 2030 Gündeminde göçün yerelden küresele uzanan bir düzlemde ele alınması, çok düzeyli yönetim modelini güçlendirmektedir. Bu anlamda Kimseyi geride bırakmama ve kapsayıcılık ilkeleri üzerinden SKA'lar göçün yönetişimi için rehber niteliğindedir. SKA'ların yerel yönetimler olmadan tam olarak başarıya ulaşamayacağı görüşü ile önemli birer aktör olarak ortaya çıkmışlardır.

Göç ve kalkınma ilişkisinde önemli bir parametre olarak uyum sürecinin şehirlerde yerel yönetimler tarafından sağlanması kalıcı ve gerçekçi politikalar üretilmesi için son derece elzemdir. Bu, yerel makamların kendi stratejilerini uygulamaları için ulusal hükümetler tarafından desteklendiği; yerel ve ulusal politikaların tutarlı olduğu bir sisteme işaret eder. Dikey politika tutarlılığının güçlendirilmesi aynı zamanda yerel yönetim aktörlerinin uzmanlıklarını ve bilgilerini ulusal hükümete aktarmalarını sağlar. Böylelikle ulusal mevzuat ve politikalar sahada yaşanan gerçeklerle daha alakalı olabilir.

Sultanbeyli Belediyesi'nin Mülteciler Derneği üzerinden yürüttüğü faaliyetler incelendiğinde 17 amaçtan 8 tanesine yönelik doğrudan katkı sağlayacak hizmet sunduğu gözlenmiştir. Sığınmacılar tarafından derneğe gelen öncelikli başvurulara bakılırsa öncelikle temel ihtiyaçlara erişim yani öncelikli yaşamsal ihtiyaçlar ardından da uyuma yönelik dil eğitimi, eğitim talebi gibi hizmetler göze çarpmaktadır. Aslında derneğin sağladığı tüm hizmetlerin sığınmacıların uyumlarına yönelik kolaylaştırıcı ve yönlendirici etkinlikler olduğunu söylemek mümkündür. Belediye doğrudan SKA'ların başarıya ulaşması için sistemli bir şekilde hizmetler sunmaktadır.

Göç yönetişimi açısından kamu kurumları, sivil toplum kuruluşları ve uluslararası kurumlarla ortaklıklar yaparak hizmetlerini sunan Mülteciler Derneği sayesinde Sultanbeyli Belediyesi çok düzeyli bir yönetim yaklaşımında "kalkınma odaklı işbirliği" modeline örnek olmaktadır. Bu işbirliği hem yukarıdan aşağı hem aşağıdan yukarı çok düzeyli olarak ifade edebileceğimiz şekilde kapsayıcı bir süreç olarak ifade edilebilir. Belediyenin faaliyetlerini dernek üzerinden yürütmesi bürokratik süreçler açısından elini kolaylaştırmaktadır. Sultanbeyli Belediyesi örneği üzerinden yapılan analizler, yerel yönetimlerin uluslararası göçle mücadelede önemli bir rol oynayabileceklerini ve sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak için çoklu düzeyli yaklaşımla işbirliği yapmaları gerektiğini göstermektedir.

Gözlemlenen en önemli sorun göç ve kalkınmayı sürdürülebilirlik açısından ele alırken örnek olarak analiz ettiğimiz belediyenin tüm fonlarının uluslararası kuruluşlar tarafından sağlanıyor olmasıdır. Türkiye'de belediyelerin göç yönetişimi alanında en fazla kaynak sorunu olduğu göz önünde bulundurulursa fonların kesilmesi durumunda sürdürülebilirliğin mümkün olmadığı açıkça görülmektedir.

TEŞEKKÜR

—

FİNANSAL DESTEK

Yazarlar bu çalışma için herhangi bir finansal destek alınmadığını beyan etmiştir.

ETİK BEYANI

Bu çalışmada etik ilke ve standartlara uyulduğu beyan edilmiştir. Bu çalışma ve çalışmada kullanılacak veri toplama araçları ve yöntemlerine ilişkin bilgiler Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu tarafından 22.12.2021 tarihinde 2021.12 numaralı toplantıda incelenmiştir ve verdiği karara göre etiğe aykırı herhangi bir bulguya rastlanmamıştır.

YAZAR KATKI BEYANI

Aybike Açıkkel | Kavram/fikir; Literatür taraması; Tasarım; Veri toplama/analiz; Veri/bulguların yorumu; Taslağın yazımı; Eleştirel İnceleme; Yönetme ve kontrol; Son onay ve sorumluluk. Genel katkı düzeyi: %50.

Fulya Memişoğlu | Kavram/fikir; Literatür taraması; Tasarım; Veri toplama/analiz; Veri/bulguların yorumu; Taslağın yazımı; Eleştirel İnceleme; Yönetme ve kontrol; Son onay ve sorumluluk. Genel katkı düzeyi: %50.

ÇIKAR ÇATIŞMASI

Yazarlar herhangi bir çıkar çatışması beyan etmemiştir.

Kaynakça

- Açıkgöz, M. (2021). Göç, kentleşme ve sürdürülebilir kalkınma amaçları: Yerelleştirme için bir rehber. RESLOG, Marmara Belediyeler Birliği.
- Adger, W. N., Brown, K., Fairbrass, J., Jordan, A., Paavola, J., Rosendo, S., & Seyfang, G. (2003). Governance for sustainability: Towards a 'thick' analysis of environmental decisionmaking. *Environment and Planning A: Economy and Space*, 35(6), 1095–1110. <https://doi.org/10.1068/a35289>
- Ahouga, Y. (2018). The local turn in migration management: The IOM and the engagement of local authorities. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 44(9), 1523–1540. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2017.1368371>
- Alexander, M. (2003). Local policies toward migrants as an expression of Host-Stranger relations: A proposed typology. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 29(3), 411–430. <https://doi.org/10.1080/13691830305610>
- Barderi, D. de T. (2018). *Antirumours handbook 2018*. Council of Europe. <https://rm.coe.int/anti-rumours-handbook-a-standardised-methodology-for-cities-2018-/168077351c>
- Council of Europe. (2021). *Anti-rumours*. <https://www.coe.int/en/web/interculturalcities/anti-rumours>
- Dünya Yerel Yönetim Demokrasi Akademisi Vakfı [WALD]. (2021). IV. Mülteciler alanında belediyeler arası koordinasyon toplantısı, kapsayıcılık: Ortak sorunlar, ortak çözümler. <https://www.wald.org.tr/tr/bizden-haberler/iv-multeciler-alaninda-belediyeler-arasi-koordinasyon-toplantisi-1536>
- Euro Cities. (2018, October). *Cities and migrants III: Implementing the integrating cities charter*. https://integratingcities.eu/wp-content/uploads/2021/10/3rd_Integrating_Cities_Report_October_2018_FINAL.pdf
- European Commission. (2019). *INTED-Integration Through Dialogue and Education*. https://ec.europa.eu/migrant-integration/integration-practice/inted-integration-through-dialogue-and-education_en
- European Commission, Joint Research Centre, Siragusa, A., Stamos, I., Bertozzi, C., & Proietti, P. (2022). *European handbook for SDG voluntary local reviews: 2022 edition*. Publications Office of the European Union. <https://data.europa.eu/doi/10.2760/355330>
- European Committee for Social Cohesion [CDCS]. (2004). A new strategy for Social Cohesion: Revised strategy for Social Cohesion. 1–28. https://www.coe.int/t/dg3/socialpolicies/socialcohesiondev/source/RevisedStrategy_en.pdf
- Global Compact for Migration. (2022). UN Refugees and Migrants. <https://refugeesmigrants.un.org/migration-compact>
- Global Compact for Migration. (2018, July 11). *Global Compact for Safe, Orderly and Regular Migration (Final Draft)*. https://refugeesmigrants.un.org/sites/default/files/180711_final_draft_0.pdf
- Global Migration Group. (2013). *Exploitation and abuse of international migrants, particularly those in an irregular situation: A human rights approach* [Thematic Paper]. https://www.unodc.org/documents/human-trafficking/2013/2013_GMG_Thematic_Paper.pdf
- Hooghe, L., & Marks, G. (2003). Unraveling the Central State, but How? Types of Multi-level Governance. *American Political Science Review*, 97(2), 233–243. <https://doi.org/10.1017/S0003055403000649>
- Hooghe, L., & Marks, G., & Schakel, A. (2019). Multilevel governance. https://hooghe.web.unc.edu/wp-content/uploads/sites/11492/2020/11/2020_hooghe-marks-schakel_multilevel-governance_reduced-size-Caramani.pdf
- Human Rights Watch. (2015, November 08). When I picture my future, I see nothing: Barriers to education for Syrian Refugee children in Turkey. <https://www.hrw.org/report/2015/11/08/when-i-picture-my-future-i-see-nothing/barriers-education-syrian-refugee-children>

- International Organization for Migration [IOM]. (2018). *Migration and the 2030 Agenda: A guide for practitioners*. <https://publications.iom.int/books/migration-and-2030-agenda-guide-practitioners>
- International Organization for Migration & Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. (2019, May-July). *Baseline assessment in Istanbul province analysis report*. https://dtm.iom.int/system/tdf/reports/IST_Baseline_Assessment_Phase5_ENG_29012020.pdf?file=1&type=node&id=7733
- Jeffery, C. (2000). Sub-national mobilization and European Integration: Does it make any difference? *JCMS: Journal of Common Market Studies*, 38(1), 1–23. <https://doi.org/10.1111/1468-5965.00206>
- Jessop, B. (2000). The Crisis of the national spatio-temporal fix and the tendential ecological dominance of globalizing capitalism. *International Journal of Urban and Regional Research*, 24(2), 323–360. <https://doi.org/10.1111/1468-2427.00251>
- Jordan, A. (2001) The European Union: An evolving system of multi-level governance ... or government? *Policy and Politics*, 29(2), 193–208. <https://doi.org/10.1332/0305573012501305>
- Küresel Amaçlar. (2015). 4 Nitelikli Eğitim. Sürdürülebilir Kalkınma için Küresel Amaçlar. <https://www.kureselamaclar.org/amaclar/nitelikli-egitim>
- Leibfried, S., & Pierson, P. (1995). *European social policy: Between fragmentation and integration*. Brookings Institution.
- Memişoğlu, F., & Yavçan, B. (2022). Beyond ideology - a comparative analysis of how local governance can expand national integration policy: The case of Syrian refugees in Istanbul. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 48(3), 503–523. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2020.1819780>
- Memişoğlu, F., & Yiğit, C. (2019). Uluslararası göç ve kalkınma: Teori ve güncel meseleler. *Yıldız Social Science Review*, 5(1), 39–62. <https://doi.org/10.51803/yssr.595809>
- Mülteciler Derneği. (2023a). *Hakkımızda*. <https://mülteciler.org.tr/hakkimizda>
- Mülteciler Derneği. (2023b). *Projelerimiz*. <https://mülteciler.org.tr/projelerimiz>
- Mülteciler Derneği. (2023c). *Kadın Konuk Evi*. <https://mülteciler.org.tr/kadin-konuk-evi>
- Mülteciler Derneği. (2023d). *Çogem Anaokulu*. <https://mülteciler.org.tr/mülteciler-anaokulu>
- Mülteciler Derneği. (2023e). *Eğitim ve Mentörlük Birimi*. <https://mülteciler.org.tr/egitim-ve-mentorluk-birimi>
- Oates, W. E. (1999). An essay on fiscal federalism. *Journal of Economic Literature*, 37(3), 1120–1149.
- Özipek, B. B. (2019). Sultanbeyli Belediyesi örneğinde başarılı göç yönetişimi. *Sağlık Düşüncesi ve Tıp Kültürü Platformu*. <https://www.sdplatform.com/Dergi/1237/Sultanbeyli-Belediyesi-orneginde-basarili-goc-yonetisimi.aspx>
- Penninx, R. (2009, November). *Decentralising integration policies: Managing migration in cities, regions and localities* (Policy Network Paper). [http://integratingcities2012.eu/documents/\(2009%20-%20Penninx\)%20Decentralising%20integration%20policies.pdf](http://integratingcities2012.eu/documents/(2009%20-%20Penninx)%20Decentralising%20integration%20policies.pdf)
- Peters, G. B., & Pierre, J. (2004). Multi-level governance and democracy: A Faustian bargain? In I. Bache & M. Flinders (Eds.), *Multi-level Governance* (pp. 75–90). Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/0199259259.003.0005>
- Rosenau, J. (1997). *Along the domestic–foreign frontier: Exploring governance in a turbulent world*. Cambridge University Press.
- Scholten, P., & Penninx, R. (2016). The multilevel governance of migration and integration. In B. Garcés-Masareñas & R. Penninx (Eds.), *Integration Processes and Policies in Europe: Contexts, Levels and Actors* (pp. 91–108). Springer.
- Spindelegger, M. (2020, December 18). A call to recognize local governments in migration governance. *Politico*. <https://www.politico.eu/sponsored-content/a-call-to-recognize-local-authorities-in-migration-governance>
- Sultanbeyli Belediyesi. (2021, Aralık). *Sultanbeyli 2030 Gündemi: Kimseyi Geride Bırakma*. Sultanbeyli Gönüllü Yerel Değerlendirme Raporu. <https://www.sultanbeyli.bel.tr/wp-content/uploads/2022/08/2021-sultanbeyli-gonullu-yerel-degerlendirme-raporu-vlr.pdf>
- United Cities and Local Governments. (2019). The localization of the global agendas: How local action is transforming territories and communities (Fifth Global Report on Decentralization and Local Democracy, Gold V 2019). UCLG. <https://www.gold.uclg.org/sites/default/files/ENG-GOLD-V-2020.pdf>
- United Cities and Local Governments. (2020). *The localization of the global agendas: How local action is transforming territories and communities* (Fifth Global Report on Decentralization and Local Democracy: Executive Summary). UCLG. <https://www.gold.uclg.org/sites/default/files/ENG-Executive-Summary-2020.pdf>
- United Nations. (2016, February 23). The sustainable development goals and migrants/migration, regarding the UN 2030 sustainable development agenda: Relevant SDGs, implementation actions, realization measurement indicators and rationals for inclusion. https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/events/coordination/14/documents/background-ddocs/GMPA_14CM.pdf
- United Nations Department of Economic and Social Affairs [DESA]. (2014a). Around 2.5 billion more people will be living in cities by 2050, projects new UN report. <https://www.un.org/en/desa/around-25-billion-more-people-will-be-living-cities-2050-projects-new-un-report>
- United Nations Department of Economic and Social Affairs [DESA]. (2014b, July 10). 2014 revision of the World Urbanization Prospects. <https://www.un.org/en/development/desa/publications/2014-revision-world-urbanization-prospects.html>
- United Nations Department of Economic and Social Affairs [DESA]. (2023a). *Goals 8: Promote sustained, inclusive and sustainable economic growth, full and productive employment and decent work for all*. <https://sdgs.un.org/goals/goal8>

- United Nations Department of Economic and Social Affairs [DESA]. (2023b). *10: Reduce inequality within and among countries*. <https://unstats.un.org/sdgs/report/2016/goal-10>
- United Nations General Assembly. (2014, December 04). *The road to dignity by 2030: Ending poverty, transforming all lives and protecting the planet* (Synthesis report of the Secretary-General on the post-2015 Agenda). https://www.un.org/disabilities/documents/reports/SG_Synthesis_Report_Road_to_Dignity_by_2030.pdf
- United Nations High Commissioner for Refugees. [UNHCR]. (2019, July). Working towards durable solutions [Fact Sheet]. UNHCR TURKEY. <https://www.unhcr.org/tr/wp-content/uploads/sites/14/2019/10/7.5-UNHCR-Turkey-Working-towards-Durable-Solutions-Fact-Sheet-July-2019-FINALV22.pdf>
- United Nations High Commissioner for Refugees. [UNHCR]. (2023). *Trafficking in persons*. <https://www.unhcr.org/us/what-we-do/safeguard-human-rights/asylum-and-migration/trafficking-persons>
- Vogler, M., & Rotte, R. (2000). The effects of development on migration: Theoretical issues and new empirical evidence. *Journal of Population Economics*, 13(3), 485–508.
- Zincone, G., & Caponio, T. (2006). The multilevel governance of migration. In R. Penninx, M. Berger and K. Kraal (Eds.), *The dynamics of international migration and settlement in Europe* (pp. 269–304). IMISCOE Joint Studies. Amsterdam University Press.

Extended Abstract

With the developments in the global agenda, the relationship between development and migration has been investigated and considered more in recent years. Migration governance should be more inclusive and holistic, in line with the United Nations 2030 Agenda's principle of "Leaving No One Behind". With this new trend, levels of analysis focusing on national policies have been replaced by Multi-Level Governance (Scholten & Penninx, 2016). Multi-Level Governance is explained as a decision-making system that respects the autonomy created locally and ensures that administrative authority and responsibilities are positioned both vertically and horizontally. All states are structured across multiple layers of government, and whatever the issue, public policy is the result of interactions between institutions and organizations operating at multiple levels (Zincone & Caponio, 2006).

While concepts such as localization and turning to localization are frequently discussed in the multi-level governance literature, Penninx has focused on the prominent actors in the integration process with the delegation of authority. Therefore, while there is a top-down approach from the national level to the international level in the multi-level governance of migration, there is a bottom-up substitution from the national level to the local level. Authorities for formulation and implementation of policies are delegated to local governments (Penninx, 2009). Local government actors have many advantages over other authorities in the integration process. It is very important for the policy-making processes that local governmental actors have more information about the preferences of the local people (Oates, 1999, p. 1122).

Considering that approximately 281 million immigrants have been displaced globally, some of the issues addressed by the Sustainable Development Goals (SDGs) are directly or indirectly related to the migration agenda. Many of the 17 objectives include indicators and targets related to migration. When detailed, the localization of SDGs, which overlap with the duties and responsibilities of local governments at a rate of 65%, is vital for the success of the agenda. Although conflicts and violence, climate crisis, rapid urbanization, and inequalities are some of the issues, SDGs impose responsibilities on local governments in terms of integration in cities. However, in this study, since examining only the migration-related items of the SDGs may bring gaps in terms of local governments, the objectives are examined, and the items related to migration in terms of service areas that local governments can provide are analyzed.

Sultanbeyli Municipality, which was selected as a case, has a very different structure from other municipalities and stands out with its migration studies. It continues its work in a participatory and innovative way by carrying out its work on refugees through the Refugees Association established within the municipality, instead of coordinating a department like other municipalities. In the analysis of the services provided by the Refugees Association of Sultanbeyli Municipality, both in-depth interviews were conducted with two officials of the association, and the Voluntary Local Evaluation Report of the municipality published in 2021 was examined.

The review covers themes such as ending poverty, quality education, human trafficking and exploitation, labor migration and employment, migration governance, representation, multi-stakeholder collaborations, and migration data. Accordingly, when the activities carried out by the Sultanbeyli Municipality through the Refugees Association are examined, it is observed to provide services that will directly contribute to 8 of the 17 objectives. Considering the priority applications received by asylum seekers to the association, services such as access to basic needs, i.e., priority vital needs, followed by language training and education demand for integration, stand out. It is possible to say that all the services provided by the association are facilitating and guiding activities for the adaptation of asylum seekers. The municipality provides services in a systematic way directly for the success of SDGs. Thanks to the Refugees Association, which offers its services. One important issue that was observed is that the Sultanbeyli Municipality relies solely on funding from international organizations, as we have analyzed in this example when considering migration and development in terms of sustainability.

RESEARCH ARTICLE / Araştırma Makalesi

<https://doi.org/10.37093/ijsi.1221359>

Ahıska Türklerinin Göç, Göçmen, Sürgün, Vatan ve Türkiye Kavramlarıyla İlgili Metaforik Algıları: Fenomenolojik Bir Araştırma Örneği

Tamilla Şahin *

Öz

Ahıska Türkleri, sürgüne gönderildikleri tarihten günümüze kadar kendi yurtlarına dönmelerine yönelik çeşitli hükümetlerin girişimlerine rağmen, sürgün edildikleri veya göç ettikleri bölgelerde hala diken üstünde yaşamaktadırlar. Buna bağlı olarak, sürgün veya göç sürecini bizzat yaşamış olan Ahıska Türklerinin göç ve göçle ilgili diğer kavramlar için ürettikleri metaforlar, göç süreçlerini ve genel manada göç olgusunu anlamada yardımcı birer unsurdur. Nitel araştırma yöntemlerinden biri olan Fenomenoloji deseni ile yürütülen bu araştırma, Bursa, İstanbul ve Antalya illerinde gerçekleştirilmiştir. Ahıska Türklerinin göç, göçmen, sürgün, vatan ve Türkiye kavramlarına ilişkin metaforik algılarını ortaya koymayı amaçlayan çalışmanın örneklem grubunu, 88 Ahıska Türkü oluşturmaktadır. Katılımcıların göçle ilgili kavramlara dair ürettikleri metaforlar ve metaforu konuya bağlayan özellikler, yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla toplanmış ve elde edilen veriler içerik analizi tekniğiyle analiz edilmiştir. Sonuç olarak Ahıska Türklerinin "göç" için 50, "göçmen" için 45, "sürgün" için 54, "vatan" için 33 ve "Türkiye" için 36 farklı metafor ürettikleri görülmüştür. Katılımcıların ürettikleri metaforlar ve bu metaforları konuya bağlayan açıklamalar dikkate alınarak toplamda 14 kavramsal kategori oluşturulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Ahıska Türkleri, metafor, göç, göçmen, sürgün

Cite this article: Şahin, T. (2023). Ahıska Türklerinin göç, göçmen, sürgün, vatan ve Türkiye kavramlarıyla ilgili metaforik algıları: Fenomenolojik bir araştırma örneği. *International Journal of Social Inquiry*, 16(2), 581–601. <https://doi.org/10.37093/ijsi.1221359>

* Doktora öğrencisi (YÖK 100/2000 Bursiyeri, Öncelikli Alanı: Göç). Bursa Uludağ Üniversitesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı, Görükle Kampüsü, Bursa, Türkiye.

E-posta: tamilla@uludag.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0998-6104>

Article Information

Received 19 Dec 2022; Revised 11 May 2023; Final Revision 09 Aug 2023; Accepted 12 Aug 2023; Available online 30 December 2023

Metaphorical Perceptions of Meskhetian Turks With Regard to the Concepts of Immigration, Immigrant, Exile, Homeland and Türkiye: A Phenomenological Research

Abstract

Despite the attempts of various governments to return them to their homeland, from the date of their exile to the present day, Meskhetian Turks still live on their toes in the regions where they were exiled or migrated. Accordingly, the metaphors produced by Meskhetian Turks, who have personally experienced the exile or immigration process, for immigration and other concepts related to immigration, are helpful elements in understanding the immigration processes and the phenomenon of immigration in general. This research, which was carried out with the Phenomenology pattern, which is one of the qualitative research methods, was carried out in the provinces of Bursa, Istanbul and Antalya. The sample group of the study, which aims to reveal the metaphorical perceptions of Meskhetian Turks about the concepts of immigration, immigrant, exile, homeland and Türkiye, consists of 88 Meskhetian Turks. The metaphors produced by the participants about the concepts related to immigration and the features that connect the metaphor to the subject were collected through a structured interview and the obtained data were analyzed by content analysis technique. As a result, it was seen that Meskhetian Turks produced 50 different metaphors for "immigration," 45 for "immigrant," 54 for "exile," 33 for "homeland," and 36 for "Türkiye." Considering the metaphors produced by the participants and the explanations connecting these metaphors to the subject, a total of 14 conceptual categories were created.

Keywords: Meskhetian Turks, metaphors, immigration, immigrant, exile.

1. Giriş

Yaşadığımız çağın dinamiklerinin hızlı değişimine bağlı olarak sosyal, siyasal ve ekonomik eşitsizlikler her geçen gün daha da artmakta ve insanların yer değiştirmesine neden olmaktadır. Bu durum, bireylerin kendi kararlarıyla gerçekleşebileceği gibi politik nedenlere bağlı olarak, özellikle kitleler için zorla ya da şiddetli baskıyla da meydana gelebilmektedir. 1944 yılı olayları ile 1944'ten beri birden fazla kez yurtlarından edilen ve zulüm gören Ahıska Türkleri, politik nedenlere bağlı olarak sürgün edilen ve itibarsızlaştırılan küçük bir Türk topluluğudur (Devrisheva, 2019, ss. 334–346). Ahıska Türkleri, 1944 yılında Stalin yönetimindeki Sovyetler Birliği tarafından, yurtları olan Gürcistan'dan Orta Asya'ya sürülen birkaç gruptan biridir (Dogan, 2018, s. 17). Bu grup, yurtlarına geri dönmelerine izin verilmediği için uzun bir süre Orta Asya Cumhuriyetleri'nde yaşamaya devam etmiştir. Ahıska Türklerinin göçü ile ilgili gelişmeler bakımından 1989 yılı özel bir yere sahiptir. 1989 yılında Özbekistan'ın Fergana Vadisi'nde politik nedenler, ekonomik rekabet, işsizlik ve nüfus baskısı nedeniyle meydana gelen şiddetli çatışmaların ardından pek çok Ahıska Türkü, evlerini ve sahip oldukları her şeyi geride bırakarak can güvenliklerini sağlamak için bölgeyi terk etmek zorunda kalmışlardır. Kendi imkânlarıyla bölgeyi terk edemeyen Ahıska Türkleri ise Sovyet ordusunun yardımıyla Rusya'ya kaçmıştır (Dinç, 2021, s. 124). Bu olaylardan sonra Ahıska Türkleri, Türkiye topraklarında yaşama isteklerini Türk makamlarına belirtmişler ve talepleri, 1990 yılında Turgut Özal Hükümetince kabul görmüştür (Alım vd., 2006, s. 310). 1992 yılında ise "Ahıska Türklerinin Türkiye'ye Kabulü ve İskânına Dair 3835 Sayılı Kanun" çıkarılmış ve Ahıska Türkleri Türkiye'ye getirilmeye başlanmıştır (Akkaş, 2017, s. 51). Kanundan yararlanmak isteyen çoğu Ahıska Türkü, kendi imkânlarıyla Türkiye'ye göç etmiş ve Bursa, Antalya, İzmir, Kocaeli, Ankara ve İstanbul gibi büyük şehirlere yerleşmişlerdir (Orhan & Coşkun, 2016, s. 43). Bitmeyen sürgüne tabi olan Ahıska Türkleri, günümüzde Türkiye dışında; Kazakistan, Rusya Federasyonu, Azerbaycan, Kırgızistan, Özbekistan, Gürcistan, Ukrayna ve Amerika Birleşik Devletleri'nde yaşamlarını dağınık halde sürdürmektedirler (Demiray, 2012, s. 881; Kurt & Açıkgöz, 2017, s. 109). Son olarak 2022 yılında

meydana gelen Ukrayna-Rusya krizinin ardından ise Ukrayna'da bulunan Ahıska Türkleri, Türkiye hükümetinin kabul ettiği 5676 sayılı karar çerçevesinde Türkiye'ye getirilmişlerdir (Cumhurbaşkanı Kararı No. 5676, 2022). Ahıskalı Türklerinin günümüzde halen göç ve sürgüne tabi olması; yasal statü, ekonomik, barınma ve eğitim gibi birden fazla temel insani hakka dair istikrar sorunlarının devam etmesine neden olmaktadır. Bu sebeple göç veya sürgünü deneyimleyen, bu zorlu süreç sonrasında istikrar sorunu yaşamaya devam eden insanların, göç ve göçe dair kavramlarla ilgili algılarını öğrenmek, göç olgusunun tüm yönleriyle anlaşılmasına yardımcı olabilir.

İnsanların, kavramlara ilişkin algılarını ortaya koymak için çoğunlukla metafor çalışmalarından faydalanılmaktadır. Zor anlaşılan ve somutlaştırması güç olan kavramların bir benzetmesi olan metaforlar, insanların herhangi bir kavrama yönelik beyinlerinde bilişsel olarak yapılandırdıkları mecazi araçlar olarak tanımlanır (Cerit, 2008, s. 694; Saban, 2004, s. 131). Dolayısıyla metaforlar, herhangi bir kavramın doğrudan tanımı değil sembolüdür (Yob, 2003, s. 128) ve iki kavram arasındaki benzerlik ve farklılıkları ortaya koyar (Boozer vd., 1991, s. 61).

1.1 Araştırmanın Amacı ve Soruları

İnsan gruplarının kültürlerini, süreçlerini, yaşadıkları zor olayları ve yaşantıları içindeki gelişmeleri anlamada metaforların ve mecazların gücünden sıklıkla faydalanılmaktadır. Sözlük anlamının ötesinde derin anlamlar taşıyan "göç", "göçmen", "sürgün", "vatan" ve "Türkiye" kavramlarının açıklanmasında metaforların gücünden faydalanmaya odaklanan bu araştırmanın amacı, sürgün ve göçü birçok kez yaşamış olan Ahıska Türklerinin deneyimleriyle ilgili kavramları net bir şekilde açıklamaktır. Bu kapsamda araştırmada aşağıda yer alan iki temel soruya cevap aranmıştır:

1. Ahıska Türklerinin göç, göçmen, sürgün, vatan ve Türkiye kavramlarına ilişkin ürettikleri metaforlar nelerdir?
2. Ahıska Türklerinin göç, göçmen, sürgün, vatan ve Türkiye kavramlarına ilişkin ürettikleri metaforlar ve bunların gerekçeleri dikkate alındığında, metaforlar, hangi kavramsal kategoriler altında toplanmaktadır?

2. Göçe Dair Kavramlar

İnsanlık var olduğu ilk zamanlardan bu yana hareket halindedir. Kimileri iş veya yeni ekonomik fırsatlar aramak, kimileri yeni bir aileye dâhil olmak, kimileri ise eğitim amacıyla bulunduğu yerden taşınır. Bazı insanlar ise bu gibi keyfi kararların ötesinde, çatışmadan, zulümden, terörden veya insan hakları ihlalleri gibi otorite tutumlarına bağlı olarak yer değiştirebilirken, bazıları da iklim değişikliği, doğal afetler veya daha başka çevresel faktörlerin olumsuz etkilerinden kaçmak için yurdundan ayrılır (United Nations, 2023). Dolayısıyla hangi tür nedenle olursa olsun, insanların, gönüllü ya da gönülsüz olarak, düzenli veya düzensiz hareketi göç olarak adlandırılmaktadır (United Nations, 2023). Göç olgusunun öznesi olan *göçmen* ise Birleşmiş Milletler Göç Örgütü tarafından "Uluslararası hukukta tanımlanmayan, birtakım nedenlere bağlı olarak bir ülkenin içinde ya da uluslararası bir sınırın dışında, kalıcı veya geçici olarak ikametinden ayrılan kişiye ilişkin genel anlayışı yansıtan şemsiye bir terim" olarak tanımlamıştır (International Organization for Migration, 2023). Birleşmiş Milletler Göç Örgütü (2023) göçmenleri; kişinin yasal statüsü, göçün gönüllü mü yoksa gönülsüz mü olduğu, nedenleri ve kişinin gittiği yerde kalış süresinin ne kadar olduğuna göre sınıflandırmaktadır.

Sürgün kavramının, uluslararası kurumlarca tanımının net olarak yapılmadığı anlaşılma ile birlikte, Türk Ceza Kanunu'nun (1926) yürürlükten kaldırılan hükümlerine bakıldığında, sürgünün, bir ceza niteliği taşıdığı anlaşılmaktadır. 765 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun (mülga) 11. maddesi çerçevesinde sürgün, aslî bir cezadır (TCK, 1926). İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 9. maddesi ise hiç kimsenin keyfi olarak yakalanamayacağı, tutuklanamayacağı ve "sürgün edilemeyeceği"ni ifade eder (United Nations, 1948). Dolayısıyla bir insanın sürgün edilebilmesi için bir cürüm işlemesi gerektiği ve keyfi olarak hiç kimsenin sürgün edilemeyeceği yasalar ve anlaşmalarda belirtilmiştir.

Vatan kelimesini İngilizce'de *homeland* ve *fatherland* gibi kavramlar karşılar ve bu kavramlara sıklıkla uluslararası kurum raporları, kanunlar ve sosyolojik çalışmalarda rastlansa da kavramın, kurumsal bir tanımı bulunmamaktadır. Bununla birlikte *vatan*, bir toprak parçası olmasının çok ötesinde, toplum nazarında manevi bir olgu ve milli bir değer olarak karşımıza çıkmaktadır (İnal, 1998, s. 220). Bu düşünceyi Gökalp (2019, s. 86), şu şekilde ifade etmektedir: "Vatan, üstünde oturduğumuz toprak demek değildir. Vatan dediğimiz şeydir ki üstünde oturduğumuz toprak onun, ancak zarfından ibarettir." Aynı zamanda Gökalp'e (2019, s. 87) göre vatan, milli bir kültürdür (harstır). İncik (1964, s. 612) ise kişinin vatanına olan sevgi ve bağlılığının, vatan adı verilen topraklarda güvenle yaşamasına bağlı olduğunu söylerken, vatan kavramı ile güven duygusunu özdeşleştirmiştir. Bu görüşlerden, vatanın literatürde; güven, kültür, sevgi, birliktelik, maneviyat, milli varlık gibi soyut kavramlarla açıklandığı anlaşılmaktadır.

Göç etmiş ya da sürgün edilmiş kişilerin deneyimleri, yerinden ayrılan (edilen) kişiler ve ev sahibi toplum hakkında anlayış geliştirmeyi sağlar (Hager, 2020, s. 4). Bunun yanı sıra göçmenlerin, mültecilerin ve sürgün edilen insanların yaşamları "değişim" ile karakterize edilir ve bu insanların birtakım kavramlara dair düşünceleri, yaşadıkları koşullardan nasıl etkilendiklerini ortaya koyar (Mallett, 2004, s. 74). Sürgün, göç ve göçmen gibi insan hareketliliğini ifade eden kavramlar, kayıp bir geçmiş ile dinamik bir şimdi arasındaki yaşamı belki de en uygun şekilde ifade eden ve yıllardır büyük ilgi gören kavramlardır (Jansen, 2021, s. 85). Metafor çalışmalarıyla ise kişilerin, bu tip kavramlara dair algıları net bir şekilde ortaya konulabilir.

3. Metafor ve Metaforik Algı

Bilişsel dilbilimsel görüşte *metafor*, bir kavramsal alanı başka bir kavramsal alan açısından anlamak olarak tanımlanır. Örneğin hayatı "yolculuk", teorileri "yapı", fikirleri "yiycek" ve sosyal kurumları "bitkiler" şeklinde anlamak, metaforik algıya örnektir (Kövecses, 2010, s. 4). Pek çok birincil metafor, deneyim sahibi olmaya başladığında bilinçsizce edinilir (Winter & Matlock, 2017, s. 99). Daha sonraları ise insanlar; yüksek bilinçlerindeki akıl yürütme süreçlerini kullanırlar ve birincil metaforlara dayanan karmaşık kavramsal metaforları öğrenirler. Bu fikirden yola çıkarak metaforun, insan anlayışına ve dünya görüşüne aracılık ettiğinden bahsedilebilir (Chun, 2005, s. 35).

Bilişsel yeteneğe sahip olan ve metaforun içinde bulunduğu bağlamı, arka plan bilgisini, kültürel faktörleri ve bilişsel modelleri bilen ve bir metaforun dayanabileceği zemini oluşturanlar, iletişim kurulan öznelerdir. Metaforlar; bilişsel yetenekleri, hayal gücünü ve muhakeme yeteneğini açığa çıkarırlar. Metaforlar, benzerlikler oluşturduklarında rolleri daha da büyür. Kaynak alan (A) ile hedef alan (B) arasındaki benzerlikler, dünyayı keşfetme sürecinde insanlar tarafından oluşturulur ve bu benzerlikler açıklandığında, metaforlar deşifre edilir (Lakoff & Johnson, 1980, s. 3).

Metaforlar, özellikle sosyal bilim araştırmalarında sıklıkla başvurulan ve insanların kavramlara ilişkin algılarını öğrenmek için kullanılan mecazlardır. Zhang ve Hu (2009, s. 80), metaforların, kültürün taşıyıcısı olduğunu ve dünyayı anlama biçimlerini yansıttığını, bu nedenle de kültür öğretiminde etkisinin yadsınamayacak kadar büyük olduğundan söz etmişlerdir.

4. Yöntem

Deneyimleri, nesnelere ve tözler¹ açısından anlamak, deneyimlerin önemli kısımlarını seçmeye ve bunları ayrı varlıklar veya tek tip maddeler olarak ele almaya olanak tanır. Deneyimler, varlıklar veya tözler olarak tanımlandığında, atıfta bulunabilir, kategorize edilebilir, gruplandırılabilir, nicelikleri belirlenebilir ve bu yolla onlar hakkında akıl yürütülebilir. Deneyimler, olağanüstü derecede geniş çeşitlilikteki fenomenolojik metaforlara; yani olayları, etkinlikleri, duyguları görüntüleme yollarına temel oluşturur (Lakoff & Johnson, 1980, s. 25). Metafor ve fenomenolojinin etkileşiminin çıkış noktası ise tekabül teorisine dayanan "gerçek" ve "mecazi gerçeklik" kipleri arasındaki katı ayrımlara son yıllarda akademi dünyasında yapılan ölçümlerle ciddi manada meydan okuma olmuştur denilebilir (Creswell, 2007, s. 62, Lakoff & Johnson, 1980, s. 185–194).

Bu çalışma, katılımcı grubun deneyimlerine odaklanıldığı, gerçek ve mecazi gerçeğin birlikte ele alındığı, somut ve soyut kavramlar ortak bir şekilde kategorize edilerek deneyimler anlaşılmasına çalışıldığından, nitel araştırma yöntemlerinden biri olan ve anlamı araştırmaya odaklanan *Fenomenoloji (Olgubilim)* yöntemi ile yürütülmüştür. Fenomenoloji çalışmalarında, belirlenen bir fenomenin, kişi ya da kişi grupları tarafından nasıl algılandığını anlamak ve bu algının özüne ulaşmak adına, deneyimler analiz edilir (Creswell, 2007, s. 59). Fenomenolojik yöntemde, olduğu gibi kabul edilen varsayımlar, değerler ve unutulmuş algılar topyekûn olarak ele alınarak, insan deneyiminin önemi ortaya konulur ve insan davranışları tam olarak kavranmaya çalışılır (Stefanovic, 2015, s. 40). Bilişsel anlambilimde kavramsal metaforlara yönelik ilk yaklaşımı geliştiren Lakoff ve Johnson (1980, s. 35), metaforun kavramsal bir fenomen olduğunu savunmuşlardır. Buna bağlı olarak, Ahıska Türklerinin "göç", "göçmen", "sürgün", "vatan" ve "Türkiye" kavramlarına ilişkin bilişsel algılarını ortaya koymayı amaçlayan bu çalışma, Fenomenoloji yöntemi çerçevesinde ele alınan bir *kavramsal metafor çalışmasıdır* (Kövecses, 2010, s. 72).

4.1 Çalışma Grubu

Bu çalışma için ilk etapta 100 kişiden veri toplanmışsa da veriler dijital ortama aktarılırken, 12 katılımcının yapılandırılmış formda yer alan soruları eksik doldurmaları nedeniyle araştırmacının örneklem grubunu, Bursa, İstanbul ve Antalya illerinde hayatını sürdüren ve göç veya sürgün yaşamış olan 88 Ahıska Türkü oluşturmaktadır. Çalışma, Ahıska Türklerinin metaforik algılarını ortaya koymayı amaçladığından, araştırmacının örnekleme tekniği *amaçlı örneklemedir*. Bu tekniğe başvurulmasının nedeni, araştırmacının vakit kazanmasını sağlamak ve çalışmanın amacına uygun kişileri araştırmaya dâhil ederek örneklemin evreni temsil etme olasılığını yükseltmektir (Balci, 2015, s. 87; Karasar, 2021, s. 109).

Katılımcılara ait demografik bilgilerin betimsel istatistik değerleri Tablo 1'de yer almaktadır:

¹ Varlıklarda değişikliğe uğrayan taraf dışında değişmeden kalan şey; cevher (Türk Dil Kurumu, 2022).

Tablo 1*Katılımcıların Demografik Bilgilerine Ait Betimsel İstatistik Değerleri*

Demografik bilgi	Kişi Sayısı (n)	Yüzde (%)
Cinsiyet		
Kadın	52	59,1
Erkek	36	40,9
Yaş aralığı		
18-25	16	18,2
26-35	21	23,9
36-45	36	40,9
46-55	8	9,1
56 ve üzeri	7	8,0
Türkiye'de geçirilen süre		
0-1 yıl arası	3	3,4
1-3 yıl arası	6	6,8
3-5 yıl arası	5	5,7
5-10 yıl arası	14	15,9
10-15 yıl arası	12	13,6
15 ve üzeri	48	54,5
Gelinen ülke		
Azerbaycan	26	29,5
Kazakistan	20	22,7
Kırgızistan	7	8,0
Özbekistan	10	11,4
Rusya	22	25,0
Ukrayna	2	2,3
Türkiye	1	1,1

Not. N=150.

Tablo 1'de yer alan kişi sayıları ve yüzde değerlerine bakıldığında, 52 kadın, 36 erkeğin araştırmaya katıldığı ve dolayısıyla kadınların sayısının erkeklerden % 44,4 daha fazla olduğu anlaşılmaktadır. Bunun yanı sıra araştırmaya en çok 36-45 (36 kişi) yaş aralığında, 15 ve üzeri (48 kişi) yıldır Türkiye'de yaşayan ve Azerbaycan'dan (26 kişi) göç eden Ahıska Türkü katılmıştır.

4.2 Veri Toplama Tekniği

Çalışmanın verileri, *yapılandırılmış görüşme* tekniği kullanılarak toplanmıştır. Yapılandırılmış görüşmede kalıp ve değişmez nitel sorular yer alırken, sorular net ve genellikle tek tiptir (Dömbekci & Erişen, 2022). Gönüllü olarak araştırmaya katılan Ahıska Türklerine, demografik bilgi sorularının ve açık uçlu beş sorunun yer aldığı, araştırmacı tarafından hazırlanan yapılandırılmış form sunulmuştur. Açık uçlu sorular, katılımcıların zihinlerindeki fenomenleri anlamaya yöneliktir. Formda katılımcılardan, kendilerine sunulan kavramlara benzettikleri tek bir metafor üretmeleri ve bunun nedenini *çünkü* ifadesinden sonra açıklamaları istenilmiştir. Araştırmada yer alan açık uçlu sorular şu şekildedir:

1. Göç..... 'ya benzer/gibidir. Çünkü.....
2. Göçmen..... 'ya benzer/gibidir. Çünkü.....
3. Sürgün..... 'ya benzer/gibidir. Çünkü.....
4. Vatan..... 'ya benzer/gibidir. Çünkü.....
5. Türkiye..... 'ya benzer/gibidir. Çünkü.....

Araştırma katılımcıları, "göç", "göçmen", "sürgün", "vatan" ve "Türkiye" kavramlarına ilişkin metaforlar üretmeleri yanı sıra, metaforları konuya bağlayan özellikleri de kendilerine sunulan yapılandırılmış forma yazmışlardır. Bu araştırma için Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma ve Yayın Etik Kurulundan (Oturum Tarihi 26 Ağustos 2022, Oturum Sayısı 2022-07, Karar No 34) gerekli izin alınmıştır.

4.3 Verilerin Analizi

Toplanan demografik bilgiler, MS Office Excel programında *betimsel istatistik* teknikleriyle; üretilen metaforlar ve "çünkü" ifadesinden sonra yer alan metaforu konuya bağlayan özelliklere dair ifadeler ise *içerik analizi tekniği* ile analiz edilmiştir. İçerik analizi yapılırken ise Creswell'in (2007) metafor çalışmalarına dair görüşleri çerçevesinde Saban (2008) tarafından sıralanan adımlar kullanılmıştır. Bu adımlar; (1) Kodlama ve ayıklama, (2) Örnek metafor imgesi derleme, (3) Kategori geliştirme, (4) Geçerlilik ve güvenilirliği sağlama ve (5) Nicel veri analizi için aktarma yapma şeklindedir (Saban, 2008, s. 464).

Analizin *kodlama ve ayıklama* aşamasında, toplanan verilerin detaylı okuması yapıldıktan sonra kodlama yapılmış ve bazı katılımcıların, kavramlar için ürettikleri metaforları mantıklı bir şekilde konuya bağlayamadıkları anlaşılmıştır. Bu nedenle, bu kişilerin ürettikleri metaforlar çalışmaya dâhil edilmemiştir. Bunun yanı sıra bazı katılımcıların, bir kavram için ürettiği metaforu mantıklı bir şekilde açıklayabilirken, diğer bir kavram için ürettiği metaforu mantıklı bir şekilde açıklayamadığı görülmüştür. Bu sebeple her bir kavram için veri kümesi frekans değerleri farklılık göstermektedir. Aşağıda, araştırmaya dâhil edilmeyen örnek bir veri sunulmuştur.

Göçmen, bülbüle benzer. Çünkü gurbette garip şaduman olmaz imiş. El ona şefiyu mihriban olmaz imiş [Nevai]. (K61)

Yukarıdaki örnekte, katılımcı, göçmen kavramı için bülbül metaforunu üretmiş ve bülbülü göçmene benzetme nedenini açıklarken Nevai'nin şiirinden iki dize yazmıştır. Ancak bu dizeler, katılımcının, göçmeni neden bülbüle benzettiğini açıklamada eksik kalmıştır. Bu nedenle katılımcının bu soruya verdiği cevap analiz dışı bırakılmıştır.

Örnek metafor imgesi derlemesi sırasında, katılımcılar tarafından üretilen metaforların birbirleriyle olan benzerlik ve farklılıkları ortaya konulmuştur. Bunun ardından kategori oluşturma aşamasına geçilmiş ve metaforların kümelenildiği kavramsal kategoriler oluşturulmuştur. Bu aşamada öncelikli olarak, metaforun konuya bağlandığı özellikler dikkate alınmıştır. Örneğin bir katılımcı, "göç" kavramı için "çöl" metaforunu üretmiştir. Kelime anlamı bakımından değerlendirildiğinde metaforun; "doğal oluşum" veya "yerküreye ait bölüm" şeklinde isimlendirilen bir kategori altında yer alabileceği düşünülebilir. Ancak katılımcı, açıklamasında çöldeki zor şartlara değindiği için çöl metaforu, "zor durum" kavramsal kategorisine dâhil edilmiştir. Geçerlilik ve güvenilirliği sağlama aşamasında Miles ve Huberman'ın (1994) metafor çalışmaları için belirledikleri güvenilirliği sağlama yöntemine başvurulmuştur. Bu yöntemle göre güvenilirliğin sağlanması için, kavramsal kategorilerde görüş birliği yapılmış metaforların sayısı, görüş birliği sağlanan ve görüş ayrılığına düşülen toplam metafor sayısına bölüldüğünde çıkan değer 0,80 ve üzerinde olması gerekir (Miles ve Huberman, 1994, s. 64). Bu bağlamda araştırmacı tarafından oluşturulan kavramsal kategoriler öncelikle uzman ekibin onayına sunulmuş, daha sonra ise araştırmacı ve iki uzman tarafından farklı ortamlarda metafor-kavramsal kategori eşleştirmesi yapılmıştır. Bu işlemlerden sonra ise

Miles ve Huberman'ın (1994, s. 64) güvenilirliği sağlama formülü işe koşulmuştur. Sonuç olarak "göç" için 0,87, "göçmen" için 0,93, "sürgün" için 0,88, "vatan" için 0,92 ve "Türkiye" için 0,98 katsayıları elde edilmiştir. Bu katsayıların tamamı 0,80'den büyük olduğundan çalışmanın güvenilirliği sağlanmıştır. En nihayetinde uzman ekip, birlikte bir çalışma gerçekleştirmiş ve metafor-kavramsal kategori eşleştirmesinde ortak karar alarak güvenilirlik katsayısını 1,00'a yükseltmişlerdir. Bunun yanı sıra çalışma, veri toplama ve analiz sürecinde uygun yöntemlerle yürütüldüğünden geçerliliği sağlanmıştır.

Metafor analizi aşamalarının en sonuncusu olan *nicel verilerin analizi* aşamasında ise MS Office Excel programında, metafor frekansları üzerinden elde edilen sayısal veriler, betimsel istatistik yöntemleriyle analiz edilmiştir.

4.4 Bulgular

Bu bölümde, araştırma soruları çerçevesinde, çalışmaya katılanların "sürgün", "göç", "göçmen", "vatan" ve "Türkiye" kavramlarına ilişkin ürettikleri metaforlarla birlikte, bu metaforlar ve metaforlar için yapılan açıklamalardan elde edilen kavramsal kategorilere yer verilmiştir.

4.4.1 Ahıska Türklerinin Göç, Göçmen, Sürgün, Vatan ve Türkiye Kavramlarına İlişkin Ürettikleri Metaforlar

Aşağıda, araştırma katılımcıları tarafından "göç", "göçmen", "sürgün", "vatan" ve "Türkiye" kavramlarına ilişkin üretilen metaforlar ayrı ayrı tablolar halinde sunulmuştur (Bkz. Tablo 2-6). "Göç" kavramıyla ilgili Tablo 2'de yer alan metaforlar incelendiğinde, araştırmaya katılanların 79'unun ürettiği metaforların konuya bağlandığı özelliklerin anlamlı bulunduğu ve toplamda 50 farklı metaforun üretildiği anlaşılmaktadır. Tabloda *mecburiyet/zorunluluk* metaforu 10 frekans değeri ile dikkat çekmektedir. Bazı katılımcılar göçü mecburiyet, bazıları ise zorunluluk olarak mecazlaştırmışlardır. Bu iki kavram eş anlamlı olduğundan tek bir metafor olarak sunulmuştur. *Kuş* (5), *değişim* (4), *ayrılık* (3) ve *zorluk* (3) metaforları en çok üretilen diğer metaforlarken, geriye kalan metaforlar ise 1 (36 metafor) ve 2 (9 metafor) frekans değerine sahiptir.

Tablo 3'ten, katılımcıların 86'sının cevabının analize tabi tutulduğu, bu veri kümesinin, "göç" kavramı için analize dâhil edilen veri kümesinden daha büyük olduğu ve toplamda 45 farklı metaforun üretildiği anlaşılmaktadır. Bu sayıdan, "göçmen" kavramına ilişkin üretilen metaforların, "göç" kavramına ilişkin üretilen metaforlardan daha *homojen* olduğu sonucuna varılabilir. Nitekim "göçmen" kavramı için *yabancı* metaforu toplamda 18 kişi, *kuş* metaforu ise toplamda 9 kişi tarafından üretilmiştir. Bu değerler, grubun, oldukça homojen mecazlaştırma yaptığına işaret etmektedir. *Yabancı* ve *kuş* metaforlarını, 5 frekans değeriyle *umutlu insan*, 3 frekans değeriyle ise *barınamayan*, *çocuk* ve *yolcu* metaforları takip etmektedir. Geriye kalan metaforlar ise 1 (33 metafor) ve 2 (6 metafor) frekans değerine sahiptir.

Çalışmaya katılan 78 kişinin "sürgün" kavramına ilişkin ürettiği metaforlar analize tabi tutulmuş ve bu kişilerin, toplamda 54 farklı metafor ürettikleri görülmüştür. Tablo 4'ten, "sürgün" (54) kavramı için üretilen metaforların, "göç" (50) ve "göçmen" (45) kavramları için üretilen metaforlardan daha *heterojen* olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim en çok tekrar eden metafor *savaş*tır ve bu metafor toplamda 5 kişi tarafından üretilmiştir. *Savaş* metaforunu 4 frekans değeriyle, *çaresizlik*, *kovulmak* ve *ölüm* metaforları, 3 frekans değeriyle ise *kökünden koparılan ağaç*, *zorbalık* ve *zulüm* metaforları takip etmektedir. Geriye kalan metaforlar ise çoğunluğu 1 olmak üzere, 1 (42 metafor) ve 2 (5 metafor) frekans değerine sahiptir. Metaforun frekans değerinin 1 olması da bir *heterojenlik* göstergesidir.

Tablo 2
Göç Kavramına İlişkin Üretilen Metaforlar

Metafor	n
Mecburiyet/Zorunluluk	10
Kuş	5
Değişim	4
Ayrılık	3
Zorluk	3
Belirsizlik	2
Endişe	2
Fırsat	2
Gitmek	2
Hayale yolculuk	2
Hüzün	2
Savrulan yaprak	2
Son	2
Yeniden doğmak	2
Amerika	1
Aydınlık	1
Barınamamak	1
Başlangıç	1
Belirsiz yolculuk	1
Bilinmezlik	1
Çaresizlik	1
Çöl	1
Deprem	1
Düşmek	1
Hüzün dolu yolculuk	1
İşkence	1
Kâbus	1
Karanlık	1
Kayıp	1
Koparılmak	1
Korku	1
Kovulmak	1
Leylek	1
Meçhule gitmek	1
Sıfırdan başlamak	1
Sıfırlanmak	1
Topraktan koparılmak	1
Uçmak	1
Umuda yolculuk	1
Umut	1
Yabancılık	1
Yangın	1
Yaprak	1
Yara	1
Yavru	1
Yeni başlangıç	1
Yeni ev	1
Yeni sayfa	1
Yeni yaşam	1
Yuva	1

Not. Metafor Sayısı = 50, N=79

Tablo 3
Göçmen Kavramına İlişkin Üretilen Metaforlar

Metafor	n
Yabancı	18
Kuş	9
Umutlu insan	5
Barınamayan	3
Çocuk	3
Yolcu	3
Buruk insan	2
İstenmeyen kişi	2
Kimsesiz	2
Leylek	2
Yetim kalan çocuk	2
Zorluk çeken kişi	2
Ağaç	1
Arı	1
Balık	1
Başarısız çocuk	1
Bukalemun	1
Çiçek	1
Daimi misafir	1
Endişeli yolcu	1
Farklı kişi	1
Freni patlamış araç	1
İki farklı insan	1
Kanadı kırılmış kuş	1
Kaybolmuş çocuk	1
Kaybolmuş insan	1
Kimsesiz çocuk	1
Misafir	1
Sahipsiz çocuk	1
Söz	1
Şanssız kişi	1
Şaşkın kişi	1
Terk eden kişi	1
Tutunamayan	1
Tüm yapraklarını dökmüş ağaç	1
Yalnız kalan kuş	1
Yalnız kişi	1
Yalnızlık	1
Yama	1
Yaprak	1
Yaralı aslan	1
Yeni insan	1
Yeni doğmuş bebek	1
Yetim	1
Yolunu kaybetmiş kuş	1

Not. Metafor Sayısı = 45, N=86

Tablo 4
Sürgün Kavramına İlişkin Üretilen Metaforlar

Metafor	n
Savaş	5
Ölüm	4
Çaresizlik	4
Kovulmak	4
Kökünden koparılan ağaç	3
Zorbalık	3
Zulüm	3
Eziyet	2
Facia	2
Kırgınlık	2
Koparılan çiçek	2
Trajedi	2
Adaletsizlik	1
Ameliyat yarası	1
Annesinden koparılan yavru	1
Ayrılık	1
Bedeni ikiye bölmek	1
Belirsizlik	1
Bilinmezlik	1
Bitki nakli	1
Bitkisel hayat	1
Çatısız ev	1
Çile	1
Evsizlik	1
Fırtına	1
Hapishane	1
Hayatın sonu	1
Hayvanlara yapılan muamele	1
Hüzün	1
İşkence	1
Kader	1
Karanlık	1
Katliam	1
Kayıp	1
Kırık ayna	1
Kırılmış vazo	1
Koparılan bitki	1
Koparılan yaprak	1
Koparılmak	1
Kuş	1
Öksüz ve yetim kalmış çocuk	1
Savrulmak	1
Sefalet	1
Sudan çıkmış balık	1
Ucu görünmeyen tünel	1
Ümitsizlik	1
Vatansızlık	1
Yara	1
Yetim	1
Zorla aileden koparılmak	1
Zorla annesinden koparılan çocuk	1
Zorlama	1
Zorunlu görev	1
Zorunluluk	1

Not. Metafor Sayısı = 54, N=78

Tablo 5
Vatan Kavramına İlişkin Üretilen Metaforlar

Metafor	n
Ana	17
Yuva	11
Ev	9
Toprak	4
Yurt	4
Aidiyet	3
Aile	3
Hasret/özlem	3
Güven	3
Türkiye	3
Dağ	2
Huzur	2
Sevgili	2
Su	2
Ana Kucağı	1
Ana-baba kucağı	1
Ata	1
Atom	1
Baba	1
Beden	1
Birlik	1
Çocukluk odası	1
Ebeveyn	1
Emanet	1
Güvenli liman	1
Hayat	1
Huzur ve mutluluk veren gizli bir köşe	1
Kalkan	1
Memleket	1
Sevgi	1
Son liman	1
Tarih	1
Umut	1

Not. Metafor Sayısı = 33, N=87

Tablo 6
Türkiye Kavramına İlişkin Üretilen Metaforlar

Metafor	n
Vatan	23
Ev	8
Yuva	7
Güven	5
Cennet	4
Aile	3
Umut	3
Baba ocağı	2
Gelecek	2
Ağabeyi	1
Ana	1
Anayurt	1
Ata	1
Barış ülkesi	1
Bayrak	1
Can	1
Çınar ağacı	1
Damarımdaki kan	1
Dökülen kan	1
Ebeveyn	1
Elmas	1
Eşi benzeri olmayan	1
Gökyüzü	1
Güven kapısı	1
Güvenli liman	1
Hasret	1
Hava	1
Kanımız	1
Kendini bulmak	1
Memleket	1
Misafirhane	1
Misafirperver	1
Mutlu son	1
Su	1
Süpermen	1
Tutku	1

Not. Metafor Sayısı = 36, N=84

Araştırma katılımcıları, Tablo 5'ten de anlaşılacağı üzere, "vatan" kavramı için ürettikleri metaforları oldukça mantıklı bir şekilde açıklamışlardır. Bu sebeple 87 katılımcının cevabı analize dâhil edilmiştir. 87 kişi toplamda 33 farklı metafor üretmiştir. Dolayısıyla bu kavram için üretilen metaforların, "göç", "göçmen" ve "sürgün" kavramları için üretilen metaforlara kıyasla oldukça *homojen* olduğundan bahsedilebilir. *Ana* metaforu 17 frekans değeri ile dikkat çekerken, bunu, *yuva* (11) ve *ev* (9) metaforları takip etmektedir. *Toprak* ve *yurt* metaforları 4, *aidiyet*, *aile*, *güven*, *hasret/özlem* ve *Türkiye* metaforları ise 3 frekans değerine sahiptir. Hasret ve özlem kelimeleri eş anlamlı olduğundan, bunlar tek bir metafor olarak anılmıştır. Geriye kalan metaforlar ise 1 (19 metafor) ve 2 (4 metafor) frekans değerine sahiptir. Vatan kavramına ilişkin üretilen metafor sayısının diğer kavramlar için üretilen metafor sayılarından daha az olması, katılımcıların kavrama ilişkin metaforik algılarının birbirine daha çok benzediğini göstermektedir.

Tablo 6'da, araştırmaya katılanların 84'ünün cevabının geçerli olduğu ve bu kişilerin 36 farklı metafor ürettiği görülmektedir. Tablo 6'da *vatan* metaforu, 23 frekans değeriyle dikkat çekmektedir. "Göç", "göçmen", "sürgün" ve "vatan" kavramlarından hiçbirinde bu kadar yüksek frekans değerine sahip olan bir metafor üretilmemiştir. Bunu takiben, *ev* metaforu 8, *yuva* metaforu 7, *güven* metaforu 5, *cennet* metaforu 4, *aile* ve *umut* metaforları ise 3 frekans

değerine sahiptir. Frekans değeri 1 olan 27 metafor, 2 olan 2 metafor bulunmaktadır. Dolayısıyla her ne kadar *vatan* metaforu 23 kişi tarafından üretildiği için *homojenlik* söz konusu olsa da birer kişi tarafından 27 farklı metaforun üretilmesi, *heterojenliği* artırmıştır denilebilir.

Yukarıda yer alan, kavramlar için üretilen metaforların yer aldığı tablolar (Tablo 2, 3, 4, 5 ve 6) bütün olarak incelendiğinde,

- "Göç" ve "sürgün" kavramları için; *ayrılık, belirsizlik, bilinmezlik, çaresizlik, hüznün, işkence, karanlık, kayıp, koparılmak, kovulmak, kuş ve yara* metaforları,
- "Göç" ve "göçmen" kavramları için *yaprak* metaforu,
- "Sürgün" ve "göçmen" kavramları için *yetim* metaforu,
- "Göç", "göçmen" ve "sürgün" kavramları için *kuş* metaforu,
- "Vatan" ve "Türkiye" kavramları için *aile, ana, ata, ebeveyn, ev, güven, güvenli liman, hasret, memleket, su, umut ve yuva* metaforlarının ortak olduğu görülmektedir.

4.4.2 Kavramsal Kategoriler

Ahıska Türklerinin "göç", "göçmen", "sürgün", "vatan" ve "Türkiye" kavramlarına ilişkin ürettikleri metaforlar ile bunların gerekçeleri dikkate alınarak oluşturulan kavramsal kategoriler ve betimsel istatistik değerleri aşağıda ayrı ayrı tablolar halinde sunulmuştur.

Tablo 7

Göç Kavramına İlişkin Üretilen Metaforlara Ait Kavramsal Kategoriler

Kavramsal Kategori	Metafor Sayısı (N)	Metafor Yüzdesi (%)	Metaforlar ^a
Kötü olay	10	20	Hüzün dolu yolculuk (1) İşkence (1) Kâbus (1) Kayıp (1) Koparılmak (1) Kovulmak (1) Meçhule gitmek (1) Topraktan koparılmak (1) Yangın (1) Uçmak (1)
Yenilik/Fırsat	17	34	Amerika (1) Aydınlık (1) Başlangıç (1) Değişim (4) Fırsat (2) Hayale yolculuk (2) Kuş (5) Sıfırdan başlamak (1) Umuda yolculuk (1) Umut (1) Yeni başlangıç (1) Yeni ev (1) Yeni sayfa (1) Yeni yaşam (1) Yeniden doğmak (2) Yuva (1) Son (2)
Zarar durumu	6	12	Belirsiz yolculuk (1) Deprem (1) Düşmek (1) Gitmek (2) Yara (1) Son (2)
Zarar gören	4	8	Leylek (1) Savrulan yaprak (2) Yaprak (1) Yavru (1)
Zor durum	13	26	Ayrılık (3) Barınamamak (1) Belirsizlik (2) Bilinmezlik (1) Çaresizlik (1) Çöl (1) Endişe (2) Hüzün (2) Karanlık (1)
Toplam	50	100	Korku (1) Mecburiyet/zor durum (10) Yabancılık (1) Zorluk (3)

Not. ^aParantez içinde, ilgili metaforu üreten kişi sayısı belirtilmiştir.

Tablo 7'de, "göç" kavramı için üretilen metaforların *kötü olay* (10), *yenilik/fırsat* (17), *zarar durumu* (6), *zarar gören* (4) ve *zor durum* (13) olmak üzere beş adet kavramsal kategori altında kümелendiği görülmektedir. *Yenilik/fırsat* en fazla frekans değerine sahip olan kategoridir. Ancak diğer dört kategori, göçün zor yanlarına vurgu yapmaktadır. Bu nedenle Ahıska

Türklerinin çoğunun, göçü, kötü bir süreç olarak gördükleri söylenebilir. Bazı katılımcıların ürettikleri metaforlar ve açıklamaları şöyledir:

- Kötü olay → "Göç, *yangına* benzer. Çünkü yangındaki gibi her şeyini kaybedersin, için yanar." (K61)
- Yenilik/fırsat → "Göç, *kuşa* benzer. Çünkü kuşlar, hayatlarını devam ettirmek için daha iyi şartlara göç ederler." (K15)
- Zarar durumu → "Göç, *depreme* benzer. Çünkü yıkılan hayatını yeniden kurmak zorundasın." (K68)
- Zarar gören → "Göç, *leyleğe* benzer. Çünkü evin dağılır ve göç etmek zorunda kalırsın." (K80)
- Zor durum → "Göç, *zorunluluğa* benzer. Çünkü bulunduğun yerde mutlu değilsindir." (K63)

Tablo 8

Göçmen Kavramına İlişkin Üretilen Metaforlara Ait Kavramsal Kategoriler

Kavramsal Kategori	Metafor Sayısı (N)	Metafor Yüzdesi (%)	Metaforlar ^a		
Olay öznesi	7	15,6	Balık (1) Bukalemun (1) Çiçek (1)	Farklı kişi (1) Misafir (1)	Yabancı (18) Yolcu (3)
Yenilik/Fırsat	9	20	Ağaç (1) Arı (1) Çocuk (3)	İki farklı insan (1) Kuş (9) Leylek (2)	Umutlu insan (5) Yeni insan (1) Yeni doğmuş bebek (1)
Zarar gören	27	60	Barınamayan (3), Başarısız çocuk (1) Buruk insan (2) Daimi misafir (1) Endişeli yolcu (1) Freni patlamış araç (1) İstenmeyen kişi (2) Kanadı kırılmış kuş (1) Kaybolmuş çocuk (1) Kaybolmuş insan (1)	Kimsesiz (2) Kimsesiz çocuk (1) Sahipsiz çocuk (1) Söz (1) Şanssız kişi (1) Şaşkın kişi (1) Terk eden kişi (1) Tutunamayan (1) Tüm yapraklarını dökmüş ağaç (1)	Yalnız kalan kuş (1) Yalnız kişi (1) Yaprak (1) Yaralı aslan (1) Yetim (1) Yetim kalan çocuk (2) Yolunu kaybetmiş kuş (1) Zorluk çeken kişi (2)
Zor durum	2	4,4	Yalnızlık (1) Yama (1)		
Toplam	45	100			

Not. ^aParantez içinde, ilgili metaforu üreten kişi sayısı belirtilmiştir.

Tablo 8’de de sunulan "göçmen" kavramı için üretilen metaforlar ve açıklamaları birlikte değerlendirildiğinde; *olay öznesi* (7), *yenilik/fırsat* (9), *zarar gören* (27) ve *zor durum* (2) kavramsal kategorileri ortaya çıkmıştır. Bu kategorilerden üçü (yenilik/fırsat, zarar gören ve zor durum), "göç" kavramı için oluşturulan kategorilerle aynıdır. "Göç" (isim), ve "göçmen" (sıfat) sözcüklerinin türleri farklı olsa da aynı olguya ait eylem ve olay öznesini ifade etmeleri, katılımcıların birbirine çok benzer metaforlar üretmesine neden olmuştur denilebilir. Bazı katılımcıların ürettikleri metaforlar ve açıklamaları şöyledir:

- Olay öznesi → "Göçmen, *bukalemuna* benzer. Çünkü her yere uyum sağlaması gerekir." (K85)
- Yenilik/fırsat → "Göçmen, *kuşa* benzer. Çünkü daha iyi şartlara erişmek için sürekli yer değiştirmelisin." (K49)

- Zarar gören → "Göçmen, *buruk insana* benzer. Çünkü kendi memleketinden koparılmış ve anıların geride kalmıştır." (K48)
- Zor durum → "Göçmen, *yamaya* benzer. Çünkü elbisedeki yama her zaman kendini belli eder. Hiçbir zaman orijinalin yerini tutmaz." (K13)

Tablo 9

Sürgün Kavramına İlişkin Üretilen Metaforlara Ait Kavramsal Kategoriler

Kavramsal Kategori	Metafor Sayısı (N)	Metafor Yüzdesi (%)	Metaforlar ^a		
Kötü olay	14	25,92	Fırtına (1) Trajedi (2) Zulüm (3) Eziyet (2) Facia (2)	Hayvanlara yapılan muamele (1) İşkence (1) Katliam (1) Ölüm (4) Savaş (5)	Koparılmak (1) Kovulmak (4) Savrulmak (1) Zorbalık (3)
Olgu	3	5,55	Adaletsizlik (1) Kader (1) Zorunlu görev (1)		
Zarar durumu	8	14,81	Ameliyat yarası (1) Çatısız ev (1) Hapishane (1)	Ucu görünmeyen tünel (1) Yara (1) Bedeni ikiye bölmek (1)	Hayatın sonu (1) Zorla aileden koparılmak (1)
Zarar gören	12	22,22	Koparılan bitki (1) Koparılan çiçek (2) Koparılan yaprak (1) Kökünden koparılan ağaç (3) Yetim (1)	Kuş (1) Sudan çıkmış balık (1) Öksüz ve yetim kalmış çocuk (1) Annesinden koparılan yavru (1)	Zorla annesinden koparılan çocuk (1) Kırık ayna (1) Kırılmış vazo (1)
Zor durum	17	31,48	Bitkisel hayat (1) Evsizlik (1) Hüzün (1) Karanlık (1) Kayıp (1) Zorlama (1)	Çile (1) Sefalet (1) Bitki nakli (1) Ayrılık (1) Belirsizlik (1) Bilinmezlik (1)	Çaresizlik (4) Kırgınlık (2) Ümitsizlik (1) Vatansızlık (1) Zorunluluk (1)
Toplam	54	100			

Not. ^aParantez içinde, ilgili metaforu üreten kişi sayısı belirtilmiştir.

Tablo 9'dan, analizler sonucunda "sürgün" kavramına yönelik *kötü olay* (14), *olgu* (3), *zarar durumu* (8), *zarar gören* (12) ve *zor durum* (17) kategorilerinin oluşturulduğu anlaşılmaktadır. "Sürgün" kavramı için de "göç" ve "göçmen" kavramlarında olduğu gibi *zarar gören* ve *zor durum* kavramsal kategorileri ortaya çıkmıştır. Aynı zamanda "sürgün" kavramı için oluşturulan *kötü olay* ve *zarar durumu* kategorileri, "göç" kavramı için de oluşturulmuştur. Dolayısıyla "göç" ve "sürgün" kavramı için ortak dört kavramsal kategori mevcuttur. Bu sebeple katılımcıların bu üç kavrama ait algılarında benzerlikler olduğundan ancak "göç" ile "sürgün" kavramlarına ilişkin metaforik algının birbirine daha çok benzediğinden söz edilebilir. Bazı katılımcıların ürettikleri metaforlar ve açıklamaları ise şöyledir:

- Kötü olay → "Sürgün, *eziyete* benzer. Çünkü insanlar zorunlu olarak, zor şartlar altında eziyet çekerek zulme uğrarlar." (K15)
- Olgu → "Sürgün, *kadere* benzer. Çünkü elimizde olmayan ama olduğu gibi kabul edilendir." (K42)
- Zarar durumu → "Sürgün, *hapishaneye* benzer. Çünkü seni zorla istedikleri yere sürerler ve hareket etmene izin vermezler." (K75)

- Zarar gören → "Sürgün, kökünden koparılan ağaca benzer. Çünkü atalarımız, topraklarından, yerinden yurdundan koparılarak köksüz bırakıldılar." (K19)
- Zor durum → "Sürgün, vatansızlığa benzer. Çünkü insanlar zorla vatanlarından, evlerinden uzaklaştırılırlar." (K49)

Tablo 10

Vatan Kavramına İlişkin Üretilen Metaforlara Ait Kavramsal Kategoriler

Kavramsal Kategori	Metafor Sayısı (N)	Metafor Yüzdesi (%)	Metaforlar ^a		
Değerli öge	5	15,15	Atom (1) Beden (1) Emanet (1)	Sevgili (2) Su (2)	
Duygu	6	18,18	Aidiyet (3) Güven (3)	Hasret/özlem (3) Huzur (2)	Sevgi (1) Umut (1)
Güvenli yer	14	42,42	Ana kucacı (1) Ana-baba kucacı (1) Çocuk odası (1) Dağ (2) Memleket (1)	Ev (9) Güvenli liman (1) Huzur ve mutluluk veren gizli bir köşe (1) Kalkan (1)	Son liman (1) Toprak (4) Türkiye (3) Yurt (4) Yuva (11)
Olgu	2	6,06	Hayat (1) Tarih (1)		
Sosyal olgu	2	6,06	Aile (3) Birlik (1)		
Sosyal özne	4	12,12	Ana (17) Ata (1)	Baba (1) Ebeveyn (1)	
Toplam	33	100			

Not. ^aParantez içinde, ilgili metaforu üreten kişi sayısı belirtilmiştir.

Tablo 10'da, "vatan" kavramına ilişkin üretilen metaforlar ve bunların açıklamaları dikkate alınarak oluşturulan kavramsal kategoriler sunulmuştur. Buna göre *değerli öge* (5), *duygu* (6), *güvenli yer* (14), *olgu* (2), *sosyal olgu* (2) ve *sosyal özne* (4), "vatan" kavramı için üretilen metaforlardır. Bu kavramsal kategorilerden sadece biri (olgu), "sürgün" kavramına ait kavramsal kategorilerle ortaktır. Ancak bu kategori altında bulunan metaforlara bakıldığında, ortak metafor olmadığı görülmektedir. *Olgu* sözcüğü çok genel bir ifade olduğu için, bu bulguya bakılarak, "sürgün" ve "vatan" kavramlarına dair algısal bir benzerlik olduğundan söz edilemez. Bazı katılımcıların ürettikleri metaforlar ve açıklamaları ise şöyledir:

- Değerli öge → "Vatan, *atoma* benzer. Çünkü parçalayamazsın." (K49)
- Duygu → "Vatan, *güvene* benzer. Çünkü ırkçılığa uğramayacağın, yasaların seni koruduğu ve güvende hissettirdiği yerdir." (K53)
- Güvenli yer → "Vatan, *yurda* benzer. Çünkü evin barkındır." (K63)
- Olgu → "Vatan, *hayata* benzer. Çünkü umutla yaşadığın, nefes alabildiğin yerdir." (K86)
- Sosyal olgu → "Vatan, *aileye* benzer. Çünkü sevgi, güven, özlem, güç, birlik ve beraberlik gibi tüm duyguları aile topluluğu içerisinde yaşarsın." (K22)
- Sosyal özne → "Vatan, *anaya* benzer. Çünkü özlemi hep derinden hissedilir. Kokusu ve varlığı sana her zaman güç verir." (K20)

Tablo 11

Türkiye Kavramına İlişkin Üretilen Metaforlara Ait Kavramsal Kategoriler

Kavramsal Kategori	Metafor Sayısı (N)	Metafor Yüzdesi (%)	Metaforlar ^a		
Değerli öge	11	30,55	Bayrak (1) Can (1) Damarımdaki kan (1) Dökülen kan (1)	Elmas (1) Eşi benzeri olmayan (1) Gelecek (2) Gökyüzü (1)	Kanımız (1) Mutlu son (1) Süpermen (1)
Duygu	5	13,88	Güven (5) Hasret (1) Kendini bulmak (1)	Tutku (1) Umut (3)	
Güvenli yer	13	36,11	Anayurt (1) Baba ocağı (2) Barış ülkesi (1) Cennet (4) Çınar ağacı (1)	Ev (8) Güven kapısı (1), Güvenli liman (1) Memleket (1) Misafirhane (1)	Misafirperver (1) Vatan (23) Yuva (7)
İhtiyaç	2	5,55	Hava (1), Su (1)		
Sosyal olgu	1	2,77	Aile (3)		
Sosyal özne	4	11,11	Ağabeyi (1) Ana (1)	Ata (1) Ebeveyn (1)	
Toplam	36	100			

Not. ^aParantez içinde, ilgili metaforu üreten kişi sayısı belirtilmiştir.

Tablo 11’de, “Türkiye” kavramı için *değerli öge* (11), *duygu* (5), *güvenli yer* (13), *ihtiyaç* (2), *sosyal olgu* (1) ve *sosyal özne* (4) olmak üzere altı adet kavramsal kategori oluşturulduğu anlaşılmaktadır. Bu kavramsal kategorilerden beşi (*değerli öge*, *duygu*, *güvenli yer*, *sosyal olgu* ve *sosyal özne*), “vatan” kavramı için oluşturulan kavramsal kategorilerle aynıdır. Dolayısıyla Ahıska Türklerinin “vatan” ve “Türkiye” kavramlarına ait algılarında çok büyük bir benzerlik olduğu ve metafor açıklamalarına da bakıldığında, Türkiye’yi vatan olarak benimsediklerinden söz edilebilir. Bu yorumu destekleyen bazı katılımcılara ait metaforlar ve açıklamaları aşağıdaki gibidir:

- Değerli öge → “Türkiye, *cana* benzer. Çünkü başka yoktur, tektir.” (K28)
- Duygu → “Türkiye, *umuda* benzer. Çünkü yeşeren umut gibidir. Umut olan yerde gelecek de vardır.” (K36)
- Güvenli yer → “Türkiye, *barış ülkesine* benzer. Çünkü güvenle yaşadığın, korunduğun yerdir.” (K66)
- İhtiyaç → “Türkiye, *suya* benzer. Çünkü insan, su olmadan yaşayamaz.” (K52)
- Sosyal olgu → “Türkiye, *aileye* benzer. Çünkü tüm sevdiğilerin burada ve huzur içinde.” (K56)
- Sosyal özne → “Türkiye, *ağabeye* benzer. Çünkü seni koruyup kollar.” (K17)

Tablo 12’de tüm kavramlar için toplamda 14 farklı kavramsal kategori oluşturulduğu, “göç”, “göçmen” ve “sürgün” kavramları için oluşturulan kavramsal kategoriler ile “vatan” ve “Türkiye” için oluşturulan kavramsal kategorilerin bazılarının ortak olduğu görülmektedir. Tablo 12’den ayrıca en çok tekrar eden kavramsal kategorilerin *zarar gören* ve *zor durum* kategorileri olduğu; *ihtiyaç* ve *olay öznesi* kavramsal kategorilerinin ise sadece birer kavram için oluşturulduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 12

Göç, Göçmen, Sürgün Vatan ve Türkiye Kavramlarına İlişkin Üretilen Metaforlara Ait Bütün Kavramsal Kategoriler

No	Kavramsal Kategoriler	Göç	Göçmen	Sürgün	Vatan	Türkiye	Toplam
1	Değerli öge				X	X	2
3	Duygu				X	X	2
4	Güvenli yer				X	X	2
5	İhtiyaç					X	1
6	Kötü olay	X		X			2
7	Olay Öznesi		X				1
8	Olgu			X	X		2
9	Sosyal Olgu				X	X	2
10	Sosyal Özne				X	X	2
11	Yenilik/Fırsat	X	X				2
12	Zarar durumu	X		X			2
13	Zarar gören	X	X	X			3
14	Zor durum	X	X	X			3

5. Tartışma ve Sonuç

Ahıska Türklerinin, "göç", "göçmen", "sürgün", "vatan" ve "Türkiye" kavramlarıyla ilgili metaforik algılarını ortaya koyma amacıyla gerçekleştirilen bu araştırma, göç ve göçe dair mecazi algıların çeşitliliğini kanıtlamaktadır. 88 kişiden toplanan verilerin analizi neticesinde, "göç" kavramı için 50, "göçmen" kavramı için 45, "sürgün" kavramı için 54, "vatan" kavramı için 33 ve "Türkiye" kavramı için 36 farklı metafor üretilmiştir. Katılımcıların ürettikleri metaforlar, açıklamalarındaki benzerlikler ve analiz neticesinde oluşturulan kavramsal kategoriler incelendiğinde; "göç", "göçmen" ve "sürgün" kavramlarının bir, "vatan" ve "Türkiye" kavramlarının da ayrı bir bütün içinde ele alınabileceği anlaşılmaktadır.

Çalışmada "göç", "göçmen" ve "sürgün" kavramları için oluşturulan metaforlar ve bunların konuya bağlanma açıklamalarına bakıldığında, Ahıska Türklerinin, yalnızca "kuş" metaforunu ortak olarak ürettikleri, kuşların da göç etmesine, daimi yuvalarının olmayışına, şartlara göre yer değiştirmek zorunda kalışlarına veya yeniliğe uçtuklarına vurgu yaptıkları ve kuş metaforunu farklı şekillerde (kuş, leylek, kanadı kırılmış kuş, yalnız kalan kuş, yolunu kaybetmiş kuş) dile getirdikleri görülmüştür. Türk ve Atasoy (2020) tarafından 8. Sınıf öğrencileriyle gerçekleştirilen çalışmada, öğrencilerin göçü en çok "kuş" metaforuyla açıkladıkları saptanmıştır. Öğrenciler bu çalışmada göçü kuşa benzetirken, kuşların yuvalarının yıkılabildiği (mekân değişimi olarak göç) ve uçmayı öğrendiklerinde yerinde duramadıkları (iyi bir geleceğin aracı olarak göç) gibi nedenleri öne sürmüşlerdir. Aynı çalışmada *göçmen kuş* metaforu da üretilen bir başka mecazdır. Şakir Bilgin (1998), *Sürgündeki Yabancı* romanında kendisini *göçmen kuş* olarak görmektedir. Romanda sıklıkla tekrarlanan *göçmen kuş* metaforu, memlekete olan hasretin ötesinde, insanın öz vatanına ait olduğunu ve bir gün vatanına geri dönme umudunu da simgelemektedir (Çetiner & Asutay, 2018). *Kuş* metaforunun *ait olma* kavramsal kategorisi altında yer aldığı bir başka göç çalışmasında *kuş*, *hassas olma*, *muhtaç olma* ve *yabancı olmayı* da temsil etmektedir (Zembat vd., 2021). Dolayısıyla bu ve literatürdeki diğer çalışmalarda göç ve göçe dair kavramlar için üretilen *kuş* metaforu, özünde, bir gün ait olunan topraklara (vatana) geri dönmeyi de ifade ediyor olabilir. Ortaokul öğrencilerinin beyin göçüne dair algılarının ölçüldüğü başka bir çalışmada da (Güneş & Çetin, 2020) yine *kuş* benzetmesinin farklı şekillerde çok fazla kullanılması, *kuş* metaforunun, göç ve göçmenleri belki de en iyi şekilde açıklayan

mecaz olduğunu kanıtlamaktadır. Benzer bir sonuç Tıkman vd. (2017) araştırmasında da görülmektedir.

"Göçmen" kavramına ilişkin metaforik algıyı belirleyen Yurdakul ve Tok'un (2018) araştırmasında *kuş* metaforu, hem *dil sorunu olan öğrenci* hem de *duygusal sorunları olan öğrenci* temaları altında farklı şekillerde (göçmen kuş, yaralı kuş vb) sunulmuştur. Aynı çalışmada göçmenler için üretilen diğer metaforlar; ilgisiz, dili olmayan kuş, uyumsuz, problem, bal yapmayan arı, kapalı bir kutu, kaynaştırma öğrencisi, ağzı var dili yok, misafir, bulmaca, üvey evlat, susuz kalmış çiçek, çam ormanında kayın ağacı, insan, yaban gülü, kardelen, garip, evsizler, ürkek bir tavşan, dalından kopartılan çiçek ve kazazede gibi çoğunlukla olumsuz metaforlarla, su, roman, işlenmesi gereken ham madde, ışık, uyumlu, akıllı, dikkatli, yeşertilmeyi bekleyen bir ağaç ve gül gibi daha az sayıda olumlu metaforlarla açıklanmıştır. Bu çalışmada da doğası gereği zaten tamamen olumsuz bir olayı ifade eden "sürgün" kavramı, yalnızca olumsuz metaforlarla mecazlaştırılırken, "göç" ve "göçmen" kavramları çoğunlukla olumsuz metaforlarla, bazı katılımcılar tarafından ise olumlu metaforlarla açıklanmıştır. Türk ve Atasoy'un (2020) çalışmalarına bakıldığında göçe dair üretilen olumlu metaforlar *yeniliklerin kaynağı olarak göç* kategorisi altında bulunurken, bu çalışmada da *yenilik/fırsat* kategorisi altında yer almaktadır. "Göç" ve "göçmen" kavramlarının çoğunlukla olumsuz metaforlarla mecazlaştırılması ise insanların göç ettikleri yerlerde genel olarak yerli vatandaşlardan farklı siyasal haklara sahip olmaları, ekonomik ve hukuki güçsüzlüklerle karşılaşmalarıyla açıklanabilir (Damgacı, 2013).

Bir metaforun ikna edici gücü, duyguları yeniden uyandırma yeteneğinde yatmaktadır. Chilton (2004), metafor kullanımında en açık şekilde korku, öfke, güvenlik duygusu, korumacılık ve sadakat duygularının açıkça uyarıldığını ifade etmiştir. Metaforun duygusal tepkiyle ilgisi Abid vd. (2017) tarafından da belirtilmiş ve bu yazarların çalışmalarında, ev sahibi ülkelerdeki Suriyeli mültecileri tanımlamak için kullanılan metafor sayısının, ev sahibi olmayan ülkelere göre daha fazla olduğu bulunmuştur. Bununla birlikte Usta (2016) çalışmasında, göç eden kişilere (göçmen) dair üretilen metaforların, göç sırası ve sonrasında göçmenlerin yaşadığı durumlarla ilgili olduğundan söz etmiştir. Bu durumda zorunlu göçü bizzat yaşayan Ahıska Türkleri tarafından "göç" ve "göçmen" kavramlarına ilişkin olumsuz metafor üretilmesinin, göç sırası ve sonrasında yaşanan olumsuz deneyimlerden ileri geldiği söylenebilir.

Göç etmiş katılımcıların "vatan" kavramıyla ilgili ürettikleri metaforlar ve bunların konuya bağlanma şeklini ortaya koyan açıklama ifadelerine bakıldığında, katılımcıların öz vatanlarına hasret duydukları anlaşılmaktadır. Ancak "Türkiye" kavramıyla ilgili üretilen metaforlar ve açıklamaları, Ahıska Türklerinin Türkiye'de bulunmalarından duydukları memnuniyeti göstermektedir. Ayrıca "vatan" ve "Türkiye" kavramları için *aile, ana, ata, ebeveyn, ev, güven, güvenli liman, hasret, memleket, su, umut* ve *yuva* olmak üzere 12 ortak metaforun üretilmesi, Ahıska Türklerinin çoğunun, Türkiye'yi öz vatanı gibi gördüğünü kanıtlamaktadır. Benzer bir durum Şen'in (2004) çalışmasında da söz konusudur. Bulgaristan muhacirleri ile söylem analizi yöntemiyle gerçekleştirilen araştırmanın bulgularına göre Bulgaristan muhacirlerin, Türkiye'yi öz vatan olarak görmektedirler. Nazik ve Yıldırım'ın (2022) çalışmalarında ise Suriyeli öğrenciler, güvenlik kavramını, Türkiye metaforu ile açıklamışlar ve bu öğrencilerin %94,2'u Türkiye'yi, güvenli ve huzurlu bir vatan olarak ifade etmişlerdir. Dolayısıyla Türkiye'nin, gerek Türk gerek diğer etnik kökenlere bağlı olan göçmenler için öz vatan gibi benimsendiği ve sevildiğinden, Türkiye'nin de göçmenler için elverişli bir ülke olduğundan söz edilebilir.

Literatüre bakıldığında, "vatan" kavramıyla ilgili üretilen metaforların, bu çalışmada üretilen metaforlarla benzerliğinin olduğu anlaşılmaktadır. "Vatan" kavramı için bu çalışmada üretilen *ev, aile, su, emanet* metaforları Gömleksiz ve Öner'in (2016) çalışmalarında üretilen metaforlarla

ortakken, *ev, aile, su, anne* (ana), *anne kucağı* (ana kucağı), *baba, yuva, toprak* metaforları ise Sağdıç ve İlhan'ın (2018) çalışmalarında üretilen metaforlarla ortaktır. Gerçekleştirilen kapsamlı literatür taraması neticesinde, daha önce "Türkiye" kavramının göçmenler için neyi ifade ettiğine dair herhangi bir metafor çalışmasına rastlanmamıştır. Bu sebeple bu araştırmanın, "Türkiye" kavramına ilişkin göçmen algılarını ortaya koyan *ilk çalışma* olduğundan söz edilebilir. Göç veya sürgün olarak anılan zorunlu göç, gerek insani, gerekse de fiziksel bakımdan yerinden edilmeye bağlı olarak sosyo-psikolojik etkileri senelerce sürebilen, insanları pek çok açıdan olumsuz etkileyebilen, hatta onları travmatik eşiklere dahi çekebilen bir süreçtir. Sosyo-psikolojik açıdan göçten etkilenmiş olan göçmen veya mültecilerin deneyimleri, belirli kavramlara ve olgulara dair özsel algıların anlaşılmasında önemli bir role sahiptir. Bu sebeple bu çalışmada, göç veya sürgünü tecrübe ederek Türkiye'ye gelmiş olan Ahıska Türklerinin; "göç", "göçmen", "sürgün", "vatan" ve "Türkiye" kavramlarına dair metaforik algıları; bu kavramların neye benzedikleri, neyi ifade ettikleri veya basit anlatımlarla nasıl mecazlaştırıldığı, söylemlerinden yola çıkılarak belirlenmeye çalışılmıştır.

Araştırmada her bir kavram için üretilen metaforların çeşitliliği, katılımcı grubun bilişsel algı zenginliğiyle, "göç", "göçmen" ve "sürgün" kavramlarının genel manada olumsuz metaforlar ya da açıklamalarla ifade edilmesi, göçmenlerin göç sürecinden çoğunlukla olumsuz etkilenmeleriyle, "vatan" ve "Türkiye" kavramlarının ortak metaforlarla açıklanması, Türkiye'nin Ahıska Türkleri için öz vatan gibi algılandığına, farklı kavramlar için üretilen metaforlarla ortak kavramsal kategoriler oluşturulması ise metaforik algıya konu olan kavramların birbiriyle ilintili olmasına işaret etmektedir. Çalışmada ulaşılan sonuçlar Türkiye'de yaşayan Ahıska Türklerinin ürettikleri metaforları ortaya koymaktadır. Aynı çalışma Amerika Birleşik Devletleri'nde yaşayan Ahıska Türklerine yapılması halinde üretilen metaforların ve bunlara bağlı oluşacak kavramsal kategorilerin farklılık arz edeceği düşünülmektedir. Diğer bir ifade ile kişilerin gittikleri /yaşadıkları ülkelerle, aynı kavramlara ilişkin ürettikleri metaforların farklılık göstereceği düşünülmektedir. Bu çalışma, göçmenlerin göç ve göçe dair kavramlara ilişkin algıları çerçevesinde yürütülmüşse de göçün çok boyutlu bir olgu olduğu değerlendirildiğinde, göç kavramlarının genişletilerek farklı göçmen ve ev sahibi gruplarla metafor çalışmalarının yürütülmesi ve kıyaslamalı analizler yapılması sonucunda, göç ve ilgili kavramların farklı gruplar için özsel anlamlarının daha iyi anlaşılacağı düşünülmektedir.

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın gerçekleşmesinde önemli bir paya sahip olan Ahıska Türklerine araştırmaya göstermiş oldukları ilgi ve hassasiyet için teşekkürlerimi sunuyorum. Ayrıca bu süreçte her zaman yol gösteren ve beni teşvik eden değerli hocam Prof. Dr. Yusuf ALPER'e teşekkürlerimi sunuyorum.

FINANSAL DESTEK

Yazar bu çalışma için herhangi bir finansal destek almadığını beyan etmiştir.

ETİK

Bu çalışmada etik ilke ve standartlara uyulduğu beyan edilmiştir. Bu araştırma için Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma ve Yayın Etik Kurulundan (Oturma Tarihi 26 Ağustos 2022, Oturma Sayısı 2022-07, Karar No 34) gerekli izin alınmıştır.

YAZAR KATKI BEYANI

Tamilla Şahin Genel katkı düzeyi %100.

Yazar, bu çalışmanın yazarlık koşulunu sağlayan başka bir kişinin olmadığını onaylamıştır.

ÇIKAR ÇATIŞMASI

Yazar herhangi bir çıkar çatışması beyan etmemiştir.

Kaynakça

- Abid, R. Z., Manan, S. A., & Rahman, Z. A. A. A. (2017). 'A flood of Syrians has slowed to a trickle': The use of metaphors in the representation of Syrian refugees in the online media news reports of host and non-host countries. *Discourse & Communication*, 11(2), 121–140. <https://doi.org/10.1177/1750481317691857>
- Akkaş, İ. (2017). Ahıska Türkleri'nin sosyolojik açıdan incelenmesi: Erzincan örneği. *Düşünce Dünyasında Türkiz*, 8(42), 45–62.
- Alım, M., Doğanay, S., & Şimşek, O. (2006). Ülkemize yönelik göçlere bir örnek: Ahıska Türkleri. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 11(15), 303–322. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/26851>
- Balcı, A. (2015). *Sosyal bilimlerde araştırma: Yöntem, teknik ve ilkeler*. Pegem Akademi Yayıncılık.
- Bilgin, Ş. (1998). *Sürgündeki yabancı*. Pencere Yayınları.
- Boozer, R. W., Wyld, D. C., & Grant, J. (1991). Using metaphor to create more effective sales messages. *The Journal of Consumer Marketing*, 8(2), 59–67.
- Chilton, P. (2004). *Analysing political discourse: Theory and practice*. Routledge.
- Creswell, J. W. (2007). *Qualitative inquiry & research design: Choosing among five approaches* (3th ed.). SAGE Publications.
- Cerit, Y. (2008). Öğretmen kavramı ile ilgili metaforlara ilişkin öğrenci, öğretmen ve yöneticilerin görüşleri. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 6(4), 693–712.
- Chun, L. (2005). *Cognitive linguistics and metaphoric study*. Foreign Language Teaching and Research Press.
- Cumhurbaşkanı Kararı No. 5676 (2022). Ukrayna Başta Olmak Üzere Eski Sovyetler Birliğini Oluşturan Cumhuriyetlerde Bulunan Ahıska Türkü Soydaşlarımızdan Türkiye'ye Gelmek İsteyenlerden, En Zor Durumda Olanlardan Başlamak Üzere, 2022 Yılında 1000 Ailenin İskânlı Göçmen Olarak Türkiye'ye Kabul Edilmesi Hakkında Karar. T.C. Resmi Gazete. Yayın 04.06.2022. Sayı 31856. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2022/06/20220604-8.pdf>
- Çetiner, O., & Asutay, H. (2018). Yazında sürgünlük: Şakir Bilgin'in "Sürgündeki Yabancı" romanına bakış. *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(1), 1–7.
- Damgacı, F. (2013). *Türkiye'deki akademisyenlerin çok kültürlü eğitime ilişkin tutumları* (Yayın No. 333844) [Yüksek lisans tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi.
- Demiray, E. (2012). Anavatanlarından sekiz ülkeye dağıtılmış bir halk: Ahıska Türkleri. *Turkish Studies*, 7(3), 877–885. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.3704>
- Devrisheva, K. (2019). Ahıska Türklerinin bitmeyen göçü. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi (SUTAD)*, (45), 333–352. <https://doi.org/10.21563/sutad.636251>
- Diñç, M. (2021). Ahıska Türklüğüne destan penceresinden bakmak: Mircevat Ahıskalı'nın "Gurbetten İniltiler Destanı" üzerine bir inceleme. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 9(28), 123–156. <https://doi.org/10.33692/avrasyad.943005>
- Dogan, H. (2018). What is the role of religion in constructing identity and social networks: Meskhetian Turks in the United States? *International Journal of Humanities and Social Science*, 8(4), 16–24.
- Dömbekci, H. A., & Erişen, M. A. (2022). Nitel araştırmalarda görüşme tekniği. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(2), 141–160. <https://doi.org/10.18037/ausbd.1227330>
- Gökçalp, Z. (2019). *Türkçülüğün esasları*. Anadolu Üniversitesi Yayınları. http://kdm.anadolu.edu.tr/TurkKlasikleri/Turkculugun_Esaslari.pdf
- Gömlüksiz, M. N., & Öner, Ü. (2016). Ortaokul öğrencilerinin vatan kavramına ilişkin metaforik algıları. *Turkish Studies*, 11(2), 1409–1420. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.9455>
- Güneş, C., & Çetin, T. (2020). Ortaokul öğrencilerinin beyin göçü kavramına ilişkin algılarının incelenmesi. *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 55(2), 928–955. <http://dx.doi.org/10.15659/3.sektor-sosyal-ekonomi.20.05.1330>
- Hager, M. (2020). *Meanings and experiences of home and belonging away from home: Migration, exile and identity in Habila's travelers* [Unpublished master thesis]. Leopold Franzens University, Innsbruck. <https://diglib.uibk.ac.at/ulbtirolhs/content/titleinfo/5382740/full.pdf>
- International Organization for Migration [IOM]. (2023). *IOM definition of migrant*. United Nations. <https://www.iom.int/about-migration>
- İnal, K. (1998). *Türkiye'de ders kitaplarında demokratik ve milliyetçi değerler- 27 Mayıs ve 12 Eylül askeri müdahale dönemlerine ilişkin bir inceleme* [Doktora tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü]. Ankara Üniversitesi Akademik Arşiv Sistemi. <http://hdl.handle.net/20.500.12575/34952>
- İnalçık, H. (1964). Sened-i İttifak ve Gülhane Hatt-i Hümayunu. *Bellekten*, 28(112), 603–622. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ttkbellekten/issue/73429/1204674>
- Jansen, S. (2021). Home and the dissident, homeless at home: Narrations of Post-Yugoslav identities. In A. Dawson & N. Rapport (Eds.), *Migrants of identity: Perceptions of 'home' in a world of movement* (pp. 85–110). Routledge Publishers, Online edition.
- Karasar, N. (2021). *Bilimsel araştırma yöntemi: Kavramlar, ilkeler, teknikler* (37. bs.). Nobel Yayınları.
- Kövecses, Z. (2010). *Metaphor: A practical introduction* (2nd ed.). Oxford University Press.

- Kurt, H., & Açıkgöz, M. A. (2017). ABD’de Yaşayan Ahıska Türkleri. *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi-MUTAD*, 4(1), 107–127. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/mtad/issue/30941/335203>
- Lakoff, G., & M. Johnson. (1980). *Metaphors we live by*. University of Chicago Press.
- Mallett, S. (2004). Understanding home: A critical review of the literature. *The Sociological Review*, 52(1), 62–89. <https://doi.org/10.1111/j.1467-954X.2004.00442.x>
- Miles, M. B., & Huberman, A. M. (1994). *An expanded sourcebook: Qualitative data analysis* (2nd ed.). SAGE Publications.
- Nazik, E., & Yıldırım, B. (2022). Suriyeli öğrencilerin güvenlik kavramına ilişkin algılarının metaforik açıdan incelenmesi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(9), 181–194.
- Orhan, F., & Coşkun, O. (2016). Zorunlu göçlere yeni bir örnek: Ahıska Türkleri’nin Erzincan’a göçleri. *Türk Coğrafya Dergisi*, (67), 41–50. <https://doi.org/10.17211/tcd.281950>
- Saban, A. (2004). Giriş düzeyindeki sınıf öğretmeni adaylarının “öğretmen” kavramına ilişkin ileri sürdükleri metaforlar. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2(2), 131–155.
- Saban, A. (2008). Okula ilişkin metaforlar. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 55(55), 459–496. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kuey/issue/10342/126702>
- Sağdıç, M. & İlhan, G. O. (2018). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının “vatan” kavramına ilişkin metaforik algıları. *International Journal of Geography and Geography Education*, (38), 104–118. <https://doi.org/10.32003/iggei.430827>
- Stefanovic, I. L. (2015). Phenomenology, philosophy, and praxis. *Environmental & Architectural Phenomenology*, 25(3), 40.
- Şen, H. (2004). Çoklu sadakat ekseninde Türk göçmenleri. *Sosyoloji Dergisi*, (12-13), 37–60. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sosder/issue/40981/495077>
- Tıkman, F., Yıldırım, E., & Şentürk, M. (2017). Göç metaforuna yolculuk: Bir fenomenolojik çalışma. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(14), 104–126. <https://doi.org/10.31834/kilissbd.349853>
- Türk Ceza Kanunu [TCK] (1926). Türk Ceza Kanununun Yürürlükten Kaldırılmış Hükümleri. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/5.3.765.pdf>
- Türk Dil Kurumu. (2022). Töz. *Güncel Türkçe Sözlük*. <https://sozluk.gov.tr>
- Türk, H., & Atasoy, E. (2020). Ortaokul 8. sınıf öğrencilerinin zihninde göç olgusu: Bir metafor analizi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (55), 26–44. <https://doi.org/10.21764/maeuefd.550258>
- United Nations. (1948, December 10). *Universal Declaration of Human Rights*. <https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights>
- United Nations. (2023). *International migration*. [https://www.un.org/en/global-issues/migration#:~:text=The%20UN%20Migration%20Agency%20\(IOM,the%20causes%20for%20the%20movement](https://www.un.org/en/global-issues/migration#:~:text=The%20UN%20Migration%20Agency%20(IOM,the%20causes%20for%20the%20movement)
- Usta, Ç. (2016). Göç ve metafor. İçinde A. Köksal (Ed.), *Zamanın izleri... İşgal, göç ve muhacirlik* (ss. 161–172). Karadeniz Teknik Üniversitesi Yayınları.
- Winter, B., & Matlock, T. (2017). Primary metaphors are both cultural and embodied. In B. Hampe (Ed.), *Metaphor: Embodied cognition and discourse* (pp. 99–115). Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/9781108182324.007>
- Yob, I. M. (2003). Thinking constructively with metaphors. *Studies in Philosophy and Education*, 22, 127–138. <https://doi.org/10.1023/A:1022289113443>
- Yurdakul, A., & Tok, T. N. (2018). Öğretmen gözüyle mülteci/göçmen öğrenci. *Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 9(2), 46–58. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/aduefebder/issue/41071/428033>
- Zembat, R., Çelik, B., Yıldırım, M., & Kılıçkaya, A. (2021). Okul Öncesi Öğretmenlerinin “Göçmen Çocuk” Metaforlarının Belirlemesi. *International Primary Education Research Journal*, 5(2), 152–170. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iperj/issue/64344/937065>
- Zhang, F., & Hu, J. (2009). A study of metaphor and its application in language learning and teaching. *International Education Studies*, 2(2), 77–81.

Extended Abstract

Meskhethian Turks are a Turkish community that was forcibly separated from their homeland as a result of decisions made by the Stalin administration, deprived of their most fundamental human rights, subject to human rights violations, exposed to ethnic tensions, opposed to their return, confronted with tragic circumstances such as constant relocation, now continue living in a scattered manner. Meskhethian Turks continue to reside in the areas to which they were exiled or migrated even though a significant amount of time has passed since the first time they were forced to migrate, and a number of different governments have attempted to bring the group back to their original homeland. The majority of Meskhethian Turks are subject to frequent immigration and exile, which puts them in a precarious situation with regard to a variety of fundamental human rights, including their legal status, economy, housing, and educational opportunities. The

current study seeks to comprehend the metaphorical perspectives of Meskhetian Turks, who have been exiled from their homeland and continue to face political, economic, educational, and social challenges, regarding some immigration-related notions. On the basis of these factors, it is possible to assert that the metaphors developed by Meskhetians, who have directly experienced exile or immigration, for the notions of immigration and immigration-related issues could be a useful tool for comprehending the phenomena of immigration in its genuine sense. The primary purpose of metaphor studies is to reveal how people perceive concepts. Metaphors, which are analogies of difficult-to-understand and difficult-to-concretize concepts, are defined as metaphorical tools that people cognitively construct in their brains for any concept.

Taking these into consideration, the study adopted the Phenomenology design, which is one of the qualitative research methods. The phenomenological method considers the accepted assumptions, ideals, and forgotten perceptions as a whole, reveals the significance of human experience, and attempts to comprehend human behavior thoroughly. In the study, 100 Meskhetian Turks who experienced immigration and residing in Bursa, Istanbul and Antalya, constituted the participant group. As incomplete responses from 12 participants were detected while transferring the data into digital forms, the sample group of the research, which aims to reveal the metaphorical perceptions of the concepts of "immigration," "immigrant," "exile," "homeland," and "Türkiye," consisted of 88 Meskhetian Turks (52 Female, 36 Male).

In order to reveal the metaphoric perceptions of the participants, the data were collected through a questionnaire, and the collected demographic information was analyzed with descriptive statistics techniques in the MS Office Excel program; the metaphors produced, and the expressions related to the features linking the metaphor to the subject after the *because* statement was analyzed with the content analysis technique. The conceptual categories created by the researcher were first submitted to the approval of the team of experts working in the field of immigration, and then metaphor-conceptual category matching was made by the researcher and two experts in different environments. After these procedures, Miles and Huberman's (1994) formula for ensuring reliability was employed. As a result, coefficients of 0.87 for "immigration", 0.93 for "immigrants", 0.88 for "exile", 0.92 for the "homeland", and 0.98 for "Türkiye" were obtained. Since each of these coefficients was higher than 0.80, the reliability of the study was assured. In the end, the expert team conducted a study collectively and enhanced the reliability coefficient to 1.00 by reaching a consensus about metaphor-conceptual category matching. Additionally, the validity of the study was assured as it was conducted using the appropriate techniques for data collection and analysis. According to the findings obtained; Meskhetian Turks, who have lived in Türkiye for more than 15 years, aged between 36-45 and immigrated from Azerbaijan, mostly participated in the research. When the generated metaphors were analyzed; it was observed that 50 different metaphors were produced for "immigration", 45 for "immigrants", 54 for "exile", 33 for the "homeland", and 36 different metaphors for "Türkiye". In addition, *compulsory/obligation* for "immigration", *foreign* for "immigrants", *war* for "exile", *mother* for the "homeland", and for "Türkiye", the words *homeland* were the most repetitive metaphors.

The most frequently used metaphors include *obligation/obligation* for "immigration", *foreigner* for "immigrants", *war* for "exile", *mother* for the "homeland", and *homeland* for "Türkiye". In addition, 14 conceptual categories were created by considering the metaphors created by the participants and the justifications linking them to the issue. When metaphors and conceptual categories were evaluated together, it has been revealed that the concepts of "immigration", "immigrant", and "exile" might well be viewed as a single entity, while the notions of "homeland" and "Türkiye" can be viewed as distinct entities. As a result, it has been revealed that Meskhetian Turks use negative metaphors to describe "immigration", immigration, and exile; they long for their homeland, yet adopt Türkiye as their homeland.

This page intentionally left blank

RESEARCH ARTICLE / Araştırma Makalesi

<https://doi.org/10.37093/ijisi.1233051>

Yılsonu Harcama Artışı (Aralık Ateşi) Bağlamında Bütçe Harcamaları Üzerine Tartışma

Nur Belkıs Bektaş*

Öz

Devlet bütçeleri genellikle bir yıllık süre ile sınırlıdır. Bütçenin yıllık olma ilkesi bağlamında kamu kurumları kendilerine tahsis edilen ödenekleri ancak mali yıl içinde harcaabilirler. Devlet bütçesi olarak hazırlanan merkezi yönetim bütçesinin gerçekleşmesinde yılın her ayına eşit dağıtılmış bir "ödenek harcamasının" olmadığı, özellikle ödeneklerin harcanmasında yılın son aylarına diğer aylara göre daha fazla yüklenildiği yerli ve yabancı literatürdeki çeşitli çalışmalarda ortaya konmuştur. Özellikle uluslararası çalışmalarda yılın son aylarına doğru gerçekleşen harcamaların etkin olmayan harcama profili oluşturduğu ifade edilmiş, bu durum ortadan kaldırılması yönünde öneriler ortaya atılmış hatta ödeneklerin ertesi yıla devri gibi öneriler de getirilmiştir. Bu çalışmada ise aralık ateşi konusu Türkiye açısından ele alınmış ve Türkiye'deki bütçe ödeneklerinin hareketi harcama türü -cari, yatırım, transfer- temelinde incelenerek gerçekleşen durumun olağan mı? yoksa olağanüstü bir durum mu? olduğu üzerine bir tartışma yapılmıştır. Sonuç olarak bütçe teorisi ve ihale mevzuatı yönüyle aralık ateşi durumunun Türkiye'de özellikle yatırım harcamaları açısından olağan bir durum olduğu, gelecek yıla ödenek devri önerisinin ise Türkiye için genel bir uygulama olarak geçerli olamayacağı ancak karşılığı nakit bulunan ödeneklerde ve bütçe fazlasının verildiği dönemlerde bu önerinin geçerli olabileceği kanaati oluşmuştur.

Anahtar Kelimeler: bütçe, kamu harcamaları, aralık ateşi, yılsonu harcamaları, ödenek devri

JEL Kodları: H2, H5, H6

Cite this article: Bektaş, N. B. (2023). Yılsonu harcama artışı (aralık ateşi) bağlamında bütçe harcamaları üzerine tartışma. *International Journal of Social Inquiry*, 16(2), 603–619. <https://doi.org/10.37093/ijisi.1233051>

* Öğr. Gör. Dr., Bursa Uludağ Üniversitesi, Gemlik Asım Kocabıyık Meslek Yüksekokulu, Bursa, Türkiye.
E-posta: nurbektas@uludag.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1180-3696>

Article Information

Received 12 Jan 2023; Revised 01 May 2023; Accepted 23 May 2023; Available online 30 December 2023

Debate on Budget Expenditures in the Context of the Year-End Spending Increase (December Fever)

Abstract

In most cases, a government budget has a one-year lifespan. According to the annual budget principle, government agencies may spend only money that was budgeted for them in the current fiscal year. Many studies in domestic and international literature indicated that the budget implementation process lacked an equal distribution of spending across each month of the fiscal year. These studies show that the latter months of the year have a higher concentration of expenditures than the other months. It has been argued, especially in international research, that spending in the last months of the year creates an inefficient expenditure profile, and measures have been proposed to address this, such as carrying over unused appropriations to the following fiscal year. This article analyzes the December fever issue from Türkiye's standpoint by examining the categories of expenditures—current, investment, and transfer—and determining whether the situation is typical or exceptional. The article's findings indicate that the December fever situation in Türkiye is a typical situation from a budgeting theory and tender law perspective, particularly in terms of investment expenditures. The proposal of appropriation transfer to a next-year budget cannot be useful for Türkiye as a general practice. However, this solution may be reasonable in cash-based appropriations and when the budget surplus is given.

Keywords: budget, public expenditures, december fever, year-end spending, appropriation transfer

JEL Codes: H2, H5, H6

1. Giriş

Kamu mali yönetiminde çok yıllık bütçeleme adı altında birden fazla yılı kapsayan bir bütçe bakışı olsa da günümüzde devlet harcamalarının yıllık bütçelerle yapılacağı yasalarla güvence altına alınmıştır. Diğer bir deyişle devlet bütçesinin ömrü kanun olarak bir yıllık süre ile sınırlı tutulmuştur. Kamu kurumları ise kendilerine tahsis edilen ödenekleri belirlenen yıllık zaman diliminde harcamakla yükümlü olmuşlardır. Dolayısıyla kamu kurumlarının bütçe ödeneklerini kullanım hakkı mali yıl bitiminde son bulmaktadır. Tahsis edilen ödeneklerden kullanılmayanların yılsonunda iptali genel kabul görmüş uygulama olsa da kalan ödeneklerin ertesi yıla aktarımı da tartışılmış ve tartışılmaktadır. Günümüzde de bütçe devresinin genellikle yıllık olduğu ve bu süre zarfında harcamaların planlandığı ve yapıldığı bilinmektedir. Bu bağlamda kısa bir süre olarak düşünülen yıllık bütçe döngüsü kamu harcamalarının önceliklendirilmesini zorunlu kılmaktadır. Bir yıl için hizmetlere tahsis edilen ödenekler o yıl harcanabilecektir. Ancak bu süre içinde belirlenen gelirlerin toplanması ve harcamaların yapılmasında yılın 12 ayına yayılacak şekilde işlemlerin gerçekleştirilmesi söz konusudur. Gelirler belli aylarda toplanmakta olup harcamalar da bu duruma göre gerçekleştirilmektedir. Bazı harcamalar yılın son aylarına kalmakta ve bu durum son aylarda kendini gösteren ödenek kullanımı artışını ortaya çıkarmaktadır. Diğer bir deyişle mali yıl içinde aylara yaygın kamu harcamalarının gerçekleştirilmesinde dönemsel olarak bir dengesizlik ortaya çıkabilmektedir. Özellikle mali yılın son aylarında karşılaşılan bu durum çalışmanın içinde de belirtildiği üzere literatürde "aralık ateşi" ya da "aralık ayı sendromu" şeklinde yer almaktadır. Aralık ateşi ya da aralık ayı sendromu kavramı yılsonu harcama artışlarına dikkat çekmektedir.

Çalışmada Türkiye'de ve diğer ülkelerde yıllar itibarıyla yılsonu harcama artışları "aralık ateşi" kapsamında ele alınarak ülkeler özelinde karşılaştırmalı bir değerlendirme yapılmış ve bu durumun olağan bir durum olup olmadığı ya da olması gereken durumun ne şekilde yorumlanması gerektiği üzerinde tartışma yapılmıştır.

2. Aralık Ateşi ve Kamu Harcama İlişkisi

Aralık ateşi, ilgili mali yılın bittiği dönem ile ilişkili bir kavramdır. Genel olarak bütçenin yıllık olma ilkesi kapsamında mali yılın sona ermesiyle birlikte kamu kurumlarında kullanılmayan ödeneklerin iptali genel kabul görmüş bir uygulamadır. Ancak bu durum ödeneği kalan kurum imajı çizdiğinden bir sonraki bütçe döneminde o kuruma düşük bütçe ödeneği verilmesine sebep olabilmektedir. Aslında bu durum, merkezin ödenekleri serbest bırakmasındaki politikasıyla ilgili olan bir durum olarak bilinmektedir. Dolayısıyla mali yılsonunda kalan ödeneklerin iptal edileceği düşüncesi ile kurumların mali yılın bitimine yakın dönemde yaptıkları harcamalar, yılın diğer aylarına göre artabilmektedir. Böylece aralık ateşi durumu söz konusu olduğunda mali yılın bitimine doğru ödeneklerin ihtiyatlı kullanımı ortadan kalkabilmektedir (Eichenauer, 2020). Bütçenin tamamının mali yılın bitiminden önce harcanması gerekliliği kamu kurumlarını kullan ya da kaybet anlayışına (Candrea, 2021) yönlendirebilmektedir.

Harcama telaşı ile mali yılın son aylarında harcamaların yoğunlaşmasının kamu harcamalarının etkinliği yönüyle sorun teşkil edebileceği üzerine düşünceler vardır (Baumann, 2019). Kamu harcamaları yapılırken harcama etkinliğinin sağlanması ve ödeneklerin yerinde kullanılması önemlidir. Yıllık bütçe döngüleri kamu harcamalarının disipline edilmesinin aracıdır. Bütçelerin belirlenen mali yıl içinde uygulama aşamasında az kaynak kullanımı ile en yüksek fayda sağlayacak şekilde toplumun ihtiyaçları ile örtüşen harcamalara kullanılması esastır. Aralık ateşi bağlamında mali yılın bitiminde ortaya çıkan harcama artışları kamu harcamalarının verimliliği ve etkinliğinin sorgulanmasına neden olmaktadır.

Kamu harcamalarında aralık ateşi olgusunun durumuna kamu harcama sınıflandırması açısından bakılması yerinde olabilir. Kamu harcamaları cari, yatırım ve transfer ayrımı ile ele alındığında cari harcamaların içinde yer alan personel harcamalarının yılın her döneminde aynı seyir içinde oldukları söylenebilir. Diğer bir deyişle personel harcamalarında yılın ilk aylarındaki harcama boyutu ile son aylarındaki harcama boyutu arasında enflasyondan kaynaklanan artışlar dışında büyük değişimler yoktur. Ancak sabit gider (personel giderleri vb.) niteliğinde olmayan mal ve hizmet alım giderleri ile sermaye giderleri, aralık ateşi yönüyle önem arz etmektedir. Bu tür giderler gerek alım şekilleri itibarıyla gerekse yapımlarındaki özel koşullar nedeniyle personel giderleri gibi aylık standartlara sahip değildirler. Dolayısıyla yılsonu harcama artışını ifade eden aralık ateşi kapsamında mal ve hizmet alımları ile yapım işlerinde yılsonu harcamalarının enflasyonun yanında nicelik olarak artması da söz konusu olabilmektedir.

3. Literatürde Aralık Ateşi Kavramı

Literatürde aralık ateşi olgusunu ele alan çalışmalar sınırlıdır. Türkiye özelinde ise aralık ateşi olgusuna yönelik yapılan iki çalışmadan ilki Kartalci (2009), diğeri Kırıl ve Kurtulmuşlar (2020) tarafından yapılmıştır. Kartalci çalışmasında; "aralık ateşi" olgusunu "aralık ateşi sendromu" şeklinde ele alarak Türkiye'nin 2006-2008 yıllarına ilişkin bütçe harcamalarını incelemiştir. Kırıl ve Kurtulmuşlar ise aralık ateşi olgusunu kavramsal açıdan teorik temelleri bağlamında ele alarak, merkezi yönetim bütçesinin temel gider kalemleri özelinde 2010-2017 yılları arasında yılsonu harcama artış eğilimlerini incelemişlerdir.

Uluslararası literatürde ise doğrudan "aralık ateşi" (december fever) kavramının geçtiği çalışmalar olmakla birlikte dolaylı olarak aralık ateşi olgusuna dikkat çeken çalışmalar da yer almaktadır. Bu doğrultuda Eichenauer'ın (2020) çalışmasında "aralık ateşi" (december fever) kavramına kamu maliyesi kapsamında yer verilmiştir. Eichenauer tarafından kamu maliyesi bağlamında OECD ülkeleri özelinde 2002-2013 yılları arasında Dünya Bankası verileri

kullanılarak bütçe yılının kamu harcamaları üzerindeki etkisi incelenmiştir. Literatürde bazı çalışmalarda ise "aralık ateşi" kavram olarak yer almamakla birlikte yılsonu kamu harcama artışlarına dikkat çeken yazarlar olmuştur. Bu yazarlara örnek olarak Baumann (2019), Candreva (2021), Liebman ve Mahoney (2017), McCue vd. (2021) ve Hartanto vd. (2020) verilebilir. Bahsi geçen yazarların çalışmalarında "aralık ateşi" kavramına dolaylı yoldan dikkat çeken ifadeler; "yılsonu harcama artışları", "savurgan yılsonu harcamaları", "kullan ya da kaybet" (use it or lose it) şeklinde yer almaktadır. Candreva (2021) çalışmasında kamu bütçelemede "kullan ya da kaybet" kavramı kapsamında yılsonu harcama artışlarını ekonomik bir sorun olmasının ötesinde; yasaları, idari kuralları ve kurumsal yapıları dikkate alarak bir yönetim sorunu olarak değerlendirmiştir. McCue vd. (2021), 2009-2018 yılları arasında Avrupa ülkelerinde yılsonu harcama artışlarını çeşitli alanlardaki ihaleler kapsamında incelemiştir. Benzer şekilde Liebman ve Mahoney (2017), ABD Federal Hükümetinin 2004-2009 yılları arasında satın alma harcamalarına ilişkin verileri kullanarak "aralık ateşi" olgusunu değerlendirmişlerdir. Liebman ve Mahoney, mali yılın son haftasında satın alma harcama uygulamalarının neredeyse beş kat daha fazla olduğunu bulmuşlardır. Hartanto vd. (2020) ise çalışmasında Endonezya'da yerel yönetimlerde yöneticilerin yılsonu harcama davranışlarını çevresel, kişisel ve ahlaki faktörlerin etkisi bağlamında ele alarak yılsonu harcama artışlarını incelemiştir. Baumann (2019), "aralık ateşi" olgusunu erteleme modeli bağlamında ele alarak Birleşik Krallık bütçesi özelinde yılsonu harcama artışlarını 1990-2014 yılları arasında değerlendirmiştir.

Literatür incelemesinde önem arz eden husus, "aralık ateşi" olgusunun mali yılı takvim yılı ile aynı olan (1 Ocak-31 Aralık) ülkelerde aralık ateşi kavramı (december fever) olarak yer almasıdır. Bazı ülkelerde ise mali yıl ile takvim yılı eş zamanlı değildir. Örneğin İngiltere, Kanada, Singapur gibi ülkelerde mali yılbaşı 1 Nisan; Avustralya, Yeni Zelanda'da 1 Temmuz ve ABD'de (federal devlet) ise 1 Ekim'de başlamaktadır (Edizdoğan & Çetinkaya, 2021). Bu doğrultuda "aralık ateşi" kavramı yerine ülkelerin mali yıl aralığı kapsamında yılsonu harcama artışına dikkat çeken kavramlar; "mart çılgınlığı" (March Madness), "bahar indirimi" (Spring Sale), "noel mevsimi" (Christmas Season), "kuyruklu piyano sendromu" (Grand Piano Syndrome), "şaşkın sezon" (silly season), "elini çabuk tut" (hurry-up) harcamaları şeklinde ifade edilmektedir (Eichenauer, 2016; Hyndman vd., 2007). Artan yılsonu harcamalarına dikkat çeken bu tür ifadeler yılsonu harcamalarının savurgan türde olma eğilimini vurgulamaktadır (Eichenauer, 2016).

4. Yöntem

Çalışmada belirlenen yöntem, çeşitli ülkelerde yılsonu harcamalarının (aralık ateşi) nasıl geliştiğini literatürde yer alan farklı çalışmalar özelinde aktararak Türkiye'deki durumun ihale ve bütçe verileri kapsamında analiz edilmesi ve ortaya çıkan görüntünün tartışılması ve değerlendirilmesi şeklindedir. Türkiye yönüyle ihale ve bütçe verileri son altı yıllık dönemi kapsamaktadır. Bu dönemin verileri kapsamında yılsonu harcamalarının nasıl bir seyir izlediği bulgular kısmında ortaya konarak aralık ateşi kavramı konusunda Türkiye'deki çalışmaların sonuçlarını da dikkate alarak konuyu zenginleştirici tartışma ve değerlendirmeler yapılmıştır.

5. Aralık Ateşi ve Ülke Uygulamaları

Ülkeler özelinde aralık ateşi ile ilgili başlıca araştırmalar, yılsonu harcamalarını yönlendirdiği düşünülen faktörlere yönelik teorik yaklaşımlar ile ampirik yaklaşımları kapsamaktadır. Literatürde yılsonu harcama artışlarının nedenlerine ve çözüm önerilerine yönelik ampirik kanıtlar sınırlı olmakla birlikte bazı ülkeler özelinde aralık ateşi olgusunu açıklamak için vekalet

teorisi kapsamında dört modelden (yaklaşım) bahsedilmektedir. Bunlar; Eichenauer'ın bürokrasi modeli, Baumann'ın erteleme modeli, Liebman ve Mahoney'in ihtiyati tasarruf modeli ile Hurley'in maliyet belirsizliği ve harcama kararı eşzamanlılık modelidir (McCue vd., 2021).

Vekâlet teorisi, yasa koyucu (meclis) ile ödenekleri harcayan kurumlar arasındaki bağlantı üzerinde durmuştur. Bu teoriye göre yılsonu harcama artışına konu olan ödeneklerin gerçek bütçe gereksiniminin dışında olduğu, yılsonunda kalan ödeneklerin kullanılarak yasama organı ile kurumlar arasında bilgi asimetrisi sorunu oluşturduğu ortaya konmaktadır. Yılsonu ortaya çıkan fazlanın önceki aylardaki etkili mali yönetimden mi yoksa eksik kullanımdan mı kaynaklandığı da tam olarak belirlenememiştir (McCue vd., 2021).

Bürokrasi modelinde Eichenauer (2016), devlet kurumlarının idari kapasitesinin mali sonuçları etkilediğini savunmuştur. Bu kapsamda çok yıllık bütçeleme, orta vadeli planlar ve yüksek bürokratik seviye gibi unsurlarla (kaliteli, etkili, kuralcı uzman anlayış) yılsonu harcamaların durumu arasında bağ kurulmuştur. Bu modele göre yöneticilerin ve bürokratların durumu ne kadar etkin ve profesyonel ise harcamaların yıla yaygınlığı o kadar gerçekçi olacaktır. Hatta bu model ile etkin bürokrasiye sahip ülkelerde yılsonu harcama artışlarının daha düşük seviyede gerçekleştiği de ispatlanmıştır.

Baumann'ın (2019), Birleşik Krallık verilerini kullanarak geliştirdiği erteleme modelinde yılsonu harcama artışları, harcamacı kurumlar açısından harcamaların fayda fonksiyonu doğrultusunda açıklanmıştır. Kurumların verimli bir şekilde harcama yapmasının belli bir çaba maliyeti söz konusudur. Harcamacı kurumlar hesap verilebilirlik, şeffaflık ve etkinlik doğrultusunda kamu fonlarını harcamak için kapsamlı prosedürleri uygulamak zorundadır. Dolayısıyla mali yıl boyunca planlanan işler genellikle mali yılın son aylarına ertelenmektedir.

İhtiyati tasarruf modeline göre mali yıl içindeki her bir alt dönemde, harcamacı kurumlar fonların marjinal değerini belirleyen bir parametre çizer ve azalan getirilerle bir hedefi maksimize etmek için bir harcama seviyesi seçer. Azalan getiriler ve belirsizlik, kuruluşların ilk dönemde ortalama olarak bütçelerinin yarısından daha azını harcayarak "yağmurlu gün fonu" oluşturmaları için bir teşvik yaratabilmektedir. Kurumlar mali yılın ilk bölümünde ihtiyati tasarruflara başvurabilmektedir. Ayrıca mali yılsonunda, ödeneklerin süresinin dolması ihtimali, kurumun harcamalarının marjinal değeri sosyal maliyetlerinin altında olsa bile (savurgan harcamalar) kalan ödeneklerin tümünün harcamasına neden olabilmektedir. Bu bağlamda yılsonunda, beklenen harcamalar artar, ortalama harcama kalitesi mali yılın ilk aylarının altına düşer ve bazı durumlarda verimsiz olmasına rağmen harcama gerçekleşir (Liebman & Mahoney, 2017).

Maliyet belirsizliği ve harcama kararı eş zamanlılık modelinde ise toplam faaliyetlerin maliyet durumu, yılbaşı ve yılsonu yönüyle değerlendirilmiştir. Mali yıl içinde gerçekleştirilen faaliyetlerin bazıları yüksek değerli (daha öncelikli/önemli) bazıları ise düşük değerlidir. Harcamacı kurumun ödenekleri tahsis edeceği iki faaliyetten biri yüksek değerli diğeri düşük değerli faaliyet olduğu varsayımı altında; mali yıl içinde işlemler devam ettiğinden yüksek değerli faaliyete ne kadar harcandığı belirsizdir. Bu faaliyet için tam olarak ne kadar ödenek kullanıldığı ancak mali yıl bittiğinde ortaya çıkmaktadır. Yıl ilerledikçe yüksek değerli faaliyete ne kadar harcama yapıldığı hakkında bir öngörü olmakla birlikte kesinlik yoktur. Bu belirsizlik karşısında, harcamacı kurum her iki faaliyete de harcayacak sabit bir bütçesi olduğunu bilerek, düşük değerli faaliyet için rakamsal olarak oynama yapılmayacak bir harcama yapmalıdır. Harcamacı kurum iki faaliyeti yıl içinde ardışık olarak üstlenebilseydi yüksek değerli faaliyetin ne kadara mal olduğunu ve düşük değerli faaliyet için ne kadar harcamak zorunda kaldığını bilirdi. Ancak yılsonuna kadar maliyet belirsizliği ile faaliyetlerin başlaması ve tamamlanması için belli bir zaman gereklidir. Bu bağlamda harcamacı kurum yüksek değerli faaliyetin neye

mal olacağını bilmeden, önce düşük değerli aktiviteye ne harcayacağına karar vermelidir. Bu kapsamda faaliyet harcamalarının eşzamanlılığı; yüksek ve düşük değerli faaliyetlerin karşı karşıya gelmesinden dolayı yapısal bir etkinsizliğe yol açabilmektedir (Hurley vd., 2014).

Bahsi geçen yaklaşımlar bağlamında ülkeler özelinde yapılan çalışmalarda aralık ateşi olgusunun nedenlerine yönelik ele alınan teorik yaklaşımlarda farklılıklar vardır. Yılsonu harcama artışlarının nedenlerini açıklamaya çalışan bu modeller ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir.

OECD ülkelerinde (27 OECD ülkesi için) yılsonu harcama artışları bürokrasi modeli bağlamında 2002-2013 yılları arasında Dünya Bankasına yapılan transfer harcamaları kapsamında incelenmiştir. İncelenen yıllarda OECD ülkeleri içinde yüksek yönetim düzeyine sahip ülkelerde yılsonu harcamaları daha düşük seviyede gerçekleşirken, bürokratik kalite açısından zayıf olan ülkelerde mali yılın son çeyreğinde dış yardım harcamalarında artış yaşanmıştır (Eichenauer, 2020). OECD ülkelerinde kamu kurumlarının yılsonundaki ödenekleriyle ilgili harcama telaşının, bütçenin yıllık olma ilkesi gereği mali yılın sona ermesiyle birlikte kamu kurumlarında kullanılmayan ödeneklerin iptali ve bir sonraki bütçe döneminde o kuruma düşük bütçe ödeneği verilmesi ile ilişkili olduğu belirtilmiştir (Shand, 1998).

Birleşik Krallık'ta erteleme modeli bağlamında harcama verileri değerlendirilmiştir. Birleşik Krallık'ta aralık ateşi olgusu açısından 1997–1998'den 2013–2014'e kadar her mali yılın son ayı için harcama oranları incelenmiştir. Cari ya da sermaye harcamalarına göre ayrılmış olan Birleşik Krallık merkezi hükümet toplam harcama verilerinden yararlanılmıştır. Örneklem olarak incelenen her mali yılda, mali yılın son ayında sermaye harcamalarının önemli ölçüde arttığı ortaya konulmuştur. Birleşik Krallık'ta mali yılın son aylarında yapılan harcamaların aynı zamanda verimsiz olmasının da söz konusu olduğu ifade edilmiştir (Baumann, 2019). Ancak Birleşik Krallık'ta kamu kurumlarının bütçe yöneticileri ile yapılan görüşmelerin sonucunda da bütçelerin yıllık olma ilkesinin yılsonunda her zaman düşük kaliteli harcamalara sebep olmadığı belirtilmiştir. Bütçe yöneticileri mali yılın ilk aylarında önem arz eden iş sözleşmelerine daha fazla ödenek ayırarak mali yılın sonlarına doğru hazır projeler için harcamalarını azaltabilmektedir. Birleşik Krallık bütçe yöneticilerine göre bütçe harcamalarında uygulanan mali kurallar uzun vadeli hedefleri göz önünde bulundurmaya olanak sağlayarak fazla ve eksik harcamalarının sonuçlarının karşılaştırılmasına da fırsat sağlamaktadır (Hyndman vd., 2007).

Yılsonu harcama artışlarını Birleşik Krallık'taki gibi olumsuz olarak değerlendirmeyen ülkelere Çekya ve Slovakya örnek verilebilir. Çekya ve Slovakya'da acil durumlar söz konusu olduğunda öngörülemeyen ihtiyaçları finanse etmek için önceki mali yıllara ait fon fazlaları kullanılmıştır. Bahsi geçen ülkelerde acil durumlara örnek olarak 2009 mali krizi ve 2020 yılında yaşanan Covid 19 pandemisi örnek teşkil etmektedir (Nemec & Špaček, 2020).

Avrupa Birliği ülkelerinde 2009-2018 yılları arasında her bir mali yılın son çeyreğinde yılsonu harcama artışları dikkat çekici boyutta olan ülkelerin başında Polonya, Romanya, Yunanistan, İspanya, Belçika, İtalya ve Almanya gelmektedir. Bu ülkelerde belirli harcama eşliğinin üzerindeki satın alma değerlerini içeren veriler özelinde yılsonu harcamaları değerlendirilmiştir. Belçika, İtalya ve Almanya'da yapım işleri sözleşmelerinde incelenen on yıllık dönemin sadece ikisinde yılın son çeyreğinde ani artışlar görülürken, tedarik ve hizmet sözleşmelerinde incelenen on yılın beşinde son çeyrekte ani artışlar görülmüştür. Yunanistan, Belçika, Hollanda, Polonya, İspanya ve Almanya'da, incelenen on yılın altısında hizmet sözleşmelerinde yılsonu ani artışlar görülmüştür. Romanya ve Almanya'da, on yılın yedisinde malzeme sözleşmelerinde yılsonu ani artışlar görülmüştür. Bu bağlamda önem arz eden husus yılsonu harcama artışlarında satın alınan şeyin ve sözleşme türünün ne olduğunun da önemli bir faktör olmasıdır. Örneğin malzeme ve hizmet sözleşmeleri açısından yılsonu harcama artışı ile karşılaşma olasılığı bu tür

sözleşmelerin daha düşük ortalama değere sahip olması ve mali yılın sonuna kadar kolaylıkla temin edilebilmesinden kaynaklandığı belirtilmektedir (McCue vd., 2021).

Ülkelerin büyüklüğüne bağlı olarak yıllık bütçe büyüklüğü doğrultusunda mali yılın sonunda kalan ödeneklerin miktarında da artışlar söz konusunda olabilmektedir. Bu durum bir sonraki yılın bütçesinde fonların gerekliliğine dikkat çekmek için de söz konusu olabilmektedir. Almanya bu duruma örnek verilebilir. Almanya'da 1980'li ve 1990'lı yılların başında yürürlüğe giren bütçe kısıtlamaları bütçenin yıllık olma ve artımlı olma özelliğini destekleyerek bütçe yöneticilerini mali yılın bitiminden önce ödenekleri tüketmeye teşvik ederek yılsonu harcama artışlarına neden olduğu ifade edilmiştir (Fitzenberger vd., 2016).

ABD'de ise ihtiyati tasarruf modeli bağlamında federal hükümetin 2004-2009 yılları arasında mal ve hizmet tedarikine yönelik satın alma harcamalarına ilişkin veriler kullanılarak aralık ateşi olgusundan bahsedilmiştir. ABD'de satın alma verileri doğrultusunda yılın son haftasında yapılan harcamaların, yılın geri kalan haftalık ortalamasından 4,9 kat daha fazla olduğu ortaya konmuştur. ABD'de harcamalardaki artış geniş tabanlı olarak neredeyse tüm büyük kamu kurumlarında görülmüştür. ABD'de aynı zamanda mali yılın son haftasında sözleşmesi imzalanan projelerin kalitesini incelemek için 686 büyük bilgi teknolojileri projesinin performansına ilişkin veri seti kullanılmıştır. Veri seti incelemesine göre bir mali yılın sonunda hayata geçirilen projelerin düşük kaliteli olma olasılığının 2,2 ila 5,6 kat daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Bu kapsamda ABD'de mali yılın son haftasında başlayan projelerin verimsizliğine dikkat çekilmektedir (Liebman & Mahoney, 2017).

Kanada'da ise yılsonu harcama artışları maliyet belirsizliği ve harcama kararı eşzamanlılık modeli kapsamında Savunma Bakanlığı bütçesi özelinde değerlendirilmiştir. Bütçenin tamamının mali yılın bitiminden önce harcanması ile ilgili mali kural, mali yılın bitime yakın harcama artışlarına sebep olmaktadır. Kanada'da mali yılın bitimine yakın yapılan savunma harcamalarında verimsizliğin sebebi olarak bütçe ile ilgili mali kurallar ve harcama teşvikleri görülmektedir (Hurley vd., 2014).

6. Aralık Ateşi ve Türkiye'deki Durum

Aralık ateşi olgusuna çeşitli ülke uygulamaları yönüyle bakıldığında varlığının söz konusu olduğu, literatürde tartışıldığı ve bu durumun kısmen düzeltilmesi yönünde fikirler ortaya atıldığı anlaşılmıştır. Bu konunun Türkiye'deki yansımalarına bakılması ve kavramın Türkiye'de de benzer şekilde gelişim gösterip göstermediğinin incelenmesi literatüre katkı sağlayacaktır. Bu çerçevede aralık ateşi kapsamında yılsonu harcama artışının nedenleri diğer ülke uygulamalarındaki durumlar da dikkate alınarak belli konular altında ele alındığında çalışmanın sonuçlanması ve değerlendirilmesine katkı sağlayacağı düşünülmüştür. Türkiye kısmıyla ilgili olarak yaptığı çalışmada Kırıl ve Kurtulmuşlar (2020), 2010-2019 yıllarında yılsonu harcama türlerinin tamamında değil bazılarında doğal nedenlerle (sermaye harcamaları ve ihale ilişkisi) harcama artışı olduğunu, Kartalçı (2009) ise 2006-2008 yıllarını kapsayan araştırmasında hemen hemen tüm harcama kalemlerinde yılsonu harcama artışının olduğunu tespit etmiştir. Her iki çalışmada da yılsonu harcama artışının azaltılması yönünde öneriler getirilmiştir. Çalışmamızda ise bu çalışmalardan da yararlanarak son yıllardaki durumu görmek ve aralık ateşi konusunu bu çalışmaların sonuçlarından farklı yönde tartışacak ve değerlendirecek şekilde Türkiye yönüyle aralık ateşi oluşuyorsa mevzuat ve mevzuatın emrettiği uygulama şekliyle mi? yoksa bürokratların ve diğer yöneticilerin durumlarından kaynaklanan nedenlerle mi? olduğunu "kamu alımları süreci" ve "bütçe uygulama süreci" başlıkları altında ele alıp incelemeyi uygun gördüğümüzü belirtmek isteriz.

7. Bulgular

Yöntem başlığında da ifade edildiği üzere aralık ateşi kavramı kapsamında Türkiye'deki yıllık ihale rakamlarının ve bütçe harcamalarının 2016-2021 yıllarını kapsayan kesinleşmiş verileri ele alınmıştır. İhale verileri Kamu İhale Kurumunun yayımladığı Kamu Alımları İzleme Raporlarında ilk altı ay ve son altı ay şeklinde yer almıştır. Aylık verilerin yayımlanmaması nedeniyle yılsonu harcama artışı açısından son altı ayın verilerinin ilk altı ayın verileriyle karşılaştırması yapılmıştır. Ancak konunun netleşmesi açısından son altı aylık ihale verileri aylık yayımlanan bütçe verileri ile beraber değerlendirilerek aralık ateşi konusunda bulgular çerçevesinde tartışma ve değerlendirme yapılmıştır.

7.1 Kamu Alımları Süreci

Türkiye'de kamu kurumlarının ihtiyaç duydukları mal alımı, yapım işi ve hizmet alımları 4734 sayılı Kamu İhale Kanunu [KİK] (2002) kapsamında gerçekleştirilmektedir. Kanunda ihale usulleri; açık ihale, belli istekliler arasında ihale ve pazarlık usulü şeklinde belirlenmiştir (KİK, 2002, m. 18). Ayrıca Kanunda doğrudan temin olarak adlandırılan bir alım şekli de yer almıştır. Doğrudan temin, belli bir tutarda, ilan zorunluluğu olmadan ve piyasa fiyat araştırması yapılarak gerçekleşen bir alım şeklidir (KİK, 2002, m. 22). Kamu alımlarında kurumlar bütçe ile verilen ödeneklerini harcarlarken bu ihale usullerini ve doğrudan temin alım şeklini kullanmaktadırlar. Kurumların alım yapmalarının başlangıç zamanı kendilerine verilen ödeneklerin serbest bırakılmasıyla olmaktadır. Ödeneklerin serbest bırakılması her yılbaşı yayımlanan "merkezi yönetim bütçe uygulama genelgesi" ile yapılmaktadır (T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2022). Merkezi yönetim bütçe uygulamasında ödeneklerin serbest bırakılması ilk aylarda (özellikle Ocak ayı) kısıtlı olduğundan harcamalar birkaç ay geçtikten sonra yapılmaya başlamaktadır. İhalelerin gerçekleşmesi için ilgili harcama kaleminde ödenek olması ve ihale prosedürünün başlaması gerekir (KİK, 2002, m. 5). İhale usullerinin işleyişinde mal, yapım ve hizmet alım işlerinde farklılıklar ihale sürecini etkileyebilmektedir. Özellikle yapım işlerinin ihalesinde çoğunlukla açık ihale kullanıldığından ihaleye hazırlık ve ihalenin sonuçlanması (itiraz olmazsa) iki ayı geçmektedir. İhalenin sonuçlanıp işin yapılması ve harcamanın tamamlanması da yılsonunu bulabilmektedir. Bu bilgiler çerçevesinde çalışmamızın bu kısmında konuyla ilgili olarak kamu alımları ve ihale türleri yönüyle 2016-2021 yılları arasındaki rakamlar incelenerek durumun aralık ateşi yönüyle gelişimine bakılmıştır.

Tablo 1'deki yıllık rakamlara yılsonu harcama artışı (aralık ateşi) yönüyle bakıldığında incelenen yıl aralığı çerçevesinde mal alımı ve hizmet işlerinde ilk aylara göre son aylarda artış olmadığı, yatırım harcamalarını gösteren yapım işlerinde ise önemli artışlar olduğu anlaşılmaktadır. Tablo 1'de yapım işlerinde aralık ateşi durumunun varlığı kendini göstermektedir. Yapım işlerinin yıllık olarak ilk aylar ile son aylarının durumuna adet ve tutar olarak bakılabilir. 2016 yılında yaklaşık adette %70, tutarda %65 artış; 2017 yılında adette %60, tutarda %45 artış; 2018 yılında adette %25 artış, tutarda düşüş; 2019 yılında adette %75, tutarda %30 artış; 2020 yılında adette %100, tutarda %100'den fazla artış; 2021 yılında ise adette %60, tutarda %65 artış olduğu karşımıza çıkmaktadır. Bu görüntü ihale türleri yönüyle aralık ateşinin ciddi anlamda oluştuğunu göstermektedir.

Tablo 1*İhale Türlerine Göre Adet ve Tutar Olarak Alımlar (2016-2021)*

İhale Türü	2016 İlk 6 Ay		2016 Son 6 Ay	
	Adet	Tutar (1.000 TL)	Adet	Tutar (1.000 TL)
Mal	18.757	16.163.644	16.617	10.236.518
Yapım	7.601	29.962.999	12.073	49.730.981
Hizmet	19.704	34.082.689	14.278	14.530.483

İhale Türü	2017 İlk 6 Ay		2017 Son 6 Ay	
	Adet	Tutar (1.000 TL)	Adet	Tutar (1.000 TL)
Mal	18.014	16.689.946	17.144	13.411.993
Yapım	8.157	53.221.653	13.212	77.824.338
Hizmet	18.474	30.737.056	14.020	17.288.202

İhale Türü	2018 İlk 6 Ay		2018 Son 6 Ay	
	Adet	Tutar (1.000 TL)	Adet	Tutar (1.000 TL)
Mal	16.714	17.182.560	16.620	16.129.306
Yapım	8.703	54.015.247	10.967	47.078.733
Hizmet	13.436	27.062.952	10.932	6.266.161

İhale Türü	2019 İlk 6 Ay		2019 Son 6 Ay	
	Adet	Tutar (1.000 TL)	Adet	Tutar (1.000 TL)
Mal	14.670	20.923.877	13.515	13.893.979
Yapım	3.782	21.637.901	6.609	28.625.226
Hizmet	9.755	13.676.541	9.849	17.949.852

İhale Türü	2020 İlk 6 Ay		2020 Son 6 Ay	
	Adet	Tutar (1.000 TL)	Adet	Tutar (1.000 TL)
Mal	13.716	24.462.206	12.718	15.048.861
Yapım	4.420	22.934.230	8.953	46.692.018
Hizmet	9.477	20.031.640	8.586	13.699.052

İhale Türü	2021 İlk 6 Ay		2021 Son 6 Ay	
	Adet	Tutar (1.000 TL)	Adet	Tutar (1.000 TL)
Mal	13.807	27.190.167	14.936	27.592.473
Yapım	6.599	59.524.272	10.479	97.742.745
Hizmet	10.141	22.887.591	9.908	18.224.239

Kaynak: Kamu İhale Kurumu, Kamu Alımları İzleme Raporları 2016-2021 (Kamu İhale Kurumu, 2016; 2017a; 2017b; 2018a; 2018b; 2019a; 2019b; 2020a; 2020b; 2021a; 2021b; 2022).

Tablo 2*İhale Türlerine Göre Doğrudan Temin Alımı Adet ve Tutarı (2016-2021)*

İhale Türü	2016 İlk 6 Ay		2016 Son 6 Ay	
	Adet	Tutar (1.000 TL)	Adet	Tutar (1.000 TL)
Mal	Veri yok ^a	882.293	Veri yok ^a	1.366.906
Yapım	Veri yok ^a	67.628	Veri yok ^a	149.482
Hizmet	Veri yok ^a	293.669	Veri yok ^a	1.048.324

İhale Türü	2017 İlk 6 Ay		2017 Son 6 Ay	
	Adet	Tutar (1.000 TL)	Adet	Tutar (1.000 TL)
Mal	Veri yok ^a	1.054.977	Veri yok ^a	1.184.310
Yapım	Veri yok ^a	111.639	Veri yok ^a	102.475
Hizmet	Veri yok ^a	1.911.662	Veri yok ^a	1.374.571

İhale Türü	2018 İlk 6 Ay		2018 Son 6 Ay	
	Adet	Tutar (1.000 TL)	Adet	Tutar (1.000 TL)
Mal	Veri yok ^a	583.497	Veri yok ^a	1.301.105
Yapım	Veri yok ^a	74.812	Veri yok ^a	135.646
Hizmet	Veri yok ^a	1.140.505	Veri yok ^a	544.188

İhale Türü	2019 İlk 6 Ay		2019 Son 6 Ay	
	Adet	Tutar (1.000 TL)	Adet	Tutar (1.000 TL)
Mal	Veri yok ^a	1.279.551	Veri yok ^a	3.464.044
Yapım	Veri yok ^a	120.194	Veri yok ^a	236.395
Hizmet	Veri yok ^a	769.828	Veri yok ^a	1.793.563

İhale Türü	2020 İlk 6 Ay		2020 Son 6 Ay	
	Adet	Tutar (1.000 TL)	Adet	Tutar (1.000 TL)
Mal	122.570	3.481.090	177.139	3.486.434
Yapım	3.582	107.615	8.309	271.527
Hizmet	45.780	749.488	77.521	1.319.104

İhale Türü	2021 İlk 6 Ay		2021 Son 6 Ay	
	Adet	Tutar (1.000 TL)	Adet	Tutar (1.000 TL)
Mal	130.358	2.305.490	239.541	5.761.967
Yapım	4.619	166.014	11.550	484.988
Hizmet	54.616	1.147.811	103.815	3.313.629

Kaynak: Kamu İhale Kurumu, Kamu Alımları İzleme Raporları 2016-2021 (Kamu İhale Kurumu, 2016; 2017a; 2017b; 2018a; 2018b; 2019a; 2019b; 2020a; 2020b; 2021a; 2021b; 2022).

^a Doğrudan temin alımları ile ilgili veri yayımlaması 2020 yılına kadar yıllık yapılmış, 2020 yılından sonra 6 aylık yayımlanmaya başlamıştır. Dolayısıyla tabloda ilgili kısımlar boş bırakılmıştır.

Tablo 2 doğrudan teminle yapılan kamu alımlarını göstermektedir. Kamu alımlarının doğrudan temin ile yapılan şeklinde ihale usulleriyle yapılanlarına göre hazırlık ve sonuçlandırma kolay olduğundan yılın her ayına yayılan bir harcamanın daha mümkün olacağı düşünülse de Tablo 2'deki rakamlara göre bunun böyle olmadığı anlaşılmaktadır. Yılın ikinci yarısında yapılan mal, yapım ve hizmet alımlarının ilk yarısına göre daha fazla olduğu görülmektedir. Tablo 1'de sadece yapım işlerinde karşımıza çıkan artış durumu (aralık ateşi) bu

tabloda tüm alımlarda birkaç yıl haricinde söz konusudur. Artış oranlarına ilk altı ay ile son altı ay yönüyle bakıldığında; 2016 yılında tutar olarak tüm ihale türlerinde %100'den fazla artış; 2017 yılında hepsinde düşüş; 2018 yılında hizmet alımlarında düşüş, diğerlerinde %100 artış; 2019 yılında hepsinde %100'den fazla artış; 2020 yılında adet olarak yapımda %100'den fazla, diğerlerinde %50'den fazla, tutar olarak mal alımlarında değişiklik yokken yapım ve hizmet alımlarında %100'e yakın artış; 2021 yılında ise adet ve tutar rakamlarında hepsinde %100'den fazla artış görülmektedir. Yıllara ait artış oranlarına bakıldığında doğrudan temin şeklindeki alımlarda da aralık ateşinin geliştiği söylenebilir.

7.2 Bütçe Uygulama Süreci

Bütçenin uygulama süreci basit ifade ile gelirlerin toplanarak ödeneklerin harcanması şeklindedir. Sürecin gelir kısmı ödeneklerin harcanması yönüyle önemlidir. Bütçenin olağan akışında olağan gelirler (vergi vb.) toplanıp olağan harcamalar yapılacaktır. Dolayısıyla bu akış içinde Hazinesinin nakit yönetimi için olağan gelirlerin toplanması ve bu gelirlerin ödemelerin yapılması için kurumlara gönderilmesi söz konusudur. Hazine gerekli nakdi bulamadığında olağanüstü gelir olarak borçlanarak durumu dengeleyebilecektir. Bu işleyiş ödenek kullanan kurumların ödeneklerini aylara yaygın şekilde harcamaları açısından önemli bir durumdur. Bu süreç kapsamında vazgeçilemez olan personel ve faiz ödemeleri gibi harcamaların yılın her ayına eşit yayılımı durumudur. Ancak personel dışındaki vazgeçilebilecek türdeki cari transferler, mal ve hizmet alımları, sermaye harcamaları ve sermaye transferlerinin yılın her ayına eşit yayılımı söz konusu olamayabilecektir. Çalışmada idarenin vazgeçebilir nitelikte olan harcamalarının aralık ateşi olgusunu ortaya çıkardığından hareketle bu durumun görüntüsünü alabilmek adına 2016-2021 yıllarını kapsayan bütçe verilerine bakılmıştır.

Tablo 3'deki rakamlar harcama türleri bağlamında aylık harcama gelişimlerini göstermektedir. Yıllık olarak değerlendirildiğinde cari transferlerin 11 aya yayılan kısmında büyük farklar olmadığı, 2016-2018 yıllarının aralık aylarında biraz arttığı (%20-30 artış) ancak 2019-2021 yıllarının aralık aylarında ise cari transferlerin önemli düzeyde arttığı (%50-100 artış) anlaşılabilir. Mal ve hizmet harcamalarıyla ilgili olarak yılların hepsinde aylara ayrılmış harcama tutarlarının eşit gibi olduğu ancak aralık ayında diğer aylara göre %100'e yakın ve %100'den fazla olan yılların olduğu anlaşılmaktadır. Sermaye giderleri için de benzer durumdan bahsetmek mümkündür. İlgili yılların her ayına eşit yayılmış harcama tutarlarını tablodan görmek mümkündür. Ancak bu harcama türünde de her yılın aralık ayında %100 ve daha fazlası harcama olduğu anlaşılmaktadır. Sermaye transferine bakıldığında ise diğer harcama türlerinden farklı bir durumla karşı karşıya olduğu söylenmelidir. Yıllar itibarıyla bakıldığında ilgili yılların on bir aylık görüntüsünde diğer harcama türlerindeki görüntünün aksine aylar arasında büyük farklar görülmektedir. Her yılın farklı aylarında rakamlar yüzde yüz artarken aynı zamanda yüzde yüz düşebilmektedir. Kaldı ki aralık ayında da rakamlar her yıl için %100 ile %300 arasında değişen farklarla kendini göstermiştir. Bu durum bu harcama türünde dağınık bir görüntü vermektedir. Tablo 3'ün verilerine genel bakıldığında bize çok net olarak aralık ayında her harcama türü için artışın olduğunu göstermektedir. Yılın son aylarında ortaya çıkan bu artışların aralık ayı itibarıyla hızlanması durumunu ihale ve bütçe konuları yönüyle tartışmak önemlidir.

Tablo 3

Merkezi Yönetimin Harcama Türlerine Göre Aylık Harcama Tutarları (2016-2021)

2016 Yılı												Milyon TL
	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık
Cari Transfer	15.987	18.654	19.593	17.627	16.816	22.606	16.099	18.090	21.991	15.336	18.233	23.813
Mal ve Hizmet	1.855	3.489	3.883	4.635	3.916	4.578	3.668	4.060	3.481	4.362	5.486	10.682
Sermaye Gideri	235	1.264	1.764	3.292	3.534	5.634	2.910	5.053	5.191	5.506	6.624	18.666
Sermaye Transferi	219	247	202	495	920	831	317	592	388	649	707	3.308
2017 Yılı												Milyon TL
	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık
Cari Transfer	18.264	26.116	27.045	25.544	19.050	27.753	17.538	22.549	20.191	21.020	18.755	27.094
Mal ve Hizmet	1.950	4.416	4.684	5.447	4.718	5.192	4.924	5.154	4.062	5.707	6.513	10.827
Sermaye Gideri	360	1.418	3.212	4.333	5.238	6.432	4.405	7.936	4.061	7.075	7.578	18.929
Sermaye Transferi	7	642	468	665	1.955	709	1.588	705	658	1.783	973	3.185
2018 Yılı												Milyon TL
	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık
Cari Transfer	19.170	27.275	27.892	28.088	22.274	39.988	19.099	34.730	24.062	25.361	25.605	29.329
Mal ve Hizmet	2.743	4.819	5.622	5.488	6.948	5.089	6.217	4.426	5.081	5.886	8.188	11.431
Sermaye Gideri	5.001	4.112	4.681	8.064	8.270	5.467	5.001	6.919	4.677	8.609	7.669	19.846
Sermaye Transferi	588	979	1.683	1.762	2.024	1.030	580	1.041	1.046	1.352	1.685	2.972
2019 Yılı												Milyon TL
	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık
Cari Transfer	31.389	35.069	31.851	33.382	38.006	29.569	30.114	44.321	32.373	30.371	25.607	38.255
Mal ve Hizmet	3.398	5.482	4.726	7.234	5.705	5.367	7.909	5.866	5.053	8.938	7.293	17.3863
Sermaye Gideri	10.947	2.326	5.613	4.222	4.580	3.274	9.123	6.803	3.875	6.253	6.212	17.482
Sermaye Transferi	49	871	300	592	242	354	2.241	1.071	606	983	1.115	2.970
2020 Yılı												Milyon TL
	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık
Cari Transfer	37.077	37.193	39.465	51.485	35.422	38.484	58.865	30.658	44.605	38.088	34.109	52.606
Mal ve Hizmet	4.077	7.531	6.732	6.650	5.226	5.368	6.292	5.560	7.574	8.555	11.108	22.292
Sermaye Gideri	9.183	3.093	3.837	3.659	5.090	7.777	7.816	4.053	6.874	7.528	8.088	26.737
Sermaye Transferi	20	336	438	523	562	407	2.248	317	654	1.269	2.447	5.947
2021 Yılı												Milyon TL
	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık
Cari Transfer	44.972	42.612	46.197	41.665	50.563	53.190	58.358	40.354	59.812	43.501	44.015	101.583
Mal ve Hizmet	3.358	5.209	8.343	6.565	7.546	8.867	7.493	7.755	12.601	16.630	15.168	34.014
Sermaye Gideri	2.253	1.425	6.056	8.344	9.801	6.598	12.561	7.373	9.936	12.356	13.866	40.435
Sermaye Transferi	0	406	754	797	1.408	823	1.544	600	3.539	1.024	3.491	11.102

Kaynak: Muhasebat Genel Müdürlüğü (2022). *Merkezi Yönetim Bütçe İstatistikleri* [Veri seti]. Hazine ve Maliye Bakanlığı.

8. Tartışma

Çalışmanın ana düşüncesi kapsamında tartışılması gereken husus, yılsonu harcama artışının olağan mı yoksa olağan dışı bir durum mu olduğudur. Gerek yurt dışı gerekse yurt içi literatürde yer alan çalışmalarda yılsonu harcama artışının (aralık ateşi) çeşitli ülkelerde ve Türkiye’de de ortaya çıktığı ifade edilmiştir. Çalışmada da bu durum son yıllar için Türkiye yönüyle hem ihale hem de bütçe verileri yönüyle bir kez daha ortaya konmuştur. Diğer bir deyişle aralık ateşi durumu devam etmektedir. Çalışmada durum tespitinin ardından literatürdeki çalışmalar sonucunda ulaşılan tespitler sonrasında ortaya atılan önerilerin (Eichenauer, 2016; Kartalçı,

2009; Kırıl & Kurtulmuşlar, 2020) konunun ihale ve bütçe teorisi ve işleyişi yönüyle farklı bakış açısıyla tartışılmasının literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu doğrultuda özellikle Türkiye yönüyle tartışmanın iki ayağının olduğu söylenebilir: Birincisi ihale sürecinin ihale mevzuatı kapsamında gerçekleşmesi durumu, ikincisi de bütçe belgesinin hazırlık ve uygulamasında tabi olunan mevzuattır.

Çalışmada tartışılması önemsenen ilk konu, mevzuatı yönüyle ihale konusudur. Kamu alımlarının 4734 sayılı Kanun kapsamında açık ihale usulü ile yapılmasının esas olduğu, bunun yanında ihale usulleri dışındaki doğrudan temin ile alımın da bu Kanunda yer aldığı dikkate alındığında alımların yılın belli zamanlarına toplanmasının kaçınılmaz olabileceğinin bilinmesidir. Özellikle yüksek maliyetli ihalelerde mal, hizmet ve yapım işlerinde ihale hazırlıkları ve kullanılacak mecburi süreler (Kamu İhale Kurumu, 2023) nedeniyle (ilan davet süresi gibi) ihalelerin yapılması, işlerin teslimi ve sonuçlandırılması yılın ikinci yarısına sarkabilmektedir. Düşük maliyetli ihalelerde ise ihale işleyiş süreleri daha kısa olduğundan yılın ilk yarısında bunlar sonuçlanabilmektedir. Doğrudan temin ile alım şekline göre yapılan alımlarda ise ihale komisyonu kurma, yeterlilik kurallarını arama, süre gibi kısıtlayıcı uygulamalar yoktur (KİK, 2002, m. 22). Kanunda bu konuda ilan ve iş teslimi konusunda serbestlik vardır. Dolayısıyla idareler Kanunda belirtilen şartlar çerçevesinde çok kısa sürede özellikle mal ve hizmet alımlarını gerçekleştirebilmektedirler. Bu yönüyle bakıldığında doğrudan temin ile alım için ödenek olması ve serbest bırakılması yeterlidir. Tablo 2 üzerinden konuya bakıldığında yılın ikinci yarısında doğrudan temin ile yapılan alımların artmasının ihtiyacın özelliği, durumu ve o kalemdeki ödeneklerin serbest bırakılması ile bağlantılı olduğunun belirtilmesi gerekir. İhale yönüyle yılsonu harcama artışı tartışılmasında ihale usullerinin içeriğinin etkisinin olduğu, ihale usulleri dışındaki doğrudan temin şeklindeki alımlarda ise alımın içeriği ve serbest bırakılan ödenek durumunun önemi öne çıkmaktadır. Özellikle Tablo 2'deki doğrudan teminle yapılan mal alımlarındaki artış dikkat çekmektedir. Merkezi idarenin kamu kurumlarının ödeneklerini kullanmalarında aylık serbest bırakma tutarlarında kısıtlamaya gitmesinden dolayı bu durum kurumların ihtiyaçları olan alımları yapamamalarına neden olmakta kurumlar da sonraki ayların serbest bırakmalarını da ekleyerek yılın son aylarında alımlara gitmektedirler. Neticede aralık ateşinin gelişiminde ihalelerin gerçekleşebilmesi için bütçe uygulamalarıyla bağlantılı bir durumun oluştuğu belirtilmelidir.

Çalışmada tartışılması gereken ikinci konu ise bütçe kavramı bağlamında bütçenin teorik ve uygulama yönüyle ilgilidir. 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu (2003) ve her yıl kabul edilen bütçe kanunu kapsamında ödeneklerin kullanımı gerçekleştirilmektedir. Bulgular başlığı altında da belirtildiği üzere her yılbaşında yayımlanan bütçe genelgeleri ile ödeneklerin belli kısmı serbest bırakılmaktadır. Bu genelgeler 5018 sayılı Kanunun 20. maddesinde yer alan "...Bütçe ödenekleri, Cumhurbaşkanlığı tarafından belirlenecek esaslar çerçevesinde, nakit planlaması da dikkate alınarak vize edilen ayrıntılı harcama programları ve serbest bırakma oranlarına göre kullanılır." ifadesi kapsamında yayımlanmaktadır. Yine bu madde kapsamında "...cari yılda kullanılmayan ödenekler iptal edilir" denilmiştir. Bu maddenin yanında 5018 sayılı Kanunun (2003) 21. maddesi ile kurum içi ve kurum dışı aktarmalarla ilgili düzenlemelere de yer verilmiştir. Bu madde ile kurumlar, yıl içinde ödenekleri konusunda hareketlilik yaşayarak bazı harcama kalemlerinde yılsonu kullanımı ile karşı karşıya kalabilmektedirler. Merkezi yönetim bütçe kanunu ile ilgili düzenleme konusu ise 5018 sayılı Kanununun 21.maddesinde

...harcamalarda tasarrufu sağlamak, dengeli ve etkili bir bütçe politikasını gerçekleştirmek üzere genel bütçe ödeneklerinin yüzde onunu geçmemek kaydıyla, merkezî yönetim kapsamındaki kamu idarelerinin bütçeleri arasındaki ödenek aktarmalarına ilişkin yetki ve işlemler ile usul ve esaslar merkezî yönetim bütçe kanununda belirlenir. Merkezî yönetim

kapsamındaki kamu idareleri, aktarma yapılacak tertipteki ödeneğin yüzde yirmisine kadar kendi bütçeleri içinde ödenek aktarması yapabilirler...

şeklinde ele alınmıştır.

5018 sayılı Kanun ve bütçe kanunları başta olmak üzere mevzuat çerçevesinde kurumların bütçe ödeneklerini kullanmaları konusunda yılın ilk ayları ile yılın son aylarında farklılıklar oluşabileceği anlaşılabilir. Aslında bu durum asil konumundaki Strateji ve Bütçe Başkanlığının ödenekleri serbest bırakmadaki keyfiyeti ile ilgili olmaktadır.

Yılsonu harcama artışının tartışması yapılırken bütçenin uygulanmasında 5018 sayılı Kanundaki süre ve oranların yanında Kanundaki bütçe sistemi ve içeriğinin de ele alınması önemlidir. Bütçe ilkeleri kapsamında bütçe çok yıllık olarak ifade edilse de yıllık yapılır ve yıllık kabul edilir. Dolayısıyla bütçe ile verilen ödeneklerin kullanım süresi o yılla sınırlıdır. Önceden izin alma ilkesi kapsamında bütçe harcama izni yıllık alınmıştır. Ödeneklerin kullanımı 12 aya yaygın olarak gerçekleştirilecektir. Bunun bir nedeni Hazinesinin nakit planlamasıyla ilgilidir. Bütçe sistemi ve bütçe ilkeleri kapsamında bakıldığında verilen/alınan ödeneklerin yıllık olduğu dolayısıyla yılın hangi ayında harcandığı değil bütçe sistemine göre amaçlara göre harcanıp harcanmadığına, verilen ödenekleri aşip aşmadığına bakılması önemlidir. Yine bütçe uygulaması kapsamında ödenek serbestisinin ödeneklerin yıla yaygın harcanmasında önemli olduğunu da tekrar belirtmek gerekir. Dolayısıyla ödeneklerle ilgili bazı harcama kalemlerinde yılsonunda artış şeklinde görüntü ortaya çıksa da bu durumu gerek bütçe mevzuatı gerekse bütçe uygulama/işleyişi nedeniyle olağan bir durum olarak kabul etmek gerekir. Bunu dikkate alarak ödeneklerin etkin harcanmadığı yönünde yorumlarda bulunmak ve bunu doğrudan tespit etmek de zordur. Bu durum bazı ülke uygulamalarında söz konusu iken bazılarında ise veriye ulaşılamaması nedeniyle tespitinin zor olduğu belirtilmiştir (Hurley vd., 2014; Liebman & Mahoney, 2017).

Ödeneklerin yılsonu harcama artışı kapsamında kullanımının azaltılması yönündeki önerilerden "ertesi yıla ödenek devri" konusu da tartışmanın bütçe yönüyle olan kısmını ilgilendirmektedir. Bu konuda da söylenmesi gereken husus yine bütçenin yıllık olması ve sonraki yıl yeni bütçenin devreye girmesidir. Ödeneklerin etkin harcanması konusunda "ödeneklerin yılsonu harcama artışı şeklinde kullanılmaması sonraki yıla devredilmesi" önerisi ile ilgili olarak iki konu dikkate alınarak duruma yaklaşılmalıdır. Birincisi devir yapılabilmesi için bütçenin fazla vermesi gerekir. Fazlanın sonraki yıl belli ödenekler üzerinden kullanımı olabilir. İkinci durum bütçe fazla vermese de bazı kurumların özel gelir sağlamaları ve bunları ödenek kaydedip harcamaları söz konusu olabilir. Geliri olan bu ödenekler o yıl harcanmadığında nakit gelirli ödenek olarak sonraki yıla devir yapılarak harcanabilir. Dolayısıyla Türkiye gibi bütçesini olağanüstü gelir olan borçlanma ile dengeleyebilen ülkeler için birinci şekliyle ertesi yıla sarkan ödenek uygulamasının teknik anlamda uygulanması olamaz. Kaldı ki Birleşik Krallıkta ödeneklerin/fonların sonraki yıla devri konusunda getirilen serbestliklerin yılsonu harcama artışının azaltılmasında etkili olmadığı tespitinin de yapıldığı belirtilmelidir (Eichenauer, 2016). Bütçesi fazla veren bir ülke sadece Hazinesindeki nakit fazlasını sonraki yıl bütçesinde nakde dayalı ödenek kullanımı şeklinde yapabilir. Ödenek devri konusunda ikinci şekilde özel gelir elde eden ve fazlası olan kurumların bu geliri kaydedip sonraki yıl kullanması mümkün olabilmektedir. Türkiye'de gerçekleştirilen özel gelirlerin ödenek kaydedilmesi ve bu gelirlerin tahsis edildiği ödeneklerin ertesi yıla devrinin yapılması uygulaması buna güzel bir örnektir (Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu, 2003, m. 39, Geçici m. 15). Bu uygulamada kendisine özel gelir tahsis edilen kurum geliri nakit olarak elde ettiğinden nakit karşılığı ödenek tahsisi yapılmakta harcanmayan bu nakde dayalı ödenek ertesi yıla devredilebilmektedir (Edizdoğan & Çetinkaya, 2021). Dolayısıyla ödeneğin devri ancak nakit olduğunda söz konusu olabilecek bir

uygulamadır. Bütçesi açık veren bir ülke olduğunda ödeneğin karşılığı borçlanma sonucu bulunan gelir ile planlandığından ödenek iptali durumunda olmayan parayla yapılan ödenek tahmininden vazgeçilmiş olmaktadır. Netice olarak bütçenin fazla ya da açık durumuna göre yılsonu harcama artışı konusunun ödenek devri yönüyle durumunun tartışılması önem kazanmaktadır.

9. Sonuç

Çalışmanın bu kısmında literatürdeki görüşler, tablolardaki verilerle ulaşılan tespitler ve değerlendirmeler, tartışma kısmındaki hususlar ele alınarak aralık ateşi konusunda düşünceler ve öneriler belirtilmiştir. Yılsonu harcama artışı (aralık ateşi) konusunda çeşitli ülkelerdeki durumu literatürdeki çalışmalardaki haliyle ele alan ve Türkiye'deki durumun ihale ve bütçe mevzuatı yönüyle rakamsal verilerle analiz edilmesini temel alan bu çalışma ile yılın son aylarına doğru gerçekleşen bir harcama artışı olduğu tespiti yapılmıştır. Bu tespit yapılırken Tablo 1 ve 2'de ele alınan ihalelerin adet ve tutarlarında Kamu İhale Kurumunun yayımladığı altı aylık veriler kapsamında yılın ikinci altı aylık döneminde %100'den fazla artış görülürken, Tablo 3'de Strateji ve Bütçe Başkanlığının aylık yayımladığı bütçe verilerinde yılın son ayındaki artışın önceki aylara göre önemli düzeyde olduğu görülmüştür. Literatürde yılsonu harcama artışının yıllık olan bütçenin ödeneklerinin harcanmasında etkinlikten uzaklaşılmasına neden olduğu tartışması da çalışmada ele alınan husus olmuştur. Bu saptama tüm ülkeler için netleşmemiş olsa da bu durumun aslında gerek ihale gerekse bütçe mevzuatı yönüyle dikkate alınıp tartışılması gerektiği düşüncesine çalışmada yer verilmiştir. Bu düşünce kapsamında Türkiye ve diğer ülkeler planlamaya dayalı (performans ya da program bütçe) bir bütçe sistemi uyguladıklarına ve ödenekleri planladıklarına göre yıllık harcama izniyle alınan ödeneklerin Hazinesinin durumuna göre (nakit ve borçlanma) yılın herhangi bir ayında harcanmasının olağan görülmesi gerekir. Bu konuyla birlikte çalışmanın içinde yer verilen Eichenauer'in (2016) bürokrasi modeline göre de yüksek kaliteye sahip idari kadro ve bürokrat yapısı ile planlama kapasitesi yüksekliğinin olmasının yılsonu harcama artışının daha düşük seviyede gerçekleşmesinde etkisinin olduğunun da belirtilmesi yerindedir. Ancak bu gerçeğin mali yapı ve bütçe dengesi yönüyle her ülke için geçerli olamayacağını da söylemek gerekir. Çalışmanın bulgular ve tartışma kısmında da ele alındığı üzere yılsonu harcama artışının (aralık ateşi), değişmeyen sabit türdeki harcamalar bir tarafa (personel, sosyal güvenlik, faiz gibi) değişken türdeki harcamalar (sermaye ve mal ve hizmet alımı) için gerek ihale gerekse bütçe mevzuatı kapsamında ülkeden ülkeye değişen büyüklüklerde olduğu gerçeği ile beraber olağan bir durum olarak görülmesi düşüncesi önemlidir. Aralık ateşi durumunun kaldırılması ile ödeneklerin daha faydalı kullanımının olacağı konusunda da yeterli veri olmadığından bu konudaki önerilerin yeterli olmadığı şeklinde de durum değerlendirilmelidir. Bu konuda Türkiye için söylenebilecek husus enflasyon ile yaşayan ülkemiz ve benzeri ülkelerde yılsonuna bırakılan alımların daha yüksek fiyatlarla gerçekleştiği gerçeğinin dikkate alınarak harcamaların bu yönüyle (maliyet anlamında) etkin yapılmasının önüne geçildiği söylenebilir. Bu açıdan aralık ateşinin planlamanın kuvvetlendirilmesi ile birlikte ortadan kaldırılması ya da en aza indirilmesi düşüncesi savunulabilir. Bunun için merkezi yönetimin ödeneklerin serbest bırakılması konusuna bakışı önem arz etmektedir. Özellikle kurumların hazırladıkları aylık ayrıntılı harcama programları ve ayrıntılı finansman programlarının yılın 12 ayına yaygın şekilde dağıtımının yapılması ve Strateji ve Bütçe Başkanlığının serbest bırakma konusunda bu programları onayladıktan sonra dağıtıma müdahalesi önemlidir. Ancak Türkiye'de özellikle yılın ilk aylarında ödeneklerin yeteri kadar serbest bırakılmaması, serbest bırakmaların yılın ikinci yarısından sonraya sarkması gerçeği harcamaların da yılın son aylarında yapılmasına neden olmaktadır. Bu

durum çalışmanın içinde de belirtildiği üzere Hazine kurumunun gelir toplamasına bağlı olarak gelişme göstermektedir. Aralık ateşi durumuna Hazinesinin bütçeyi finanse etmedeki sıkıntıları açısından bakıldığında ise bu durum savunulur olarak da görülebilir. Hazine kurumunun borç ile dengelediği devlet bütçesinde borçlanarak finanse ettiği harcamaları ne kadar çok yılsonuna bırakırsa o kadar az faiz ödeme durumu ile karşı karşıya kalacaktır. Aslında aralık ateşi bir yönüyle Hazine açısından olumlu bir durum oluşturmaktadır. Çalışmanın sonuç kısmı için belirtilmesi gereken bir diğer husus, çalışmanın içindeki tablolarla ortaya konulan durum tespitinin (aralık ateşinin) ödeneklerin kullanımı ve Hazine nakit dengesi yönüyle önemli olduğu, harcamaların Hazinesinin nakit dengesi kapsamında planlanarak yılın tamamına yayılması gerektiği hususudur. Planlamanın doğru yapılması ve ödeneklerin nakit yönetimi çerçevesinde ayrıntılı harcama programları kapsamında aylara yaygın şekilde harcanması enflasyon yaşanan Türkiye açısından alımların daha düşük maliyetle yapılmasını sağlayacaktır. Yılın belirli aylarına yoğunlaşan bir harcama artışına devam edilmesi halinde ise bu durumun bütçenin yıllık olma ve önceden izin alma ilkeleriyle birlikte bütçe sisteminin (program bütçe) içeriği kapsamında olduğu bilindiğinden ödeneklerin yıl içinde hangi aylarda harcandığının öneminin olmadığı ifade etmek de önemlidir.

TEŞEKKÜR

—

FİNANSAL DESTEK

Yazar bu çalışma için herhangi bir finansal destek almadığını beyan etmiştir.

ETİK

Bu çalışmada etik ilke ve standartlara uyulduğu beyan edilmiştir.

YAZAR KATKI BEYANI

Nur Belkıs Bektaş Genel katkı düzeyi %100.

Yazar, bu çalışmanın yazarlık koşulunu sağlayan başka bir kişinin olmadığını onaylamıştır.

ÇIKAR ÇATIŞMASI

Yazar herhangi bir çıkar çatışması beyan etmemiştir.

Kaynakça

- Baumann, S. (2019). Putting it off for later: Procrastination and end of fiscal year spending spikes. *The Scandinavian Journal of Economics*, 121(2), 706-735. <https://doi.org/10.1111/sjoe.12287>
- Candrea, P. J. (2021, October 1). A Critical Look at "Use or Lose." Social Science Research Network; RELX Group (Netherlands). <https://doi.org/10.2139/ssrn.3636471>
- Edizdoğan, N., & Çetinkaya, Ö. (2021). *Kamu bütçesi* (10. bs.). Ekin Yayınevi.
- Eichenauer, V. Z. (2016, September 30). *December fever in public finance* [Conference paper]. 10th Annual Conference on the Political Economy of International Organizations, Bern. https://www.peio.me/wp-content/uploads/2016/12/PEIO10_paper_89.pdf
- Eichenauer, V. Z. (2020, January). *December fever in public finance*. [KOF Working Papers, No. 470], KOF Swiss Economic Institute. <https://doi.org/10.3929/ethz-b-000393827>
- Fitzenberger, B. Furdas, M., Sajons, C. (2016, December). *End-of-year spending and the long-run employment effect of training programs for the unemployed* [Discussion Paper, No. 16084]. ZEW Centre for European Economic Research. <http://ftp.zew.de/pub/zew-docs/dp/dp16084.pdf>
- Hartanto, S., Sunarto, H., Supramono, S. (2020). The determinants of the end-of-year spending behavior of local governments' financial managers: A lesson learn from Indonesia. *Montenegrin Journal of Economics*, 16(1), 193-206. <https://doi.org/10.14254/1800-5845/2020.16-1.13>
- Hurley, W. J., Brimberg, J., & Fisher, B. (2014). Use it or lose it: On the incentives to spend annual defence operating budgets. *Defence and Peace Economics*, 25(4), 401-413. <https://doi.org/10.1080/10242694.2013.780758>
- Hyndman, N., Jones, R., & Pendlebury, M. (2007). An exploratory study of annuality in the UK public sector: Plus ça change, plus c'est la même chose? *Financial Accountability & Management*, 23(2), 215-237. <https://doi.org/10.1111/j.1468-0408.2007.00426.x>
- Kamu İhale Kanunu [KİK] (2002). Kanun No: 4734, T.C. Resmi Gazete. Yayın 22.01.2002. Sayı 24648.

- Kamu İhale Kurumu (2016, Ağustos). *Kamu Alımları İzleme Raporu 2016: Dönem 01.01.2016-30.06.2016*. https://www2.ihale.gov.tr/Duyurular2012/Kamu_al%C4%B1mlari_izleme_raporu_2016_alti_ay.pdf
- Kamu İhale Kurumu (2017a, Şubat). *Kamu Alımları İzleme Raporu 2016: Dönem 01.01.2016-31.12.2016*. https://dosyalar.kik.gov.tr/genel/Raporlar/kamu_alımlari_izleme_rapor_2016_y%C4%B1lsonu.pdf
- Kamu İhale Kurumu (2017b, Ağustos). *Kamu Alımları İzleme Raporu 2017: Dönem 01.01.2017-30.06.2017*. https://www2.ihale.gov.tr/Duyurular2012/2017_yar%C4%B1y%C4%B1l_kamu_al%C4%B1mlar%C4%B1_izleme_raporu_REV4.pdf
- Kamu İhale Kurumu (2018a, Şubat). *Kamu Alımları İzleme Raporu 2017: Dönem 01.01.2017-31.12.2017*. https://dosyalar.kik.gov.tr/genel/Raporlar/2017_kamu_al%C4%B1mlar%C4%B1_izleme_raporu_rev3.pdf
- Kamu İhale Kurumu (2018b, Ağustos). *Kamu Alımları İzleme Raporu 2018: Dönem 01.01.2018-30.06.2018*. https://dosyalar.kik.gov.tr/genel/Raporlar/kamu_al%C4%B1mlar%C4%B1_izleme_raporu_2018_alt%C4%B1_ay_r ev3.pdf
- Kamu İhale Kurumu (2019a, Mart). *Kamu Alımları İzleme Raporu 2018: Dönem 01.01.2018-31.12.2018*. https://dosyalar.kik.gov.tr/genel/Raporlar/Kamu_al%C4%B1mlar%C4%B1_izleme_raporu_2018_y%C4%B1lsonu_r ev8.pdf
- Kamu İhale Kurumu (2019b, Eylül). *Kamu Alımları İzleme Raporu 2019: Dönem 01.01.2019-30.06.2019*. https://dosyalar.kik.gov.tr/genel/Raporlar/2019_alt%C4%B1_ayl%C4%B1k_d%C3%B6nem_KAMU_ALIMLARI_%C4 %BOZLEME_RAPORU.pdf
- Kamu İhale Kurumu (2020a, Şubat). *Kamu Alımları İzleme Raporu 2019: Dönem 01.01.2019-31.12.2019*. https://dosyalar.kik.gov.tr/genel/Raporlar/kamu_ihale_kurumu_2019_12_aylik_kamu_alımlari_istatistikleri.pdf
- Kamu İhale Kurumu (2020b, Ağustos). *Kamu Alımları İzleme Raporu 2020: Dönem 01.01.2020-30.06.2020*. https://dosyalar.kik.gov.tr/genel/Raporlar/2020_yariyil_kamu_alımlari_izleme_raporu.pdf
- Kamu İhale Kurumu (2021a, Şubat). *Kamu Alımları İzleme Raporu 2020: Dönem 01.01.2020-31.12.2020*. https://dosyalar.kik.gov.tr/genel/Raporlar/Kamu_alımlari_izleme_raporu_2020_yilsonu.pdf
- Kamu İhale Kurumu (2021b, Ağustos). *Kamu Alımları İzleme Raporu 2021: Dönem 01.01.2021-30.06.2021*. https://dosyalar.kik.gov.tr/genel/Raporlar/2021_yili_6_aylik_kamu_alımlari_istatistikleri.pdf
- Kamu İhale Kurumu (2022, Şubat). *Kamu Alımları İzleme Raporu 2021: Dönem 01.01.2021-31.12.2021*. https://dosyalar.kik.gov.tr/genel/Raporlar/Kamu_alımlari_izleme_raporu_2021_yilsonu.pdf
- Kamu İhale Kurumu (2023). *İhale İlan Süreleri ve Kuralları* [EKAP Yardım Portalı]. https://dosyalar.kik.gov.tr/yaridim/dokumanlar/2023_İhale_İlan_Sureleri_ve_Kurallari.pdf
- Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu (2003). Kanun No. 5018, T.C. Resmi Gazete. Yayımlı 24.12.2003. Sayı 25326.
- Kartalci, K. (2009). Kamu harcamalarında aralık ayı sendromu ve çözüm önerileri. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18(2), 298-317. <https://dergipark.org.tr/pub/cusosbil/issue/4382/60140>
- Kıral, H., & Kurtulmuşlar, M. (2020). Devlet bütçesinde yılsonu harcama artışı: Aralık ateşi olgusu ve Türkiye açısından değerlendirilmesi. *Sayıştay Dergisi*, 31(116), 7-31. <https://dergipark.org.tr/pub/sayistay/issue/61572/919293>
- Liebman, J. B., & Mahoney, N. (2017). Do expiring budgets lead to wasteful year-end spending? Evidence from federal procurement. *The American Economic Review*, 107(11), 3510-3549. <https://doi.org/10.1257/aer.20131296>
- Nemec, J., & Špaček, D. (2020). The Covid-19 pandemic and local government finance: Czechia and Slovakia. *Journal of Public Budgeting, Accounting & Financial Management*, 32(5), 837-846. <https://doi.org/10.1108/JPBAFM-07-2020-0109>
- McCue, C. P., Prier, E., & Lofaro, R. J. (2021). Examining year-end spending spikes in the European Economic Area: A comparative study of procurement contracts. *Journal of Public Budgeting, Accounting & Financial Management*, 33(5), 513-532. <https://doi.org/10.1108/JPBAFM-11-2020-0186>
- Muhasebat Genel Müdürlüğü (2022). *Merkezi Yönetim Bütçe İstatistikleri* [Veri seti]. Hazine ve Maliye Bakanlığı. <https://muhasebat.hmb.gov.tr/merkezi-yonetim-butceistatistikleri>
- Shand, D. (1996). Budgetary reforms in OECD member countries. *Journal of Public Budgeting, Accounting & Financial Management*, 10(1), 63-88. <https://doi.org/10.1108/JPBAFM-10-01-1998-B003>
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı (2022). *2022 Yılı Harcamaları ve Bütçe Uygulamaları Hakkında Merkezi Yönetim Bütçe Uygulama Genelgesi* (Genelge Sıra No. 1). <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2021/12/2022-Genelge-Sira-No1.pdf>

Extended Abstract

Government budgets are limited to one year. Public institutions must spend the appropriations allocated to them in the determined annual period. Therefore, the right of public institutions to use their budget appropriations expired at the end of the fiscal year. Although it is generally accepted practice to cancel the unused allocations at the end of the year, the transfer of the remaining appropriations to the next year has also been discussed and is being discussed. Today, it is known that the budget period is generally annual and expenditures are planned and made during this period. In this context, the annual budget cycle, considered a short period, requires prioritization of public expenditures. Will spent allowances allocated to services for a year? However, in collecting the determining revenues and making the expenditures within this period, the transactions are carried out in a way that will spread

over twelve months of the year. Revenues are collected in certain months, and expenditures are made accordingly. Some expenditures are left to the last months of the year, which reveals the increased use of appropriations in recent months. This situation, encountered mainly in the last months of the fiscal year, takes place in the literature as "December fever" or "December syndrome."

The method determined in the study is in the form of analyzing and evaluating the situation in Türkiye within the scope of tender and budget data by conveying how the year-end spending (December fever) develop in various countries, specific to multiple studies in the literature. Tender and budget data for Türkiye covers the last five years. Within the scope of the data of this period, what kind of an image the year-end spending drew was revealed in the findings section and made enriching discussions and evaluations by taking into account the results of the studies in Türkiye on the concept of December fever.

The finalized data of the annual tender figures and budget expenditures in Türkiye covering the years 2016-2021 are discussed within the scope of the December fever concept. The delicate data are included in the Public Procurement Monitoring Reports published by the Public Procurement Authority in the form of the first six months and the last six months. Since we did not publish the monthly data, we compared the data of the previous six months with the data of the first six months in terms of year-end spending growth. However, I evaluated the tender data for the last six months and the monthly published budget data to clarify the issue. A discussion and evaluation were made on the subject of December fever within the framework of the findings.

In the study, the situation in various countries regarding the increase in year-end spending (December fever) is discussed as it is in the reflections in the literature. With this paper, which analyzes the situation in Türkiye in terms of tender and budget legislation, it was determined that there was an increase in expenditure towards the last months of the year. There is a debate that the increase in year-end spending causes a decrease in efficiency in the expenditure of the annual budget appropriations. Although this determination has yet to be clarified for all countries, it has been concluded that this situation should be considered and discussed in terms of both tender and budget legislation. Within the scope of this idea, since Türkiye and other countries implement a budget system based on planning (performance or program budget) and plan appropriations, it should be considered normal to spend the allocations received with annual spending permits in any month of the year according to Treasury (cash and borrowing).

This page intentionally left blank

RESEARCH ARTICLE / Araştırma Makalesi
<https://doi.org/10.37093/ijisi.1259329>

Üniversite Öğrencilerinin Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Tutumları Üzerinde Ailenin Etkisi

İpek Beyza Altıparmak*

Betül Demircan**

Öz

Dezavantajlı gruplarla ilgili olarak uluslararası ve ulusal alanda pek çok çalışma yapılmaktadır. Bu grupların içinde yer alan inceleme konularından birisini de kadınlar oluşturmaktadır. Tarih boyunca kadınlara yönelik eşitlik mücadelesi devam etmektedir. Geline son noktada gerek sosyal hayatın eşit paylaşımı gerekse kaynaklara erişim noktasında istenilen eşitlik düzeyine ulaşılamamıştır. Cinsiyet eşitliği öğretilerinin başladığı kurumlardan biri ailedir. Sosyalleşilen ilk alan olarak aile, bireyin hayata bakışını şekillendiren önemli kurumların başında gelmektedir. Yapılan çalışmada üniversite öğrencilerinin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumları üzerinde ailenin etkisi incelenmek istenmiştir. Araştırma, Bursa Teknik Üniversitesinde gerçekleştirilmiştir. Çalışmada ilk olarak öğrencilerin ve ailelerinin sosyo-demografik özellikleri analiz edilmiştir. Daha sonra öğrencilere, ailelerinde var olan ilişkiler sistemini analiz etmek için çeşitli yargılar yöneltilmiş ve bu yargılara verilen cevaplar ile öğrencilerin kendi görüşleri karşılaştırılmıştır. Araştırmaya katılan öğrencilerin %94'ü ev işlerinden hem kadının hem de erkeğin sorumlu olması gerektiğini, %99,3'ü ise evlendikten sonra kadının çalışmasının uygun olduğunu düşünmektedir. Öğrencilerin aile yapılarında, ailelerin eğitim düzeyi de göz önünde bulundurularak genel anlamda eşitlikçi bir yaklaşımın olduğu görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Aile, toplumsal cinsiyet, eşitlik, eğitim

JEL Kodları: J12, J16, J17

Cite this article: Altıparmak, İ. B., & Demircan, B. (2023). Üniversite öğrencilerinin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumları üzerinde ailenin etkisi. *International Journal of Social Inquiry*, 16(2), 621–637. <https://doi.org/10.37093/ijisi.1259329>

* Doç. Dr., Bursa Teknik Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Bursa, Türkiye (Sorumlu Yazar).
E-posta: ipek.altiparmak@btu.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2971-3090>

**Yüksek Lisans Öğrencisi, Bursa Teknik Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Bursa, Türkiye.
E-posta: demircanbetul@hotmail.com, ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-7286-8218>

Article Information

Bu makale *Üniversite Öğrencilerinin Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Tutumları Üzerinde Ailenin Etkisi: Bursa Teknik Üniversitesi Örneği* adlı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

Received 02 March 2022; Revised 25 May 2023; Final Revision: 11 July 2023; Accepted 03 Aug 2023; Available online 30 December 2023

The Impact of Family on University Students' Attitudes Towards Gender Roles

Abstract

There are many international and national studies on disadvantaged groups. Women constitute one of the groups analyzed within the scope of these groups. Although the struggle for equality for women has continued throughout history, the desired equality regarding equal sharing of social life and access to resources has still not been achieved. As a socialization space, the family is one of the most important institutions that shape an individual's view of life, and it can be said that it is one of the first institutions where gender equality teachings begin. This study examines family's effect on university students' attitudes towards gender roles. The research was carried out at Bursa Technical University in Türkiye. First, the socio-demographic characteristics of the students and their families were analyzed. Then, to analyze the relationship system in the students' families, various judgments were asked of the students, and the answers given to these judgments were compared with the students' opinions. Of the students who participated in the study, 94% thought that both men and women should be responsible for housework, and 99.3% thought that it was appropriate for women to work after marriage. Considering the educational level of the families, it is seen that there is a general egalitarian approach in the family structures of the students.

Keywords: Family, gender, equality, education

JEL Codes: J12, J16, J17

1. Giriş

Toplumsal sorunların öncelikli olarak etkilediği dezavantajlı gruptan birini kadınlar oluşturmaktadır. Kadınlar tarih boyunca savaş, göç, kıtlık, salgın gibi durumlardan çok boyutlu bir şekilde ve olumsuz yönde etkilenmişlerdir. Bu negatif etkilenim durumlarını yaratan unsurlardan birisini de toplumsal cinsiyetçi bakış alanı oluşturmaktadır. Toplumsal cinsiyet temelli yaklaşım, kadınların sosyal yaşam içinde temel hak ve özgürlüklere erişimi noktasında eşitsiz koşulları doğurmaktadır. Bu eşitsiz koşullar, kadınların bir birey olarak toplumsal hayat içinde çeşitli engellerle karşılaşmalarına neden olmaktadır. Diğer bir deyişle kadınlar, cinsiyet eşitsizliği bağlamında farklı ayrımcılık alanları ile mücadele etmek zorunda kalmaktadırlar.

Kadının toplum içindeki konumunda zaman içinde birtakım değişiklikler olmuştur. Yaşanan teknolojik gelişmeler, hak ve özgürlük mücadeleleri, demokrasi kavramının önem kazanması, modernizmin etkilerinin yaygın bir şekilde hissedilmesi gibi durumlar toplumsal yapıyı değiştirip dönüştürmüştür. Özel alan ile ilişkilendirilen ve ekonomik bir karşılığı olmayan ev içi işler (görünmez emek) ile özdeş görülen kadının konumu da yaşanan değişim ve gelişmeler ile farklılaşmıştır. Tarih boyunca çeşitli şekillerde iktisadi faaliyet içinde bulunan kadınlar, sanayi devrimi ile birlikte ücretli kadın iş gücü olarak çalışma hayatında daha fazla var olmaya başlamışlardır. Bu süreç, ekonomik sistem içinde var olmaya başlayan kadının, emeği karşısında eşit işe eşit ücret talebi ile devam etmiştir. Zaman içinde nüfusun neredeyse yarısını oluşturan kadınların ekonomik sistem içinde var olması durumunun mikro yansımalarının yanı sıra makro ölçekte de olumlu yansımalarının olduğu görülmüştür. Ekonomik ve toplumsal kalkınmanın gerçekleşebilmesi için kadının toplumsal yapı içindeki konumunun güçlendirilmesi durumu bir gereklilik olarak ülke politikalarındaki uygulamalara da yansımaktadır (Parlaktuna, 2010, s. 1217).

Cinsiyete dayalı çeşitli önyargıları içinde barındıran bir kavram olan toplumsal cinsiyete ilişkin yaklaşımlar, gündelik yaşamda birey doğduğu andan itibaren inşa edilmektedir. Birey, bu sosyal inşa sürecinin nesnesi konumunda kendisine uygun görülen davranış, tutum ve roller ile hayata hazırlanmaktadır. Cinsiyete göre belirlenen renkler, oyuncaklar, meslekler, tavır ve hareketler, bireyin hayatını önemli ölçüde şekillendirmektedir. Bu noktada toplumun uygun

gördüğü şekilde kabul edilen erkeklik ve kadınlık rolleri birbirinden farklılaşmaktadır. Farklılaşan bu roller bütünü önemli ölçüde kadınların sosyal hayat içindeki hareket alanını kısıtlamakta ve kadını, ev içi işlerden yani özel alandan sorumlu tutmaktadır. Bu noktada tarih sahnesi içinde erkek, kamusal alan yani akılcı alan ile özdeş görülmüş ve zaman içinde dünyadaki ekonomik sistemler içinde önemli bir hâkimiyet alanı oluşturmuştur (Vatandaş, 2007, ss. 30–31).

Sosyal yapı içinde toplumsal cinsiyetçi yaklaşımları oluşturan ve pekiştiren pek çok alan bulunmaktadır. Kültür, kitle iletişim araçları, arkadaş grupları, okul ve sosyal çevre gibi alanlarla örülü olan ilişkiler sistemi, bireyi kuşatmakta ve şekillendirmektedir. Toplumsal baskı ve dışlanma korkusu gibi sosyal yaptırımlar, bireyi toplumsal cinsiyet kurallarına uymaya itmektedir (Ataman, 2002, s. 10). Bu noktada etki alanlarından birisini de aile oluşturmaktadır. Aile, toplumsal ilişkiler sisteminin yansıması olarak mikro bir yapıda karşımıza çıkmaktadır. Toplumsal sistemi oluşturan diğer kurumlarla ilişki halinde olan aile, bireyi hayata hazırlayan ilk alandır (Bingöl, 2014, s. 110). Toplumsal yapı içinde kabul görmüş ilişkiler sistemi, aile yapısı içinde bireye aktarılmaktadır. Bunun yanı sıra ailenin ilk öğretilerin gerçekleştiği alan olarak özellikle çocukluk dönemi ile birlikte bireyin psiko-sosyal inşası üzerinde önemli ölçüde etkisi bulunmaktadır. Buradan hareketle yapılan çalışmada üniversite öğrencilerinin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumları üzerinde ailenin etkisi incelenmiştir. Çalışma kapsamında öncelikle toplumsal cinsiyet algısının oluşması noktasında aile kavramı değerlendirilmiş daha sonra araştırma bağlamında elde edilen veriler analiz edilmiştir.

2. Toplumsal Cinsiyet ve Aile

Toplumsal yapının mikro bir yansıması olarak da kabul edilen aile, toplumsal yapıyı oluşturan temel kurumlardan biridir. Bu yönüyle eski toplumlardan günümüze kadar varlığını sürdürmüştür. Aile kavramı her toplumda görülmekle birlikte yapısında ve işleyişinde birtakım farklılıklar bulunmaktadır. Bunun yanı sıra farklı toplumlarda aileye yüklenen anlamlar da farklılaşmaktadır (Keskin, 2017, s. 15). Geçmişten günümüze kadar gerek üretim süreçlerinde yaşanan dönüşümler gerekse teknolojik alandaki yenilikler, aile kurumunda değişimlere neden olmuştur. Yaşanan bu değişim süreçleri ailenin yapısını, rol ve sorumluluk dağılımlarını ve evliliğe bakışı etkilemiştir. Özellikle tarım toplumu ve sonrasında yaygın bir şekilde görülen ve oluşturduğu ilişkiler sistemi daha çok ataerkil biçimde şekillenen geniş aile yapısı, sanayi devrimi ile birlikte yerini çekirdek aileye bırakmaya başlamıştır. Çekirdek aile yapısı gereği sanayi toplumlarına ve mobiliteye daha uygun şekilde toplumsal yapı içinde yerini almıştır. Küreselleşme ve modernizmin etkilerinin hızlı bir biçimde tüm dünyayı etkilemesi, çekirdek aile yapısı içinde rol ve statü dağılımlarını etkilemiş ve aile içi ilişkilerde daha eşitlikçi koşullar ön plana çıkmaya başlamıştır (Tekin Epik vd., 2017, s. 37).

Modern yaşama geçiş, kadınlık ve erkeklik rollerinde değişikliklere neden olmuştur. Kadınların hizmet ve bakım gibi sektörler ile sınırlı olan çalışma alanları çeşitlenmeye başlamıştır. Ancak sanayi devrimi ile birlikte erkeklerle aynı alanlarda yer almalarına karşılık eşit koşullarda var olma isteği günümüzde hâlâ devam etmektedir. Değişen sosyal hayat koşulları, beraberinde toplumsal yaşamdaki ilişkiler sistemini değiştirmiştir (Bayer, 2013, s. 126).

Aile, çeşitli akrabalık ve eğitim ilişkilerinin yaşandığı kompleks bir birimdir. Bu noktada topluma dair değerler, inanç sistemleri, kültürel öğeler bu alanda aktarılmaktadır. Birey doğduğu andan itibaren aile yapısı içinde sosyalleşmekte ve yaşama dair ilk kazanımlarını elde etmektedir. Bu noktada aile, bireyi sosyal yaşama hazırlayan temel kurumlardan biridir. Süreç içinde bireyin toplum içinde kabul görmesine ya da dışlanmasına neden olacak yaklaşımların aktarıldığı ilişkiler sistemini devam ettirmektedir. Çocuklara hayatlarına dair önemli öğretilerin

çoğu, aileleri tarafından kazandırılmaktadır. Çocukluk döneminde ailede tanık olunan ilişkiler sistemi, kadınlık ve erkeklik rolleri oldukça önemlidir. Bunun yanı sıra ailenin sahip olduğu eğitim durumu, sosyo-ekonomik ilişkiler sistemi ve ebeveynler arasındaki iletişim becerileri çocuğun hayatı anlama ve yorumlama yeteneği üzerinde etkilidir (Aslan, 2002, s. 27; Kaplan, 2015, s. 22). Ailenin tutumu ve öğretileri bireyin hayat algısını şekillendiren önemli unsurlardan biridir. Diğer bir deyişle aile, eşitlikçi ilişkilerin yaşandığı bir alan olabileceği gibi sosyo-patolojik durumların da taşıyıcısı ve aktarıcısı olabilmektedir. Bu noktada sağlıklı aile kavramına yapılan vurgu önem kazanmaktadır.

Toplumsal cinsiyetçi bakış, kadınların sahip oldukları temel hak ve özgürlüklere erişimlerinde görünür ve görünmez pek çok baskı ve engeller oluşturmaktadır. Kadınlar makro, mezo ve mikro alanları oluşturan iş hayatı, eğitim, siyaset, ekonomi vb. tüm kurumlar, işleyişler ve ilişkiler sistemi içinde engellerle karşılaşmaktadırlar. Özellikle kimlik kazanım süreçlerinde anne ve baba rolleri, çocuk tarafından gözlemlenmektedir (Aktaş, 2020, s. 4). Yağan Güder ve Güler Yıldız'ın (2016, ss. 15–17) gerçekleştirdikleri "Okul Öncesi Dönemdeki Çocukların Toplumsal Cinsiyet Algılarında Ailenin Rolü" adlı çalışmada okul öncesi dönemdeki çocukların tutumları ve sahip oldukları ailelerin yapısı incelenmiştir. Yapılan çalışma kapsamında her iki cinsiyete ait kabul edilen oyuncaklarla oynayan çocukların, oyuncaklara dair daha az kalıp yargılarının olduğu ve oyuncak seçiminde kalıp yargısal tercihleri olmayan annelerin çocuklarının da oyuncaklara karşı bir kalıp yargı geliştirmedikleri saptanmıştır. Bunun yanı sıra babasının evde ev işleri ile ilgilendiğini gören çocukların cinsiyetçi kalıp yargıları, babasının ev içi işler ile ilgilenmediğini gören çocuklara göre daha azdır. Çalışmanın sonucunda çocuğun sahip olduğu tutum ve tavırlarda ailenin etkili olduğu, çocuğun içinde yaşadığı çevrenin onu etkilediği ve sahip olduğu cinsiyete göre davranması noktasında onu yönlendirdiği ortaya koyulmuştur.

Günümüzde geline son noktada cinsiyet eşitliği noktasında yapılan çalışmalar oldukça önemlidir. Gerek bireysel kazanımlar gerekse küresel ölçekte ilerleme için her alanda toplumsal cinsiyetçi bakışla mücadele edilmesi büyük önem taşımaktadır. Buradan hareketle yapılan araştırma, eğitim hayatı içinde yer alan ve farklı şehirlerden gelen öğrencilerin de yer aldığı üniversite ortamında gerçekleştirilmiştir. Üniversite öğrenimi gören öğrencilerin toplumsal cinsiyet algısı üzerinde yetiştikleri aile yapısının ve tutumların etkilerinin incelendiği çalışmada elde edilen bulgular sosyolojik bir perspektiften değerlendirilmiştir.

3. Araştırmanın Yöntemi

Toplumsal cinsiyete yönelik yapılan çalışmalar son yüzyılda dünyadaki pek çok sosyal problemin kaynağını saptamada oldukça önemli bir rol oynamıştır. Konuyla ilgili çalışmalarda belirlenen örneklem kitle göz önünde bulundurularak uygun olan araştırma yönteminin tasarlanması oldukça önemlidir. Buradan hareketle yapılan araştırma, nicel araştırma yöntemi kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Nicel araştırma tasarımında araştırmacının en önemli amaçlarından birisi nedensel açıklama ön planda olacak şekilde elde edilen sonuçların çalışmaya yönelik objektif kullanımınıdır (Neuman, 2014, s. 260).

3.1 Araştırmanın Amaç ve Önemi

Kadına ve kadının toplumsal yapı içindeki konumuna yönelik çalışmalar gerek toplumsal gerek ekonomik gerekse psikolojik açıdan pek çok alanda gerçekleştirilmektedir. Bu noktada dünya çapında kadının konumunu iyileştirmek için yapılan çalışmaların büyük bir kısmının toplumsal cinsiyet araştırmalarına yer verdiği görülmektedir (Dirimeşe, 2022, ss. 2–3; Kaşıkırık & Gülümser,

2021, ss. 65–66). Tüm bunların temelinde dezavantajlı gruplar içinde yer alan ve gelişmişlik düzeyi ile paralel bir şekilde ilerleme ya da gerileme kaydedilen kadın sorunları ile mücadele etmede toplumsal rehberlik amacı güdülmektedir.

Toplumsal cinsiyet çalışmalarının yapılacağı pek çok kitle bulunmaktadır. Toplumu oluşturan tüm kesimler, meslek alanları, kurum ve kuruluşlar üzerinde araştırma ve inceleme yapılabilmektedir. Bu noktada inceleme alanlarından birini de aile oluşturmaktadır. Bireyin sosyal yaşamı ilk olarak deneyimlediği, topluma dair doğru ve yanlış algısının ilk olarak öğrenildiği kurum olan aile, bireyi pek çok yönden şekillendirmektedir (Karataş, 2001, s. 90). Özellikle sanayileşme ile birlikte yapısı ve şekli değişen aile ve aile içi ilişkilerde zaman içinde çeşitli yönlerden dönüşümler yaşanmıştır. Geniş aile yapısından çekirdek aile yapısına geçiş yaşanması, ailenin daha mobil hale gelmesi, ev içi işlerin daha eşitlikçi paylaşımının gündeme gelmesi, kadının iş hayatına daha fazla dâhil olması ve eğitim seviyesinin artması gibi durumlar aile içindeki yargılarda da farklılıklar yaratmaya başlamıştır (Özdemir, 2007, s. 191). Yaşanan tüm bu değişimler ile birlikte aile içinde sosyal hayatın algılanma şekli de farklılaşmıştır. Yapılan çalışmada ailenin, üniversite öğrencilerinin toplumsal cinsiyet algısı üzerindeki etkisi açıklanmak istenmiştir. Çeşitli şehirlerden gelmiş öğrencilerin oluşturduğu üniversite ortamının sağladığı geniş kültür örüntüsü içinde ailenin toplumsal cinsiyet algısına yönelik etkisi, öğrencilerin aile yapısı ve cinsiyet eşitliğine bakışı karşılaştırılarak incelenmiştir. Bu bağlamda oluşturulan hipotezler şu şekildedir:

- H₁: Bireylerin sahip olduğu cinsiyet eşitliği tutumunda ailenin etkisi bulunmaktadır.
- H₂: Cinsiyet eşitliği bilincine sahip bireyler aile içi ilişkilerin düzenlenmesi noktasında da eşitlikçi yaklaşımlar ortaya koymaktadırlar.
- H₃: Eşitlikçi aile yapısı içinde yetişen bireylerde cinsiyetlere yönelik kalıp ön yargılar görülmez.

3.2 Evren ve Örneklem

Bireyi aile, arkadaş çevresi, kitle iletişim araçları ve okul gibi pek çok alan etkilemektedir. Taklit edilerek ya da öğrenilerek davranış geliştirilen bu temel alanlar aynı zamanda toplumsal cinsiyetin üretildiği çeşitli gelenek ve yaptırımların da kaynağını oluşturmaktadır (Bingöl, 2014, s. 108). Modernleşme ve değişen koşullar ile birlikte aile yapısına ilişkin tutumlarda farklılaşmalar olsa da (Baş, 2021, s. 843; Duman, 2021, ss. 33–34) bireyin hayata bakışı söz konusu süreç içinde oluşmakta ve farklı kurumlar ile pekişmekte ya da değişmektedir.

Aile ve birey arasındaki etkileşim gerek toplumsal gerekse psikolojik boyutta inceleyebilir noktada karşımıza çıkmaktadır. Aile, bireyi etkileyen en önemli kurumlar arasında yer almaktadır ancak eğitim kurumu da birey üzerinde oldukça önemli değişiklikler meydana getirebilen (Gönenç vd., 2018, ss. 28) bir bilinçlenme ve öğrenme sürecini içermektedir. Bu noktada öğrenim basamaklarında üst noktada yer alan ve yaş grubu olarak kendi hayatı üzerinde bilinçli seçim hakkına sahip olan üniversite öğrencilerinin toplumsal cinsiyet algısı üzerinde ailenin etkisinin araştırıldığı çalışma, Bursa Teknik Üniversitesinde yapılmıştır. Araştırmanın yapıldığı Ocak- Mart 2022 tarihleri arasında Bursa Teknik Üniversitesinde öğrenim gören lisans öğrencisi sayısı 6927'dir. Örneklem kitle basit tesadüfi örneklem tekniği ile belirlenmiştir. Örneklem sayısı belirlenirken aşağıdaki formülden yararlanılmıştır (Bal, 2001, s. 113).

$$n = \frac{Z^2 \pi \cdot (1-\pi) \cdot N}{Z^2 \pi \cdot (1-\pi) + (p-\pi)^2 \cdot (N-1)} \quad (1)$$

Denklemden;

Z: Güven düzeyine göre standart değer olup normal dağılım tablolarından bulunur. %95 için bu değer 1,96'dır.

π : Evren içindeki ilgilendiğimiz özellikteki birimlerin oranıdır. Bu rakam 0.50 olarak alınır.

p : Örnek içinde ilgilendiğimiz özellikteki birimlerin oranıdır.

$p - \pi$ ya da $\pi - p$: Göz yumulabilir yanılıdır (%1, %3, %5 vb; 0.01, 0.03, 0.05 vb.).

$$n = \frac{1,96^2 \cdot 0,50 (1-0,50) \cdot 6927}{1,96^2 \cdot 0,50 (1-0,50) + (0,50)^2 \cdot (6927-1)} = 364,04 \quad (2)$$

Yapılan hesaplamalar sonucunda örneklemin büyüklüğü evrenin %5,25'ine karşılık gelen ve %95 güven düzeyinde \pm %5 hata payı esas alınarak 364 öğrenci olarak hesaplanmıştır. Güven düzeyinin yükseltilmesi adına örneklem kitle, evrenin %6'sını temsil edecek şekilde 416 öğrenci olarak kabul edilmiştir.

3.3 Verilerin Toplanması ve Analizi

Nicel araştırma deseni ile tasarlanan araştırmada verilerin toplanması için anket formu kullanılmıştır. Anket formu araştırmacılar tarafından hazırlanmış olup elde edilen veriler SPSS 25 programı kullanılarak analiz edilmiştir. Çalışma kapsamında verilen yargılar ile öğrencilerin ailelerine yönelik bulgular elde edilmiş daha sonra ise öğrencilerin kendi hayatlarına yönelik tutumları incelenmiştir. Bu noktada sosyal hayatta toplumsal cinsiyet tutumlarında benzeşen ve ayrışan noktalar analiz edilmiştir.

Bursa Teknik Üniversitesi iki farklı yerleşkeden oluşmaktadır. Bu bağlamda Yıldırım Bayezid Yerleşkesi'nde yer alan İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi ve Mimar Sinan Yerleşkesi'nde yer alan Mühendislik ve Doğa Bilimleri Fakültesi, Orman Fakültesi ve Denizcilik Fakültesi çalışma kapsamında yer almaktadır. Çalışmanın yapıldığı tarihlerde bulaş hızının da artma riski göz önünde bulundurulmuş ve bu nedenle anket formu hem yüz yüze hem de online uygulanabilir noktada geliştirilmiştir. Ancak online uygulamaya gerek kalmadan anket uygulaması yüz yüze ve araştırmacı tarafından yapılmıştır. Anketler yaklaşık 25 dakika sürede uygulanmıştır. Araştırmaya katılımda gönüllülük ve gizlilik ilkesi temel alınmıştır. Elde edilen veriler bağlamında oluşturulan çapraz tablolarda ki-kare testi uygulanmış, anlamlı sonuçlar çalışmaya dâhil edilmiştir. Yapılan çalışmada elde edilen bulgular sosyolojik bir bakış açısı ile değerlendirilmiştir.

4. Araştırma Bulgularının Değerlendirilmesi

Çalışma kapsamında ilk olarak öğrencilerin sosyo-demografik özellikleri daha sonra görüşülen öğrencilerin ailelerinin sosyo-demografik özellikleri incelenmiştir. Son olarak ise öğrencilerin toplumsal cinsiyet noktasındaki tutumlarının sosyal yaşamdaki yansımaları, sahip olunan ailenin özellikleri ve tutumları bağlamında değerlendirilmiştir.

4.1 Görüşülen Öğrencilerin Sosyo-Demografik Özellikleri

Örneklem kitlenin sosyo-demografik özelliklerinin saptanması, benzeşen ve ayrışan yönlerin ortaya koyulması oldukça önemlidir. Toplumsal cinsiyete ve söz konusu bilinç düzeyine yönelik yapılan çalışmalarda yaş, medeni durum, eğitim, meslek, ekonomik durum gibi değişkenlerin analizi gerek riskli grupların saptanmasında gerekse güçlendirilmesi gereken noktaların analizinde önemli bir yol göstericidir. Buradan hareketle yapılan çalışmada cinsiyet değişkenine bakıldığında çalışmada yer alan kadın öğrenci sayısının 269 (%64,7), erkek öğrenci sayısının ise 147 (%35,3) olduğu saptanmıştır (Bkz. Tablo 1).

Tablo 1

Katılımcıların Cinsiyet Dağılımı

Cinsiyet	Sayı (f)	Yüzde (%)
Kadın	269	64,7
Erkek	147	35,3
Toplam	416	100

Araştırmada yer alan öğrencilerin yaş faktörü incelendiğinde 15-20 yaş aralığında 106 öğrenci (%25,5), 21-25 yaş aralığında 302 öğrenci (%72,6), 26-30 yaş aralığında 4 öğrenci (%1), 31-35 yaş aralığında 3 öğrenci (%0,7), 36-40 ve üstü yaş aralığında 1 öğrencinin (%0,2) bulunduğu görülmüştür. Araştırma örnekleminde yer alan kitlenin üniversite öğrencisi olmasından kaynaklı yaş değişkeninin genellikle 15-25 yaş aralığında (%98,1) yoğunlaştığı görülmüştür (Bkz. Tablo 2).

Tablo 2

Katılımcıların Yaş Dağılımı

Yaş	Sayı (f)	Yüzde (%)
15-20	106	25,5
21-25	302	72,6
26-30	4	1
31-35	3	0,7
36-40 ve üstü	1	0,2
Toplam	416	100

Araştırmaya Bursa Teknik Üniversitesinin iki yerleşkesi de dâhil edilmiştir. Araştırmaya katılan öğrencilerin 122'si (%29,3) İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesinden, 60'ı (%14,4) Mimarlık ve Tasarım Fakültesinden, 194'ü (%46,6) Mühendislik ve Doğa Bilimleri Fakültesinden, 40'ı (%9,6) Orman Fakültesindedir. Çalışmaya en yoğun katılım %46,6'lık bir oran ile Mühendislik ve Doğa Bilimleri Fakültesinden olmuştur (Bkz. Tablo 3). Mühendislik ve Doğa Bilimleri Fakültesi 2022 yılı kapsamında Bursa Teknik Üniversitesinde en yüksek öğrenci sayısına sahip olan fakültedir. Nitekim araştırmaya da en yüksek katılım yine söz konusu fakülten olmuştur. En yüksek öğrenci sayısına sahip olan fakülteler sırasıyla İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi ve Orman Fakültesidir (Bursa Teknik Üniversitesi, 2022).

Tablo 3*Katılımcıların Öğrenim Gördükleri Fakülteye Göre Dağılımı*

Hangi Fakültede Eğitim Alıyorsunuz?	Sayı (f)	Yüzde (%)
İnsan ve Toplum Bilimleri	122	29,3
Mimarlık ve Tasarım Fakültesi	60	14,4
Mühendislik ve Doğa Bilimleri Fakültesi	194	46,6
Orman Fakültesi	40	9,6
Toplam	416	100

Yerleşim yeri, sosyal hayatın paylaşımı ve kadın-erkek rollerine yönelik ihtiyaçların çeşitlenmesi noktasında bireyi farklı yönlerden etkilemektedir. Buradan hareketle kırdaki ve kentte kadının konumunun farklılaşmasına yönelik yapılmış çalışmalar mevcuttur. Nitekim Deniz'in (2003, s. 246) "Yazılı Anlatım Becerileri Bakımından Köy ve Kent Beşinci Sınıf Öğrencilerinin Durumu" adlı çalışmasında doğum yeri faktörüne ilişkin kıyaslamalar yapılmıştır. Yapılan çalışmanın sonuçlarına göre köyde yaşayan ailelerde tek başına çalışan erkek oranı %72'dir. Kentte yaşayan ailelerde ise sadece erkeğin çalışma oranı %49'dur. Ailelerdeki anne ve babanın birlikte çalışma oranları incelendiğinde ise köyde %12, kentte bu oranın %40 olduğu görülmektedir. Kentte yaşayan annelerin çalışma oranı daha yüksektir. Diğer bir deyişle kır ve kent örneğinde kadının toplumsal hayata katılımı farklılaşmaktadır.

Doğum yeri faktörü bireylerin kişilik yapılarını, hayata dair bakış açılarını etkileyen önemli bir unsurdur. Buradan hareketle öğrencilere doğum yerinin neresi olduğuna yönelik soru yöneltilmiştir. Cevaplar incelendiğinde 267 öğrencinin (%64,2) il doğumlu, 131 öğrencinin (%31,5) ilçe doğumlu, 1 öğrencinin (%0,2) kasaba doğumlu ve 17 öğrencinin (%4,1) köy doğumlu olduğu görülmektedir. Türkiye geneli değerlendirildiğinde il ve ilçe merkezlerinde yaşayanların oranı %93,4'tür. Belde ve köylerde yaşayanların oranı ise 2021 yılında %6,8 iken 2022 yılında %6,6'ya düşmüştür (TÜİK, 2022). Buradan hareketle yapılan çalışma kapsamında da il doğumlu öğrencilerin oranının yüksek olduğu (%64,2) görülmüştür (Bkz. Tablo 4).

Tablo 4*Katılımcıların Doğum Yerine Göre Dağılımı*

Doğum yeri	Sayı (f)	Yüzde (%)
İl	267	64,2
İlçe	131	31,5
Kasaba	1	0,2
Köy	17	4,1
Toplam	416	100

Aile içi rollerde, paylaşımlarda ve ailenin işlevlerinde zaman içinde önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Değişim yaşanan durumlardan biri sanayileşme ile birlikte daha eşitlikçi bir rol paylaşımı öngören çekirdek aile yapısının yaygın hale gelmesidir (Akın & Aydemir, 2007, s. 46). Çekirdek aile tipinde kadın ve erkek, ev içi rollerde daha eşitlikçi bir noktada yer almaktadır. Araştırmaya katılan öğrencilerin aile tiplerine bakıldığında 353 (%84,9) öğrenci çekirdek aile yapısına, 44 (%10,6) öğrenci geniş aile yapısına ve 19 (%4,6) öğrenci ise tek ebeveynli aile yapısına sahip olduğunu belirtmiştir. Söz konusu aile tipi faktörü de öğrencilere yöneltilen yargılarda aile içi eşitlik yansımalarının olmasını etkileyen bir durum olarak göz önünde bulundurulmaktadır. Bunun yanı sıra aile yapısında yaşanan değişikliklerin ilerleme seyri, zaman

içinde ekonomik sistem yapılarının değişmesi, modernizm ve demokrasi gibi kavramların ön plana çıkması ile hız kazanmıştır.

4.2 Görüşülen Öğrencilerin Ailelerinin Sosyo-Demografik Özellikleri

Ailenin sahip olduğu sosyo-demografik özellikler yaşayış biçiminden hayatı algılama biçimine kadar pek çok durumu farklılaştırmaktadır. Aile kurumu içinde ebeveynlerin takındığı annelik ve babalık rolleri bu değişkenler ile önemli ölçüde şekillenmektedir. Söz konusu değişkenlerden birisi de eğitim durumudur. Eğitim, birçok toplumsal sorun ile mücadelede önemli alanlardan birini oluşturmaktadır. Toplumsal cinsiyete yönelik bilincin gelişmesi ve farkındalığın oluşması noktasında da eğitimin önemli bir rolü bulunmaktadır. Birey, eğitim sistemi içinde kadın ve erkek eşitliği noktasında önemli kazanımlar edinmektedir (Altıparmak, 2018b, ss. 191–192). Bu noktada öğrencilerin ailelerinin sahip olduğu eğitim düzeyi saptanmak istenmiştir.

Öğrencilerin verdiği cevaplar incelendiğinde 143 (%34,4) öğrencinin annesinin ilkökul mezunu, 114 (%27,4) öğrencinin annesinin lise, 86 (20,7) öğrencinin annesinin ortaokul, 51 (12,3) öğrencinin annesinin üniversite mezunu olduğu saptanmıştır. 17 (%4,1) öğrencinin annesi okur-yazar ve 5 (%1,2) öğrencinin annesi ise okur-yazar değildir. Araştırmaya katılan öğrencilerin annelerinin çoğunluğu (%34,4) ilkökul öğrenimine sahip durumdadır. Lise ve üstü öğrenim durumuna sahip olan annelerin oranı %39,7'dir (Bkz. Tablo 5).

Baba eğitim düzeyi incelendiğinde ise okur-yazar olmayan 2 (%0,5), okur-yazar olan 10 (%2,4) kişi bulunmaktadır (Bkz. Tablo 6). Öğrenim durumları sırasıyla ele alındığında lise mezunu 149 (%35,8), üniversite mezunu 93 (%22,4), ortaokul mezunu 84 (%20,2) ve ilkökul mezunu 78 (%18,8) kişinin bulunduğu görülmektedir. Baba eğitim düzeyi en yüksek oran ile lise seviyesindedir (%35,8). Genel olarak anne ve baba eğitim durumu karşılaştırıldığında üniversite mezunu anne oranı %12,3 iken baba oranının %22,4 olduğu görülmüştür. Çalışma kapsamında örneklem kitleyi oluşturan öğrencilerin annelerinin eğitime erişim durumunun babaya göre daha düşük olduğu görülmüştür. Bu durum toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin bir yansıması olarak değerlendirilebilmektedir.

Tablo 5

Katılımcıların Anne Eğitim Düzeyi Dağılımı

Eğitim Düzeyi	Sayı (f)	Yüzde (%)
Okur-Yazar Değil	5	1,2
Okur-Yazar	17	4,1
İlkokul Mezunu	143	34,4
Ortaokul Mezunu	86	20,7
Lise Mezunu	114	27,4
Üniversite Mezunu	51	12,3
Toplam	416	100

Tablo 6

Katılımcıların Baba Eğitim Düzeyi Dağılımı

Eğitim Düzeyi	Sayı (f)	Yüzde (%)
Okur-Yazar Değil	2	0,5
Okur-Yazar	10	2,4
İlkokul Mezunu	78	18,8
Ortaokul Mezunu	84	20,2
Lise Mezunu	149	35,8
Üniversite Mezunu	93	22,4
Toplam	416	100

Çalışma kapsamında bir diğer inceleme de anne ve babaların sahip olduğu mesleğe yönelik yapılmıştır. Annelerin sahip olduğu meslekler incelendiğinde 302 kişinin (%72,6) ev hanımı olduğu, 37'sinin (%8,9) işçi olduğu, 31'inin (%7,5) memur olduğu, 22'sinin (%5,3) serbest meslek ile uğraştığı ve 18'inin (%4,3) emekli olduğu görülmüştür. Diğer seçeneğini işaretleyenlerin sayısı ise 6'dır (%1,4). Babanın sahip olduğu meslek incelendiğinde 71 (%17,1) kişinin esnaf, 107 (%25,7) kişinin işçi, 73 (%17,5) kişinin memur, 113 (%27,2) kişinin emekli olduğu görülmüştür. Babasının çalışmadığını bildiren öğrenci sayısı 15 (%3,6), diğer seçeneğini işaretleyen öğrenci

sayısı ise 37'dir (%8,9). Anne mesleği olarak en yüksek oran ev hanımı (%72,6) iken baba mesleği olarak en yüksek oran (%27,2) emekli olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çalışmaya katılan öğrencilerin ailelerinin gelir düzeyleri incelendiğinde; 0-2.500 TL aralığını işaretleyen öğrenci sayısı 13 (%3,1), 2.501-3.000 TL aralığını işaretleyen öğrenci sayısı 28 (%6,7), 3.001-3.500 TL aralığını işaretleyen öğrenci sayısı 19 (%4,6), 3.501-4.000 TL aralığını işaretleyen öğrenci sayısı 28 (%6,7) ve 4.501-5.000 TL aralığını işaretleyen öğrenci sayısı ise 74'tür (%17,8). 5.001 TL ve üstünü işaretleyen öğrenci sayısının ise 254 (%61,1) olduğu görülmektedir (Bkz. Tablo 7). Çalışmanın başladığı dönem yani Ocak 2022 itibari ile asgari ücret brüt 5.004 TL ve net 4.253 TL olarak belirlenmiştir (ÇSGB, 2021). Buradan hareketle çalışmaya katılan öğrencilerin %61,1'inin ailesi, asgari ücret ve üstünde bir gelir düzeyine sahiptir.

Tablo 7

Katılımların Aile Gelir Düzeyi Dağılımı

Gelir Düzeyi	Sayı (f)	Yüzde (%)
0-2.500 TL	13	3,1
2.501-3.000 TL	28	6,7
3.001-3.500 TL	19	4,6
3.501-4.000 TL	28	6,7
4.501-5.000 TL	74	17,8
5.001 TL ve üstü	254	61,1
Toplam	416	100

4.3 Öğrencilerin Ailelerindeki Cinsiyet Eşitliği Yaklaşımı

Tarih boyunca sosyal yaşamda kadınların ve erkeklerin rolleri değişiklik göstermiştir. Kadınlar ev içi işler, hizmet ve bakım gibi alanlarda sorumlu olarak görülürken akıl ile özdeşleşen kamusal alan erkek egemenliğinde ilerlemiştir. Bu nedenle günümüzde de dünyadaki mülkiyetin yaklaşık %95'i erkek egemenliğinde ilerlemektedir (Günindi Ersöz, 2016, s. 8; Karakaya, 2018, s. 91). Söz konusu ataerkil hâkimiyet alanını besleyen en önemli yaklaşımlardan birisi kadının hizmet ve bakım işlerini yapmasının onun doğasında yer alan bir özellik olduğunun düşünülmesidir (Özçatal, 2011, s. 22). Bu bağlamda araştırmaya katılan öğrencilerin ihtiyaçlarına yönelik aile içi sorumluluk paylaşımı ile ilgili bir saptama yapılmak istenmiştir.

Araştırmada yer alan öğrencilere yöneltilen ilk yargı "Benim ihtiyaçlarımdan annem sorumludur" yargısıdır (Bkz. Tablo 8). Bu yargıya verilen cevaplar değerlendirildiğinde *evet* cevabını veren öğrenci sayısı 163 (%39,2), *hayır* cevabını veren öğrenci sayısı 253'tür (%60,8). Öğrencilerin çoğunluğu (%60,8) sahip olduğu ihtiyaçlardan sadece annenin sorumlu olmadığını belirtmektedir. Aile yapısındaki bu duruma karşın öğrencilere "Ev işlerinden kim sorumlu olmalıdır?" şeklinde bir soru yöneltildiğinde *anne* diyen öğrenci sayısı 20 (%4,8), *baba* diyen öğrenci sayısı 5 (%1,2) ve *her ikisi de sorumlu olmalıdır* diyen öğrenci sayısı 391'dir (%94) (Bkz. Tablo 9).

Tablo 8

Benim İhtiyaçlarımdan Annem Sorumludur

Yanıt	Sayı (f)	Yüzde (%)
Evet	163	39,2
Hayır	253	60,8
Toplam	416	100

Tablo 9

Size Göre Ev İşlerinden Kim Sorumlu Olmalıdır?

Yanıt	Sayı (f)	Yüzde (%)
Anne	20	4,8
Baba	5	1,2
Her ikisi	391	94
Toplam	416	100

Öğrencilerin büyük bir çoğunluğunun (%94) ev işlerinden ebeveynlerin her ikisinin de sorumlu olması gerektiğini düşündüğü görülmüştür. Buradan hareketle öğrencilerin ev içi işlerde eşitlikçi bir tavır benimsedikleri sonucuna ulaşılmıştır. Cinsiyet eşitsizliğinin benimsendiği noktada kadınlık ve erkeklik rolleri, ev içi ve ev dışı olarak değişiklik göstermektedir. Ataerkil toplumlarda erkeğin maddi olarak güçlü ve kadına göre önde olması gerekliliğine yönelik yaklaşım cinsiyet eşitsizliği boyutunda sosyal yapıda da kendine karşılık bulmaktadır.

Toplumsal cinsiyet yaklaşımı ev içindeki rolleri, sorumlulukları ve paylaşımları etkileyen bir durumdur. İnsanlık tarihi boyunca uzun bir dönem kadın ev içinde çalışır konumda yer almıştır. Sanayi devrimi ile birlikte görünür hale gelen kadın emeği bu durum neticesinde de eşit bir şekilde ekonomik sistemde karşılığını bulamamıştır (Pekel, 2019, s. 30). Kadınlar ilerleyen dönemlerde iş hayatına girmiş ve eşit işe eşit ücret mücadelesini başlatmıştır. Bu süreç ile birlikte ev içi rollerde de değişimler başlamıştır (Demir, 2018, s. 85; Zeybekoğlu Akbaş & Dursun, 2020, s. 2260). Kadının çalışma hayatına katılımı ile toplumsal cinsiyet algısı arasında önemli bağlantılar mevcuttur. Kadının çalışması ve ekonomik bağımsızlığını kazanması onun ev içinde aynı zamanda mevcut konumunu da etkilemektedir. Söz konusu duruma bağlı olarak araştırmaya katılan öğrencilere yöneltilen yargılardan biri "Babam izin vermezse annem çalışamaz" şeklindedir (Bkz. Tablo 10). Bu yargıyı onaylayan öğrenci sayısı 87 (%20,9), onaylamayan öğrenci sayısı ise 329'dur (%79,1). Öğrencilerin çoğunluğunun (%79,1) aile yapısı içinde annenin çalışma yaşamına katılımı konusunda baba tek belirleyici otorite değildir. Nitekim bunun bir yansıması olarak öğrencilerin "Kadınların evlendikten sonra çalışması uygun mudur?" sorusuna verdiği cevaplar sahip oldukları eşitlikçi bakış açısını ortaya koyar niteliktedir. Araştırmaya katılan öğrencilerin 3'ü (%0,7) kadınların evlendikten sonra çalışmasının uygun olmadığını düşünmektedir. Buna karşılık neredeyse tamamına yakını (%99,3) kadının evlendikten sonra çalışmasının uygun olduğunu düşünmektedir (Bkz. Tablo 11).

Tablo 10

Babam İzin Vermezse Annem Çalışamaz

Yanıt	Sayı (f)	Yüzde (%)
Evet	87	20,9
Hayır	329	79,1
Toplam	416	100

Tablo 11

Kadınların Evlendikten Sonra Çalışması Uygun mudur?

Yanıt	Sayı (f)	Yüzde (%)
Evet	413	99,3
Hayır	3	0,7
Toplam	416	100

Aileyi oluşturan bireylerin hayata yönelik tutumları alınan kararlarda önemli bir noktada yer almaktadır. Buradan hareketle araştırmaya katılan öğrencilere "Ailenizi nasıl tanımlarsınız?" sorusu yöneltilmiştir. 140 öğrenci (%33,7) ailesini *muhafazakâr*, 94 öğrenci (%22,6) *özgürlükçü*, 57 öğrenci (%13,7) *otoriter*, 15 öğrenci (%3,6) *despot* ve 110 öğrenci (%26,4) *eşitlikçi* olarak tanımlamıştır.

Aile tanımlaması ile "Babam izin vermezse annem çalışamaz" yargısı arasındaki ilişki incelenmek istenmiş ve oluşturulan tablo ki-kare testine tabi tutulmuştur (Bkz. Tablo 12). İki soru arasındaki ilişki anlamlı ($X^2=20,749$; $SD=4$; $p=0,000$) çıkmıştır. Ailesini *muhafazakâr* olarak tanımlayan öğrencilerin 47'si (%54) "Babam izin vermezse annem çalışamaz" yargısını onaylamaktadırlar. Ailesini *eşitlikçi* olarak tanımlayan öğrencilerin 94'ü (%28,6) "Babam izin vermezse annem çalışamaz" yargısını onaylamamaktadır. Eşitlikçi aile yapısında kadın ve erkek bireylerin daha fazla ortak kararlar aldığı ortaya çıkan verilerde görülmektedir.

Tablo 12*Ailenizi Nasıl Tanımlarsınız? İle Babam İzin Vermezse Annem Çalışamaz Sorusu Arasındaki İlişki*

		Ailenizi Nasıl Tanımlarsınız?					Toplam	
		Muhafazakâr	Özgürlükçü	Otoriter	Despot	Eşitlikçi		
Babam İzin Vermezse Annem Çalışamaz	Onaylıyorum	Frekans	47	13	8	3	16	87
		Babam İzin Vermezse Annem Çalışamaz	%54	%14,9	%9,2	%3,4	%18,4	%100
		Ailenizi Nasıl Tanımlarsınız?	%33,6	%13,8	%14	%20	%14,5	%20,9
		Toplam	%11,3	%3,1	%1,9	%0,7	%3,8	%20,9
	Onaylamıyorum	Frekans	93	81	49	12	94	329
		Babam İzin Vermezse Annem Çalışamaz	%28,3	%24,6	%14,9	%3,6	%28,6	%100
		Ailenizi Nasıl Tanımlarsınız?	%66,4	%67,8	%86	%80	%85,5	%79,1
		Toplam	%22,4	%19,7	%11,8	%2,9	%22,6	%79,1
Toplam	Frekans	140	94	57	15	110	416	
	Babam İzin Vermezse Annem Çalışamaz	%33,7	%22,6	%13,7	%3,6	%26,4	%100	
	Ailenizi Nasıl Tanımlarsınız?	%100	%100	%100	%100	%100	%100	
	Toplam	%33,7	%22,6	%13,7	%3,6	%26,4	%100	

Not. $X^2 = 20,749$; $SD=4$; $p=0,000$ **Tablo 13***Annem Dışarı Çıkarken Babamdan İzin Alır İle Evlendiğinizde Dışarı Çıkarken Eşinizden İzin Alır Mısınız? Sorusu Arasındaki İlişki*

		Evlendiğinizde Dışarı Çıkarken Eşinizden İzin Alır Mısınız?			
		Evet	Hayır	Toplam	
Annem Dışarı Çıkarken Babamdan İzin Alır	Evet	Frekans	39	26	65
		Annem Dışarı Çıkarken Babamdan İzin Alır	%60	%40	%100
		Evlendiğinizde Dışarı Çıkarken Eşinizden İzin Alır Mısınız?	%32,2	%8,8	%15,6
		Toplam	%9,4	%6,3	%15,6
	Hayır	Frekans	82	269	351
		Annem Dışarı Çıkarken Babamdan İzin Alır	%23,4	%76,6	%100
		Evlendiğinizde Dışarı Çıkarken Eşinizden İzin Alır Mısınız?	%67,8	%91,2	%84,4
		Toplam	%19,7	%64,7	%84,4
Toplam	Frekans	121	295	416	
	Annem Dışarı Çıkarken Babamdan İzin Alır	%29,1	%70,9	%100	
	Evlendiğinizde Dışarı Çıkarken Eşinizden İzin Alır Mısınız?	%100	%100	%100	
	Toplam	%29,1	%70,9	%100	

Not. $X^2 = 35,692$; $SD=1$; $p=0,000$

Eşlerin aile içinde özgürlük alanlarını ne şekilde oluşturduğu önemlidir. Konuyla ilgili olarak eşlerin birbirinden izin alma durumu incelenmiştir (Bkz. Tablo 13). "Annem dışarı çıkarken babamdan izin alır" yargısına *evet* diyen öğrencilerin 39'u (%60), "Evlendiğinizde dışarı çıkarken eşinizden izin alır mısınız?" sorusuna *evet* demişlerdir. "Annem dışarı çıkarken babamdan izin alır" sorusuna *hayır* diyen öğrencilerin 269'u (%76,6), evlendiğinizde dışarı çıkarken eşimden izin alırım yargısına *hayır* demişlerdir. Aile bireyleri arasındaki yaklaşımlar ile öğrencilerin bireysel tutumları benzerlik göstermektedir ($X^2=35,692$; $SD=1$; $p=0,000$).

Öğrencilere verilen bir diğer yargı "Eğitimim ile ilgili konularla annem ilgilenir" şeklindedir. Bu yargıyı *onaylıyorum* diyen öğrenci sayısı 206 (%49,5), *onaylamıyorum* diyen öğrenci sayısının ise 210 (%50,5) olduğu görülmektedir. Bu noktada ailelerde çocuk eğitimi ile ilgili konularda annenin yanı sıra babanın da etkili olduğu görülmüştür. Öğrencilere yöneltilen diğer bir yargı "Evde son kararları babam verir" yargısıdır. Bu yargıyı onaylayan öğrenci sayısı 114 (%27,4), onaylamayan öğrenci sayısı ise 302'dir (%72,6). Bu yargı ile öğrencilerin aile içi karar mekanizmalarının sadece baba üzerinden ilerlemediği saptanmıştır. Bir diğer deyişle bu yargı ataerkil sistem içinde net ve son karar verici olan erkeğin konumunun değişmeye başladığını gösteren bir unsurdur. Bu duruma benzer bir yaklaşım annenin karar verme mekanizması üzerinde de görülmektedir. Aile yapısı içinde annenin sosyal yaşamını aldığı bireysel kararlar ile yönetmesi oldukça önemlidir. Buradan hareketle "Annem babamın onayladığı kişiler ile görüşebilir" yargısını onaylayan öğrenci sayısı 86 (%20,7), onaylamayan öğrenci sayısı ise 330'dur (%79,3). Diğer bir yargı da "Babam annemin kıyafetlerine karışır" şeklindedir. Verilen cevaplar incelendiğinde öğrencilerin 58'i (%13,9) *evet* cevabını verirken 358'i (%86,1) *hayır* cevabını vermiştir. Yargılara verilen cevaplar incelendiğinde ailelerin çoğunda babanın baskın karar verici bir mekanizma olmadığı ve annenin özgürlükçü bir hareket alanının olduğu görülmektedir.

5. Sonuç

Dünyadaki nüfusun yarısını oluşturan kadınların gerek toplumsal gerekse ekonomik alanlarda dezavantajlı konumda bulunmasının bireysel olduğu kadar küresel çapta da negatif yansımaları bulunmaktadır. Bu noktada cinsiyet eşitliğine yönelik araştırmalar ve alınan destekleyici kararlar hız kesmeden devam etmektedir. Toplumsal sistem ve beraberindeki mevcut kurumsal yapılarda bireyin nasıl konumlandırıldığına incelenmesi ilişkiler sistemini analiz etme açısından önemlidir. Birey üzerinde etkili olan kurumlardan biri de ailedir. Yapılan çalışmada eğitim hayatı içinde yer alan üniversite öğrencilerinin toplumsal cinsiyet algısı üzerinde ailenin etkisi araştırılmıştır. Bursa Teknik Üniversitesi'nde gerçekleştirilen araştırmanın bulgularında ilk olarak öğrencilerin sosyo-demografik özelliklerine yer verilmiştir. Araştırmaya katılan öğrencilerin %64,7'sinin kadın ve %35,3'ünün ise erkek olduğu saptanmıştır. Öğrencilerin %98,1'i 15-25 yaş aralığında bulunmaktadır. %64,2'si il doğumlu olup, %84,9'u çekirdek aile yapısına sahiptir.

Araştırma kapsamında aynı zamanda öğrencilerin ailelerinin sahip olduğu sosyo-demografik yapı ele alınmıştır. Bu noktada baba eğitim durumu incelendiğinde yarıdan fazlasının (%58,2) lise ve üstü eğitime sahip olduğu görülmektedir. Anne eğitim düzeyi incelendiğinde ise yarıya yakınının (%39,7) lise ve üstü eğitime sahip olduğu görülmektedir. Anne ve baba eğitim düzeyi karşılaştırıldığında baba eğitim düzeyinin daha yüksek olduğu görülmüştür. Günümüzde kadın eğitiminin desteklenmesi gerekliliği hala devam etmektedir. Nitekim Altıparmak'ın (2018a, s. 760) üniversite öğrencileri örneğinde gerçekleştirdiği "Gençlerin Gözünden Toplumsal Bir sorun Olarak Kadın Eğitiminin İncelenmesi" başlıklı çalışmada öğrencilerin %57,2'si kadınların en büyük sorun alanlarından birisinin eğitim olduğunu düşünmektedir. Aynı zamanda

öğrencilerin %73,6'sı kadının eğitim düzeyi arttıkça toplumsal problemlerin azalacağını düşünmektedir.

Yapılan çalışmada öğrencilerin annelerinin sahip olduğu meslek sorulduğunda öğrencilerin %72,6'sı annesinin *ev hanımı* olduğunu belirtmiştir. Babanın sahip olduğu meslek durumu incelendiğinde ise öğrencilerin çoğunluğu (%27,2) babasını *emekli* olduğunu ifade etmiştir. Babasının çalışmadığını belirten öğrenci sayısı 15'tir (%3,6). Öğrencilerin %61,1'inin ailesi asgari ücret veya üstü bir gelir durumuna sahiptir. Öğrencilerin annelerinin gerek eğitim sistemine gerekse ekonomik sisteme babalarından daha az dâhil olmaları durumunun kadının toplumsal yapı içindeki dezavantajlı konumunun bir yansıması olduğu düşünülmektedir.

Bireyin hayata dair ilk kazanımlarını sağladığı yer olan aile içi ilişkiler sisteminin nasıl ilerlediği önemlidir. Bu noktada öğrencilerin ailelerindeki cinsiyet eşitliği yaklaşımını anlama amacı ile öğrencilere birtakım yargılar verilmiştir. Bunlardan birisi "Benim ihtiyaçlarımdan annem sorumludur" yargısıdır. Bu noktada öğrencilerin %60,8'i annesinin sorumlu olmadığını belirtmiştir. Bu durumun yansıması öğrencilerin hayata bakışında da kendini göstermektedir. Öğrencilerin %94'ü ev işlerinden ebeveynlerin birlikte sorumlu olması gerektiğini düşünmektedir (Hipotez 2 doğrulanmıştır).

Yapılan çalışma kapsamında öğrencilerin ailesini nasıl tanımladığı saptanmak istenmiştir. Bu noktada 140 öğrenci (%33,7) ailesini *muhafazakâr*, 94 öğrenci (%22,6) *özgürlükçü*, 57 öğrenci (%13,7) *otoriter*, 15 öğrenci (%3,6) *despot* ve 110 öğrenci (%26,4) *eşitlikçi* olarak tanımlamıştır. Bunun yanı sıra "Babam izin vermezse annem çalışmaz" yargısını doğrulamayan öğrencilerin oranı %79,1'dir. "Ailenizi nasıl tanımlarsınız?" ile "Babam izin vermezse annem çalışamaz" sorusu arasındaki ilişki incelendiğinde ailesini *muhafazakâr* olarak tanımlayan öğrencilerin 47'si (%54) "Babam izin vermezse annem çalışamaz" yargısını onaylamakta, ailesini *eşitlikçi* olarak tanımlayan öğrencilerin 94'ü (%28,6) "Babam izin vermezse annem çalışamaz" yargısını onaylamamaktadır ($X^2=20,749$; $SD=4$; $p=0,000$). Benzer bir şekilde "Annem dışarı çıkarken babamdan izin alır" ile "Evlendiğinizde dışarı çıkarken eşinizden izin alır mısınız?" sorusu arasındaki ilişki incelendiğinde "Annem dışarı çıkarken babamdan izin alır" yargısına *evet* diyen öğrencilerin 39'unun (%60) "Evlendiğinizde dışarı çıkarken eşinizden izin alır mısınız" sorusuna *evet* dediği; "Annem dışarı çıkarken babamdan izin alır" sorusuna *hayır* diyen öğrencilerin 269'unun (%76,6) "Evlendiğinizde dışarı çıkarken eşimden izin alırım" yargısına *hayır* dediği saptanmıştır ($X^2=35,692$; $SD=1$; $p=0,000$). Bu noktada öğrencilerin ve ailelerin sahip olduğu tutumların benzerlik gösterdiği görülmüştür (Bu bağlamda hipotez 1 ve hipotez 3 doğrulanmıştır). Nitekim Zelyurt'un (2018, s. 2014) yaptığı "Çocuğun Toplumsal Cinsiyet Gelişimi Üzerinde Ailenin Etkisinin İncelenmesi" adlı çalışmada da babanın ev içi işlerde sorumluluk aldığını gözlemleyen çocukların cinsiyetlere yönelik daha az kalıp ön yargı geliştirdiği ortaya koymuştur.

Kadının özellikle evlendikten sonra ev işlerinin sorumluluğunu tek başına üstlenmesi durumu onu iş hayatından alıkoyan başlıca nedenler arasında gelmektedir. Ancak öğrencilerin görüşleri bu noktada kadının iş hayatı içinde yer alması gerektiğini destekler niteliktedir. Çalışmaya katılan öğrencilerin neredeyse tamamı (%99,3) kadının evlendikten sonra çalışmasının uygun olduğunu düşünmektedir. Kadının ekonomik sistem içine dâhil olmasının sadece bireysel değil aynı zamanda uzun vadede toplumsal yansımaları da bulunmaktadır. Kızıldağ ve Cin'in (2018, s. 248) gerçekleştirdiği "Evli Kadınlarda Çalışmanın Toplumsal Cinsiyet Algılarına ve Aile İşlevselliklerine Etkisi" adlı çalışmada çalışan kadınların toplumsal cinsiyet algısının çalışmayan kadınlara göre daha yüksek olduğu ortaya koyulmuştur. Diğer bir deyişle çalışma hayatı kadınlarda cinsiyet eşitliği bilincini arttırmaktadır. Bu noktada kadın istihdamının desteklenmesi cinsiyet eşitliği kazanımı için önemli bir alandır.

"Eğitimim ile ilgili konularla annem ilgilenir" yargısını öğrencilerin %49,5'i onaylamış, %50,5'i onaylamamıştır. Bu noktada öğrencinin eğitim hayatı ile ilgili sorumluluğun sadece anne tarafından üstlenilmediği görülmüştür. "Evde son kararları babam verir" yargısını 302 öğrenci (%72,6) onaylamamıştır. Bu durum öğrencilerin aile içinde mevcut karar verme mekanizmasının sadece baba olmadığını göstermektedir. Aile yapılarında görülen bu eşitlikçi tutum ile aile kurumunun ve aile içi rol dağılımlarının zaman içinde çeşitli nedenler ile dönüşüme uğradığı görülmüştür. Annenin sadece babanın onayladığı kişiler ile görüşebileceği yargısı öğrencilerin %79,3'ü tarafından reddedilmiştir. Ayrıca öğrencilerin %86,1'i babasının annesinin kıyafetlerine karışmadığını belirtmiştir. Bu noktada babanın aile yapısı içinde tek ve baskın bir karar mekanizması olmadığı görülmüştür.

Yapılan çalışmada öğrencilerin ailelerinde genel olarak eşitlikçi bir ilişkiler ağının hâkim olduğunu söylemek mümkündür. Aile, bireylerin hayatında önemli ölçüde etki alanına sahip olan bir kurumdur. Yapılan çalışma genelinde öğrencilerin de cinsiyet eşitliği noktasında sosyal yaşamı algıladıkları görülmüştür. Buradan hareketle gerek öğrencilerin üniversite eğitimi görmelerinin gerekse aile yapısını oluşturan ilişkiler ağının önemli bir bölümünün eşitlikçi olarak inşa edilmiş olmasının öğrencilerin cinsiyet eşitliği algısını etkilediği düşünülmektedir.

TEŞEKKÜR

—

FİNANSAL DESTEK

Yazarlar bu çalışma için herhangi bir finansal destek almadıklarını beyan etmiştir.

ETİK

Bu çalışmada etik ilke ve standartlara uyulduğu beyan edilmiştir. Bu araştırma için Bursa Teknik Üniversitesi Araştırma Etik Kurulundan (Toplantı Tarihi 01 Şubat 2022, Toplantı No 2022-2, Karar No 2) gerekli izin alınmıştır.

YAZAR KATKI BEYANI

İpek Beyza Altıparmak Kavram/fikir; Literatür taraması; Tasarım; Veri toplama/analiz; Veri/bulguların yorumu; Taslağın yazımı; Son onay ve sorumluluk. Genel katkı düzeyi %55

Betül Demircan Kavram/fikir; Tasarım; Veri/bulguların yorumu; Eleştirel inceleme; Yönetme ve kontrol; Son onay ve sorumluluk. Genel katkı düzeyi %45

ÇIKAR ÇATIŞMASI

Yazarlar herhangi bir çıkar çatışması beyan etmemiştir.

Kaynakça

- Akın, M. H. & Aydemir, M. A. (2007). Üniversite okuyan kız öğrencilerin cinsiyet rolü tutumları bağlamında aile ve evlilik kurumlarına bakışları: Selçuk Üniversitesi örneği. *Selçuk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 18, 43-60. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sefad/issue/16475/171973>
- Aktaş, G. (2020). Toplumsal cinsiyet rollerinin televizyon dizilerine yansımaları üzerine sosyolojik bir değerlendirme. *Sosyolojik Bağlam Dergisi*, 1(1), 1-12. <https://doi.org/10.52108/2757-5942.1.1.1>
- Altıparmak, İ. B. (2018a). Gençlerin gözünden toplumsal bir sorun olarak kadın eğitiminin incelenmesi. *Turkish Studies Social Sciences*, 13(10), 749-764. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.13594>
- Altıparmak, İ. B. (2018b). Toplumsal cinsiyet üzerine sosyolojik bir araştırma: Kaynakları ve mücadele alanlarına yönelik öneriler. *Turkish Studies Social Sciences*, 13(18), 179-194. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.13823>
- Aslan, K. (2002). Değişen toplumda aile ve çocuk eğitiminde sorunlar. *Ege Eğitim Dergisi*, 1(2), 25-33. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/egeefd/issue/4923/67344>
- Ataman, Ö. E. (2002). *Sinemada toplumsal cinsiyet rolleri: 1980-1999 yılları arasında Türk sinemasında toplumsal cinsiyet rollerinin sunumu* (Yayın No. 125359) [Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü]. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi.
- Bal, H. (2001). *Bilimsel araştırma yöntem ve teknikleri*. Süleyman Demirel Üniversitesi Basımevi.
- Baş, E. (2021). Evlilik: Modernleşme sürecinde kuşaklararası yaşanan değişim. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 20(2), 821-845. <https://doi.org/10.21547/jss.823131>

- Bayer, A. (2013). Değişen toplumsal yapıda aile. *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4(8), 101-129. <https://search.trdizin.gov.tr/yayin/detay/274853/degisen-toplumsal-yapida-aile>
- Bingöl, O. (2014). Toplumsal cinsiyet olgusu ve Türkiye'de kadınlık. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2014(3), 108–114. <https://doi.org/10.18493/kmusekad.36760>
- Bursa Teknik Üniversitesi. (2022). *Sayılarla BTÜ*. <https://btu.edu.tr/tr/sayfa/sayilarla>
- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı [ÇSGB] (2021). 2022 yılı asgari ücreti brüt 5004 tl, net 4253, 40 tl olarak belirlendi. <https://www.csgb.gov.tr/cgm/haberler/2022-yili-asgari-ureti-brut-5-004-til-net-4-253-40-til-olarak-belirlendi/>
- Demir, Z. (2018). Kadının ücret karşılığı çalışması konusunda Din İşleri Yüksek Kurulu'na gelen sorular. *Dini Araştırmalar Dergisi*, 21(54), 81–106. <https://doi.org/10.15745/da.476747>
- Deniz, K. (2003). Yazılı anlatım becerileri bakımından köy ve kent beşinci sınıf öğrencilerinin durumu. *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 13, 233–255. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tubar/issue/16954/177011>
- Dirimeşe, E. (2022). Avrupa Birliği toplumsal cinsiyet politikaları ve Türkiye'de roman kadınların durumu: Zonguldak örneği. *Roman Dili ve Kültürü Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 3(1), 1–19. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/raedergisi/issue/70341/938327>
- Duman, Z. (2021). Üniversitede okuyan Z kuşağının değişen aile algısı ve aile içi ilişkilerde yaşadığı sorunlar. *Sosyolojik Bağlam*, 2(1), 20–36. <https://doi.org/10.52108/2757-5942.2.1.2>
- Gönenc, İ. M., Topuz, Ş., Sezer, N. Y., Yılmaz, S., & Duman, N. B. (2018). Toplumsal cinsiyet dersinin toplumsal cinsiyet algısına etkisi. *Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi*, 7(1), 22–29. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ausbid/issue/38008/438855#article-authors-list>
- Günindi Ersöz, A. (2016). *Toplumsal cinsiyet sosyolojisi* (2. bs). Anı Yayıncılık.
- Kaplan, S. P. (2015). *Eğitim sendikalarında toplumsal cinsiyet politikaları: Kadın öğretmenlerde toplumsal cinsiyet* (Yayın No. 42343) [Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü]. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi.
- Karakaya, H. (2018). Görünmez emek ve ev kadınları. *Fırat Üniversitesi Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 2(1), 73–94. <https://dergipark.org.tr/en/pub/fuuiibfdergi/issue/39056/458159>
- Karataş, K. (2001). Toplumsal değişme ve aile. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 12(2), 89–98. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tsh/issue/48488/616790>
- Kaşıkırık, A., & Gülümser, İ. (2021). Toplumsal cinsiyet eşitliğinin anayasalara ve uluslararası sözleşmelere yansımaları. *Ulusal Türkiye Politik Çalışmalar Dergisi*, 1(1), 59–69. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ulusam/issue/68756/1081926>
- Keskin, D. (2017). *Geleneksel aileden modern aileye geçiş sürecinde ailede din eğitimi anlayışındaki değişim* (Yayın No. 476405) [Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü]. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi.
- Kızıldağ, F., & Cin, F. M. (2018). Evli kadınlarda çalışmanın toplumsal cinsiyet algılarına ve aile işlevselliklerine etkisi. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(33), 241–251. <https://search.trdizin.gov.tr/yayin/detay/302104/>
- Neuman, W. L. (2014). *Toplumsal araştırma yöntemleri* (S. Özge, Çev.). Siyasal Yayınları.
- Özçatalı, E. Ö. (2011). Ataerkillik, toplumsal cinsiyet ve kadının çalışma yaşamına katılımı. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(1), 21–39. <https://dergipark.org.tr/en/pub/ckuiibfd/issue/32888/365347?publisher=karatekin>
- Özdemir, M. Ç. (2007). Toplumsal değişme karşısında aile ve okul. *Journal of Turkish Educational Sciences*, 5(2), 185–198. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tebd/issue/26116/275133>
- Parlaktuna, İ. (2010). Türkiye'de cinsiyete dayalı meslek ayrımcılığının analizi. *Ege Akademik Bakış*, 10(4), 1217–1230. <https://www.acarindex.com/pdfs/1046902>
- Pekel, E. (2019). Toplumsal cinsiyet rolleri ve kadının çalışma hayatındaki konumu. *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1), 30–39. https://www.ibaness.org/bnejs/2019_05_01/03_Pekel.pdf
- Tekin Epik, M., Çiçek, Ö., & Altay, S. (2017). Bir sosyal politika aracı olarak tarihsel süreçte ailenin değişen/değişmeyen rolleri. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 17(38), 35–58. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/spcd/issue/30309/327106>
- Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK]. (2022). *Adrese dayalı nüfus kayıt sistemi sonuçları*. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Adrese-Dayali-Nufus-Kayit-Sistemi-Sonuc-lari-2022-49685&dil=1#:~:text=T%C3%9C%C4%B0K%20Kurumsal&text=T%C3%BCrkiye'de%20ikamet%20eden%20n%C3%BCfus,575%20bin%20441%20ki%C5%9Fi%20oldu>
- Vatandaş, C. (2007). Toplumsal cinsiyet ve cinsiyet rollerinin algılanışı. *Istanbul Journal of Sociological Studies*, 35, 29–56. <https://www.acarindex.com/pdfs/38015>
- Yağan Güder, S. & Güler Yıldız, T. (2016). Okul öncesi dönemdeki çocukların toplumsal cinsiyet algılarında ailenin rolü. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 31(2), 424–446. <https://doi.org/10.16986/HUJE.2016016429>
- Zelyurt, H. (2018). Çocuğun toplumsal cinsiyet gelişimi üzerinde ailenin etkisinin incelenmesi. *Electronic Turkish Studies*, 13(19), 2001–2017. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.13819>
- Zeybekoğlu Akbaş, Ö., & Dursun, C. (2020). Teknolojinin aileye etkisi: Değişen ailenin dijital ebeveyn ve çocukları. *Turkish Studies-Social*, 15(4), 2245–2265. <https://dx.doi.org/10.29228/TurkishStudies.43395>

Extended Abstract

Fundamental rights and freedoms are among the core issues of work in the world. The most essential point of the work, especially for disadvantaged groups, is their rights and access to opportunities in social life. Women constitute one of the study subjects within these vulnerable groups. The history of women's struggle for equality dates back a long time, but despite significant gains in rights and freedoms, the desired level of equality has still not been achieved. Although women's struggle for equality is more widely recognized in developed societies, the rigid reflections of patriarchal patterns are still evident in developing or underdeveloped societies. At this point, efforts towards gender equality constitute one of the crucial areas of struggle. Many institutions influence individuals regarding gender equality, with the family being one of the most important of these institutions. The individual learns their first impressions about the right and wrong recognitions of the society in which they live in the family. From this point of view, the study aimed to investigate the effect of family on university students' attitudes towards gender perception.

The study was conducted at Bursa Technical University in Türkiye. The research aimed to explore the similarities and differences in how university students at the upper level of the education system and their families approach gender. The study employed a quantitative research design in which a questionnaire was distributed to the participants in the sample population. The study involved students who willingly participated, and the sample population was determined using a simple random sampling method. The researcher administered the questionnaire. The estimated duration for completing the questionnaire form is around 25 minutes. The collected findings were analyzed using the SPSS 25 software. The study initially focused on exploring the socio-demographic characteristics of the students. Out of all the students involved in the study, 64.7% were female and 35.3% were male. 98.1% of them were between the ages of 15 and 25. After examining the students' family structures, it is clear that the majority (84.9%) belong to nuclear families. Cities were the birthplace of 64.2% of the population. After examining the socio-demographic structure of the students' families, it was found that 61.1% of the families had an income level that equaled or surpassed the minimum wage. After assessing the parents' educational background, it was seen that 58.2% of the fathers and 39.7% of the mothers had completed high school or attained a higher level of education. Upon examining the occupational status, it was discovered that most mothers (72.6%) were primarily engaged in homemaking, whereas the fathers' occupation was characterized mainly by retirement (27.2%). Based on the study, a majority of 52.4% of the students perceived that their mothers were accountable for housework. The perception is thought to be influenced by the mother's role as a homemaker within the family.

One of the statements directed to the students within the scope of the study was, "My mother is responsible for my care." To this statement, 60.8% of the students responded that their mother was not responsible. Despite this situation in the family, 94% of the students think that parents should be responsible for household chores together. This is one of the prominent egalitarian attitudes of the students. At another stage, it was asked how effective the father is in decision-making in the family. From this point of view, the students were asked, "My mother would not work if my father did not give permission." 79.1 percent of the students answered *no* to this statement. At this point, it is seen that in most families, the mother has the right to make a free decision on the decision to work. However, because most mothers are homemakers, 70.9% of the students accepted the statement, "My father pays the bill when we have dinner." The rate of students who think women should be involved in the labor force is 99.3%. 72.6% of the students did not approve of the judgment that the father is the final decision-maker at home. One of the reflections of patriarchal patterns is the idea that childcare belongs only to the mother. At this point, the participants were asked about the statement, "My mother attends the parent-teacher conferences." 50.5% of the participants did not approve of this judgment. When the overall study was evaluated, it was determined that there are attitudes toward gender equality in the students' families and that the students are aware of gender equality. It is thought that the egalitarian reflections seen in the system of relationships in the family structure of the students are also related to the level of education of the families.

This page intentionally left blank

RESEARCH ARTICLE / Araştırma Makalesi

<https://doi.org/10.37093/ijisi.1366711>

Seyahat ve Turizm Gelişmişlik Endeksi: Seyahat ve Turizmde Sürdürülebilirliğin Turizm Gelirleri ve Turist Varışları Üzerindeki Etkisi

Sevda Gürsakal*

Nuran Bayram Arlı**

Öz

Bu çalışmanın amacı, Seyahat ve Turizm Gelişmişlik Endeksi'nin (TTDI) kapsamında 117 ülkeyi içeren veri seti için Seyahat ve Turizm Sürdürülebilirliği (STS) alt endeksi kapsamında yer alan Çevresel Sürdürülebilirlik (CS), Sosyo-ekonomik Dayanıklılık ve Koşullar (SDK) ile Seyahat ve Turizm Talep Baskısı ve Etkisinin (STTE) turizm gelirleri ve turist varışları üzerindeki etkisini ortaya koymak, ayrıca bu etkinin turizm geliri ve turist varışlarının farklı düzeylerdeki değişimini incelemektir. Bu amaç doğrultusunda turizm gelirleri ve turist varışlarının farklı kantil düzeylerinde seyahat ve turizm sürdürülebilirliğinden nasıl etkilendiği kantil regresyon analizi kullanılarak analiz edilmiştir. TTDI ve STS değişkenlerinin turist varışları ve turizm gelirleri üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. CS, SDK değişkenlerinin turist varışları üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olduğu, STTE değişkeninin ise etkisinin olmadığı elde edilmiştir. SDK ve STTE değişkenlerinin turizm gelirleri üzerinde farklı kantillerde anlamlı bir etkiye sahip olduğu, CS değişkeninin ise etkisinin olmadığı bulunmuştur. Sonuç olarak çalışmada yapılan analizler ile bir ülkenin turizmdeki gelişmişliğinin seyahat ve turizm sürdürülebilirliği tarafından belirlendiği ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Seyahat ve turizm gelişmişlik endeksi, turizm gelirleri, turist varışları, kantil regresyon

JEL Kodları: C31, L83, Z32

Cite this article: Gürsakal, S., & Bayram Arlı, N. (2023). Seyahat ve turizm gelişmişlik endeksi: Seyahat ve turizmde sürdürülebilirliğin turizm gelirleri ve turist varışları üzerindeki etkisi. *International Journal of Social Inquiry*, 16(2), 639–653. <https://doi.org/10.37093/ijisi.1366711>

* Prof. Dr., Bursa Uludağ Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Bursa, Türkiye. (Sorumlu Yazar).

E-posta: sdalgic@uludag.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1324-3648>

** Prof. Dr., Bursa Uludağ Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Bursa, Türkiye.

E-posta: nuranb@uludag.edu.tr, ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-5492-184X>

Article Information

Bu çalışma Avrupa Birliği'nin Horizon Europe Araştırma ve Yenilik Programı tarafından finanse edilen REMODEL projesi kapsamında yapılmıştır. Burada ifade edilen görüş ve fikirler sadece yazar(lar)a aittir ve Avrupa Birliği'nin veya Avrupa Araştırma Yürütme Ajansı'nın görüş ve fikirlerini yansıtmaz. Bunlardan Avrupa Birliği ve Avrupa Araştırma Yürütme Ajansı sorumlu tutulamaz.

Received 26 September 2023; Revised 06 November 2023; Accepted 30 November 2023; Available online 30 December 2023

Travel and Tourism Development Index: The Impact of Travel and Tourism Sustainability on Tourism Receipts and Tourist Arrivals

Abstract

The aim of this study is to reveal the impact of Environmental Sustainability (CS), Socio-economic Resilience and Conditions (SDK) and Travel and Tourism Demand Pressure and Impact (STTE), which are included in the Travel and Tourism Sustainability (STS) sub-index, on tourism revenues and tourist arrivals for a dataset of 117 countries within the scope of the Travel and Tourism Development Index (TTDI), and to examine how this impact changes at different levels of tourism revenues and tourist arrivals. For this purpose, how tourism revenues and tourist arrivals are affected by travel and tourism sustainability at different quantile levels is analyzed using quantile regression analysis. It is concluded that TTDI and STS variables have a positive and significant effect on tourist arrivals and tourism revenues. CS, SDK variables have a significant effect on tourist arrivals, while the STTE variable has no effect. It was found that SDK and STTE variables have a significant effect on tourism revenues in different quantiles, while the CS variable has no effect. In conclusion, the analyses conducted in this study reveal that a country's tourism development is determined by travel and tourism sustainability.

Keywords: Travel and tourism development index, tourism receipts, tourist arrivals, quantile regression

JEL Codes: C31, L83, Z32

1. Giriş

Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Komisyonu'nun 1987 yılında yayınladığı Brundtland Raporu'nda sürdürülebilir kalkınma, "gelecek kuşakların kendi ihtiyaçlarını karşılayabilmelerini tehlikeye sokmaksızın bugünün kuşaklarının ihtiyaçlarını karşılayabilecek kalkınma" olarak tanımlanmıştır. Turizm de, dünyadaki birçok ülke ve bölgede sürdürülebilir kalkınmada kritik bir rol oynamıştır. Bu nedenle buna bağlı olarak sürdürülebilir turizm kavramı da ortaya çıkmıştır. Gelişmekte olan ülkelerde turizm gelişimi, ekonomik büyümeyi artırmak, yoksulluğu azaltmak, istihdam yaratmak ve gıda güvenliğini iyileştirmek için önemli bir strateji olarak kullanılmaktadır. Turizm, çevrenin korunması ve geçim kaynaklarını destekleme potansiyeli nedeniyle sürdürülebilir kalkınma hedefleriyle ilişkilendirilmiştir (Erdoğan, 2014; Richardson, 2021).

Dünya Turizm Örgütü sürdürülebilir turizmi tanımlarken turistlerin ihtiyaçlarını karşılamayı ve gelecekteki fırsatları keşfetmeyi vurgulamaktadır. Kültürel bütünlük ve ekolojik denge ile ekonomik, sosyal ve estetik koşulların uyumuna dikkat edilmelidir. Bunun yanı sıra turizmin büyümesinde çevresel kaynakların kullanımına gereken önem de verilmelidir. Sürdürülebilir turizm, mevcut senaryoyu, yerel nüfusu ve çevreyi dikkate alarak hızla büyüyen turizmdir. Turizmin gelişmesi ve turizm sektöründe yeni yatırım yolları turizmin kendisini rayından çıkarmamalıdır. Yeni turizm boyutları çevre ile bütünleştirilmelidir.

Sürdürülebilir veya yeşil ekonomi turizmi, yaşamın çevresel, sosyal, ekonomik ve kültürel bağlamı içinde süresiz olarak yapılabilen bir turizm faaliyeti olarak tanımlamıştır (UNEP & WTO, 2005). Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) tarafından açıklanan sürdürülebilir turizm, sosyal adalet, ekonomik büyüme ve çevresel bütünlük olmak üzere üç ana faktörden oluşmaktadır (Van vd., 2020). Aynı zamanda, ulusun tüm paydaşlara turizmin faydalarından yararlanabilmesi için turist destinasyonlarının rekabet edebilirliğinin oluşturulmasına vurgu yapmaktadır. Tüm turizm faaliyetlerinin amaçlaması gerektiği gibi, çevrenin korunmasına ve toplumun gelişmesine katkıda bulunan seyahat faaliyetlerine odaklanan bir turizm alt sektörü olan ekoturizm de farklılaştırılmalıdır (Bhatia vd., 2022).

Dünya Ekonomik Forumu'nun 2007-2019 yılları arasında *Seyahat ve Turizm Rekabetçilik Endeksi (TTCI)* adıyla 2 yılda bir yayımladığı çalışma, 2022 yılı itibarıyla sürdürülebilirlik ve dayanıklılık vurgusuyla *Seyahat ve Turizm Gelişmişlik Endeksi (TTDI)* olarak yeniden düzenlenmiştir. Endekste özellikle köklü bir değişikliğe gidilerek turizmde sürdürülebilirlik kavramı önemli hale getirilerek ön plana çıkarılmıştır. TTCI endeksine hem yeni bir alt endeks olan Seyahat ve Turizm Sürdürülebilirliği (STS) hem de seyahat ve turizm sürdürülebilirliği (STS) alt endeksine ait iki ayrı yeni alt endeksler (*Sosyoekonomik Dayanıklılık ve Koşullar – SDK – ile Seyahat ve Turizm Talebi Baskısı ve Etkisi -STTE*) eklenerek yeniden düzenlenmiştir.

TTDI seyahat ve turizm sektörünün sürdürülebilir ve dayanıklı bir şekilde gelişimini destekleyen bir dizi faktör ve politikayı analiz etmektedir. 117 ülkeyi kapsamakta ve emniyet ve güvenlik, seyahat ve turizme öncelik verilmesi, altyapı, çevresel sürdürülebilirlik ve daha fazlası gibi sektörle ilgili bir dizi konuyu ele alan beş alt endeksten, 17 sütundan ve 112 ayrı göstergeden oluşmaktadır. Bu gözden geçirilmiş TTDI endeksi, politika yapıcılar, şirketler ve tamamlayıcı sektörler için, her ülkenin/ekonominin güçlü yanları ve gelişme alanları hakkında benzersiz içgörüler sağlayarak seyahat ve turizm sektörünün gelecekteki gelişimini ilerletmek için stratejik bir kıyaslama aracı olarak hizmet etmektedir.

TTDI endeksinin teması "Sürdürülebilir ve Dirençli Bir Gelecek İçin Yeniden İnşa"dır (WEF, 2022). COVID-19 salgını, seyahat ve turizm sektörünün karşılaştığı en büyük zorluklardan biri olmuştur ve yalnızca sektördeki işletmelerin refahını değil, aynı zamanda dünya çapında on milyonlarca çalışanın, yerel topluluğun ve tüm ekonominin refahını da etkilemiştir. Günümüzde seyahat ve turizm sektörü Covid-19 sonrası yavaş yavaş toparlanırken, son ve güncel krizlerden dersler çıkarılması ve değişen zorluklar ve risklerle karşı karşıya kalan, seyahat ve turizm sektörüne uzun vadeli kapsayıcılık, sürdürülebilirlik ve dayanıklılığı yerleştirmek için adımlar atılması çok önemli olacaktır. Seyahat ve turizm sektörünü geliştirme stratejileri, bunun başarılmasında önemli bir rol oynayacaktır.

Alan yazında TTCI endeks verileri kullanılarak yapılmış çok sayıda çalışma yer almaktadır. Bu çalışmalardan bir tanesinde Litavcová ve Síč, J. (2021), TTCI endeksinin *Seyahat ve Turizm Politikası ve Elverişli Koşullar* alt endeksinin dört başlığının genel TTCI'ya ve 140 ülke arasındaki sıralamaya ne kadar katkıda bulunduğunu kantil regresyon analizi ile incelemiştir. Bir başka çalışmada Vašaničová vd. (2023) uluslararası turizm gelirlerinin turizm gayrisafi yurtiçi hasılası (GSYH) ve TTCI ile ölçülen seyahat ve turizm rekabet gücü tarafından belirlenip belirlenmediğini kantil regresyon kullanarak bulmayı amaçlamıştır. Uyar vd. (2023), TTCI endeksinin turist varışları, turizm gelirleri ve hem turist varışları hem de turizm gelirlerindeki değişim açısından turizm sektörünün gelişimini artırıp artırmadığını panel regresyon analizi kullanarak test etmişlerdir. Nazmfar vd. (2019) PROMETHEE yöntemini kullanarak Orta Doğu ülkelerindeki turizm rekabetçiliğini TTCI verilerinden hareketle analiz etmiştir. Vašaničová vd. (2021), TTCI endeksinin *Doğal Kaynaklar ve Kültürel Kaynaklar* alt faktörlerinin birbiriyle bağlantılı olup olmadığını kantil regresyon analizi ile ortaya çıkarmaya çalışmışlardır. Yapılan çalışmalar dikkate alındığında TTCI endeksi verilerinin kullanıldığı çok sayıda çalışmanın olduğu ancak TTDI endeksinin hiçbir çalışmada kullanılmadığı göze çarpmaktadır. Dolayısıyla bu çalışma TTDI endeksi verilerinin ve özellikle bu endekse yeni eklenen alt endekslerin ampirik olarak ele alındığı ilk çalışma olacaktır.

Bu bilgiler ışığında mevcut çalışma, bir ülkenin turizmdeki gelişmişliğinin seyahat ve turizm sürdürülebilirliği tarafından belirlenip belirlenmediğini bulmayı amaçlamaktadır. Bu amaca ulaşmak için, ampirik çalışmalardan elde edilen sonuçlar ile mevcut çalışmanın motivasyonuna dayanarak, aşağıdaki araştırma soruları oluşturulmuştur:

AS₁: Bir ülkenin turizmdeki gelişmişliği gösteren turist varışları ve turizm gelirleri; TTDI ile STS tarafından açıklanabilir mi?

AS₂: Bir ülkenin turizmdeki gelişmişliği gösteren turist varışları ve turizm gelirleri; çevresel sürdürülebilirlik (CS), sosyoekonomik dayanıklılık ve koşullar (SDK), seyahat ve turizm talep baskısı ve etkisi (STTE) tarafından açıklanabilir mi?

Çevresel sürdürülebilirlik alt endeksi ve yeni sosyoekonomik dayanıklılık ve koşullar ile seyahat ve turizm talep baskısı ve etkisi endeksleri, sürdürülebilirliğin uzun vadeli seyahat ve turizm sektörü gelişimi için ne kadar hayati olduğunu vurgulamak için yeni bir seyahat ve turizm sürdürülebilirlik (STS) alt endeksi altında gruplandırılmıştır. Dolayısıyla bu yönü ile bakıldığında bu çalışma yeni bir alt endeksi dikkate aldığı için yapılacak diğer çalışmalara öncülük edecektir.

2. Yöntem

2.1. Veri

Çalışmada kullanılan veriler, Dünya Ekonomik Forumu (WEF) tarafından hazırlanan, 117 ülkeyi kapsayan, TTDI'nden alınmıştır. TTDI, son 15 yıldır iki yılda bir yayınlanan TTCI geliştirilmiş halidir. TTDI, "Seyahat ve Turizm sektörünün sürdürülebilir ve dirençli bir şekilde gelişmesini sağlayan ve dolayısıyla bir ülkenin kalkınmasına katkıda bulunan bir dizi faktör ve politikayı" ölçmekte ve kıyaslamaya yaramaktadır (WEF, 2022). Şekil 1'de TTDI endeksinin çerçevesi yer almaktadır.

Şekil 1

Seyahat ve Turizm Gelişmişlik Endeksi Çerçevesi

Kaynak: WEF, (2022).

Daha önce yapılan çalışmalar dikkate alınarak turizm sektörünün gelişimini hem hacim hem de değer açısından ölçmek için, araştırmada iki farklı bağımlı değişken kullanılmıştır. Bunlar *uluslararası turist varışları* ve ABD doları cinsinden *uluslararası turizm gelirleri*'dir (Zadeh

Bazargani & Kiliç, 2021; Joshi vd., 2017; Ozturk & Van Niekerk, 2014; Uyar vd., 2023). Çalışmada analiz yapılırken, çarpıklığı azaltmak ve normalliği artırmak için her iki değişken için de logaritmik dönüşüm uygulanmıştır (Joshi vd., 2017; Uyar vd., 2023). Çalışmada kullanılan bağımlı değişkenlere ait veriler 2021 yılı için Dünya Turizm Organizasyonun'dan (UNWTO) elde edilmiştir.

Uluslararası turist varış sayısı: Uluslararası gelen turistler (geceleyen ziyaretçiler), 12 ayı aşmayan bir süre için, her zamanki ikametgâhlarının bulunduğu ülke dışında, ancak her zamanki çevreleri dışında bir ülkeye seyahat eden ve ziyaretteki temel amacı ziyaret edilen ülke içinde ücretlendirilen bir faaliyet dışında olan turistlerin sayısıdır (Gulcema, 2020).

Uluslararası turizm gelirleri (cari ABD\$): Uluslararası turizm gelirleri, uluslararası taşımacılık için ulusal taşıyıcılara yapılan ödemeler de dahil olmak üzere, uluslararası gelen ziyaretçiler tarafından yapılan harcamalardır. Bu makbuzlar, varış ülkesinde alınan mal veya hizmetler için yapılan diğer ön ödemeleri de içerir. Aynı bir sınıflandırmayı haklı çıkaracak kadar önemli olduğu durumlar haricinde, aynı gün gelen ziyaretçilerden elde edilen gelirleri de içerebilir (Gulcema, 2020; Vašaničová, 2023).

Çalışmada kullanılan bağımsız değişkenlere ilişkin veriler ise 2022 yılı için TTDI raporundan elde edilmiştir (Uppink & Soshkin, 2022). Seyahat ve Turizm Sürdürülebilirlik alt endeksinde üç endekste toplam 29 gösterge yer almaktadır.

Çevresel Sürdürülebilirlik (15 gösterge): Bir ekonominin doğal çevresinin genel sürdürülebilirliğini, doğal kaynaklarının korunmasını ve iklim değişikliğine karşı savunmasızlığını ve buna hazır olup olmadığını ölçer.

Sosyoekonomik Dayanıklılık ve Koşullar (7 gösterge): Bir ekonominin sosyoekonomik refahını ve dayanıklılığını yansıtır. Cinsiyet eşitliği, çeşitlilik arz eden bir işgücünün dâhil edilmesi, daha fazla işçi hakları ve eğitim, istihdam veya öğretimde olmayan genç yetişkinlerin sayısının azaltılması, çalışan verimliliğinin artırılması ve daha büyük ve daha kaliteli bir işgücü havuzu oluşturulması açısından önemlidir.

Seyahat ve Turizm Talep Baskısı ve Etkisi (7 gösterge): Seyahat ve turizmin kalitesi ve etkisinin yanı sıra aşırı kalabalık ve talep oynaklığının varlığını veya bunlarla ilgili riski gösterebilecek faktörleri ölçer.

2.2. Analiz

Çalışmada modeller kantil regresyon yöntemi kullanılarak tahmin edilmiştir. Koenker ve Bassett (1978) tarafından geliştirilen bu yöntem, ülkelerin turist varış sayısı ve turizm gelirlerini farklı düzeylerde etkileyen açıklayıcı değişkenlerin belirlenmesinde önemli bir bilgi ortaya çıkaracağı düşünüldüğü için tercih edilmiştir. Klasik regresyonda OLS yöntemi ile ortalama koşullu dağılım tahmin edilirken, kantil regresyonda ele alınan her bir kantil düzeyi için koşullu kantil fonksiyonları tahmin edilir. Diğer bir ifade ile kantil regresyon yöntemi farklı kantil düzeyleri için yapılan tahminlerin etkilerinin araştırılmasına olanak sağlar. Dolayısıyla farklı kantil düzeyleri incelendiği için dağılımın daha bütüncül bir şekilde analiz edilmesi söz konusu olur. Kantil regresyonunda, x verildiğinde, y 'nin p 'inci kantildeki koşullu dağılım fonksiyonu aşağıdaki gibi gösterilir.

$$Q(p)(y_i|x_i) = \beta_0(p) + \beta_1(p)x_i \quad (1)$$

Kantil regresyon fonksiyonları ile bağımlı değişken dağılımının farklı kantilleri için marjinal etki düzeyleri tahmin edilmektedir (Altın Yavuz & Gündoğan Aşık, 2017; Tan & Wang, 2017; Aydemir & Bayram, 2020). Bu çalışmada turist varış sayısı ve turizm gelir düzeylerini incelemek için dokuz farklı ($q=0.05, q=0.15, q=0.25, q=0.35, q=0.5, q=0.65, q=0.75, q=0.85, q=0.95$) kantil noktaları kullanılmıştır. Verilerin analizinde tanımlayıcı istatistikler için IBM SPSS 26 ve kantil regresyon analizi için RStudio kullanılmıştır.

3. Bulgular

Çalışmada kullanılan veri setine ilişkin değişkenlere ait betimsel istatistikler Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1

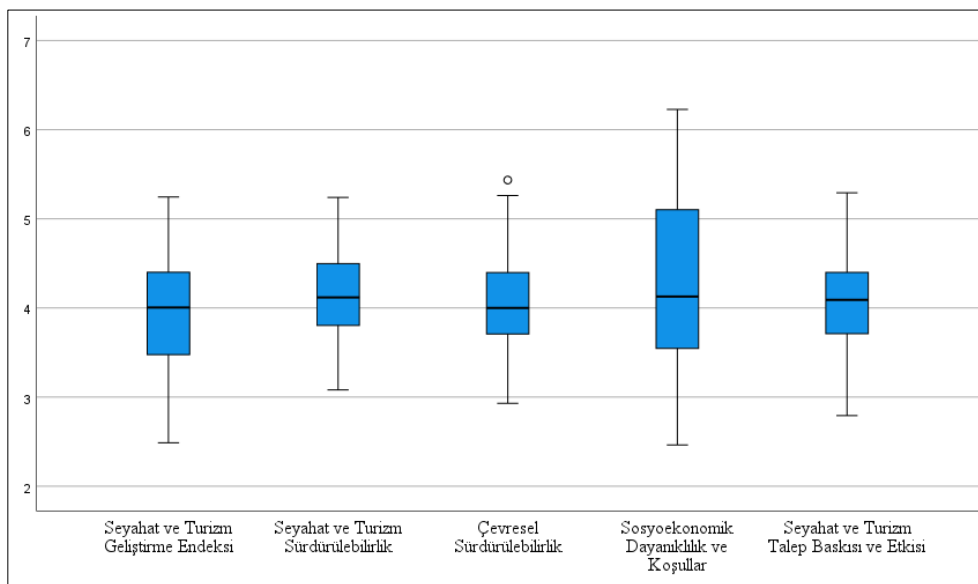
Değişkenlere Ait Betimsel İstatistikler

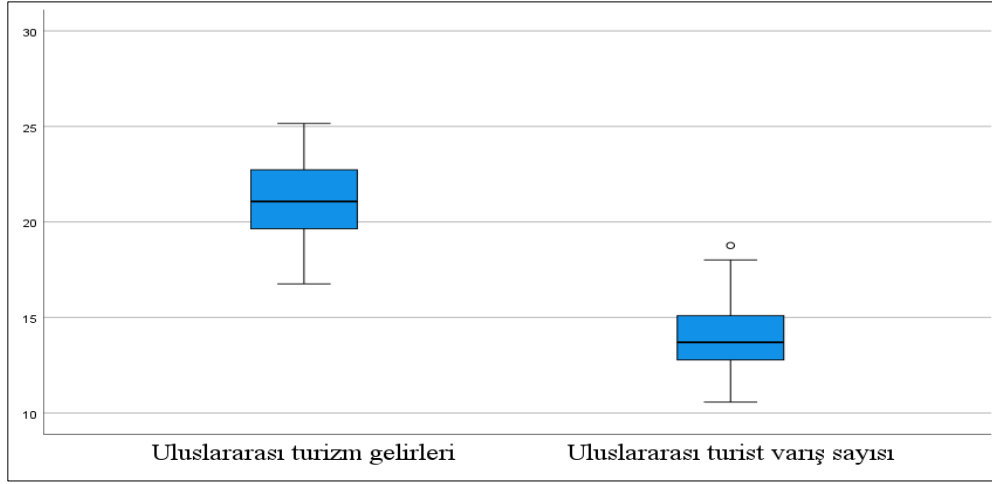
Değişkenler	N	Min.	Max.	M	SD
Seyahat ve Turizm Gelişmişlik Endeksi (TTDI)	117	2.49	5.25	3.98	.64
Seyahat ve Turizm Sürdürülebilirlik (STS)	117	3.08	5.24	4.14	.45
Çevresel Sürdürülebilirlik (CS)	117	2.93	5.44	4.08	.49
Sosyoekonomik Dayanıklılık ve Koşullar (SDK)	117	2.46	6.23	4.27	.96
Seyahat ve Turizm Talep Baskısı ve Etkisi (STTE)	117	2.79	5.29	4.07	.46
Uluslararası turist varış sayısı (LnTVS)	117	10.57	18.77	14.00	1.78
Uluslararası turizm gelirleri (LnTG)	117	16.76	25.16	21.14	1.86

Şekil 2 ve 3'de bağımlı ve bağımsız değişkenlere ait kutu bilyık grafikleri yer almaktadır.

Şekil 2

Bağımsız Değişkenlere Ait Kutu Bilyık Grafikleri

Şekil 3*Bağımlı Değişkenlere Ait Kutu Bıyık Grafikleri*

Tablo 2’de bağımlı değişken olarak alınan uluslararası turist varış sayısı (LnTVS) ait kantil regresyon modellerinin tahminleri sunulmuştur. Burada ayrı ayrı bağımsız değişken olarak sırasıyla TTDI ve STS değişkenleri dikkate alınmıştır.

Tablo 2*Turist varış için farklı kantil düzeylerinde parametre tahminleri*

Kantil düzeyleri	Kesme	TTDI	Kesme	STS
q=0.05	8.777**	.693	4.925*	1.569**
q=0.15	9.210**	.795	9.585**	.637
q=0.25	9.508**	.882*	8.384**	1.085*
q=0.35	8.512**	1.281**	7.048**	1.538**
q=0.50	7.792**	1.581**	7.536**	1.523**
q=0.65	7.744**	1.707**	7.711**	1.607**
q=0.75	6.627**	2.135**	7.262*	1.852*
q=0.85	7.829**	1.927**	9.643**	1.426
q=0.95	6.227**	2.587**	11.230**	1.482

**p<.01; *p<.05

TTDI: Seyahat ve Turizm Gelişmişlik Endeksi; STS: Seyahat ve Turizm Sürdürülebilirlik

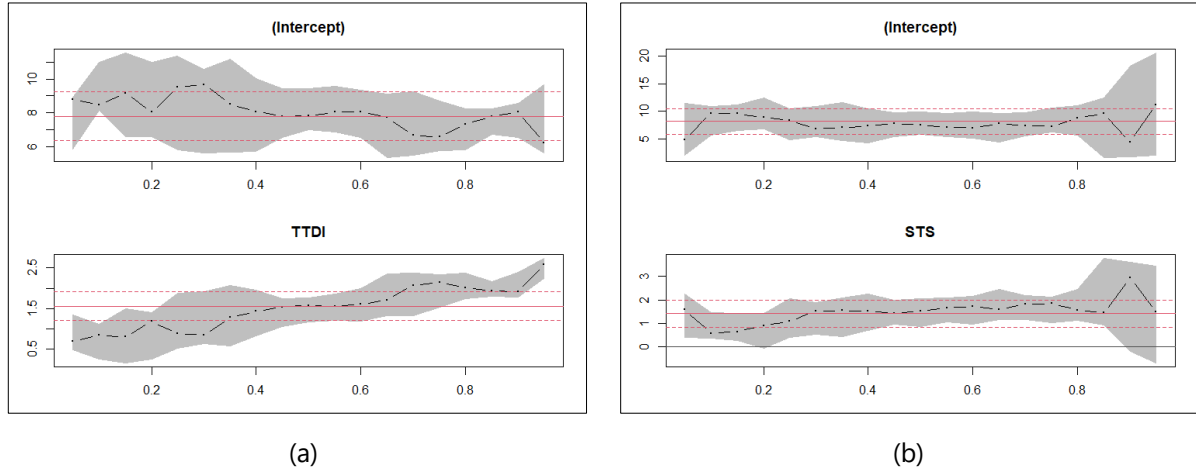
Tablo 2 incelendiğinde, bağımlı değişkenin turist varışları (LnTVS) olduğu modelde TTDI, 0.05 ve 0.15 kantillerde anlamsız iken 0.25 kantil düzeyinde %5 anlamlılık düzeyinde diğer kantillerde ise %1 anlamlılık düzeyinde anlamlı bulunmuştur. TTDI değişkeni LnTVS değişkenini pozitif ve anlamlı bir şekilde etkilerken bu etkinin kantil düzeyleri arttıkça arttığı elde edilmiştir. Bunun yanı sıra STS değişkeni, 0.05 ile 0.25 ve 0.75 arasında yer alan tüm kantil düzeylerinde LnTVS değişkeni üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkiye sahip olduğu bulunmuştur.

Çalışmada yer alan şekillerde (Şekil 4, Şekil 5, Şekil 6 ve Şekil 7) $\tau = 0.05$ 'ten $\tau = 0.95$ 'e kadar 0.05 aralığı ile değişkenlere ait tahmin edilen katsayıların grafiği sunulmuştur. Grafikte yatay eksenler kantilleri gösterirken, tahmin edilen etkiler dikey eksenlerde verilmiştir. Grafikte X eksenine paralel yatay siyah düz çizgi sıfır değerini gösterirken, kırmızı düz çizgi %95 güven

aralığı (kırmızı kesikli çizgiler) ile birlikte OLS katsayısına karşılık gelmektedir. Her siyah nokta, X ekseninde belirtilen kantil için eğim katsayısıdır ve %95 güven aralıkları gri renkle işaretlenmiştir. Kantil regresyon katsayılarının ve ilgili güven aralıklarının OLS güven aralıklarıyla birlikte incelenmesi, tahmin edicilerin etkisinin bağımlı değişkenin değerlerinin koşullu dağılımında OLS tahminine kıyasla önemli ölçüde farklı olup olmadığının anlaşılmasını sağlar (Costanzo & Desimoni, 2017; Vašaničová vd., 2023; Xuanming vd., 2023).

Şekil 4

Turist Varış İçin Farklı Kantil Düzeylerinde Parametre Tahminleri

Tablo 3’de bağımlı değişken olarak alınan uluslararası turist varış sayısı (LnTVS) ait kantil regresyon modellerinin tahminleri sunulmuştur. Burada bağımsız değişken olarak sırasıyla CS, SDK ile STTE değişkenleri dikkate alınmıştır.

Tablo 3

Uluslararası Turist Varış Sayısı İçin Farklı Kantil Düzeylerine Ait Parametre Tahminleri

Kantil düzeyleri	Kesme	CS	SDK	STTE
q=0.05	6.233**	.958*	.524**	-.221
q=0.15	10.455**	.517	.309	-.355
q=0.25	9.619**	1.207*	.084	-.494
q=0.35	9.586**	.923	.245	-.240
q=0.50	9.353**	.622	.492	-.032
q=0.65	11.522**	.411	.756*	-.463
q=0.75	12.595**	.156	.773	-.400
q=0.85	18.579**	-1.124	1.217**	-.857
q=0.95	14.682**	-1.953**	2.053**	.408

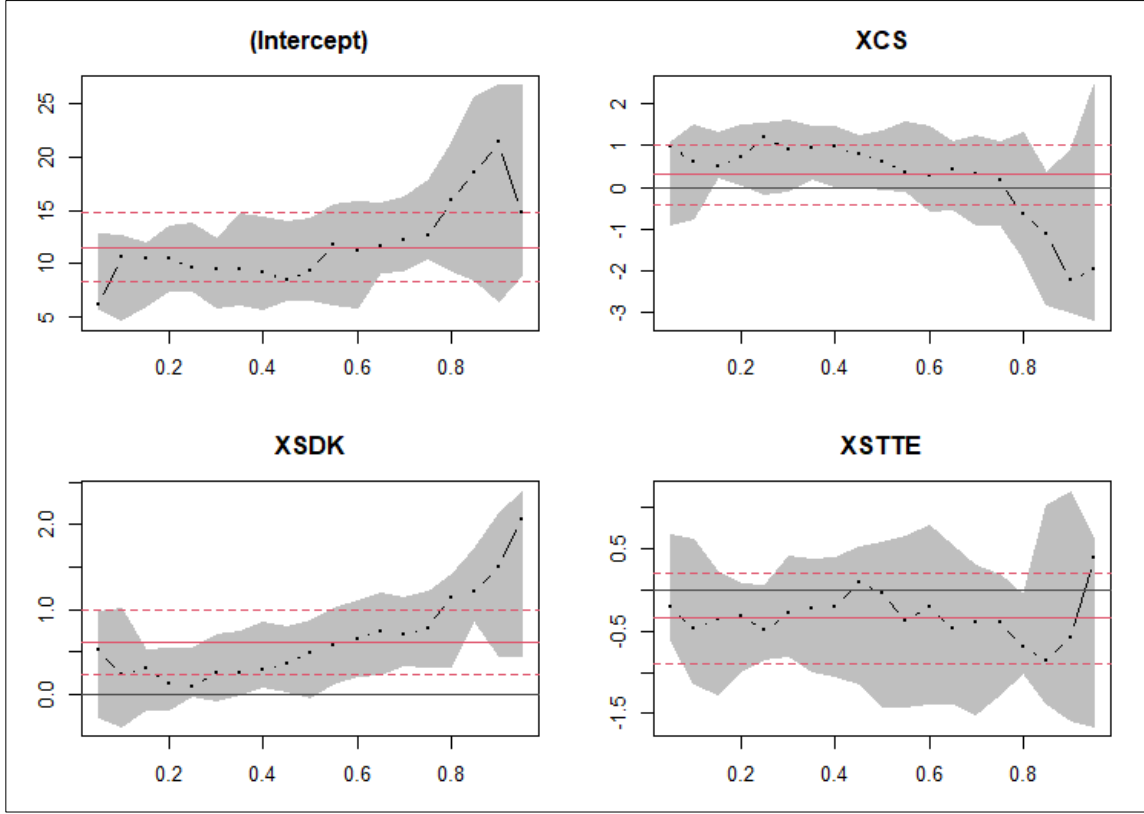
Not. **p<.01; *p<.05; CS: Çevresel Sürdürülebilirlik; SDK: Sosyoekonomik Dayanıklılık ve Koşullar; STTE: Seyahat ve Turizm Talep Baskısı ve Etkisi

Tablo 3 incelendiğinde, bağımlı değişkenin LnTVS olduğu modelde CS değişkeni 0.05 ve 0.25 kantil düzeylerinde pozitif ve anlamlı, 0.95 kantil düzeyinde ise negatif ve anlamlı bulunmuştur. Bu durum turist sayısı arttığında çevresel sürdürülebilirliğin azaldığı şeklinde yorumlanabilir. Bununla birlikte, SDK değişkeninin LnTVS değişkenini pozitif ve anlamlı bir şekilde etkilediği ve bu etkinin kantil düzeyleri arttıkça etkinin de arttığı elde edilmiştir. Ayrıca,

kurulan modelde STTE değişkeninin bağımlı değişken olan LnTVS değişkeninin tüm kantil düzeylerinde hiçbir etkiye sahip olmadığı görülmüştür.

Şekil 5

Uluslararası Turist Varış Sayısı İçin Farklı Kantil Düzeylerine Ait Parametre Tahminleri

Tablo 4'de bağımlı değişken olarak alınan uluslararası turizm gelirleri (LnTG) ait kantil regresyon modellerinin tahminleri sunulmuştur. Burada ayrı ayrı bağımsız değişken olarak sırasıyla TTDI ve STS değişkenleri dikkate alınmıştır.

Tablo 4

Turizm Gelirleri İçin Farklı Kantil Düzeylerine Ait Parametre Tahminleri

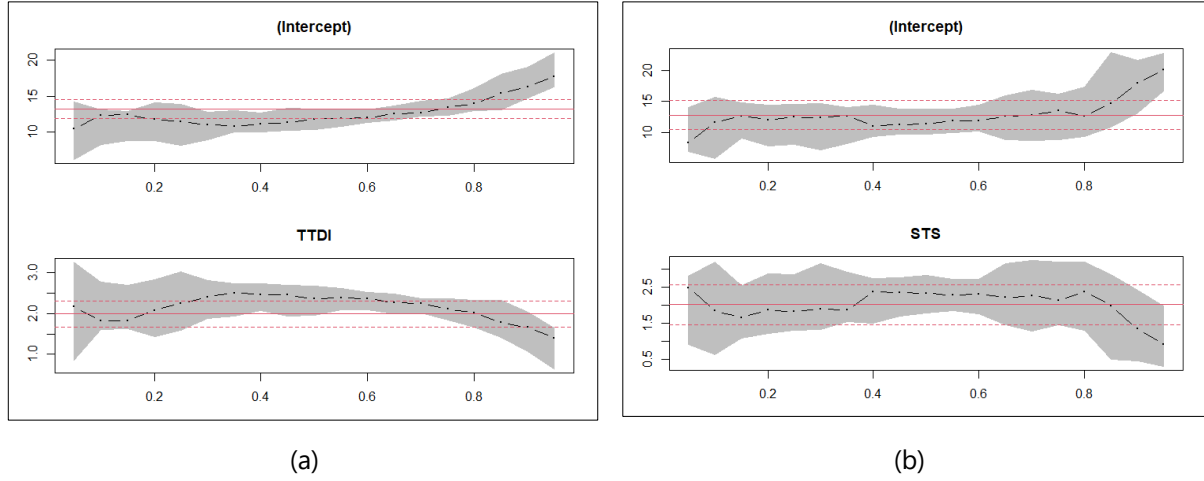
Kantil düzeyleri	Kesme	TTDI	Kesme	STS
q=0.05	10.425**	2.167**	8.387*	2.461**
q=0.15	12.393**	1.833**	12.651**	1.648**
q=0.25	11.463**	2.240**	12.451**	1.823**
q=0.35	10.818**	2.499**	12.678**	1.864**
q=0.50	11.822**	2.365**	11.367**	2.337**
q=0.65	12.508**	2.266**	12.614**	2.197**
q=0.75	13.427**	2.114**	13.530**	2.119**
q=0.85	15.325**	1.782**	14.825**	1.941**
q=0.95	17.724**	1.395**	20.194**	.893

Not. **p<.01; *p<.05; TTDI: Seyahat ve Turizm Gelişmişlik Endeksi; STS: Seyahat ve Turizm Sürdürülebilirlik

Tablo 4 incelendiğinde bağımlı değişkenin turizm gelirleri (LnTG) olduğu modelde TTDI değişkeninin tüm kantil düzeylerinde turizm gelirleri üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkiye sahip olduğu elde edilmiştir. Bunun yanı sıra STS değişkeni, 0.95 hariç tüm kantil düzeylerinde, LnTG değişkeni üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkiye sahip olduğu bulunmuştur.

Şekil 6

Turizm Gelirleri İçin Farklı Kantil Düzeylerine Ait Parametre Tahminleri

Tablo 5’de bağımlı değişken olarak alınan uluslararası turizm gelirlerine (LnTG) ait kantil regresyon modellerinin tahminleri sunulmuştur. Burada bağımsız değişken olarak sırasıyla CS, SDK ile STTE değişkenleri dikkate alınmıştır.

Tablo 5

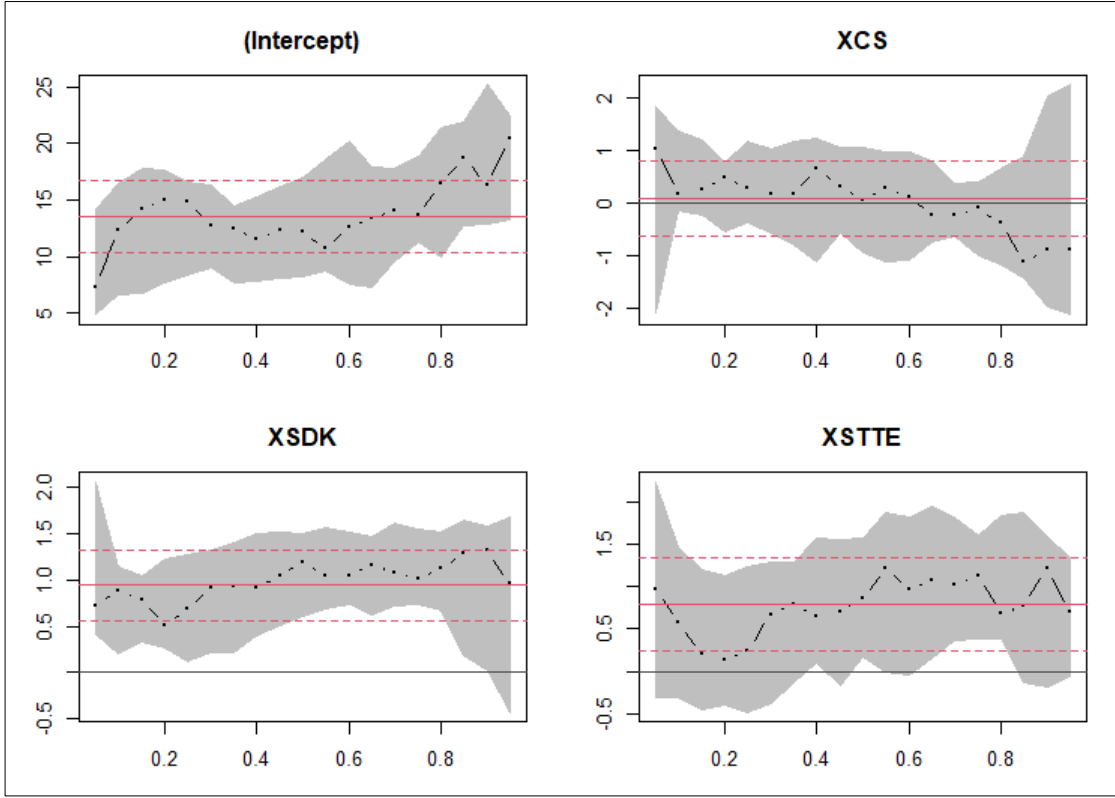
Uluslararası Turizm Gelirleri İçin Farklı Kantil Düzeylerine Ait Parametre Tahminleri

Kantil düzeyleri	Kesme	CS	SDK	STTE
q=0.05	7.350	1.019	.719	.968
q=0.15	14.213**	.247	.785*	.208
q=0.25	14.930**	.284	.678*	.235
q=0.35	12.508**	.174	.927**	.789
q=0.50	12.179**	.065	1.196**	.863
q=0.65	13.379**	-.220	1.164**	1.086*
q=0.75	13.721**	-.104	1.003**	1.139*
q=0.85	18.383**	-1.067	1.303**	.793
q=0.95	20.449**	-.871	.961**	.705

Not. **p<.01; *p<.05; CS: Çevresel Sürdürülebilirlik; SDK: Sosyoekonomik Dayanıklılık ve Koşullar; STTE: Seyahat ve Turizm Talep Baskısı ve Etkisi

Şekil 7

Uluslararası Turizm Gelirleri İçin Farklı Kantil Düzeylerine Ait Parametre Tahminleri

Tablo 5 incelendiğinde, bağımlı değişkenin LnTG olduğu modelde CS değişkeninin tüm kantil düzeylerinde hiçbir etkiye sahip olmadığı görülmüştür. SDK değişkeninin LnTG değişkenini pozitif ve anlamlı bir şekilde etkilediği ve bu etkinin de kantil düzeyleri arttıkça arttığı sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca, kurulan modelde STTE değişkeninin bağımlı değişken üzerinde sadece 0.65 ve 0.75 kantil düzeylerinde anlamlı bir etkiye sahip olduğu elde edilmiştir.

4. Tartışma ve Sonuç

Bu çalışmada, 2021 yılına ait 117 ülkedeki uluslararası turizm gelirlerinin ve uluslararası turist varış sayıları dikkate alınarak sürdürülebilir uluslararası turizmin gelişimini etkileyen faktörler kantil regresyon analizi ile incelenmiştir. Bulgulara göre, seyahat ve turizm sürdürülebilirliği alt göstergesi kapsamında yer alan çevresel sürdürülebilirlik, sosyo-ekonomik dayanıklılık ve koşullar ile seyahat ve turizm talep baskısı ve etkisinin turizm gelirleri ve turist gelişleri üzerinde güçlü belirleyiciler olduğu ortaya konulmuştur. Bulgular, her ülke için ulusal düzeyde turizm yönetimi ve politikaları için önemli çıkarımlara sahiptir. Gelecekteki gelir akışlarını anlamak devlet kurumları ve turizm planlamacıları için her zaman önemlidir ve bunun gibi modeller, seyahat ve turizm gelişiminde ve sürdürülebilirliğinde etkili olan göstergelerdeki değişikliklere yanıt olarak turizm gelirlerinde ve turist varış sayılarında beklenen değişikliği tahmin etmek için yararlı olabilir.

Dünya Ekonomik Forumu'nun 2022 Küresel Riskler Raporu için yapılan anketlere göre, seyahat ve turizm sektörü için çevresel riskler en büyük 10 küresel riskin yarısını temsil etmekte ve en şiddetlileri iklim eylemi başarısızlığı, aşırı hava ve biyolojik çeşitlilik kaybı şeklinde ortaya çıkmaktadır. Doğal varlıkların seyahat ve turizm talebini ve harcamasını oluşturmada oynadığı

merkezi rol göz önüne alındığında, çevresel riskler sektör için uzun vadeli büyüme için ciddi bir tehdit oluşturmaktadır.

Çevresel sürdürülebilirlik bir ekonominin doğal çevresinin genel sürdürülebilirliğini, doğal kaynaklarının korunması ile iklim değişikliğine karşı kırılganlığını ve hazırlığını ölçmektedir. Turizm için cazip bir konum sağlamada doğal çevrenin önemi yadsınamaz, bu nedenle çevresel sürdürülebilirliği artıran politikalar ve faktörler bir ülkenin bir destinasyon olarak gelecekteki çekiciliğini sağlamanın önemli bir yönüdür. Su kıtlığı, deniz ve hava kirliliği, orman örtüsünün kaybı ve türlerin yok olma riskinin derecesi, bir ülkenin çevresinin durumu hakkında fikir verir. Ayrıca, kamu ve özel sektörün çevreyi ve milli parkları koruması ve uluslararası çevre anlaşmalarının onaylanması, hükümetin ve özel sektörün doğaya dayalı seyahat ve turizmi oluşturan doğal varlıkları ne ölçüde koruduğunu göstermektedir. Son olarak, sera gazı emisyonları, yenilenebilir enerji kullanımı, yeşil altyapıya yatırım ve hava olaylarına maruz kalma ile ilgili ölçütler, bir ülkenin seyahat ve turizm sektörünün karşı karşıya olduğu en büyük uzun vadeli tehditlerden biri olan iklim değişikliğine ne kadar açık, hazır ve istekli olduğunu anlamak açısından önemlidir (WEF, 2022).

TTDI indeksinde bulunan *sosyoekonomik dayanıklılık ve koşullar* bir ekonominin sosyoekonomik refahını ve dayanıklılığını ortaya koymaktadır. Cinsiyet eşitliği, farklı işgücünün dahil edilmesi, daha fazla işçi hakkı ve eğitim, istihdam veya öğretimde olmayan genç yetişkinlerin sayısının azaltılması, çalışan verimliliğini artırmak ve daha büyük ve daha kaliteli bir işgücü havuzu oluşturmak için önemlidir (WEF, 2022). Bu durum, genellikle ortalamanın üzerinde kadın, azınlık mensubu ve genç istihdam eden seyahat ve turizm sektörü için özellikle önem arz etmektedir. Yüksek gelirli ekonomilerde, sosyoekonomik dayanıklılık ve koşullar çok daha yüksek puan alma eğiliminde olup, onları gelecekteki zorluklarla başa çıkmak ve işgücü potansiyellerini en üst düzeye çıkarmak için daha iyi bir konuma getirmektedir. Aksine, düşük ve orta-düşük gelirli ülkeler, daha sınırlı sosyal koruma, daha yüksek eğitim, istihdam veya öğretimde olmayan genç oranları, daha az işçi hakları ve herkes için daha fazla fırsat eşitsizliği nedeniyle çok daha düşük sosyoekonomik dayanıklılığa sahiptir. Sonuç olarak, bu ekonomilerdeki seyahat ve turizm sektöründe toparlanmanın önünde daha fazla engelle karşılaşabilir ve gelecekteki risklere karşı daha savunmasız olabilir (WEF, 2022).

Seyahat ve turizm talebi baskısı ve etkisi aşırı kalabalık ve talep dalgalanmasının yanı sıra seyahat ve turizmin kalitesi ve etkisinin varlığına veya bunlarla ilgili risklere işaret edebilecek faktörleri ölçmektedir. Yönetilemeyen turizm gelişimi, destinasyonların kapasitelerinin üzerinde çalışmasına, aşırı kalabalığa, doğal ve kültürel kaynakların zarar görmesine, altyapının zorlanmasına, konut fiyatlarının artmasına ve yerel halk için genel olarak yaşanabilirliğin azalmasına yol açabilir. Bu tür sorunlar bölge sakinlerinin turizme karşı tepki göstermesine, ziyaretçi memnuniyetinin azalmasına ve genel destinasyon çekiciliğinin düşmesine yol açarak seyahat ve turizm gelişimini olumsuz yönde etkileyebilir (WEF, 2022).

Mevcut çalışmada TTDI endeksi bağlamında ele alınan tüm değişkenlerin turist varışları ve turizm gelirlerindeki değişimi yönlendirdiği sonucuna ulaşılmıştır. Buna göre TTDI değişkeni turizm gelirlerini pozitif ve anlamlı bir şekilde etkilediği sonucu elde edilmiştir. Vašaničová vd. (2023) tarafından seyahat ve turizm rekabetçilik endeksi kullanılarak yapılan çalışmada benzer sonuç elde edilmiştir.

Uyar vd. (2023) tarafından yapılan çalışmada hem turizm gelirlerinin hem de turist varışlarının bağımlı değişken olduğu modellerde çevresel sürdürülebilirlik değişkeni anlamsız çıkmıştır. Benzer sonuçlar Joshi vd. (2017) tarafından yapılan çalışmada çevresel sürdürülebilirlik değişkeni turizm gelirlerinin bağımlı değişken olduğu modelde istatistiksel olarak anlamlı bulunamamıştır. Mevcut çalışmada da çevresel sürdürülebilirlik değişkeni turizm gelirlerinin

bağımlı değişken olduğu modelde tüm kantil düzeylerinde anlamsız ve yüksek kantil düzeylerinde negatif iken, turist varışlarının bağımlı değişken olduğu modelde çevresel sürdürülebilirlik değişkeni 0.05 kantil düzeyinde pozitif ve anlamlı, 0.95 kantil düzeyinde ise negatif ve anlamlı çıkmıştır. Bu durum turist sayısı arttığında çevresel sürdürülebilirliğin azaldığı şeklinde yorumlanabilir. Ayrıca turizm gelirlerinin bağımlı değişken olduğu modelde çevresel sürdürülebilirlik değişkeni istatistiksel olarak anlamlı olmasa da, yüksek kantil düzeylerinde negatif ilişki daha yüksek çevresel sürdürülebilirliğin daha az turizm geliri getireceğini göstermektedir. Bu durum, turizm büyümesi ile bir ülkenin çevresel sürdürülebilirliğe bağlılığını değerlendirmek için kullanılabilir çeşitli endeksler arasındaki ilişkiyi incelemek için daha fazla araştırmaya ihtiyaç olduğunu ortaya koymaktadır (Joshi vd., 2017).

Mevcut çalışmada başlangıçta belirlenen araştırma sorularına cevap alınmıştır. Buna göre, bir ülkenin turizmdeki gelişmişliğini gösteren turist varışları ve turizm gelirlerinin TTDI ile STS tarafından açıklandığı elde edilmiştir. Ayrıca, CS, SDK ve STTE değişkenlerinin bir ülkenin turizmdeki gelişmişliği gösteren turist varışları ve turizm gelirleri üzerinde önemli etkiye sahip olduğu ortaya çıkarılmıştır. Sonuç olarak çalışmada yapılan analizler ile bir ülkenin turizmdeki gelişmişliğinin seyahat ve turizm sürdürülebilirliği tarafından belirlendiği ortaya konulmuştur.

Daha önce de belirtildiği gibi çalışmada TTDI endeksi, TCI endeksinin geliştirilmiş halidir ve *sosyoekonomik dayanıklılık ve koşullar ile seyahat ve turizm talebi baskısı ve etkisi* endekse 2021 yılında eklenmiştir. Bu yönü ile bakıldığında bu çalışma bu iki alt endeksi dikkate aldığı için yapılacak diğer çalışmalara öncülük edecektir. Alt endekslerin dikkate alınarak yapıldığı ilk çalışma olan mevcut çalışmanın bulguları gelecekte yapılacak çalışmalara kıyaslama yapma olanağı sağlaması bakımından da alan yazına katkı sağlamış olacaktır.

TEŞEKKÜR

Bu çalışma Avrupa Birliği'nin Horizon Europe Araştırma ve Yenilik Programı tarafından finanse edilen REMODEL projesi kapsamında yapılmıştır. Burada ifade edilen görüş ve fikirler sadece yazar(lar)a aittir ve Avrupa Birliği'nin veya Avrupa Araştırma Yürütme Ajansı'nın görüş ve fikirlerini yansıtmaz. Bunlardan Avrupa Birliği ve Avrupa Araştırma Yürütme Ajansı sorumlu tutulamaz.

FINANSAL DESTEK

Bu çalışma Avrupa Birliği'nin Horizon Europe REMODEL Proje No: 101079203 kapsamında desteklenmiştir.

ETİK BEYANI

Bu çalışmada etik ilke ve standartlara uyulduğu beyan edilmiştir.

YAZAR KATKI BEYANI

Sevda Gürsakal Kavram/fikir; Literatür taraması; Tasarım; Veri toplama/analiz; Veri/bulguların yorumu; Taslağın yazımı; Eleştirel inceleme; Yönetme ve kontrol; Finansman; Son onay ve sorumluluk. Genel katkı düzeyi: %50.

Nuran Bayram Arlı Kavram/fikir; Literatür taraması; Tasarım; Veri toplama/analiz; Veri/bulguların yorumu; Taslağın yazımı; Eleştirel inceleme; Yönetme ve kontrol; Finansman; Son onay ve sorumluluk. Genel katkı düzeyi: %50.

ÇIKAR ÇATIŞMASI

Yazarlar herhangi bir çıkar çatışması beyan etmemiştir.

Kaynakça

- Altın Yavuz, A., & Gündoğan Aşık, E. (2017). Kantil regresyon. *Uluslararası Mühendislik Araştırma ve Geliştirme Dergisi*, 9(2), 137–146. <https://doi.org/10.29137/umagd.352530>
- Aydemir, M., & Bayram, N. (2020). A quantile regression analysis of students' social exclusion levels. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(2), 262–274. <https://doi.org/10.18026/cbayarsos.672141>
- Bhatia, A., Roy, B., & Kumar, A. (2022). A review of tourism sustainability in the era of Covid-19. *Journal of Statistics and Management Systems*, 25(8), 1871–1888. <https://doi.org/10.1080/09720510.2021.1995196>

- Costanzo, A. & Desimoni, M. (2017). Beyond the mean estimate: A quantile regression analysis of inequalities in educational outcomes using INVALSI survey data. *Large-Scale Assessments in Education*, 5(14), 1–25. <https://doi.org/10.1186/s40536-017-0048-4>
- Erdoğan, N. (2014). Ekoturizm (Turizm, Çevre ve Sürdürülebilirlik). H. Reyhan, A. Mutlu, H. H. Doğan, & A. S. Reyhan içinde, *Sosyal Çevre Bilimleri* (ss. 143–185). Siyasal Kitabevi.
- Gulcernal, T. (2020). The globalization indicators and tourism development: a dynamic panel-data analysis for Mediterranean countries. *Journal of Business Economics and Finance*, 9(3), 253–261. <https://doi.org/10.17261/Pressacademia.2020.1301>
- Joshi, O., Poudyal, N. C., & Larson, L. R. (2017). The influence of sociopolitical, natural, and cultural factors on international tourism growth: A cross-country panel analysis. *Environment, Development and Sustainability*, 19, 825–838. <https://doi.org/10.1007/s10668-016-9767-x>
- Kalina, J., & Vidnerová, P. (2022). Least weighted squares quantiles reveal how competitiveness contributes to tourism performance. *Finance a Uver*, 72(2), 150–171.
- Koenker, R., & Bassett, G. (1978). Regression Quantiles. *Econometrica*, 46(1), 33–50. <https://doi.org/10.2307/1913643>
- Litavcová, E., & Síč, J. (2021). Travel and tourism competitiveness index 2019–Quantile regression approach on 2nd sub-index. *Journal of Management and Business: Research and Practice*, 13(2), 1–9. <https://journalmb.eu/JMB/article/download/26/20>
- Nazmfar, H., Eshghei, A., Alavi, S., & Pourmoradian, S. (2019). Analysis of travel and tourism competitiveness index in Middle-East countries. *Asia Pacific Journal of Tourism Research*, 24(6), 501–513. <https://doi.org/10.1080/10941665.2019.1590428>
- Ozturk, A. B., & Van Niekerk, M. (2014). Volume or value: A policy decision for Turkey's tourism industry. *Journal of Destination Marketing & Management*, 3(4), 193–197. <https://doi.org/10.1016/j.jdmm.2014.04.001>
- Richardson, R. B. (2021). The role of tourism in sustainable development. In *Oxford Research Encyclopedia of Environmental Science*. <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780199389414.013.387>
- Tan, X.-P., & Wang, X.-Y. (2017). Dependence changes between the carbon price and its fundamentals: A quantile regression approach. *Applied Energy*, 190, 306–325. <https://doi.org/10.1016/j.apenergy.2016.12.116>
- UNEP & WTO. (2005). *Making tourism more sustainable: A guide for policy makers*. United Nations Environment Programme, & World Trade Organization (WTO). <https://wedocs.unep.org/20.500.11822/8741>
- Uppink, L., Soshkin, M. (2022, May 24). Travel & tourism development index 2021: Rebuilding for a sustainable and resilient future. World Economic Forum. https://www3.weforum.org/docs/WEF_Travel_Tourism_Development_2021.pdf
- Uyar, A., Kuzey, C., Koseoglu, M. A., & Karaman, A. S. (2023). Travel and tourism competitiveness index and the tourism sector development. *Tourism Economics*, 29(4), 1005–1031. <https://doi.org/10.1177/13548166221080357>
- Van, N. T. T., Vrana, V., Duy, N. T., Minh, D. X. H., Dzung, P. T., Mondal, S. R., & Das, S. (2020). The role of human-machine interactive devices for post-covid-19 innovative sustainable tourism in Ho Chi Minh City, Vietnam. *Sustainability*, 12(22), Article 22. <https://doi.org/10.3390/su12229523>
- Vašaničová, P., Jencova, S., Gavurova, B., & Bacik, R. (2021). Cultural and natural resources as determinants of travel and tourism competitiveness. *Transformations in Business & Economics*, 20(3), 300–316.
- Vašaničová, P., Jenčová, S., Kiseľáková, D., & Nebeský, L. (2023). Do travel and tourism competitiveness determine international tourism inbound receipts? A quantile regression model for 125 countries. *Journal of Tourism and Services*, 14(26), 137–152.
- WEF. (2022). *Travel & Tourism Development Index 2021: Rebuilding for a Sustainable and Resilient Future*. World Economic Forum. <https://www.weforum.org/publications/travel-and-tourism-development-index-2021/>
- Xuanming, P., Dossou, T. A. M., Dossou, K. P., & Alinsato, A. S. (2023). The impact of tourism development on social welfare in Africa: Quantile regression analysis. *Current Issues in Tourism*, 1–14. <https://doi.org/10.1080/13683500.2023.2214351>
- Zadeh Bazargani, R. H., & Kiliç, H. (2021). Tourism competitiveness and tourism sector performance: Empirical insights from new data. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 46, 73–82. <https://doi.org/10.1016/j.jhtm.2020.11.011>

Extended Abstract

The purpose of this study is to reveal the impact of Environmental Sustainability (ES), Socio-economic Resilience and Conditions (SES) and Travel and Tourism Demand Pressure and Impact (STTE), which are included in the Travel and Tourism Sustainability (STS) sub-index, on tourism revenues and tourist arrivals for a dataset of 117 countries within the scope of the Travel and Tourism Development Index (TTDI), and to examine the variation of this impact on tourism revenues and tourist arrivals at different levels. To achieve this objective, based on the results from empirical studies and the motivation of the current study, the following research questions are formulated:

- RQ₁: Can a country's tourist arrivals and tourism receipts, which are indicators of tourism development, be explained by TTDI and STS?
- RQ₂: Can tourist arrivals and tourism receipts, which indicate a country's tourism development, be explained by environmental sustainability (ES), socioeconomic resilience and conditions (SES), and travel and tourism demand pressure and impact (STTE)?

The data used in the study is taken from the TTDI prepared by the World Economic Forum (WEF), covering 117 countries. The TTDI is an enhanced version of the TTCI, which has been published every two years for the last 15 years. The TTDI measures and benchmarks "a range of factors and policies that enable the Travel and Tourism sector to develop in a sustainable and resilient manner and thus contribute to a country's development" (WEF, 2022).

In this study, the models are estimated using quantile regression method. This method is preferred since it is believed to provide important information in determining the explanatory variables that affect the number of tourist arrivals and tourism revenues of countries at different levels. In classical regression, the average conditional distribution is estimated with the OLS method, while in quantile regression, conditional quantile functions are estimated for each quantile level. In other words, the quantile regression method allows for the investigation of the effects of forecasts made for different quantile levels. Therefore, since different quantile levels are examined, a more holistic analysis of the distribution is possible. In this study, nine different quantile points (were used to analyze the number of tourist arrivals and tourism revenue levels. IBM SPSS 26 was used for descriptive statistics and RStudio for quantile regression analysis.

In the model where the dependent variable is tourist arrivals (LnTVS), TTDI is insignificant at the 0.05 and 0.15 quantiles, while it is significant at the 0.25 quantile level at 5% significance level and at the other quantiles at 1% significance level. While the TTDI variable has a positive and significant effect on the LnTVS variable, this effect increases as the quantile levels increase. In addition, the STS variable was found to have a positive and significant effect on the LnTVS variable at all quantile levels between 0.05 and 0.25 and 0.75. In addition, the CS variable is found to be positive and significant at the 0.05 and 0.25 quantile levels and negative and significant at the 0.95 quantile level. This can be interpreted as a decrease in environmental sustainability when the number of tourists increases. On the other hand, it was found that the SDF variable has a positive and significant effect on the LnTVS variable and this effect increases as the quantile levels increase. In addition, in the established model, it was observed that the STTE variable had no effect on the dependent variable LnTVS at all quantile levels.

In the model where the dependent variable is tourism revenues (LnTG), TTDI variable has a positive and significant effect on tourism revenues at all quantile levels. In addition, the STS variable is found to have a positive and significant effect on the LnTG variable at all quantile levels except 0.95. Moreover, the CS variable is found to have no effect at all quantile levels. It is concluded that the SDC variable has a positive and significant effect on the LnTG variable and this effect increases as the quantile levels increase. In addition, in the established model, the STTE variable has a significant effect on the dependent variable only at the 0.65 and 0.75 quantile levels.

In the current study, the initial research questions were answered. Accordingly, it has been found that tourist arrivals and tourism revenues, which indicate a country's tourism development, are explained by TTDI and STS. In addition, it has been revealed that CS, SDK and STTE variables have a significant impact on tourist arrivals and tourism revenues indicating a country's tourism development. In conclusion, the analyses conducted in this study reveal that a country's tourism development is determined by travel and tourism sustainability. The findings have important implications for tourism management and policies at the national level for each country. Understanding future revenue streams is always important for government agencies and tourism planners, and models such as this one can be useful for forecasting the expected change in tourism revenues and tourist arrivals in response to changes in indicators that influence travel and tourism development and sustainability.

This page intentionally left blank

RESEARCH ARTICLE / Araştırma Makalesi

<https://doi.org/10.37093/ijisi.1349789>

Haber İçeriklerine Yansıyan Turizm Problemleri Üzerine Bir Sorgulama: Bursa İli Örneği

Hatice Erdoğan*

Serhat Zaman**

Öz

Bu çalışmada, araştırma alanı olarak belirlenen Bursa ili ölçeğinde 1930-2022 yılları arasındaki 1.046 gazete haberi incelenmiştir. Bu gazete haberlerinde turizmin ortaya çıkardığı sorunlar, turizmin gelişiminin önündeki engeller ve diğer turizm ile bağlantılı sorunlar araştırılmıştır. Haber içerikleri nitel araştırma teknikleri ile incelenmiş, analitik teknik olarak tematik ve içerik analizi kullanılmıştır. Toplanan bilgiler mekânsal ve zamansal olarak sınıflandırılmıştır. Araştırma neticesinde Bursa il sınırı içerisinde problem frekanslarının tarihsel olarak değişiklik gösterdiği gibi destinasyon ölçeğinde de farklılaştığı belirlenmiştir. Her ne kadar medya kaynaklarının genel bir ideolojik eğilimi bulunsa da bu çalışmada böyle bir sorgulama gerçekleştirilmemiştir. Bu araştırmanın amacı sosyal, mekânsal ve ekonomik bir olgu olan turizmin sorunları ve bu sorunlara yol açan faktörleri belirlemektir. Bu sebeple hem ulusal hem de yerel gazeteler değerlendirmeye alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Medya, coğrafya, turizm, problem, Bursa

Cite this article: Erdoğan, H., & Zaman, S. (2023). Haber içeriklerine yansıyan turizm problemleri üzerine bir sorgulama: Bursa ili örneği. *International Journal of Social Inquiry*, 16(2), 655–680. <https://doi.org/10.37093/ijisi.1349789>

* Araş. Gör., Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Coğrafya Bölümü, Tekirdağ, Türkiye. (Sorumlu Yazar).

E-posta: haticeerdogan@nku.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0597-7430>

** Prof. Dr., Bursa Uludağ Üniversitesi, Coğrafya Bölümü, Bursa, Türkiye..

E-posta: serhatzaman@uludag.edu.tr, ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-4300-9382>

Article Information

Bu çalışma, Bursa Uludağ Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi (BUÜ BAP, Proje Numarası: 1232) tarafından desteklenmiştir.

Received 25 August 2023; Revised 29 November 2023; Accepted 08 December 2023; Available online 30 December 2023

An Inquiry on Tourism Problems Reflected in News Content: The Case of Bursa Province

Abstract

This study examined 1.046 tourism-related newspaper articles published between 1930 and 2022 about Türkiye's Bursa province, which was selected as the research area. In these newspaper articles, we investigated the problems caused by tourism, the obstacles to tourism development, and other related problems. The news contents underwent analysis using qualitative research approaches, employing thematic and content analysis as the chosen analytical methods. The data gathered was classified based on its spatial and temporal aspects. The research findings revealed that the problem frequencies within the provincial border of Bursa experienced historical changes and also varied at the destination scale. Although media sources have a general ideological tendency, no such questioning was carried out in this study. The aim of this research is to determine the problems of tourism, which is a social, spatial, and economic phenomenon, and the factors that cause these problems. For this reason, both national and local newspapers were evaluated.

Keywords: Media, geography, tourism, problem, Bursa

1. Giriş

Haber içerikleri ilettiği bilgiler aracılığıyla okuyucularının dünyasını şekillendirmekte ve çevresini anlamasına yardımcı olmaktadır. Bireyler ve topluluklar, etrafında olup biteni bilmek, haberdar olmak ve olaylar hakkında bilgi sahibi olmak için medya kaynaklarından uzun yıllardır yararlanmaktadır. Maddi ve dijital olarak varlığını devam ettiren bu kaynaklar bir külliyat meydana getirmiştir. İşte bu sebeple yerel, bölgesel ve ulusal düzeyde sosyal, politik ve kültürel hayata ilişkin zengin bilgiler sunan ve önemli bir kitle iletişim aracı olan gazeteler, raflarda tozlu duran belgelerin toplamından çok daha fazlasıdır, hafızanın ifadesidir (Ringel, 2023). Belirli bir zaman, yer ve bağlamda toplumu yansıtan güçlü bir bellek aracı olarak hizmet eden bu kaynaklar, dönemin problemleri ve onları şekillendiren olaylar ile hegemonik söylemler hakkında da önemli bilgiler aktarmaktadır (Vella, 2009). Bundan dolayı çalışmamızda geleneksel medya kaynaklarından biri olan gazeteler aracılığıyla problemlerin çalışma alanında nasıl konumlandığı, hangi problemlerin hangi sahalarda mevcut olduğu, problemlerin çözülüp çözülmediğine yönelik bir sorgulama gerçekleştirilmiştir. Yani sorunlar sorun edilmiştir. Bursa ölçeğinde turizm ve ilişkili kavramlar, onları ortaya çıkaran toplumsal koşullar dikkate alınarak değerlendirilmiştir. Yapısal ve kültürel bağlamda incelenen turizm kavramının ortaya çıkardığı sorunlar ve turizm gelişiminin önündeki engeller yıllar bazında ele alınmıştır. Böyle bir çalışma neticesinde farklı konuların gölgesinde kalan turizm, boş zaman ve eğlence kavramlarının aleni veya örtük bir biçimde temas ettiği birçok konu hakkında bilgi edinilmiştir. Turizmin yarattığı ve turizmi etkileyen problemlerin haber içerikleri baz alınarak incelenmesinin nedeni, bu kaynakların insanlar ile onların bir parçası oldukları topluluk arasındaki ilişkiyi ortaya koymasından kaynaklanmaktadır.

Basının önde gelen işlevlerinden biri, kurumlar, gruplar ve faaliyetler hakkında haber yapmaktır. Çoğu zaman eğlence, gündelik yaşam ve boş zaman etkinliklerinin ve buna bağlı içeriklerin göz ardı edildiği gazeteler, on dokuzuncu yüzyıl itibariyle değişmeye başlamış ve söz konusu içerikler medya kaynaklarında daha fazla yer edinmeye başlamıştır (Jackson vd., 2020). İnsan hikayeleri, eğlence ile bağlantılı aktiviteler, rekreasyon, boş zaman ve turizm gibi başlıkları içeren aktarımların artması ile gündelik hayata ilişkin kapsamlı bir belge grubu oluşmuştur. Bakış açısı ve bağlama göre değişen anlamlara sahip olan bu belge gruplarının analiz edilmesi ile turizmin öznel ve yapısal belirlenimine dikkat çekilmiştir (Podilchak, 1991). Turizm coğrafyası

açısından önemli olan söz konusu aktarımlar araştırmalarda gittikçe daha fazla yer edinmeye başlamıştır.

Medya kaynaklarını veri olarak kullanan araştırma sayısının gün geçtikçe artması, erişimin kolaylaşması ile doğrudan bağlantılıdır. Elbette bu durum bilginin miktarı, türü ve kalitesi gibi konular hakkında tartışmaların yaşanmasına neden olmuştur (Cole & Whysall, 1968). Medya kaynaklarının bir ideolojiyi temsil etmesi ve objektifliğinin sorgulanması tartışılan bir başka konudur. Her ne kadar haber içeriğinin doğruluğu, objektifliği üzerine tartışmalar olsa da titiz bir metodolojik yaklaşım ile veriler ele alındığında faydalı çıktılara ulaşıldığı görülmektedir. Ek olarak farklı kaynaklardan gelen söylemlerin yorumlanması ile insanların çevresini ve diğer destinasyonları nasıl gördükleri anlaşılakta ve güç ilişkileri ortaya konulmaktadır (Hannam & Knox, 2005).

Medya kaynakları aracılığıyla turizm ile bağlantılı birçok konu farklı boyutları ile ele alınsa da literatürde bazı araştırma konuları ön plana çıkmaktadır. Bunlar arasında ilk sırada haber içeriğini destinasyonlar ölçeğinde inceleyen çalışmalar yer almaktadır (Mainil vd., 2011). Bir diğer popüler araştırma konusu ise turistlerin karar verme sürecinde etkili olan etmenlerin medya kaynakları ile araştırılmasıdır (Kapuściński & Richards, 2022). Örneğin sosyal medya verileri içerisinde yer alan blog yazıları, ziyaretçilerin deneyimlerini izleme ve anlama açısından oldukça kullanışlıdır. Bloglar sayesinde turistlerin kişisel deneyimlerini paylaşmaları ve bunun yaygınlaşması turistik faaliyetlere ilişkin izlenimlerin zamansal ve mekânsal olarak izlenebilmesine olanak sağlamıştır (Kurashima vd., 2005, s. 496). Medyanın turist algılarını önceden belirlemede güçlü bir konuma sahip olması, yöneticileri olumlu destinasyon imajı oluşturma hususunda belirli stratejiler yapmaya itmiştir. Medya kaynaklarından yararlanarak turist bakışı (Urry, 2009) üretmek için temsil ve anlayışların güçlendirilmesi, oluşturulan stratejilerden biridir (Crang, 2004). Örneğin sırt çantalı gezginlerin Avustralya medyasındaki temsillerini ele alan bir çalışmada (Peel & Steen, 2007, s. 1057) 1990 yılından 2005 yılına kadar yazılı medyada yer alan haberler analiz edilmiştir. Çalışma neticesinde turizm planlaması yapılırken Avustralya'nın gelecekteki itibarı için bu segmentin dikkate alınması gerektiği belirtilmiştir. Medyanın imaj güçlendirmede rolü olduğu kadar politik nedenlerle manipüle edildiği takdirde mekân üzerinde farklı sonuçlar doğuracağı da ortadadır. Örneğin Thompson (1969) çalışmasında medyanın oluşturduğu algı nedeniyle göçmenlerin bilinmeyene doğru nasıl çekildiklerini ortaya koymuştur (Thompson, 1969).

Medya kaynakları beklenti ve algı oluşturma hususunda da önemli bir araçtır (Stamm, 1985, s. 36). Örneğin destinasyon imajı oluşturma, turizm pazarlaması, destinasyonları tanımlama, semboller ve görseller kullanılarak mekânın tanımlanması ve benzeri amaçlarla medyadan yararlanılmaktadır. Turizmin medyadaki temsili sayesinde turistler aşına oldukları yerler ile kilometrelerce ötedeki destinasyonlar arasında bağlantı kurmakta, bilgi sahibi olmaktadır. Özellikle çevrimiçi medya, turist tercihlerini belirleme ve davranışlarını yönlendirme hususunda önemli bir güce sahiptir (Li vd., 2018, ss. 301-302). Buna ek olarak destinasyon imajını şekillendirmede de büyük bir etkiye sahiptir. Bir diğer yandan eylemlerin meşrulaştırılması veya reddedilmesinde de medya kaynakları yönlendirici bir rol oynamaktadır (Stokowski, 2011, s. 24).

Araştırmacıların yaptığı çalışmalardan da görüldüğü üzere medya kaynakları bireysel ve toplumsal deneyimlerin şekillenmesinde etkili bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Fakat şunu da unutmamak gerekir ki günümüzde her bir birey çeşitli kanallar aracılığıyla kendi medyasını yaratmaktadır. Yaratılan bu medya ürünleri diğer turistler tarafından tüketilebilir ya da yeni medya ürünlerinin üretilmesine katkı sunabilir (Månsson, 2011, s. 1634). Yani aktörler medya ürünlerinin hem üreticisi hem de tüketicisidir. Bu da onları mekânın yeniden üretiminde

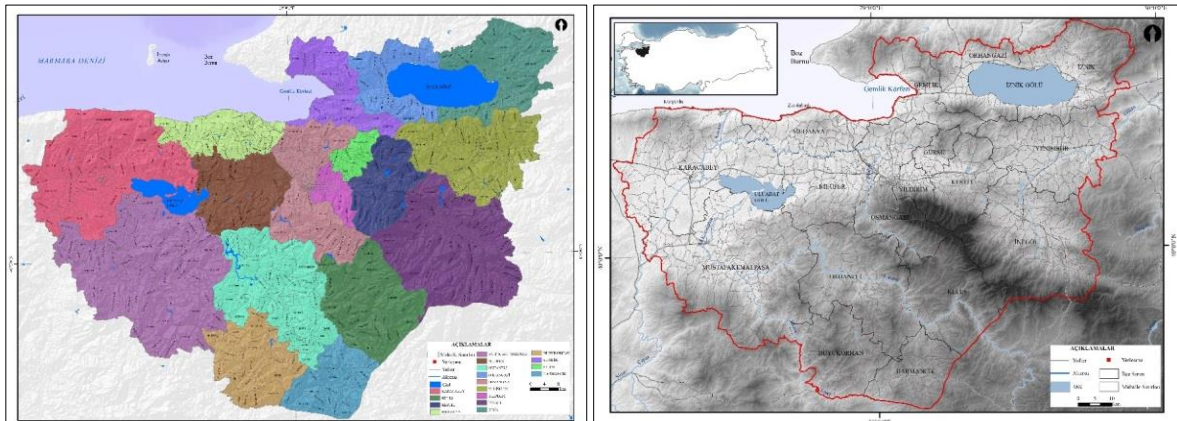
oldukça etkili kılmaktadır (Ateljevic, 2000). Ancak bu eş zamanlı üretim ve tüketim sürecinin turizm üzerindeki etkisini dikkate alan az sayıdaki araştırma, meydana gelen değişikliğin belirli boyutlarını anlamamıza yardımcı olmuştur. Örneğin turistler tarafından yaratılan medya ürünlerine odaklanılarak gerçekleştirilen bir çalışmada Rosslyn Şapeli'ni ziyaret eden turistler incelenmiş, sosyal medya uygulamalarından (Facebook, Twitter, Youtube, Flickr) turist eğilimleri anlaşılmasına çalışılmıştır (Månsson, 2011, s. 1634). Çalışma neticesinde günümüzde pasif turist algısından giderek uzaklaşıldığı, turistlerin medya üretim ve tüketiminde etkiye sahip olduğu vurgulanmıştır. Sosyal medya aracılığıyla üretilen bilgi akışının gün geçtikçe artması bu etkinin ölçeğini de genişletecektir. Akademik çalışmalarda da medyanın dönüştürücü bir güce sahip olduğu ifade edilmektedir (Jansson & Falkheimer, 2006). Özetle tipik pazarlama uygulamaları ve turizm endüstrisini büyütme amacı dışında medya kaynakları, sorunların gündeme getirildiği ve bir noktaya kadar seslerin duyurulduğu alanlardır. Bu bağlamda insanların yerle ilişkisini keşfetmek için iletişim araçlarının veri kaynağı olarak görülmesi son derece doğaldır (Burgess & Gold, 2017).

2. Çalışma Alanı

Bursa'daki turizm faaliyetleri, sahanın sahip olduğu doğal, tarihi ve kültürel öğelerin beslediği etkinliklerden meydana gelmektedir. Turist sayısı ve gelirinin her geçen gün arttığı araştırma alanında, turizm faaliyetlerinin nasıl düzenleneceği ve geliştirileceği hususunda bazı soru işaretleri ile karşılaşmıştır. Yapılan planlama ve projeler ile mekân organize edilmeye ve sektörün getirilerinden yararlanılmaya çalışılmıştır. Bu durum da beraberinde çelişkileri getirmiştir. Özellikle doğanın, kültürün ve tarihin korunması ile sektörün büyüme isteği bu çelişkili durumu ortaya koymaktadır. Günümüzün anahtar kelimesi olan sürdürülebilirlik fikri ile uzlaşa sağlanmaya çalışılmaktadır. Bu çalışmada turizm ve bağlantılı kavramlar baz alınarak sorgulama gerçekleştirilmiştir. Bakış açımız insan ve çevre arasındaki etkileşimin incelenmesi ve bu etkileşim neticesinde ortaya çıkan sorunların tespit edilmesi ile sağlıklı bir turizm gelişimi sağlanabileceği yönündedir.

Harita 1

Bursa İli

Not. Çalışma alanı olan Bursa ili, Marmara Bölgesinin güneydoğusunda ve Türkiye'nin kuzeybatısında yer almaktadır. Bilecik, Kütahya, Kocaeli, Sakarya, Yalova ve Balıkesir ile komşudur. İl sınırı içerisinde 17 ilçe (Gemlik, Mudanya, Büyükorhan, Karacabey, Gürsu, İnegöl, İznik, Nilüfer, Kestel, Osmangazi, Yenişehir, Orhaneli, Harmancık, Mustafakemalpaşa, Yıldırım, Büyükorhan ve Keles) yer almaktadır.

3. Araştırmanın Yöntemi

Sorunların araştırılması ve problemin tespiti, çözüm için önemli bir adımdır. Bu araştırma, Bursa turizminin geleceği için karşılaşılan problemlerin -zamansal ve mekânsal ölçekte- ortaya konulması gerekliliğini savunmaktadır. Turizm gelişimi için son derece önemli olan olaylar, faaliyetler ve davranışların medya vasıtasıyla incelendiği bu araştırmada nitel yaklaşım benimsenmiştir.

Nitel araştırmalarda sosyal yapı içerisindeki karmaşık bağlantılar analiz edilmekte ve yorumlanmaktadır (Auerbach & Silverstein, 2003, s. 3). Bundan dolayı sosyal bilimlerde yaygın olarak kullanılan araştırma yöntemlerinden biridir. Karşılaşılan sorunlarının açıklamasında da oldukça yararlıdır (Rust vd., 2017, s. 1304; Walsh & Downe, 2006, ss. 117-118). Ek olarak derinlemesine bir anlayış sağlayarak sosyal olayların nedenlerini, anlamlarını ve sosyal bağlarının anlaşılmasını sağlayarak sosyal değişime katkı sağlamaktadır. Bu da politika yapıcıların bu sorunlarla mücadele etmesini sağlayacak kullanışlı bilgiler ürettiği anlamına gelmektedir. Bundan dolayı karmaşık bir fenomen olan turizmin ele alındığı bu araştırmada doküman analizi yapılmış, belgeler nitel araştırma teknikleri kullanılarak incelenmiştir. Analitik yöntem olarak tematik ve içerik analizi kullanılmıştır.

Haber içeriklerinin toplandığı ve incelenmeye başlandığı araştırmanın ilk aşamasında, geçmişte karşılaşılan sorunların izlerini günümüzde de mekânsal olarak gözlemleyebildiğimiz fark edilmiştir. Ek olarak sorunların çözümü için atılan adımları da mekânsal olarak gözlemleyebilmekteyiz. Haberdar olduğumuz bu sorunların araştırma dâhilinde ele alınmasının sebebi konuyu derinlemesine araştırmak, nitel araştırmanın metodolojik esnekliğinden yararlanarak sorgulama gerçekleştirmektir. Yani mevcut bilgiyi derinleştirerek "kapılar ardında" olup biteni öğrenmek amaçlanmaktadır (Tuval-Mashiach, 2017). Bundan dolayı bu çalışma Bursa'da turizm sektörünün karşılaştığı sorunlar ile sektörün gelişimine etki eden problemleri ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda şu sorulara yanıt aranmıştır: *Araştırma sahasındaki turizm ile ilişkili problemler nelerdir? Bu problemler basında nasıl ifade edilmektedir? Bu problemler, sektörü ve gündelik hayatı nasıl etkilemiştir? Sorunlar zamansal ve mekânsal olarak farklılık göstermekte midir? Farklılık gösteriyor ise bu farklılığı ortaya çıkaran dinamikler nelerdir?*

Araştırma sorularına yanıt aramak için 1930-2022 yılları arasında yayınlanan Bursa ile ilgili gazete haberleri, köşe yazıları ve görseller incelenmiştir. Dokümanlara ilgili internet siteleri ve Bursa Uludağ Üniversitesi Kütüphanesi arşivinden ulaşılmıştır. Turizm, rekreasyon, eğlence ve boş zaman temalarına odaklanılarak dokümanlar toplanmış, diğer materyaller kodlama ve analizin dışında tutulmuştur. Toplam 1.046 haber içeriği MAXQDA Analytics Pro 2020 programı ile kodlanmıştır. Haber içerikleri dört belge grubuna ayrılarak incelenmiştir. Bu belge grupları 1930-1960, 1961-1990, 1991-2010, 2011-2022'dir. Dönemin şartları ve özellikleri dikkate alınarak yapılan bu gruplandırma ile belge grupları arasındaki farklılıklar ve benzerlikler ortaya konulmuştur. 1930-1960 yıllarının incelendiği belge grubu, planlı dönem öncesi turizm faaliyet ve problemlerine yönelik veri sağlamış; 1961-1990 yıllarının incelendiği belge grubu, planlı dönem faaliyet ve problemlerine yönelik veri sağlamış; 1991-2011 yıllarının incelendiği belge grubu, sürdürülebilir turizm yaklaşımının pratiğe aktarıldığı dönem hakkında veri sağlamış; 2011-2022 yıllarının incelendiği belge grubu, güncel turizm uygulamaları ve problemleri hakkında veri sağlamıştır. Bilindiği üzere kod "dil temelli ya da görsel bir veriyi betimlemek amacıyla sembolik olarak kullanılan özetleyici, çarpıcı, özü yansıtan ve/veya çağrışımsal nitelikteki bir sözcük ya da kısa bir ifade" olarak tanımlanmaktadır (Saldana, 2019, s. 4). Çalışmada toplanan veriden örüntüler çıkarmak ve veriye yorumlanmış anlamlar yüklemek

amacıyla kodlama gerçekleştirilmiştir. Bu doğrultuda toplam 1.046 haber içeriği veri setleri haline getirilmiş, veri seti gözden geçirilerek kodlama için bir anlayış geliştirilmiştir. Verilerin gözden geçirilmesinin ardından ön kodlama gerçekleştirilmiştir. Bu aşamada veri setindeki kavramlar ve temalar tanımlanmış ve daha sonrasında ayrıntılı analize geçilmiştir. Kodlama yöntemi araştırma soruları ve araştırma amacı göz önüne alınarak belirlenmiştir.

Bu doğrultuda araştırmada birinci döngü kodlama yöntemi olarak nitelik kodlama ve süreç kodlama kullanılmıştır. Nitelik kodlama, veri türü ve zaman aralığı gibi bazı temel bilgilerin veri setinde kolaylıkla konumlandırılabilmesine imkân verdiği için uygun bulunmuş ve kullanılmıştır. Daha sonra yapılacak kategorizasyon ve ilişkilerin tespiti için insana ve ortama özgü faaliyet ve davranışları tanımlayan bilgiler ile kodlama yapılmıştır (Lofland vd., 2005). Eylem kodlama olarak da ifade edilen süreç kodlama ile eylem ve etkileşim biçimleri kodlanmıştır. İkinci döngü kodlama yöntemi olarak kodlanmış verinin kategorizasyonunu sağlamak için örüntü kodlama kullanılmıştır (Saldana, 2019, ss. 73-74). İkinci döngü kodlama ile tematik, kategorik, kavramsal ve kuramsal bir düzenlemeye gitmek amaçlanmıştır. Kullanılan yöntemden de anlaşılacağı üzere veri temelli (tümevarımsal) kodlama gerçekleştirilmiştir. Bu doğrultuda ilk etapta 2.515 kodlama yapılmış ve bu kodlar problemler, turizm tanım ve anlamı, turizm kaynakları, yapılanlar ve yapılması önerilen uygulamalar olmak üzere 4 ana tema altında gruplandırılmıştır. Problemlere yönelik bir sorgulama gerçekleştirildiği için daha sonrasında turizm tanım ve anlamı ile yapılanlar ve yapılması önerilen uygulamalar temalarına ait kodlamalar kaldırılmış, problem ve problemin gerçekleştiği alanın ifade edildiği turizm kaynakları başlıklarına ait 1.542 adet kodlama gerçekleştirilmiştir. Derlenen 1.046 adet haber içeriği nitel içerik analizi yapabilmek için tematik olarak kodlanmıştır.

Araştırmada içerik analizi ve tematik analiz yapılmıştır. İçerik analizi, kelime sayısı fazla olan metinlerin belirli kriterler etrafında kategoriler halinde düzenlendiği bir yöntemdir. Genellikle sözlü, yazılı veya görsel materyallerin analizi için kullanılmaktadır. Bu materyaller, röportajlar, günlükler, dergi makaleleri, gazete makaleleri, reklamlar, resimler, videolar ve diğer benzer materyallerdir. İçerik analizi içeriğin önemli yönlerini tespit etmek amacıyla yorum ve çıkarımlar yapmaya dayalı bir yöntemdir (Şengel vd., 2020). Tematik analiz ise verilerin kodlanması ve daha sonrasında analiz ve betimlemeler için yeniden kodlanması süreçlerinden meydana gelmektedir (Glesne, 2000, s. 255). Çalışmada tematik analiz ile veriler içindeki tema ve örüntüler tespit edilmiştir. Tüm veriler okunarak kodlamalar gerçekleştirilmiş ve kodun özünde ne olduğu bulunmaya çalışılmıştır. Aynı kod altında kodlanmış verilerin olaylar ile bağlantısı, zamana bağlı olarak nasıl değiştiği veya çeşitlendiği incelenmiştir. Bu sayede olaydan olaya, ortamdan ortama ya da durumdan duruma değişen kodlarla kategorilerin ya da tematik düşüncelerin nasıl temsil edildiği keşfedilmeye çalışılmıştır (Gibbs, 2018, s. 48; Glesne, 2000). Analiz sonrasında veri sunumu için kapsamlı bir metin oluşturulmuş ve görsel araçlardan yararlanılmıştır.

4. Bulgular

Turizm sayesinde uluslararası alanda ülkenin tanıtımının yapılması, ekonomik getirisinin anlaşılması ve uluslararası barış, anlaşma ve dostluğun sağlanması kavramının yalnızca boş zaman etkinliği olarak görülmemesine neden olmuştur. Bu da turizm ve eğlencenin düzenlenmesi ve örgütlenmesini beraberinde getirmiştir (Kabagöz, 2016). Siyasal iktidarın özel ilgisine mazhar olan eğlence ve turizm ile ilgili yapılan ilk çalışmalar arasında turizmi geliştirmeye, düzenlemeye ve seyahatleri kolaylaştırmaya yönelik atılan adımlar yer almaktadır. Tüm bu yapılanlar kusursuz bir turizm ve eğlence gelişimi sağlamamış, beraberinde mevcut sorunların büyük sorunlar

haline gelmesine ya da yeni problemlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bursa özelinde ortaya çıkan sorunlar Şekil 1'de listelenmektedir.

Şekil 1

Kod Sistemi

Kod Sistemi	1930-1960	1960-1990	1990-2010	2010-2022	TOPLAM
✓ Turizmin Nitelik ve Niceliğini Etkileyen Problemler					0
✓ İlgisizlik ve Bilgisizlik					20
✓ Yerel Halkın Turizm Aktivitesine Katılmaması					5
✓ Tutum Değişimi					4
✓ Eğitim Eksikliği					2
✓ Yetmiş Eleman Eksikliği					5
✓ Yanlış Siyasi Kararlar					19
✓ Plansızlık					27
✓ Müzelerin Kapalı Olması					1
✓ Yatırımların Yetersizliği/Yatırımların Eşit Dağılımaması					3
✓ Organizasyon Eksikliği					9
✓ Plansız Yapılaşma					39
✓ Koruma-Kullanma Dengesinin Sağlanamaması					0
✓ Somut Olmayan Mirasın Korunmaması					7
✓ Doğal, Tarihi ve Kültürel Kaynakların Korunmaması (+)					41
✓ Sıt Problemi					19
✓ Şehrin Silüetinin ve Mimarinin Korunmaması					10
✓ Tanıtım Eksikliği					26
✓ Sermaye/Sermayedar Eksikliği					2
✓ Modern Konaklama Tesislerinin Olmaması					40
✓ Eğlence Merkezlerinin Yetersizliği					9
✓ Risk ve Krizler					0
✓ Suç					9
✓ Kaçakçılık					3
✓ Yolsuzluk					2
✓ Huzursuz/Güvensizlik Algısı					12
✓ Doğal Afet					7
✓ Kuduz Hastalığı					1
✓ Salgın Hastalık					52
✓ Altyapı-Üstyapı Sorunları					13
✓ Gürültü Problemi					2
✓ Yönlendirici Enstrüman Eksikliği					5
✓ Krizlilik					43
✓ Telekomünikasyon ile İlgili Problemler					1
✓ Ulaşım Hizmetlerinin Yetersizliği					42
✓ Kanalizasyon Sorunu					14
✓ Su Sorunu					6
✓ Elektrik Sorunu					2
✓ Turizmden Ekonomik Yarar Elde Edilememesi					9
✓ Bütçe Yetersizliği					20
✓ Turizmin Belirli Bir Zümreye Hıtap Etmesi					23
✓ Turist Sayısı ve Gelirinin Yetersizliği					32
✓ Ucuz Tatil Anlayışı					1
Σ TOPLAM	100	191	91	205	587

Araştırma sahasındaki sorunlar yıllar bazında değişiklik göstermiş midir? Mekânsal olarak farklılık göstermekte midir? Farklılık gösteriyor ise bu farklılığı ortaya çıkaran dinamikler nelerdir? sorularına yanıt aramak için öncelikle 1930-1960 yılları arasındaki dönem incelenmiştir. 1930-1960 yılları arasında festival ve spor müsabakaları düzenlenmiş, uzun yıllardır kaplıca merkezi olan sahanın termal turizm alanında geliştirilmesi ve destinasyon ekonomisine katkı sağlaması için gerekli adımlar atılmıştır. Atatürk'ün Bursa gezileri esnasında termal turizm ve kış turizmine dikkat çekmesi, birtakım önlemler alınması ve düzenlemeler yapılmasına ön ayak olmuştur. Bu doğrultuda banyo, otel, lokanta gibi işletmeler kurulmuş, 1931 yılında Bursa meclis kararıyla kaplıca şehri ilan edilmiştir (Çinici, 2015, s. 55). Gerçekleştirilen uygulamalar ve öneriler ile mekân üzerinde düzenlemeye gidilmiş olsa da dönemin haber içeriklerinden hareketle termal turizm konusunda halen problemlerin mevcut olduğunu, tam olarak çözüme kavuşturulamadığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Kaplıca ve dağ tedavilerinde ihtisaslaşmış tabatetten modern otellere, geniş asfalt caddelere, seyahatlerin ve hastaların her türlü eğlence istirahat ihtiyaçlarına cevap verecek kasino, park, bar, stadyum ve koşu yeri gibi tesisata varıncıya kadar her şeyin sistemli bir kuruluş planı içinde tamamlanması şarttır. (Cumhuriyet Gazetesi, 25 Temmuz 1933).

Bugünkü kaplıcalar su tedavisinden beklenen azami istifadeyi verecek fenni tesisata malik değildir. Hele bugünkü otellerin ne bizi, ne de ecnebileri memnun etmesi beklenemez. Baştan aşağı kalfa zevkinin mahsulü kötü binalar, kötü servis ve kötü eşya seyyahı hergün rahatsız edecek şeylerdir... Bir nokta üzerinde tekrar durmak lazım: Bursa hastalar sayesinde değil daha ziyade gezme, eğlenmek isteyenler sayesinde zenginleşecektir. (*Cumhuriyet Gazetesi*, 25 Temmuz 1933).

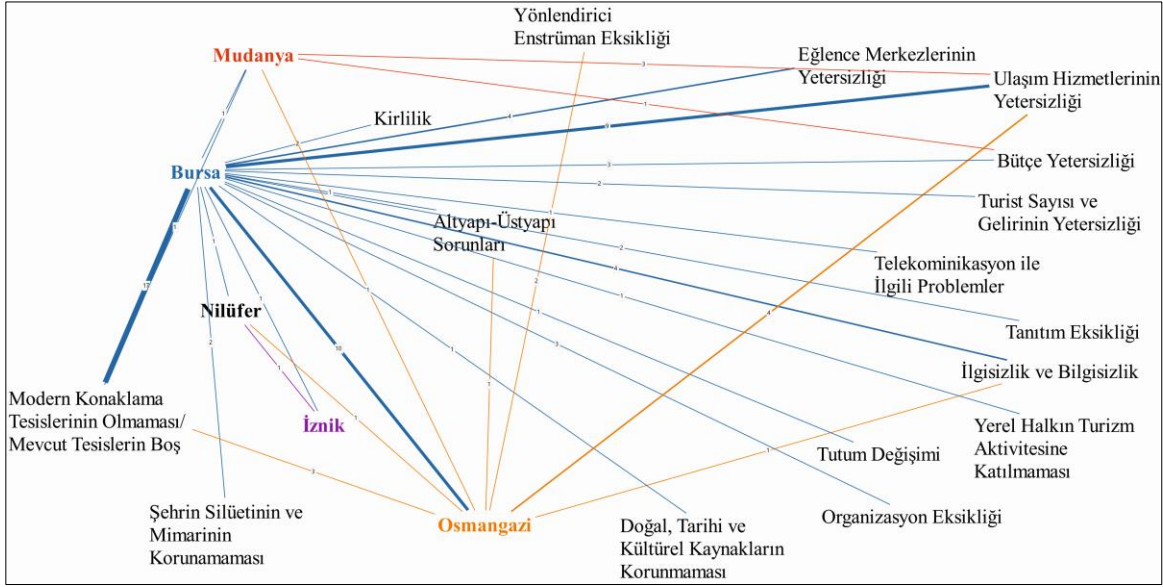
Banyo mevsiminde gerek Yalova gerekse Bursa kaplıcalarına birçok misafir geliyor. Bu sıralarda Bursadan İstanbulu telefonla bulmak çok güçleşiyor. Çünkü İstanbulla Bursa arasında tel bir tane olduğundan ekseriyetle ara teldeki Yalova merkezi İstanbul ve Ankara ile meşgul bulunuyor. (*Cumhuriyet Gazetesi*, 5 Ağustos 1933).

Çelikpalas hakkında İstanbul gazetecilerine izahat veren otelin müdürünün bilhassa şu sözleri şayanı dikkattir:- Bayramda bir çok kimse geldi. Yerimiz bulunmadığı için geri çevirdik. Yazın da böyledir. Bir ay evvel telefon veya mektubla otelde yer temin edemiyenler burada kalmaktan mahrumdurlar. Demek oluyor ki Bursa birkaç Çelikpalasa modern banyolu otellere muhtacdır. Modern Avrupa kaplıcalarına rekabet edebilmek için Bursada evvela birkaç banyolu modern otel daha açılması zaruridir. (*Son Posta Gazetesi*, 4 Şubat 1939).

İncelenen haber içeriklerine göre 1930-1960 yılları arasında başlıca sorun, modern konaklama tesislerinin olmamasıdır. Onu ulaşım hizmetlerinin yetersizliği takip etmektedir. İlgisizlik ve bilgisizlik de bu dönemin sorunları arasında yer almaktadır (Bkz. Şekil 2). Medya kaynaklarında yer alan haberlerdeki turizm ilgili problemlerin dağılımı şu şekildedir: Sermaye-sermayedar eksikliği %35,85, tanıtım eksikliği %9,43, turizmden ekonomik yarar elde edilememesi %9,43, yanlış siyasi kararlar %9,43, ilgisizlik-bilgisizlik %14,15, altyapı ve üstyapı sorunları %21,70'dir (Bkz. Şekil 4). Özellikle Bursa il sınırı ölçeği ve Osmangazi ilçesinde konaklama ve altyapı hizmetlerinin yetersizliğine vurgu yapılmaktadır. Erken Cumhuriyet Dönemi Bursa'sında bu eksikliklerin giderilmesinde kamu kaynaklarından yararlanılmıştır. Uludağ ve Çekirge civarında turizm gelişimi için yapılanlar yine haber içeriklerinde ifade edilmiş, yapılanlar ve yapılması önerilen uygulamaların yanı sıra eksiklikler, hatalı uygulamalar ve memnuniyetsizliklerden de bahsedilmiştir. Örneğin önemli bir kış turizm merkezi olan Uludağ'ın ihtiyaçlarını gidermek, özellikle ulaşım ile ilgili problemleri ortadan kaldırmak amacıyla Bursa Valisi Fatih Güvendiren önemli adımlar atmıştır. 1933 yılında Bursa Dağcılık Kulübü kurularak, kulübün yardımıyla kayak evi işletilmeye başlanmıştır (Akçura, 2017). Sağlık ve kış turizmini geliştirmeye yönelik yapılanlara ek olarak müzeler açılmaya başlamıştır. Gelen turist sayısının yetersizliğini tanıtım eksikliğine bağlayan karar vericiler, bu sorunu ortadan kaldırmak için Turizm İşleri Bürosu'nu kurmuştur. Sergi, festival düzenleyerek ve uluslararası festivallere katılarak tanıtım eksikliği giderilmeye çalışılmıştır. Bursa turizminin günümüzdeki görünümüne kavuşmasında etkili olan bu adımlar önemli olsa da o dönemin sorunlarını tamamen ortadan kaldıramamıştır. *Son Posta*, *Cumhuriyet*, *Servetifunun (Uyanış)* ve *Akşam* gazetelerindeki içeriklerden sahanın problemlerini ana hatları ile anlamak mümkündür.

Şekil 2

Kodların Birlikte Oluşma Modeli (1930-1960)

Maalesef Uludağ'ına tertip ettiğimiz bu seyahat Bursa şehrinin çok lehinde bir hareket olduğunu Bursalılar takdir etmiyorlardı. Bugün yalnız milletler arasında değil bir memleketin şehirleri arasında yapılan vasi miyasta turizm teşkilât ve propagandaları Bursa spor komitesi idare heyetinin nazarı dikkatini celbetmemiş miydi! Bursa şehri ve civarının turizm sayesinde malik olabileceği milyonlarca servetin üzerinde miskin uyuyan spor idarecileri artık uyanın. (*Servetifunun [Uyanış]*, 11 Mayıs 1933).

Herşeyde olduğu gibi turizm işinde de programlaşmak mecburiyeti vardır. Bir seyyah şehirde otelci, yalnız lokantasile, banyosu ve otelinin temiz havası olduğunu söylemekle öğünmemelidir. Orada müşterisini rahat ettirecek eğlendirecek vasıtalar da bulundurulmalıdır. Mesela: Bir otele gidiyorsunuz. Değil bir eğlence yeri, hatta salonu, radyosu, gramofonu bile yok... (*Cumhuriyet Gazetesi*, 3 Ağustos 1936).

Şimdiki otelin tavan kısımları, banyosu, kayak yeri ve elektriği çok noksandır. Yapılacak lüzumlu tadilat ile, Uludağ otel, buraya gelenlerin her ihtiyacını karşılayabilecek derecede konforlu otellerden biri olacaktır. (*Akşam Gazetesi*, 3 Haziran 1937).

Bursanın ikinci ihtiyacı ve mühim derdi (yol) dur. Oldukça geniş bir mesahi sathiyeye malik olan Bursa vilâyetinde şimendifer hattı, hiç denecek kadar az olduğundan, şoseler kıymet kazanmaktadır... Vilâyet turistik yolları şunlardır: (Yalova Bursa, Mudanya Bursa, Bursa Apolyond, Bursa İznik, Bursa Karaköy, Bursa Uludağ). Bunların hemen hiç birisi baştan nihayete kadar düzgün ve mükemmel bir halde değildir. (*Cumhuriyet Gazetesi*, 8 Eylül 1937).

Asırlardanberi turist uğrağı olan Bursa bir türlü turizm şehri şekline sokulamamıştır... Her tarafta olduğu gibi Bursada da otelsizlik ön safta gelmektedir. (*Son Posta Gazetesi*, 4 Şubat 1939).

kirletileceğini vurguluyordu. Hiç kimse ilgilenmedi olayla... (Bursa Hakimiyet, 21 Haziran 1983).

Yıllar yılı Karacabey'in içme suyu büyük sorun olmuştur. (Bursa Hakimiyet, 2 Ocak 1987).

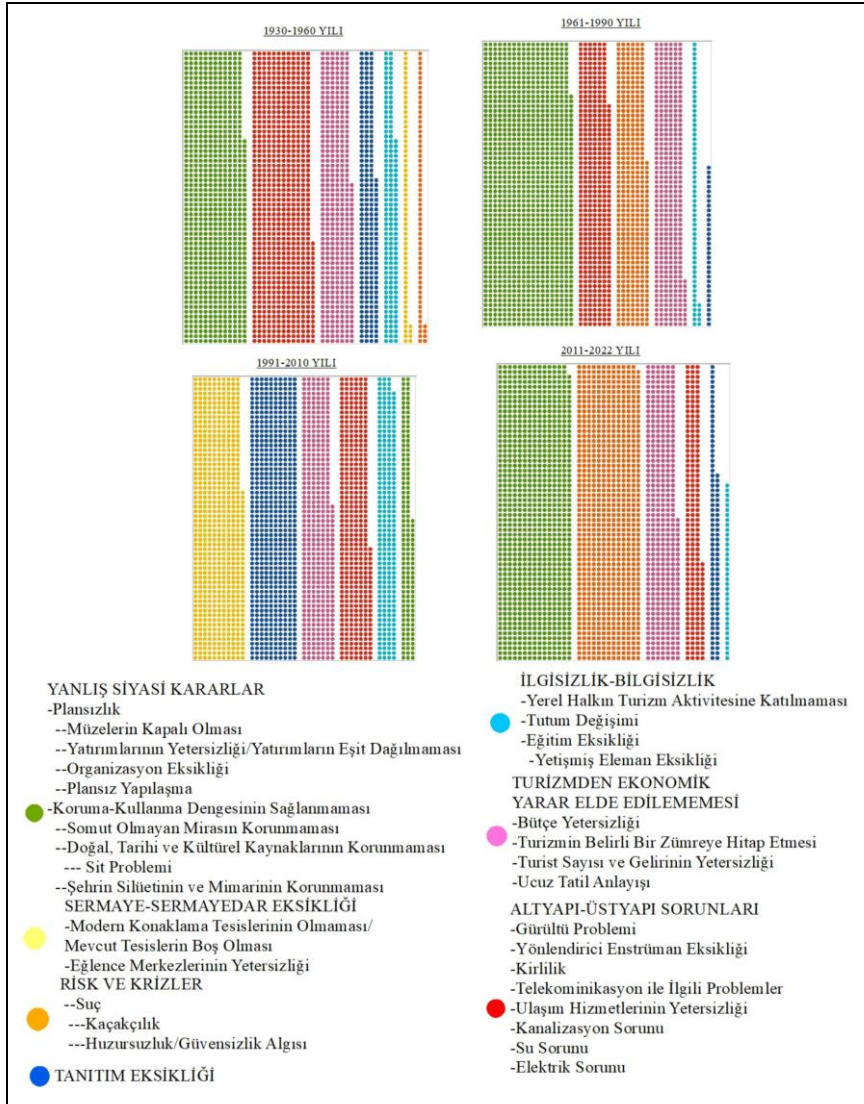
Kurşunlunun en büyük sorunu kanalizasyon (Bursa Hakimiyet, 2 Mayıs 1988).

Narlı'nın önemli sorunu kanalizasyon. Bugüne değin bu sorun evlerde ve sitelerde açılan çukurlarla çözümlenmiş. Ancak her an büyük tehlikeler ortaya koyuyor... (Bursa Hakimiyet, 31 Mayıs 1988).

Güzelyalı'da yoğun yapılaşma sahil yolunun hemen bitiminde bir beton örtü meydana getirmiş. Kentlerdeki tüm sorunlar bu sahillerde de yaşanıyor. İnşaatlar ara yolların kapanmasına neden olmuş. ... Bu ise pisliğin çevreye yayılmasına neden oluyor. (Bursa Hakimiyet, 5 Haziran 1988).

Şekil 4

Medya Kaynaklarında Yer Alan Haberlerdeki Turizm İlgili Problemlerin Belge Portresi (1930-2022 Yılları)

Medya kaynaklarındaki turizm ilgili problemlerin belge portresine göre yanlış siyasi kararlar teması %34,30, altyapı ve üstyapı sorunları teması % 30,81, turizmden ekonomik yarar elde edilememesi teması %16,28, riskler ve krizler %2,3, sermaye/sermayedar eksikliği %5,23, ilgisizlik/bilgisizlik %6,98, tanıtım eksikliği %4,07'dir. 1930-1960 yılları arasında yayınlanan gazetelerde tanıtım eksikliği ve sermaye/sermayedar eksikliği en önemli problem olarak karşımıza çıkarken 1961-1990 yılları arasındaki en önemli sorun yanlış siyasi kararlar ve altyapı-üstyapı sorunlarıdır. Gürültü problemi, yönlendirici enstrüman eksikliği, telekomünikasyon ile ilgili problemler, ulaşım hizmetlerinin yetersizliği, kanalizasyon sorunu, su sorunu ve elektrik sorunu ile plansızlık ve plansız yapılaşma haber içeriklerinin ana temasını oluşturmaktadır (Bkz. Şekil 3). Kıyı alanlarında ve Bursa merkezinde hızlı yapılaşmanın meydana getirdiği plansız büyüme doğal olarak altyapı ve üstyapı kaynaklarının yetersiz kalmasına neden olmuştur. Yerel halk ve hizmet sağlayıcılar bu durumun başlıca sorumlusunu karar vericiler olarak görmektedir. Bu durum 1961-1990 yıllarında yayınlanan haberlerin içeriklerine ait kelime bulutunda "Belediye Başkanı" ifadesinin sıkça yer almasına neden olmuştur (Bkz. Şekil 4). Kıyı alanlarının dönüşümü yerel gazetelerde "deniz, sahil, hizmet, otel" kelimeleri "kanalizasyon, çöp, para, su" kelimeleri ile bir arada ifade edilmiştir. Bu da yapılaşmanın ilk safhalarındaki problemleri basit bir şekilde ifade etmektedir. Günümüzde düzenli tutulan bir istatistiki veri bulunmasa da yapılaşmanın boyutunu 1989 yılında Turizm Bakanlığınca yayınlanan İkinci Konut Envanterinden anlamak mümkündür. Bu envantere göre Mudanya ve Gemlik ilçesi 5898 tatil konutu ile Türkiye'de 7. sırada yer almaktadır (Sonat, 1997, ss. 5-19). Marmara Denizi kıyılarında en fazla ikinci konutun yer aldığı çalışma sahasında (Kurt, 2015; Sonat, 1997) daha sonraki yıllarda yasal düzenlemeler ile yapılaşma engellenmeye çalışılsa da sonuç değişmemiştir.

Kıyı alanlardaki sorunlar dışında bu dönemin bir diğer sorunu turizmin belirli bir zümreye hitap etmesidir. Değişen yaşam biçimi, farklı ekonomik gelire sahip grupların ve farklı sosyal tabakaların bir araya gelmesine neden olmuştur. Orta ve alt gelir grubunun pahalılığa karşı kamu denetimi talebi gazete içeriklerine yansıyan alt başlıklar arasındadır.

Yunanistan ise, zengin için gerekli tesisleri ihmal etmediği gibi, kuvvetini daha çok, orta sınıf turistlerin ihtiyaçlarını karşılayacak tesisler kurmaya vermiştir... Bizimkiler, masallardaki milyonlar turistleri beklerlerken, Yunanistan kasasını durmadan doldurmuştur. Avrupa'nın kuzey bölgelerinden inen ve sayıları yüzbinleri aşan turistler, Yunanistan'ı döviz yağmuruna tutmuşlardır (Akis, 23 Mart 1963).

Orman İşletmesinin aşırı olarak arttırdığı "Çadır yeri" kiralari yüzünden bu yıl Uludağ bomboş kaldı. Sezondan önce aylığını beş bin liradan çadır yeri kiralayan vatandaşlar, sezon başladığında Orman İşletmesinin yer kiralalarının 9 bin Liraya yükseltmesi sonucu, aradaki farkı istemiş, verenler yerlerinde kalırken, veremeyenler ise geri dönüp gitmişlerdi. (Bursa Hakimiyet, 16 Ağustos 1982).

Uludağ kış ayları orta direğin yavaşamadığı yolunu bile bilmediği bir turizm cenneti yaz aylarındaki bu durgunluk nedeniyle Uludağ'ın orta direğe açılacağı söylenmektedir. (Bursa Hakimiyet, 1 Mayıs 1988).

Şekil 5

1930-2022 Yıllarında Yayınlanan Haberlerin İçeriklerine Ait Kelime Bulutu

1991-2010 yıllarında yayınlanan haber içeriklerinde "tarih, kültür, eski, bina, belediye" kelimeleri ön plana çıkmaktadır (Bkz. Şekil 5). İçeriklerde sıkça zikredilen bu kavramlar dönemin yapısını yansıtmaktadır. Nitekim sürdürülebilir turizm kavramı ile tanışıldığı 1990'lı yıllar sürdürülebilir kalkınma ilkelerinin turizm kavramına uyarlandığı, koruma-kullanma dengesini sağlayarak bütüncül bir bakış açısıyla planlamaların yapıldığı dönemdir (Bramwell, 2015). Yerel yönetimler sürdürülebilirlik kavramını pratiğe aktarabilmek adına planlamalar yapmıştır. Bu doğrultuda çalışma sahasında yönetim merkezi kurulmuştur. Gönüllü çalışma grupları oluşturulmuş, Yerel Gündem 21 Şube Müdürlüğü kurulmuştur (Karakuzulu, 2010, s. 404). İşbirliği ve organizasyon için sivil toplum kuruluşları, karar vericiler, yerel halk ve diğer paydaşların bir araya gelmesiyle kentin turizm değerleri ve kent markasını korumaya yönelik planlamalar yapılmıştır. Doğal, kültürel, tarihi ve arkeolojik mirasın korunması ve yaşatılması için planlamalar yapılmıştır. Koruma-kullanma dengesini sağlamak için korunan alanlar ile kentsel, doğal, tarihi ve arkeolojik sit alanları belirlenmiştir. Fakat farklı koruma derecelerine sahip sit alanlarındaki yapılaşma koşullarının izne bağlı olması yerel halk arasında problem olarak algılanmıştır. Bundan dolayı 1991-2010 yılları arasında gazete içeriklerine yansıyan başlıca sorun sit sorudur.

(Osmangazi)...Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Müdürlüğü'nün binanın tarihine uygun bir biçimde restore edilmesini istediğini söyleyen Özkan, ancak yapı sahibinin burayı yıkarak yerine yüksek katlı bir bina yapmak istediğini belirtti... Yapının bir tarafının 15 ay önce çöktüğünü belirten vatandaşlar, artık bu yapılar için kesin bir çözüm bulunmasını istiyor. (Olay Gazetesi, 16 Nisan 2000).

Geçmişten günümüze kadar gelmeyi zor da olsa başaran tarihi İnegöl evleri kaderiyle baş başa... Anıtlar Yüksek Kurulu'nun koruması altında olan tarihî evlere şu ana kadar gereken ilginin gösterilmemesi vatandaşlar tarafından tepkiyle karşılanıyor. Korkarak sokaklardan

geçtiklerini söylüyorlar. İnegöl Belediyesi'nin birkaç kez yıkmak istediği ancak yıkamadığı binaların etrafında yeni binalar yükselirken, tarihi İnegöl Evleri var olma savaşı veriyor. Vatandaşlar, "Binalarda şu an oturulacak durum yok. Ancak çocuklarımız bu binaların altında sürekli oyun oynuyorlar. Sürekli gözümüz çocuklarda olmasına rağmen yine de endişe duyuyoruz. Bu binalar ya onarılıp eski güzelliğine kavuşturulsun ya da yıkılarak tehlikeli olmaktan çıkarılsın. Restore edilmeden, tarihi eserleri koruyoruz diye inatla yıkılmasını engelleyen kişiler, bu evlerin yıkılması durumunda doğacak tehlikeden sorumlu olacaklardır" diye tepki gösterdiler. (*Bursa Hakimiyet*, 4 Ekim 1997).

Yanlış siyasi kararlar teması altında plansızlık ve koruma-kullanma dengesinin sağlanamaması kategorisi ile kodlanan içeriklerden de anlaşılacağı üzere yerel halk ve karar vericiler arasında bir gerilim olduğu açıktır. Bu gerilimin nedeni koruma altına alınan tarihi yapıların restorasyonu için yeterli bütçenin olmamasıdır. Restore edilmeyen atıl yapıların yıkılma endişesi yaratarak güvensiz bir ortam meydana getirmesidir. Ev sahiplerinin izinsiz yıkma ya da yapma yetkisinin olmaması ve ilgili kurulların izni ile hareket etmek durumunda olması da hoşnutsuzluk yaratmıştır. Tarihi ve kültürel miras kavramlarına yönelik bilincin oluşmadığı düşüncesinden hareketle panel ve eğitimler düzenleyen yöneticiler, belediyelerin üzerlerine düşen görevleri en iyi şekilde yapmaya çalıştıklarını ancak çarpık yapılaşma ile mimari açıdan önem taşıyan eserlerin korunamadığını ve çevreye gereken önemin verilemediğini vurgulayarak durumu "kültür kirlenmesi" olarak tanımlamışlardır (*Bursa Hakimiyet*, 15 Nisan 1994). Yerel halkın yöneticilere, yöneticilerin de yerel halka sorumluluğu devretmesi yanlış siyasi kararlar teması ile kodlanan içeriklerin diğer sorunlar ile karşılaştırıldığında fazla bir yüzdelik dilime sahip olmasına neden olmuştur. 1991-2010 yılları arasında haber içeriklerinde yer alan problemlerin belge portresinde dağılıma göre (Bkz. Şekil 4) yanlış siyasi kararlar %41,23, altyapı ve üstyapı sorunları %21,05, riskler ve krizler %12,28, ilgisizlik/bilgisizlik %5,26, tanıtım eksikliği %1,75, turizmden ekonomik yarar elde edilememesi %18,42'dir. Huzursuzluk/Güvensizlik algısı ve kirlilik diğer ön plana çıkan sorunlar arasında yer almaktadır. Güvensiz koşullar altında sağlıklı bir turizm gelişiminden söz etmek oldukça zordur. Destinasyon seçiminde ziyaretçilerin güvenlik algısı belirleyici bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Turizmin bu yapısı sektörü olumsuzluklara karşı duyarlı hale getirmektedir. Siyasi sorunlar ve asayiş sorunları, araştırma sahasında güvensizlik/huzursuzluk algısı yaratan ana başlıklardır (Bkz. Şekil 6). Özellikle ikincil konutlardaki hırsızlık olayları haber içeriklerinde oldukça fazla yer almaktadır. Ayriyeten bu yıllarda meydana gelen terör olaylarının ülke tanıtımı ve turizm sektörü üzerindeki olumsuz etkisi de medya kaynaklarına yansımıştır. Haber içeriklerinde terör olaylarının yabancı medyada farklı yansıtıldığı için ülke imajı ve tanıtımını olumsuz yönde etkilediği belirtilmektedir.

Mudanya, Kumyaka Köyü civarındaki yazlıkları talan edenler jandarmanın sıkı takibi sonucu yakalandı. Yakalananlardan Necati Çubukören'in (45), kışın boşalan yazlıklardan eşya çaldığı, İbrahim Çakmak'ın ise bu eşyaları pazarladığı belirtildi. (*Bursa Hakimiyet*, 25 Kasım 1992).

Yabancı Basının Terör Olaylarını Abartması, Pek Etkili Olmadı Yabancı Turistler Türkiye'den Memnun (*Bursa Hakimiyet*, 17 Nisan 1994).

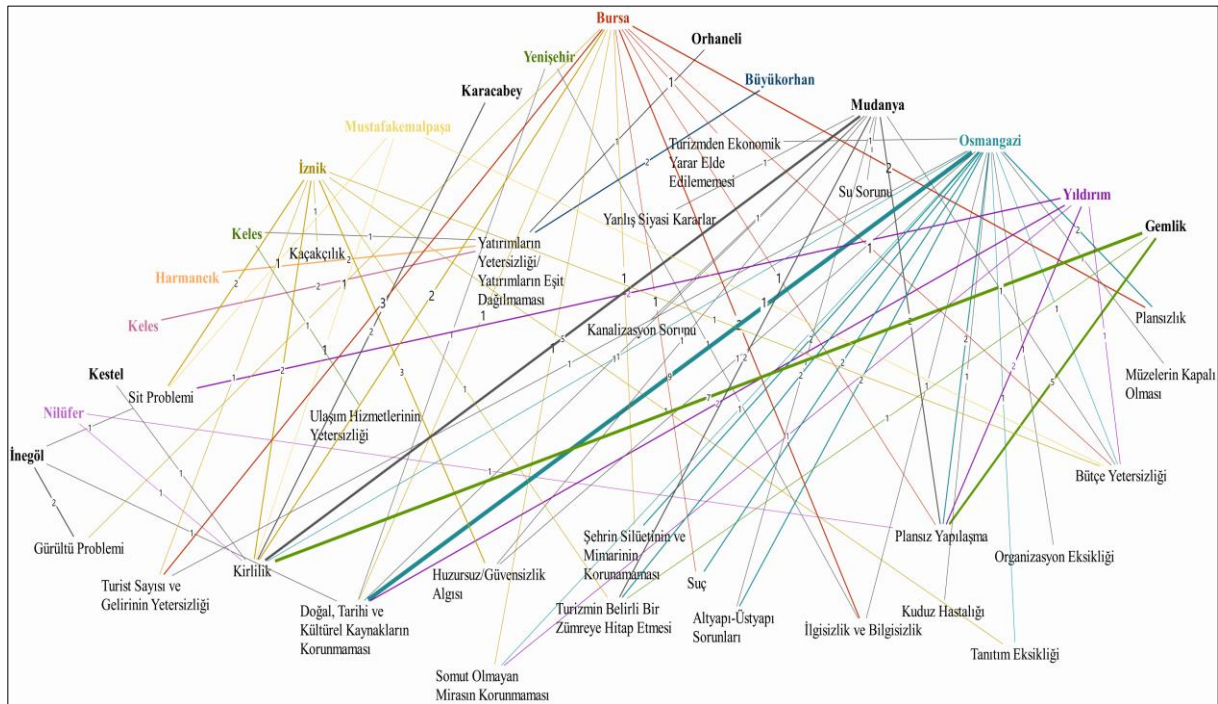
İnanç turizminden pay alma çabasında olan ve 2000 yılı içinde çok sayıda turist bekleyen İznik'te, Japon öğrencinin ölü bulunması şok etkisi yaratmıştı. Ancak İznik polisinin başarılı bir çalışmayla cinayeti aydınlatması, olayın turizme darbe vurmasından endişe eden ilçe halkını ve yöneticilerine rahat bir nefes aldırdı. (*Olay Gazetesi*, 6 Nisan 2000).

İznik Eşrefzade Camii minaresindeki tarihi çinileri çalarak satmak isteyen 3 kişi suçüstü ele geçirildi. Cami minaresindeki tarihi çinileri çaldıkları iddia edilen 3 kişi İznik'in bir mahallesine ismini veren, Eşrefzade Camii'nin minaresinde bulunan çinileri söktükleri iddia edilen Ahmet Demir (18), Kadir Şahin (19), Durmuş Şahintürk (22), polis tarafından yakalandı. (*Bursa Hakimiyet*, 7 Temmuz 2000).

Tarihi ve turistik mekanları ziyarete gelen yerli ve yabancı turistlerin bir anlık dalgınlıklarından istifade ederek cep telefonu ve çantalarını çalan 4 kişilik küçük kızlar çetesi, Çarşı Karakolu ekiplerinin operasyonu ile ele geçirildi. (*Bursa Hakimiyet*, 6 Ağustos 2003).

Şekil 6

Kodların Birlikte Oluşma Modeli (1991-2010)

1960'lı yıllardan beri haber içeriklerine konu olan bir diğer konu kirliliktir. Artan ziyaretçi sayısı ile birlikte nüfus yoğunluğunun artması söz konusu kirliliği beslemiştir. Tarımsal faaliyetlerin, sanayileşmenin, yapılaşmanın ve altyapı hizmetlerinin yetersizliği kirlilik sorununu derinleştirmiş, özellikle deniz kirliliği problemi tehlikeli boyutlara ulaşmıştır. 1991-2010 yılları arasında yayınlanan haber içeriklerinde kirlilik konusu ziyaretçiler ve yerel halk perspektifinden ele alınmış, hoşnutsuzluklar dile getirilmiştir.

(Kumla) Serinlemek için kirliliğe giren gözü kara yazlıkçılar, bir yandan pis denizle mücadele ederken bir yanda da denize girmeyi adeta engelleyen teknelerle mücadele ediyor... (*Bursa Hakimiyet*, 23 Temmuz 1996).

İznik Gölü'nde son yıllarda kirlilik oranı arttı. Gölde oksijen seviyesi de düşüyor. Bunun sonucunda balıklarda ölüm oranı artıyor. Kirliliğe neden olarak kimyasal atıkların atılması, köy kanalizasyonlarının göle verilmesi ve göl çevresindeki zeytinliklerde yapılan bilinçsiz ilaçlama gösteriliyor. (*Bursa Hakimiyet*, 9 Ekim 1997).

Yaz sezonu öncesi sahillerde yapılan deniz suyu ölçümlerinde, Marmara Denizi'nin güneyindeki kıyı şeridinin kirli olduğu Gemlik, Mudanya ve Karacabey ilçelerine bağlı 26 noktada yıl boyunca ayda bir kez deniz suyu kirli olan bir bölgeden, ertesi ayki ölçümlerde "temiz" raporu aldıklarını bildiren Serdar, Marmara'yı "kirli deniz" olarak nitelendirdi. (*Bursa Hakimiyet*, 2 Şubat 2002).

Deniz suyu bakteriyolojik analiz sonuçlarına göre, Bursa sahillerinde kesinlikle denize girilmemesi gerekiyor. Her hafta deniz suyundan numuneler alarak yapılan tetkiklere göre, Bursa'daki sahillerin daha önceki yıllara oranla gün geçtikçe daha da kirlendiği ortaya çıkıyor. Deniz suyunda maksimum 200 fekal koliform olan kirlilik sınırı, Bursa sahil şeridinde yapılan incelemelerde 2 bin 400 fekal koliform çıktı. Koliform değerlerinin en düşük olduğu halk plajı ve kampların ise, Narlı (28), Karacaali (75), Büyükkumla (9), Sunipek Fabrikası önü (23) ve Burgaz Altınkum (93) olduğu bildirildi. (*Bursa Hakimiyet*, 25 Ağustos 2003).

1991-2010 yılları arasında daha öncesinde ne "problemler" ne de "yapılanlar/yapılması önerilenler" başlıkları altında kodlanmayan Keles, Harmancık, Büyükorhan, Orhaneli ilçelerine ait kodlamalara rastlamaktayız (Bkz. Şekil 6). Bu sahalarda Bursa turizminde pay sahibi olma yolunda adımlar atıldığını fakat ne özel sektörün ne de devlet yatırımlarının uğramadığından haber içeriklerinde bahsedilmektedir. Yöneticilerin yakınmalarının kaleme alındığı bu metinler bir yandan "yatırımların eşit dağılmaması" başlığı altında kodlanırken bir yandan da "ilgisizlik/bilgisizlik" başlığı altında kodlanmıştır. "Bursa'nın Dışındaki Bursa" manşeti ile oluşturulan içerikte halkın ilgisizliği şu şekilde ifade edilmektedir:

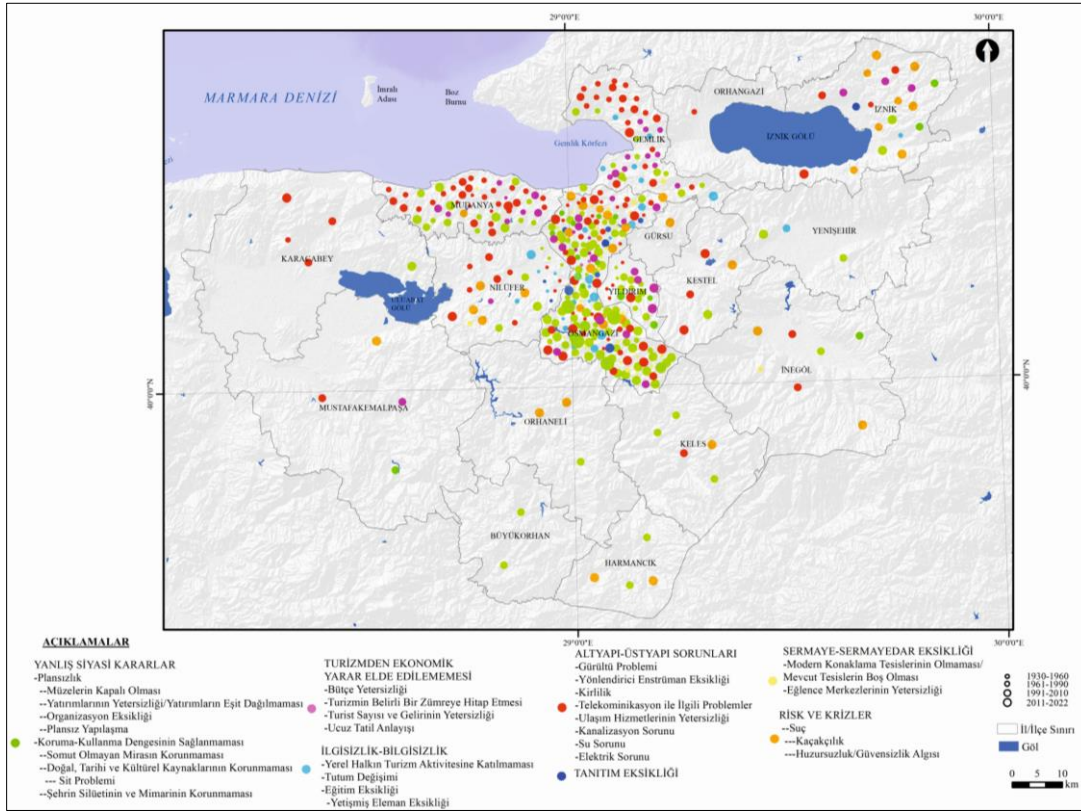
Başkan Türkmen, "Keles'in tarihi hamamının işlevini koruması için Bursa'dan bu işin ustalarını ilçeye getirdik. Ancak halkımız ilgi göstermeyince hamamcılar ilçemizi terk etti. Kendilerinden ne elektrik ne de su parası istedik. Öyle ki; asgari ücretle burada kalıp çalışmalarını önerdik. Bununla da yetinmedik, asgari ücretin dışında hamama gelenlerden elde edilen geliri de kendilerine bıraktık. Ama kalmalarını sağlayamadık. Bin bir güçlükte restore ettirdiğimiz tarihi Yakup Çelebi Hamamı, bugün ilgisizlik yüzünden çalışmıyor" diye yakınıyor. (*Bursa Hakimiyet*, 1 Ekim 1997).

Özetle 1991-2010 yılları arasında doğal, kültürel ve tarihi kaynakların korunmaması, bütçe yetersizliği, kirlilik, plansız yapılaşma, yatırımların eşit dağılmaması, ilgisizlik/bilgisizlik ve huzursuz/güvensizlik algısı gibi problemler ile karşılaşmıştır. 1961-1990 yıllarında mevcut olan problemlerin çözümlenmemesiyle plansız yapılaşma ve kirlilik problemleri bu döneme aktarılmıştır. Baskın tema olan doğal, kültürel ve tarihi kaynakların korunmaması başlığı, 1990'lı yıllarda hâkim olan sürdürülebilir turizm paradigması ile doğrudan ilişkilidir.

İlgisizlik/bilgisizlik teması ile sit sorunu, plansız yapılaşma ve yatırımların eşit dağılmaması temalarının bir arada kodlanması, turizmde söz sahibi olan ya da olmak isteyen aktörler arasındaki çatışmayı anlamak açısından önemlidir. Mekânsal olarak problemlerin büyük ölçüde Bursa il sınırı ölçeğinde ifade edildiğini Gemlik, İznik, Mudanya, Osmangazi ve Yıldırım ilçelerine ait sorunların da haber içeriklerinde geniş bir yer kapladığını söylemek mümkündür (Bkz. Harita 2).

Harita 2

Haber İçeriklerinde Yer Alan Sorunların Mekânsal Dağılışı

2011-2022 yılları arasında yayınlanan haber içeriklerindeki baskın tema salgın hastalıktır (Bkz. Şekil 7). 2019 yılının sonunda ortaya çıkan COVID-19 salgını ülkelerin sınırlarını kapatmasına, doğal olarak turist hareketliliğinin kısıtlanması ya da sonlanmasına neden olmuştur (Zaman & Erdoğan, 2022, s. 193). Çalışma sahasındaki haber içeriklerinde salgın sonrası dönem için hazırlıklar yapıldığı ifade edilmiştir. Pandemi sonrası turizm sektöründe dönüşüm olacağı ve bu dönüşüme ayak uydurabilmek için gerekli önlemlerin alındığı ifade edilmiştir.

Pandemi döneminde kentte bir takım çalışmalar yaptıklarını söyleyen Aktaş, yol ve altyapı alanında önemli çalışmalar gerçekleştirdiklerini belirterek, "Yeni Bursa turizm haritası, yeni bir turizm portalı, mobil uygulama, tanıtım materyalleri konusunda işin uzmanlarıyla hazırlıklar yaptık ve kısa bir zaman içerisinde tüm bunları yayınlamaya başlayacağız" diye konuştu. (Hürriyet, 20 Eylül 2020).

Bursa Turizm Platformu toplantısında turizmcilerle bir araya gelen Bursa Büyükşehir Belediye Başkanı Alınur Aktaş, pandemi nedeniyle durağan gibi görünen turizme yönelik hedeflerinden taviz vermediklerini belirterek, "Bu kervan yola çıktı. Bu kervanın yola sağlıklı bir şekilde devam etmesi hepimizin boynunun borcu" dedi. (Sabah Gazetesi, 7 Mart 2021).

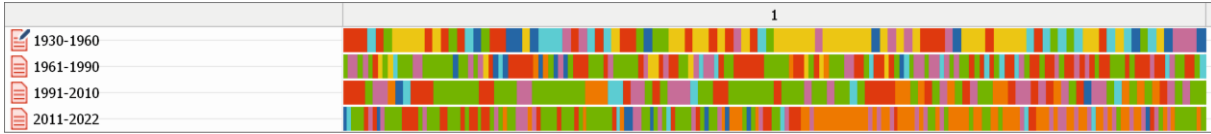
STK, karar verici ve hizmet sağlayıcılar salgın ile birlikte doğa, sağlık, inanç ve kültür turizm çeşitlerinin önem kazandığını ifade etmekte, söz konusu durumun Bursa'nın turizm değerini arttıracaklarını belirtmektedirler. Bu doğrultuda medya kaynaklarında "izole tatil rotası", "farklı

...“Geçen yıl Bursa'mızda 600 binin üzerinde Arap turist misafir ettik. 'Bursa'mızda bunu 1 milyona çıkarırız' düşüncesiyle daha güzel çalışırken, bundan bir ay öncesi acayip şekilde Arap turizminin Trabzon'a kaydığını görüyoruz” ifadesini kullandı. Akkuş, Bursa'da kamu ve özel sektörün koordineli bir çalışmayla Arap turistleri yeniden kazanması gerektiğini vurguladı. (*Hürriyet*, 21 Haziran 2015).

2011-2022 yıllarında yayınlanan haber içeriklerine ait kelime bulutunda “büyükşehir, Uludağ, tarih, kış, alan başkanlığı, proje” kelimeleri ön plana çıkmaktadır. Bu kelimelerin yer aldığı haber içerikleri yanlış siyasi kararlar teması altında yer alan plansızlık, plansız yapılaşma, organizasyon eksikliği, doğal, tarihi ve kültürel kaynakların korunmaması kodları ile kodlanmıştır. “Alan başkanlığı ve Uludağ” kelimelerinin bir arada yer aldığı haber içeriğinde koruma-kullanma dengesinin sağlanıp sağlanamaması hususundaki endişelere yer verilmiştir. Haber içeriklerinde Milli Park sınırları içerisindeki birinci bölgenin Orman ve Su İşleri Bakanlığı'na, ikinci bölgenin ise Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı olmasının karmaşa doğurduğunu ve teklif edilen alan başkanlığı ile bu karmaşanın giderileceği ifade edilmektedir. Fakat bu teklifin yasalaşması halinde milli park sınırları içerisinde yapılaşmanın artacağına yönelik endişelere de haber içeriklerinde rastlamaktayız. Endişe ve olumsuz algılamalara karşın Uludağ Alan Yönetimi Başkanlığı sayesinde çok daha hızlı ve etkin karar alınarak turizm gelirinin artacağı ve şehre katkı sağlayacağı da haber içeriklerinde yer almaktadır. Ayrıca Bursa Büyükşehir Belediyesi bünyesinde hizmet veren İznik Alan Başkanlığı da haber içeriklerinde yer almaktadır. İznik Alan Başkanlığı İznik'in Dünya Miras Geçici Listesine girmesinin ardından adaylık çalışmalarını yürütmek amacıyla kurulmuş olup haber içeriklerinde herhangi bir sorun ile ifade edilmemiştir.

Tablo 1

Metin Karşılaştırma Çizelgesi

2011-2022 yılları arasında haberlerde yer alan turizm ilgili problemlerin belge portresinde dağılımı (Bkz. Şekil 4) yanlış siyasi kararlar %31,22, risk ve krizler %31,22, altyapı ve üstyapı sorunları %13,66, tanıtım eksikliği %4,39, ilgisizlik/bilgisizlik %2,93, turizmden ekonomik yarar elde edilememesi %16,59'dur. Yanlış siyasi kararlar kategorisi altında yer alan plansız yapılaşma, doğal, tarihi ve kültürel kaynakların korunmaması konularına ait haber içerikleri şu şekildedir:

İmara aykırı bazı yapıların bulunduğunu dile getiren Harput, “Bölgenin (Uludağ) imara uygun hale getirilmesi için yıkımlar yapılıyor. (*Bursa Hakimiyet*, 12 Haziran 2011).

Uludağ'ın gözde merkez haline getirilmek istenmesi Uludağ yolunda inşaatların artmasına sebep oldu. Müteahhitlerin akın ettiği yamaçlarda çok sayıda inşaat dikkat çekiyor. (*Bursa Hakimiyet*, 28 Haziran 2011).

Caminin yanındaki hamam ve tuvalet geçenlerde nihayet onarılmaya başlandı, ama bu ana kadar Bursa'nın en önemli turizm bölgesindeki tarihi bir cami çevresinin içler acısı durumu sayın ilgili makam sahipleri tarafından acaba neden görülmez? (*Bursa Hakimiyet*, 24 Haziran 2011).

Tablo 2

Kodlu Bölümler ve Kod Frekanslarının Belge Kümeleri ve Belgeler İçinde Karşılaştırılması / Çapraz Tablo

KODLAR	1930-1960	1961-1990	1991-2010	2011-2022
Tanıtım Eksikliği	35,7%	25,0%	7,1%	32,1%
İlgisizlik ve Bilgisizlik	50,0%	15,0%	20,0%	15,0%
Yerel Halkın Turizm Aktivitesine Katılmaması	60,0%	20,0%	0	20,0%
Tutum Değişimi	33,3%	66,7%	0	0
Eğitim Eksikliği	0	33,3%	33,3%	33,3%
Yetişmiş Eleman Eksikliği	0	60,0%	20,0%	20,0%
Plansızlık	3,6%	53,6%	10,7%	32,1%
Müzelerin Kapalı Olması	0	50,0%	50,0%	0
Yatırımların Yetersizliği/Yatırımların Eşit Dağılmaması	0	0	75,0%	25,0%
Organizasyon Eksikliği	55,6%	0	11,1%	33,3%
Plansız Yapılaşma	0	34,8%	23,9%	41,3%
Somut Olmayan Mirasın Korunmaması	0	0	50,0%	50,0%
Doğal, Tarihi ve Kültürel Kaynakların Korunmaması	5,1%	12,8%	38,5%	43,6%
Sit Problemi	0	64,7%	35,3%	0
Şehrin Silüetinin ve Mimarinin Korunmaması	20,0%	50,0%	30,0%	0
Modern Konaklama Tesislerinin Olmaması/ Mevcut Tesislerin Boş Olması	81,1%	18,9%	0	0
Eğlence Merkezlerinin Yetersizliği	88,9%	11,1%	0	0
Suç	0	10,0%	30,0%	60,0%
Kaçakçılık	0	50,0%	50,0%	0
Huzursuz/Güvensizlik Algısı	0	9,1%	81,8%	9,1%
Doğal Afet	0	16,7%	0	83,3%
Kuduz Hastalığı	0	0	100,0%	0
Salgın Hastalık	0	0	0	100,0%
Altyapı-Üstyapı Sorunları	13,3%	26,7%	20,0%	40,0%
Gürültü Problemi	0	0	100,0%	0
Yönlendirici Enstrüman Eksikliği	40,0%	0	0	60,0%
Kirlilik	4,8%	47,6%	38,1%	9,5%
Telekomünikasyon ile İlgili Problemler	100,0%	0	0	0
Ulaşım Hizmetlerinin Yetersizliği	37,2%	27,9%	2,3%	32,6%
Kanalizasyon Sorunu	0	92,9%	7,1%	0
Su Sorunu	0	75,0%	25,0%	0
Elektrik Sorunu	0	50,0%	0	50,0%
Turizmden Ekonomik Yarar Elde Edilememesi	33,3%	11,1%	22,2%	33,3%
Bütçe Yetersizliği	12,5%	41,7%	33,3%	12,5%
Turizmin Belirli Bir Zümreye Hitap Etmesi	4,2%	54,2%	25,0%	16,7%
Turist Sayısı ve Gelirinin Yetersizliği	8,6%	11,4%	14,3%	65,7%
Ucuz Tatil Anlayışı	0	0	0	100,0%
TOPLAM	18,34	28,72	19,55	33,39
N = Belgeler	25,00	25,00	25,00	25,00

Sonuç olarak sınıflandırılan dört dönem karşılaştırıldığında 1930-1960 yılları arasındaki en önemli problem modern konaklama tesislerinin olmamasıdır. 1961-1990 yıllarında ise kirlilik, ulaşım hizmetlerinin yetersizliği ve plansız yapılaşmadır. "*Planlama*" bu dönemin anahtar kelimelerinden biridir. Şöyle ki ülkemizde turizm sektörünün gelişmesine yönelik yapılan çalışmalar planlı dönem öncesi ve planlı dönem diye ikiye ayrılmaktadır. 1961 Anayasası ile yasal hale gelen ve 1963-1967 yıllarını kapsayan Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı ile planlı ekonomiye geçilmiş ve turizm politikaları oluşturulmuştur (Tuncel, 2019, s. 59). Bundan dolayı haber içeriklerinde "*planlama, plansızlık, plansız yapılaşma*" kavramları planlı kalkınma

döneminin çıktıkları olarak karşımıza fazlaca çıkmaktadır. Daha çok kıyı alanlarındaki (Mudanya, Gemlik, İznik, Karacabey) problemleri ifade ederken plansızlık ve plansız yapılaşma kavramları kullanılmıştır. Plansız yapılaşmanın beraberinde getirdiği altyapı-üstyapı sorunları 1991-2010 yılları arasında da mevcudiyetini korumuş ve haber içeriklerinde yer almaya devam etmiştir. Altyapı sorunlarına ek olarak huzursuzluk/güvensizlik algısı ile doğal, kültürel ve tarihi kaynakların korunmaması başlıklarına ait içerikler medya kaynaklarında yer almıştır. 2011-2022 yılları arasında risk ve krizler ile yanlış siyasi kararlar teması altında kodlanan haber içeriklerinin fazla olduğu görülmektedir. Bunun sebebi elbette 2019 yılının sonu itibariyle hayatımıza giren ve turizmde radikal değişikliklere neden olan COVID-19 salgınıdır. Salgının turist sayısı ve gelirinde azalmaya neden olması bir diğer önemli sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.

5. Sonuç ve Tartışma

Sorunlarla karşı karşıya kalan ve kimi zaman sorun yaratan bir kavram olarak turizmin içindeki çatışma ile uzlaşmaların ortaya konulduğu bu çalışmada haber içerikleri incelenerek Bursa ölçeğinde bir değerlendirme yapılmıştır. Yapılan incelemeler neticesinde turizmin nasıl anlaşıldığı ve turizmin mekân üzerindeki görünümü üzerine sorgulamalar gerçekleştirilmiştir. İçerikler yoluyla ifade edilen problemlerin bir kısmı çözüme kavuşturulur iken bir kısmının da devam ettiği gözlemlenmiştir (Bkz. Tablo 1 ve Tablo 2). Bu sorunların tespit ve ifade edilmesi politika yapıcıların bu sorunlarla mücadele etmesini sağlayacak kullanışlı bilgiler üretmesinden dolayı faydalıdır. İnsan ve çevre arasındaki etkileşimin incelenmesi ve bu etkileşim neticesinde ortaya çıkan sorunların tespit edilmesi ile sağlıklı bir turizm gelişimi sağlanabileceği yönündeki inancımız bu çalışmanın ortaya çıkmasında etkili olmuştur.

Bursa ile ilgili gazete haberleri, köşe yazıları ve görsellerin incelenmesi ile araştırma sorularına yanıt aranmıştır. "Araştırma sahasındaki turizm ile ilişkili problemler nelerdir?" sorusuna veri temelli (tümevarımsal) kodlama gerçekleştirilerek yanıt aranmıştır. Haber içeriklerine göre ortaya çıkan temalar (ana problemler) tanıtım eksikliği, ilgisizlik/bilgisizlik, sermaye/sermayedar eksikliği, yanlış siyasi kararlar, risk ve krizler, altyapı ve üstyapı sorunları ile turizmden ekonomik yarar elde edilememesidir. Haber içerikleri vasıtasıyla ulaştığımız söz konusu sorunlar, akademik çalışmalarda da sıklıkla ele alınmış ve çözüm önerileri geliştirilmiştir (Pirseliimoğlu Batman vd., 2017, 2019; Büyükipekçi vd., 2019; Çelik & Şenay, 2023; Demir & Boz, 2017; Göçmen, 2021, 2022; Koçan & Budak Çetin, 2022). Örneğin turizmin sektörel problemlerinden biri olan konaklama tesisi yetersizliğinin günümüzde mevcut olmadığını, ancak sektörel büyümenin sanayi sektörünün gelişmesi ile paralellik göstermesi neticesinde turizme yeterince ağırlık verilmediğinin altı çizilmiştir (Okuyucu & Akgiş, 2016). 1930-1960 yılları arasında ifade edilen sermaye-sermayedar eksikliğine bağlı konaklama tesisi yetersizliği sorunu ortadan kalkmış olsa da konaklama probleminin şekil değiştirerek devam ettiğini söylemek mümkündür. Tarihi ve kültürel birikimi ile destinasyon alanı olarak tanımlanan Bursa'da turizmin önündeki engel Okuyucu ve Akgiş (2016) tarafından tanıtım ve turizm altyapısının yetersizliği olarak belirtilmektedir (Okuyucu & Akgiş, 2016). Benzer bir şekilde tanıtım yetersizliğine dikkat çeken Koçan ve Bilgiç (2022) Misi Köyü özelinde yaptığı çalışmada ayrıca kentsel donatı eksikliğine ve konaklama imkânlarının kısıtlılığına vurgu yapmaktadır (Koçan & Bilgiç, 2022). Tarihi ve kültürel miras olarak tanımladığı kıyı mimarisini korumaya yönelik sürdürülebilir politikalar geliştirilmesi gerektiğinin altını çizen Bulut ve Taş (2017), Gemlik özelinde mekânsal ihtiyaçların değişmesi neticesinde rant baskısının arttığını aktarmıştır (Bulut & Taş, 2017). İkincil konutların artması, sanayileşme, nüfus artışı, ziyaretçi profilinin değişmesi gibi başlıklar ile Gemlik'teki mekânsal kimlik değişiminin incelendiği araştırma,

çalışma bulgularımızı desteklemektedir (Bulut & Taş, 2017). Akademik çalışmalar ve araştırma bulgularımız göstermektedir ki turizm tek yönlü bir süreç değildir. Farklı paydaşlar arasındaki karmaşık etkileşimlerden meydana gelmektedir. Karmaşık yapısı dolayısıyla sorun üretmektedir ve üretmeye devam edecektir. Bu sebeple turizm problemlerinin belirlenmesinin ardından sorunların zamansal durumu ve mekânsal dağılışı ortaya konulmuştur.

"Sorunlar yıllar bazında değişiklik göstermiş midir?" sorusu görsel araçlar kullanılarak yanıtlanmıştır. Kod sistemi, kodların birlikte oluşma modeli, kodlu bölümler ve kod kümelerinin belgeler içerisinde ve bölümler içerisinde karşılaştırıldığı tablo yardımı ile yıllar içerisinde meydana gelen değişiklik izlenmiştir. Bu doğrultuda oluşturulan kodlar ve alt kodların hem mekânsal hem de zamansal olarak frekansı ortaya konulmuştur. 1930-1960, 1961-1990, 1991-2010 ve 2011-2022 yıllarına ait belgeler karşılaştırıldığında 1930-1960 yılına ait kodlamalarda tanıtım eksikliği, ilgisizlik/bilgisizlik, yerel halkın turizm aktivitesine katılmaması, organizasyon eksikliği, modern konaklama tesislerinin olmaması, eğlence merkezlerinin yetersizliği, telekomünikasyon ile ilgili problemler, ulaşım hizmetlerinin yetersizliği ve turizmden ekonomik yarar elde edilememesi sorunları -diğer yıllar ile karşılaştırdığımızda- fazla bir yüzdeye sahiptir (Bkz. Tablo 2). 1961-1990 yıllarında tutum değişimi, yetişmiş eleman eksikliği, plansızlık, plansız yapılaşma, turizmin belirli bir zümreye hitap etmesi, müzelerin kapalı olması, sit problemi, şehrin silüetinin ve mimarının korunmaması, ulaşım hizmetlerinin yetersizliği fazla bir yüzdeye sahiptir (Bkz. Tablo 2). 1991-2010 yılları arasında yatırımların yetersizliği/yatırımların eşit dağılmaması, huzursuz/güvensizlik algısı, kaçakçılık, kuduz hastalığı ve gürültü problemi fazla bir yüzdeye sahiptir (Bkz. Tablo 2). 2011-2022 yılları arasında doğal, tarihi ve kültürel kaynakların korunmaması, yönlendirici enstrüman eksikliği, salgın hastalık, turizmden ekonomik yarar elde edilememesi ve ucuz tatil anlayışı fazla bir yüzdeye sahiptir (Bkz. Tablo 2). Doküman olarak seçilen haber içeriklerinden araştırma sorusuna yanıt olarak, sorunların yıllar bazında değişiklik gösterdiğini söylemek mümkündür. Haber içeriklerine yansıyan problemler oransal olarak değişiklik gösterse de büyük bir kısmının halen problem olarak ifade edildiği görülmektedir (Bkz. Tablo 1). Kültürel, sosyal, ekonomik ve teknolojik değişikliklere bağlı olarak turizmin değişen görünümü doğal olarak sorunların da -gelişim ve değişime bağlı olarak- farklılaşmasına neden olmuştur. Bursa ölçeğinde ziyaretçi sayısının artması, ziyaret türlerinin değişmesi, karar vericilerin turizme yaklaşımı, turizm arzının değişmesi, yerel halkın gittikçe artan oranda turist ile karşılaşması, karşılaşmalar neticesinde ortaya çıkan kültürel çatışmalar, yeni mekanların destinasyon alanı haline gelmesi gibi birçok başlık Bursa turizmin değişimini anlamak için değinilmesi gereken konulardır. Ancak dönüşüm ve değişim retoriği yalnızca ilerleme ile değerlendirilemez (Sampaio vd., 2014). Turizm özelinde değişim ve dönüşüm süreci fayda ürettiği gibi sorun da üretmektedir. BM Genel Sekreteri Antoniú Guterres'in deyiimiyle "Turizm, ilerleme ve karşılıklı anlayış için önemli bir güçtür. Ancak faydalarından yararlanmak için bu gücün korunması gerekir." (Cheer, 2023). Turizmin faydalarından yararlanmak ve sağlıklı bir turizm gelişimi için sorunların mekânsal olarak değişiklik gösterip göstermediğine yönelik bir sorgulama gerçekleştirilmiştir.

Mekânsal olarak farklılık göstermekte midir? Farklılık gösteriyor ise bu farklılığı ortaya çıkaran dinamikler nelerdir? sorusuna hem harita hem de kodların birlikte oluşma modeli ile yanıt verilmiştir. Bu iki görsel araç gösteriyor ki problemler mekânsal olarak farklılık göstermektedir. Düşüncelerimiz ve incelenen dokümanlar temelinde bu farklılaşmanın nedenlerini tek yönlü olarak değerlendirmiyoruz. Problemleri farklı aktörlerin etkileşiminden doğan çok boyutlu bir başlık olarak değerlendiriyoruz. Yani mekân üzerindeki toplumsal, ekonomik ve politik ilişkileri, farklılaşmayı ortaya çıkaran unsurlar olarak görmekteyiz. Çalışma alanında politika ve yönetmelikler kimi zaman sorunları ortadan kaldıran bir etkiye sahipken kimi uygulamalar da

mevcut sorunların derinleşmesine neden olmuştur. Örneğin 1960 sonrasında kıyıların kaynak olarak değerlendirilmesi ve turizm sektöründeki büyüme, kıyı alanlarındaki konutların artmasına neden olmuştur (Emekli, 2014; Kurt, 2015). 1980 sonrası değişen ekonomi politikaları ve planlamalar ile kıyıları önemli ölçüde yapılaşmış ve kıyı alanlarındaki konut sayısı artmıştır. Doğal olarak kontrolsüz gelişen bu yapılar altyapı ve üstyapı sorunlarına neden olmuştur. Kıyı alanlarındaki artan sorunların dışında, ziyaretçi sayısının artışı ile turizm, tek bir sektörden ziyade, her biri kendi işbölümü ve rekabet dinamiklerine sahip sektörlerin karışımı haline gelmiştir ki bu da sorunlardaki farklılaşmayı beslemiştir. Toplumsal ve ekonomik ilişkilerdeki değişimin ortaya çıkardığı bu sorunlar arasında aşırı turizm neticesinde kaynakların korunmaması ile ilgili endişeler, turizm faydalarının yerelleşmemesi ve kültürün ticarileşmesi yer almaktadır. Sektör olarak turizm anlayışının ortaya çıkardığı sorunlar dışında coğrafi bakış açısıyla değerlendirildiğinde turizm, turistik deneyimlerin üretimi için fiziki ve beşeri çevreyi tüketmektedir. Yani turizm kaynağı haline gelen coğrafi unsurların koruma-kullanma dengesi gözetilmeden turizme sunulması sorun olarak görülmüştür. Geçmişten günümüze değin Bursa'ya yönelen turist akışının belli lokasyonlarda yoğunlaşmış olması, ziyaretçi çeken yerlerde bu sorunun fazla ifade edilmesine neden olmuştur. Ziyaretçi-yerel halk temasının ortaya çıkardığı bu gerilimin en fazla görüldüğü yerler Osmangazi, Mudanya, Yıldırım, Gemlik ve İznik ilçeleridir (Bkz. Harita 2). Dokümanların gözden geçirilmesi, sorgulanması ve analiz edilmesi ile ortaya çıkan bu sonuçlar araştırma alanı için kullanışlı bilgiler elde etmemizi sağlamıştır. Çünkü sağlıklı bir turizm gelişimi için turizmin potansiyel katkıları, artılarını ve eksilerini tartışmak gerekli bir adımdır. Turizm etkilerinin izlenmesi sürdürülebilir turizm yaklaşımındaki ana başlıklardan biridir. Bu doğrultuda oluşturulan kriter ve göstergelerde sorun ve risklerin belirlenmesine vurgu yapılmaktadır. Bu doğrultuda çalışmada turizm problemlerinin ve problemlere yol açan faktörlerin belirlenmesi ile destinasyonlardaki fırsat ve zorluklara ilişkin bir anlayış geliştirilmiştir.

6. Teorik ve Pratik Çıkarımlar

Çalışmamız kapsamında ulaşılan bulguların bilimsel, toplumsal ve teorik katkıları olacağı öngörülmektedir. Bursa turizminin dünü ve bugününün sorunlar temelinde ele alınmasının karar vericiler nezdinde faydalı olacağı düşünülmektedir. Bursa turizminin geleceğine karar verilirken geçmişin ve diğerlerinin dünyasından olayların görülmesi, geniş bir bakış açısı kazanma noktasında önemlidir. Çalışmamızın Bursa turizmine çokseslilik getirdiği düşünülmektedir. Araştırmamızda turizm yalnızca sektörel bir olgu olarak değil, sosyal, kültürel, çevresel ve politik yönleri de dikkate alınarak değerlendirilmiştir. Ziyaretçi, ev sahibi toplum, STK, hizmet sağlayıcılar ve karar vericilerin Bursa turizmi hakkındaki ifadeleri, memnuniyetleri, yergileri ve tepkileri doğrudan aktarımlar ile ifade edilmiş, aktör gruplarının sesleri duyulmuştur. Bu sebeple mevcut sorunların ilgili aktör grupları tarafından dikkate alınması ile yaşam kalitesinin artması, istihdamın artması, rekabet edebilirlik ve potansiyel sektörel uygulamalar gerçekleştirilebilir.

Turizm araştırmalarında planlama, ekonomi, turist davranışı, aktör katılımı ve rolü, refah, politika, yönetim, enerji kullanımı, iletişim, sürdürülebilirlik, alternatif türler gibi konu başlıkları belirgindir. Araştırmacılar bu konu başlıkları ile araştırma sahalarındaki problemlere çözüm üretmektedir. Sorunların bütüncül bir şekilde alındığı çalışmamızın turizm araştırmacılarına katkı sağlayacağı öngörülmektedir. Ek olarak geleneksel medya kaynaklarını kapsamlı bir şekilde Bursa ölçeğinde turizm konusunu dikkate alarak inceleyen bir çalışmanın mevcut olmamasından dolayı araştırmamızın literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

TEŞEKKÜR

Bursa Uludağ Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimine desteklerinden dolayı teşekkür ederiz.

FİNANSAL DESTEK

Bu çalışma, Bursa Uludağ Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi (BUÜ BAP, Proje Numarası: 1232) tarafından desteklenmiştir.

ETİK BEYANI

Bu çalışmada etik ilke ve standartlara uyulduğu beyan edilmiştir.

YAZAR KATKI BEYANI

Hatice Erdoğan Kavram/fikir; Literatür taraması; Tasarım; Veri toplama/analiz; Veri/bulguların yorumu; Taslağın yazımı; Eleştirel İnceleme; Yönetme ve kontrol; Finansman; Son onay ve sorumluluk. Genel katkı düzeyi: %50.

Serhat Zaman Kavram/fikir; Literatür taraması; Tasarım; Veri toplama/analiz; Veri/bulguların yorumu; Taslağın yazımı; Eleştirel İnceleme; Yönetme ve kontrol; Finansman; Son onay ve sorumluluk. Genel katkı düzeyi: %50.

ÇIKAR ÇATIŞMASI

Yazarlar herhangi bir çıkar çatışması beyan etmemiştir.

Kaynakça

- Akçura, G. (2017). *Turizm yıl sıfır*. Om Yayınevi.
- Ateljevic, I. (2000). Circuits of tourism: Stepping beyond the “production/consumption” dichotomy. *Tourism Geographies*, 2(4), 369-388. <https://doi.org/10.1080/146166800750035495>
- Auerbach, C. F., & Silverstein, L. B. (2003). *Qualitative data: An introduction to coding and analysis*. New York University Press.
- Bramwell, B. (2015). Theoretical activity in sustainable tourism research. *Annals of Tourism Research*, 54, 204-218. <https://doi.org/10.1016/j.annals.2015.07.005>
- Bulut, E., & Taş, M. (2017). Kıyı mimari kimliğinin sürdürülebilirliği: Bursa/ Gemlik. *Yalvaç Akademi Dergisi*, 2(1), 45-57. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/yalvac/issue/32621/334794>
- Burgess, J., & Gold, J. R. (Eds.). (2017). *Geography, the media and popular culture*. Routledge.
- Büyükepeççi, S., Sarı, Ş., & Şenel, G. (2019). Turistik ürün çeşitliliğinin örneği olarak kış turizmi ve kültür turizmi ile ilişkili olarak Bursa- Uludağ bölgesinin durumu. *Çatalhöyük Uluslararası Turizm ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2019(4), 41-50. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/cutsad/issue/61055/906504>
- Cheer, J. M. (2023, September 25). Tourism geographies horizons: Where to from here? *Tourism Geographies*. https://www.tandfonline.com/journals/rtxg20/collections/Where_To_From_Here
- Cole, J. P., Whysall, P. (1968). 17 places in the news, a study of geographical information. *Bulletin of Quantitative Data for Geographers*. University of Nottingham.
- Crang, M. (2004). Cultural geographies of tourism. In A. Lew, C. Hall, & A. Williams (Eds.), *A companion to tourism* (pp. 74-84). Wiley.
- Çelik, A., & Şenay, D. (2023). Opportunities of using rural areas for recreational purposes: The case of the Karacabey District, Bursa Province. *Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 60(1), 1-17. <https://doi.org/10.20289/zfdergi.1182317>
- Çinici, D. (2015). Türkiye Cumhuriyeti mimarlığının modernleşme sürecinde mimar Giulio Mongeri: Bursa Çelik Palas Oteli ve kaplıcası (Yayın No. 388318). [Yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi.
- Demir, B., & Boz, İ. (2017). Bursa ili Yıldırım ilçesi Cumalıkızık köyünde kırsal turizm çalışmalarının kırsal kalkınma açısından değerlendirilmesi. *Tarım Bilimleri Araştırma Dergisi*, 10(1), 50-55. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tabad/issue/35725/398435>
- Emekli, G. (2014). İkinci konut kavramı açısından turizm coğrafyasının önemi ve Türkiye’de ikinci konutların gelişimi. *Ege Coğrafya Dergisi*, 23(1), 25-42. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ecd/issue/4865/66874>
- Gibbs, G. R. (2018). *Analyzing qualitative data* (2nd edition). SAGE Publications Ltd.
- Glesne, C. (2000). *Nitel araştırmaya giriş* (A. Ersoy & P. Yalçınoğlu, Çev.; 4. Baskı). Anı Yayıncılık.
- Göçmen, Ö. (2021). 2022 Türk Dünyası Kültür Başkenti Bursa ili Osmangazi ilçesinin önemi. *Academic Knowledge*, 4(2), 267-283. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ak/issue/67825/1024542>
- Göçmen, Ö. (2022). Unutulmaz turizm deneyiminin destinasyon sadakatine etkisi: Bursa üzerine bir araştırma. *Journal of Tourism Research Institute*, 3(1), 1-27. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/jtri/issue/71514/997268>

- Hannam, K., & Knox, D. (2005). Discourse analysis in tourism research: A critical perspective. *Tourism Recreation Research*, 30(2), 23-30. <https://doi.org/10.1080/02508281.2005.11081470>
- Jackson, A. J. H., Capancioni, C., Johnson, E., & Hope-Johnson, S. (2020). Provincial Newspapers, Sports Reporting and the Origins, Rise and Fall of Women's Football: Lincolnshire, 1880s-1940s. *Midland History*, 45(2), 244-257. <https://doi.org/10.1080/0047729X.2020.1767977>
- Jansson, A., & Falkheimer, J. (Eds.). (2006). *Geographies of communication: The spatial turn in media studies*. Nordicom, Göteborg University.
- Kabagöz, M. C. (2016). *Eğlenirken modernleşmek: Meyhaneden Balzoza, İmparatorluk'tan Cumhuriyet'e İstanbul*. Heretik.
- Kapuściński, G., & Richards, B. (2022). Destination risk news framing effects – the power of audiences. *The Service Industries Journal*, 42(1-2), 107-130. <https://doi.org/10.1080/02642069.2018.1441402>
- Karakuzulu, Z. (2010, Kasım 03-05). Sürdürülebilir kentler ve kasabalar, Yerel Gündem 21 ve Bursa Örneği. *TUCAUM VI. Ulusal Coğrafya Sempozyumu* (ss. 397-406). Ankara Üniversitesi Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi. http://tucaum.ankara.edu.tr/wp-content/uploads/sites/280/2015/08/semp6_43.pdf
- Koçan, N., & Bilgiç, B. (2022). Misi Köyü'nün (Bursa) turizm potansiyelinin irdelenmesi. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2022(41), 636-671. <https://doi.org/10.14520/adyusbd.1053887>
- Koçan, N., & Budak Çetin, F. N. (2022). Doğal peyzajların turizm açısından ekonomiye katkıları: Bursa Sadağı Kanyonu Tabiat Parkı. *Fırat Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, 34(2), 59-78. <https://dergipark.org.tr/pub/fufbd/issue/72741/1084246>
- Kurashima, T., Tezuka, T., & Tanaka, K. (2005). Blog map of experiences: Extracting and geographically mapping visitor experiences from urban blogs. In A. H. H. Ngu, M. Kitsuregawa, E. J. Neuhold, J.-Y. Chung, & Q. Z. Sheng (Ed.), *Web Information Systems Engineering – WISE 2005* (pp. 496-503). Springer. https://doi.org/10.1007/11581062_40
- Kurt, S. (2015). Bursa kıyılarında ikinci konut yapılaşmasının kıyı jeomorfolojisine etkisi. *Turkish Studies*, 10(2), 641-662. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.7665>
- Li, J., Xu, L., Tang, L., Wang, S., & Li, L. (2018). Big data in tourism research: A literature review. *Tourism Management*, 68, 301–323. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2018.03.009>
- Lofland, J., Snow, D. A., Anderson, L., & Lofland, L. H. (2005). *Analyzing social settings: A guide to qualitative observation and analysis* (4th edition). Wadsworth Publishing.
- Mainil, T., Platenkamp, V., & Meulemans, H. (2011). The discourse of medical tourism in the media. *Tourism Review*, 66(1/2), 31–44. <https://doi.org/10.1108/16605371111127215>
- Månsson, M. (2011). Mediatized tourism. *Annals of Tourism Research*, 38(4), 1634–1652. <https://doi.org/10.1016/j.annals.2011.02.008>
- Okuyucu, A., & Akgış, Ö. (2016). Türkiye'de konaklama sektörünün yapısal ve mekânsal değişimi: 1990-2013. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 20(1), 249-269. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tsadergisi/issue/21499/230511>
- Peel, V., & Steen, A. (2007). Victims, hooligans and cash-cows: Media representations of the international backpacker in Australia. *Tourism Management*, 28(4), 1057-1067. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2006.08.012>
- Pirselimoğlu Batman, Z., Adıgüzel, E., & Tüzel, F. (2017). Bursa Cumalıkızık örneği kırsal turizm kullanımları çerçevesinde ulaşım değerlerinin incelenmesi. *Bartın Orman Fakültesi Dergisi*, 19(2), 20-39. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/barofd/issue/30631/347818>
- Pirselimoğlu Batman, Z., Çanga, A. Ç., & Sökmen, T. (2019). Kültürel peyzajların kırsal turizm ile kullanım ilişkisinin değerlendirilmesi: Cumalıkızık-Bursa örneği. *Bartın Orman Fakültesi Dergisi*, 21(1), 1-13. <https://doi.org/10.24011/barofd.474308>
- Podilchak, W. (1991). Distinctions of fun, enjoyment and leisure. *Leisure Studies*, 10(2), 133–148. <https://doi.org/10.1080/02614369100390131>
- Ringel, S. (2023). Digitizing the paper of record: Archiving digital newspapers at the New York Times. *Journalism*, 24(2), 245–261. <https://doi.org/10.1177/14648849211023849>
- Rust, N. A., Abrams, A., Challender, D. W. S., Chapron, G., Ghoddousi, A., Glikman, J. A., Gowan, C. H., Hughes, C., Rastogi, A., Said, A., Sutton, A., Taylor, N., Thomas, S., Unnikrishnan, H., Webber, A. D., Wordingham, G., & Hill, C. M. (2017). Quantity does not always mean quality: The importance of qualitative social science in conservation research. *Society & Natural Resources*, 30(10), 1304-1310. <https://doi.org/10.1080/08941920.2017.1333661>
- Saldana, J. (2019). *Nitel araştırmacılar için kodlama el kitabı* (A. Akcan Tüfekçi & S. N. Şad, Çev.; 3. Baskı). Pegem Akademi Yayıncılık.
- Sampaio, S., Simoni, V., & Isnart, C. (2014). Tourism and transformation: Negotiating metaphors, experiencing change. *Journal of Tourism and Cultural Change*, 12(2), 93-101.
- Sonat, A. (1997). Konut kullanımının GSMH ve gelir dağılımına etkisi. *Ekonomik Yaklaşım*, 8(26), 5-19. <https://www.ekonomikyaklasim.org/fulltext/94-1395406695.pdf?1703976012>
- Stamm, K. R. (1985). *Newspaper use and community ties: Toward a dynamic theory*. Ablex Pub. Corp.
- Stokowski, P. A. (2011). The smile index: Symbolizing people and place in Colorado's casino gaming towns. *Tourism Geographies*, 13(1), 21–44. <https://doi.org/10.1080/14616688.2010.529933>
- Şengel, Ü., Çevrimkaya, M., Genç, G., Işkın, M., Zengin, B., & Sarıışık, M. (2020). An assessment on the news about the tourism industry during the COVID-19 pandemic. *Journal of Hospitality and Tourism Insights*, 5(1), 15-31.
- Thompson, K. (1969). Insalubrious California: Perception and reality. *Annals of the Association of American Geographers*, 59(1), 50–63. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8306.1969.tb00657.x>

- Tuncel, V. (2019). Kalkınma planlarının turizm politikaları perspektifinde değerlendirilmesi. *Tourism and Recreation*, 1(2), 58-66. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tourismandrecreation/issue/51485/657245>
- Tuval-Mashiach, R. (2017). Raising the curtain: The importance of transparency in qualitative research. *Qualitative Psychology*, 4(2), 126-138. <https://doi.org/10.1037/qap0000062>
- Urry, J. (2009). *Turist bakışı* (E. Tataroğlu & İ. Yıldız, Çev.). Bilgesu Yayıncılık.
- Vella, S. (2009). Newspapers. In *Reading Primary Sources* (2. ed.). Routledge.
- Walsh, D., & Downe, S. (2006). Appraising the quality of qualitative research. *Midwifery*, 22(2), 108-119. <https://doi.org/10.1016/j.midw.2005.05.004>
- Yetişen, Y. K. (2019). Bursa Festivali tarihi. *Bursa Günlüğü*, 6, 75-81.
- Zaman, S., & Erdoğan, H. (2022). Salgının turizme etkilerine coğrafi bir bakış. *İçinde Toplumsal Araştırmalar Kitabı II* (ss. 192-206). Atatürk Üniversitesi Yayınevi

Extended Abstract

Newspapers are considered a valuable source of data, as they allow people to share their opinions on a topic at a particular time and place. Therefore, in this study, newspapers, which provide one-way communication and are one of the mass media, have been examined. The news contents were researched and the problems related to tourism in Bursa scale were revealed. In order to understand the problems in the destinations, an evaluation was made with other components (politics, economic structure, actor attitudes and perceptions) that affect tourism.

Investigating the problems and identifying the problem is an important step for the solution. Qualitative approach was adopted in this research, in which events, activities and behaviors were examined by using newspaper content. Documents were analyzed by making document analysis. Thematic and content analysis were used as analytical methods. The news content was coded by reading multiple times in order to discover the tourism problems in Bursa and to identify the themes in the news. Codes that have the same meaning but are expressed differently are organized by combining them. This is not a category creation process, but an organization of data. Data separation was performed as well as data merging. The reason for this is to organize the scattered code and data to form a meaningful whole.

The problems were analyzed based on the years 1930-1960, 1961-1990, 1991-2010, 2011-2022 and presented as document portraits. A text comparison chart was created to make comparisons. From the contents, a table was created in which the code system, the co-occurrence model of the codes, the coded sections and the code frequency were compared within the document sets and documents. In addition, the word cloud of the news content was created and the expressions in the news content were visualized. As a result of the study, it was revealed that the problems differed spatially and temporally. Problems in the study area include concerns about resource conservation as a result of overtourism, non-localization of tourism benefits, and commercialization of culture. Apart from the problems caused by the understanding of tourism as a sector, many problems have been encountered in the research field. One of them is the presentation of history, culture and environment to tourism without considering the protection-use balance. This means that tourism consumes the environment for the production of touristic experiences.

The concentration of the tourist flow towards Bursa in certain locations has caused the problems to be expressed more in these destinations. These results, which emerged from the review, query and analysis of the documents, enabled us to obtain useful information for the research area. Because it is a necessary step to discuss the potential contributions, pros and cons of tourism for tourism development. Revealing the positive and negative effects of tourism is one of the main topics in the sustainable tourism approach. As a matter of fact, the determination of problems and risks is emphasized in sustainable tourism criteria and indicators. In this direction, an understanding of the opportunities and challenges in destinations has been developed by identifying tourism problems and the factors that cause them. In our research, tourism was evaluated not only as a sectoral phenomenon, but also by taking into account its social, cultural, environmental and political aspects. The expressions, satisfaction, criticism and reactions of local people, visitors, NGOs and managers about Bursa tourism were expressed through direct transmissions, and the voices of the actor groups were heard. For this reason, if current problems are taken into consideration by relevant actor groups, welfare and employment can increase, competitiveness and potential sectoral applications can be realized. Additionally, it is anticipated that the research will contribute to tourism researchers.

RESEARCH ARTICLE / Araştırma Makalesi

<https://doi.org/10.37093/ijsi.1274592>

Dönemsel Bazlı Statik ve Dinamik Portföy Koruma Stratejileri: BİST30 Örneği

Tuğba Baş*

Orhan Özaydın**

Öz

Bir portföye etkin korunma oranlarıyla eklenen vadeli işlem sözleşmelerinin portföy risklerini düşürdüğü sıkça literatürde görülmektedir. Kullanılan etkin korunma oranlarını statik ve dinamik yöntemlerle belirlemek mümkündür. Bu çalışmanın amacı ve literatürde yer alan diğer çalışmalardan farkı BİST30 spot endeksi ile BİST30 vadeli endeksini kullanarak Türkiye'deki kriz dönemleri için en etkin korunma stratejisini, statik ve dinamik modellerin karşılaştırılmasıyla belirlemektir. Araştırma, BİST30 endeksinin oynaklığına göre öne çıkan üç ayrı dönemi kapsamaktadır. Bunlardan ilki 23 Mayıs 2013 Gezi Parkı Olayları; ikincisi 15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi; üçüncüsü ise 11 Mart 2020 Covid-19 pandemi sürecidir. Bulgulara göre Gezi Parkı Olayları dönemi için statik korumalı modeller daha etkin koruma sağlarken, Darbe Girişimi ve Covid - 19 pandemisi için dinamik korumalı DCC - GARCH modelinin en etkin koruma sağladığı gözlemlenmiştir. Ayrıca araştırma bulguları, korumalı portföylerin sonuçları arasındaki farklar az olmakla birlikte korumasız portföylere karşı yatırımcıların risklerden korunmak için vadeli işlem piyasası sözleşmelerini portföylerine eklemeleri gerekliliğini ortaya koymuştur.

Anahtar Kelimeler: Koruma oranı, dinamik modeller, BİST30 vadeli endeks, portföy koruma

JEL Kodları: C32, C58, E44, G11, G13, G23

Cite this article: Baş, T., & Özaydın, O. (2023). Dönemsel bazlı statik ve dinamik portföy koruma stratejileri: BİST30 örneği. *International Journal of Social Inquiry*, 16(2), 681–697. <https://doi.org/10.37093/ijsi.1274592>

* Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Nişantaşı Üniversitesi, Finans ve Bankacılık Bölümü, İstanbul, Türkiye
E-posta: tugba.bas@nisantasi.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0789-2537>

** Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Nişantaşı Üniversitesi, Finans ve Bankacılık Bölümü, İstanbul, Türkiye. (Sorumlu Yazar).
E-posta: orhan.ozaydin@nisantasi.edu.tr, ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-2585-1437>

Article Information

Received 03 April 2023; Revised 25 September 2023; Accepted 02 December 2023; Available online 30 December 2023

Periodic Static and Dynamic Portfolio Hedging Strategies: The Case of ISE-30

Abstract

It is frequently observed in the literature that futures contracts added to a portfolio with effective hedging ratios reduce portfolio risks. It is possible to determine the effective hedge ratios used by static and dynamic methods. The aim of this study and its difference from other studies in the literature is to determine the most effective hedging strategy for crisis periods in Türkiye by comparing static and dynamic models using the ISE-30 spot index and the ISE-30 futures index. The paper covers three different periods that stand out according to the volatility of the ISE-30 index. The first of these is the 23 May 2013 Gezi Park Events; the second is the 15 July 2016 Coup Attempt; and the third is the 11 March 2020 COVID-19 pandemic. According to the findings, static hedge models provide more effective protection for the Gezi Park Events period, while the dynamic hedged DCC-GARCH model provides the most effective protection for the Coup Attempt and COVID-19 pandemic. In addition, research findings reveal that investors should add futures market contracts to their portfolios to hedge against unhedged portfolios, although the differences between the results of hedged portfolios are small.

Keywords: hedge ratio, dynamic models, ISE-30 Futures Index, portfolio hedging

JEL Codes: C32, C58, E44, G11, G13, G23

1. Giriş

Türkiye’de yaşanan Gezi Parkı Olayları, Darbe Girişimi gibi ülkeye özgü krizler ile Covid-19 pandemisi gibi global çaptaki krizler, finansal piyasalardaki oynaklıkların çoğalmasına ve piyasa riskinin artmasına sebep olmuştur. Yatırımcılar risklerden korunmak için portföy çeşitlendirmesinin yanı sıra vadeli işlem piyasası sözleşmelerini de daha yaygın kullanma eğilimi göstermişlerdir. Bu da başvurulan finansal korumanın etkinliğinin sorgulamasına sebep olmuştur.

Literatürdeki çalışmalar fiyat oynaklıklarından kaynaklanan risklerden korunmak için başvurulan vadeli işlem araçlarının etkinliğini ölçebilmek adına statik ve dinamik korunma oranı modellerini kullanmışlardır. Statik modellerde En Küçük Kareler (EKK) yöntemi kullanılarak tek bir korunma oranı hesaplanır. Bu yöntemin zamanla değişen varlık fiyatlarını ve uzun dönemde spot ve vadeli fiyatların birlikte hareket etme eğilimini dikkate almaması sonucunda dinamik modeller ortaya çıkmıştır. Dinamik modellerde zamana göre değişen korunma oranı hesaplanır.

Başvurulan statik ve dinamik korunma modellerinde hangi yöntemlerin daha etkin olduğu konusunda ihtilaflar mevcuttur. Buyukkara vd. (2022) aylık BİST30 endeksi için statik ve dinamik modeller arasında bir fark olmadığı sonucuna varmıştır. Bazı araştırmacılar ise dinamik modelin daha iyi olduğunu savunmuştur (Aksoy & Olgun, 2009; Olgun & Yetkiner, 2011; Özen & Tetik, 2021). Aksoy ve Olgun (2009) ve Olgun ve Yetkiner (2011), 2005-2009 yılları arası BİST30 için dinamik korunma modelinin ve GARCH yönteminin etkin olduğu sonucuna varmıştır. Özen ve Tetik (2021) ise 2009-2021 dönemi için Flexible Least Square yönteminin üstün olduğunu belirtmiştir. Dolayısıyla literatürde en etkin korunma stratejisi ile ilgili birlik mevcut değildir. Bu durumun nedeni, analizlerde ele alınan dönemlerin dolayısıyla piyasaları etkileyen dinamiklerin farklılaşması olabilir.

Bu çalışmanın amacı, BİST30 spot endeksi ile BİST30 vadeli endeksini kullanarak en etkin korunma stratejisinin belirlenmesidir. Nisan 2013-Mart 2023 periyodu arası BİST30 endeksinin oynaklıklarına göre üç kriz dönemine ayrılarak çalışılmıştır. Elde edilen bulgular, Gezi parkı dönemi için getirisinin negatif olmasına rağmen statik modelin en etkin korumayı sağladığını, Darbe Girişimi ve Covid-19 dönemlerinde ise getirinin pozitif olduğunu ve dinamik DCC-GARCH modelinin en etkin korumayı sağladığını ortaya koymuştur.

Çalışmanın ikinci kısmında literatür taramasına yer verilirken, üçüncü kısımda veri seti ve araştırma yöntemine değinilmiş, dördüncü kısımda çalışmanın bulgularına yer verilmiştir. Beşinci bölüm ise çalışmanın sonuç kısmını oluşturmaktadır.

2. Literatür

2.1 Teorik Çerçeve

Vadeli işlem sözleşmeleri spot piyasada alınan pozisyonun tersi bir pozisyon olarak riskten korunma sağlamaktadır. Spot piyasada alınan uzun (kısa) pozisyon için vadeli piyasalarda fiyatların düşme riskine karşılık satılan (alınan) vadeli işlem sözleşmeleri ile elde edilecek kazanç spot piyasada oluşacak kaybı dengeleyecektir (Gök, 2016). Portföyün riskini azaltmak amacıyla yapılan korumanın etkinliğini ölçebilmek için korunma oranı kullanılır. Korunma oranı vadeli kontratla yapılan korumaların ne kadar başarılı olduğunu ölçebilmemizi sağlayan bir araçtır (Pennings & Meulenberg, 1997). Optimal korunma oranı ise vadeli pozisyon fiyatının bir birim değişmesi karşısında mevcut portföyün değişimini anlatan bir ölçü birimidir (Kalaycı & Zeynel 2009).

Literatürde bir portföy korunması sağlanması ve optimal korunma oranı hesaplanması için üç korunma modeline değinilmiştir: Geleneksel birebir korunma, beta korunması ve minimum varyans korunması olarak söylenebilir. Basit bir strateji olan geleneksel birebir korunma modelinde vadeli pozisyon ile spot piyasanın nominal değeri ve ağırlığı aynıdır fakat işaretleri farklıdır (Kalaycı & Zeynel, 2009). Bu stratejide riskin minimize edilmesi spot piyasada alınan her bir birim uzun (kısa) pozisyon için vadeli piyasalarda o kadar adet kontrat satılması (alınması) ile sağlanmaktadır. Diğer bir ifade ile spot ve vadeli piyasa getirileri arasında mükemmel bir korelasyonun olması gerekmektedir. Bu korunma modelinde optimal korunma oranı eksi bire eşittir. Etkin korunma olabilmesi için spot ve vadeli piyasalarda aynı sayıda işlem yapılmalıdır. Vadeli ve spot fiyat arasındaki farkın diğer bir ifade ile baz riskinin sıfır olması gerekmektedir (Gümrah & Gökbulut, 2017; Olgun & Yetkiner, 2011). Fakat gerçekte baz riskinin sıfır olması mümkün olmadığından baz riskini dikkate alan beta korunması modeli geliştirilmiştir.

Beta korunması modelinde geleneksel birebir korunma modelinde olduğu gibi spot pozisyon büyüklüğü ile aynı fakat ters işaretli bir vadeli pozisyon oluşmaktadır. Bu stratejide portföy, betası kadar vadeli kontratlarla korunur. Bu durumda tam korunma için gerekli vadeli işlem sözleşmesi sayısı portföyün betası ile ayarlanmaktadır (Lindahl, 1992).

Minimum varyans korunması ilk olarak Johnson (1960) ve Stein (1961) tarafından modern portföy teorisine eklenmiştir. Ederington (1979) optimal korunma oranının portföy değerini minimum varyansa eşitleyen değer olduğunu önererek ölçülebilmesini sağlamıştır. Buradaki temel hedef portföy riskini minimumda tutmaktır.

Minimum varyans korunma oranı spot ve vadeli fiyat getirilerinin kovaryansının vadeli fiyat getirisi varyansına bölünmesi olarak hesaplanmaktadır (Johnson, 1960). Ederington (1979) minimum varyans korunma oranı, spot getirilerin vadeli getiriler arasında yapılan regresyon sonucu bulunan katsayı olduğunu ifade etmektedir. Regresyon sonucunda bulunan ilişki negatif ise spot piyasada uzun pozisyonda olan değeri korumak için vadeli piyasada kısa pozisyon alınması gerektiğini ifade etmektedir.

Minimum varyans korunma oranının hesaplanmasında birkaç yöntem başvurulur. Bunları statik ve dinamik yöntemler olarak gruplandırabiliriz. Statik yöntemde en küçük kareler (EKK)

yöntemini kullanarak korunma oranı hesaplanır. Bu yöntemde tüm veri seti için tek bir korunma oranı bulunur. Bu yöntem spot ve vadeli piyasa risklerinin sabit olduğunu ve spot ve vadeli fiyatların uzun dönemde birlikte hareket etmediğini varsaymaktadır (Floros & Vougas, 2004). Oysa varlık fiyatları zamanla değişmekte, bununla birlikte vadeli ve spot fiyatlar arasında uzun dönemde birlikte hareket etme eğilimi vardır. Ayrıca EKK metodu uygulamalarında kalıntılarda seri korelasyon ve korunma oranının zamana bağlı sabit varyansa sahip olduğu varsayımı gibi sorunlarla karşılaşılır. Bu da korunma oranının doğru bir şekilde hesaplanmasına engel teşkil edebileceği eleştirisi ile karşı karşıyadır.

Korunma oranının tahmininde kullanılan dinamik modeller için ise çeşitli metotlar uygulanmaktadır. Dinamik modeller statik modellerin göz ardı ettiği varlık fiyatlarının zamanla değişimini dikkate alırlar. Bu modeller varyansın ve değişkenler arasındaki korelasyonun zamanla değiştiğini ifade etmektedir. Bu bağlamda dinamik modellerde zamana bağlı değişen bir korunma oranı hesaplanır. Başvurulan ekonometrik metotlara Hata Düzeltme Modeli (ECM) ve Vektör Hata Düzeltme (VECM) modelleri örnek gösterilebilir. Bununla birlikte ECM ve VECM modelleri için ise artıklarda değişen varyans problemi görülebileceği eleştirisi mevcuttur (Çelik, 2014).

2.2 Literatür Taraması

Gupta ve Singh (2009), 1 Ocak 2003-31 Aralık 2006 dönemi arası Hindistan piyasalarına dönük Nifty, Nifty Bank ve CNXIT endeksleri ve buna dayalı en likit hisse senetlerine dayalı 84 vadeli işlem sözleşmelerini kullanarak günlük korunma etkinliğini araştırmıştır. EKK, GARCH, VAR ve VECM metotları arasından en iyi korunma modelinin VAR ve VECM olduğu sonucuna varmıştır. Kumar ve Bose (2019), 15 Temmuz 2010-15 Temmuz 2016 dönemi arası Nifty endeksini kullanarak günlük korunma oranı etkinliğini EKK, VAR, CCC ve DCC-M-GARCH yöntemlerini kullanarak incelemiştir. DCC-M-GARCH yönteminin diğer modellere göre daha iyi korunma sağladığı bulgusuna erişmiştir.

Floros ve Vougas (2004), Ağustos 1999-Ağustos 2001 dönemi arası Yunanistan piyasası FTSE/ASE20 ve FTSE/Mid40 spot ve vadeli işlem endekslerini kullanarak günlük korunma etkinliğini EKK, ECM, VECM ve M-GARCH yöntemlerini kullanarak incelemiştir. M-GARCH modelin en iyi korunma modeli olduğu sonucuna varmıştır. Degiannakis ve Floros (2010), Güney Afrika piyasalarına dönük olarak 2 Ocak 2002-28 Şubat 2006 dönemleri arası EKK, ECM, VECM, ECM-GARCH, CCC-GARCH ve Diag-BEKK ARCH yöntemlerini kullanarak günlük korunma etkinliğini araştırmıştır. ECM-GARCH yönteminin en etkin korunmayı sağladığı bulgusuna varılmıştır.

BİST30 özelinde en etkin koruma stratejisinin belirlenmesi için çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Birçok çalışmada BİST30 için dinamik modellerin daha etkin koruma sağladığı sonucuna varılmasıyla birlikte tavsiye edilen yöntem ve modellerin farklılık gösterdiği görülmüştür. Aksoy ve Olgun (2009), 2 Mayıs 2005-30 Nisan 2009 dönemi için korunma oranı hesaplamasında EKK, ECM ve GARCH yöntemlerine başvurmuş ve en iyi modelin M-GARCH olduğu sonucuna varmıştır. Olgun ve Yetkiner (2011), 2 Mayıs 2005-15 Eylül 2009 dönemleri arası EKK ve VECH GARCH modellerini uygulayarak en uygun modelin statik ve geleneksel stratejiler yerine dinamik korunma oranı olduğu ve GARCH yönteminin üstün yöntem olduğu sonucuna varmıştır. Gümrah ve Gökbulut (2017), 2 Şubat 2005-7 Temmuz 2009 zaman aralığında dinamik modelin daha iyi koruma sağladığını ve GARCH-BEKK yönteminin daha etkin olduğunu belirtmiştir. Çelik (2014) ise Şubat 2005-Ağustos 2013 tarihleri arası günlük verileri kullanarak hem statik korunma oranını EKK, VECM ve ECM-GARCH metotlarını, hem de dinamik korunma

oranını M-GARCH (VEC-CCC-GARCH, VEC-Diagonal-BEKK) yöntemlerini uygulayarak analiz etmiş ve en iyi korunma stratejisinin dinamik korunma olduğu sonucuna varmıştır.

Bazı araştırmacılar ise korunma zamanlarını değiştirerek en uygun stratejiyi bulmaya çalışmışlardır. Örneğin Gök (2016), 1 Kasım 2005-30 Ekim 2015 dönemi için hem günlük korunma hem de bir, iki, üç ve dört haftalık zamanlar için korunma oranını hesaplamış ve günlük korunmada ECM-GARCH modelinin, farklı korunma zamanlarında ise değişkenli GARCH modelinin etkin korunma sağladığını belirtmiştir. Özaydın (2018), 9 Ocak 2009-31 Aralık 2017 tarihleri arası haftalık olarak hesapladığı korunma oranı için EKK, ECM ve GARCH yöntemlerini analiz etmiş ve en etkin modeli ECM yöntemi ile göstermiştir. Özen ve Tetik (2021) ise Ocak 2009-Haziran 2021 arası aylık bazda korunma oranı ile modelleri analiz etmiş ve en etkin tahmin yönteminin dinamik Flexible Least Square (FLS) olduğunu belirtmiştir. Buyukkara vd. (2022) ise 5 Ocak 2010-15 Aralık 2017 dönemleri arası aylık BİST30 endeksi için statik ve dinamik model karşılaştırması yapmış ve modeller arasında pek bir fark olmadığını tespit ederek, bütün modellerin riski azaltmak ve getiriye arttırmak için kullanılabileceği sonucuna varmışlardır. Görüldüğü üzere literatürde korunma oranı için uygulanması gereken model ve yöntemler için birlik yoktur. Bu durumun ülkemizde meydana gelen iç ve dış bazlı krizlerden kaynaklanması mümkündür. Bu çalışmanın amacı farklı zamanlarda Türkiye’de meydana gelmiş iç krizler olan Gezi Parkı Olayları ve Darbe Girişimi ile dış bazlı yani Covid-19 salgını gibi dönemlerde BİST30 endeksi için en etkin korunma stratejisini bulmaktır.

3. Veri ve Yöntem

3.1 Veri

Vadeli işlem kontratları ile spot varlıklar aynı portföyde bulundurulurken, spot varlık fiyat oynaklıkları riskinden korunma sağlanmaktadır. Fakat söz konusu varlıkların portföy içindeki optimum ağırlıklarının ne olacağı önemli bir sorudur ve bunun cevabı genellikle optimum korunma oranı ile bulunmaktadır. Bu çalışmada, BİST30 spot endeksinin oynaklıklarıyla belirlenen kriz dönemleri ve sonrasında yaşanan dönemde en etkin korumalı portföylerin nasıl oluşturulacağı çalışılmıştır. Korumalı portföyler BİST30 spot getiri ve BİST30 vadeli kontrat getirileri ile oluşturulmuştur.

Nisan 2013 ile Mart 2023 tarihleri arasındaki gün sonu spot ve vadeli fiyat verileri investing.com’dan alınmıştır. Vadeli işlem fiyat verileri *vadeye en yakın* kontrat verilerden oluşmaktadır. Doğal logaritması alınan fiyat verileri üzerinden getiri verileri hesaplanmıştır, spot getiri verileri r_s , vadeli getirileri r_f olarak gösterilmiştir (Denklem 1):

$$r_{sf}^t = \ln \left(\frac{p_{sf}^t}{p_{sf}^{t-1}} \right) \quad (1)$$

Koruma oranı oluşturulan portföylerin dönem aralıkları, BİST30 oynaklığının artmasına sebep olan Türkiye’deki önemli olayların yaşandığı tarihler ve sonrasında yaşanan oynaklık dönemleridir. Amaç, hazırda korunan portföylerin, riskin gerçekleştiği an itibarıyla ve sonrasında korunma etkinliğini ölçmektir. İncelenen tüm veriler Nisan 2013 ile Mart 2023 arasındadır. Birinci dönem Gezi olaylarının başlangıcı olarak gösterilen 23 Mayıs 2013, ikinci dönem 15 Temmuz 2016 darbe girişimi ve üçüncü dönem 11 Mart 2020 Türkiye’de görülen ilk Covid-19 vakasıdır. Analizler R yazılımı ile yapılmıştır.

3.2 Yöntem

Çalışmada öncelikle, statik ve zamana bağlı değişen (dinamik) modeller yardımıyla bulunan optimum korunma oranı kullanılarak BİST30 spot getiriler (S) ve vadeli kontratlardan oluşan getiriler (F) üzerinden portföyler oluşturulmuştur. Korumasız ($R_{korumasız}$) ve korumalı ($R_{korumalı}$) portföyler (Denklem 2) risk taşıma açısından karşılaştırılarak korunma etkinliği araştırılmıştır. Portföylerin riskleri ($var_{korumalı}$ ve $var_{korumasız}$) ve koruma oranı performansı incelenerek oluşturulan korumalı portföylerin arasındaki performans ve korunma oranları karşılaştırılmıştır (Denklem 3). Denklem 2 ve 3'te koruma oranını δ temsil ederken, Denklem 3'te σ varlığın standart sapmasını, σ_{sf} ise spot ve vadeli varlıkların kovaryansını temsil etmektedir (Buyukkara vd., 2022):

$$\begin{aligned} R_{korumasız} &= S_t - S_{t-1} \\ R_{korumalı} &= (S_t - S_{t-1}) - \delta_t(F_t - F_{t-1}) \end{aligned} \quad (2)$$

$$\begin{aligned} var_{korumalı} &= \sigma_s^2 \\ var_{korumasız} &= \sigma_s^2 + \delta_t^2 \times \sigma_f^2 - 2\delta_t \times \sigma_{sf} \end{aligned} \quad (3)$$

3.2.1 EKK Modeli

EKK modeli ile statik (zamana göre sabit, değişmeyen) korunma oranı belirlenebilir (Ederington, 1979). Denklem 4'de görüleceği üzere bağımlı değişken s_t 'nin spot getiri ve bağımsız değişken f_t 'nin vadeli getiri olduğu doğrusal regresyon modelinde eğimi veren β (beta) optimum korunma oranını göstermektedir (Buyukkara vd., 2022; Gümrah & Gökbulut, 2017). Korunma etkinliği ise determinasyon katsayısı R^2 olarak alınabilir.

$$s_t = \alpha + \beta f_t + \epsilon_t \quad (4)$$

3.2.2 DCC-Garch Modeli

Optimal riskten korunma oranı, vadeli varlıkların riskten korunan portföyün riskini en aza indiren bir spot pozisyona oranı olarak tanımlanır. Statik korunma oranının tahmini, f_t 'nin s_t üzerine en küçük kareler regresyonundan kolayca yapılabilir. Ancak, yeni bilgilerin gelmesiyle, bu varlıkların ortak dağılımı zamanla değişebilir. Bu durumda statik korunma stratejisi çok önemli vadeli riskten korunmaya uygun olmayabilir. Her gelen yeni bilgi zamanla değişen optimum korunma oranına (Denklem 5) etki edecektir (Hsu vd., 2008):

$$\delta_t^* = \frac{cov(s_t, f_t)}{var(f_t)} \quad (5)$$

δ_t^* Dinamik korunma oranı,

$cov(s_t, f_t)$ spot ve vadeli serilerin kovaryansı,

$var(f_t)$ vadeli serinin varyansı.

Kroner ve Sultan (1993), δ_t^* tahmini için sabit korelasyon GARCH(1, 1) yapısına sahip s_t (spot seri) ve f_t 'nin (vadeli seri) aşağıdaki iki değişkenli hata düzeltme modelini önermiştir:

$$S_t = \alpha_{0s} + \alpha_{1s}(S_{t-1} - \lambda f_{t-1}) + \varepsilon_{st} \quad (6)$$

$$f_t = \alpha_{0f} + \alpha_{1f}(S_{t-1} - \lambda f_{t-1}) + \varepsilon_{ft}$$

$$\begin{bmatrix} \varepsilon_{st} \\ \varepsilon_{ft} \end{bmatrix} | \Psi_{t-1} \sim N(0, H_t)$$

$$H_t = \begin{bmatrix} h_{s,t}^2 & h_{sf,t} \\ h_{sf,t} & h_{f,t}^2 \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} h_{s,t} & 0 \\ 0 & h_{f,t} \end{bmatrix} \begin{bmatrix} 1 & \rho \\ \rho & 1 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} h_{s,t} & 0 \\ 0 & h_{f,t} \end{bmatrix} = D_t R D_t \quad (7)$$

$$h_{s,t}^2 = c_s + a_s \varepsilon_{s,t-1}^2 + b_s h_{s,t-1}^2 \quad (8)$$

$$h_{f,t}^2 = c_f + a_f \varepsilon_{f,t-1}^2 + b_f h_{f,t-1}^2$$

Burada s_{t-1} ve f_{t-1} sırasıyla spot ve vadeli fiyatlardır, $S_{t-1} - \lambda f_{t-1}$ hata düzeltme terimidir, t-1 zamanında ayarlanan bilgi Ψ_{t-1} 'dir ve bozulma terimi $\varepsilon_t = (\varepsilon_{st}, \varepsilon_{ft})$ iki değişkenli bir normal dağılımı ortalaması sıfır etrafında takip eder ve H_t sabit korelasyon ρ ile koşullu bir kovaryans matrisidir. GARCH terimi, riskten korunma oranının zamanla değişmesine izin verirken, hata düzeltme terimi, spot ve vadeli fiyatlar arasındaki uzun vadeli ilişkiyi karakterize etmektedir.

Sabit korelasyon varsayımı gerçeğe uyması için çok kısıtlayıcı olabileceğinden ve bu kısıtlamayı ortadan kaldırmak ve riskten korunma modellerinin esnekliğini artırmak için Engle ve Sheppard (2001) ve Engle (2002) tarafından DCC GARCH modeli önerilmiştir. CCC GARCH modelinin aksine DCC GARCH modeli, ρ korelasyonunun zamanla değişken olmasına izin verir, buradaki D_t , tek değişkenli GARCH modellerinden elde edilen koşullu standart sapmaların köşegen matrisidir:

$$H_t = D_t R D_t \quad (9)$$

DCC GARCH modellerinde elde edilen H_t tahminleri, optimum dinamik riskten korunma oranı şu şekilde tahmin edilir (Denklem 10):

$$\delta_t^* = \hat{h}_{sf,t} / \hat{h}_{f,t}^2 \quad (10)$$

δ_t^* Dinamik korunma oranı,

$\hat{h}_{sf,t}$ spot ve vadeli serilerin kovaryansı,

$\hat{h}_{f,t}^2$ vadeli serinin varyansı.

Literatürde, GARCH(p,q)'deki p ve q için 1 olma durumunun, yüksek frekanslı serilerde oynaklıkları modellemek üzere, daha iyi sonuçlar verdiği ifade edilmektedir (Özer & Ece, 2016; Namugaya vd., 2014; Cheteni, 2016).

Ederington (1979), korunma etkinliğinin (KE) bir ölçüsü olarak, korunan ve korunmayan portföylerin varyansları arasında yüzde azalma hesaplaması önermektedir (Denklem 11). Koruma etkinliği yüzdesinin büyük olması portföyde daha etkin koruma yapıldığını göstermektedir.

$$KE = \frac{var_{korumasız} - var_{korumalı}}{var_{korumasız}} \quad (11)$$

4. Bulgular

Çalışmada, son on yılda Türkiye'nin finans piyasalarını etkilediği düşünülen sosyal olaylara BİST30 getiri oynaklıkları çerçevesinde bakılmıştır. Değişen varyans modelleri yardımıyla BİST30 getirilerinin oynaklıkları tespit edilmiş, diğer bir ifadeyle oynaklık hesaplamalarında yaygın olarak kullanılan GARCH(1,1) modeli yardımıyla (Hull, 2012) BİST30 serisinin koşullu varyansları hesaplanmıştır. Modelin istatistik verileri Tablo 1'de gösterilmiştir:

Tablo 1

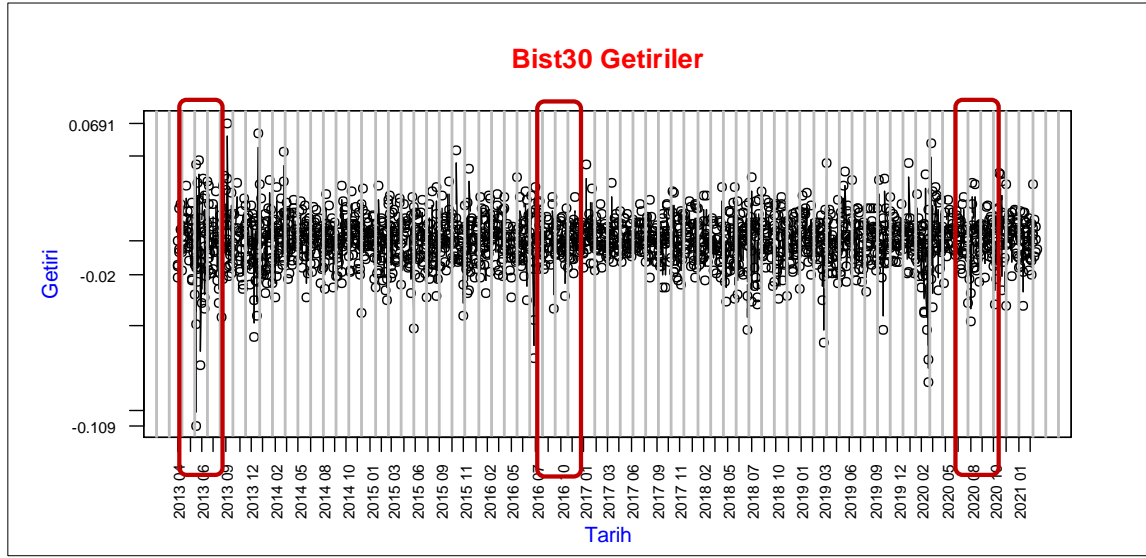
BİST30 Getiri Oynaklığı Hesaplaması için Kurulan GARCH(1,1) Modeli

Garch(1,1)	Katsayı	Std.Ht.	t-değeri	p-değeri
Sabit	0,0000	0,0000	45,8660	0,0000
Arch(1)	0,0724	0,0046	15,5880	0,0000
Garch(1)	0,8694	0,0084	103,4510	0,0000
Akaike	-5,6407			

Şekil 2'deki BİST30 oynaklık grafiği incelendiğinde son on yılda üç önemli sosyal olayın finansal piyasalara daha büyük bir şok etkisi yaptığı görülmüştür. Araştırmaya konu olan birinci olay, Gezi Olaylarının başlangıcı olarak gösterilen 23 Mayıs 2013; ikinci olay, 15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi ve üçüncü olay, 11 Mart 2020 Türkiye'de görülen ilk Covid-19 vakası olarak belirlenmiştir. BİST30 getirilerinin oynaklıklarına bakıldığında, konu tarihlerde yüksek sapmalar gözlenmiştir. Konu dönemlerde BİST30 spot getirilerinin ortalamadan sapması Şekil 1'de görülebilir. Bununla birlikte aynı dönemlerde oynaklıkların ciddi olarak arttığı Şekil 2'de görülmektedir. Bu tarihler sırasıyla Gezi olaylarının başladığı 27 Mayıs-4 Haziran 2013, darbe girişimi sonrası 19 Temmuz 2016 ve Covid-19 açıklamalarının olduğu 11-17 Mart 2020'dir. Daha sonra oynaklık seviyelerinin, oynaklığa sebep olaydan önceki seviyelere geldiği tarihler grafik üzerinden gözlenmiştir (Bkz. Şekil 2). BİST30 spot oynaklığının incelendiği Şekil 2'de, önemli olayların sonrasında bir yıl içinde oynaklıkların eski seviyelerine geldiği görsel olarak görülmektedir. Bu bağlamda, çalışmada belli bir standart yakalanması adına, belirlenen dönemler olayın başladığı ve sonrasındaki bir yılı kapsadığı günler olarak ele alınmıştır. Dönemlerin başlangıç ve bitiş tarihleri sırasıyla, 27 Mayıs 2013 - 28 Mayıs 2014, 14 Temmuz 2016 - 15 Temmuz 2017 ve 10 Mart 2020 - 11 Mart 2021 olarak çalışmada analiz edilmek üzere karar verilmiştir.

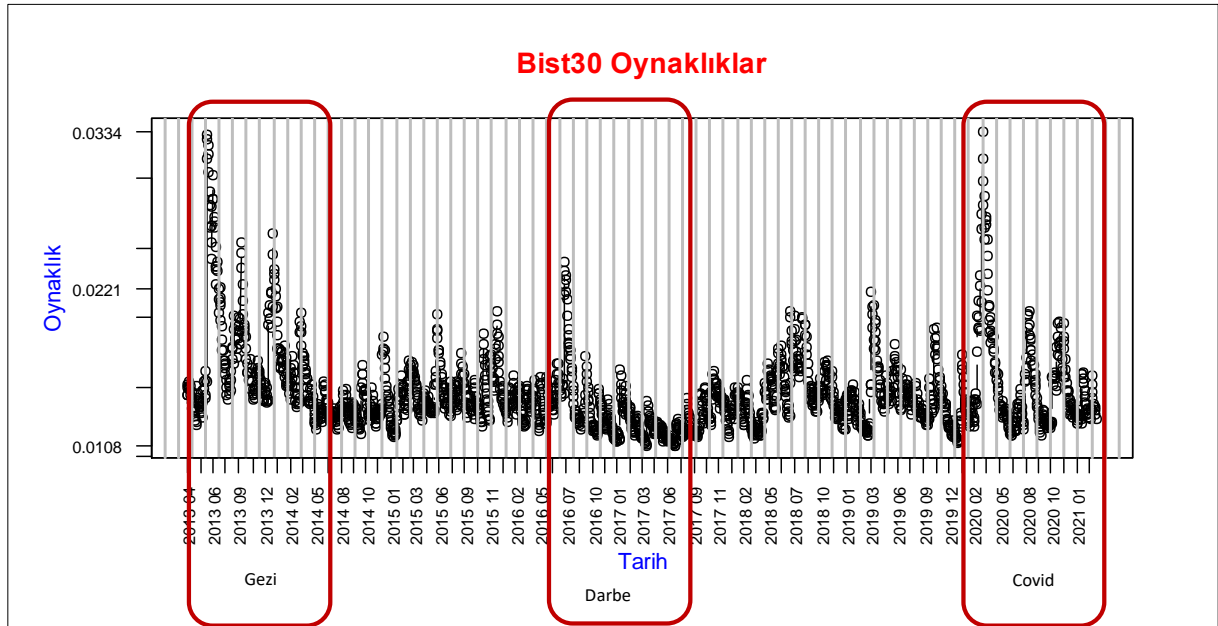
Şekil 1

BİST30 Getiriler (2013 Nisan – 2023 Mart)

Şekil 2

BİST30 Oynaklıklar (2013 Nisan – 2023 Mart)

Dönemlik BİST30 spot ve vadeli getiri verilerine ait tanımlayıcı istatistik sonuçları Tablo 2'de verilmiştir. Birinci dönemde getirilerin negatif, diğer dönemlerde pozitif olduğu görülmektedir. İlk dönemdeki standart sapma, diğer ifadeyle oluşan risk, diğer ikinci ve üçüncü dönemlerden daha fazla gerçekleşmiştir. Verilerin dağılımı finansal serilerin genel özelliklerini yansıtmaktadır, basıklık yüksektir, dağılım sivri formdadır.

Tablo 2*Dönemlere Göre BİST30 Spot ve Vadeli Getirilerinin Tanımlayıcı İstatistikleri*

Dönemler	Veri	N	Min	Ort.	Maks	Std. Sap.	Çarpıklık	Basıklık	JB	JB p.
Dönem 1	r-spot	251	-0,1090	-0,0006	0,0691	0,0207	-0,4266	6,4046	128,84	0,00
Dönem 1	r-vadeli	251	-0,1004	-0,0006	0,0723	0,0211	-0,3731	5,8149	88,69	0,00
Dönem 2	r-spot	253	-0,0694	0,0010	0,0446	0,0116	-0,8742	9,7672	514,98	0,00
Dönem 2	r-vadeli	253	-0,0674	0,0010	0,0409	0,0114	-0,9560	9,6630	506,55	0,00
Dönem 3	r-spot	253	-0,0831	0,0011	0,0574	0,0161	-0,9134	7,5369	252,17	0,00
Dönem 3	r-vadeli	253	-0,0758	0,0011	0,0497	0,0162	-0,6347	6,1556	121,96	0,00

Koruma oranının bulunmasında serilere uygulanan EKK ve GARCH modellerinin sonuçlarının sağlıklı olması açısından, her dönem için ayrı oluşturulan spot ve vadeli getiri serilerine Augmented Dickey Fuller (ADF) (trendsiz/sabitsiz, sabitli ve trendli) ve Phillip-Perron (PP) (sabitli ve trendli) birim kök test analizleri yapılmıştır. Tüm seriler için birim kök varlığı reddedilmiştir, serilerde birim kök yoktur sonucuna varılmıştır (Bkz. Tablo 3).

Tablo 3*Serilerin Augmented Dickey Fuller (ADF) ve Phillip-Perron (PP) Birim Kök Testleri İstatistik Sonuçları*

Dönemler	Veri	ADF			PP	
		Sabitsiz/Trendsiz	Sabitli	Trend	Sabitli+Trend	
Dönem 1	r-spot	-11,1103 ***	-10,7323 ***	-10,7651 ***	-17,4701 ***	
Dönem 1	r-vadeli	-11,7502 ***	-11,1775 ***	-11,2153 ***	-17,7243 ***	
Dönem 2	r-spot	-5,7041 ***	-12,0475 ***	-12,1372 ***	-15,9548 ***	
Dönem 2	r-vadeli	-5,5896 ***	-5,3664 ***	-5,5917 ***	-15,5282 ***	
Dönem 3	r-spot	-10,0498 ***	-10,2033 ***	-10,1867 ***	-17,2851 ***	
Dönem 3	r-vadeli	-10,1564 ***	-10,3748 ***	-10,3606 ***	-16,9160 ***	

Not. *** %1, ** %5, * %10 olasılık değeriyle anlamlılığı göstermektedir.

Belirlenen periyotlar için ayrı olmak üzere korumalı ve korumasız portföyler denklem 2'deki gibi oluşturulmuştur. Korumalı portföyler üç farklı korunma oranı ile oluşturulmuştur. Bunlar; i) statik "1-1 Korumalı" yani korunma oranı Beta'nın 1 olduğu portföy, ii) EKK regresyon modelinden elde edilen eğim katsayısının statik korunma oranı olarak alındığı portföy ve son olarak, iii) DCC-GARCH(1,1) modeli ile zamana bağlı değişen korunma oranı hesaplanarak oluşturulan korumalı portföylerdir. Modellerin tanımlayıcı istatistikleri Tablo 4'de görülmektedir.

Tablo 4

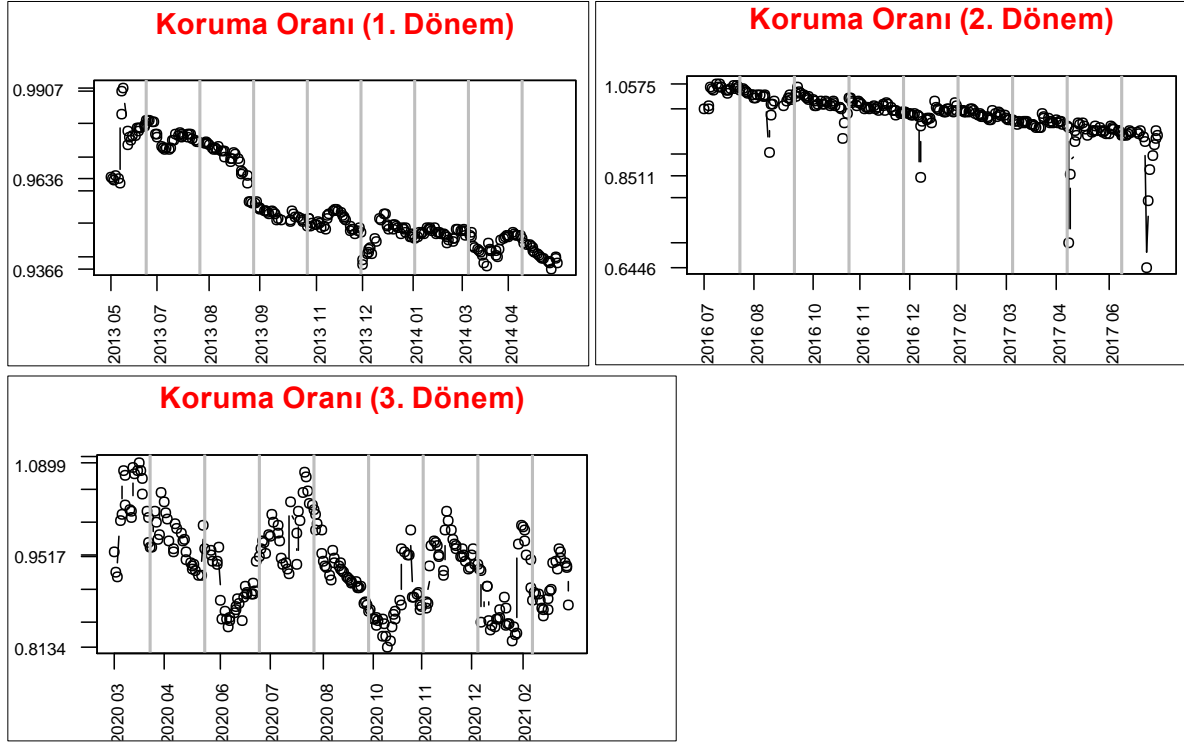
EKK ve DCC-GARCH(1,1) Modellerinin Tanımlayıcı İstatistikleri

EKK	Model	Katsayı	Std.Ht.	t-değeri	p-değeri	
Gezi Sonrası	Sabit	0,0000	0,0002	-0,1740	0,8620	
	Beta	0,9635	0,0117	82,1710	0,0000	
	R2	0,9644				
	F p-değer	0,0000				
Darbe Girişimi Sonrası	Sabit	0,0000	0,0001	-0,1120	0,9110	
	Beta	1,0020	0,0128	78,0950	0,0000	
	R2	0,9605				
	F p-değer	0,0000				
Covid-19 Türkiye İlk Vaka Sonrası	Sabit	0,0001	0,0003	0,2020	0,8400	
	Beta	0,9573	0,0163	58,8400	0,0000	
	R2	0,9324				
	F p-değer	0,0000				
DCC-GARCH(1,1)						
Gezi Sonrası	r-spot	Sabit	0,0000	0,0000	0,0000	1,0000
		Arch(1)	0,0084	0,0044	1,9015	0,0572
		Garch(1)	0,9878	0,0048	203,9064	0,0000
	r-vadeli	Sabit	0,0000	0,0000	0,0000	1,0000
		Arch(1)	0,0081	0,0057	1,4086	0,1589
		Garch(1)	0,9885	0,0063	156,8103	0,0000
Darbe Girişimi Sonrası	r-spot	Sabit	0,0000	0,0000	0,0000	1,0000
		Arch(1)	0,0047	0,0014	3,4174	0,0006
		Garch(1)	0,9916	0,0015	677,1300	0,0000
	r-vadeli	Sabit	0,0000	0,0000	0,0000	1,0000
		Arch(1)	0,0028	0,0006	4,8474	0,0000
		Garch(1)	0,9943	0,0007	1510,4000	0,0000
Covid-19 Türkiye İlk Vaka Sonrası	r-spot	Sabit	0,0000	0,0000	1,7261	0,0843
		Arch(1)	0,0916	0,0565	1,6198	0,1053
		Garch(1)	0,8271	0,0298	27,7890	0,0000
	r-vadeli	Sabit	0,0000	0,0000	2,7261	0,0064
		Arch(1)	0,0809	0,0445	1,8191	0,0689
		Garch(1)	0,8342	0,0433	19,2458	0,0000

Dönemlere göre DCC-GARCH modeli ile elde edilen dinamik korunma oranları Şekil 3'te görüntülenmektedir. Birinci dönemde korunma oranı 1'i geçmezken, diğer iki dönemde 1'in üstünde korunma oranlarının olduğu görülmektedir. Yani, birinci dönemin tamamında oluşturulan portföyün vadeli kontratlarının ağırlıkları spota göre daha az olmuştur. Diğer dönemlerde ise, başlarda vadeli kontratların ağırlıkları spota göre fazlayken, ilerleyen tarihlerde spot ağırlığı vadeliyelerden fazla olmuştur.

Şekil 3

Zamana Bağlı Koruma Oranları (DCC-GARCH(1,1))

Her üç dönem için oluşturulan korumalı portföylerin risk temsilcisi olan standart sapmalar, korumasız portföylerin standart sapmalarına kıyasla daha düşük çıkmaktadır (Bkz. Tablo 5). Dolayısıyla koruma etkinlikleri daha fazla gerçekleşmiştir. Gezi olayları ve sonrasında oluşan oynaklık döneminde, EKK modeli yardımıyla bulunan statik koruma oranı 0,9634'dür. Bu statik koruma oranıyla oluşturulan portföyün koruma etkinliği 0,9644'dür ve diğer portföylerden daha etkin çıkmıştır. Dolayısıyla portföyün standart sapmasının diğer portföylerden düşük olduğu gözlenmektedir. Bu dönemde tüm portföylerin getirileri negatif çıkmıştır. Kayıp dönemi olarak görülen bu dönemde, statik korunma oranlı oluşturulan portföyün en etkin seçenek olduğu görülmektedir.

Darbe girişimi sonrası dönemde korumasız portföyün ve dinamik koruma oranı ile korunan portföyün getirilerinin pozitif olduğu görülmektedir. Korumalı portföyler arasında, en etkin korunma oranı 0,9612 ile zamana bağlı değişen korunma oranlı portföy olmuştur. Zamana bağlı değişen korunma oranının ortalaması 0,9879'dur ve portföyün riskinin ölçüldüğü standart sapma 0,002288 çıkmıştır. Varyans katsayısı ile riskin ve getirinin birlikte etkinliği tek bir oranla ölçülebilmektedir. Riskin getiriye bölünerek bulunan varyans katsayısı 119,7 çıkmıştır. Varyans katsayısı oranının düşük ve pozitif olması istenen bir durumdur. Bu oran korunmasız portföye göre yüksek çıkmıştır fakat riskin düşüklüğü dikkate alındığında korunmalı portföyler daha etkin çıkmaktadır.

Çalışmadaki son dönem, Covid-19'un ilk vakasının Türkiye'de görülmesiyle başlayan dönemdir. Bu dönemde tüm portföylerin getirileri pozitif çıkmıştır. En etkin korunma oranı 0,9346 ile dinamik korunma oranıyla oluşturulan portföyde bulunmuştur ve ortalama korunma oranı 0,9343'dür. Varyans katsayısı oranlarına bakıldığında, korumalı portföyler arasında en düşük (en etkin) orana sahip olan dinamik korunma oranlı portföydür.

Çalışılan üç dönemin hiçbirinde 1-1 korumalı portföylerin etkinliği diğer korunmalı portföylerin önüne geçememiştir. Gezi sonrası dönemde (I. dönem) statik korunmalı portföy diğer korunmalı portföylere göre daha etkin çıkmıştır. Son iki dönem (II ve III) için dinamik korunmalı portföylerin, kriz dönemi ve sonrasında normale dönüşe kadar olan zamanda, portföyleri riskten daha etkin olarak koruduğu görülmüştür. Dönemler arasındaki bu farklı sonuçlar ayrı bir araştırma konusu olabilir. Bununla birlikte çalışma bulgularında, dinamik korunma oranı ile oluşturulan portföylerin etkinliği ağırlıklı olarak gözlenmiştir.

Tablo 5

Korumalı Portföyler Karşılaştırması

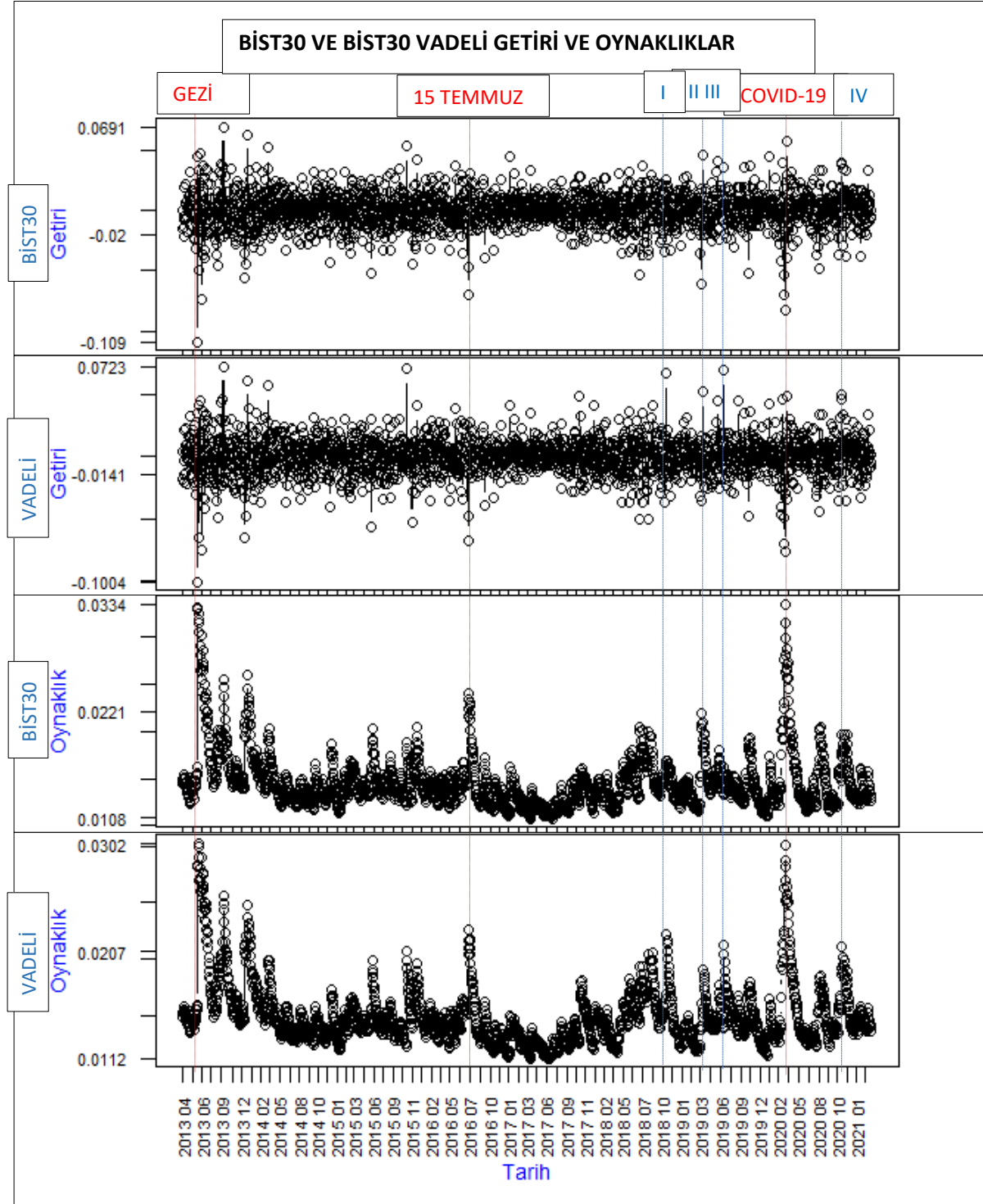
I. Gezi Sonrası Dönem (2013-05-27 / 2014-05-28)				
	Korumasız Portföy	1-1 Korumalı	EKK Korumalı	DCC-GARCH(1,1) Korumalı
Koruma Oranı	1	1	0,963498	0,955602
Koruma Etkisi	0	0,963050	0,964434	0,964008
Beklenen Getiri	-0,000646	-0,000020	-0,000043	-0,000028
Std. Sapma	0,020710	0,003981	0,003906	0,003929
*Varyans Katsayısı	-32,1	-198,2	-91,0	-139,7
II. Darbe Girişimi Sonrası Dönem (2016-07-14 / 2017-07-15)				
	Korumasız Portföy	1-1 Korumalı	EKK Korumalı	DCC-GARCH(1,1) Korumalı
Koruma Oranı	1	1	1,002041	0,987888
Koruma Etkisi	0	0,960467	0,960471	0,961190
Beklenen Getiri	0,001017	-0,000014	-0,000016	0,000019
Std. Sapma	0,011613	0,002309	0,002309	0,002288
*Varyans Katsayısı	11,4	-161,3	-140,7	119,7
III. Covid-19 Türkiye İlk Vaka Sonrası Dönem (2020-03-10 / 2021-03-11)				
	Korumasız Portföy	1-1 Korumalı	EKK Korumalı	DCC-GARCH(1,1) Korumalı
Koruma Oranı	1	1	0,957295	0,934336
Koruma Etkisi	0	0,930546	0,932402	0,934630
Beklenen Getiri	0,001097	0,000007	0,000053	0,000074
Std. Sapma	0,016062	0,004233	0,004176	0,004107
*Varyans Katsayısı	14,6	644,8	78,6	55,5

Not. * Varyans katsayısı risk/getiri oranı ile hesaplanmıştır.

Bulgulara ek olarak Borsa İstanbul tarihinde yaşanan yakın şokların analizi yapılmış, BİST30 ile BİST30 vadeli getiri oynaklıkları incelenmiştir (Bkz. Şekil 4). Özellikle son yıllara bakıldığında; 2018 Ekim ayında Rahip Brunson olayı Türkiye-ABD ilişkilerini negatif etkilenmiş, piyasadaki risk algısı sebebiyle vadeli getiri oynaklığı BİST30'a göre daha fazla sapma göstermiştir (I). 2019 Mart ayında belediye seçimleri sebebiyle BİST30 ve vadeli getiriler kendi ortalamalarına yakın sapma göstermiştir (II). 2019 Temmuz'da Rusya'dan teslim edilmeye başlayan S-400 füzeleri risk algısı oluşturmuş ve vadeli oynaklığı BİST30'a göre daha fazla sapmıştır (III). 2019 Mart ayında Türkiye'de görülen ilk Covid-19 vakası BİST30 ve vadeli oynaklıklarını son dönemlere göre çok daha fazla etkilemiştir (COVID-19). 2020 Kasım ayında TCMB Başkanının görev süresi bitmeden değişimi finansal piyasalarda risk olarak algılanmış, vadeli ve BİST30 getiri oynaklıklarını arttırmıştır (IV). Bunlarla birlikte Gezi Olayları ve 15 Temmuz Darbe Girişimi gibi iç kaynaklı olaylara bakıldığında BİST30 ve vadeli piyasanın oynaklıklarının benzer tepkiler verdikleri görülmektedir.

Şekil 4

BİST30 ve BİST30 Vadeli Getirileri ve Oynaklıkları (2013 Nisan – 2023 Mart)

Tüm bu olaylara bakıldığında uluslararası arenada yankı bulan olayların, özellikle Türkiye-ABD arasındaki gerilimlerin artmasının (I ve III), piyasalarda daha fazla risk algısı oluşturduğu söylenebilir ve dolayısıyla vadeli getirilerdeki oynaklıkların BİST30 getirilerine göre daha fazla ortalamadan sapsması ile açıklanabilir. Ek olarak şu söylenebilir, bu dönemlerde portföylerini korumak isteyen yatırımcılar, vadeli kontratlara talepleri sebebiyle vadeli kontratların oynaklık artışlarına sebep olmuşlardır.

5. Sonuç

Çalışmanın amacı BİST30 endeksinin oynaklığına göre belirlenmiş dönemler arasında en etkin koruma stratejisini belirlemektir. Çalışma BİST30 endeksinin oynaklığına göre öne çıkan üç ayrı dönemi kapsamaktadır. Bunlardan ilki 23 Mayıs 2013 Gezi Parkı Olayları; ikincisi 15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi; üçüncüsü ise 11 Mart 2020 Covid-19 pandemi sürecidir. Günlük verilerle statik ve dinamik modeller olan EKK, DCC-GARCH yöntemleri kullanılarak hesaplanmış olan korunma oranı etkinliğinin dönemsel bazlı analizi yapılmıştır. Çalışma üç kriz dönemine ayrılmış olup, Gezi Parkı Olayları döneminde, getirilerin negatif olmasına rağmen, statik modelin en etkin koruma sağladığı gözlemlenmiştir. Darbe Girişimi ve Covid-19 pandemisi dönemlerinde ise getirisi pozitif olan dinamik DCC-GARCH modelin en etkin koruma stratejisini sağladığı görülmüştür. Statik ve dinamik modeller arasındaki farklar çok az olduğu için Büyukkara vd. (2022) gibi iki modelinde kullanılabileceği, yatırımcılar için önemli olanın kriz dönemlerinde vadeli işlemler piyasası araçlarını, portföylerine koruma sağlamak için eklemeleri gerektiği, portföy getirileri negatif olsa bile kayıplarının ve risklerinin azaldığı gözlemlenmiştir.

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın gelişimine sağladıkları değerli katkılar ve öneriler için hakemlerimize teşekkürlerimizi sunarız.

FINANSAL DESTEK

Yazarlar bu çalışma için herhangi bir finansal destek almadıklarını beyan etmiştir.

ETİK

Bu çalışmada etik ilke ve standartlara uyulduğu beyan edilmiştir.

YAZAR KATKI BEYANI

Tuğba Baş Kavram/fikir; Literatür taraması; Tasarım; Veri toplama/analiz; Veri/bulguların yorumu; Taslağın yazımı; Yönetme ve kontrol; Son onay ve sorumluluk. Genel katkı düzeyi: %50.

Orhan Özaydın Kavram/fikir; Literatür taraması; Tasarım; Veri toplama/analiz; Veri/bulguların yorumu; Taslağın yazımı; Yönetme ve kontrol; Son onay ve sorumluluk. Genel katkı düzeyi: %50.

ÇIKAR ÇATIŞMASI

Yazarlar herhangi bir çıkar çatışması beyan etmemiştir.

Kaynakça

- Aksoy, G., & Olgun, O. (2009). Optimal Hedge oranı tahminlemesi üzerine ampirik bir çalışma: VOB örneği. *İktisat İşletme ve Finans*, 24(274), 33-53. <https://doi.org/10.3848/iif.2009.274.1348>
- Büyukkara, G., Kucukozmen, C. C., & Uysal, E. T. (2022). Optimal hedge ratios and hedging effectiveness: An analysis of the Turkish futures market. *Borsa Istanbul Review*, 22(1), 92-102. <https://doi.org/10.1016/j.bir.2021.02.002>
- Cheteni, P. (2016). Stock market volatility using GARCHModels: Evidence from South Africa and China Stock Markets. *Journal of Economics and Behavioral Studies*, 8(6), 237-245. [https://doi.org/10.22610/jeps.v8i6\(J\).1497](https://doi.org/10.22610/jeps.v8i6(J).1497)
- Çelik, İ. (2014). Vadeli işlem piyasasında optimal hedge rasyosunun statik ve dinamik teknikler yardımıyla hesaplanması. *Uluslararası Alanya İşletme Fakülte Dergisi*, 6(3), 1-13. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/uaifd/issue/21601/231987>
- Degiannakis, S., & Floros, C. (2010). Hedge ratios in South African Stock Index Futures. *Journal of Emerging Market Finance*, 9(3), 285-304. <https://doi.org/10.1177/097265271000900302>
- Ederington, L. H. (1979). The hedging performance of the new futures markets. *The Journal of Finance*, 34(1), 157e170. <https://doi.org/10.2307/2327150>
- Engle, R. F. (2002). Dynamic conditional correlation: A simple class of multivariate generalized autoregressive conditional heteroskedasticity models. *Journal of Business and Economic Statistics*, 20(3), 339-350. <https://doi.org/10.1198/073500102288618487>
- Engle, R. F., & Sheppard, K. (2001). *Theoretical and empirical properties of dynamic conditional correlation multivariate GARCH* (Working Paper No. 8554). NBER. <https://doi.org/10.3386/w8554>
- Floros, C., & Vougas, D. V. (2004). Hedge ratios in Greek stock index futures market. *Applied Financial Economics*, 14(15), 1125-1136. <https://doi.org/10.1080/09603100412331297702>

- Gök, İ. Y. (2016). Türkiye pay endeks futures piyasasında optimum korunma oranı ve korunma etkililiği. *Ege Akademik Bakış*, 16(4), 719-732. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/eab/issue/39958/474856>
- Gupta, K., & Singh, B. (2009). Estimating the optimal hedge ratio in the Indian equity futures market. *IUP Journal of Financial Risk Management*, 6(3-4), 38-98.
- Gümrah, Ü., & Gökbulut, R. İ. (2017). Hedging performance of Turkish stock index futures. *BJSS Balkan Journal of Social Sciences*, 6(12), 133-141. <https://dergipark.org.tr/en/pub/bsbd/issue/30965/316869>
- Hsu, C., Tseng, C., & Wang, Y. (2008). Dynamic hedging with futures: A copula-based Garch Model. *The Journal of Futures Markets*, 28(11), 1095-1116.
- Hull, J. C. (2012). *Options, futures and other derivatives* (8th ed.). Pearson.
- Johnson, L. L. (1960). The theory of hedging and speculation in commodity futures. *The Review of Economic Studies*, 27(3), 139-151. <https://doi.org/10.2307/2296076>
- Kalaycı, Ş., & Zeynel, E. (2009). Vadeli piyasalarda riskten korunma: VOB-İMKB30 endeks sözleşmeleri kullanımına dayalı korunma oranı ve korunma etkinliği. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(3), 39-63. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sduibfd/issue/20829/223078>
- Kumar, K. K., & Bose, S. (2019). Hedging effectiveness of cross-listed NIFTY index futures. *Global Economy Journal*, 19(2), 1-12. <https://doi.org/10.1142/S2194565919500118>
- Kroner, K. F., & Sultan, J. (1993). Time-varying distributions and dynamic hedging with foreign currency futures. *Journal of Finance and Quantitative Analysis*, 28(4), 535-551. <https://doi.org/10.2307/2331164>
- Lindahl, M. (1992). Minimum variance hedge ratios for stock index futures: Duration and expiration effects. *The Journal of Futures Markets*, 12(1), 33-53. <https://doi.org/10.1002/fut.3990120105>
- Namugaya, J., Weke, P. G. O., & Charles, W. M. (2014). Modelling volatility of stock returns: Is GARCH(1,1) enough? *International Journal of Sciences: Basic and Applied Research*, 16(2), 216-223. <https://core.ac.uk/download/pdf/249334038.pdf>
- Olgun, O., & Yetkiner, H. (2011). Determination of optimal hedging strategy for index futures: Evidence from Turkey. *Emerging Markets Finance and Trade*, 47(6), 68-79. <https://doi.org/10.2753/REE1540-496X470604>
- Özaydın, O. (2018). Vadeli BIST 30 endeksi kontratları üzerine koruma oranı tahmini ve koruma oranı etkinliği. *Bankacılık ve Sermaye Piyasası Araştırmaları Dergisi*, 2(6), 16-27. <https://dergipark.org.tr/en/pub/bspad/issue/39757/432660>
- Özen, E., & Tetik, M. (2021). BİST 30 endeksi vadeli işlem sözleşmelerinde optimal finansal korunma oranının zamana bağlı değişen yapısı. *Ekonomi ve Finansal Araştırmalar Dergisi*, 3(2), 110-119. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/jeft/issue/68029/1030865>
- Özer, A., & Ece, O. (2016). Vadeli işlem piyasalarında anomalilerin Archgarch modelleri ile test edilmesi: Türkiye vadeli işlemler piyasası üzerine bir uygulama. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(2), 1-14. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/226541>
- Pennings, J. M. E., & Meulenbergh, M. T. G. (1997). Hedging efficiency: A futures exchange management approach. *Journal of Futures Markets*, 17(5), 599-615. [https://doi.org/10.1002/\(SICI\)1096-9934\(199708\)17:5%3C599::AID-FUT5%3E3.0.CO;2-A](https://doi.org/10.1002/(SICI)1096-9934(199708)17:5%3C599::AID-FUT5%3E3.0.CO;2-A)
- Stein, J. L. (1961). The simultaneous determination of spot and futures prices. *The American Economic Review*, 51(5), 1012-1025. https://doi.org/10.1007/978-1-349-02693-7_7

Extended Abstract

In recent years, national crises such as the Gezi Park events and the Coup Attempt and global crises such as the COVID-19 pandemic have led to increased risks due to the rise in volatility in financial markets. In addition to portfolio diversification, investors have begun to incorporate futures market instruments into their portfolios to hedge against risks. This has led to questioning the effectiveness of applied financial hedging strategy. Studies in the literature have used static and dynamic models to measure the effectiveness of futures market instruments used to hedge against risks arising from price volatility. There is controversy over which of the static and dynamic models used is more effective. Buyukkara et al. (2022) conclude that there is no difference between static and dynamic models for the monthly ISE-30 index. Some papers have argued that the dynamic model is better (Aksoy & Olgun, 2009; Olgun & Yetkiner, 2011; Özen & Tetik, 2021). Aksoy and Olgun (2009) and Olgun and Yetkiner (2011) document that the dynamic hedging and the GARCH method are effective for the ISE-30 between 2005 and 2009. Özen and Tetik (2021) state that the Flexible Least Square method is the most effective for the period 2009–2021. There is no unity in the literature on the most effective hedging strategy and we believe that the mixed results might be due to the period effect. The aim of this study is to determine the most effective hedging strategy by using the ISE-30 spot index and the ISE-30 futures index. According to the volatility of the ISE-30 index between 2013 and 2023, we study three crisis periods: the Gezi Park events, the Coup Attempt, and the COVID-19 pandemic.

We use ISE-30 spot yields and ISE-30 index futures returns to form the hedged portfolios. By using a varying variance model, we identify the dates that increased the volatility of ISE-30 over the past 10 years. The first date is May 23, 2013, the Gezi Park events; the second date is July 15, 2016, the Coup Attempt; and the third date is March

11, 2020, the first COVID-19 cases seen in Türkiye. Dates are set when volatility levels reach the levels prior to the event causing the volatility. Then between these two dates are taken as periods. By employing daily data, we investigate the effectiveness of hedging by comparing unprotected and protected portfolios. For the protected portfolios, we estimate the optimal hedging ratio by applying both static and dynamic models. For static models, we use OLS, while for dynamic models, we estimate the optimal hedge ratio by using the DCC-GARCH method. In static models, the optimal hedge ratios are constant, while in dynamic models, the optimal hedge ratios change over time. We observe that during the Gezi Park events, although the returns were negative, the static model provided the most effective protection. During the Coup Attempt and COVID-19 pandemic periods, it was seen that the dynamic DCC-GARCH model, which had a positive return, provided the most effective hedging strategy. Since the differences between static and dynamic models are very small as Buyukkara et al. (2022), we suggest that both models can be used. What is important for investors is that they should include futures market instruments in their portfolios to hedge during crisis periods and that their losses and risks will be reduced even if portfolio returns are negative.

This page intentionally left blank

RESEARCH ARTICLE / Araştırma Makalesi
<https://doi.org/10.37093/ijisi.1245485>

Osmanlı Sanatının Nöroestetik Determinasyonları

Yaşar Özrili*

Öz

Nöroestetik analizcilere göre sanata cevap veren sistemleri ve beyin düzeneklerini tanımlamak, bir bölgeyi ilk defa keşfetmekle aynıdır. Teknolojik göstergeler, zihin araştırmaları, estetik birikimlerin duyular aracılığıyla akılla nasıl bütünleşmiş olduğunu ve bunun bilincine varıp varılmadığını, yaşamsal noktaların derinden nasıl etkilediğini daha detaylı olarak ortaya koymaktadır. Uzmanlar artık insan zihnindeki oluşumları nitelendirmekle objektif, sınanabilir araçlar sunan sonuçları yorumlayabilmektedirler. Konu estetik, sanat eseri, güzel kavramları ise olaya Osmanlı sanatı perspektifinden bakmak gerekebilir. Osmanlılar sanatın birçok alanına ait örnek eserler ortaya koymuşlardır. Zira bu uygarlığa ait nöroestetik açıdan beyin sistemlerini nasıl etkilediğini gösteren binlerce eşsiz kaynak bulunmaktadır. Nöroestetik algı, duygu, anlambilim, çizgi, denge, hareket, derinlik, kontrast, biçim, renk, simetri vb. görsel uyarıcıların, insana olan psikolojik etkilerinin önemi, bu sahada çalışmak isteyenlere yeni bir bakış açısı ve alternatif bir perspektif sunmaktadır. Osmanlı sanatçılarının mimari, resim, çini, hat, tezhip ve daha birçok konuda uluslararası boyutta değerli ürünler ortaya koydukları bilinmektedir. Bu çalışmada Osmanlı sanatının birbirinden eşsiz sanatsal kombinasyonlarından ve çeşitlerinden bir kısmına değinilmiştir. Dolayısıyla belirli örnekler ışığında rafine bir metodoloji ile nöroestetik betimlemeleri aydınlatılabilecek alanlara vurgu yapılmıştır. Doküman araştırması, tarama metodu çerçevesinde yürütülmeye gayret edilen bu incelemede, nöroestetik bilimdeki gelişmelere, sanatsal fonksiyonların bilişsel boyutunun geldiği noktalara, insanlar üzerindeki sonuçlarına Osmanlı sanatı bağlamından temas edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı sanatı, nöroestetik, eser, estetik, güzellik

Cite this article: Özrili, Y. (2023). Osmanlı sanatının nöroestetik determinasyonları. *International Journal of Social Inquiry*, 16(2), 699–714. <https://doi.org/10.37093/ijisi.1245485>

* Dr., Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Van, Türkiye.
E-posta: yozrili@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4495-0705>

Article Information

Received 31 Jan 2023; Revised 03 Oct 2023; Final Revised 23 Oct 2023; Accepted 30 Oct 2023; Available online 30 December 2023

Neuroesthetic Determinations of Ottoman Art

Abstract

According to neuroaesthetic analysts, identifying the systems and brain mechanisms that respond to art is the same as discovering a region for the first time. Technological indicators and mind research reveal in more detail how aesthetic accumulations are integrated with the mind through the senses and how vital points deeply affect awareness or not. Experts can now interpret the results, which offer objective, testable tools for characterizing the formations in the human mind. When it comes to aesthetics, works of art, and beauty, it may be necessary to look at the subject from the perspective of Ottoman art. The Ottomans have produced exemplary works in many fields of art. Because thousands of unique sources from this civilization show how brain systems are affected in terms of neuroaesthetics. The importance of the psychological effects of visual stimuli, such as perception, emotion, semantics, line, balance, movement, depth, contrast, form, color, symmetry, etc., in neuroaesthetics offers a new perspective and an alternative perspective to those who want to work in this field. It is known that Ottoman artists produced internationally valuable products in architecture, painting, tile, calligraphy, illumination, and many other fields. This study mentions some of the unique artistic combinations and varieties of Ottoman art. Therefore, areas that can illuminate neuroaesthetic descriptions with a refined methodology are emphasized in the light of specific examples. In this study, which was endeavored to be carried out within the framework of document research and the scanning method, the developments in neuroaesthetic science, the points where the cognitive dimension of artistic functions has reached, and their consequences on people have been tried to be touched in the context of Ottoman art.

Keywords: Ottoman art, neuroaesthetics, artwork, aesthetics, beauty

1. Giriş

Çağdaş sanatların özellikle 20. yüzyıldaki önemli Batılı temsilcilerinin dünya çapındaki bilinirlikleri ortadadır. Soyut sanat, estetik, sanat felsefesi vb. konularda eserler üreten küresel ünü fazla olan bu sanat üstatlarının, yeni sanat akımlarının kurucuları veya o ekolün önderleri oldukları bilinmektedir. Burada üzerinde durulması gereken önemli husus, söz konusu sanatçıların özellikle Rönesans'tan itibaren büyük bir ivme kazanan ve ekollere ayrılarak biçimlenen yeni sanat ikliminden büyük feyz aldıkları gerçeğidir. Zira özellikle Orta Çağ dünyasında yeni yeni başlayan özgür düşünme ortamının getirmiş olduğu patlamayla bugünlere birikerek ve dönüşerek gelen, çağdaş sanatların sinirbilim, bilişsel nöroestetik yöntemleriyle deşifre etme, anlamlandırma ve tanımlama çalışmaları, davranış bilimlerinin estetik ve sanatsal boyutuna katkı sunmaktadır.

Estetiğin karmaşık bir geçmişi vardır. Terim, Yunanca *algı* kelimesinden türetilen *asthesis* kelimesinden gelmektedir. Sözcük, günümüzdeki anlamıyla ilk olarak Alexander Baumgarten tarafından 1750'de duyusal bilgi çalışması olarak kullanılmıştır. Ancak Immanuel Kant'ın 1790'da *Yargının Eleştirisi'ni* takiben estetik, doğada ve sanatta güzellik kavramına odaklanmaya başlamıştı. 19. yüzyıl boyunca terim, büyük ölçüde sanat felsefesiyle eş anlamlı hale getirilmişti. Bu üç çağrışım algı, güzellik, sanat farklı yönleri işaret eder, artık çoğu zaman nöroestetikte birleştirilmektedir (Kant, 2000).

Güzelliğin ötesinde, nöroestetikçilerin sorabileceği daha temel bir soru şudur: Beyindeki sanat nedir? Beynin sanata veya sanatsal olana nasıl tepki verdiğini anlamak, büyük ölçüde göz ardı edilen önemli bir sorudur. Bir nesnenin veya görüntünün sanat olarak takdir edilmesi için *güzel* olarak değerlendirilmesi gerekmez (Conway & Rehding, 2013). Aynı şekilde güzel şeyler de her zaman sanat değildir (Zaidel, 2015). Görsel beynin işlevi, dünya hakkında bilgi edinme amacıyla bir sabitlik arayışı olarak tanımlamakta ve sanatın işlevine eşit güçte uygulanabileceğini iddia etmektedir. Sanatın genel işlevi, nesnelere, yüzeylerin, yüzlerin, durumların ve benzerlerinin sabit, temel ve kalıcı özelliklerini araştırmak olarak tanımlanır; bu,

yalnızca belirli bir nesne veya yüz hakkında bilgi edinilmesine veya tuvalde temsil edilen koşula izin vermez, ancak buna dayanarak diğer birçok nesne hakkında genelleme yapmak ve böylece geniş bir nesne veya yüz kategorisi hakkında bilgi edinmeye de yardımcı olur. Sanatın işlevlerinden birinin, görsel beynin ana fonksiyonunun bir uzantısı olduğu sonucu çıkar. Gerçekten de filozoflar ve sanatçılar sanat hakkında sıklıkla, modern bir vizyon nörobiyoloğunun kullanacağı dile son derece benzeyen terimlerle konuşurlar ancak *sanatçı* kelimesinin yerine *beyin* kelimesini koymaları dışında (Zeki, 1999a).

Bugün, görsel sanatların, mimarinin, tasarımın, dijital medyanın ve müziğin insan beyni, biyolojisi ve davranışı üzerindeki doğrudan etkisini gösteren artan sayıda kanıt, bu alanın ilk anlamının ötesine geçmiştir. Nöroestetik araştırmacıları için sanata yanıt veren sistemleri ve beyin mekanizmalarını belirlemek, gizli bir hazinenin haritasını bulmak gibidir. Son teknoloji beyin araştırmaları, estetik deneyimlerin duyu portalı yoluyla beyne nasıl girdiğini ve bunun farkında olsak da olmasak da biyolojik devrelerimizi derinden nasıl etkilediğini daha ayrıntılı olarak ortaya koyuyor. Bilim insanları artık beyindeki değişiklikleri karakterize etmek için nesnel, ölçülebilir yollar sunan biyobelirteçleri tanımlayabilirler. Ayrıca, insanlar sanat yaparken veya yaratırken solunum, sıcaklık, kalp atış hızı ve cilt tepkilerindeki değişiklikleri ölçmek için mobil cihazlar ve *akıllı* giyilebilir sensörler de kullanılmaktadır (Magsamen, 2019). Güzellik, beyin bir ürünü olduğu sürece, beyin aktivitesi ile güzellik deneyimleri arasında bağıntılar olmaktadır. Bu bağıntılar hangi uzamsal ölçekte ve hangi beyin bölgelerinde bulunur? İlgili beyin bölgeleri diğer davranışlarda hangi işlevleri yerine getirir? Geliştirme ve deneyim sırasında hangi sinyaller bu devrelerin kablo bağlantılarından sorumludur? Kritik olarak, bu devrelerin etkinliği, güzelliğin dinamik anlaşılması zor kalitesini ortaya çıkarmak için modaliteler ve zaman arasında nasıl bütünleşir? Bu soruları ele almak için güzele verilen yanıtları, öz değerlendirme veya öğle yemeği için meyve suyu seçme gibi daha genel değer temelli kararlarla ilgili olanlardan ayıran, dikkatle yürütülen deneylere gereksinim duyulmaktadır (Conway & Rehding, 2013).

Nöroestetik, duru bir tanımla beyinde sanat eserlerinin, çizgi, şekil, biçim, renk vb. kavranması ile ilintili bir araştırma alanıdır. 20. yüzyılın sonlarında Semir Zeki tarafından vasıflandırılan bu inceleme konusu, akademik dünyada kabul edilerek daha çok alanda hizmet verilmesine ilham kaynağı olmuştur (Çiftçi, 2018, s. 38). Bu bağlamda söz konusu denge, kontrast (zıtlık), çizgi, derinlik, biçim, renk vb. unsurlar Osmanlı sanatının teknik ve estetik faktörlerini meydana getirmektedir. Dolayısıyla nöroestetik ve Osmanlı sanatı birbirinden farklı sahalar olmalarına rağmen estetik nüansların bireyde yarattığı anlamlı tepkilerin temel motivasyonunda etkili estetik uyarılar barındırdığı için Osmanlı sanatları bu noktada önemli bulgulara haiz olarak yeni bir perspektif yaratmaktadır.

Osmanlı uygarlığında estetik algı genel olarak yüce Tanrı'nın insanı özenerek fiziksel bir ölçü, düzen ve oranda yaratırken, ruhuna da güzelliklerini lütfettiği kanısıdır. Bu nedenle insanın güzeli araması tanrısalıdır. Osmanlı sanatçıları yapıtlarında aynı geometrik yöntemle ayrıntıların bütün içindeki oran ve uyumunu sağlamaya çalışır. Bunu beceren mimar, diğerlerinden ayrılır ve üstat konumuna gelir. Her mimarın bunu yakalayamadığı görülür. Her imparatorluk kendi klasiğini yaratırken, mimarları da ürünlerinde doruğa çıkar. Antik Yunan, Roma, Selçuklu ve Osmanlılar bu yönde sayısız yapıtlara sahiptirler (Tuncer, 2015, s. 168).

Sanat eserleri her daim üretildiği ortamın sosyal, kültürel özelliklerinden uzak kalmamıştır. Benzer olarak kendi döneminin toplumsal düşünce yapısı çağdaş soyut Türk resmini de etkilemiş olup sanat ürünlerinde geleneksel kompozisyonların devamını sağlamıştır. Bu anlamda birçok Türk sanatçı, eserlerinde Osmanlı mimarisinde kullanılan motiflerin etkisi altında kalmıştır (Çiçek, 2021, s. 897). Bu durumu şöyle açıklamak mümkündür: Hangi çağda yaşarsa yaşasın insanların psikolojik olarak birbirlerine yakın oranda duyuusal reaksiyonlar

gösterdikleri bilinir. Bu hem sanatçıların hem de sıradan izleyicilerin ortak tepkiler göstermeleriyle de bilinmektedir. Dolayısıyla insanların sanat eserlerine karşı göstermiş oldukları tepkiler nöroestetik bakımdan tıbbi teknolojik sistemlerle aydınlatılabilmektedir. Osmanlı sanatı da bu çizginin bir devamı niteliğindedir.

Küresel çapta bilinen önemli çağdaş sanat ustalarının, Türk İslam sanatlarından ve özellikle Osmanlı sanatlarının minyatür, tezhip, hat, çini, ebru gibi karakteristik alanlarından esinlenmemeleri imkânsızdır. Bu nüanslar halinde ilham alınarak kendi kültürel, sanatsal, düşünsel değer yargıları ile harmanladıkları yeni ekoller ve üslup özellikleri ile kişisel tarzlarını yaratmalarına da olanak sağlamıştır. Bunun yanı sıra uluslararası camiada söz sahibi olmalarına vesile olmuştur. Osmanlı sanatı çizgi, denge, hareket, derinlik, kontrast, biçim, renk, simetri vb. görsel uyarıcıların zenginliği ile bilinmektedir. Dolayısıyla küresel önemi çok büyük olan Osmanlı sanatı alışılmışın dışında biyolojik zihinsel süreçte imgesel, bilişsel ve nöroestetik anlamıyla da değerlendirilmesi gerekli bir sahayı teşkil etmektedir. Sanatkârlar ve diğer izleyiciler üzerindeki etkilerinin yankıları ve önemi Osmanlı sanatını yaratan hücrelerdir. Algı, duygu, anlambilim manasında seçkin bir repertuara sahip olan Osmanlı kültür ve uygarlığı her türlü çağdaş sanatlara özel bir zemin hazırlamaktadır.

2. Nöroestetik

Nöroestetik teriminin nörobilimci Semir Zeki tarafından keşfedildiği bilinmektedir (Holt, 2013). Nöroestetik, resmî tanımını 2002 yılında, bir sanat eserinin tefekkürü ve yaratılması için nöral temellerini bir bilimsel çalışma olarak almıştı. Sinirbilimci Jean-Pierre Changeux, özellikle 1994 tarihli *Raison et Plaisir (Akıl ve Zevk)* adlı kitabı ile 1998'den beri bu alana ilgi duyduğunu kanıtlamaktadır. Şu anda, bu alan, yaratıcılığın nöronal bir yorumunu teşkil etmektedir. Bu amaçla, 2002 tarihli *The Physiology of Truth (Gerçeğin Fizyolojisi)* kitabında tekrar sunulduğu şekliyle Changeux'un nöronal çalışma alanı modeli (1998), sanatsal sürecin epigenetik dinamizmini ve ağ mimarisini anlamak için kapsamlı bir şema sunar. Edebiyat bilgini Suzanne Nalbantian, beşeri bilimlerdeki bakış açısından, Changeux'un çalışma alanı modelinin özelliklerini somut terimlerle göstermek için 20. yüzyılın seçilmiş birkaç edebî ve sanatsal eserini bir araya getirir. Bu disiplinler arası işbirliği, üst düzey sentetik beyin işleyişinin yaratıcı sürecinde bellek bileşenine odaklanmaya yardımcı olur (akt. Nalbantian, 2008).

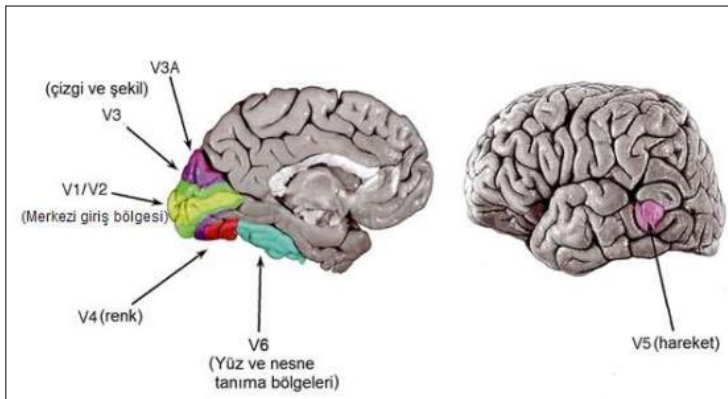
Nöroestetik, estetik deneyimlerin biyolojik temellerini anlamakla ilgilenen bilişsel sinirbilim içinde ortaya çıkan bir disiplindir. Bu deneyimler, doğal nesnelere, eserlerin ve çevrelerin değerlendirilmesini içerir. Estetik karşılaşmalar günlük yaşamda yaygın olduğu için, bunların biyolojik temellerinin araştırılması eş seçimi, tüketici davranışı, iletişim ve sanat gibi önemli alanlarda insan davranışına ilişkin algıları derinleştirebilir (Chatterjee & Vartanian, 2014). Nöroestetik, özellikle görsel sanatta estetik, güzellik deneyiminin sinirsel temelleriyle ilgilenen bilişsel sinirbilim içinde nispeten genç bir alandır. Nörobilimsel araştırmalar bu alana, fonksiyonel manyetik rezonans manyetoensefalografi gibi görüntüleme ve nörofizyolojik teknikleri kullanarak yaklaşmıştır. Manyetoensefalografi (MEG) ve elektroensefalografinin (EEG) şimdiye kadar üretilen sonuçları çok heterojendir. Bununla birlikte bulguların genel bir görünümü, görsel sanat eserlerinin estetik deneyiminin aktivasyonu ile karakterize edildiğini göstermektedir. Duyusal-motor alanlar; çekirdek duygusal merkezler ve ödülle ilgili merkezlerdir. Bu aktivasyonların işlevsel ilişkisi tartışılmaktadır. Estetik deneyimin, sanat eserlerinin tamamen görsel bir analizini aşan ve bakan kişide visseromotor ve somatomotor rezonansa dayanan çok seviyeli bir süreç olduğunu göstermektedir (Cinzia & Vittorio, 2009).

Nöroestetik, nispeten yeni bir alandır, daha doğrusu beyin mekanizmalarını anlamayı amaçlayan alt kategori, estetik ve müttelik deneyimler sırasında meşgul olan en geniş sahadır. Bu elbette çok geniş bir düşünceyi kapsar. Ayrıca hangi sinirsel mekanizmaların olduğunu anlamaya çalışmakla eşdeğerdir. Kıyasla kalıtsal estetik yatkınlıkları destekler. Edinilmiş olanlar; estetik yargıların ne kadar öznel; estetik, algısal, ilişki, zevk, arzu, sevgi ve deneyime yönelik yargıların yanı sıra, tüm karmaşıklıklarıyla nefret gibi duyguları da içerir (Zeki vd., 2020).

Nöroestetik çatısı altında yaygın olarak yer alan bir yaklaşım, müzelerdeki sanat nesnelere incelenmesini kapsamaktadır. Burada, sanat eserlerini büyük bir görgül (ampirik) araştırmanın ürünleri şeklinde ele alarak *güzelliği* oluşturmanın karmaşıklığı ortadan kaldırılır. Evrim teorisine benzeterek, varsayım şudur ki koleksiyoncular, kültürel kurumlar tarafından uygulanan seçici baskılardan kurtulan çok az sayıda eser, sinir sistemi üzerindeki etkilerinin gücü açısından zenginleştirilmiştir. Bu yaklaşımı kullanan çalışmalar, duyum ve algı için nöral mekanizmaların temel işlemlerini yansıtan çeşitli sanatsal stratejileri ortaya çıkarmaktadır. Örneğin, resimlerdeki gölge tasvirleri genellikle onlara neden olan ışık kaynaklarına karşılık gelmez. Gerçeklikten bu tür fark edilmeyen sapmalar, evrim ve gelişim sırasında beyin ekolojik baskılara önemli adaptasyonlarını ortaya çıkarır. Gölge, nesnelere ışık kaynaklarıyla olan ilişkisinde akış halindedir ve bu nedenle sabit bir özellik değildir. Benzer şekilde, portrelerin analizi, bir yüzün dış konturunu, yüz tanıma için özelliklerinin kesin konfigürasyonundan daha önemli olduğunu göstermektedir (Bkz. Şekil 1). Paul Cezanne, Henri Matisse ve Claude Monet'in tabloları, bu sanatçıların rengin sinirsel mekanizmalarından nasıl yararlandıklarını gösterir. Örneğin bu resimlerde bir bireyin renklere aksiyona (devinim) karşı göstermiş oldukları reaksiyonun beyindeki tepkimelerinin ölçülebilir ve anlamlandırılabilir olması oldukça önemlidir. Bu araştırma dizisi, güzelliği test etmediği için genellikle nöroestetikten ziyade sanatın sinirbilimi olarak tanımlanır (Conway & Rehding, 2013) (Bkz. Şekil 2).

Şekil 1

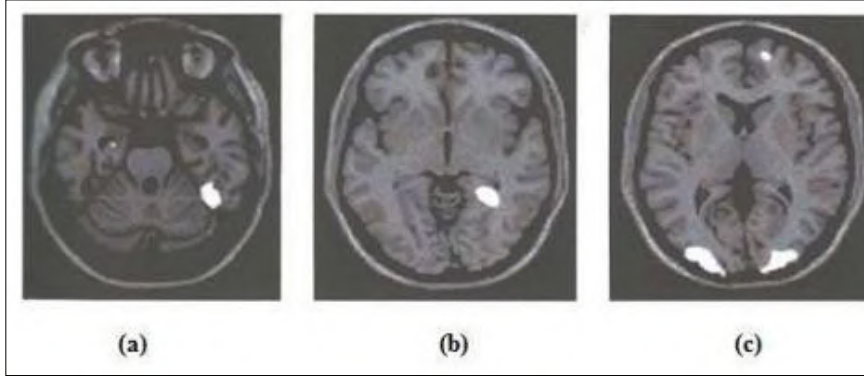
Beyinde Merkezi Görme Bölgesi (V1/V2) ile Renk, Çizgi, Hareket ve Yüz Algılama İçin Uzmanlaşmış Bölgeler

Kaynak: Zeki, 1999b, s. 40.

Şekil 2

Beyinde, Portre, Manzara ve Natürmort ile Uyarılan Alanlar

Not. Kaynak: Kawabata & Zeki, 2004, s. 45.

Şekilde (a) Portre, (b) Manzara, (c) Natürmort ile beyinde uyarılan alanları göstermektedir.

Nöroestetik araştırmacılar ayrıca sanatı görüntülerken veya yaratırken ödül sistemlerinin ve varsayılan mod ağının aktivasyonunu inceler. Ödül sistemi, zevk ve olumlu duyguları tetikleyen dopamin, serotonin ve oksitosin gibi iyi hissettiren beyin kimyasallarını serbest bırakır. Sanatları yaratırken ve seyrederken ya da estetik deneyimlerle uğraşırken beyinde bu zevk merkezlerinin aydınlandığı görülmektedir (Mağsamen, 2019).

Genel olarak bakıldığında nöroestetik alanı, sinirbilimin sanat ve estetik psikolojisindeki sorunlara uygulanma potansiyelidir. Bu tanım tek başına, pek çok insanın nöroestetik çalışmalarını algılama kapasitesinin dışında kalmaktadır (Silvia, 2009).

3. Osmanlı Sanatı

Türkler, tarihin tüm dönemlerinde buldukları bölgelerde hatırı sayılır derecede sanatsal veri ortaya koymuşlardır. Hunlar, Göktürkler, Uygurlar, Karahanlılar, Gazneliler, Selçuklular ardı ardına sürdürdükleri mirası geliştirerek ve biriktirerek büyük bir kültürel miras meydana getirmişlerdir. Sorumlulukları altındaki toprakların mahallî unsurlarını da özümleyerek bir kültür sanat sentezi zemininde Türk sanatını sistematize etmişlerdir (Talas & Aksoy, 2006). Osmanlı ruhunun sanat anlayışının Karahanlı, Gazneli, İran Selçuklularına oradan Anadolu Selçuklularına ve akabinde Osmanlı medeniyetine kadar süren kümülatif ve istikrarlı seyri, sanatsal örneklerle kanıtlanmıştır. 16. yüzyılın ilk yarısında bitkisel motiflerden palmet ve rumi stilizasyonlarıyla kesişen altı ve sekiz kollu geometrik formlar taş süslemeciliğinde de sürmüştür. Sonraki dönemlerde her alanda sosyal yaşamda Avrupa tarzı modeller tesir edince, bu etki sanatta da belli olmaya başlamıştır. El sanatlarında Kur'an muhafazaları, rahleler, vaaz kürsüleri vb. ayrıca ağaç oymacılığı işlerinde özgün çalışmalar devam etmiştir. Süsleme sanatlarında Edirne, Bursa, İstanbul, İznik gibi şehirler önemli sanat merkezleridir. Mimaride örnek olarak Süleymaniye Cami İstanbul'daki en gösterişli sanatsal sembollerden birini temsil etmektedir (Aslanapa, 1984, ss. 306–316).

Osmanlı toplumu, halkının çoğunluğu Müslüman olan bir ulustu. Osmanlı sanatını Anadolu'daki Selçuklu sanatından farklı kılan sanatsal karakterine nazaran, neticede bir İslam sanatı olmasıdır. Dolayısıyla sanattaki en temel motivasyon gücü tevhit, diğer referansları ise dinsel kaynaklardır. Zira Osmanlı sanatı, yaratıcı yeteneğini çeşitli kültürel etkileşim unsurlarına rağmen İslami iklimden feyz alarak sürdürmüştür. Osmanlı sanatı, diğer sanat akımlarından

teolojik nitelikte olmayan bazı ürünler de ortaya koymuştur (Roux, 1989/1990). Osmanlı sanatı klasik çağında en olgun eserlerini yarattığı bilinmektedir. Selçuklu sanat ikliminden intikal eden soyut mimari rüzgârın özellikle minyatür çalışmalarında kayda değer konular olduğu açıktır (Gökdaş, 2012, s. 192).

Osmanlı sanatının erken çağına ait bugüne kadar ulaşan az sayıda veri bulunmaktadır. Fakat ayakta kalan söz konusu varlıklardan Suriye, Irak, İran, Memluk, Bizans etkilerinin açık bir Osmanlı sanatsal kimliğini inşa ettiği bilinir. İstanbul'un fethinden sonra bu şehirde Osmanlı sanatsal üslubu yerleşmeye başlar. İmar faaliyetleri ve Osmanlı sanatı tüm dallarıyla eski Konstantinapolis'i şekillendirmeye çalışmıştır. Özellikle de mega Bizans kilisesi olan Ayasofya, bir payitaht camisine dönüştürülerek sonraki mimar ve sanatçıların esinleneceği bir baş yapıt niteliğinde yerini korumaktadır. İstanbul'da dinî, eğitimsel, toplumsal, ticari ve sivil amaçlı yapılar, cami kompleksi merkezli semtlerle Bizans, Türk, İran, Arap-İslam sanat seçkilerinden yararlanmaktadır. Bunun yanı sıra Batı Avrupa'daki bazı gelişmelerle de ilgilenilmeye çalışılır. Dünyanın birçok ülkesinden sanatçılar ve bilginler, Fatih'in sarayına seferber olurlar. Osmanlı Rönesansını yaratma girişimleri yapılmaya çalışılır. Sinan 98 yıllık yaşamına birçok eser yerleştirir. Camiler, su kemerleri, köprüler ve külliyeler bunlardan bazılarıdır. Osmanlı İmparatorluğu coğrafyasında yüzlerce kamu binası inşa edilir. Bu gelişmeler Osmanlı kültürünün yayılmasında bir ivme kazanır. Sinan'ın 16. yüzyıl Osmanlı mimarisinde yarattığı yenilikçi atılımların yapı, işlev ve plana ilk kez getirdiği çözümler sınıflandırılarak, keşifleri ispatlarıyla beraber açıklaması yapılması suretiyle yayınlanır (Özgüleş, 2008).

Yükselme döneminin padişahları başkentin dışında da sanatsal faaliyetlerini sürdürmekteydiler. Ayrıca İmparatorluğun birçok bölgesinde mimari vakıf eserleri inşa edilmişti. Osmanlı resim sanatının form anlayışının yanı sıra üslubun özgün kullanımı, estetik beğenide bir seçeneğin ürünüdür. Minyatürlerde ise öne çıkan tertiplerin kurgusu, söze yer bırakmayacak durulukta ve izleyicinin muhayyilesini zorlamayan bir tasvirin neticesidir. Sanatçılar, izleyiciye nesneden bağımsız olarak doğa koşullarına bağlı kalınmadan tabiattaki her unsuru daima çiçekli, meyveli vb. canlılar olarak betimlemişlerdir. Minyatür sanatında önemli teknik, estetik, kompozisyon, figür, doğallık konularında epeyce ilerleme kat edilmiştir (Çam, 1997, s. 63).

Osmanlı sanatı, Türk İslam kültürü ve sanatından beslenmiştir. Avrupa etkisine kadar ortaya çıkarılan bu eserler türlerine göre düzenlenmişken, Batı uygarlığının etkisiyle oluşturulan çalışmalardan biri de bu kültürün eserleri olmuştur. Eserlerin karakterlerinin tarihsel pozisyonu tasniflenmiştir. Osmanlı sanatının en önemli alanlarından biri, süsleme sanatıdır. Tekstil, kakma, oyma, resim (minyatür), çinicilik, tezhip, ebru gibi alt sahaları bulunan süsleme sanatı, Osmanlı uygarlık düzeyinin somut belirtileri olarak tanımlanmaktadır (Talas & Aksoy, 2006).

4. Nöroestetik Algı ve Uyarıcı Etkisi Gösteren Osmanlı Sanat Formları

4.1 Renk

İnsanoğlu psikolojik olarak renklere karşı özel bir tepki göstermektedir. Nöroestetik araştırmalar bireyler üzerinde renklerin varlığının tespiti ve etkilerinin dikkate alınarak, hayatın farklı alanlarındaki pozisyonunu değerlendirmektedir. Psikolojik yönlendirme çabasına sahip olan renkler, insan davranışlarına yön veren bir etki mekanizması görevi görmekte ve toplumsal nizamı sağlayan bir köprü olarak kullanılmaktadır (Özer, 2012, s. 272). Osmanlı Çağında renk, mimari alanlarda belirli kurallara göre düzenleniyordu. Kamu çalışanları kırmızı (aşçı rengi), gayrimüslimler ise gri tonlarındaki renklerle, Müslüman sınıfı, açık renkleri kullanmakla

sorumluydular. Bu sisteme karşı gelenlerin meskenleri ellerinden alınıp, kendileri de başka kentlere sürülüyorlardı (Şimşek, 2011). Yanı sıra bu kişiler, Türk sanat ve uygarlığında, nitelendirdikleri mana ve terimler vasıtasıyla önemli bir alan oluşturmaktaydılar (Tural & Kılıç, 1996, s. 85).

16. yüzyıldan itibaren Osmanlı çini sanatında, sır altı tekniği ağır basar. Natüralist çiçekler, hatayî motifi ve varyantları, saydam sıran altına işlenerek uygulanmaktadır. Bu dönemin en temel konularından biri de, Anadolu'da bir başka çini tekniği olan minaî ile kırmızı renk girişimleri "kabarık mercan kırmızısı" tarzında sır altına gelecek şekilde uygulanır. Siyah, mavi, lacivert, firuze, koyu yeşil, beyaz renklerin uygulandığı bu çekici üslup, 17 yüzyılın başlarına doğru etkisini kaybeder. Kırmızı renk, bir süre sonra kahverengiye benzer ve ortadan kalkar (Sayım, 2019).

Renkli bir görüntüyü, örneğin soyut bir resmi veya bir manzarayı hoş yapan nedir? Doğal sahnelerin resimleri ve görüntüleri gibi karmaşık renk kompozisyonlarının tercih edilmesinin, renklerin ne kadar doğal algılandığıyla ilgili olabileceği varsayılmıştır. Bu olasılık, görüntülerin doğallık derecesinin, renk gamını renk uzayında sabit bir şekilde döndürerek manipüle eden iki deneyle test etmiştir. Bu sadece ton kompozisyonunu değiştirmiştir. Ancak doygunluğu ve hafifliği korumuştur. İlk deneyde, algılanan doğallık ve küçük bir görüntü kümesi için gamut dönüş açısının bir fonksiyonu olarak tercih için bireysel ölçeklendirme eğrileri elde edilmiştir. Doğallık ve tercih ölçekleme eğrilerinin büyük ölçüde benzer olduğu ve maksimumlarının orijinal görüntüye yakın olduğu bulunmuştur (Nascimento vd., 2021).

Mondrian, Cézanne'nin "doğa, yüzeyde değildir, tersine derinliktedir. Renkler, bu derinliğin yüzeydeki ifadesidir. Renkler, dünyanın derinliklerinden yüzeye doğru çıkar. Sanatın aradığı ve ulaşmak istediği ontoloji bu derinlik içinde idrak edilen varlık olduğunu dile getirmektedir. Bunlara ek olarak sanatın bu hedefini asrımızda ilk kavrayan sanatçının Cézanne olduğunu vurgular" (Mondrian, 1925, s. 87).

4.2 Simetri

Gebhard, "Osmanlı cami mimarisindeki boşluğun, hacimsel kapalı boşluğun simetrisi için uğraşıldığını, kubbelerin, tonozların, yapının strüktür formuna bağlı duvar yüzeylerinin sürekli ve mantığa uygun olarak yapıların dış yüzeyine işaret ettiğini" ifade eder. Bu amaçla hacimlerin iç ve dış alanlardaki kapalı anlam birliği sınırlarında, bu yapıları mimari yapısal (constructivism) anlamda ilgi uyandıran bir örneği gibi açıklar (akt. Eravşar, 2009, s. 82).

Osmanlı hat sanatı çeşidi olan müsennâlarda değişik kümülatif biçimler, simetrik denge düzeninde sol veya sağ dikey veya yatay şeklinde tertiplenmiştir. Çapraz simetri, çift simetri, sâtrif, tedahüllü, girift, olan bu yığma türünde genellikle sülüs karakterli yazı kullanılmıştır. Kufi, ta'lik, celî dîvânî, ma'kîlî yazıyla da emsalleri bulunmaktadır (Sayın, 2020).

Siva üzerinde tertiplenen kalem işi süslemelerden ve bunu takip eden en az 50 senelik bir döneme ait modeller bugünlere ulaşamamıştır. Ankara'da bazı mescitlerde gözlenen tarihi tam olarak aydınlatılmamış 15. yüzyıla ait olduğu düşünülen ahşap oyma yöntemi ile hareketlendirilen renkli nakışlar, biraz olsun simetrik biçim arz etmektedir. Hoca Hundî Mescidi ve Poyracı Mescidinde orijinallikleri kanıtlanmış ilk dönem simetrik nakışlar yer almaktadır. Bu örneklerde geometrik sitillerin çok az kullanılmasına karşın, geleneksel yöntemlerde hatâi ve rumî kıvrık dallı simetrik bitkisel kompozisyonlar yer alır. Bazı kısımlarda hatâi türünde bitki formlarına da yer verilmiştir. Işınal simetri kanununa göre açılımlanan tasfirler, şems, kartuş, palmet, formundaki kısımlar, değişik renkli süsleme çeşitleri bordürlerle gruplanmaktadır. Osmanlı Çağında mimari bezemelerde çok karşılaşılmayan bu motifler, tezhip sanatında sevilen

süslemelerdendir. Zencirek hatlarının eksene yönelik simetrisi, çift zencirek diye tanımlanan bir biçim yaratmaktadır. Sekizgen yıldız motiflerini oluşturan örgü öğeleri, sanat çevrelerinde kabul görmesine rağmen farklı bölgelerde de talep edilmiştir (Demiriz, 1979). Işınsal simetrik tasarımlarının en sade olan dördlü simetrik tertiplenmeleri kesişen iki eksenin yerine, daha fazla sayıda merkezî kompozisyon olarak elde edilmiştir. Rumi, Türk süsleme sanatında çok rağbet gören süsleme öğelerinden biridir. Bitkisel nitelikli bu motif üsluba, tekniğe, yüzeye ve sanatçının üretkenliğine göre sivilize edilerek biçim almaya yatkın bir özelliğe sahiptir. Sanatçı tekniğinin türüne göre yumuşak hatlar, plastik yüzeyler, kaotik kıvrık dal benzeri kompozisyonlar, simetri, asimetri, ebedilik, odakta olmak vb. ilkeler, rumi motifinin düzenlenmesinde oldukça elverişli imkânlar sağlamaktadır (Demiriz, 1979).

Dekoratif satırlarda mimari cephe yüzeylerinde yapıların iç bölümlerinde, kubbe, sütun vb. satırlarda bir tek düzelik içinde dolanan bakışlar, mistik dokunun bu yönüne odaklanabilir. Bu manevi atmosferde, aynı zamanda sonsuzluk, ölümsüzlüğün bir diğer ifade tarzı şeklinde de yorumlanabilir. Ayrıca Tanrı'nın hayatın her anını kuşatması, zamandan ve mekândan münezzeh olduğu fikrini de çağırıştır (Turanî, 1992, s. 253). Bu manada hâkimiyet, oran, ölçü, simetri, hareket, denge, kontrast, ahenk ve birlik şeklinde algılanır. Mimari tasarım yapısal kurgu ve bezemelerde simetri muhakkaktır (Çakıroğlu, 2022, s. 80). Objeleri insana uyarıcı olarak nitelendirenlerden başka, kozmolojik alanda duyularla algılanamayan duyuların üstünde bir özler âlemi bulunmaktadır. Birey, duyularla imgelediği hakikatin ve maddesel dünyanın dışına taşarak asıl öze intikal eder. Bu özleri kavrama işini Cezanne şöyle ifade eder:

Objeler, salt geometrik şekiller, küp, silindir, koni gibi simetrik olarak kavranmayı gerektirir. Ona göre, geometrik şekiller, duyusal evrenin ve objelerin özünü meydana getirir. Tabiat ve duyular âlemine ait nesnelerin simetrik biçimleri yaşam, nesnelerin özünü oluşturan bir özler evreni oluşturulur. Resim doğanın dış görünüşünden zamanla sıyrılır. Fütürizm, kübizm ve pürizm başka bir şekil vermek davranışında olur (akt. Yılmaz, 2014, s. 31).

4.3 Biçim

Osmanlılar yaşamın bitişini ve sonraki bilinmeyen hayatı hedefleyen inançlarının simgeleri olan mezar taşlarında estetik dekoratif unsurlarla, simgesel ve şekilsel bakımdan edebî anlayışta eserler vücuda getirmişlerdir. Ayrıntıların düzenlenmesine olan düşkünlük ve pratik anlamda gösterilen hassasiyete estetik ve yaratıcı fikirlere, hayattan enstantaneler sunulmuştur (Andiç, 2000, ss. 41–42). Mezar taşlarındaki biçimsel formlar ek olarak çini sanatında da önemli teknik içerikler elde edilmiştir. Selçuklular tarafından Anadolu'ya intikal eden çini sanatı bilhassa mimari çalışmalarda eserlerin bugünlere kadar erişen modelleri, tertip, form ve bezeme bakımından epeyce zengindir (Güngör, 2019, s. 69). Çini sanatında son derece özel tarzlarda formlar mevcuttur.

Osmanlı Çağı mimari geleneğinin yayılımının Anadolu Selçuklu sanatsal ekolünden esinlenerek evrildiği düşünülmektedir. Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk payitahtı aynı zamanda eski Bizans ikametgâhlarından Edirne ve Bursa Beylikleri, Anadolu Selçuklu, Bizans, Roma kültürlerinden meydana getirilen geleneksel dokunun bulunduğu alanlar, hükümdarlara imar faaliyetleri adına yeni ve alternatif seçenekler sunmuştur. Dini mimariler ve külliyele ek olarak bu yerlerle bağlantılı cami ve kamusal sosyal müesseselerin de bulunduğu vakıf kurumlarıyla bir bütün olarak bina edilmişlerdir (Hattstein & Delius, 2007).

Osmanlı Devleti'nde mimari gelenek çeşitli sınıflara ayrılarak tanıtılmaktadır. Şöyle ki: Erken dönem mimarisi veya Bursa üslubu (1299-1501) dönemi gibi. Diğer dönemler ise Klasik dönem (1501-1703), Lâle devri (1703-1757), Barok dönemi (1757-1808), Ampir üslup dönemi (1808-

1876), Tanzimat dönemi (1876-1922) olarak sıralanabilir (Aslanapa, 1986; Ayverdi, 1989; Kuban, 2007).

4.4 Kontrast

Kontrast, fonksiyonel anlamda mimari alanda ve başka bezeme ya da dekoratif zeminlerde form açısından simetri, uyum, hareket, oran öğeleri ile olan ilişkiler zinciridir. Mimar Sinan yapılarının kendine has arşitektonik kombinasyonları mimari plastik dilin özünü meydana getirir. Duvarların durumu, pencerelerin formları ve boyutları ölü bölümlerin boşluklarla, her katın bir diğeriyle olan ilişkileri ile kütlelerinin karşılıklı kontrast yaratmasıdır. Çörtlenlerin konumu, girinti ve çıkıntıların aksiyonu silmelerin harmonisi işlevsel pozisyonu, kubbelerin (yarım, çeyrek) ek örtü sisteminde yaratılan kategorizasyon, ağırlık kulelerinin durumları ve yapıldıkları kısımlar kasnak bölümünde bulunan payanda kemerlerinin ebatları vb. unsurlar da hem mimari görevlerde bulunma hem de kontrast yaratmada birer araçtır. Kontrast, Osmanlı sanatında tümevarımsal bir birlik yaratmak için gerekli olan, hem fonksiyonel hem de biçimsel olarak nesne partiküllerinden sanatsal yüzeyler meydana getirilmesi işidir (Yenişehirlioğlu, 1982, s. 29; Yenişehirlioğlu, 2002).

4.5 Denge

Osmanlı'da sanatsal uygulamalarda bir denge aranmaktadır. Şöyle ki, çok boyutlu yüzeyler sanatçıların enerji alanıdır. Bu düzlemlerin bir sınırı bulunmaktadır. Bu sınırlar içerisinde kullanılan tüm elemanlar homojenik olarak bir denge meydana getirmek zorundadır. Zira sanatsal objeleri kıymetli kılan parametrelerden biri belki de en değerlisidir (Boztaş & Düz, 2013, s. 4). Süslemede kendinden önceki Rokokoya ve Baroğa göre daha sınırlı kullanılmıştır. Osmanlı'da ampir dönemin sanat prensibinde birbirinden bağımsız tek tek işlenmiş ve sembolik ifade gücü olan unsurlar tercih edilmiştir. Ampir dönemde az da olsa tabiattan uzaklaşma ve klasizme dönüş gözlenmektedir. Sanat bu anlamda bir araçtır. Asıl ideal, imparatorluğu ve imparatoru yüceltmektir. Dolayısıyla doğal olarak yüce sonsuzluk, ebedilik vb. ifadeler, anlamlar güdülmüştür. Sanat üslubu gereği denge sağlanmaya çalışılmıştır. Mimari strüktürel denge boş kısımların tamamlanması ampir dilin belirleyici öğeleridir. Tüm bu nitelikler barok sanat tarzına karşı duran bir üslubun enstrümanlarıdır. Mimari araçlardan simetri, madalyon etrafındaki çizgisel ışınlar, üçgen alınlık, yuvarlak kemer, simetri, zemine işlenen kanatlı zafer öyküsel anlatımları, cephe yüzeylerindeki anlatılardır (Ampir üslup, 2019). Mimari biçimsel üslupta sadelik, güçlü yükseklik anlayışı ile otoritenin gücünün güven ve huzur duygusu izleyicilere aksettirmeye çalışılır. Mezar taşlarında ise denge konusu, ölen kişinin otoritesinin, ayrıca yaşamın faniliğinin, vurgulanmak istendiği denge, ahenk ve yinelemelerle, ayrıca merkezdeki sandukaya yönelme ve şekillenme ile elde edilir. Bunun yanı sıra yapı elemanları, mekândaki helezonlar sonsuzluk etkisi uyandıran bezemeyle, mimari motif araçlarıyla sonsuzluğun Allah'a yönelme argümanı ile dile getirilme gayretleridir (Çakıroğlu, 2022). Tuğlar, etkili dikey vurgularıyla tuğra sembollerinin dengesine katkıda bulunurlar, yatay tasarımlı hançer motifi ve kürsideki ufuk çizgisi yönünde bulunan isimlerle yön gösteren bir ifade zikredilmektedir. Hat sanatındaki zülfeler diyagonal manevralarıyla süslemelere aksiyon katarlar. Sağa yönelik hareketleriyle asimetrik dengeyi inşa ederler (Boydaş, 1999).

Ulama adı verilen motiflerde yatay hatlı çizgilerin hâkimiyetiyle mistik bir ortam sağlanmaya çalışılır. Dikey çizgilerle ise alanda denge yaratma amaçlanmaktadır. Mimari alanların pencerelerinde desenin yok denecek kadar az olması, duru, sade düşüncenin muhafaza edilme çabasının yaratılmaya çalışıldığını hissettirmektedir (Kabakçı, 2013, s. 49). Denge kurmakta

başarıya her daim saygı gösterilerek, bir bal peteğinin sistemsal tasarımına, kar tanesinin geometrisine duyulan hayranlık sanattaki dengeli duruşa da gösterilmeye çalışılır (Boztaş & Düz, 2013, s. 4).

4.6 Derinlik

Osmanlı sanatında derinlik yaratma unsuru tekstil ürünlerinde kendini gösterir. Duvarlara resmedilen halı ve kilim görsellerine yan taraftan da izlenebilmesi amaçlanarak derinlik verilmeye çalışılır. Bazı öğeler asimetrik kurgulanmış olabilir. Derinlik hissi uyandırılarak, izleyicilerde iç alanın uzaklığı duygusu kazandırılır (Tüfekçioğlu & Gümüş, 2016, s. 24). Osmanlı'nın bazı mimari yapılarındaki duvar resimlerinde 18. yüzyıldan başlayarak süren Avrupa resim sanatı çalışmalarına paralel olarak dinsel ve din dışı temalara değinilmiştir. Bu resimler yağlı boya eserler gibi farklı renk çeşitlerinde yaratılan derinlik ve gölge kombinasyonlarıyla gerçekleştirildiği gibi çizgilerle asıl amacı sağlanan kompozisyonların ana renklerle hareketlendirilmesi yoluyla da yorumlanabilir (Özkeçeci vd., 2018, s. 219). Mihrap tarafında pencere kanatları, hünkâr mahfilindeki ahşap yüzeylerde yaratılmaya çalışılan derinlik, malzeme ve teknik bakımından birbirinden farklı niteliklere imkân sağlamaktadır (Öten, 2021, s. 85). 1850'li yıllarda Osmanlı dini mimarisinde derinlikle ilgili önemli tespitler vardır. Bunlardan biri Ortaköy Cami'dir. Cami cephe yüzeyleri parçalanmış, adeta yok gibidir. Aynı zamanda deniz manzaralı bir sarayı andırır. Kubbe iç yüzeyinde ferah bir mimari biçim dikkat çekmektedir. Bezemelerle güçlü bir derinlik hissi yaratılmıştır (Demiriz, 2008). Bu tür Batı etkili Osmanlı eserlerinde sonu gelmez bir derinlikle beraber, rahat fark edilebilir türden işçilikler ortadadır (Asım, 2019, s. 170). İhtişam, büyüklük ile alçakgönüllülük, derinlik ve görünürlük aynı çizgide beraberdir. İnanca dair bir çeşit zıtlıklar yaratılmıştır. Olay kurgusu, anlam ve inanç kavramlarıyla değerlendirildiğinde derinlik ölçülemez hale gelmektedir (Senem, 2019, s. 192). Süleymaniye Cami kubbesinin dışarıdan görünümündeki azameti ve etkileyciliği caminin iç bölümünde yerini derinliğe bırakır (Gerçik, 2019, s. 137). Osmanlı sanatında bitkisel kompozisyonlar ekspresyonizm (dışa vurumculuk) ekolünü akla getirmektedir, şöyle ki: Bitkisel formlarla tasarlanmaya çalışılan derinlik, dışa vurumculukta doğayı olduğu gibi algılamak yerine işin içine duyguların, hislerin katılarak yorumlanması ile kurgulanarak sivilize edilmesi suretiyle aktarılır.

Minyatür sanatındaki kompozisyonlarda süsleme elemanlarının belirli bir derinlik ekseninde istiflenerek sıralanması genel bir manzaraya bağlı olunduğunun yaratılmaya çalışılması açısından önemlidir. Fakat bazı minyatürlerde öğeler dayandıkları yön ile genel bir derinlik ekseninden yalıtılmış imajı ile natüralist resimde, nesnelerin derinlik ilgileri doğrultusunda mesafe, ambiyans, hacim duygusu vb. özelliklerle oluşan kısımlar minyatür sanatında daha çok, zemini işaret eder. Örneğin iç mekânın tasvir edildiği bir minyatürde, hattın serildiği taban, sağ veya sol duvarlar cepheden görülen duvarlarla aynı düzlemde gösterilebilir (Konak, 2010, ss. 100–101). Burada asıl gaye konudan ziyade, bu ana temanın resim vasıtasıyla yüzeyin somut alanına taşınmasıdır. Farklı iç bölümlerin perspektifle yarattığı derinlik, daha önceleri minyatürlerde sağlanan derinliğin yerini almıştır (Ergüven, 1992, s. 58).

4.7 Çizgi

Çizgi, en eski toplumlar tarafından kullanılarak çeşitli sembollerin, figürlerin, nesnelerin yapılmasına olanak sağlamıştır. Çizgi, yazılı tarihin de başlangıcı sayılmaktadır. Çizgi daha sonra plastik sanatlarda da sık kullanılan bir öğedir. Antik Çağlardan günümüze kadar gelen lif malzemesi, çizgi form olarak görev üstlenmiştir. İslam öncesi Türk damga motiflerinde doğa dışı çizgisellik göze çarpmaktadır. Soyut çizgi, geometrik desenler, araç gereçler olayların

simgesi şeklinde tezahür eder. Sanatçılar yapıtlarında çizgi kombinasyonlarıyla lekeyi andıran soyut konular türetebilir. Tuval üzerine kaligrafik karakterli özelliklerle hat sanatları için bir çizgi yaratabilir (Bayramoğlu, 2013, s. 13). Burada sanatçı, hikâyesini ya da mesajını hat sanatında tasarladığı çizgisellikle uygular. Çizgi, görsel okuryazarlığın en temel ifade araçlarından biridir. Çizgiden, tekstil sanatında da tasarım malzemesi olarak istifade edilmektedir. Fakat plastik etkisi, kumaş sanatlarında daha etkili olarak yer bulacağı algısı ile çizginin, tekstil sanatındaki konumu ve önemine değinmekte yarar vardır (Arslan, 2007). Edirne Sarayı'nda tasfir edilen Dilsuznâme minyatüründen anlaşıldığı üzere çizgi birtakım doğa kavramlarından sivilize edilerek kadın başlıklarında, Türk minyatür sanatına ait objeler şeklinde çözümlendirilir (Cantay, 1988). Nesnenin, objektif olarak resim için şart bir kıstas olmaması ve resmi bozduğu fikri soyut sanatta bir kural, ilke olarak bilinmektedir. V. Kandinsky'nin anlatmak istediği olay, duylarla edinilen gerçeklik olmadığı, aksine tinsel olarak yorumlanabilen tinsellik vurgusudur (Yılmaz, 2014, s. 33).

5. Sonuç

Beyin incelemelerinin nedenselliğini araştıran çalışmalarda, insanların estetiğe, güzele, sanat eserine gösterdiği tepkiyi ölçmek çabaları nöroestetikçe açılan kapıyı işaret etmektedir. Günümüzde tasarım, mimari, görsel sanatlar ve musikinin bireylerin zihin biyolojisi ve tutumuna yönelik tepkisini ifade eden çok sayıda veri, bu bilimin ötesine geçmiştir.

Nöroestetik, estetik deneyimlerin biyolojik temellerini anlamakla ilgilenen bilişsel sinirbilim içinde ortaya çıkan bir disiplindir. Bu deneyimler, doğal nesnelere, eserlerin ve çevrelerin değerlendirilmesini içerir. Estetik karşılaşmalar günlük yaşamda yaygın olduğu için, bunların biyolojik temellerinin araştırılması eş seçimi, tüketici davranışı, iletişim ve sanat gibi önemli alanlarda insan davranışına ilişkin algıları derinleştirebilir.

Estetik deneyimler ve bunların zihin, beden üzerindeki etkisi, bireysel beyin bölgelerinin veya faaliyetlerinin toplamından çok daha fazlasıdır. Daha yüksek bağlantı durumları elde etmek için karmaşık ve sofistike sinirsel alt tabakalar ve ağlar oluşturulur (Magsamen, 2019). Estetik deneyimlerin duysal-motor, duygu-değerlendirme ve anlam-bilgi sinir sistemleri arasındaki etkileşimden ortaya çıktığını gösteren son kanıtları gözden geçirmek gerekmektedir. Nöroestetik, algı, duygu, anlambilim, dikkat ve karar verme dâhil olmak üzere bilişsel sinirbilimin geleneksel alanlarından yararlanır ve bilgi verir (Chatterjee & Vartanian, 2014). Yeni taşınabilir teknolojiler, insanların dünyayla gerçek zamanlı olarak etkileşime girdikçe daha doğru bilgileri yakalamasını sağlamaktadır (Magsamen, 2019). Bu yaklaşım, görsel uyarıların algısal olarak ilgili özelliklerini Baumgarten'ın tanımladığı şekliyle estetiğe katkıda bulunma gücüyle ortaya çıkarabilir. Ancak bu özellikler güzel nesnelere ne gerekli ne de yeterli özellikleridir. Bir Alexander Calder heykeli, beynin hareket merkezi için optimal uyarılardan oluşabilir ancak işin bu yönü onu güzel kılmaz. Sanat, beynin hareket algılama devrelerinin hesaplamalarının ve sanatçıların bunları keşfetme dehasının büyüleyici bir gösterimini sağlar (Conway & Rehding, 2013).

Nöroestetik vb. çalışmaların artması gelişmesi sayesinde bu konuda bilinçlenen sanatçılarda insanların beğeni tarzına göre içerik üretmelerine ilginç özellikleri olan eserler yaratmalarına kaynaklık etmektedir. Buna en iyi örnek Osmanlı sanatında kullanılan birtakım sanatsal unsurlar gösterilebilir. Mimariden küçük el sanatlarına kadar birbirinden farklı ve özel alanlarda sanatsal faaliyetler yürüten Osmanlı sanatkarları, günümüzde birçok sanatçıya ilham olmuş ve olmaya devam etmektedir.

Osmanlı sanat anlayışının tarih boyunca gelişimini araştırdıktan sonra, süslemelerinin çeşitli alanlarda kullanılmasının farklı disiplinlere de olanak sağlayacağı sonucuna varılabilir. Sonraki zamanlarda Batılı ülkelerdeki minimalist etkilere rağmen Türkiye’de geleneksel motifler sıklıkla kullanılmaya devam etmiştir. Batı sanatlarında gelişen sanat akımlarının etkilerinin soyut ve şık olduğu görülmektedir. Osmanlı sanatında yüzyıllarca bugünlere kadar etki eden motifler ve geometrik formlar kullanılmıştır. Stilize edilen özellikle hayvan ve bitkisel motifler oldukça başarılı örneklerdendir. Doğayı gözlemleyen sanatçılar anlar ki tüm motiflerin bir anlamı vardır. Bu motiflerden yola çıkarak malzeme, renk, form ve yorum açısından ürünler tasarlanmıştır. Osmanlı İmparatorluğu’nda kullanılan bezeme kompozisyonlarının günümüzde birçok tasarım ürününe de yansdığı görülmektedir. Üzerinde Türk motifleri bulunan bu ürünler mutlaka bir kültür unsuru gelecekte ortaya çıkacak tasarımlar için köprü vazifesi durumundadır.

Mimarlık sahasında da Osmanlı başkentlerinde halk için kurulan imparatorluk kurumlarının anıtsal düzenlemeleri neredeyse her yere yayıldı. Bir dizi cami ve türbe, hamam, han veya kervansaray, köprü, darülacezeler ve mezarlıklar hayata geçirildi. İmparatorluk mirasının nihai simgeleri olan Osmanlı camileri, yüksek minareleri, büyük kubbeleriyle devletin ihtişamını, kudretini taklit eder gibidir. Minareler ve ihtişamlı iç mekânlar mutlakiyetçiliğin gücünü öven görkemli törenler, hanedan devletinin egemenliğini, idealize ettiği 16. yüzyılda yakalandığı şekliyle portreler, her zaman sanatın hamisi oldu. En görkemli dini mimari örneklerinde süsleme unsuru olarak mavi-beyaz duvar çinileri ile cömertçe dekore edilmiş kırmızı veya koyu kırmızı ipekler ve halılar ile ahşap ve metal işleri görülmektedir. Bu üslup birliği kolayca ayırt edilebilen bir Osmanlı kimliğinin hem tekrarlanmasında hem de iletilmesinde çok önemli bir rol oynamıştır.

Nöronlar, estetik sanatın bütün alanlarını kapsar ve sanatın eleştirel de olsa biyolojik yorumu olabileceğini göstermektedir. Nöroestetik, bilişsel haz, nörobilim ve evrimsel biyoloji alanlarına temas eden yeni bir disiplindir. Bu çalışma, nöroestetik estetik argümanlar ile sanatsal ve yaratıcı konularda bilişsel ve duyuşsal boyutta nörobiyolojik incelemelerine değinmektedir. Her bireyin bir tür imgesel, ritmik, dans, şiir, performans, doğaya eğilim vb. tarzlarda ahengi, sanatsal hazzı arama vesileleri nöroestetik araştırıldığı alanlardır. Bu anlamda nöroestetik her geçen gün daha geniş bir perspektiften araştırmacılara çağdaş sanatların, tasarım, günlük tüketim metaları, mimari, sahne sanatları, musiki ve daha birçok kolda etkileşim kurmasına izin veren biyolojik mekanizmalarla tespitini araştıran bir saha yaratmaktadır.

TEŞEKKÜR

—

FİNANSAL DESTEK

Yazar bu çalışma için herhangi bir finansal destek almadığını beyan etmiştir.

ETİK

Bu çalışmada etik ilke ve standartlara uyulduğu beyan edilmiştir.

YAZAR KATKI BEYANI

Yaşar Özrili Genel katkı düzeyi: %100.

Yazar, bu çalışmanın yazarlık koşulunu sağlayan başka bir kişinin olmadığını onaylamıştır.

ÇIKAR ÇATIŞMASI

Yazar herhangi bir çıkar çatışması beyan etmemiştir.

Kaynakça

- Andiç, L. (2000). *Turkish glass culture and its relationship with contemporary glass and education*. [Unpublished doctoral thesis]. Heriot-Watt University.
- Ampir üslup. (2019, Şubat 8). Sanatın Yolculuğu. <https://www.sanatin Yolculugu.com/ampir-ustlup>
- Arslan, C. (2007). *Çizginin sanatsal tekstildeki yeri* (Yayın No. 211178). [Doktora tezi, Marmara Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi.
- Aslanapa, O. (1984) *Türk sanatı*. Remzi Kitabevi.
- Aslanapa, O. (1986). *Osmanlı devri mimarisi*. İnkılâp Kitabevi
- Asım, A. (2019). Turgut Cansever'in İslam mimarlık düşüncesi ve Mimar Sinan. *Düşünen Şehir*, (9), 166–170. https://www.kayseri.bel.tr/uploads/edergiler/pdf/dusunen_sehir_09_web.pdf
- Ayverdi, E. H. (1989). *Osmanlı mimarisinde Fatih devri*. Kubbealtı Yayınları.
- Bayramoğlu, M. (2013). 20. yüzyıl Türk resim sanatında geleneksel Türk sanat örneklerinin etkisi. *Kalemişi Geleneksel Türk Sanatları Dergisi*, 1(2), 1–40. <https://dergipark.org.tr/pub/kalemisi/issue/10052/123910>
- Boydaş, N. (1999). Osmanlı tuğralarına eleştiri açısından bir bakış. *Osmanlı* (Cilt 11, ss. 76–83). Yeni Türkiye Yayınları.
- Boztaş, E., & Düz, N. (2013). Sanatta denge unsurunun sanat yapıtına kazandırdığı estetik değerler. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, (39), 1–14. <https://dergipark.org.tr/pub/abuhssbd/issue/32923/365742>
- Cantay, T. (1988). Fetihten sonra Mimar Sinan'a kadar Osmanlı sanatı. İçinde S. Bayram (Ed.), *Mimar Baş Koca Sinan, Yaşadığı Çağ ve Eserleri* (Cilt I, ss. 69–89). Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürlüğü.
- Cinzia, D. D., & Vittorio, G. (2009). Neuroaesthetics: A review. *Current Opinion in Neurobiology*, 19(6), 682–687. <https://doi.org/10.1016/j.conb.2009.09.001>
- Chatterjee, A., & Vartanian, O. (2014). Neuroaesthetics. *Trends in Cognitive Sciences*, 18(7), 370–375. <https://doi.org/10.1016/j.tics.2014.03.003>
- Conway, B. R., & Rehding, A. (2013). Neuroaesthetics and the trouble with beauty. *PLoS Biology*, 11(3), e1001504. <https://doi.org/10.1371/journal.pbio.1001504>
- Çakıroğlu, B. (2022). İslam dinindeki temel kavramların Osmanlı dönemi türbe mimarisine yansımaları. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, (101), 63–94. <https://dergipark.org.tr/pub/tkhcbva/issue/69523/1107293>
- Çam, N. (1997). *İslam'da sanat sanatta İslâm*. Akçağ Yayınları.
- Çiçek, T. (2021). Osmanlı mimarisinde kullanılan nebati motiflerin modern soyut Türk resmine katkıları. *Kahramanmaraş Sütcü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(2), 895–908. <https://doi.org/10.33437/kusbd.946393>
- Çiftçi, T. (2018). *Nöroestetik ve görsel düşünme perspektifinden sanatsal ve bilimsel yaratıcılık* (Yayın No. 506817). [Doktora tezi, Işık Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi.
- Demiriz, Y. (1979). *Osmanlı mimarisinde süsleme*. Kültür Bakanlığı.
- Demiriz, Y. (2008). *Geç dönem Osmanlı mimarisi*. Kültür Bakanlığı.
- Eraşar, O. (2009). Osmanlı sanat tarihi (mimari) literatürü. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 7(14), 67–96. <https://dergipark.org.tr/pub/talid/issue/43441/529797>
- Ergüven, M. (1992). *Yoruma doğru*. Yapı Kredi Yayınları.
- Gerçik, İ. Z. (2019). İstanbul'daki Erciyes: Süleymaniye Külliyesinde liderlik ve yönetim. *Düşünen Şehir*, (9), 130–137. https://www.kayseri.bel.tr/uploads/edergiler/pdf/dusunen_sehir_09_web.pdf
- Gökdaş, Y. (2012). Türkiye'de geleneğin reddi ve ortaya çıkan estetik sorunlar. *EKEV Akademi Dergisi*, 16(50), 187–196.
- Güngör, M. C. (2019). Selçuklu-Osmanlı mimarisinde biçim ve işiğe katkı: Cam ve seramik. *Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, (42), 69–78. <https://doi.org/10.32547/ataunigsed.487030>
- Hattstein, M., & Delius, P. (2007). *Islamische Kunst und Architektur / herausgegeben von Markus Hattstein und Peter Delius. Der Islam als religiöse und kulturelle Weltmacht - Kunst und Kultur in der islamischen Welt - Moschee - Wissenschaft im Islam*, (ss. 8-98), (N. Elhüseyni & E. Atik, Çev.). Literatür B. Belediye.
- Holt, J. (2013). Neuroaesthetics and philosophy. *SAGE Open*, 3(3), 2158244013500677. <https://doi.org/10.1177/2158244013500677>
- Kabakcı, B. (2013). Konya Sultan Selim / Selimiye Camisi'ndeki kalemişi çalışmalarının grafiksel açıdan incelenmesi. *Kalemişi Geleneksel Türk Sanatları Dergisi*, 1(2), 41–72. <https://dergipark.org.tr/pub/kalemisi/article/123911>
- Kant, I. (2000). *Critique of the power of judgment* (The Cambridge Edition of the Works of Immanuel Kant) (P. Guyer, Ed.; E. Matthews, Trans.). Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511804656>
- Kawabata, H., & Zeki, S. (2004). Neural correlates of beauty. *Journal of Neurophysiology*, 91(4), 1699–1705. <https://doi.org/10.1152/jn.00696.2003>
- Konak, R. (2010). Minyatür sanatında derinlik anlayışı. *Sanat Dergisi*, (12), 97–102. <https://dergipark.org.tr/pub/ataunigsfd/issue/2600/33461>
- Kuban, D. (2007). *Osmanlı mimarisi*. Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları.
- Magsamen, S. (2019). Your brain on art: The case for neuroaesthetics. *Cerebrum: The Dana Forum on Brain Science*, 2019, cer-07-19.
- Mondrian, P. (1925). *Die Neue Gestaltung*. München.

- Nalbantian, S. (2008). Neuroaesthetics: Neuroscientific theory and illustration from the arts. *Interdisciplinary Science Reviews*, 33(4), 357–368. <https://doi.org/10.1179/174327908X392906>
- Nascimento, S. M. C., Marit Albers, A., & Gegenfurtner, K. R. (2021). Naturalness and aesthetics of colors – Preference for color compositions perceived as natural. *Vision Research*, 185, 98–110. <https://doi.org/10.1016/j.visres.2021.03.010>
- Öten, A. (2021). Osmanlı klasik dönem mimarisinde 17. yüzyıl eserlerinden Sultan Ahmed Külliyesi'nde ahşap malzeme kullanımı. *Bellekten*, 85(302), 53–94. <https://doi.org/10.37879/bellekten.2021.53>
- Özer, D. (2012). Toplumsal düzenin oluşmasında renk ve iletişim, *ODÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 3(6), 268–281. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/odusobiad/issue/27570/290106>
- Özgüleş, M. (2008). *Fundamental developments of 16th century Ottoman architecture: Innovations in the art of Architect Sinan* (STPS Working Paper 08/03). STPS- Science and Technology Policy Studies Center, Middle East Technical University. https://stps.metu.edu.tr/en/system/files/stps_wp_0803.pdf
- Özkeçeci, İ., Durukan, S. N. G., & Alacalı, H. (2018). XVII-XIX. yüzyıllarda Osmanlı dönemi konut mimarisinde iç mekân tavan süslemelerine genel bir bakış. *İnsan & İnsan*, 5(17), 214–232. <https://doi.org/10.29224/insanveinsan.398956>
- Roux, J. P. (1990). Osmanlı sanatı (M. Türker-Küyel, Çev.). *Erdem*, 6(18), 893–932. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/erdem/issue/44508/551997> (Orijinal eserin yayımlanma tarihi 1989)
- Sayın, B. (2020). *Osmanlı'dan günümüze hat sanatında müsennâ* (Yayın No. 647593) [Yüksek lisans tezi, İstanbul Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi.
- Sayım, O. (2019, Şubat 12). *Osmanlılar dönemi Türk sanatı*. Sanatın Yolculuğu. <https://www.sanatin Yolculugu.com/osmanli-sanati>
- Senem, G. (2019). Ağırnas'tan İstanbul'a Mimar Sinan'ın izleri. *Düşünen Şehir*, (9), 190–193. https://www.kayseri.bel.tr/uploads/edergiler/pdf/dusunen_sehir_09_web.pdf
- Silvia, P. J. (2009). *This is your brain on art* [Review of the book Neuroaesthetics, by M. Skov & O. Vartanian, Eds.]. *PsycCRITIQUES*, 54(47). <https://doi.org/10.1037/a0017624>
- Şimşek, M. S. (2011). *İstanbul'un 100 yalısı*. İBB Kültür A.Ş. Yayını.
- Talas, M., & Aksoy, N. D. (2006). Osmanlı süsleme sanatlarının Türk kültür tarihi ekseninde değerlendirilmesi. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, (19), 457–470.
- Tuncer, O. C. (2015). Vakıf yapılarında estetik kavramlar. *Vakıflar Dergisi*, 43(1), 149–172. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/vakiflar/issue/21738/233748>
- Tural, S. K., & Kılıç, E. (1996, Mart 19-21). Türk Dünyasında nevrüz. *İçinde İkinci Bilgi Şöleni Bildirileri* (ss. 85-94). Atatürk Kültür Merkezi Yayını.
- Turanı, A. (1992). *Dünya sanat tarihi* (4. bs.). Remzi Kitabevi Yayınları.
- Tüfekçioğlu, A., & Gümüş, İ. (2016). Geç dönem Osmanlı mimarisi duvar resimlerinde bazı dokuma tasviri örnekleri ve düşündürdükleri. *Arış Dergisi*, (12), 19–29. <https://doi.org/10.34242/akmbaris.2019.72>
- Yenişehirlioğlu, F. (1982). XVI. yüzyıl Osmanlı dönemi yapılarında görülen mimari süsleme programlarında Mimar Sinan'ın katkısı var mıdır? *Mimarlık*, 5–6, 29–35.
- Yenişehirlioğlu, (2002). Klasik dönem Osmanlı sanatı. *İçinde H. C. Güzel, K. Çiçek & S. Koca* (Editörler), *Türkler* (Cilt 11, ss. 1609–1638). Yeni Türkiye Yayınları.
- Yılmaz, B. (2014). *Belirsizlik kavramı ile soyut sanat ilişkisi üzerine görsel çözümler* (Yayın No. 353155) [Sanatta Yeterlik Tezi, Hacettepe Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi.
- Zaidel, D. W. (2015). *Neuropsychology of art: Neurological, cognitive, and evolutionary perspectives* (2nd ed.). Psychology Press. <https://doi.org/10.4324/9781315719931>
- Zeki, S. (1999a). Art and the brain. *Journal of Consciousness Studies*, 6(6–7), 76–96.
- Zeki, S. (1999b). *Inner vision: An exploration of art and the brain*. Oxford University Press.
- Zeki, S., Bao, Y., & Pöppel, E. (2020). Neuroaesthetics: The art, science, and brain triptych. *PsyCh Journal*, 9(4), 427–428. <https://doi.org/10.1002/pchj.383>

Extended Abstract

It is among the proofs that the human brain is seriously affected by creative designs such as plastic arts, music, new media, and architecture and that recent experiments have revealed the motivational source of the brain's reaction to such stimuli. According to neuroaestheticians, the subject and proof of which areas of the human mind trigger a response by the content of aesthetic pleasure are essential discoveries. Medical digital studies that look at how cognitive mechanisms work can explain the results that show how intensely these mental activities make people feel after a process of artistic pleasure versus sense organs. Therefore, experts can explain the changes in the mind and the biomarkers that examine the reasons for these changes. Neuroaesthetics, with a clear definition, is the understanding of works of art, line, shape, form, color, etc., in the brain. It is an area of research related to understanding. This subject of study, which Semir Zeki qualified for at the end of the 20th century, was accepted in

the academic world and inspired to serve in more fields. In this context, the balance, contrast (contrast) line, depth, form, color, etc. These elements constitute the technical and aesthetic factors of Ottoman art. Therefore, although neuroaesthetics and Ottoman art are different fields, Ottoman art creates a new perspective with important findings at this point, as they contain effective aesthetic stimuli in the basic motivation of the meaningful reactions created by aesthetic nuances in the individual.

It is impossible for globally known masters of contemporary art not to be inspired by the Turkish–Islamic arts, especially the characteristic areas of Ottoman arts such as miniature, illumination, calligraphy, tile, and marbling. Inspired by these nuances, it also allowed them to create their styles with new schools and stylistic features blended with their own cultural, artistic, and intellectual value judgments. In addition, it has been instrumental in having a say in the international community. Ottoman art, line, balance, movement, depth, contrast, form, color, symmetry, etc. It is known for its richness of visual stimuli. Therefore, Ottoman art, which has excellent global importance, constitutes a field that needs to be evaluated regarding the imaginative, cognitive, and neuroaesthetic aspects of an unusual biological mental process. The echoes and importance of their effects on artists and viewers are the cells that created Ottoman art. Ottoman culture and civilization have a distinguished perception, emotion, and semantics repertoire, preparing a special ground for all kinds of contemporary arts.

Neuroaesthetics, etc., thanks to the increasing development of the works, it is the source of the artists who are aware of this issue to produce content according to people's tastes and to search for works with exciting features. The best example is the number of artistic elements used in Ottoman art. Ottoman artisans, who carried out artistic activities in different and unique fields, from architecture to small handicrafts, inspired many artists today and continue to do so. It is known that Ottoman art produced valuable products internationally in architecture, painting, tiles, calligraphy, illumination, and many other subjects. It is impossible to mention all the unique artistic combinations and varieties of Ottoman art. Therefore, in the light of certain examples, areas that can illuminate the descriptions that fit the neuroaesthetic description with a refined methodology have been touched upon. In this study, which is handled within the framework of document research and the scanning method, in parallel with the developments in neuroaesthetics, the results of the more explainable dimension of artistic functions on people are referred to.

The rest of the world, written in stone that separates the enlarged and Ottoman kingdoms from each other clarifies how a phenomenon of beauty can be created and interpreted from the reaction of the visual stimulus in the brain, starting from the photograph and the neurological network. Neurons cover all areas of aesthetic art and show that art can have a biological interpretation, albeit a critical one. Neuroaesthetics is a new discipline that touches cognitive pleasure, neuroscience, and evolutionary biology. Neuroaesthetics deals with aesthetic arguments and neurobiological studies of artistic and creative subjects in cognitive and affective dimensions. Each individual has some imaginative, rhythmic, dance, poetry, performance, nature inclination, etc. Neuroaesthetics investigates ways to find harmony and artistic pleasure in styles. In this sense, neuroaesthetics creates a field that investigates the determination of contemporary arts with biological mechanisms that allow researchers to interact in design, daily consumption commodities, architecture, performing arts, music, and many more branches from a broader perspective.